

Digitized by the Internet Archive
in 2025

INSTITUTIONES
THEOLOGICÆ DOGMATICÆ SPECIALIS

Vol. III.

Florentiae, 1910 — Ex Officina Typographica Dominicana.

INSTITUTIONES
THEOLOGIAE DOGMATICAE SPECIALIS

ex Summa Theologica S. Thomæ Aquinatis desumptæ

ET HODIERNIS SCHOLIS ACCOMMODATÆ

AUCTORE

P. Fr. JOANNE LOTTINI

ORDINIS PRAEDICATORUM

Nova Editio ab Auctore revisa et aucta

Volamen III.

De Sacramentis et de Altera Vita

FRIDERICUS PUSTET
Pontificalis Bibliopola
RATISBONÆ — ROMÆ — NEO-EBORACI

230
L884i
v.3

WITHDRAWN

Approbationes praemissae primae editioni

Nihil obstat

S. Dominici de Faesulis, die 1 Nov. 1902.

Fr. LUDOVICUS FERRETTI

S. Theol. Dogm. Lector in Sem. Arch. Florentino
Vicarius Generalis Congregationis S. Marci de
Florentia.

Fr. AMBROSIUS LUDDI

S. Teol. Lector. et Prior Conv. S. Marci de Flo-
rentia.

Nihil obstat

Faesulis, die 1 Nov. 1902.

Can. CAROLUS FALCINI

Proton. Apost. ad instar partic. et Censor Eccles.

Imprimatur

Faesulis ex Palatio Nostro Episcopali, die 1 Nov. 1902

✠ DAVIDES CAMMILLI *Episcopus Faesulanus*

Reimprimatur

Fr. ALBERTUS LEPIDI, Ord. Praed.

S. P. A. Magister

Reimprimatur

JOSEPHUS CEPPETELLI

Patr. Const. Vicesgerens.

PARS TERTIA

De Sacramentis et de altera vita

TRACTATUS DE SACRAMENTIS IN GENERE

CAPUT I.

De natura Sacramentorum

(S. Tb., p. III, qu. LX, cum Comment., CAJET, SYLVII, JOAN. a S. THOMA.

BILLOT, BUONPENSIERE — Cf. etiam *De Sacramentis in communi*

seu in genere — GONET, Disp. I, a. I et seqq.;

BILLUART, diss. I; a. IV; GOTTI, Quaestio I et II., dub.;

FRANZELIN, c. I, thesis I; KNOLL, a. I).

1. **Ratio capitis.** — Christus potest et debet considerari veluti universale principium et ut quoddam pelagus gratiae infinitum (cf. vol. II, n. 249), ex quo fontes et flumina aquarum salientium in vitam aeternam quasi emanare intelliguntur; unde Isaias inducit ipsum loquentem his verbis (XLI, 18 seq.): *Aperiam in supinis collibus flumina et in medio camporum fontes; ponam desertum in stagna aquarum et terram inviam in rivos aquarum* etc.; et (LV, 1): *omnes sitientes venite ad aquas et qui non habetis argentum properate, emite et comedite; venite, emite absque argento et absque ulla commutatione vinum et lac.* Haec autem flumina et fontes aquarum esse Sacramenta ab ipso Christo instituta sentiunt theologi, sentiunt Patres, sentit Ecclesia.

Unde postquam locuti sumus de Christo ejusque gratia, rationabile est ut de Sacramentis, quibus a Christo gratia nobis communicatur, edisseramus. Doctrinam ergo de Sacramentis, quantum ad theologum dogmaticum attinet, trademus, non quidem quasi in nobis sit animus omnes quaestiones, quae apud theologos diffusissimos inveniuntur, examinare, sed, quantum satis erit ad studium elementare pro institutione tyronum perficiendum, principales attingere. In hoc ergo tractatu determinabimus *naturam, necessitatem, causalitatem et effectus, causam et numerum Sacramentorum*.

2. **Sacramenti variae acceptiones.** — Nomen *Sacramentum* plures habet significationes, unde pluribus convenit per quamdam analogiam. Haec est analogia attributionis, quae attenditur per ordinem ad aliquid unum ad quod plura referuntur; nam omnia quae habent ordinem ad aliquid unum, licet diversimode, ab illo denominari possunt; sicut a sanitate quae est in animali denominatur sanum non solum animal quod est sanitatis subjectum, sed dicitur medicina sana, inquantum est sanitatis effectiva, diaeta sana vero inquantum est conservativa ejusdem, et urina sana inquantum est significativa ipsius. — (Cf., S. Th., l. c., a. I, c.).

Sacramenti nomen tum a profanis, tum a sacris scriptoribus fuit adhibitum. Profani sacramentum vocabant juramentum seu jusjurandum, sicut etiam omne dictum vel factum quod *juramento* inviolabile reddebatur (1). Unde juramentum quo milites ad fidelem operam Imperatori praestandam se adstringebant sacramentum militare appellabant. Apud jurisconsultos sacramenti nomine vocabatur *pecunia*, quam litigantes in templo deponere cogebantur, ut qui victus foret, sacris pignus impenderet (2).

---

(1) Cf. Liv. Lib. II, et V Hist.

(2) Cf. Varr. Lib. IV *De lingua latina*.

Sacri vero scriptores et ecclesiastici hoc nomen *Sacramentum* ad significandam rem sacram, occultam tamen et latentem, sumpserunt. juxta illud (Tob. XII, 17): *Sacramentum regis abscondere bonum est*; et (Sap. II, 22): *Nescierunt Sacramenta Dei*; et (Eph. III, 9): *Quae sit dispensatio Sacramenti absconditi a saeculis in Deo*; sumpserunt etiam ad significandum ipsum rei latentis et occultae signum seu symbolum: quo sensu idem Apostolus (Eph. V, 32) de matrimonio loquens ait: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia*. Sic igitur Angelicus merito ait: « Sacramentum potest aliquid dici, vel quia in se habet aliquam sanctitatem occultam, et secundum hoc Sacramentum idem est quod sacrum secretum; (1) vel quia habet aliquem ordinem ad hanc sanctitatem, vel causae, vel signi, vel secundum quamcumque aliam habitudinem. Specialiter autem nunc loquimur de Sacramentis secundum quod important habitudinem signi » sanctificantis homines (cf., l. c., a. I et II c.).

3. **Nomen Sacramenti apud haereticos.** — Haeretici nomen Sacramenti rejiciebant, ut Lutherus, Melancton, Zuwinglius, Calvinus et alii, quia in Sacra Scriptura ut illi ajunt, non reperitur; sed his aptari potest responsio quam habet S. Thomas simili difficultati circa nomen *personae* Deo tributum: « licet, ait Angelicus, hoc nomen personae in Scriptura Veteris vel Novi Testamenti non inveniatur dictum de Deo, tamen id quod nomen significat multipliciter in Sacra Scriptura invenitur assertum de Deo... Si autem oporteret de Deo dici solum illa secundum vocem quae Sacra Scriptura de Deo tradit, sequeretur quod nunquam in alia lingua posset aliquis loqui de Deo nisi in illa in qua primo tradita est Scriptura Veteris vel Novi Testamenti » (p. I. qu. XXIX, a. III ad 1.^m). Insuper fal-

(1) Graeci Sacramentum *Mysterium* vocant.

sum est omnino nomen Sacramenti in Scriptura Sacra nunquam reperiri, ut patet ex Apostolo (n. praec.) relato; unde ipsimet haeretici praecitati, sibi ipsis quasi contradicentes, notiones et definitiones seu melius perversiones Sacramentorum tradunt (cf. n. 6 in nota).

4. Definitio Sacramenti traditur. — In praesenti loquimur de Sacramentis secundum quod important habitudinem signi sanctificantis homines, ut diximus (n. 2); sic autem ab Angelico definitur: « Signum rei sacrae, inquantum est sanctificans homines » (1); et a Catechismo Romano: « Sacramentum est res sensibus subjecta, quae ex Dei institutione sanctitatis et iustitiae tum significandae tum efficiendae vim habet » (2). Utraque definitio competit proprie Sacramentis Novae legis. Aliam definitionem sacramenti tradit Catechismus Romanus Sacramentis Novae et Veteris legis communem, idest: « Sacramentum est invisibilis gratiae visibile signum ad nostram justificationem institutum » (3).

5. Explicatur definitio. — Per hoc quod Sacramentum dicitur *signum*, assignatur genus et quidem remotum, quod trahitur ad genus proximum per hoc quod additur *rei sacrae*; verba autem quae sequuntur, idest *inquantum est sanctificans homines* exprimunt differentiam specificam. — Insuper advertendum est quod Sacramentum est signum *arbitrarium*, non naturale, utpote ex libera Dei voluntate institutum; et est non pure speculativum, sed et *practicum* et *rememorativum* et *demonstrativum* et *prognosticum*. Potest dici *practicum* inquantum sanctificat homines ut Dei instrumentum; potest dici et est *rememorativum* inquantum est signum *rememorativum* ejus quod praecessit, scilicet passionis Christi; potest dici *demonstrativum* inquantum

(1) l. c. a. II. c.

(2) P. II. c. I. n. 2.

(3) P. II. c. I. n. 4.

est *demonstrativum* ejus quod in nobis efficitur per Christi passionem, scilicet gratiae; potest dici *prognosticum* in quantum est *praenuntiativum* vitae futurae (cf. S. Th., I. c. a. III). Haec autem nos docet Ecclesia circa nobilissimum et dignissimum, idest SS. Eucharistiae Sacramentum his verbis: « O sacrum convivium in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis ejus, mens impletur gratia et futurae gloriae nobis pignus datur ». Praeterea advertendum est quod Sacramentum non est signum disparatum, quasi scilicet nullam habeat habitudinem in se ad id quod efficitur, sed est vere analogicum et includit quamdam proportionalitatem ad id quod efficitur, sicut e. g. in baptismo ablutio corporis est signum ablutionis animae, et verba sacerdotis in Sacramento poenitentiae sunt signum deletionis peccati a quo peccator sicut a vinculo detinetur (1).

6. **Requisita ad Sacramentum.** — 1.^a Conditio ad Sacramentum habendum requisita, est *ut signum sit res sensibilis, vel ut res sit sensibus subjecta*, ut ait Catechismus Romanus (cf. n. 4); ratio est quia sapientia divina unicuique rei providet secundum suum modum; unde (Sap. VIII, 1) dicitur: *Disponit omnia suaviter*, et (Matth. XXV, 15): *Dedit... unicuique secundum propriam virtutem*; est autem homini connaturale ut per sensibilia perveniat in cognitionem intelligibilem; et ideo cum res sacrae quae per Sacramenta significantur sint quaedam spiritualia et intelligibilia bona quibus homo sanctificatur, consequitur ut per aliquas res sensibiles significatio Sacramentorum impleatur, sicut etiam per similitudinem sensibilibus rerum in Divina Scriptura res spirituales nobis describuntur; et inde est quod ad Sacramenta requiruntur res sensibiles (S. Th. I. c. a. IV). Et ideo S. Augustinus merito ait: (Cont. Faustum I. XIX, c. 11): « In nullum nomen reli-

---

(1) Cf. S. Th., p. III, qu. LXXXIV, a. III, ad 5.^m.

gionis seu verum seu falsum coadunari homines possunt nisi aliquo signaculorum aut Sacramentorum visibilium consortio colliguntur » (1).

2.^a Conditio quae requiritur est *ut sint determinatae res sensibiles a Christo Domino et quidem permanenter*. In usu Sacramentorum duo possunt considerari: *cultus divinus* et

---

(1) Merito Angelicus se abstinere a movendo quaestionem de existentia Sacramentorum et nos libenter ipsum sequimur. Dari enim quasdam, ut ita dicam, caeremonias, quae Sacramenta dicuntur, in Christi Ecclesia omnibus religiosum cultum agnoscentibus manifestum est. Sed et ipsi Haeretici Sacramenta quaedam extare concedunt, licet eorum naturam depravent ac finem ad quem fuerunt instituta inficiantur. Unde et ipsi quasdam definitiones vel melius perversiones Sacramentorum tradunt. En finem quem Lutherus Sacramentis adsignat: « Omnia Sacramenta ad fidem alendam sunt instituta » (Tom. 3. opp. ed. Sen., fol. 266, b.). Et Calvinus (L. IV, Instit. c. 14, n. 1) ait: « Sacramentum est externum symbolum, quo benevolentiae erga nos suae promissiones conscientiae nostris Dominus adsignat ad substantiandam fidei nostrae imbecillitatem et nos vicissim pietatem erga eum nostram tam coram eo et Angelis quam apud homines testamur ». Zuwinglius Sacramenta vocat: « Signa vel caeremoniae quibus se homo Ecclesiae probat aut candidatum aut militem esse Christi »; et addit: « redduntque Ecclesiam totam potius certiore de tua fide quam te ». (In confess. ad Carol. imp. opp. tom. II pag. 447 citatus a Perrone). Anabaptistae dicunt Sacramenta esse « Allegorias seu signa quaedam vitae spiritualis morum atque bonorum operum quibus scilicet signis admonemur bonis operibus nos exercere » (cf. Knoll. de Sacr. in gen.). Sociniani, Arminiani et alii ajunt Sacramenta esse quasdam caeremonias et ritus exteriores quibus Christiani ab aliis religionis cultoribus distinguuntur. Quakeri dicunt esse actus spirituales et internos effectus coelestis luminis. Swedenborgianis Sacramenta sunt symbola quibus Deus et homo invicem conjunguntur. Cf. Moehler (Symbolica, § 29-31 § 60 et § 68 et 82) cit. a Knoll. — Quia igitur Sacramenta ab omnibus et etiam ab haereticis admittuntur, ideo eorum existentiam peculiari conclusione ostendere inutile puto. Sed quia perversam notionem de Sacramentis haeretici tradunt vel omnino eam labefaciendo, vel diminutam de iis definitionem tradendo et praecipue id quod in eis potissimum est non considerando et negando, ideo de natura, de proprietatibus, de causa, de effectibus etc. Sacramentorum est edisserendum.

sanctificatio hominis. Quorum *primum* pertinet ad hominem per comparisonem ad Deum, *secundum* autem e converso pertinet ad Deum per comparisonem ad hominem. Non pertinet autem ad aliquem determinare quod est in potestate alterius. Quia ergo sanctificatio hominis est in potestate Dei sanctificantis, non pertinet ad hominem suo iudicio assumere res quibus sanctificetur, sed hoc debet esse ex divina institutione determinatum. Ed ideo in Sacramentis Novae legis quibus homines sanctificantur secundum illud (I. Cor. VI, 11) *abluti estis, sanctificati estis*, oportet uti (*sensibilibus*) rebus ex divina institutione determinatis. Unde Dominus dicit (Joan. III, 5): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei*. Unde ad Christum Dominum, qui Deus est, pertinet determinare res sensibiles Sacramentorum, nam sanctificare homines ad Christum pertinet, juxta illud (Eph. V, 25-26): *Christus dilexit ecclesiam et seipsum tradidit pro ea ut illam sanctificaret mundans eam lavacro aquae in verbo vitae*. Insuper debent esse permanentes determinatae sive institutae. Nam cum hujusmodi res sensibiles quae sunt ipsa Sacramenta sint ritus et coeremoniae religionis Christianae, et oporteat ut per eas homines in una et eadem religione colligantur, ut ait S. Agustinus in verbis supra relatis (cond. 1.^a), sequitur ut debeant permanere quousque religio permanet.

3.^a Conditio est *ut ordinentur ad significandam gratiam sive sanctitatem interiorem*. Haec conditio eruitur ex ipsa definitione ex D. Thoma supra tradita, et praeterea explicite ab eodem Angelico (l. c. a. III c.) dicitur: « Sacramentum proprie dicitur quod ordinatur ad significandam nostram sanctificationem ». Et propter hoc Sacramenta habent quamdam similitudinem et analogiam ad rem quae efficitur in collatione Sacramentorum. Unde S. Augustinus (Ep. 88 ad Bonif. n. 3) ait: « Si Sacramenta quamdam similitudinem earum rerum quarum Sacramenta sunt non haberent, omnino Sacramenta non essent ». Sed tamen

haec similitudo vel, ut ait Angelicus, ista aptitudo determinatur ad specialem significationem ex institutione divina (hic, q. LXIV a. II, ad 2.^m).

4.^a Conditio quae est propria Sacramenti Novae legis, est *ut Sacramentum gratiam conferat vel producat*. Haec etiam conditio patet ex definitione tradita Sacramenti, et etiam ex Conc. Trid. (sess. XIII, cap. 3) dicente quod Sacramentum est: « Symbolum rei sacrae, et invisibilis gratiae forma visibilis sanctificandi vim habens ». Et Eugenius IV in decreto pro Armenis in concilio Florentino sic ait: « Novae legis Sacramenta multum a Sacramentis antiquae legis differunt: illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse significabant: haec vero nostra et continent gratiam et eam digne suscipientibus conferunt ».

7. **Corollarium.** — Ex dictis sequitur non omnia signa rei sacrae esse Sacramenta. Unde 1.º neque verba sacrae Scripturae, neque cruces, neque imagines sunt Sacramenta; sicut neque fuerunt lotio pedum, descensus columbae, linguae igneae. 2.º Multae caeremoniae Veteris legis, utpote non significantes gratiam conferendam hominibus nonnisi improprie Sacramenta dici possunt. 3.º Neque aspersio aquae benedictae, consecratio altaris etc. sunt Sacramenta. 4.º Etiam sacrificium excluditur a ratione Sacramenti; nam sacrificium ordinatur, inquantum est sacrificium, ad cultum Deo exhibendum; Sacramentum vero ad sanctificationem hominum. Tamen sub alia ratione potest esse Sacramentum illud quod est sacrificium; et hoc verificatur de Eucharistia per quam cultus Deo exhibetur et gratia confertur. Idem dicatur de immolatione Agni paschalis apud Hebraeos (cf. 4 dist. I., quaest. I. a. I.).

8. **Quaestio.** — Diximus Sacramentum esse rem subiectam sensibus (n. 4). Quae quidem res est multiplex ex multiplicitate Sacramentorum. Et non solum est res sensibilis substantialis, puta panis, vinum, aqua, oleum etc., sed etiam ipsae actiones, nam sub rebus (sensibilibus)

comprehenduntur etiam ipsi actus sensibiles, puta ablutio, inunctio et alia hujusmodi: quia in his est eadem ratio significandi ac in rebus (ib. a. VI, ad 2.^m). Res sensibilis a theologis vocatur materia *remota*, actio vero sive actus sensibilis materia *proxima*. Quaeritur ergo an praeter res sensibiles etiam verba requirantur in Sacramentis.

9. **Conclusio.** — *Ad habendum Sacramentum requiritur ut rebus verba adjungantur, ita ut res se habeant veluti materia, verba vero ut forma.* — Haec conclusio ad fidem pertinet. Nam in concilio Florentino in decreto unionis his verbis definita fuit: « Haec omnia Sacramenta tribus perficiuntur, rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, et persona ministri conficientis Sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia: quorum si aliquid desit, non perficitur Sacramentum ». Et Conc. Trid. (sess. XIV, c. 3): « Docet praeterea S. Synodus Sacramenti poenitentiae formam, in qua praecipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse: *Ego te absolvo...*, sunt autem quasi materia hujus Sacramenti ipsius poenitentis actus ».

Prob. 1.º ex illo testimonio Ap. (Eph. V, 25-26): *Christus dilexit Ecclesiam et tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lavacro aquae in verbo vitae.* Sed praecipue probatur ex praxi Ecclesiae jam inde a Christo usque ad nos; nam Christus conficiens SS. Eucharistiae Sacramentum (Lucae XXII, 19 et seq.), *accepit panem, gratias egit et fregit et dedit eis* (discipulis) *dicens: Hoc est corpus meum.... hoc facite in meam commemorationem.* Quod in Christi Ecclesia ab apostolis ad nos semper factum est. Unde S. Aug. (tract. 80 in Joan) ait: « Accedit verbum ad elementum et fit Sacramentum ».

2.º *ratione convenientiae:* Sacramenta, quia adhibentur ad hominum sanctificationem, tripliciter considerari possunt: 1.º ex parte causae sanctificantis; 2.º ex parte hominis qui sanctificatur; 3.º ex parte ipsius significationis sacramentalis. Atqui ex hoc triplici capite eruitur con-

venientia qua verba rebus sensibilibus adiungantur ut forma. Ergo convenienter verba rebus sensibilibus adiunguntur ut forma. — *Prob. minor*: Et 1.º ex parte causae sanctificantis, quae est Verbum Incarnatum, cui Sacramentum habet ut conformetur quodammodo per hoc quod rei sensibili verbum adhibetur, sicut in mysterio Incarnationis carni sensibili est Verbum Dei unitum. *Prob. 2.º* ex parte hominis qui sanctificatur et cui, ex eo quod componitur ex anima et corpore, proportionatur sacramentalis medicina, quae per rem visibilem corpus tangit et per verbum ab anima creditur. Unde S. Aug. super illud (Joan. XV, 3): « *Jam vos mundi estis propter sermonem* » dicit (Tract. 80 in Joan. a med. tom. 9): « Unde est ista tanta virtus aquae ut corpus tangat et cor abluat nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur? »; *Prob. 3.º* ex parte ipsius significationis sacramentalis; nam per verba magis distincte et determinate possumus exprimere quod mente concepimus. Unde sic potest confici argumentum ad ipsam conclusionem probandam: Verba in Sacramentis se habent per modum determinantis (idest significationem rerum sensibilibus) et consequenter res sensibiles se habent per modum subjecti quod determinatur. Atqui in aliquo composito quod se habet per modum determinantis est forma sive principium formale, et quod se habet per modum determinati subjecti se habet per modum materiae, et materia vocatur. Ergo in Sacramentis verba sunt *forma*, res vero sensibilis est *materia* (ib., a. VI c. et ad 1.^m) (1).

10. **Observatio.** — In Sacramento matrimonii signum quo exprimitur mutuus consensus potest stare loco verborum, ut dicetur suo loco.

11. **Simultas formae et materiae.** — Sicut in composito naturali materiam et formam oportet esse simul, ita et in Sacramentis res sensibiles et verba; hac tamen dif-

---

(1) Cf. Commentat. supra cit. ad hunc art. S. Th. et Gotti, l. c.

ferentia, quod in composito naturali forma et materia debent esse semper simul physice; in Sacramentis vero non semper physice; sed fere semper sufficit ut ea quae se habent per modum formae et materiae sint simul moraliter. Nam, ut ait Billuart (*Trac. de Sacram. in gen.* diss. I. a. IV. ad obj 1.^{am}) « quamvis in compositis substantialibus materia et forma debeant semper uniri simul simultate physica, non tamen semper in compositis artificialibus: sic praedicatum et subjectum sunt materia et forma in propositione, et tamen non sunt simul physice. Et id maxime verum est in compositis moralibus, ut est Sacramentum; talis enim sufficit simultas quale est compositum ». Ratio hujus adsignari potest ex eo quod res sensibilis et verba se habent ad similitudinem materiae et formae compositi substantialis, non quasi ipsa sint materia substantialis et forma; unde ex his non fit unum habens esse ratum et firmum substantiale in natura. Et ideo optime Angelicus ait (I. c. ad 2.^{am}): « Ex verbis et rebus fit *quodammodo* unum in Sacramentis sicut ex forma et materia, inquantum scilicet per verba perficitur significatio rerum ». Tamen, ut prosequitur praelaudatus Billuart, cavenda est nimia interpolatio; si enim tanta esset ut, spectata natura Sacramenti, secundum usum humanum verba non censerentur servare suam veritatem et afficere materiam, non perficeretur Sacramentum.

12. Simultas diversa juxta diversitatem Sacramenti.

— Pro Sacramento Eucharistiae requiritur simultas physica, nam pronomen *hoc-hic* materiae praesentiam demonstrat; e contra in baptismo, confirmatione, extrema unctione et ordine sufficit simultas moralis. Unde si forma etiam secundum aliquam partem sui coexistat physice materiae Sacramentum conficitur; item dicatur si immediate praecedat aut subsequatur. In Sacramento poenitentiae oportet ut materia praecesserit, ut patet; et absolutio potest differri per aliquod tempus, cum sit institutum ad modum

judicii in quo non semper statim sententia profertur. In matrimonio potest consensus unius partis differri tandiu, quandiu censetur permanere consensus alterius, ut accidit in contractibus.

CAPUT II.

De determinatione et mutatione rerum et verborum
in Sacramentis novae legis

(S. TH., l. c. a. IV, cum Comm. CAJET., SYLVII, JOAN. a S. THOMA,
BILLOT, BUONPENSIERE,

— Cf., GONET, l. c. a. V, VI, VII, VIII, IX; BILLUART, l. c. a. V, VI;
GOTTI, l. c. qu. II, dub. II, III; JUVENIN, c. 6).

13. Ratio capitis. — Diximus supra (n. 6) inter requisita Sacramentorum esse ut *res sensibilis*, quae est signum, fuerit a Christo Domino determinata. Verum ob peculiarem difficultatem, quae circa hanc materiam videtur reperiri, non inutile erit enucleatius eam explicare. Et quia eadem quaestio est resolvenda circa verba sacramentorum, ideo de utraque sermo erit. Et quidem in eadem conclusione, eadem enim vel fere eadem pro utraque currit ratio.

14. Verba et res materialiter et formaliter considerari possunt. — Verba et res possunt dupliciter considerari: *materialiter* et *formaliter*. Sic hoc verbum *panis* potest considerari ut est vox quaedam duarum syllabarum, idest *materialiter*, et potest considerari quoad ejus significationem, idest *formaliter*. Unde licet verba, quae eandem habent significationem multiplicentur, eadem formaliter esse censentur: sic ex. g. *abluere*, *lavare* etc. Hoc verificatur tam si ad idem idioma pertineant, quam si ad diversa idiomata. Eadem observatio, proportionem servata, etiam rebus quae sunt materia Sacramentorum est applicanda. Puta consensus potest considerari in se, et sic

consideratur *materialiter*; 2.º potest considerari *formaliter* ut efficiens legitimum contractum, et sub hac consideratione formali fuit elevatus ad dignitatem Sacramenti. Non enim quilibet consensus efficit legitimum contractum. Potest enim legitima auctoritas quasdam condiciones apponere sine quibus consensus non efficiat legitimum contractum.

15. Verba et res constituunt sacramentum formaliter considerata. — Sacramentum enim habet rationem signi et signum oportet ut aliquid significet: non autem verba et res sacramentorum significant nisi formaliter considerentur. Unde si minister sacramentorum aliud significare intendat, non autem id quod significant verba prolata secundum intentionem Ecclesiae, nullum habetur sacramentum. Sicut si in collatione baptismatis per abluionem corporis non intendat abluere animam, saltem implicite intendendo facere quod facit Ecclesia, et similiter si proferendo verba non intendat significare tres personas distinctas sed per Patrem ipsum Deum creatorem et principium omnium rerum, per Filium ipsum Deum Patrem quasi scilicet ipse assumpserit carnem ex Virgine, per Spiritum Sanctum non tertiam personam distinctum, sed ipsum Deum quatenus sanctus et spiritus est vel quatenus creaturam rationalem sanctificat, non habetur sacramentum. Unde significatio ita essentialis est, ut si res aut verba ex communi usu in ipsa ecclesia significationem requisitam seu congruam amitterent, nullum effectum neque ullam rationem sacramenti haberent.

16. Determinatio immediata et mediata rerum et verborum, in genere et in specie. — Res et verba possunt dupliciter determinari, immediate et mediate, in genere vel in specie. In praesenti nolo decidere an immediate vel mediate, in genere aut in speciesint a Deo determinata; in quibusdam tamen, solum in genere fuisse determinata concedimus, ut suo loco dicemus. His positis, sit:

17. Conclusio. — *Res et verba fuerunt in Sacramentis Novae legis a Christo Domino determinata.*

Prob. : Et quidem de rebus jam supra probatum est (n. 6, 2.^a cond.). Unde *prob. de verbis* : Esse Sacramenti a Christo Domino est, ut patet ex dictis (loc. cit.). Ergo quo magis aliquid pertinet ad esse Sacramenti, eo magis oportet esse a Christo Domino determinatum. Atqui ad esse Sacramenti magis pertinent determinata verba quam determinatae res. Cum ergo res sint a Christo Domino determinatae multo magis erunt determinata verba. — *Prob. minor.* In Sacramentis verba se habent per modum formae, res autem sensibiles per modum materiae. In omnibus autem compositis ex materia et forma principium determinationis est ex parte formae, quae est quodammodo finis et terminus materiae. Et ideo principalius requiritur ad esse rei determinata forma quam determinata materia; materia enim determinata requiritur ut sit proportionata determinatae formae. Unde determinata verba quae sunt forma in Sacramentis magis pertinent ad esse Sacramenti quam determinatae res.

18. Observatio. — Haec nostra conclusio respicit res et verba formaliter. Unde verbis cujuscumque idiomatis eandem significationem habentibus ac habuerunt verba, quibus Christus aut Apostoli usi sunt ad conficienda Sacramenta, Sacramentum perficitur. Tamen illa vox assumi debet in significatione Sacramenti qua principalius et communius homines illius linguae utuntur ad hoc, idest ad hanc rem sensibilem significandam. Sicut etiam inter res sensibiles illa adsumitur ad significationem Sacramenti cujus usus est communior ad actum per quem Sacramenti effectus significatur; sicut aqua communius utuntur homines ad ablationem corporalem per quam spiritalis ablutio significatur: et ideo aqua adsumitur ut materia in baptismo (S. Th. ib. ad 7).

19. Mutatio materiae duplex, substantialis et accidentalis. — In re qualibet possunt considerari et substantia et accidentia. Unde et mutatio duplex, *substantialis* et *ac-*

cidentalis, potest considerari in re sensibili, quae est materia Sacramenti. Mutatio *substantialis* habetur quando res quoad speciem eadem non manet, vel in se et physice considerata, vel etiam secundum communem aestimationem, licet fortasse sit eadem quoad naturam specificam. Sic ex. g. si vinum fiat acetum, non manet idem quoad speciem physicam; item cum aqua congelatur, licet natura aquae physice eadem remaneat, non tamen quoad communem aestimationem aqua manet, unde homines glaciem ab aqua distinguunt. Pariter massa farinae non cocta panis non est, licet fortasse specie physica a pane non differat. Mutatio *accidental*is habetur quando res eadem et quoad speciem physicam et quoad aestimationem hominum eadem esse intelligitur, licet aliququaliter immutetur. Sic aqua, vel sit fontis, aut maris, aut calida aut frigida, semper aqua est.

20. **Materia dubia.** — Materiam dubiam adhibere grave peccatum est quando certa haberi potest. Si vero certa haberi nequit, tunc ea adhiberi, etiam sub gravi, non potest, nisi urgente mortis periculo. Unde S. Aug. (c. 1.º de baptismo cont. Dan. c. 3) ait: « Graviter peccaret in rebus ad salutem animae pertinentibus vel eo solo quod certis incerta praeponeret ». Et Innocentius XI hanc propositionem damnavit: « Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi ». Ratio hujus est duplex: 1.^a quia exponeretur administratio Sacramenti nullitati, quod sine illius injuria fieri nequit; 2.^a quia injustum est exponere periculo carendi beneficio Sacramenti proximum. Si vero materia certa haberi non potest, tunc in necessitatis periculo non solum potest minister, sed et debet uti materia incerta. Quia cum Christus Sacramenta ad salutem animarum instituerit, eis in casu necessitatis providere oportet meliori modo quo possit.

21. Mutatio formae etiam duplex, idest substantialis et accidentalis. — Mutatio etiam formae, idest verborum duplex est: *substantialis* et *accidental*. Mutatio *substantialis* habetur quando ita verba immutantur ut eadem significatio, seu idem sensus per se intentus et substantialis non permaneat. E contra si ita immutentur verba ut sensus per se intentus et substantialis non auferratur, habetur mutatio *accidental*.

22. Sex modi mutationis sive substantialis sive accidental. — Haec autem mutatio sive *substantialis* sive *accidental* sex modis contingere potest. Hi omnes modi in versiculis duobus sequentibus continentur: *nil formae demas, nil addas, nil variaris. Transmutare cave, corrumpere verba, morari.*

23. Primus modus mutationis. — *Primus modus* ergo mutationis attenditur ex diminutione sive subtractione verborum. Quod si diminuatur aliquid eorum quae sunt de substantia formae sacramentalis, tollitur debitus sensus verborum, et ideo non perficitur Sacramentum. Unde si quis nomen unius Personae praetermitteret baptizando, non perficeret Sacramentum. E contra si aliquid subtrahatur quod non sit de substantia formae, talis diminutio non tollit debitum sensum verborum, et ideo Sacramentum perficitur. Unde in forma Eucharistiae: *hoc est enim corpus meum*, si auferatur particula *enim*, perficitur Sacramentum, quia debitus, idest substantialis sensus verborum non tollitur. (l. c. a. VIII. c.).

24. Secundus modus mutationis. — *Secundus modus* attenditur ex additione. Et si aliquid apponatur quod est corruptivum debiti sensus, puta si quis dicat: *Ego te baptizo in nomine Patris majoris et Filii minoris*, sicut Ariani baptizabant, Sacramentum non perficitur; nam talis additio tollit veritatem Sacramenti. Si autem sit talis additio, quae non auferat debitum sensum, Sacramentum perficitur. Nec refert utrum talis additio fiat in principio, vel in medio, vel in fine. Ideo valet baptismus si quis dicat:

Ego te baptizo in nomine Dei Patris omnipotentis, et Filii ejus unigeniti et Spiritus Sancti Paracliti. (ib. a. V). Et si quis addendo, non corrumpendo sensum, haeresim induceret, non conficeret sacramentum. Unde si quis diceret: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti et B. Virginis* intelligendo in nomine beatae Virginis sicut in nomine Trinitatis quo baptismus consecratur, Sacramentum non conficeret; talis enim sensus esset contrarius verae fidei, et per consequens tolleretur veritas Sacramenti. Quidam oppositum censent; tamen non videntur audiendi; et saltem sub conditione Sacramentum esset repetendum. Si vero sic intelligatur quod additur: *et in nomine B. Virginis*, non quasi nomen Beatae Virginis aliquid operetur in baptismo, sed ut ejus intercessio prosit baptizato ad conservandam gratiam baptismalem, non tollitur perfectio Sacramenti, (l. c. a. VIII, c.).

25. **Tertius modus mutationis.** — *Tertius modus* mutationis in variatione verborum consistit. Variatio verborum potest esse ratione diversi idiomatis, vel per voces synonymas in eodem idiomate. Et quidem quantum ad diversitatem idiomatis, cujuscunque linguae verbis proferatur sensus debitus, idest substantialis, qui fide tenetur, Sacramentum perficitur. Talis enim mutatio mere accidentalis est. Quantum ad secundum distinguendum est: si enim verba sunt vere synonyma, idest ejusdem significationis et aequae distinctae, tunc perficitur Sacramentum, secus non perficitur, cum mutatio tunc sit essentialis. Unde si quis dicat: *te abluo* vel *lavo*, Sacramentum perficitur ac si dicat: *te baptizo*. Non tamen valeret si quis diceret: *mundo*, *purgo*. Oportet enim significare deletionem peccatorum per modum ablutionis. In Sacramento vero poenitentiae remissio peccati oportet ut significetur per modum *absolutionis*, ac proinde non valeret si quis diceret: *te abluo* (ib. a. VII. ad 1.^m et 2.^m).

26. **Quartus modus mutationis.** — *Quartus modus* mutationis est per transpositionem verborum formae. Si transpositio talis sit, ut non auferat *debitum* et *substantialem sensum*, Sacramentum perficitur; si vero auferat, non perficitur. Unde si quis diceret: *hoc corpus est meum*, non conficeret Sacramentum Eucharistiae; e contra si diceret: *hoc est meum corpus*, perficeret. (ib. a. VIII. ad 3.^m).

27. **Quintus modus mutationis.** — *Quintus modus* est per corruptionem. Si sit tanta corruptio quae omnino auferat sensum locutionis, idest quae auferat sensum substantialem, Sacramentum non perficitur, sive hoc contingat ex parte principii, sive ex parte termini dictionis. Si vero non aufertur sensus debitus, idest essentialis, tunc Sacramentum perficitur. Sed observandum quod corruptio ex parte principii dictionis facilius sensum essentialem aufert. Unde si quis dicat in conferendo baptismo: *Ego te baptizo in nomine matris* mutando *pa* in *ma*, Sacramentum non perficitur. E contra si dicat: *in nomine patrias* et *filiis* vere conficit, quamvis enim huiusmodi verba corrupta prolata nihil significant ex vi impositionis, accipiuntur tamen ut significantia ex accomodatione usus; et ideo licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamen idem sensus. Et ideo si quis sic baptizet ex errore vel lapsu linguae, baptismus non est repetendus. At si quis ex industria taliter verba proferret, vehemens dubium ingereret an haberet intentionem faciendi quod facit Ecclesia, cum homo serio agens non sic operetur, et ideo saltem sub conditione esset iterum conferendus baptismus taliter baptizato (l. c., a. VII ad 1.^m).

28. **Sextus modus mutationis.** — *Sextus modus* est per interruptionem. Si tanta sit interruptio verborum quod intercipiatur intentio pronuntiantis, idest non censeatur ex iudicio prudentium eadem actio moralis, tollitur sensus Sacramenti, et per consequens ejus veritas, et ideo non perficitur Sacramentum; non autem tollitur veritas quando est parva interruptio, quae intentionem proferentis et intellectum verborum non auferat (a. VIII ad 3.^m).

29. Regula generalis. — Sed in his omnibus mutationibus hoc unum prae oculis habeatur: Si per mutationem quae inducitur, tollitur debitus sensus verborum, idest sensus essentialis, tunc Sacramentum non perficitur; si vero talis sensus permaneat, Sacramentum conficitur (cf. ib. a. VIII, c.).

30. Observatio quoad mutationem accidentalem. — Observandum tamen quod licet mutatio accidentalis Sacramentum non auferat, tamen qui taliter formam mutaret non servando ritum Ecclesiae, a culpa immunis non esset. Sic enim definitum fuit in Concilio Trid. (sess. VII, can. 13): « Si quis dixerit receptos et approbatos Ecclesiae Catholicae ritus in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos aut contemni aut sine peccato pro libitu omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari posse; anathema sit ».

CAPUT III.

De necessitate Sacramentorum

(S. Th., p. III, qu. LXI, cum Comm. CAJET., SYLVII, JOANN. A S. THOMA,
BILLOT, BUONPENSIERE.

Cf. GONET, Disp. II.; BILLUART, l. c., diss. II;

GOTTI, qu. I., Dub. II et seqq.).

31. Quaestiones. — Agentes de necessitate Sacramentorum quatuor quaeruntur: 1.º an Sacramenta sint necessaria ad humanam salutem; 2.º an fuerint necessaria in statu innocentiae; 3.º an fuerint necessaria in statu post peccatum ante Christum; et 4.º an fuerint necessaria post Christum.

32. Advertenda. — I. Aliquid potest esse necessarium ad salutem consequendam dupliciter: 1.º *simpliciter*, 2.º *secundum quid*. Ratio est quia aliquod medium potest comparari ad finem ita ut sine ipso finis obtineri nullo modo possit; sic necessaria est navis ad transfretandum, cibus

ad substantandam vitam, et tale medium dicitur necessarium *simpliciter* ad finem consequendum. Vel medium est talis naturae ut, licet sine ipso finis obtineri possit, non tamen ita convenienter et congrue; sic currus est necessarius ad perficiendum longum iter. Et tale medium dicitur necessarium *secundum quid*, vel necessarium ad *melius esse et necessitate convenientiae*.

II. Possunt Sacramenta considerari 1.º post eorum institutionem et quatenus ex divina providentia et institutione de facto alligata est iis gratia Dei qua homo liberatur a peccato et qua auxilia necessaria conferuntur ad operandum bonum quo salutem consequitur. Et sic de ipsis non loquimur in praesenti; concedendum est enim saltem quaedam esse omnino necessaria necessitate medii ad salutem consequendam, ut suo loco dicetur, cum agetur de Sacramentis in specie. 2.º Possunt considerari in se, abstractione facta ab eorum institutione. Et in hoc sensu quaeritur an Sacramenta sint homini necessaria ad salutem, quasi ex natura rei.

III. Sed neque de necessitate *simpliciter* dicta, quasi scilicet non possit esse aliud medium quo homo possit pervenire ad finem suum obtinendum est sermo. Posset enim Deus aliter disponere de medio quo homo gratiam consequeretur qua ad salutem posset pervenire. Puta. sine mediis sensibilibus, sed mediis pure internis, vel aliter. Igitur quaestio est de necessitate medii ad melius esse, sive de necessitate convenientiae. His positis, sit:

33. **Conclusio I.** — *Sacramenta sunt necessaria necessitate convenientiae, sive ad melius esse, ad humanam salutem.*

Prob. 1.º ex S. August. (lib. 19 contra Faustum c. 11); ait enim: *Id nullum nomen religionis seu verum seu falsum coadunari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, seu Sacramentorum visibilium consortio colliguntur.* Sed necessarium est ad humanam salutem homines adunari in unum verae religionis nomen. Ergo Sacramenta sunt necessaria ad humanam salutem.

2.º *Prob. ratione tripliciter* : 1.º Ex conditione humane naturae, 2.º ex statu hominis peccato infecti, 3.º ex studio actionis humanae.

Et 1.º ex conditione humanae naturae : Nam proprium humanae naturae est ut per corporalia et sensibilia in spiritualia et intelligibilia ducatur. Atqui ad divinam providentiam pertinet ut unicuique rei provideat secundum modum suae conditionis et naturae. Ergo divina providentia convenienter homini confert auxilia salutis sub quibusdam corporalibus et sensibilibus signis, quae Sacramenta dicuntur.

2.º *Prob. ex statu hominis peccato infecti* : Per Sacramenta homini adhibetur aptissimum remedium ubi patitur morbum propter peccatum. Ergo Sacramenta convenientissima sunt ad hominem sanandum in ordine ad salutem aeternam. — *Prob. antec.* : Homo peccando se subdidit per affectum corporalibus rebus et ejus animus nimis est corporalibus rebus deditus ac proinde a spiritualibus alienatus. Et ideo pure spiritualia non essent medium aptum et congruum ad hominem sanandum; sed neque per pure corporalia, secus augeretur morbus. Ergo per spiritualia auxilia sub corporalibus et sensibilibus signis contenta; et ideo per Sacramenta, quae sunt illa sensibilia signa, quae auxilia spiritualia includunt, adhibetur homini aptissimum remedium, ubi homo patitur morbum propter peccatum.

3.º *prob. ex studio actionis humanae* : Actio enim humana praecipue circa corporalia versatur, ac proinde homini durum est si totaliter abstrahatur a rebus corporalibus per pura spiritualia et intelligibilia. Ideo non ita convenienter a corporalibus abstraheretur sine sensibilibus rebus. Unde sic conficitur argumentum: Oportet ut homo per quaedam media abstrahatur a superstitiosis exercitiis quae consistunt in cultu daemonum, vel a quibuscumque noxiis quae consistunt in actibus peccatorum. Atqui hoc non obtinetur convenienter nisi per signa sensi-

bilia sub quibus spiritualia continentur, idest per Sacramenta. Ergo Sacramenta sunt necessaria necessitate convenientiae ad ea mala evitanda; et ideo ad salutem humanam. — Sic ergo homo tria obtinet per Sacramentorum institutionem: 1.º modo convenienti suae naturae eruditur per sensibilia; 2.º humiliatur se corporalibus rebus subjectum cognoscens dum sibi per corporalia subvenitur; 3.º praeservatur a noxiis actionibus per salubria exercitia Sacramentorum (l. c. a. I.).

34. **Obj.** — Quod est necessarium alicui naturae secundum se consideratae non redditur frustraneum per aliquid superveniens. Atqui per Christi passionem Sacramenta humanae naturae vana redduntur. Ergo Sacramenta humanae naturae secundum se consideratae necessaria non sunt. — *Prob. minor.*: Posita causa sufficienti nihil aliud videtur necessarium ad effectum. Sed passio Christi est sufficiens causa nostrae salutis, dicitur enim (Rom. V, 10): *Si cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus: multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius*. Ergo per Christi passionem Sacramenta vana redduntur humanae naturae.

Resp.: *Transeat maj.* Et *nego minorem*. *Ad prob.*: *Dist. maj.*: Posita causa sufficienti, nihil requiritur in ordine in quo causa est sufficiens, *conc.*; in alio ordine puta in ratione causae materialis et instrumentalis, *nego*. — « Passio Christi est sufficiens causa humanae salutis: nec propter hoc sequitur quod Sacramenta non sint necessaria ad humanam salutem: quia operantur in virtute passionis Christi: et passio Christi quodammodo applicatur hominibus per Sacramenta secundum illud (Rom. VI, 3): *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus* ».

35. **Conclusio II.** — *Sacramenta in statu innocentiae non fuerunt necessaria necessitate convenientiae.*

Prob.: In illo statu superiora inferioribus dominabantur et nullo modo dependebant ab eis, sicut enim mens su-

berat Deo, ita menti suberant inferiores animae vires, et ipsi animae corpus. Atqui contra hunc ordinem esset si anima perficeretur vel quantum ad scientiam vel quantum ad gratiam per aliquid corporale quod fit in Sacramentis. Ergo in statu innocentiae homo Sacramentis non indigebat, non solum inquantum Sacramenta ordinantur ad remedium peccati, sed etiam inquantum ipsa ordinantur ad animae perfectionem. (Cf. l. c., a. II, ad 2.^m) (1).

36. **Corollarium.** — 1.º In statu innocentiae homo consequeretur gratiam spiritualiter et invisibiliter. 2.º Anima hominis quantum ad superiorem partem non indigeret accipere aliquid a corporalibus rebus ad sui perfectionem; voco autem superiorem partem animae id secundum quod anima perficitur per supernaturalia, idest per cognitionem rerum supernaturalium et per gratiam.

37. **Advertenda ante responsionem ad 3.um quaesitum.** — I. Certum est fuisse aliquod remedium ante Christum ad delendum peccatum. Nam et Adam et Eva remissionem peccati consecuti sunt; et etiam alii tum ex gentilibus, tum praecipue ex Israelitis sanctificati fuerunt.

II. Certum est etiam homines post peccatum nonnisi per fidem in Christum venturum justificationem ac salutem consequi potuisse; nam Apost. Petrus de Christo Jesu loquens (Act. IV, 12) ait: *Non est in aliquo alio salus. Nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Et (ib. XV, 11): *Per gratiam Domini Jesu Christi credimus salvari quemadmodum et illi,* idest Patres veteris Test.

III. Triplex status sive epocha distinguitur post peccatum: 1.^a ab Adam usque ad Abraham, 2.^a ad Abraham usque ad Moysen, 3.^a a Moyse ad adventum Domini, in qua epocha fuit data lex scripta, et ideo dicitur tempus legis scriptae; sicut ante Moysen tempus legis naturae per exclusionem legis scriptae.

---

(1) Cf. Gonet, l. c. a. 1, § II et seqq.

IV. Fuisse Sacramenta quaedam tempore legis Mosai-
cae dubitari non licet, ut patet ex Synodo Florentina.
Etenim in decreto unionis dicitur: « Novae legis Sacra-
menta multum quidem differunt a Sacramentis antiquae
legis ». Et Trid. (sess. VII, can. II): « Si quis dixerit ea
ipsa novae legis Sacramenta a Sacramentis antiquae legis
non differre nisi quia sunt coereemoniae aliae, et alii ritus
externi: anathema sit ».

38. **Punctum quaestionis in tertio quaesito.** — Quae-
ritur ergo utrum Sacramenta fuerint necessaria necessitate
convenientiae ante Christum in illo triplici statu. Et nota
quod nostra quaestio non est de natura Sacramentorum
veteris legis, sed de sola necessitate convenientiae.

39. **Conclusio III.** — *Ante Christum necesse fuit quae-
dam Sacramenta institui* — (S. Th. I. c. a. III).

Prob.: 1.º ex S. Aug. (lib. 5 cont. Jul. c. 11); sic enim
ait: « Nec ideo credendum est ante datam circumcisionem
famulos Dei, quandoquidem eis inerat mediatoris fides in
carne venturi, nullo Sacramento ejus opitulatos fuisse par-
vulis suis, quamvis quid illud esset aliqua necessaria causa
Scriptura latere voluerit. Nam et sacrificia eorum legimus
quibus utique sanguis ille figurabatur qui solus tollit pec-
cata mundi ». Innoc. III, cap. *maiores*, decretalium lib. 3,
tit. 43 de *Baptismo et ejus effectu* idem docet.

2.º *Prob.* ex triplici ratione supra relata (n. 32). Nam homo
post peccatum conveniens est ut erudiat per sensibilia
etiam de rebus supernaturalibus, quia decidit a sublimi-
tate primi status; 2.º ut humilietur se cognoscens corpo-
ralibus esse subjectum; 3.º ut ab actionibus noxiis re-
trahatur.

3.º Sed probatur speciali ratione pro illo statu ante Chri-
stum. Nullus potest sanctificari post peccatum et salutem
consequi nisi per Christum (n. 35, II), *quem*, ut ait Ap.
(Rom. III, 25-26) *proposuit Deus propitiationem per fidem in
sanguine ipsius ad ostensionem justitiae suae ut sit ipse justus
et justificans eum qui est ex fide Jesu Christi*. Atqui ut

quis per Christum justificationem et salutem consequeretur ante Christum necesse fuit et conveniens ut fidem per quaedam signa visibilia in Christum venturum protestaretur. Ergo Sacramenta ante Christum fuerunt necessaria necessitate convenientiae: Sacramenta enim nihil aliud sunt quam quaedam signa sensibilia invisibilium rerum quibus homo sanctificatur (ib.).

40. **Tamen Sacramenta fuerunt magis necessaria a Moyse usque ad Christum quam ante.** — Ratio hujus est quia per incrementa temporum peccatum coepit in homine magis dominari, intantum quod, ratione hominis per peccatum obtenebrata, non sufficerent homini ad recte vivendum praecepta legis naturae, sed necesse fuit determinari praecepta in lege scripta et cum his quaedam fidei Sacramenta. Oportebat etiam quod per incrementa temporum magis explicaretur cognitio fidei, quia, ut Greg. dicit (Hom. 16 in Ezech.), *per incrementa temporum crevit divinae cognitionis augmentum*. Et ideo necesse fuit quod in veteri lege quaedam Sacramenta fidei quam habebant de Christo venturo determinarentur. Quae quidem comparantur ad Sacramenta quae fuerunt ante legem (scriptam) sicut determinatum ad indeterminatum: quia scilicet ante legem non fuit determinate praefixum homini quibus Sacramentis uteretur, sicut fuit per legem; quod erat necessarium et propter obtenebrationem legis naturalis et ut esset determinatio fidei significatio (S. Th. I. c. ad 2.^m).

41. **Observatio.** — Quidam theologi non admittunt Sacramenta in statu naturae extitisse, alii vero dubitant de eorum existentia; et horum theologorum sententia quamdam probabilitatem habere non videtur negandum; sed quia longe probabilior sententia S. Thomae nobis videtur propter rationes allatas, ideo ipsam ut talem eligimus.

42. **Quaedam Sacramenta novae legis habuerunt in veteri lege Sacramenta figuralia sibi correspondentia.** — 1.º Circumcisioni respondet baptismus, qui est fidei

Sacramentum; 2.º Convivio agni paschalis respondet Sacramentum Eucharistiae; 3.º Omnibus purificationibus veteris legis respondet Sacramentum poenitentiae; 4.º Consecrationi pontificis et sacerdotum respondet Sacramentum ordinis. Sed aliis Sacramentis nihil poterat correspondere in veteri lege. Et 1.º non Sacramento confirmationis, quia hoc est Sacramentum plenitudinis; et tunc tempus plenitudinis non advenerat, eo quod *neminem ad perfectum adduxit lex*; 2.º Non Sacramento Extremae Unctionis, quod est quaedam praeparatio ad introitum gloriae, cujus aditus nondum patebat in veteri lege, pretio *a Christo* nondum soluto; 3.º Matrimonium autem fuit quidem in veteri lege prout erat in officium naturae, non autem prout est Sacramentum conjunctionis Christi et Ecclesiae quae nondum erat facta. Unde et in veteri lege dabatur libellus repudii quod est contra Sacramenti rationem (cf. I-II, q. II, a. 5 ad 3.^m). Unde illud Apostoli (1. Cor. X, 11) *Omnia in figuris contingebant illis* (Israelitis) optime applicatur etiam Sacramentis.

43. Determinatio sensus quarti quaesiti in quaestione propositi. — Sed nunc remanet definiendum an Sacramenta sint necessaria necessitate convenientiae post Christi adventum; quod est quaerere an fuerit conveniens in nova lege institui Sacramenta.

44. Haereses. — Archontici, teste S. Epiphanio (Haer. 40) et Theodoretō (lib. 1 de haer. fabul. c. 12), Sacramenta esse debere in Dei Ecclesia negabant, mysteria enim, aiebant, et invisibilia per visibilia administranda non sunt, sicut incorporalia per corporalia et sensibilia; Manichaei Sacramenta rejiciebant, nec mirum, quia ipsi opinabantur omnia visibilia ex sui natura mala esse et ex malo auctore producta (c. g. lib. IV c. 56). *Beguini*, damnati a Joan. XXII, Sacramenta ut inanes coere monias habebant. Idem sensit Gaspar Schuvenkfeldius, ac omnes qui cultum externum rejiciunt idem contendunt.

45. **Advertenda.** — De facto dari Sacramenta in Christi Ecclesia a Christo Domino instituta a Sacramentis veteris legis diversa, fuit a Concilio Tridentino definitum sub anathematis poena. Haec enim habentur (sess. VII, can. 1): « Si quis dixerit Sacramenta novae legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta.... anathema sit ». Et can. II: « Si quis dixerit ea ipsa novae legis Sacramenta a Sacramentis antiquae legis non differre nisi quia caeremoniae sunt aliae et alii ritus externi: anathema sit ». Aliae probationes vide infra dum de numero Sacramentorum et de singulis Sacramentis specialiter erit sermo.

46. **Conclusio.** — *Convenientissimum fuit ut instituerentur in nova lege Sacramenta a veteribus distincta.* — (S.Th., l. c. a. 4).

Prob.: 1.º ex eo quod a Christo de facto talia Sacramenta instituta sunt, nam quod a Christo Domino factum est convenientissime factum est.

2.º Fuit conveniens ut in lege evangelica quae est lex plenitudinis gratiae instituerentur Sacramenta virtute majora Sacramentis veteris legis, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora. Nam sic via salutis facilior redditur. Atqui Sacramenta novae legis sunt Sacramentis veteris legis virtute majora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora. Unde S. August. (lib. 19, contra Faustum c. 13) ait: « Sacramenta veteris legis sunt ablata, quia impleta; et alia sunt instituta virtute majora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora ». Ergo convenientissimum fuit ut in nova lege instituerentur Sacramenta a veteribus distincta.

3.º Sicut antiqui Patres justificati et salvati sunt per fidem Christi venturi, ita et nos justificamur et salvamur per Christi fidem jam nati et passi. Atqui Sacramenta sunt quaedam signa protestantia fidem, qua justificatur homo. Ergo sicut antiqui Patres convenientissime per ea signa protestabantur fidem in Christum venturum, ita et nos

convenientissime per Sacramenta protestamur fidem Christi jam nati et passi. Atqui aliis signis oportet significari futura, praeterita, et praesentia, nam ut Aug. (lib. 19 contra Faustum c. 16) ait: *Eadem res aliter annuntiatur facienda, aliter facta: sicut ipsa verba*, passurus et passus, *non similiter sonant*. Ergo oportet quaedam alia Sacramenta esse in nova lege quibus significantur ea quae praecesserunt in Christo, praeter Sacramenta veteris legis quibus praenuntiabantur futura (ib. c.).

47. **Obj. I.** — Veniente veritate, debet cessare figura. Sed gratia et veritas per Jesum Christum facta est. ut dicitur (Joan. I, 17). Cum igitur Sacramenta sint veritatis signa, sive figurae, videtur quod post Christi passionem Sacramenta esse non debuerint.

Resp.: Dist. conseq.: Post Christi passionem Sacramenta veteris legis esse non debuerunt, *conc.*; Sacramenta, quorum Sacramenta veteris legis erant figurae, non debuerunt esse, *nego.* — Certe Sacramenta veteris legis esse non debuerunt post Christi passionem, quia veniente veritate debet cessare figura (cf. n.º 45); sed per hoc non excluditur debere esse alia Sacramenta post Christi passionem. Nam sicut pseudo-Dion. dicit (5 c. eccl. hier.), status novae legis medius est inter statum veteris legis ejus figurae implentur in nova lege, et inter statum gloriae, in qua omnis, nude et perfecte, manifestabitur veritas: et ideo tunc nulla erunt Sacramenta: Nunc autem quandiu per speculum et in aenigmate cognoscimus, ut dicitur Cor. I, 13, oportet nos per aliqua sensibilia signa in spiritualia devenire; quod pertinet ad rationem Sacramentorum (S. Th., 1. c. ad 1.^m).

48. **Obj. II.** — Non est conveniens nos servire sub elementis, cum hoc sit proprium parvulorum, idest existentium ante Christi passionem, juxta illud Apost. (Gal. IV, 3): *Cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus*. Atqui Sacramenta in quibusdam elementis consistunt. Ergo non est conveniens nos servire sub Sacramentis.

Resp. : Dist. maj. : Non est.... sub elementis egenis et infirmis, *conc.* ; sub elementis *efficacibus*, *nego.* — Sacramenta veteris legis Apostolus (Gal. IV, 9) vocat egena et infirma elementa, quia gratiam nec continebant, nec causabant. Et ideo utentes illis Sacramentis dicit Apostolus sub elementis mundi Deo servisse, quia scilicet nihil aliud erant quam elementa hujus mundi. Nostra autem Sacramenta gratiam continent et causant. Ed ideo non est de eis similis ratio (ib. ad 2.^m).

CAPUT IV.

De causalitate et effectu Sacramentorum

(S. Th., p. III. qu. LXII, cum Comm. CAJET., SYLVII, JOANN. A S. THOMA, BILLOT, BUONPENSIERE.

Cf. GONET, l. c. Disp. III ; BILLUART, l. c. Diss. III ; GOTTI, l. c. a. IV ; KNOLL, l. c. a. VI ; PERRONE, c. II).

49. **Ratio capitis.** — Determinata natura Sacramentorum et eorum existentia, dicendum est de effectu eorum. Effectus autem praecipuus Sacramentorum est gratia, et ideo de Sacramentis in ordine ad causandam gratiam in praesenti est agendum. Alius effectus Sacramentorum est character, et de ipso in sequentibus erit sermo.

50. **Quid et quotuplex causa.** — Principium productivum alicujus rei *causa* dicitur. Causa vero alia dicitur per accidens, alia per se. *Causa per accidens* in praesenti est pura conditio, necessaria tamen ad hoc ut effectus producat, sic ad scribendum requiritur ut charta humida non sit. Et ideo siccitas chartae dicitur causa per accidens *scriptionis*. *Causa per se* ea est quae aliquomodo influit in effectum producendum. Et est duplex: physica et moralis. Utraque iterum subdividitur in principalem et instrumentalem. Causa principalis physica ea est quae propria virtute per realem et physicum influxum effectum

producit; sic homo est causa principalis physica scripturae; causa vero instrumentalis physica ea est quae virtute sibi modo transeunti a principali causa communicata producit effectum, vel dispositive concurret ad productionem effectus cum principali agente; sic in exemplo allato calamus est causa scripturae. Causa vero moralis principalis ea est quae merito proprio causam physicam allicit ac movet ut effectum producat, ita ut ei tribuatur juxta hominum aestimationem, si causa physica operetur: e. g. amicus aut filius regis si ex hoc quod est talis, idest ex proprio merito influat et determinet regem ad veniam reo impertientiam, est causa moralis principalis cur rex veniam reo concedat. Causa vero instrumentalis moralis ea est quae virtute sibi a causa principali communicata idem praestat, ut dictum est de causa physica; sic legatus filii regis, aut epistola potest esse causa instrumentalis moralis ad obtinendam veniam pro reo.

51. Quid est conferre gratiam ex opere operantis et ex opere operato. — In collatione Sacramentorum gratiam conferri, potest intelligi dupliciter: 1.º *ex opere operantis*; et est eam conferri a Deo intuitu operis, puta fidei, pietatis et meriti operantis, sive per operantem intelligatur conferens, sive recipiens Sacramentum. 2.º Potest intelligi gratiam conferri *ex opere operato*, hoc est intuitu operis, non prout procedit laudabiliter et meritorie ab operante, sed intuitu operis ut a Christo instituti; aliis verbis intelligitur gratiam produci vi et efficacia operis externi per virtutem tali operi supernaturaliter communicatam, ultra meritum ministrantis, et susipientis.

52. Quaestio determinanda. — In praesenti non quaerimus de causa principali sive physica, sive morali gratiae. Nam causa principalis physica, ut in tractatu de gratia probatur (cf. vol. II. n. 573), non potest esse nisi Deus, sed neque de causa principali morali; cum nonnisi humanitas Christi talis causa gratiae esse possit. Neque negamus subjectum debere esse rite dispositum ad susci-

piendam gratiam; non quasi dispositio suscipientis se habeat per modum causae per se ad gratiam, ita ut ipsam producat, aut vim Sacramento conferat; sed ut merum requisitum; et potest dici causa per accideus, et est mera dispositio removens obicem ad gratiam suscipiendam. (cf. vol. II, n. 581 et 631 et seq.). Quaestio igitur nostra restringitur in praesenti ad causam instrumentalem, praescindendo tamen a causa physica aut morali.

53. Haeretici quid senserint. — Anabaptistae et Sociniani nullam vim, seu efficaciam causandi gratiam Sacramentis concedunt, sed ea ajunt esse nuda et sterilia signa externae professionis fidei christianae et distinctionis fidelium ab infidelibus. Lutherus et Calvinus, verbis, non re, errorem Anabaptistarum et Socinianorum rejiciunt, vocando Sacramenta non solum signacula, sigilla et signa divinarum promissionum, sed vel etiam Dei instrumenta et organa gratiae: etenim nullam vim ipsis Sacramentis in ordine ad gratiam concedunt, ajunt enim ea fidem alere ac excitare, qua homines justi fiunt, vel, ut rectius loquar, qua Christi justitia homini imputatur (cf. vol. II, n. 600). Hinc etiam sequitur aliud adsertum horum haeticorum, idest verba (*formas*) Sacramentorum non esse consecratoria, sed concionatoria tantum, idest excitare fidem ad instar concionis.

54. Conclusio. — *Sacramenta novae legis gratiam conferunt sive causant ex opere operato.* — In primis haec conclusio est de fide et oppositum censere haeticum est. Nam in Concilio Trid. (Sess. VII) contra novatores variis canonicis talis veritas definita est. Sic enim dicitur (can. V): « Si quis dixerit haec Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse; anathema sit ». Et (can. VI): « Si quis dixerit Sacramenta novae legis non continere gratiam quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sicut acceptae per fidem gratiae, vel justitiae, et notae quaedam Christianae professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab

infidelibus; anathema sit ». Et (can. VII): « Si quis dixerit non dari gratiam per hujusmodi Sacramenta semper et omnibus quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando et aliquibus; anathema sit ». Et (can. VIII): « Si quis dixerit per ipsa novae legis Sacramenta *ex opere operato* non conferri gratiam, sed solam fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere; anathema sit ». Sed

1.º *Prob. conclusio ex Scriptura*: Sacra Scriptura tribuit Sacramentis virtutem remittendi peccata, regenerandi, sanctificandi hominem et conferendi gratiam. Ergo revera Sacramenta sunt causa gratiae. *Consequentia* patet: *prob. antec.*: S. Petrus ait (Act. Ap. II, 18): *Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum et accipietis donum Spiritus Sancti*. Et S. Paulus (Tit. III, 5): *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti*. — Praeterea ait Christus (Marc. XVI, 16): *Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit*. Non dixit: *qui baptizatus fuerit et crediderit*, sed prius dixit: *qui crediderit*, et postea subiecit: *qui baptizatus fuerit*. Per hoc enim manifeste habetur quod baptismus non est institutus ad excitandam aut alendam fidem, secus habita fide, ultra non esset necessarius; e contra fides non sufficit nisi et baptismus conferatur. De confirmatione habetur (Act. VIII, 17): *Tunc imponebant manus super illos et accipiebant Spiritum sanctum*. De Eucharistia (Joan. V. 59) ait Jesus: *Qui manducat hunc panem vivet in aeternum*. De Sacramento poenitentiae dicit: (Joan. XX, 23): *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*. Auctoritatem pro aliis Sacramentis afferemus proprio loco, cum de illis speciatim agemus.

2.º *Prob. ex Patribus*: S. Justinus Martyr (+ 167) dicit: « Remissionem ante commissorum peccatorum consequimur in aqua » (1). — Tertullianus (+ 240) (2) ait: « Omnes aquae

(1) Apolog. ad Anton. Imperat.

(2) Lib. de bapt. c. IV.

Sacramentum sanctificationis consequuntur, invocato Deo. Supervenit enim statim spiritus de coelis et aquis superest, sanctificans eas de semetipso, et ita sanctificatae vim sanctificandi combibunt ». — Clem. Alex. (nat. circ. a. 150) (lib. 1, paedag. c. 6) ait: « Baptismus vocatur lavacrum per quod peccata abstergimus, gratia autem qua remittuntur poenae quae peccatis debentur; illuminatio autem per quam sanctam illam et salutarem lucem intuemur ». — Origenes (nat. a. 185 aut 186 et mort. a. 255 aut 256). (Hom. 14 in cap. 2 Lucae) dicit: « Per baptismi Sacramentum nativitatis sordes deponuntur, propterea baptizantur et parvuli ». — S. Basilius (circ. a. 331-379) (Hom. XIII in S. Bapt. n. 5) haec habet: « Baptismus captivis est redemptionis pretium, debitorum condonatio, mors peccati, regeneratio animae ». — S. Greg. Nyss. (orat. in Christi baptism.), ait ipsum esse « expiationem peccatorum, remissionem delictorum, renovationis et regenerationis causam ». — S. Hieronymus (+ 420) (ad Oceanum epist. 83) haec habet: « Quantam vim habeat baptisma, et aqua in Christo sanctificata gratiam, paulo post docebo ». Et post multa dicit: « Dies me deficiet si cuncta quae ad potentiam baptismi pertinent de Scripturis sanctis voluero digere ». — Sed audi S. Augustinum (+ 430) (tract 80 in Joan. n. 3) dicentem: « Unde ista tanta virtus aquae ut corpus tangat et cor abluit? » Et (contra Faust. lib. 9, c. 11) dicit: « Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum, et ideo contempta sacrilegos facit. Impie quippe contemnitur sine quo non potest perfici pietas ». — S. Cyrillus Alex. (+ 444) (lib. 2 in Joan. c. 12) habet: « Quemadmodum viribus ignis intensius aqua calefacta non aliter urit quam ipse ignis, sic Spiritus Sancti operatione aqua qua baptizati corpus aspergitur reformatur ad divinam virtutem et potentiam ». — Alios Patres omitto brevitatis gratia.

3.º *Prob.* ex Conciliis antiquioribus, in quibus licet adserta veritas non fuerit solemniter sub anathematis poena deūnita, tamen ut certissima fidei nostrae doctrina tra-

dita fuit. En verba conc. Milev. (can. II): « Parvuli qui nihil peccatorum in seipsis adhuc committere non potuerunt, ideo veraciter in peccatorum remissionem baptizantur ut in iis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt ». Eadem veritatem conc. Floren. profitetur, dicitur enim in decreto Eugenii: « Novae legis septem sunt Sacramenta.... quae multum a Sacramentis differunt antiquae legis; illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant: haec vero nostra et continent gratiam et ipsam digne suscipientibus conferunt ».

4.º *Prob. ratione theologica*: Baptisma collatum infantibus confert illis gratiam et eos justificat, concedentibus haereticis. Atqui non justificat ex fide ministrantium, neque ex fide recipientium, nam validum est baptisma etiamsi ab infidelibus conferatur, et pueri nullum actum fidei elicere possunt. Ergo justificat et gratiam confert ex *opere operato*, idest vi sui.

5.º *Prob. ab inconvenientibus*: Si Sacramenta nullam ex seipsis gratiam causant, et tantum fidem alunt et excitant, et homo solum vi fidei justificatur, ac verba non consecratoria sunt, sed concionatoria solum, sequitur quod baptisma pueris collatum nullum effectum sortiatur. Idem dicendum de adultis qui linguam latinam ignorant. Et minister Sacramentorum indifferenter posset quibuscumque verbis uti et eundem obtineret effectum. Sequeretur baptismum non esse necessarium ad salutem necessitate medii, cum fides possit excitari per alia media; ac insuper posset contingere ut adstantes justificarentur si in illis excitaretur fides, non autem ille cui confertur baptisma, si fides in eo non excitatur. Atqui haec omnia absurda sunt. Ergo baptismus, et ideo etiam alia Sacramenta sunt causa gratiae. Adde quod baptismus Christi non esset majoris efficaciae baptismo Joannis; quod est contra Matth. (III, 11).

55. **Modernistarum error et refutatio.** Modernistis autem ait Pius X (*Encycl. Pascendi*), « sacramenta, nuda sunt symbola seu signa, quamvis non vi carentia. Quam

vim ut indicent, exemplo ipsi utuntur verborum quorundam; quae vulgo fortunam dicuntur sortita, eo quod virtutem conceperint ad notiones quosdam propagandas, robustas maximeque percellentes animos. Sicut ea verba ad nationes sic sacramenta ad sensum religiosum ordinata sunt. Nihil praeterea. Clarius profecto dicerent si sacramenta unice ad nutriendam fidem instituta affirmarent », sicut Lutherani et Calvinistae affirmant a quorum doctrina non discedunt modernistae et ideo iisdem argumentis refutantur. Unde a Cong. S. Offici 3 julii 1909 dannata est haec prop. (41.): « Sacramenta eo tantum spectant ut in mentem hominis revocent praesentiam Creatoris semper beneficam ».

56. **Obj. I.** — Justificatio fidei et verbo Dei tribuitur a Scriptura. Ergo Sacramenta non sunt causae nostrae justificationis. — *Prob. antec. ex Apost. (Rom. III, 28): Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. Et (Haeb. X, 38): Justus autem meus ex fide vivit. Et (I. Petri I, 23) dicitur de fidelibus: Renati per verbum Dei viri et permanentis in aeternum.... Hoc est autem verbum quod evangelizatum est in vos.*

Resp.: In primis *nego sequelam*; possunt enim plures causae ad aliquem effectum producendum concurrere, praecipue si loquamur de causis per accidens, quae sunt dispositiones. 2.º *Respond. distinguendo antec.:* justificatio tribuitur fidei ut causae, *nego*; ut fundamento et radici justificationis, *conc.* — Praeter causas ad justificationem requisitas aliae conditiones necessariae sunt, unde etiam dispositiones requiruntur quae si desint, justificatio non fit, neque salus obtineri potest. Praerequiritur autem et verbum Dei et fides etc. Unde Apost. (Rom. X, 13 seq.) ait: *Quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit. Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante? Quomodo vero praedicabunt nisi mittantur?.... Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Concedimus ergo fidem esse primam dispositionem internam ne-*

cessariam ad justificationem obtinendam, et ideo fides, ut loquitur Trid. (Sess. VI, c. 8), est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo. Non tamen per hoc excluditur causalitas Sacramentorum in ordine ad justificationem. — Potest dici etiam per fidem et verbum Dei intelligi legem evangelicam quae totum praeceptum credendi et sperandi et bene operandi et suscipiendi Sacramenta continet. Et sic verbum Dei, evangelium, et fides justificant secundum quod Sacramenta includunt.

57. **Obj. II.** — S. Aug. (trac. 80 in Joan n. 3) ait : « Unde ista tanta virtus aquae ut corpus tangat et cor ablumat nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur ? »

Resp.: Sensus verborum S. Augustini est quod verbum prolatum in confectione Sacramentorum non habet efficaciam nisi secundum quod fidem includit. Nam verbum dictum in baptismo potest considerari dupliciter: 1.º exclusive secundum exteriorem sonum vocis, secundum quod neque fidem recipientis baptismum, neque Ecclesiae cujus nomine baptizans baptismum confert, continet. Et sic aqua et verba prolata nullam virtutem habent justificandi. Alio modo verbum prolatum in collatione baptismi potest considerari secundum sensum qui *fide tenetur*. Et sic habet vim justificandi. Unde oportet ut qui suscipit baptismum, si sit adultus, credat per baptismum justificari; si vero non est adultus, sufficit fides Ecclesiae. Et ideo requiritur ut baptizans intendat facere quod facit Ecclesia (cf. S. Th. q. LX a. III ad 1.^m). Ergo verbum agit ut est prolatum et ut est creditum et utrumque requiritur ad justificationem, idest ut proferatur et ut credatur.

58. **Obj. III.** — Idem S. Aug. (libr. 19 cont. Faust. c. 16) ait Sacramenta nihil aliud esse « nisi quaedam quasi verba visibilia, sacrosancta quidem, veruntamen mutabilia et temporalia ». Ergo verba Sacramentorum sunt concionatoria, possunt enim mutari ad excitandam fidem.

Resp. cum Billuart: « *Nego cons.* Quia Augustinus ibi agit de Sacramentis quatenus sunt signa quibus significatur Christus; sic autem sunt mutabilia: alia enim erant in antiqua lege quae significabant Christum venturum: alia sunt in lege evangelica quae significant Christum natum ». De coetero verba mutabilia esse concedimus quantum ad sonum sive materialiter, licet non quantum ad sensum; unde in diversis idiomatibus diversa verba adhibentur. (Cf. n. 15).

59. **Obj. IV.** — S. Augustinus negat ab Apostolis datum esse Spiritum Sanctum (lib. 15 de Trin. c. 26 n. 46), et tamen Apostoli administrabant Sacramenta. Ergo Sacramenta non sunt causa gratiae.

Resp.: S. Augustinus negat ab Apostolis datum esse Sp. S. *auctoritative*, eo modo quo Christus, *conc.*; *ministerialiter*, *nego*. — S. Doctor eo loco vult probare Christi divinitatem contra Arianos; et probat ex eo quod ipsi competit dare Spiritum Sanctum et quidem *auctoritative*, secus nihil probaret (cf. I. p. q. XLII, a. IV, ad 1.^m).

60. **Obj. V.** — Patres vocant Sacramenta signa, sigilla, symbola, pignora etc.

Resp.: *Dist.:* Vocant.... excludendo rationem causae, *nego*; supponendo eam, *concedo*. — Etiam nos sic vocamus, non tamen rationem causae excludimus. (cf. n. 2 et probationem thesisi ex Patribus).

61. **Obj. VI.** — Si gratiam producant ex opere operato, tunc sequitur neque fidem, neque aliud ex parte suscipientis requiri. Si vero ex dispositionibus, ergo non ex opere operato.

Resp.: Consule quae dicta sunt in praenotaminibus ante conclusionem, ibi enim explicatur quomodo intelligendum est gratiam produci ex opere operato et dispositionem ex parte suscipientis requiri. Sed et exemplum afferam ad maiorem claritatem solutionis: lignum ex sua siccitate et proportionabilitate ad ipsam habet ut possit ab igne comburi. Unde et siccitas ut conditio requiritur, et causa, quae est ignis, ad comburendum; imo quandoque requiritur etiam ut ignis applicetur per aliquod instrumentum.

62. **Obj. VII.** — Haec expressio ex *opere operato* nova et barbara est. Ergo est rejicienda.

Resp.: Non de verbis sed de rebus significatis per verba est praesens quaestio. Sensum autem quo sit accipienda haec expressio explicavimus supra. (Cf. etiam c. I, n. 6). — Insuper sapientissime adhibita est a Conc. ad haereticorum cavillationes evertendas.

CAPUT V.

Sequitur de effectu seu de causalitate Sacramentorum

(S. Th. I. c., cum Comment. cap. praec. citatis. — Cf. etiam GONET I. c. Disp. III. a. V-VI; BILLUART I. c. diss. III. a. III-V; GOTTI I. c. qu. IV dub. I-III; KNOLL I. c. a. VI).

63. **Quaestio.** — Gratia duplex distinguitur: *prima* et *secunda*. Gratia prima ea dicitur quae in subjecto cui infunditur aliam non supponit. Talis est gratia quae in peccato mortali existenti confertur. Gratia secunda opposita ratione ea est quae datur subjecto in gratia existenti; neque differt quoad substantiam a prima, sed est *primae gratiae* augmentum. Propter hoc etiam Sacramenta dupliciter dividuntur: quaedam dicuntur *mortuorum*, quia sunt primo et per se instituta pro iis qui vita spirituali, idest gratia privantur. Sunt autem duo, baptismus et poenitentia. Alia omnia dicuntur *vivorum*, utpote existentium in Dei gratia, quae est vita spiritualis animae. Quaeritur ergo in praesenti: Ad quam gratiam causandam se extendit virtus Sacramentorum, primam vel secundam?

64. **Conclusio 1.** — *Sacramenta mortuorum, idest baptismus et poenitentia, causant per se primam gratiam; Sacramenta vero reliqua quae dicuntur vivorum causant per se gratiam secundam.*

Prob. 1.º ex decreto Eugenii IV in quo haec habentur: « Per baptismum spiritualiter renascimur; per confirmationem augemur in gratia et roboramur in fide; renati autem et roborati nutrimur divina Eucharistiae alimonia.

Quod si per peccatum aegritudinem incurrimus animae, per poenitentiam spiritualiter sanamur; spiritualiter etiam et corporaliter, prout animae expedit, per extremam unctionem; per ordinem vero Ecclesia gubernatur et multiplicatur spiritualiter; per matrimonium corporaliter augetur ».

2.º Sacramenta mortuorum, idest baptismus et poenitentia, per se instituta sunt ad delendum peccatum mortale, quod fit per primam gratiam. Atqui unaquaelibet causa primo et per se causat id ad quod vi suae institutionis, ut causa est, ordinatur. Ergo Sacramenta mortuorum per se delent peccatum mortale causando primam gratiam. Ex opposito Sacramenta vivorum eo ipso quo vivis, idest habentibus gratiam conferuntur, nonnisi secundam gratiam causare possunt, per se loquendo. Sed hoc magis patebit cum de singulis erit sermo.

65. **Conclusio II.** — *Aliquando et per accidens Sacramenta mortuorum secundam gratiam conferunt; et Sacramenta vivorum primam.*

Prob. 1.^a pars: Haec pars conclusionis admittitur ab omnibus theologis, et haec ratio, idest consensus theologorum ejus veritatem probat. Sed aliud argumentum affertur: Aliquando peccator per veram et perfectam contritionem justificatur et ad Sacramentum accedit. Atqui iste gratiam recipit; neque primam recipit, utpote in gratia existens. Ergo secundam. — *Maj. prob.* ex eo quod contritio perfecta ex se justificat ut dicetur suo loco, et patet in Magdalena, Zachaeo, Latrone etc. et admittitur a catholicis omnibus. *Prob. 1.^a pars minoris:* Trid. (sess. III, can. VI) ait: « Si quis dixerit Sacramenta novae legis... gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre... anathema sit ». Atqui perfecte contritus obicem non ponit. Ergo gratiam consequitur.

Confirmatur: Justi frustra confiterentur peccata venialia aut mortalia praeterita si gratiam non obtinerent.

Prob. 2.^a pars: 1.º ex verbis Jacobi (V, 15) qui de extrema unctione dicit: *Si in peccatis sit* (qui eam recipit) *remittentur ei:* quibus verbis exposita doctrina insinuari vi-

detur. 2.º Ecclesia petit in collecta ut Eucharistia *sit ablutio scelerum*. 3.º Docetur aperte ab Angelico praeceptore pluribus in locis, et signanter (IV. dist. 23, a. 2.º in solutione 1.^{ae} quaest. ad 2.^m) dicit: « Extrema unctio remittit peccatum. Quamvis enim culpa quoad maculam sine contritione non dimittatur, tamen hoc Sacramentum per gratiam quam infundit facit quod ille motus liberi arbitrii in peccatum sit contritio sicut etiam in Eucharistia et confirmatione potest accidere ». (Vide etiam p. III, qu. LXXIX, a. 3).

2.º: Sacramenta juxta Trid. (can. VI et VII, sess. VII) non ponentibus obicem gratiam conferunt. Atqui ignorans invincibiliter se esse in peccato mortali, e. g. si post confessionem (in casu quo absolutionem ex malitia vel ex oblivione sacerdotis non receperit) ad Eucharistiam accedat, nullum obicem ponit. Ergo gratiam recipit qua a peccato mundatur, idest gratiam primam.

66. **Quaestio secunda.** — Nunc vero alia quaestio movetur: utrum Sacramenta praeter gratiam gratum facientem aliam gratiam causent, quae sit propria Sacramentorum. Gratia enim, ut dictum est, non solum per Sacramenta causatur, sed etiam per contritionem et charitatem perfectam ante susceptionem Sacramenti. Theologi ergo communiter admittunt gratiam Sacramentalem supra gratiam gratum facientem et supra gratiam virtutum et donorum. Sed non conveniunt in definiendo an sit habitus realiter distinctus a gratia virtutum et donorum.

67. **Conclusio I.** — *Gratia Sacramentalis addit aliquid super gratiam gratum facientem, idest super gratiam donorum et virtutum.* — Ante probationem thesis observandum est: Gratia secundum se considerata perficit essentiam animae inquantum participat quamdam similitudinem divini esse: et sicut ab essentia animae fluunt ejus potentiae, ita a gratia fluunt quaedam perfectiones ad potentias animae, quae dicuntur virtutes et dona quibus potentiae perficiuntur in ordine ad suos actus.

Prob.: 1.º Si gratia Sacramentalis non addit aliquid super gratiam donorum et virtutum, frustra Sacramenta habentibus dona et virtutes conferrentur cum iteratio unius Sacramenti sufficeret ad augendam gratiam. Atqui in operibus Dei nihil est frustra. Ergo gratia Sacramentalis aliquid addit super gratiam virtutum et donorum. — Confirmatur ex Trid. (Sess. III can. IV). « Si quis dixerit Sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua... licet omnia singulis necessaria non sint; anathema sit ».

2.º Gratia quae per Sacramenta confertur, non solum ordinatur ad perficiendam essentiam animae et ad perficiendas potentias in ordine ad actus per virtutes et dona, sed etiam ad quosdam speciales effectus necessarios in vita christiana, sicut baptismus ordinatur ad quamdam spiritualem regenerationem qua homo moritur vitiis et fit membrum Christi: qui quidem effectus est aliquid speciale praeter sanctificationem animae et praeter actus potentiarum ejus. Et eadem ratio est in aliis Sacramentis (vide ea quae habentur in decreto Eugenii IV) (cf. n. 63.) Atqui specialis effectus gratiae supponit gratiam specialem quae sit ejus causa. Ergo praeter gratiam communiter dictam et praeter virtutes et dona datur alia gratia, quae dicitur Sacramentalis.

68. Conclusio II. — *Gratia Sacramentalis non distinguitur a gratia sanctificante virtutum et donorum sicut habitus ab habitu; neque est auxilium solum transiens, sed est specialis vigor gratiae sanctificanti communiter dictae superadditus cum jure et exigentia ad actuale auxilium obtinendum suo tempore.*

Prob. 1.ª pars, nempe non esse habitum distinctum etc.: Effectus speciales ad quos gratia Sacramentalis ordinatur non sunt substantialiter distincti ab effectibus gratiae communiter dictae virtutum et donorum, sed quoad modum tantum, quatenus fiunt quasi ex officio et ratione status connaturaliter et quasi ex speciali vigore. Ergo non requiritur novus habitus; specialis enim vigor quo aliquid fit ex ratione officii et ratione status haberi optime potest per modum perfectiorem informandi ejusdem habitus. Sic

gratia justitiae originalis erat entitative et substantialiter eadem cum nostra; tamen taliter informabat subjectum, idest animam, ut specialem vigorem causaret quo pars inferior perfecte rationi subderetur.

Prob. 2.^a pars, quod scilicet non sit merum auxilium transiens: Nam juxta Trid. (Sess. VII, can. VI) Sacramenta novae legis continent gratiam quam significant. Atqui significant non gratiam communem praecise, sed specialem. Ergo gratiam specialem continent et causant, non enim continent nisi ut causa. Sed si haec gratia specialis esset auxilium actuale transiens suo tempore conferendum, eam non continerent. Ergo talis gratia est aliquid permanens, et quidam vigor habitualis ex modo speciali informationis gratiae proveniens fundans ipsum jus sive exigentiam aut ordinem ad illa auxilia actualia quae suo tempore conferuntur. Et sic probata manet etiam *tertia pars* conclusionis. Gratia igitur Sacramentalis non est habitus distinctus a gratia communiter dicta, neque est auxilium transiens, sed est specialis vigor tali gratiae superadditus tanquam modus ejus, gratiae habituali permanentemente adnexus.

CAPUT VI.

De modo quo Sacramenta gratiam causent.

(S. Th. I. c., cum praecitatis Commentariis. — Cf. GONET I. c. disp. III, a. II., BILLUART I. c. a. II; GOTTI I. c. dubium III.)

69. Quaestio. — Diximus supra (n. 52 et 53) Sacramenta esse causam gratiae non quidem principalem, sed instrumentalem; nunc ergo quomodo sint causa instrumentalis paulo fusius explicandum est; quaeritur enim a theologis an Sacramenta sint causa instrumentalis moralis tantum aut physica.

70. Explicatio causae instrumentalis moralis et causae instrumentalis physicae. — Causa instrumentalis moralis ea est quae virtute a causa morali principali sibi

communicata effectum producere censetur, ita epistola filii regis, aut nuncius filii ad regem (cf. n. 50). Causa physica instrumentalis ea est quae virtute sibi communicata a principali agente in effectum influit aut etiam effectum producit. Sed licet instrumentum producat effectum virtute sibi communicata a principali causa, tamen oportet quod in ipso instrumento intelligatur actio praevia qua dispositive operetur.

71. Actio praevia instrumenti physici duplex. — Haec autem actio praevia instrumenti propria vel est productiva alicujus effectus qui est veluti dispositio in subiecto ad effectum principalis agentis producendum, ut securis, quae est instrumentum artificis, propria virtute scindit, et sic propria virtute disponit ad artificiosam scissionem. quae est effectus principalis agentis proprius; vel est tantum propria virtute modificativa vel delativa alicujus formae imperfectae seu vis a causa principali productae, qua dispositio ad effectum principalis agentis vel ipse effectus producitur: sic aer lucem a sole recipit et eam modificat et per eam illuminat; aqua calorem recipit ab igne, et calore recepto et modificato per propriam naturam a calore informatam calefacit. (Cf. Introd. p. I, c. XXI). Et in hoc secundo sensu dicimus cum S. Thoma Sacramenta esse causas instrumentales gratiae; praescindimus tamen a productione dispositionis ad effectum et a productione effectus per vim Sacramentis communicatam; en verba quibus Angelicus mentem suam clarissime aperit: « Virtus ad cooperandum Deo in miraculis, in sanctis intelligi potest ad modum formarum imperfectarum quae *intentiones* vocantur, quae non permanent nisi per praesentiam agentis principalis; sicut lumen in aere et motus in instrumento.... Nec est mirum si per hunc modum spirituali creatura Deus instrumentaliter utitur ad faciendum mirabiles effectus in natura corporali, cum etiam corporali creatura utatur instrumentaliter ad spirituum justificationem, ut in Sacramentis patet ». (Haec habet S. Doctor. Quaest. dis. *De Potent.* q. VI, a. 4 c.).

72. Causa instrumentalis physica duplex. — Sed et causa instrumentalis physica alia est a principali causa separata, alia ei conjuncta. « Duplex est instrumentum, ait Angelicus (hic a. V), unum quidem separatum, ut baculus; aliud autem conjunctum, ut manus. Per instrumentum autem conjunctum movetur instrumentum separatum, sicut baculus per manum ».

73. Sententiae. — Scotus et Scotistae, Vasquez, De Lugo, Tournely et alii praecipue recentiores (1) putant Sacramenta esse causas instrumentales morales tantum gratiae, non autem physicas; et hoc docent quia eis repugnare videtur Sacramenta physice influere in effectum qui est gratia. E contra S. Thomas, ut ex dictis manifestum est, et Thomistae omnes, si unum vel duos excipias, oppositum docent; cum Thomistis consentiunt Bellarminus, Suarez, Valentia et alii multi; cum quibus sit.

74. Conclusio. — *Sacramenta novae legis sunt causae instrumentales physicae gratiae.* — (Cf., S. Th., p. III, qu. LXXVIII, a. IV, ad 3.^m).

Prob. 1.º ex S. Scriptura. Apost. (Eph. V, 25) ait: *Mundans (Ecclesiam) lavacro aquae in verbo vitae.* Et (Tit. III, 5): *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis.* Haec autem verba si in sensu proprio et obvio accipiantur causam vere physice influentem designant. Atqui cum nullum absurdum sequitur verba S. Scripturae litteraliter sunt accipienda et proprie. Cum ergo nullum sit inconveniens Sacramenta participare aliquam formam incompletam a Deo productivam rei spiritualis qualis est gratia, vel saltem dispositionis ad gratiam, sequitur quod Sacramenta sint causae physicae instrumentales gratiae.

2.º Prob. ex Patribus; et sic confirmatur magis praecedens ratiocinatio. Et in primis vide supra auctoritates S. Greg. Nyss., S. Hieron., S. Aug., qui omnes dicunt incomprehensibilem et inenarrabilem esse virtutem Sa-

---

(1) Cf. in respectivis Tractatis de Sacramentis in genere.

cramentorum producendi gratiam; quod dici nequit de causa instrumentali morali; ut patet de epistola, de nuncio etc. Sed et aliud ex S. Aug. affertur testimonium, nam in sermone de Epiph. S. Doctor haec habet: « Nec mirum quod aquam, hoc est substantiam corporalem ad purificandam animam dicimus pervenire, pervenit plane et penetrat conscientiae universa latibula: quamvis enim ipsa sit subtilis et tenuis, benedictione tamen Christi facta subtilior occultas vitae causas ad secreta mentis subtili rore pertransit ».

3.º *Prob. ratione theologica*: Si Sacramenta sint solum causae morales instrumentales gratiae, non habent nisi rationem signi in ordine ad gratiam, sicut epistola filii regis non continet nisi signum voluntatis filii regis. Atqui Sacramenta non solum continent et habent rationem signi, sed etiam gratiam ipsam, ut definitum est in conc. Trid. (can. VI, sess. VII). Ergo gratiam continent ut verae causae instrumentales physicae. — *Maj. prob.* ex eo quod Sacramenta ut causae instrumentales morales non possunt agere nisi quatenus continent ipsam causam moralem principalem, idest merita Christi. Atqui Sacramenta non continent merita Christi aut eorum virtutem nisi ut signa. Ergo nihil habent nisi rationem signi in ordine ad gratiam sic considerata. *Minor vero prob.* ex verbis Concilii: « Si quis dixerit Sacramenta novae legis non continere gratiam quam significant... anathema sit ». Sed *prob.* etiam ex Angelico (a. III. l. c.): « Duplici modo gratia est in Sacramentis: uno modo sicut in signo: nam Sacramentum est signum gratiae: Alio modo sicut in causa: nam sicut dictum est (a. I. h. q.), Sacramentum novae legis est instrumentalis gratiae causa. Unde gratia est in Sacramento novae legis non quidem secundum similitudinem speciei (sicut effectus est in causa univoca), neque etiam secundum aliquam formam propriam et permanentem et proportionatam ad talem effectum, sicut sunt effectus in causis non univocis; puta res generatae in sole; sed secundum quamdam in-

strumentalem virtutem, quae est fluens et incompleta in esse naturae, ut infra dicetur ».

75. Conclusio II. — *Sacramenta Ecclesiae specialiter habent virtutem ex passione Christi.*

Prob. : Principalis causa gratiae est Deus ; instrumentum conjunctum est humanitas Christi, instrumentum separatum sunt ipsa Sacramenta. Tunc sic conficitur argumentum : Quia instrumentum separatum habet virtutem ab instrumento conjuncto, ideo Sacramenta habent virtutem producendi gratiam ab humanitate Christi. Atqui humanitas Christi praecipue per passionem fuit causa nostrae justificationis et salutis, non solum efficienter, sed et meritorie et satisfactorie. Ergo Sacramenta Ecclesiae specialiter habent virtutem ex passione Christi (ib. a. V.).

76. Objectio I contra 1.^m concl. — Virtus causativa gratiae est spiritualis. Sed in corpore non potest esse virtus spiritualis. Ergo Sacramenta non possunt esse causa gratiae.

Resp. : *Dist. min.* : Virtus spiritualis non potest esse in corpore per modum virtutis permanentis et completae. *conc.* ; instrumentaliter, *nego.* — Virtus spiritualis potest esse in corpore inquantum scilicet corpus potest moveri ab aliqua substantia spirituali ad aliquem effectum spirituales inducendum : sicut et in ipsa voce sensibili est quaedam vis spiritualis ad excitandum intellectum hominis, inquantum procedit a conceptione mentis. Et hoc modo vis spiritualis est in Sacramentis inquantum ordinatur a Deo ad effectum principalem (Cf. S. Th., l. c. a. IV ad 1.^m) ; sed recale etiam ea quae retulimus ex Angelico ex quaest. disp. (cf. n. 71).

77. Obj. II. — Idem non potest esse in diversis, praecipue si non sint simul. Atqui ad Sacramenta concurrunt diversa, scilicet res et verba, neque sunt simul. Cum ergo gratia non possit produci nisi per unam virtutem, sequitur quod in Sacramentis nulla sit virtus.

Resp. : *Neg. maj.* loquendo de virtute. Nam virtus

principalis agentis est etiam in instrumento, imo in diversis instrumentis. Et aliquando virtus principalis agentis remanet in instrumento etiam cessante ab actione principali agente, sicut cum homo projicit lapidem lapis effectum ad quem ordinatus est consequitur principali agente quiescente, imo unum instrumentum virtutem seu vim sibi a principali agente collatam communicat secundo instrumento quandoque et secundum tertio, et solum ultimum agit in virtute praecedentium ipsis instrumentis praecedentibus cum principali agente quiescentibus vel etiam amplius non existentibus, ut contingit cum, communicata actione seu vi, praecedens agens cessat esse. Unde ait Angelicus: « Sicut eadem vis principalis agentis instrumentaliter invenitur in omnibus instrumentis ordinatis ad effectum prout sunt quodam ordine unum; ita etiam eadem vis Sacramentalis invenitur in verbis et rebus prout ex verbis et rebus perficitur unum Sacramentum » (qu. LXXII, a. IV, ad 4.^m; et qu. LXXV, a. VII ad 3.^m et qu. LXXVIII, a. IV ad 3.^m).

78. **Obj. III.** — Gratia creatur. Sed nulla creatura potest Deo deservire ut instrumentum creationis. Ergo Sacramenta non possunt esse instrumentum physicum productivum gratiae.

Resp.: *Nego maj.* cf. *Tractatum De gratia* (vol. II, c. XLV), in quo docetur gratiam non produci per creationem, sed educi de potentia obedientiali animae.

79. **Obj. IV.** — Quaedam Sacramenta habent effectum a longe, sicut consensus in matrimonio quod a longe contrahitur. Sed incredibile et impossibile est quod res sensibilis et materialis a longe possit habere effectum. Ergo absurdum est adserere quod Sacramenta sint causa physica instrumentalis gratiae.

Resp.: *Conc. maj. et dist. min.*: Incredible et impossibile est quod res sensibilis propria virtute quatenus sensibilis etc. *conc.*; virtute sibi divinitus communicata *nego*. Et *nego conseq.* Quamvis virtus naturalis sacramenti non se

extendat ad rem spiritualem, neque ad rem sensibilem spatio loci absentem, quia a spatio loci pendet; tamen vis divinitus ei communicata utpote spiritualis et supernaturalis ad rem spiritualem se extendere potest, neque pendet a spatio loci. (Cf. S. Th., I. c. a. IV ad 3.^m).

80. **Illa vis quae est in Sacramentis debet dici intentionalis, realis et physica.** — Vis quae est in sacramentis est dicenda intentionalis et simul realis et physica quia est quidam motus transiens realis et physicus veluti forma imperfecta quae non manet nisi per praesentiam agentis principalis (cf. supra n. 71) sicut in ipsa voce sensibili est quaedam vis spiritualis ad excitandum intellectum hominis inquantum procedit a conceptione mentis. Sicut enim vox sensibilis habet significationem ab intellectu et per significationem habet vim excitandi intellectum hominis et ideo disponendi ad intelligendum, ita Sacramenta habent a Deo significationem gratiae conferendae et per significationem ad ipsam gratiam ordinantur. Haec autem vis significativa et effectiva utpote a Deo specialiter derivata, non solum quid intentionale, sed etiam quid physicum est dicendum et reale, importat enim relationem realem significationis et activitatem quasi scilicet excitationem derivatam ab intellectu seu a cognitione practica divina, quae est causa rerum non solum directiva sed etiam effectiva (cf. vol. I, n. 298): unde dicimus quod scientia Dei est causa gratiae, mediantibus Sacramentis quatenus ab ipsa Sacramenta habent ut ordinentur ad significandam, et suo modo, idest saltem dispositive concurrendo, ad causandam gratiam ut verae causae physicae instrumentales; quamvis tamen scientia Dei vi imperii quod includit per se et directe attingat gratiam. Consule quae diximus circa causam instrumentalem in nostra Introd. (I. c.).

CAPUT VII.

De iis quae requiruntur ex parte recipientis ad hoc
ut Sacramenta propriam causalitatem exerceant.

(Cf., Part. II. c. XLVII, LII, LVIII. — SYLVIVM, sup. qu. LXII, a. 1.
quaer. I. et II. et alios S. Th. commentatores supracitados.
Cf., BILLUAT, l. c.).

81. **Quaestio.** — Diximus (n. 52) quasdam dispositiones requiri ex parte subjecti ut Sacramenta gratiam causent. Nunc ergo inquiritur quatenam sint huiusmodi dispositiones, et praeterea quomodo Sacramenta se habeant ad causandam gratiam in ordine ad tales dispositiones. Ad haec, diversis conclusionibus respondebimus, supponentes ea quae in 2.º vol. l. c. tradidimus.

82. **Conclusio I.** — *Ad suscipiendam primam gratiam in Sacramentis mortuorum requiritur ac sufficit in adultis dispositio quae sit saltem attritio supernaturalis actualis vel virtualis.*

Prob. 1.^a pars, quod scilicet in adultis requiritur detestatio peccati, quae sit saltem attritio. Nam Concil. Trid. (sess. VI, de justif. can. II, III et IX) definit impium non justificari nisi per motum liberi arbitrii moti a Deo per gratiam disponatur. Atqui juxta idem Concil. (sess. XIV, cap. IV) duplex est motus liberi arbitrii quo homo intelligitur se praeparare et disponere ad gratiam, idest contritio et attritio. Ergo saltem attritio supernaturalis requiritur in adultis, sive actualis sive virtualis. (Cf. vol. II, n. 579-581).

Prob. 2.º Ordo et natura rei requirit ut qui Dei gratiam per actualem motum amisit et est a Deo aversus se se per motum actualem aut virtualem ad Deum convertat et nisi talem motum habeat non censeatur ad gratiam dispositus. Atqui talis actus non potest esse nisi actus aut contri-

tionis aut attritionis. Ergo saltem attritio requiritur ad gratiam suscipiendam. Forma enim fixa et permanens non introducitur nisi subjectum sit dispositum, ut Angelicus docet (I-II q. CX, a. 2).

Prob. 2.^a pars, idest attritionem sufficere. Sacramenta mortuorum sunt instituta per modum medicinae ad auferendum morbum, idest peccatum et ad causandam primam gratiam. Atqui si non sufficeret attritio et requireretur contritio, neque morbum auferrent, idest peccatum, neque primam gratiam causarent. Nam supponerent gratiam jam habitam vi contritionis. Ergo sufficit attritio, neque contritio praerequitur ut Sacramenta mortuorum producant gratiam.

Haec nostra doctrina ab Angelico Doctore aperte docetur. En quae habet (in IV dist. VI. q. 1.^a, a. 3.º, solutio 1.^a, ad 5): « Ad hoc quod homo praeparet se ad gratiam in baptismo percipiendam praeexigitur fides, sed non charitas, quia sufficit attritio praecedens, etsi non sit contritio » (1).

83. Conclusio II. — *Sacramenta specie distincta, abstrahendo a dispositione suscipientium, inaequalem gratiam conferunt.*

Prob. Nobilior causa nobiliorem et perfectiorem producit effectum. Atqui Sacramenta novae legis, ut definit Trid. (l. c. can. VI) non sunt paria in dignitate, sed unum est altero nobilius. Ergo non aequalem gratiam causant omnia Sacramenta. — Sed manifestum est eadem Sacramenta solo numero distincta eadem gratiae gradum causare ob oppositam rationem quia scilicet sunt paria in se considerata praescindendo a dispositione suscipientium.

---

(1) Quoad Sacramenta vivorum quaerunt theologi an sufficiat habitualis gratia sine dispositione actuali aut virtuali ad hoc ut eorum effectum primum, scilicet augmentum gratiae producant; et quidam negative etiam ex Thomistis respondent, alii vero affirmative.

84. **Conclusio III.** — *Idem specie Sacramentum, quamvis aequaliter dispositis aequalem gradum gratiae conferat, inaequaliter dispositis inaequalem confert.*

Prob. his verbis Angelici (hic LXIX, a. VIII. corp.): « Adulti vero, qui per propriam fidem ad baptismum accedunt non aequaliter se habent ad baptismum; quidam enim cum majori, quidam cum minori devotione ad baptismum accedunt; et ideo quidam plus, quidam minus de gratia novitatis accipiunt: sicut etiam ab eodem igne accipit plus caloris qui plus ei appropinquat; licet ignis quantum est de se, aequaliter ad omnes suum calorem effundat ». Sicut etiam lignum magis siccum magis de calore participat. Ratio est quia Sacramenta agunt ad instar causarum naturalium.

85. **Quaeres.** — Sacramenta veteris legis causabantne gratiam?

86. **Conclusio.** — *Sacramenta veteris legis gratiam non causabant per aliquam virtutem eis inhaerentem.*

Prob. 1.º Ex concilio Florentino in decreto pro Armenis dicente: « Novae legis septem sunt Sacramenta, quae multum a Sacramentis differunt antiquae legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant ». — Unde Apostolus vocat ea *infirmata et egena elementa* (Gal. IV, 9).

2.º *Prob. ratione theologica:* Si Sacramenta veteris legis gratiam causabant, aut causabant propria virtute independenter scilicet a Christo, aut a virtute eis a Christi humanitate vi passionis communicata. Atqui non causabant gratiam justificantem quasi haberent aliquam virtutem independenter a Christo: neque ex virtute a Christi humanitate vi passionis communicata. Ergo nullo modo. *Prob. minor:* Et 1.º non causabant gratiam per virtutem aliquam independenter a Christo. Nam secus non fuisset necessaria *passio* Christi secundum illud (Gal. II, 21): *Si per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.* 2.º Non ex virtute a Christi humanitate vi passionis com-

municata; quia humanitas et passio Christi non extabat tempore legis, et ideo non habebat rationem instrumenti conjuncti ut posset Sacramentis virtutem causativam communicare. Ergo Sacramenta Veteris legis gratiam non causabant virtute ab humanitate Christi vi passionis communicata.

87. **Corollarium.** — Sacramenta ergo Veteris legis significabant fidem quae per Christi passionem justificabat. Nam licet passio Christi non posset agere efficienter quia non extabat, poterat tamen agere ut finis; sic enim erat in actu animae idest in apprehensione; et ideo sic considerata poterat movere mentem ad credendum, unde fides in Christi passionem efficaciam habebat justificandi per Christi passionem.

CAPUT VIII.

De characteris existentia

(S. THOMAS, p. III, qu. LXIII, cum Comm.

CAJETANI, SYLVII, JOANN. A S. THOMA, BILLOT, BOMPENSIERE;

Cf. GONET, l. c. disp. IV, a. 1; BILLUART. l. c. disp. IV, a. 1;

GOTTI, l. c. qu. V dub. I, JUVENIN, qu. IV. c. II;

FRANZELIN. l. c., Th. XII).

88. **Ratio capitis.** — Hucusque dictum est de primario effectu Sacramentorum, nempe de gratia; nunc vero de effectu secundario remanet dicendum, idest de characterē. Duo autem sunt determinanda. 1.º existentia, 2.º natura. Quod duobus capitibus perficiemus; in praesenti quidem de existentia, in sequenti vero capite de natura erit sermo.

89. **Definitio generica characteris.** — « Character, ait Angelicus (l. c. a. III c.) proprie est signaculum quoddam quo aliquid insignitur ut ordinatum in aliquem finem: sicut characterē insignitur denarius ad usum commutationum; et milites characterē insignuntur quasi ad militiam deputati ».

90. Descriptio characteris Sacramentalis. — Ex tradita definitione characteris in genere de facili potest describi character Sacramentalis. Pro quo observandum est characterem Sacramentalem esse proprium fidelium. Hominem fidelem ad duo ordinari sive deputari: 1.º ad fruitionem gloriae, et ad hoc insignitur signaculo gratiae, 2.º quisque fidelis ordinatur sive deputatur ad recipiendum vel tradendum aliis ea quae pertinent ad cultum Dei: et ad hoc proprie deputatur character Sacramentalis. Ex hac doctrina Angelici (l. c.) sic describi potest character: « Signaculum quo deputatur quisque Christianus ad recipiendum vel tradendum aliis ea quae sunt divini cultus ».

91. Quaestio. — Nunc quaestio movetur de existentia characteris Sacramentalis. Wicleffus (1384) dicitur fuisse primus qui existentiam characteris negavit (1). Postea negavit Lutherus et Calvinus; quos non pauci haeretici secuti sunt (2). Contra hos omnes igitur existentiam characteris probandam suscipimus. Sit ergo.

92. Conclusio. — *Quaedam Sacramenta Novae Legis characterem imprimunt.* — Haec conclusio est de fide utpote definita a Concilio Trident. contra Wiclefistas, Lutheranos et Calvinistas, en verba: « Si quis dixerit in tribus Sacramentis baptismo scilicet, confirmatione et ordine non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile unde ea iterari non possunt; anathema sit ».

Prob. Conclusio 1.º ex Scriptura. Haec enim habet Apost. (II. Cor. I, 21): *Qui unxit nos Deus, qui et signavit nos et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Non me latet quosdam theologos in his verbis Sp. Sancti dona intelligere, ac proinde hoc argumentum peremptorium non esse multi adserunt, sed quia non pauci SS. patrum ut

---

(1) Cf. BELLARMINUM, *De Sacram.* in gen., lib. II, c. 18.

(2) Cf. KNOLL., par. IV, sect. II, tract. I, *De Sacram.* in gen., a. VI, VII.

S. Ambrosius, S. Chrysostomus, S. Hieronymus etc. de signo indelebili in praefato textu esse sermonem adseverant, ideo hoc argumentum magnam vim habere dicendum est.

2.º *Prob. ex Patribus*: Tertullianus (de baptis. c. 18) ait: « Ubi fides aucta est credenti in nativitatem, passionem, resurrectionem ejus (scilic. Christi) addita est ampliatio Sacramento, *obsignatio* baptismi vestimentum quodammodo fidei, quae retro erat nuda, nec potentiam habuit sine sua lege ». Et (lib. de praescript. c. 36) dicit: « Aqua signat, sancto Spiritu vestit, Eucharistia pascit ». S. Cyprianus (Lib. ad Benethianum prope finem) haec habet: « Evadere enim eos solos posse qui renati et *signo* Christi signati fuerint.... Deus loquitur » (1). Idem vel quisquis sit antiquissimus scriptor sermonis *De ablutione pedum* dicit: « Docetur ergo, quae sit baptismi et aliorum Sacramentorum stabilitas.... Nam baptismum repeti ecclesiasticae prohibent regulae et semel sanctificatis nulla deinceps manus iterum consecrans praesumit accedere. Nemo sacro oleo lita iterum linit, aut consecrat, nemo impositioni manuum, vel ministeriis derogat sacerdotum; quia contumelia esset Spiritus Sancti, si evacuari posset quod ille sanctificat, vel aliena sanctificatio emendaret quod ille semel statuit et confirmat ». Quibus verbis auctor adserit Sacramenta baptismatis, confirmationis et ordinis propter characterem quem imprimant iterari non posse.

S. Basilius (Hom. 18 in S. baptisma n. 2) ait: « Quomodo vindicabit te Angelus, quomodo eripiet ex hostibus, nisi agnoverit signaculum? Quomodo dicturus es tu: Deus, si notas et insignia non exhibeas? »

S. Crysostomus (Hom. 3 in 2 Cor. n. 3) dicit: « Quemadmodum nota quaedam militibus, ita fidelibus quoque Spiritus imponitur, quo fit, ut si ordinem deserueris omnibus perspicuus fias ». Et (Hom. 2 in Ep. ad Eph.)

---

(1) Cf. Ed. Venet. 1758. colonn. 523.

explicans verba Apost. (Eph. I, 12) ait quod Deus « *character* nos insignivit ».

S. Hieronymus (comment. in Eph. I, 12) haec scribit: « Signaculum autem Dei est ut quomodo primus homo conditus est ad imaginem et similitudinem Dei sic in secunda regeneratione, quicumque Spiritum Sanctum fuerit consecutus, signetur ab eo, et figuram conditionis accipiat ». Quoad S. Ambros. vide lib. 1.º de Sp. S. c. 6. Et (Enarr. in psal. 39 n. 1) ait: « Quod habet, habet. Baptismus ille tanquam character infixus est: ornat militem, convincit desertorem ». Et (lib. 2. c. litteras Petiliani c. 104) de characterem confirmationis loquens ait: « Sacramentum Chrismatis quidem in genere visibilium *signaculorum* sacrosantum est sicut ipse baptismus, sed potest esse etiam in hominibus pessimis et in operibus carnis vitam consummentibus, regnum coelorum non possessoris ». Et in eodem lib. (c. 13 n. 28) contra illos Donatistas qui concedebant characterem baptismatis in eo qui ab ecclesia recedit remanere, negabant tamen remanere potestatem ordinis, ait: « Nulla ostenditur causa cur ille qui ipsum baptismum emittere non potest jus dandi amittere possit. Utrumque enim Sacramentum est et quadam consecratione utrumque homini datur illud cum baptizatur, istud cum ordinatur: ideoque in catholica utrumque non licet iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam praepositi pro bono pacis, correpto schismatis errore suscepti sunt, et si visum est opus esse ut eadem officia gererent, quae gerebant, non sunt rursus ordinati sed sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra.... neque ullo modo per devotum militem signum regale violatur ». Alios patres praetermitto brevitatis gratia.

3.º *ex conc.* Florent. Nam Eugenius IV in decreto pro Armenis dicit: « Inter haec Sacramenta tria sunt quae characterem, idest spirituale quoddam signum a coeteris distinctivum imprimunt in anima indelebile; unde in eadem

persona non reiterantur. Reliqua vero quatuor characterem non imprimunt et reiterationem admittunt ».

4.º *ratione convenientiae ex Angelico*: Quicumque ad aliquid certum deputatur consuevit ad illud consignari: sicut milites qui adscribebantur ad militiam antiquitus solebant quibusdam characteribus corporalibus insigniri, eo quod deputabantur ad aliquid corporale. Sed homines per Sacramenta deputantur ad aliquid spirituale pertinens ad cultum Dei. Ergo conveniens est ut fideles per ea aliquo spirituali characterem insignantur.

93. **Conclusio II.** — *Tria tantum Sacramenta imprimunt characterem.* — Haec conclusio imprimis probata manet ex dictis, praecipue ex verbis concilii Florentini hic supra relatis. Sed insuper:

Prob. 1.º: Sacramenta solum quae imprimunt characterem non reiterantur. Sed Sacramenta quae non reiterantur sunt tantum tria idest baptismus, confirmatio et ordo. Ergo solum haec characterem imprimunt.

Prob. 2.º: Ea tantum Sacramenta characterem imprimunt per quae homo ordinatur directe ad aliquid agendum vel recipiendum in ordine ad divinum cultum. Atqui dumtaxat per praedicta tria Sacramenta, non vero per alia homo ordinatur directe ad aliquid agendum vel recipiendum in ordine ad divinum cultum. Ergo solum praedicta tria Sacramenta characterem imprimunt. — *Maj.* patet ex dictis in principio hujus articuli. *Minor vero prob.*: Sacramenta novae legis ad duo ordinantur; scil. in remedium peccati et ad cultum divinum. Est autem omnibus Sacramentis commune quod per ea exhibeatur aliquod remedium contra peccatum per hoc quod gratiam conferunt. Non autem omnia Sacramenta ordinantur directe ad cultum divinum; sicut patet de poenitentia per quam homo liberatur a peccato, non autem per hoc Sacramentum exhibetur homini aliquid de novo pertinens ad divinum cultum, sed restituitur in statum pristinum. Unde per hoc Sacramentum homo non ordinatur ad aliquid agendum vel recipiendum

in ordine ad divinum cultum: idem dicatur de *Eucharistia*, de *extrema unctione*, et de *matrimonio*. — *Quod ita declaratur*: Aliquod Sacramentum pertinet ad divinum cultum tripliciter: *uno modo* per modum actionis, *alio modo* per modum agentis: *tertio modo* per modum recipientis. *Eucharistia* pertinet ad divinum cultum per modum actionis, ipsa enim est Ecclesiae Sacrificium, in quo divinus cultus consistit, et per hoc Sacramentum homo non ordinatur ad aliquid ulterius agendum vel recipiendum in Sacramentis, cum sit *finis et consummatio omnium Sacramentorum*; continet tamen in se ipsum Christum in quo non est character, sed tota sacerdotii plenitudo (S. Th. I. c. a. V c.). *Matrimonium* autem et *extrema unctio* nullo istorum modorum ordinantur ad cultum divinum (S. Th. I. c. a. VI). Aliter tamen est dicendum de Sacramento ordinis, de baptismo et de confirmatione. Nam Sacramentum ordinis pertinet ad cultum divinum per modum agentis; quia per hoc Sacramentum deputantur homines ad Sacramenta aliis tradenda. Baptismus vero pertinet ad recipientes, quia per ipsum homo accipit potestatem recipiendi alia Ecclesiae Sacramenta, unde dicitur esse janua omnium Sacramentorum. Confirmatio ordinatur ad congruenter alia Sacramenta suscipienda et ad Christi fidem profitendam. Et sic probata manet minor argumenti (cf. S. Th. I. c. a. VI).

94. **Obj I.** — Nullibi in Sacra Scriptura de characteris sermo invenitur. Ergo character non est admittendus.

Resp.: Transeat antecedens et *nego* sequelam; veritas enim revelata non solum in Sacra Scriptura, sed etiam in traditione continetur. Neque in Sacra Scriptura baptismus legitur non esse reiterandus; et tamen objicientes non reiterandum docent, certe traditioni innixi. Ad *antec.* dixi *transeat*, quia illud *antec.* non est concedendum, ut ex dictis patet. (n. 91).

95. **Obj II.** — Plures theologi veteres negarunt characteris existentiam aut in dubium verterunt. Ergo non est admittendus character.

Resp. 1.º *negando sequelam.* Nam veritas fidei habetur ex Ecclesia, non habetur ex privatorum doctorum sententia. —

Resp. 2.º *negando antec.* Nam veteres non existentiam negabant, sed disputabant an ut dogma fidei esset admittenda vel ut opinio probabilior, et in adsignanda characteris natura non conveniebant.

96. **Obj III.** — Ratio qua adseritur Sacramenta quaedam characterem imprimere est quia iterari non possunt. Sed haec ratio nulla est 1.º quia, qui illam rationem afferunt, probare conantur ea iterari non posse, quia characterem imprimunt. Unde habetur circulatio, idest probatur idem per idem. 2.º Quia baptismus non reiteratur multiplici ratione, et *primo* quia significat mortem Christi, qui semel mortuus est; *secundo* quia est institutus in remedium peccati originalis quod est unum; *tertio* quia est janua ad Ecclesiam et ad alia Sacramenta, quae semel aperta iterum aperiri non debet; *quarto* quia eo promittitur vita aeterna, Dei autem promissio certa est; *quinto* quia est Sacramentum fidei quae est unica.

Resp. 1.º *ad maj.* praeter illam rationem esse etiam alias, ut patet ex dictis. — *Resp.* 2.º *negando min.* Ad 1.^{am} *probat. neg. consequentiam.* Nam circulus vitiosus nullus est, cum probationes procedunt in diverso genere causae. Unde sicut potest probari causa per effectum ita effectus per causam. Ideo si alicui est ignota causa et notus effectus ei ex effectu causam probamus: si vero alteri est ignotus effectus et nota causa tunc ex causa ad effectum probandum procedimus. Ad 2.^{am} respondetur: 1.º etiam Eucharistia mortem Christi significat, et tamen reiteratur. 2.º Si quis fecte baptismum suscipit peccatum originale ei non remittitur, et tamen baptismus non reiteratur. 3.º Haeretici sunt extra ecclesiam, et ideo iterum janua eis est aperienda, non tamen aperitur per baptismi reiterationem, sed per poenitentiam. 4.º Etiam per Eucharistiam vita aeterna promittitur et promissio certa est; et tamen Eucharistia iteratur. 5.º Qui cum haeresi baptizantur veram

fidem et doctrinam non profitentur, et tamen baptismus validus est, non enim reiteratur, et ideo non confertur semel ad indicandam veram et unicam fidem.

97. **Obj IV.** — Sacramenta Veteris legis non imprimebant aliquem characterem; unde dicuntur *justitiae carnis* (Heb. IX. 10). Ergo nec Sacramenta novae legis imprimunt characterem.

Resp: Conc. antec. et nego cons. Non enim eodem modo loqui debemus de Sacramentis utriusque legis; nam Sacramenta veteris legis non habebant in se spirituales virtutes ad aliquem spirituales effectum operandum, et ideo non requirebatur in illis Sacramentis aliquis spiritualis character; sed sufficebat ibi corporalis circumcisio quam Apostolus (Rom. VI, II) signaculum nominat. (Cf. art. 1.º ad 3.^m).

CAPUT. IX.

De natura et subjecto characteris.

(S. Th. I. c. a. II-V, cum praecitatis comm. (c. praev.) — Cf. etiam GONET, I. c. a. II-IV, BILLUART I. c. a. II-III. GOTTI, I. c. dub. II, FRANZELIN I. c., thes. XIII., KNOLL I. c. VI, VII).

98. **Quaestio prima.** — Nunc investiganda est characteris natura et quantum ad hoc multae sunt theologorum sententiae. Durandus ait characterem esse puram denominationem extrinsecam sive relationem rationis; sicut cum quis a rege deputatur ad aliquod ministerium. Alii volunt esse aliquid reale non absolutum sed relativum, idest relationem realem. Haec sententia Scoto tribuitur, quibusdam tamen reclamantibus. Tertia sententia, quam fere omnes amplectuntur theologi, docet esse qualitatem. Sed quia qualitas multiplex est, idest habitus et dispositio, potentia et impotentia, passio et patibilis qualitas, forma et figura (cf. Phil. log. c. II, n. 10), disputatur ite-

rum ad quam speciem qualitatis partineat. Bellarminus, Suarez, Vasquez etc. volunt esse *habitus*; S. Thomas et Thomistae dicunt esse *potentiam*: cum quibus sit:

99. Conclusio I. — *Character est potentia, et ideo qualitas secundae speciei.*

Prob. 1.º: Character est animae impressus ad aliquid agendum vel recipiendum, ut patet ex dictis (n. 89). Atqui quod est animae additum sive impressum ad aliquid agendum vel recipiendum aut est potentia, aut habitus, aut passio. Ergo character aut est potentia, aut habitus, aut passio. Sed neque passio est, neque habitus. Ergo est potentia. — *Prob. minor*: et 1.º *non est passio*; quia passio cito transit, character autem indelebilis est. 2.º *Non est habitus*: Nam nullus habitus est qui se possit ad bene vel male habere: character autem ad utrumque se habet; utuntur enim eo quidam bene, alii vero male quod in habitu non contingit; nam habitu virtutis nullus utitur male, et habitu malitiae nullus bene. Ergo character non est habitus. Cf. Billuart (l. c. diss.) qui hanc rationem D. Th. a responsionibus Suaresii optime defendit.

2.º Sacramenta novae legis characterem imprimunt inquantum per ea deputantur homines ad cultum Dei secundum cultum Christianae religionis, idest, vel ad recipiendum, vel ad tradendum aliis aliqua divina. Atqui tam ad recipiendum quam ad tradendum requiritur quaedam potentia; nam ad recipiendum potentia passiva, ad tradendum potentia activa. Ergo character importat aliquam potentiam spiritualem ordinatam ad ea quae sunt divini cultus.

100. Conclusio II. — *Tamen character non per se sed reductive pertinet ad secundam speciem qualitatis.*

Prob.: Haec spiritualis potentia est instrumentalis, sicut etiam supra dictum est de virtute, quae est in Sacramentis. Habere enim Sacramenti characterem competit ministris Dei. Minister autem habet se per modum instrumenti. Et ideo virtus quae est in Sacramentis non est in genere per

se, sed per reductionem eo quod est quiddam fluens, et quiddam incompletum (1).

101. **Conclusio III.** — *Character est participatio Sacerdotii Christi.* — (S. Th. I. c. a. V, c.).

Prob.: Character est id quo fidelis deputatur ad recipiendum vel tradendum aliis ea quae pertinent ad cultum Dei secundum ritum Christianae religionis (c. 89). Atqui totus ritus Christianae religionis derivatur a Sacerdotio Christi, Ergo character Sacramentalis est character Christi, idest participatio sacerdotii Christi ab ipso Christo derivata.

102. **Corollaria.** — I. *In Christo non est character;* nam character importat potestatem diminutam, ministerialem, derivatam. Sed in Christo est plenitudo potestatis, summum ac supremum sacerdotium. (S. Thom., loc. cit. a. V, c.).

II. *Character est indelebilis:* Haec propositio definita est in concilio Trid., ut patet ex verbis capite praecedenti recitatis (n. 91). Sed nunc juvat eam ad modum corollarii ex praeiactis principiis inferre, quibus summopere cohaeret. Nam character Sacramentalis est participatio sacerdotii Christi. Sacerdotium autem Christi aeternum est, juxta illud (psal. CIX, 4) *Tu es sacerdos in aeternum.* Sed etiam e 2.^a conclusione veritas hujus corollarii elucescit. Nam cum character sit potentia, potentia autem contrarium non habeat, sicut habitus contrarium habet, destrui nequit. De coetero si contrarium haberet hoc esset peccatum, sed peccatum non ei contrariatur, secus pecca-

---

(1) Licet character in sua essentia sit potentia proprie loquendo, tamen dicitur etiam *relatio*, *figura*, *lumen*, *signum res* et *Sacramentum*. Dicitur *relatio*, quia est fundamentum relationum quibus Christo similes efficimur, dissimiles infidelibus. Dicitur *signum* ratione Sacramenti sensibilis; dicitur *lumen* et *figura* metaphorice; dicitur *res*, quia causatur a Sacramento; dicitur *Sacramentum*, quia ratione Sacramenti sensibilis est signum ulterius gratiae. Cf. SOTO et BILLUART (I. c.).

toribus non imprimeretur. Sed neque deletur ad destructionem subjecti, nam anima in quam imprimitur immortalis est.

III. Ex hoc corollario aliud deducitur, idest: Characterem post mortem manere. Et ideo in beatis et in damnatis, seu in bonis et in malis etiam reperitur, in bonis ad eorum gloriam, in malis ad ignominiam.

103. **Quaestio altera.** — Sed nunc alia movetur quaestio quodnam sit scilicet subjectum immediatum characteris. Certe anima est characteris subjectum, ut pluries diximus, sed aliquid potest subjectari in anima 1.º *immediate*, 2.º *mediate*, idest per facultates seu potentias; quaeritur ergo an in essentia animae, vel in ejus potentia subjectetur *immediate* et in qua potentia. Sit ergo.

104. **Conclusio I.** — *Character non subjectatur immediate in essentia animae, sed in ejus potentia.*

Prob.: Character est quoddam signaculum quo anima insignitur ad suscipiendum vel aliis tradendum ea quae sunt divini cultus. Divinus autem cultus in quibusdam actibus consistit. Ad actus autem proprie ordinatur potentia animae sicut essentia ordinatur ad esse. Ergo character non subjectatur immediate in essentia animae, sed in ejus potentia. (S. Th. a. 4).

105. **Conclusio II.** — *Character immediate subjectatur in intellectu practico.*

Prob.: Character ordinatur ad ea quae sunt divini cultus. Atqui divinus cultus est quaedam fidei protestatio per exteriora signa. Ergo oportet quod character sit in cognitiva parte in qua est fides. (Cf. l. c. ad 3.^m).

CAPUT X.

De causa Sacramentorum instituyente

(S. Th. p. III., qu. LXIV, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII, JOANNIS,
 a S. Thoma — Cf. etiam GONET, l. c. disp. V; BILLUART, l. c., diss. V..
 GOTTI, l. c., qu. VI., FRANZELIN, l. c., Th. XIV.,
 KNOLL, l. c. a. III).

106. **Ratio capitis.** — Hucusque dictum est de existentia, de natura, de necessitate, et de effectu Sacramentorum, remanet ergo dicendum de ipsorum causa; sed causa Sacramentorum non potest esse nisi ille qui operatur interius ad effectum Sacramenti; operari autem aliquem effectum contingit dupliciter; *uno modo* per modum principalis agentis; *alio modo* per modum instrumenti. Per modum principalis agentis solus Deus operatur interiorem effectum Sacramenti: tum quia solus Deus illabitur animae in qua Sacramenti effectus existit: tum quia non potest aliquid immediate operari ubi non est: tum quia gratia quae est interior Sacramenti effectus est a solo Deo. Character etiam qui est interior quorundam Sacramentorum effectus est virtus instrumentalis, quae emanat a principali agente, quod est Deus. *Secundo autem modo* homo potest operari ad interiorem effectum Sacramenti. Nam eadem ratio est *ministri* et instrumenti, utriusque enim actio exterius adhibetur, sed sortitur effectum interiorem ex virtute principalis agentis quod est Deus. Hinc duplex causa Sacramentorum distinguitur: causa *instituens*, instituere enim ad causam principalem pertinet; et causa *ministrans* sive *exequens*, ministrare enim et exequi habet rationem causae instrumentalis. De utraque causa est dicendum 1.º de causa instituyente, 2.º de causa ministrante.

107. **Quaestio prima; et expositio variarum sententiarum.** — Non solum omnes veri catholici, sed vel ipsi protestantes admittunt omnia Sacramenta a Deo ac proinde

a Christo Domino fuisse instituta. Et quidem de catholicis manifestum est ex decisione Conc. Trid. (Sess. VII, can. 1): « Si quis dixerit Sacramenta Novae legis non fuisse omnia a Jesu Christo instituta... anathema sit ». Protestantes vero non admittunt nisi duo esse in Christi Ecclesia Sacramenta *baptismum* videlicet, et *Eucharistiam*, cum, ut ipsi dicunt, nulla alia praeter ista a Christo Domino sint instituta. Sed ante Concilium Tridentinum fuerunt quidam theologi qui adserebant quaedam Sacramenta non fuisse immediate a Christo Domino instituta. Hugo Victorinus et Magister sententiarum putarunt extremam unctionem post Christi ascensionem ab Apostolis fuisse institutam. Alexander Alensis et S. Bonaventura docuerunt confirmationem fuisse institutam ab ecclesia in Conc. Meldensi an. 845. Nihil autem legitur de hujus Sacramenti institutione in illius concilii canonibus. — Nostris hisce temporibus adsunt quidam. Sit ergo.

108. **Conclusio.** — *Omnia Sacramenta Novae legis fuerunt immediate a Christo Domino instituta.*

Prob. : 1.º Juxta scripturam auctoritatem instituendi Sacramenta Christus Apostolis non dedit ac proinde nulli alteri dedit; in Ecclesia enim major auctoritas quam Apostolica non est. Ergo Christus per semetipsum et non per alios Sacramenta instituit. Verba S. Scripturae ad probandum antecedens habentur in I. Cor. III, 4; ait enim Ap.: *Quid igitur est Apollo? Quid vero Paulus? Ministri ejus cui credidistis.* Et (Ib. IV, 1): *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei.* Et S. Petrus (in 1.^a epist. c. IV, 10) omnes Ecclesiae rectores *dispensatores multiformis gratiae Dei appellat.*

2.º In evangeliiis habetur Christum instituisse Baptismum (1), Eucharistiam (2), et Poenitentiam (3). De istis

---

(1) Math. 28, 19.

(2) Math. 26, 26.

(3) Joann., 20, 23.

ergo manifestum est. Sed et S. Lucas (Act. 1.º) narrat Christum Dominum post resurrectionem suam per quadraginta dies cum Apostolis fuisse conversatum atque de regno Dei, idest de ecclesia aedificanda, locutum. Atqui ecclesia aedificatur et administratur per fidem et Sacramenta. Unde S. Leo (serm. 1 de Ascens. n. 2) ait: « Non ergo ii dies dilectissimi, qui inter Resurrectionem Domini Ascensionemque fluxerunt otioso transiere decursu, sed magna in eis confirmata Sacramenta, magna sunt revelata mysteria ». Ergo Sacramenta ab ipso Christo immediate instituta optime jure censentur. Et licet clare et distincte non reperiatur institutio facta a Christo omnium Sacramentorum in Sacris Litteris, tamen nullum est Sacramentum de quo in eis non fiat mentio, ut patebit dum de singulis Sacramentis singillatim agetur.

3.º Ex SS. PP. auctoritate: S. Ambrosius vel alius antiquus auctor lib. 4 de Sacram. c. 4 ait: « Auctor Sacramentorum quis est nisi Dominus Jesus? De coelo ista Sacramenta venerunt ». Et S. Augustinus (lib. *de vera relig.* c. 17): « Ab ipsa Dei sapientia, inquit nomine absumpto a quo in libertatem vocati sumus pauca Sacramenta saluberrima constituta sunt quae societatem Christiani populi, hoc est sub uno Deo liberae multitudinis continerent ». Et S. Leo (loco hic supra cit.) ait: « Constans autem haec Ecclesiae persuasio fuit, omnia Sacramenta sibi a Christo tradita fuisse, neque posse aliquid circa numerum aut substantiam Sacramentorum immutari ».

4.º *Prob. ratione theolog.*: Proprie loquendo semper distinguimus ea quae ecclesia statuit, instituit, determinat ab iis quae instituit, statuit determinavit Christus; unde praecepta ecclesiae non dicuntur praecepta Christi. Atqui Concilium Trid. (Sess. VII can. I) definivit omnia Sacramenta novae legis fuisse a Christo instituta. Cum ergo concilium in definiendis veritatibus fidei proprie loquatur, omnia Sacramenta novae legis immediate a Christo instituta sunt.

Confirmatur 1.º haec ratio ex eo quod si ecclesia instituisset Sacramenta posset ea immutare. Atqui juxta idem conc. (Sess. XXI) Ecclesia id non potest.

Confirmatur 2.º: Si aliquod dubium oriri potest circa immediatam Sacramentorum institutionem, hoc erit circa extremam unctionem (cf. n. 106). Atqui de hoc Sacramento etiam amplius dubitari non licet post conc. Trid. Nam (sess. XIV, can. I) sic sancitum est: « Si quis dixerit extremam unctionem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino nostro institutum et a B. Jacobo Apostolo promulgatum.... anathema sit ». Quae verba plane rem conficiunt: etenim institutio Christo tribuitur et promulgatio Apostolo Jacobo. Unde a Cong. S. Officii (Decreto *Lamentabili* feria IV die 3 Julii 1907) damnata est sequens propositio quae est 40.^a: « Sacramenta ortum habuerunt ex eo quod Apostoli eorumque successores ideam aliquam et intentionem Christi suadentibus et momentibus circumstantiis et eventibus interpretati sunt ».

5.º *Prob. ratione congruentiae*: Soli Deo competit potestas instituendi Sacramenta; neque fuit conveniens ut aliis hanc potestatem communicaret. Ergo solus Deus immediate per se ipsum Sacramenta instituit. — *Prob. ant. quoad* 1.^m *partem*: Potestas instituendi Sacramenta in eo solum est qui dat ei robur et virtutem producendi gratiam. Atqui virtus producendi gratiam a solo Deo est. Ergo in solo Deo est potestas instituendi Sacramenta. — *Prob. quoad* 2.^{am} *partem, idest* neque fuit conveniens ut aliis hanc potestatem communicaret; 1.º quidem propter utilitatem fidelium, ne scilicet spem ponerent in homine a quo essent Sacramenta immediate instituta; 2.º quia Christus est fundator ecclesiae: sed ecclesia fundatur per fidem et Sacramenta, et ideo convenientissimum fuit ut per semetipsum immediate fuerit et fidei et Sacramentorum auctor.

109. Observatio. — Haec conclusio deducitur etiam evidentissime ex iis quae supra probavimus de determinatione materiae et formae Sacramentorum, nam ex eo quod Sacramenta constituuntur in sua essentia ex rebus sensibilibus et verbis a Christo Domino determinatis, sequitur Sacramenta esse a Christo Domino instituta et quidem immediate.

110. Quaeres. — An sit veritas fidei Christum instituisse omnia Sacramenta?

Resp.: Si praescindamus ab institutione mediata et immediata, affirmative respondendum est, nam in Concilio Trid. (sess. VII. De Sacr. in gen. can. I) definitum est: « Si quis dixerit, Sacramenta N. L. non fuisse omnia a Jesu Christo D. N. instituta.... A. S. ». At si fiat sermo de institutione immediata, theologi non conveniunt. Quidam enim dicunt de fide esse omnia Sacramenta Novae legis fuisse a Chr. D. N. immediate instituta; alii autem negant (1). -- Tamen ut certum dogma fidei retinendum esse omnino videtur. 1.º Christum quaedam Sacramenta ut Baptismum, SS. Eucharistiam, et Poenitentiam immediate instituisse. In hoc omnes theologi consentiunt, praecipue ob testimonium Sacrae Scripturae, ut suo loco dicetur, cum de quo libet Sacramento in sua specie considerato sermo erit; 2.º non videtur esse de fide Christum omnia Sacramenta novae legis immediate instituisse ob dissensum theologorum in hac re; 3.º ita tamen certa res est ut si quis negaret Christum instituisse immediate omnia Sacramenta temeritatis notam non evaderet, nam, ut ait Franzelin (De Sacr. in gen. thes. 10, § 3). « Theologi concedunt et affirmant *unanimis* verba Concilii ita esse comparata ut nemini jam fas sit immediatam Sacramentorum institu-

---

(1) Affirmant inter alios Bellarminus, Becanus, Vasquez, Gonet etc. Negant autem Soto, Card. Gotti, Tourelly, Berti, alique; nam dicunt hi quod concilium definivit institutionem, non autem institutionem immediatam.

tionem per Christum ipsum in dubium vocare. Talis enim consensus satis manifestat *communem sensum Ecclesiae* ».

111. **Quaestio altera.** — Sed nunc quaeritur inter theologos an Christus potuerit homini communicare potestatem instituendi Sacramenta. Scotus, Durandus, Vasquez et alii negative respondent. S. Thomas vero et Thomistae cum distinctione.

112. **Advertenda.** — In Christo duplicem circa Sacramenta Angelicus rectissime distinguit potestatem : 1.º Potestatem auctoritatis, quae competit ei secundum quod est Deus. 2.º Potestatem excellentiae quae competit ei secundum quod est homo, quae potestas consistit in quatuor : *primo* quidem quod meritum et virtus passionis ejus operetur in Sacramentis, *secundo* quod in nomine Christi Sacramenta sanctificantur, *tertio* in hoc quod potuit instituere Sacramenta, *quarto* in eo quod ipse potuerit effectum Sacramentorum sine exteriori Sacramento conferre (cf. S. Th. hic qu. LXIV, a. 3, 4).

113. **Conclusio I.** — *Christus puro homini non potuit communicare potestatem auctoritatis quae ei competit secundum quod est Deus.* — Haec conclusio ab omnibus conceditur utpote satis manifesta, quod enim est proprium Dei nulli creaturae communicari potest.

114. **Conclusio II.** — *Potestatem excellentiae, quae competit ei secundum quod est homo potuit communicare puro homini.*

Prob.: Nulla est repugnantia 1.º in hoc ut Christus dederit suis ministris tantam gratiae plenitudinem ut eorum meritum operaretur ad Sacramentorum effectus, 2.º ut ad invocationem nominum ipsorum sanctificarentur Sacramenta, 3.º ut ipsi possent instituere sive determinare res sensibiles et verba quibus a Deo gratia conferretur, 4.º ut etiam sine ritu Sacramentorum effectum Sacramentorum solo imperio conferrent. Et haec omnia, inquam, potuit Christus per ipsam humanitatem tanquam per instrumen-

tum suis ministris communicare. Potest enim instrumentum conjunctum quanto fuerit fortius tanto magis virtutem suam instrumento separato tribuere, sicut manus baculo. Atqui in his consistit potestas excellentiae quam Christus habet in Sacramentis inquantum est homo. Ergo Christus potuit communicare puro homini potestatem excellentiae quae competit ei inquantum est homo. Hanc conclusionem praedocuerat jam S. Aug. (tract. 5 in Joan.) his verbis: « Potuit Dominus, si vellet, potestatem dare alicui servo suo ut daret baptismum vice sua et transferre a se baptizandi potestatem et constituere in aliquo servo suo, et tantam vim dare baptismo translato in servum quantam vim haberet baptismus datus a Domino. Hoc noluit, ideo ut in illo spes esset baptizatorum a quo se baptizatos agnoscerent ».

CAPUT XI.

De causa ministeriali Sacramentorum

S. Th., I. c., Quaest. LXIV, a. V et seqq., cum Comm. CAJET., SUARESH, SYLVII, JOAN. a S. THOMA, BILLOT, BOMPENSIERE.
 Cf. GONET, I. c. a. I, III, IV, BILLUART, I. c., a. II-VI., GOTTI, qu. VII, dub. V-VIII, FRANZELIN, I. c., Thes. XV, KNOLL, I. c., a. V, PERRONE, I. c., c. III).

115. **Duplex Sacramentorum minister.** — « Humanitas Christi, ait Angelicus, est instrumentum divinitatis ejus. Sed tamen quia est instrumentum conjunctum divinitati in persona, habet quamdam principalitatem et causalitatem respectu instrumentorum extrinsecorum, qui sunt ministri Ecclesiae. Et ideo sicut Christus, inquantum Deus habet potestatem auctoritatis in Sacramentis, ita inquantum homo habet potestatem *ministerii principalis* sive potestatem excellentiae ». Ex his verbis apparet quam recte dici possit Christus primarius Sacramentorum minister; unde Joannes Baptista aiebat de ipso (Joan. I, 33): *Hic*

est qui baptizat in Spiritu Sancto. Alii vero qui in nomine Christi Sacramenta administrant dici recte possunt ministri secundarii in ordine ad Christum.

116. **Quaestio prima.** — Quaeritur ergo nunc quis sit minister (loquimur de ministro secundario) Sacramentorum. Lutherus adseruit omnes christianos tam viros quam mulieres esse ministros Sacramentorum; unde in impio libro *de abroganda Missa* ait ex scripturis demonstraturum « legitimum illud et unicum verbi ministerium esse commune omnibus Christianis sicut et sacerdotium et sacrificium », quamvis (lib. *de capt. Babyl.* cap. *de ordine*) dicat « non licere quemquam hac ipsa uti, nisi consensu communitalis vel vocatione majoris ». E contra Calvinus hanc potestatem administrandi Sacramenta ita restringit ut ne urgente quidem necessitate laicis baptizare permittat. Huic quaestioni diversis conclusionibus respondemus.

118. **Conclusio I.** — *De lege ordinaria solus homo, non autem Angelus est Sacramentorum minister.* — Nota terminos conclusionis *de lege ordinaria*, nam extraordinarie etiam Angeli possunt administrare Sacramenta, etenim « sicut Deus virtutem suam non alligavit Sacramentis quin possit sine Sacramentis effectum Sacramentorum conferre, ita etiam virtutem suam non obligavit ecclesiae ministris, quin etiam Angelis possit virtutem tribuere ministrandi in Sacramentis. Et quia boni angeli sunt nuntii veritatis, si aliquod Sacramentale ministerium a bonis angelis perficeretur, esset ratum habendum quia deberet constare hoc fieri voluntate divina. Si vero doemones, qui sunt spiritus mendacii, aliquod Sacramentale ministerium exhiberent, non esset ratum habendum » (l. c., a. 7, c.).

Prob. conclusio: Cum Christus instituerit Sacramenta propter homines ut media necessaria ad salutem, oportuit ut hominibus notificaverit, quibus contulit hanc potestatem, ut homines securi incedere possent. Atqui Christus notificavit solum contulisse hanc potestatem hominibus. Ergo soli homines sunt de lege ordinaria ministri Sacramentorum.

— *Prob. minor*: Quod Christus notificavit, aut per Sacram Scripturam, aut per traditionem constat. Sed neque per traditionem neque per S. Scripturam constat Christum nobis notificasse aliis contulisse potestatem administrandi Sacramenta praeterquam hominibus. Ergo non notificavit nobis contulisse hanc potestatem aliis praeterquam hominibus. Unde solis hominibus dixit (Lucae XXII, 19): *Hoc facite in meam commemorationem*. Et (Matth. XXVIII, 19): *Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris*, etc. Et (Joan. XX, 22): *Accipite Spiritum Sanctum quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*. Et (Apost. Heb. V, 1): *Omnis pontifex ex hominibus adsumptus*. (Act. XX, 28): *Posuit episcopos regere Ecclesiam Dei* (Jac. V, 14): *Infirmatur quis ex vobis? inducat presbyteros Ecclesiae*.

2.º *Prob. ratione convenientiae*: Tota virtus Sacramentorum a passione Christi derivatur, quae est Christi secundum quod est homo. Ergo ad homines pertinet administrare in Sacramentis, non autem ad Angelos. Nam Christo patienti conformantur in natura homines, non autem Angeli, sed potius secundum passionem dicitur modico ab Angelis minoratus, ut patet (Heb. II. — Cf., loc. cit.).

117. **Conclusio II.** — *Non omnes Christiani potestatem habent omnia Sacramenta administrandi.* — Haec conclusio de fide est. Nam in Conc. Trid. (sess. VII, can. 10) sic definitur: « Si quis dixerit christianos omnes in verbo et in omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem; anathema sit ».

Prob. ex S. Scriptura, in qua dicitur (Rom. XII, 4 etc.): *Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra: habentes autem donationes secundum gratiam quae data est nobis differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando*. Quibus verbis Apostolus comparat corpus Christi mysticum, idest ecclesiam, cum cor-

pore naturali, ita scilicet quod, sicut in corpore naturali sunt diversa membra ad diversa officia, idest ad diversos actus ordinata, ita et in Ecclesia; unde quaedam membra ad prophetandum, quaedam ad docendum, quaedam ad ministrandum in Sacramentis, idest ad dispensationem mysteriorum per gratiam Christi ordinata sunt. Sed (I, Corinth. XII, 5) eandem comparationem repetit, ait enim: *Divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus*. Et postea prosequitur (ib. v. 14): *Nam et corpus non est unum membrum, sed multa*. Et (ib. 17): *Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus?... Nunc autem posuit Deus membra unumquodque eorum in corpore sicut voluit....* (ib. 28). *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primo Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes.... Nunquid omnes Apostoli? Nunquid omnes prophetae? Nunquid omnes doctores?* etc. Eadem repetit (Eph. c. IV, 3). Et (Heb. V. 4) ait: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron*.

2.º *Prob. ex praxi Ecclesiae a qua Sacramentorum administratio nonnisi iis (si baptismum excipias, necessitate urgente) qui per sacram ordinationem sunt ad ministerium destinati commissa est: unde in synodo Nicoena ordinationes, quas Colluthus simplex sacerdos conficere ausus est consecrando episcopos et sacerdotes, irritae et vanae declaratae sunt. Et Leo XIII declaravit irritas et nullas ordinationes habitas ab Anglicanis post Matthaeum Parker (a. 1552) in hierarchia Anglicana, quae ab eo originem duxit, ut dicetur infra. Adde quod in Sacra Scriptura pluries legitur et episcopos, et presbyteros et diaconos per manuum impositionem fuisse ordinatos.*

3.º In Veteri Lege nonnisi ad eos qui de stirpe Aaron erant, pertinebat Sacrorum administratio. Ergo multo magis in Nova Lege ad quosdam tantum pertinet et non ad omnes. — *Antec. prob. ex II Paral. (XXVI, 18) ubi legitur Azariam sacerdotem cum aliis sacerdotibus restitisse Oziae regi, qui adolere voluit incensum super altare thymia-*

maticis, his verbis: Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum, hoc est filiorum Aaron qui consecrati sunt ad hujusmodi ministerium.

119. **Obj** — Omnes Christiani (I, Petri II, 9) dicuntur *genus electum, regale sacerdotium*. Et (Apoc. I, 6) Joannes ait: *Fecit nos regnum et sacerdotes Deo patri suo*. Ergo omnes Christiani sunt sacerdotes.

Resp. : Dist. : Christiani vocantur sacerdotes proprie per veram ordinationem ad sacra munia obeunda, *nego*; metaphorice, quatenus offerunt spiritalis hostias, nempe bona opera aut seipsos, *concedo*. — Qui sacrificium offert sacerdos dicitur, sed quia duplex in Scriptura distinguitur sacrificium, idest proprie pro re externa per legitimum ministrum oblata, ut patet ex textu Paral. supra relato, et metaphorice et improprie pro actibus virtutum internis, aut pro divinis laudibus, juxta illud (psal. IV, 6): *Sacrificate sacrificium justitiae*; et (psal. LIX, 14): *Immola Deo sacrificium laudis*; et (I, 19): *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* etc., ideo duplex etiam sacerdotium in eadem Sacra Scriptura distinguitur, *unum externum* et proprie dictum, quo offertur reale et externum sacrificium et Sacramenta ministrantur; *aliud* improprie sive metaphorice, dictum *internum* et *spirituale*. Quod autem in hoc secundo sensu intelligi debeat Apostolus Petrus patet ex l. c. versu 5, in quo ait: *Ipsi tanquam lapides vivi superaedificamini, domus spiritalis, sacerdotium sanctum, offerre spiritalis hostias acceptabiles Deo per Jesum*. Praeterea dicuntur sacerdotes eo sensu quo dicuntur reges; reges autem dicuntur metaphorice, ut patet.

120. **Quaestio secunda.** — Igitur ad administranda Sacramenta requiruntur homines ad id specialiter deputati qui dicuntur Sacramentorum ministri, seu dispensatores. Sed quia per Sacramenta gratia confertur suscipientibus, ideo aliquis fortasse dubitare poterit an in eo qui administrat Sacramenta requiratur status gratiae, ita scilicet

ut minister in peccato existens invalide Sacramenta administret vel saltem illicite.

121. **Errores.** — Donatistae initio saeculi III profitentes Sacramenta collata a malis ministris non esse valida, rebaptizabant eos qui ab Ecclesia catholica ad eorum sectam transibant utpote baptizatos, ut ipsi ajebant, a malis ministris. Donatistae fuerunt damnati in Concilio Romae habito (a. 313). Eundem errorem docuerunt Albigenenses (saec. XII), Waldenses (saec. XII), et haeretici *Fraticelli* appellati (saec. XIII). Joannes XXII in Bulla *Gloriosam Ecclesiam* Avenione data (a. 1318) damnavit hunc errorem; quem inde amplexus est Wickliffus (+ 1384) cujus doctrina in hac propositione contenta « Si Episcopus vel Sacerdos existat in peccato mortali non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat » condemnata est a Concilio Constantiense (1414-1418). Anabaptistae eundem renovarunt errorem.

122. **Conclusio I.** — *Ministri Ecclesiae etiamsi mali valide Sacramenta conficiunt sive conferunt.* — Haec conclusio supponit quod a ministris malis omnia ponantur quae aliunde requiruntur ad validitatem Sacramenti. — Est de fide decisa contra Anabaptistas a Conc. Trid. (sess. VII, De Sacram. in gen. can. 12) dicente: « Si quis dixerit ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia quae ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent servaverit, non conficere aut conferre Sacramentum; A. S. ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura ex qua, licet explicite in ea non contineatur expressa nostra conclusio, tamen evidenter infertur; nam ipsa testatur quod *Deus est qui justificat* (Rom. VIII, 33), et quod justificatio, quae a Deo est, dicitur conferri per Sacramenta, quae conferuntur a ministris non nomine proprio sed in nomine Christi, qui inducitur ut principalis minister Sacramentorum; unde de Christo dicit Joannes (I, 33): *Hic est qui baptizat in Spiritu Sancto*. Et Paulus dicit (I. Cor. I, 12): *Unusquisque*

restrum dicit: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephae, ego autem Christi. Divisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Unde S. Augustinus notat quod illi qui baptizati sunt a Joanne Baptista, quia nomine Joannis, quamvis sancti, baptizati sunt, iterum postea baptizati sunt in nomine idest in virtute et potestate Christi, seu in baptismo instituto a Christo, qui est principalis minister baptismi; sed illi qui ab Juda perverso viro baptizati sunt, non iterum fuerunt baptizati, quia scilicet non in nomine Judae, sed Christi baptizati sunt (1).

2.º *Prob. ex Patribus:* S. Optatus (lib. V, 4 cont. Parmenian. Donatistam, contra quem scripsit circa a. 330) (2) ait: « Cum videatis omnes, qui baptizant, operarios esse, non Dominos et Sacramenta per se non per homines, quid est quod vobis tantum vindicatis? ». — Et S. Ambrosius (+374) dicit (l. I. de Sp. S. prologo): « Non mundavit Damasus, non mundavit Petrus, non mundavit Ambrosius, non mundavit Gregorius. Nostra enim servitia, sed tua sunt Sacramenta. Neque enim humanae opis est divina conferre, sed tuum Domine munus et Patris est ». — Et S. Joannes Chrysost. (Hom. 8 in epist. I ad Corinth. n. 1) scribit: « Contingit quidem laicos piam vitam agere, male autem et improbe sacerdotes; unde neque futurum esset baptismus, nec corpus Christi, nec oblatio per illos si ubique dignitatem ac merita requireret gratia: atqui etiam per indignos Deus solet operari, neque baptismatis gratia quidquam laeditur per viam sacerdotis.... Nihil enim homo in ea quae proponuntur inducit, sed totum est Dei virtutis

(1) S. Augustini verba haec sunt (Tract. 5 in Joan. n. 18): « Dedit Judas (baptismus), et non baptizatum est post Judam; dedit Joannes, et baptizatum est post Joannem; quia si datus est a Juda baptismus, Christi erat, qui autem a Joanne datus est, Joannis erat ». — Quamvis non legatur in evangelio explicite Judam baptizasse.

(2) Cf. Migne PP. Lat. XI, 883 a. 1082.

opus ». — Tandem, ne plures afferam, S. Augustinus (Tract. V in Joan. n. 12) dicit: « Non exhorreat columba ministerium malorum, respiciat Domini potestatem. Quid tibi facit malus minister ubi bonus est Dominus? Quid et impedit malitiosus praeco, si est benevolus iudex? » (cf. ib. n. 15 et alibi passim).

3.º *Prob. ratione* S. Thomae: Si ministri mali non valide conficiunt Sacramenta, hoc est aut quia contingit defectus ex parte virtutis Christi quae ministris communicatur, vel ex parte virtutis propriae ministrorum; nam minister Sacramentorum est instrumentum, quo Christus utitur ad inducendum effectum in animam suscipientis Sacramentum. Atqui defectus invaliditatis non contingit ex parte virtutis Christi ministro communicatae, non ex parte instrumenti, idest ministri mali. Ergo nullo modo defectus invaliditatis contingit in Sacramentis administratis a malis ministris. — *Prob. minor*: et 1.º non contingit defectus invaliditatis ex parte virtutis Christi, quia haec virtus sufficientissima est ad agendum sive per se sive per quodcumque instrumentum; sed 2.º neque ex parte instrumenti seu ministri mali, nam sufficit quod minister habeat vim materiale uniendi formam et materiam Sacramentorum (quod certe non aufertur per peccatum); unde sicut corpus medici quod est instrumentum animae habentis artem (idest medici), sive sit sanum sive infirmum, non impedit quominus anima medici vel ipsemet medicus sanet infirmum, ita neque minister malus impedit quominus Christus per Sacramenta causet gratiam in anima.

Confirmatur ex eo quod suscipientes Sacramenta semper remanerent incerti de validitate Sacramenti suscepti, et Ecclesia esset incerta circa veros ministros et veram potestatem etc.

123. **Obj.** — Malus non potest alium a peccatis munda. Ergo malus sacerdos nullum effectum consequitur per Sacramenta.

Resp.: *Nego* suppositum argumenti; nam « ministri Ec-

clesiae, ait S. Thomas, neque a peccatis mundant homines ad Sacramenta accedentes, neque gratiam conferunt sua virtute; sed hoc facit Christus sua potestate per eos sicut per quaedam instrumenta. Et ideo effectus consequitur in suscipientibus Sacramenta non secundum similitudinem ministrorum, sed secundum configurationem ad Christum » (l. c. a. 1.^m). — Adverte quod ad hoc ut Christus per ministros suos conferat gratiam in Sacramentis non est necesse ut ministri uniantur Christo per charitatem, sed sufficit ut ei uniantur per quamdam motionem, ad eum fere modum quo instrumentum separatum conjungitur principali agenti (cf. S. Th. ib. ad 2.^m).

124. **Mali illicite administrant Sacramenta.** — Nam ministri debent Domino conformari, unde Deus alloquens filios Aaron (Lev. XIX, 2) dicit: *Sancti eritis quoniam ego sanctus sum*; et (Exod. XIX, 22) dicitur: *Sacerdotes qui accedunt ad Dominum, sanctificentur ne percutiat eos, etc.: Sancti erunt Sacerdotes Deo suo et non polluent nomen ejus.* Et Apost. (Tit. I, 7): *Oportet episcopum sine crimine esse sicut Dei dispensatorem* (cf. Tim. III, 10). Unde S. Augustinus dicit (Enarr. I in psal. 103, n. 9): « Videant qualem rationem habituri sunt cum Deo, qui sanctis non sancte utuntur ». Ex quibus patet quod non est dubium quin mali exhibentes se ministros Dei et Ecclesiae in dispensatione Sacramentorum peccent; et quidem graviter ob gravem irreverentiam (cf. S. Th. l. c. a. VI, c.).

125. **Observatio.** — Ex hoc plures difficultates quae moventur contra conclusionem (n. praec.) tum ex Sacra Scriptura tum ex quibusdam Patribus, solvuntur.

126. **Quaestio tertia.** — Quaestio movetur nunc quae affinitatem cum praecedenti habet, sed non parum diversificatur; potest enim aliquis concedere non requiri charitatem in ministro, negare autem non requiri fidem. Et ideo quaeritur an fides in ministro requiratur ut valide Sacramentum administret.

127. **Sententiae.** — Agrippinus (215) unus ex S. Cypriani praedecessoribus in sede episcopali Carthaginensi, dicitur fuisse primus, qui rebaptizandum esse censebat (1) qui ab haereticis recepisset baptismum; idem docuisse Tertullianus videtur (2) (160-245). Doctrinam Tertulliani in hac materia tenuit S. Cyprianus qui rebaptizabat haereticos in haereticali secta jam baptizatos qui ad catholicam Ecclesiam convertebantur. Plura concilia in urbe Carthagine habita praeside S. Cypriano hanc S. Cypriani doctrinam et praxim adprobarunt quorum unum fuit celebratum a. 255, aliud vero a. 256 (3). Sed Stephanus Papa talem doctrinam et praxim non adprobavit, imo hoc praeceptum in responsum dedit: « Si qui a quacumque haeresi venient ad vos, nihil innovetur nisi quod traditum est, ut manus illis imponantur in poenitentiam » (4). S. Cyprianus responsionem Stephani Papae aegre tulit et aliud concilium a. 256 adunavit et iterum doctrinam hanc confirmavit resistendo Summo Pontifici. Sed cito ambo martyrio coronati fuere; unde etiam controversia cito evanuit.

128. **Conclusio.** — *Fides non requiritur ad validitatem seu perfectionem Sacramenti.* — Haec conclusio est de fide, ut patet ex verbis Conc. Trid. (sess. VII. can. IV), idest: « Si quis dixerit Baptismum qui etiam datur ab haereticis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti cum intentione faciendi quod facit Ecclesia non esse verum Baptisma, anathema sit ».

Prob. ex traditione: Imprimis ut testis traditionis antiquissimae veritatis nostrae conclusionis, afferri possunt

---

(1) Cf. S. Cyprianum epist. LXXI prope finem, S. Aug. (lib. II contra Donatistas c. 3), et Vinc. Lirinensem (+ 450) in Commonit. c. IX.

(2) De Baptismate 15.

(3) Cf. Bardenhewer. Patrologia v. I, vers. Ital. Romae, Desclée 1903. § 51. Cipriano pag. 235).

(4) Cf. S. Cypr. Epist. LXXIV, I.

verba Stephani Papae supra relata, idest: « Nihil innovetur nisi quod traditum est ut manus imponantur in poenitentiam »; videlicet illis qui a sectis haereticorum baptizati veniunt ad Ecclesiam. Hanc consuetudinem ei oppositam a Stephano Papa non negabat ipsemet S. Cyprianus, sed agnoscebat dicens: « Nec consuetudo quae apud quosdam obreperat impedire debet quominus veritas praevaleat et vincat » (1). Et idem S. Cyprianus alibi (2) dicit: « Non est autem de consuetudine praescribendum, sed ratione vincendum ». — S. Hieronymus refert (3) ipsum Hilarium Luciferianum Diaconum confiteri haereticos ad Ecclesiam venientes non per iteratum baptisma esse receptos, sed per solam poenitentiam. — S. Augustinus ai (4): « Nondum erat diligenter illa baptismi quaestio pertractata, sed tamen saluberrimam consuetudinem tenebat Ecclesia in ipsis quoque schismaticis et haereticis corrigere quod pravum est, non iterare quod datum est.... Quam consuetudinem credo ex Apostolica traditione venientem ». — Vincentius Lirinensis (5) scribit: « Agrippinus Carthaginensis Episcopus primus omnium mortalium contra divinum canonem, contra universalis Ecclesiae regulam, contra sensum omnium sacerdotum.... rebaptizandum esse censebat ». — Possunt afferri plures alii Patres in confirmationem, ut Leo Magnus (6), S. Gregorius Mag. (7), S. Isidorus (8) etc.

2.º Praeter Patres afferri possunt etiam varia concilia inter quae Arelatense I (a. 314) can. VIII. Item Concil. Nicoenum I can. VIII et XIX. Conc. Constantinop. I

---

(1) Epist. LXXIV ad Pompejum prope finem.

(2) Epist. LXXI prope finem.

(3) Dialog. adv. Luciferianos.

(4) De bapt. cont. Donat., l. II, c. VII.

(5) Commonit. c. 6.

(6) Epist. LXXIX ad Nicet. c. 7.

(7) l. IX Epist. XVI.

(8) l. II de offic. c. 24.

aecum. II, can. VII, — Concilium Florentinum (1) dicit : « Etiam paganus et haereticus baptizare potest, dummodo formam Ecclesiae servet, et facere intendat quod facit Ecclesia ». Trid. Conc. relatum est supra (2).

3.º *Prob. ratione* S. Thomae: Minister in Sacramentis agit instrumentaliter in virtute Christi. Atqui ad agendum instrumentaliter in virtute Christi non requiritur virtus propria, qualis est fides. Ergo fides non requiritur ad validitatem seu ad perfectionem Sacramenti, et ideo infidelis potest verum Sacramentum praebere, dummodo coetera adsint quae sunt de necessitate Sacramenti. — *Major patet* tum ex se se, tum ex dictis. *Prob. minor*: nam de ratione instrumenti est ut agat non in virtute propria, sed in virtute principalis agentis (cf. n. 49, et Phil. Ont. c. XXII); fides autem sicut et charitas pertinent ad propriam virtutem.

Confirmatur: Minister in Sacramentis agit in persona Ecclesiae; ergo fides Ecclesiae sufficit et supplet id quod deest fidei ministri (cf. S. Thom. ib. ad 1.^m).

129. **Corollarium.** — Infidelis ergo sive sit paganus sive haereticus, valide administrat et conficit Sacramentum, dummodo in collatione Sacramenti servet formam Ecclesiae ponendo scilicet omnia quae sunt de necessitate Sacramenti.

---

(1) In Decreto unionis.

(2) Quoad consuetudinem et praxim Ecclesiae cf. *La Civiltà Cattolica* quad. 1412, ubi (pag. 203 et seqq.) citatur etiam *Saltet*.

CAPUT XII.

De intentione ministri in confectione
seu administratione Sacramentorum

(P. III, qu. LXIV, a. X, cum Comm. cap. praec. citatis.

— Cf. etiam GONET, l. c., a. II, BILLUART, l. c., a. VI, GOTTI, l. c., dub. IV,
FR/NZELIN, l. c., Th. XVI., KNOLL, l. c., IV., PERRONE, l. c.).

130. **Quaestio.** — In praecedentibus probavimus neque charitatem, neque fidem requiri in ministro ad hoc ut valide Sacramenta conficiat seu ministret; remanet nunc determinandum an saltem requiratur intentio.

131. **Haeretici.** — Novatores negarunt ad validitatem Sacramentorum in ministro requiri intentionem; sed solum requiri dixerunt ritum externum, ita scilicet ut Sacramenta etiam mimice et irrisorie collata eundem effectum quoad substantiam consequantur in suscipiente ac si serio cum determinata et debita intentione, idest faciendi id quod facit Ecclesia conferantur. Hanc sententiam docuit Lutherus (1). Idem docuerunt et docent omnes Lutheri adseclae qui tenent verba Sacramentorum non esse consecratoria (n. 52), sed concionatoria, et Sacramenta non producere gratiam ex se se (n. 53), sed habere solum vim excitandi fidem in ea suscipientibus vi cujus homo justificatur.

132. **Quid est intentio et quotuplex.** — Nomine *intentionis* generice loquendo intelligitur *actus voluntatis* qua homo aliquid efficere vult propter aliquem finem. « Intentio, ait S. Thomas (2), nominat actum voluntatis, prae-

---

(1) l. *de captiv. babylon.* ubi ait Lutherus: « Non in conferentis tantum quantum in susipientis fide vel usu sita est virtus baptismi, sicut legimus exemplum de quodam mimo per jecum baptizato.... cum soli fidei omnia et nihil ritibus debeamus ».

(2) I-II. qu. XII, a. I. ad 3.^m

supposita ordinatione rationis ordinantis aliquid in finem ». In praesenti nomine intentionis intelligitur actus quo minister deliberate conjungendo verba cum materia Sacramentorum intendit conficere Sacramentum seu facere id quod facit Ecclesia.

133. **Intentio est vel actualis, vel virtualis, interpretativa, habitualis.** — Intentio *actualis* habetur cum quis actu cogitat quid sit agendum et actu vult agere, habetur *virtualis* cum quis sui compos existens vi actualis intentionis jam habitae distractus ad alia operatur effectum, de quo actu non cogitat, sicut cum confessorius auditis peccatis distractus absolvit, et Sacerdos deliberate veniens ad altare cum intentione celebrandi missam, inde tempore opportuno distractus ad alia, profert verba consecrationis. — Intentio *interpretativa* habetur cum aliquis sui compos aliquem effectum produciens omittit aliquid non animadversum quod conferret vel ad perfectionem, vel ad ornamentum, vel ad maiorem bonitatem sui effectus. — Cum vero aliquis solum vi habitus contracti, nullo actu antecedente procedit sine ulla advertentia ad opus producendum dicitur habere intentionem pure *habitualement*.

134. **Conclusio I.** — *Ad validitatem Sacramenti in ministro necessaria est intentio.* — Haec conclusio est de fide definita in Concil. Trid. (sess. VII, De Sacr. in gen. can. II) his verbis: « Si quis dixerit in ministris dum Sacramenta conficiunt et conferunt non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia; anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura: In ipsa institutione Sacramentorum includitur intentio, ut patet ex Sacramento poenitentiae; nam Christus dedit potestatem ministris his verbis (Joan. XX, 23): *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis* etc. quibus verbis sacerdotes constituuntur iudices, et ideo per modum sententiantis et judicantis administrant Sacramentum poenitentiae. At quaeso quomodo haberi potest in iudice judicante iudicium absolvendi sine

intentione? Potest ne iudex ex joco absolvere aut damnare? Eadem intentio exigitur ab apostolis et sacerdotibus etiam per illa verba Christi (Lucae XXII, 19): *Hoc facite in meam commemorationem*. Idem dicendum est de illis verbis Jacobi circa extremam unctionem idest: (V, 14): *Inducat presbyteros, ut orent super eum*.

2.º *Prob. conclusio ex traditione*: Imprimis Cornelius Papa (a. 251) una cum Synodo 65 episcoporum declaravit irritam et nullam ordinationem Novatiani qui « tres Episcopos temulentos et crapula oppressos adumbrata quadam et inani manuum impositione Episcopatum sibi tradere per vim coegit » (1). — Et Firmilianus (+ 269), episcopus Cesareae in Cappadocia nullum esse baptismum a femina energumena collatum declaravit, quatenus scilicet in ea utpote non habente dum baptizabat usum rationis non potuit esse intentio. — Martinus V in Concilio Constantiensi (a. 1418) supponit in Ecclesia retineri necessitatem intentionis ad conficienda Sacramenta; nam viros de Wiclefi erroribus suspectos iussit interrogari « an credant quod malus sacerdos cum debita materia et forma et *cum intentione faciendi quod facit Ecclesia*, vere baptizet, et vere conferat alia Sacramenta ». — Eugenius IV, in decreto pro Armenis ait de Sacramentis novae legis: « Haec omnia Sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma et persona ministri conferentis Sacramentum cum *intentione faciendi quod facit Ecclesia* ». — Et Leo X (a. 1520) hanc propositionem Lutheri damnavit, idest: « Si sacerdos non serio, sed *joco* absolveret, si tamen (confessus) credat se absolutum, verissimè absolutus est ». — Conc. Trid. jam relatum est supra ante prob., sed cf. etiam sess. XIV,

---

(1) Cf. Eusebium qui refert fragmenta quaedam epistolae Synodalis missae a Cornelio Rom. Pont. ad Fabium Antiochenae Ecclesiae praesulem.

can. IX. — Consentiant etiam Graeci ut videre est in synodo Hierosolymitana habita a Dosytheo patriarcha.

3.º *Prob. ratione* S. Thomae (hic ar. VIII): Quando aliquid se habet ad multa oportet quod per aliquid determinetur ad unum si illud effici debeat. Atqui ea quae in Sacramentis aguntur se habent ad multa cum possint diversimode agi, sicut ablutio aquae, quae fit in baptismo potest ordinari et ad munditiam corporalem et ad sanitatem corporalem et ad *ludum* et ad multa alia huiusmodi. Ergo oportet quod determinetur ad unum, idest ad Sacramentalem effectum per intentionem abluentis seu conferentis Sacramentum.

4.º Instrumentum inanimatum non habet aliquam intentionem respectu effectus, sed loco intentionis est motus quo movetur a principali agente: sed instrumentum animatum, sicut est minister, non solum movetur, sed etiam quodammodo movet seipsum inquantum sua voluntate movet membra ad operandum; et ideo requiritur ejus intentio, qua se subiciat principali agenti, ut scilicet intendat facere quod facit Christus et Ecclesia. *Confirmatur*: Ex hoc ipso quod minister est intellectu et voluntate praeditus et libere operatur si non intendat producere effectum a Christo seu Ecclesia intentum, in sua actione non dirigitur neque movetur a Christo et ideo non est ejus instrumentum agens in virtute ipsius; sed est quoddam agens principale sua propria virtute operans. Ergo non potest attingere affectum proprium Sacramentorum qui virtute Christi producitur.

135. **Obj. I.** — S. Augustinus de ministro baptismi ait: « Non timeo adulterum, non ebrium... quia columbam attendo, per quam mihi dicitur: *Hic est qui baptizat* (1) ». Ergo baptismus collatus ab ebrio, in quo non est intentio, validus est juxta S. Augustinum.

---

(1) Tract. V in Joan. n. 14.

Resp. : S. Augustini verbum *ebrium* accipiendum est quasi significet deditum ebrietati, idest *ebriosum*; sic etiam legitur in editionibus accuratioribus; cf. Billuart (l. c.) et Knoll (1) qui alias dissolvunt difficultates ex S. Augustino et ex aliis Patribus.

136. **Obj. II.** — Cum intentio sit actus interior, homo baptizatus remaneret incertus de validitate sui baptismi si intentio ministri requireretur. Sed hoc est inconveniens. Ergo intentio non requiritur.

Resp. : *Nego antec.* : In praesenti non potest exigi nisi certitudo moralis, quae sufficienter habetur per hoc quod minister serio baptismum cum debita formula administrat, nam qui abluit proferens verba cum intentione baptizandi, idest illud opus praestandi quod communiter in Ecclesia praestatur, jam habet intentionem requisitam, idest intendit facere quod facit Ecclesia, quod sufficit.

137. **Observatio.** — Ad validitatem baptismi non exigitur actualis intentio, sed sufficit virtualis quam S. Thomas vocat habitualement, inquantum scilicet non solum actum supponit, sed quandoque etiam habitum, sicut cum sacerdos (in quo est habitus baptizandi) accedens ad baptizandum intendit facere quod facit Ecclesia, licet in ipso exercitio actus cogitatio ejus ad alia rapiatur, ex virtute primae intentionis perficit Sacramentum. — Habitualis vero non requiritur, secus qui prima vice baptizaret, invalide baptizaret; sed neque sufficit si est pure habitualis et non est virtualis, sicut e. g. in ebrio, vel dormiente; quia talis actus non est humanus. — A fortiori non sufficit interpretativa, haec enim etiam in pure habituali continetur saltem in casu necessitatis.

138. **Quaestio altera.** — Sed alia movetur quaestio circa ipsum scilicet objectum intentionis. Omnes enim catholici admittunt objectum intentionis debere esse *quod facit Ecclesia*, est enim hoc definitum in Conc. Trid. (cf.

---

(1) *De Sacr. in genere* Tract. I. a. V.

n. 135). Sed quia dissentiunt in determinatione hujus objecti, ideo quaeritur quid sit intelligendum per hoc quod dicitur: *Quod facit Ecclesia*.

139. **Intentio externa et intentio interna.** — Per illa verba: *Quod facit Ecclesia*, plura possunt intelligi, videlicet: 1.º ipsemet ritus externus materialiter et praecisive sumptus, qui nihil aliud importat quam conjunctionem materiae et formae et ipsam applicationem ad subjectum; 2.º potest considerari ritus ille quatenus est religiosus, ordinatus scilicet ad aliquem effectum sacrum in religione Christiana *indeterminate tamen acceptum*, sive scilicet talis effectus concipiatur a conferente Sacramentum internus et externus sive internus tantum, vel externus solum, ut e. g. fieri membrum ecclesiae Christianae. et hoc sive per effectum aliquem interiorem sive per extrinsecam deputationem; 3.º potest considerari ritus ille determinate, prout habet rationem Sacramenti et vere est res sacra, vel prout ordinatur ad aliquem effectum sacrum interiorem, sive accipiatur indeterminate, vel etiam determinate pro gratia, pro caractere etc. — Intentio quae respicit Sacramentum primo modo consideratum dicitur *externa*, alia vero sive secundo, sive tertio, dicitur *interna*, quae divisio ratione objecti ponitur, nam *intentio* in se accepta semper est actus interior.

140. **Punctum quaestionis.** — Conceditur communiter inter theologos non requiri intentionem internam explicitam positam praecipue quoad ritum in 3.º modo acceptum, nam secus in ministro requireretur fides vel saltem adsensus quibusdam rebus ad fidem pertinentibus sive indeterminate sive determinate; unde gentilis vel quicumque infidelis qui rebus fidei non adsentit, invalide baptizaret, quod falsum est (1); igitur quaestio restringitur ad 1.^m et 2.^m modum; quaeritur igitur an intentio *externa* suf-

---

(1) Cf. S. Th. p. III, qu. LXIV, a. IX. c. et ad 1.^m

ficiat vel requiratur etiam intentio *interna* prout respicit ritum Sacramenti secundo modo.

141. **Sententia Catharini et aliorum.** — Ambrosius Catharinus O. P. (+ 1553) docuit (1) ad validitatem Sacramenti sufficere intentionem pure externam quoad scilicet conjunctionem materiae et formae et applicationem subjecto. Hanc sententiam non pauci theologi amplexi sunt, quos inter recensetur Salmeronius (+ 1583) S. I., qui dicit quod qui occulta secretaque derisione facit, aut contrariam habet intentionem scilicet non conferendi, Sacramenta, valide conficit seu administrat Sacramentum. Sufficere verborum exteriorum expressionem supra debitam materiam docuit etiam Contensonius (1674) O. P., Juenin (1718), Serry et alii. Sed contra hanc sententiam communis jam evasit sententia contraria in qua fere omnes theologi docent ad validitatem Sacramenti praeter intentionem externam requiri etiam intentionem internam. Non defuerunt theologi qui vel haeticam vel fere haeticam pronuntiarunt sententiam Catharini; inter censores antiquos adnumeratur Bellarminus (+ 1621) (2), inter recentiores autem Pesch (3); sed non desunt theologi et quidem doctissimi, qui ab hac nota Catharini sententiam absolvunt, ut Card. Pallavicinus (+ 1667) (4) et Benedictus XIV (+ 1758) (5). — Imo tria discrimina possunt adsignari inter sententiam Catharini et haeticorum, Lutheri scilicet, Calvini etc.: 1.^m in eo situm est quod Catharinus docet Sacramenta habere vim conferendi gratiam *ex opere operato*, 2.^m verba Sacramentorum non concionatoria esse sed *consecratoria*, et 3.^m Sacramenta data *jocose* et *mimice* non

---

(1) In opusculo, quod edidit Romae, a. 1552. *De intentione ministri*.

(2) De Sacr. in gen. l. I. c. 27.

(3) Prael. Dogm. 4 De Sacr. in gen. sect. 5. n. 280.

(4) Hist. Conc. Trid. l. 9. c. 6. n. 2.

(5) De Synodo dioec. l. IV. c. 4. n. 7.

esse valida (cf. n. 120). Quae discrimina ab haeresi absol-
vunt sententiam Catharini.

142. **Conclusio I.** — *Intentio pure externa ministri non sufficit ad validitatem Sacramenti.*

Prob.: Ad validitatem Sacramenti requiritur ut profe-
rens verba supra debitam materiam agat in persona Ec-
clesiae ex cujus sola fide suppletur id quod deest fidei
ministri (1). Atqui ille qui, conjungens verba materiae et
applicans subjecto, habet solam intentionem externam,
non agit in persona Ecclesiae. Ergo ille qui habet solam
intentionem externam non valide conficit seu administrat
Sacramentum; et ideo intentio externa non sufficit ad
validitatem. — *Prob. minor*: Ille qui ex voluntate deli-
berata profert verba baptismi et applicat materiam alicui
in persona Ecclesiae serio, eo ipso intelligitur habere in-
tentionem faciendi quod facit Ecclesia; nam, si hanc non
habet intentionem, facto non acceptat agere in persona
Ecclesiae; et si dicit se acceptare, lusus et fallacia est.

Confirmatur: Si sufficeret intentio pure externa sine in-
tentione faciendi quod facit Ecclesia, tunc si aliquis infi-
delis non cognoscens baptismum esse ritum quemdam Ec-
clesiae, casu lavaret puerum et proferret verba debita,
quae forte ab aliquo audivit quin cognosceret ad quid
essent ordinata in religione Christiana, valide baptizaret.
Quod esse falsum et absurdum manifestum esse videtur.

143. **Corollarium.** — A fortiori non « valet bap-
tismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum for-
mamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud
se resolvit: *non intendo quod facit Ecclesia* ». Nam per
hoc quod dicit: *non intendo* etc. protestatur se non agere
in persona Ecclesiae et ideo *non ut minister* Ecclesiae ope-
ratur; unde non valide conficit. Haec propositio quatenus
affirmat fuit condemnata (die 7 Dicemb. 1690) in terminis
ab Alexandro VIII (+ 1691).

---

(1) S. Th., q. LXIV, a. IX, ad 1.^m

144. **Observatio.** — Etiam si concedatur sententiam nostrae conclusioni oppositam esse probabilem, non tamen in praxi licet eam sequi, nam Innocentius XI (+ 1689) damnavit (Die 2 Mart. 1679) sequentem propositionem: « Est licitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore ».

145. **Verba afferuntur S. Thomae in favorem nostrae conclusionis.** — Haec interpretatio, ut patet, rationabilis est ex ipso contextu verborum descendens; sed magis ac magis confirmationem accipit ex verbis explicitis quae alibi Angelicus profert dicens (hic a. X): « Intentio ministri potest perverti dupliciter. Uno modo respectu ipsius Sacramenti, puta cum aliquis non intendit (explicite nolens) Sacramentum conferre, sed derisorie aliquid agere, et talis perversitas tollit veritatem Sacramenti, *praecipue* quando suam intentionem exterius manifestat ». Ex quibus verbis patet etiam juxta S. Thomam carentiam intentionis interioris reddere nullum Sacramentum, etiam posita intentione pure exteriori. Ratio est quia qui jocosè licet interius agit, non agit in persona Ecclesiae. Et ad 2.^m dicit: « Intentio ludicra vel jocosà excludit primam rectitudinem intentionis per quam perficitur Sacramentum ».

CAPUT XIII.

De numero Sacramentorum, ordine, dignitate et necessitate.

{S. Th., p. III. qu. LXV, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII, JOANN. A S. THOMA, BILLOT, BUONPENSIERE.

CF., GONET, l. c. Disp. VII; BILLUART, l. c. Diss. VII, a. I-II;
GOTTI, l. c. q. III, Tepe l. c. cap. I; KNOLL, l. c. a. VIII).

146. **Haeretici circa numerum Sacramentorum.** — Haeretici, qui novatores dicuntur, negant septem esse Sacramenta, sed aut unum, aut duo, aut tria tantum posuerunt aut ponunt. Lutherus (+ 1546) constans non fuit in stabiliendo Sacramentorum numero, nam in principio libri

De Capt. Babylon. dicit: « Principio neganda mihi sunt septem Sacramenta, et tantum tria pro tempore ponenda, baptismus, poenitentia, panis »; et paucis interjectis subdit: « Quamquam si usu scripturae loqui velimus, nonnisi unum Sacramentum habeam et tria signa Sacramentalia ». In fine autem ejusdem libri scribit: « Si rigide loqui volumus, tantum duo sunt in Ecclesia Dei Sacramenta, et panis ». Iterum postea poenitentiam dixit esse Sacramentum (1). Melanchthon a. 1522 duo tantum Sacramenta admisit, baptismum et Eucharistiam, sed anno 1530 addidit poenitentiam (2); postea vero adjunxit etiam ordinationem (3). Zuinglius posuit tantum duo, videlicet baptismum et coenam. Calvinus vero Baptismum et Eucharistiam. Recentiores autem Lutherani et Calvinistae nonnisi *Baptismum* et *Coenam* esse Sacramenta profitentur, quamvis rectius dicatur, ait Knoll. (4), eos omnia Sacramenta subtulisse (cf. supra n. 6).

147. **Conclusio.** — *Sacramenta Novae Legis sunt septem.* — Haec conclusio est de fide definita in Concilio Trid. his verbis (sess. VII, can. I): « Si quis dixerit Sacramenta Novae Legis non fuisse a C. D. N. instituta aut esse plura vel pauciora, quam septem videlicet Baptismum, confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam unctionem, Ordinem et Matrimonium, aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie Sacramentum; anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, quae licet explicite et conceptis verbis non dicat illa septem esse Sacramenta, tamen ea nominat et evidenter exprimit eis convenire quae sunt Sacramentorum propria, ut suo loco pro unoquoque Sacramento probabitur. Unde Hugo Grotius ex secta Prote-

---

(1) In libro de Missa priv. edito a. 1534 et in assertionibus contra Lovanienses ab eo conscriptis a. 1545.

(2) *Apologia Confess. Augustanae.*

(3) Loc. commun. editis a. 1536 et 1558 cap. de num. Sacr.

(4) Pars. IV sect. II. a. VIII.

stantium dicit (1): « Sacramentorum vox quamquam per se latius pateat, potuit tamen strictius sumpta ad septem illos actus externos, interna significantes, referri, quorum angustior in Scripturis est mentio, ut *Baptismi* (2), *Confirmationis* (3), *Eucharistiae* (4), *Ordinationis* (5), *Poenitentiae* (6), *Matrimonii* (7), *Unctio infirmorum* (8). Eminere inter ea quae veterum more Sacramenta dici possunt, illa septem agnoscunt et *Lutherus* et *Melanchthon* ».

2.º *Prob. ex traditione*: Circa septenarium Sacramentorum numerum mira semper fuit et plena consensio Ecclesiae Latinae et Graecae; semper enim septem esse Sacramenta utraque Ecclesia professa est; apud latinos inter alia documenta citari possunt vetustissima latinorum Sacramenta (apud *Martenium*) (9), quae septem continent Sacramenta. — Insuper antiquissima euchologia Graecorum, collecta ab *Jacobo Goario*, ab *Isaaco Habert* et a *Leone Allatio* (10), praeter mentionem claram et apertam continent etiam Sacramentorum caeremonias et ritus, in quibus non parvae differentiae inveniuntur a caeremoniis scilicet et ritu Ecclesiae latinae quamvis non substantiales. Quod argumentum et signum est unam ab altera non accepisse progressu temporis, sed ambas ab Apostolis accepisse. — Quamvis Ecclesia Graeca in diversis dissenserit ab Ecclesia latina et dissensiones ejus coriphaei ut

(1) In discussione Rivetiani Apolog. (t. 4, p. 698) citata a Knoll.

(2) MATTH. XXVIII, 19; MARC. XVI, 16.

(3) Act. VIII, 17.

(4) MATTH. XXVI, 26; MARC. XIV, 22; I. COR. XI, 23.

(5) I. TIM. IV, 14 et 22; II. TIM. I. 6.

(6) MATTH. XVIII, 18; JOAN. XX, 22; II. COR. II, 7.

(7) EPH. V, 32.

(8) MARC. VI, 13; JAC. V, 14.

(9) In quatuor libris de antiquis *Ecclesiae ritibus*.

(10) In lib. 3 de perpetua Ecclesiae occident. et orient. consensione et in Graecia orthod. Cf. Knoll l. c.

Photius, Michael Caerularius et alii exaggeraverint etiam minima capita dissensionum exponentes, nihil tamen unquam contra numerum Sacramentorum Ecclesiae latinae opposuerunt. Et non solum ipsi, sed neque eorum posteri, neque in Barensi neque in Lugdunensi, neque in Florentina Synodo aliquid opposuerunt, quamvis contra alia capita doctrinae insurrexerint; et tamen in concilio Florentino septem Sacramenta enumerantur et retinentur explicite. — Imo Graeci doctrinam Lutheranam in hac re sicut et in aliis explicite rejecerunt circa annum 1573 a Lutheranis tentati; unde Jeremias Patriarcha Ctpanus, capite 3. de Sacramentis, respondit: « In ea item catholica et orthodoxa Ecclesia septem divina Sacramenta sunt, Baptismus scilicet, Sacri unguenti unctio, Sacra Communio, Ordo, Matrimonium, Poenitentia et Extremae unctionis oleum ».

2.º *Probari potest ex conciliis*: Et imprimis ex Lugdunensi sub Greg. X (+ 1276), et similiter ex Concil. Florentino (1439) confirmatio traditionis habetur.

3.º *Prob. ratione convenientiae*: Ita se habent Sacramenta ad perficiendum hominem circa vitam spiritualem sicut se habent media vitae corporalis ad perfectionem vitae corporalis. Sed septem adsignantur media requisita ad perficiendam vitam corporalem, quibus correspondent per analogiam septem Sacramenta sicut media ad vitam spiritualem perficiendam. Ergo septem Sacramenta convenienter ponuntur instituta a Christo. — *Prob. major* ex hoc quod ordo naturae ad similitudinem ordinis gratiae et viceversa consideratur. Declaratur *minor*: In natura habetur 1.º generatio qua homo nascitur corporaliter, et sic ordini naturae correspondet *baptismus* quo homo in ordine gratiae nascitur spiritualiter; 2.º homo natus est augendus in debita quantitate et roborandus, et correspondet *confirmatio*; 3.º est nutriendus, per cibum corporalem cui respondet in ordine spirituali *eucharistia*; 4.º si infirmatur est sanandus, per medicinam, cui in ordine spirituali correspondet *poenitentiae* sacramentum; 5.º reliquiae infir-

mitatis removendae, quod in ordine spirituali fit per *extremam unctionem*; 6.º cum homo sit animal sociale oportet ut aliqui superiores constituentur in natura humana ad dirigendum, quod in vita spirituali fit per *sacramentum ordinis*. 7.º Quia homo est mortalis requiritur maris et foeminae conjunctio ut species conservetur, et sic ponitur sacramentum *matrimonii* (cf. S. Th., l. c. a. I.).

148. **Obj. I.** — SS. Patres silent de septenario numero Sacramentorum. Ergo Sacramenta non sunt septem.

Resp. 1.º: Hoc argumentum nimis probat imprimis, nam cum SS. Patres nullum numerum explicite et determinate adsignent, si hoc argumentum valet sequitur in nullo numero esse Sacramenta, quod tamen esse falsum et absurdum evidens est, cum SS. Patres saepe loquantur de Sacramentis. — Ad summum ex ratione adducta concludi potest SS. PP. systematicum tractatum septenarii numeri Sacramentorum non instituisse. Hoc autem non officit nostrae conclusioni 1.º quia SS. Patres data occasione loquebantur praecipue ut doctrinam Christi ab haereticis defenderent. Sacramenta vero ab haereticis primaevae non erant impugnata, quia eis non erant nota propter *arcani* disciplinam, qua prohibebatur ne profanis sanctiora panderentur mysteria ne scilicet ab ipsis contemnerentur (1). « Coeterum, inquit Schanz (2) citatus a Fei (3), novissimo tempore ex imaginibus inventis in Catacumbis, de nutrimento cum septem panibus, datur intelligi, quod septenarius numerus Sacramentorum primitivae Ecclesiae saeculis retentus est ».

149. **Obj. II.** — S. Ambrosius (+ 397) inter Sacramenta lotionem pedum effectam a Christo (Joan. XIII, 8-9) recenset, per eam enim dicit tolli peccata haereditaria. Ergo sunt octo Sacramenta.

(1) Cf. LAPINI, Inst. Liturg., p. I, l. V.

(2) Die Lehre von heiligen Sacramenten etc. Erster Theil. § 13.

(3) De Sacr. in gen. p. I. l. I. sect. III. a. I. n. 51.

Resp. 1.º negando adsertum, et ad rationem adductam dico quod S. Ambrosius per peccata haereditaria quae dicit tolli per lotionem pedum, intelligit non ipsum peccatum originale in se acceptum ut est verum peccatum, sed ipsa vulnera quae vi peccati originalis infliguntur naturae humanae et inclinant hominem ad peccatum; unde S. Ambrosius loquitur pluraliter dicendo haereditaria peccata, quae non possunt esse nisi effectus peccati originalis, qui plures sunt et non auferuntur per baptismum per quem aufertur peccatum originale, quod est unum, et peccata actualia quae forte sunt in eo qui baptizatur. — Vulnera autem naturae, idest concupiscentia etc. ad peccata inclinant; et haec auferuntur seu removentur per bona opera, sed per humilitatem praecipue, quae in lotionem pedum summopere manifestatur. — Responderi ergo potest lotionem pedum fuisse quoddam Sacramentale cui convenit vis remittendi peccata. — Dicitur tandem quod etiamsi S. Ambrosius lotionem pedum inter Sacramenta posuerit, tamen hoc nullo modo est retinendum quia Ecclesiae magis standum est quam cuicumque privato (1).

150. **Ordo Sacramentorum.** — Quoad ordinem Sacramentorum prius ponuntur ea quae ordinantur ad perfectionem unius personae quam ea quae ordinantur ad perfectionem multitudinis, quia unum prius naturaliter est quam multa. Unde prius ponuntur: *Baptismus, confirmatio, Eucharistia, poenitentia, extrema unctio.* — Postea vero ponuntur alia duo quae multitudinem respiciunt idest *ordo* et *matrimonium*, *matrimonium* tamen post *ordinem* eo quod minus participat de ratione spiritualis vitae ad quam ordinantur Sacramenta. — Insuper illa Sacramenta quae *per se* ordinantur ad perfectionem spiritualis vitae et praecipue quae quasi de necessitate praesupponuntur prae-

---

(1) Cf. S. THOM. II-II, qu. X, a. XII.

cedunt illa quae ad perfectionem spiritualis vitae ordinantur *per accidens*, quasi scilicet ad removendum accidens nocivum superveniens. Unde *Baptismus* naturaliter omnia alia peaeccedit, quia per ipsum homo christianus generatur et fit aptus ad alia, inde *confirmatio* quae est quasi complementum baptismi utpote ad vitam tenellam roborandam ordinata, tertio *Eucharistia* ponitur per quam christianus per confirmationem quasi adultus factus in via qua ad patriam et finem pergit, alitur, nutritur, defenditur a malis et periculis quousque ad ultimam et stabilem perfectionem pervenit. — Post haec tria ponuntur: *Poenitentia* et *extrema unctio*; quorum primum inchoat sanationem expellendo accidens nocivum quod est peccatum, secundum vero consummat sanationem reliquias peccati auferendo (l. c. a. II).

151. **Eucharistia est potissimum inter Sacramenta.** — Eucharistiam esse potissimum inter omnia Sacramenta patet 1.º ex eo quod in eo ipsemet Christus Sacramentorum auctor continetur; in aliis vero continetur quaedam virtus instrumentalis ipsius; 2.º quia omnia Sacramenta ordinantur ad Eucharistiam sicut ad finem; nam ordo ordinatur ad Eucharistiae consecrationem, baptismus ad ejus receptionem, et similiter confirmatio utpote quasi perfectio baptismi. Per poenitentiam homo fit dispositus ad Eucharistiae susceptionem per quam homo Christo incorporatur, et magis disponitur homo ad ipsam per extremam unctionem. Matrimonium sua significatione attingit hoc Sacramentum inquantum significat conjunctionem Christi et Ecclesiae, cujus unitas per Sacramentum Eucharistiae figuratur. Unde et Apostolus dicit: (Eph. V, 32): *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia*; 3.º hoc apparet etiam ex ritu Sacramentorum, nam fere omnia Sacramenta in Eucharistia consummantur. Unde baptizati si adulti communicant, et similiter ordinati, sponsi, etc. (S. Th., l. c. a. III. c.).

152. **Sacramentorum necessitas.** — De Sacramentorum necessitate post eorum factam a Christo Domino institutionem dubitari non potest, licet tamen non omnia singulis hominibus necessaria sint. Ex hoc enim ipso quod Christus voluit esse Sacramenta, voluit ut homines eis uterentur, unde de baptismo ait (Joan. III, 3): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua.... non potest introire* etc. Et conc. Trid. pluraliter loquens de sacramentorum necessitate ait (Sess. VII, can. IV): « Si quis dixerit Sacramenta novae legis non esse ad salutem necessaria sed superflua et sine eis aut eorum voto per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint; anathema sit ». Non tamen omnia eodem modo necessaria sunt, nam quaedam ita sunt necessaria ut sine ipsis finis idest salus obtineri non possit, et ita necessarius est baptismus saltem in voto, ut explicabitur infra, omnibus et singulis hominibus; poenitentia vero hoc modo est necessaria homini in peccato mortali existenti post baptismum, Sacramentum ordinis est necessarium Ecclesiae. Alia vero Sacramenta quae sunt Confirmatio, extrema unctio, et matrimonium sunt necessaria ad melius esse quatenus scilicet sine ipsis non ita convenienter finis obtineretur; tamen matrimonium per se est necessarium Ecclesiae non tamen cuilibet individuo, ut suo loco dicetur. (S. Th. I. c. a. IV).

153. **Epilogus eorum quae in tractatu de sacramentis in genere exposita sunt.** — Agentes de sacramentis in genere plura exposuimus videlicet *naturam, necessitatem, causalitatem, effectus, causam* et *numerus* ipsorum sacramentorum. Relictis variis acceptionibus quibus sumitur hoc nomen sacramentum optime dicit Angelicus quod « Sacramentum potest aliquid dici vel quia in se habet aliquam sanctitatem occultam... vel quia habet aliquem ordinem ad hanc sanctitatem vel causae vel signi, vel secundum quancumque aliam habitudinem. Specialiter autem nunc loquimur de sacramentis secundum quod im-

portant habitudinem signi » (1) sanctificantis homines. Unde definitur : « Signum rei sacrae inquantum est sanctificans homines » (2). Ad sacramentum habendum plures tamen conditiones requiruntur idest *res sensibilis, a Christo determinata, significans et producens gratiam*; requiruntur etiam verba quae uniantur rei sensibili tanquam forma materiae; formam autem aut materiam mutare in sacramentis nefas est. — De necessitate seu convenientia sacramentorum post peccatum nullum dubium esse potest, cum ad morbum peccati curandum sint aptissimum remedium, homo enim lapsus per sensibilia ad intelligibilia necesse est ut veluti manu ducatur. — Proinde factum est ut sacramenta veluti media ad resurgendum a peccato, et ad spiritualia perveniendum, apta, vi quadam conferendi seu causandi gratiam sanctificantem fuerint ab eorum institutore praedita. Unde, quidquid in contrarium blaterent haeretici sive Lutherani sive Calvinistae, sacramenta ex opere operato gratiam conferre dicendum est omnino: et quidem sacramenta mortuorum gratiam primam, vivorum autem secundam. Non solum vero moraliter sed etiam physice gratiam causare substinendum videtur. Ex parte tamen recipientis adulti aliqua dispositio requiritur. Non tamen omnia sacramenta eundem omnino effectum habent, nam quaedam praeter gratiam characterem imprimunt videlicet baptismus, confirmatio, ordo. Est autem character quoddam signaculum ad aliquid recipiendum vel agendum animae vi sacramenti impressum. Unde esse videtur quaedam potentia in ipsa animae facultate residens. Causa sacramentorum nonnisi Christus est et quidem immediate ipse sacramenta instituit. — Tamen minister sacramentorum purus homo esse potest et de facto est, et non solum justus sed etiam injustus et malus valide administrat; imo neque ipsa fides in ministro requiritur

---

(1) P. III. Quaest. LX. a. I. c.

(2) Ib. a. II. c.

ad effectum obtinendum. Sed angelus de lege ordinaria administrare sacramenta valide non potest. — Quamvis autem ad validam administrationem seu confectionem sacramentorum non requiratur fides in ministro, tamen requiritur debita intentio saltem faciendi quod facit ecclesia. Quoad numerum sacramentorum septenarius est. Unde Sacramenta Novae legis sunt septem videlicet: *Baptismus*, *Confirmatio*, *Eucharistia*, *Poenitentia*, *Ordo sacer*, *Extrema unctio*, *Matrimonium*. Haec autem septem sacramenta licet omnia in Christi Ecclesia sint necessaria, non tamen omnia sunt necessaria singulis fidelibus.

TRACTATUS DE BAPTISMO

CAPUT XIV.

De natura et institutione baptismi

[S. Th., P. III. qu. LXVI, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII, JOANN. A S. THOMA,
 BILLOT Cf., *De Sacramento baptismi*; GONET, Disp. I, a. I;
 BILLUART, diss. I. a. I-II.;
 GOTTI, qu. I. et III.; KNOLL, c. I., a. I.).

154. **Ratio capitis.** — Hucusque consideravimus Sacramenta in genere, imo diximus Sacramenta esse septem videlicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam unctionem, Ordinem sacrum, Matrimonium. Nunc ergo oportet ut de singulis instituamus tractatum. — Incipimus autem a baptismo utpote primo inter omnia et omnium fundamentum. De ipso autem baptismo quatuor considerata occurrunt. 1.º De his quae pertinent ad Sacramentum baptismi, 2.º De ejus ministro, 3.º De recipientibus hoc Sacramentum, 4.º De effectu hujus Sacramenti.

155. **Definitio baptismatis.** — A Magistro sententiarum (III. dist. IV sent.) ita baptismus definitur: « *Baptismus* est ablutio corporis exterior, facta sub forma praescripta verborum ». Ablutio igitur est *Sacramentum*, idest Sacrae rei *Signum*, *res* autem et *Sacramentum* est character baptismalis qui est res significata per exteriorem abluitionem, et est signum Sacramentale interioris *justificationis* quae est *res* tantum hujus Sacramenti, scilicet *res* significata et non significans. Multae sunt definitiones quae a theologis traduntur de baptismo. Hugo de S. Victore ita definit: « Baptismus est aqua diluendis criminibus sanctificata per verbum Dei ». S. Thomas (IV. dist. III. qu. 1. a. 1. quae-

stione 1) refert definitionem a S. Augustino traditam, sed non dicit undenam desumpsit; est autem haec: « Baptismus est tinctio in aqua verbo vitae sanctificata ». — In cathechismo autem Romano, ita definitur: « Sacramentum regenerationis per aquam in verbo ». Hanc definitionem Bellarminus vocat aptissimam, et vere quidem, nam per hoc quod dicitur *Sacramentum* adsignatur genus proximum, in quo scilicet cum aliis Sacramentis convenit; per verbum autem *regenerationis* distinguitur a Sacramentis veteris legis, per hoc autem quod additur in *aqua* adsignatur id per quod discriminatur a Sacramentis aliis Novae legis; nam Sacramenta veteris legis non regenerabant cum virtutem conferendi gratiam non haberent; Sacramenta vero alia Novae Legis, quamvis habeant vim regenerandi, non tamen per *aquam*. Definiri etiam potest: *Sacramentum Novae Legis a Chr. Dom. institutum ad abluendam animam a peccato originali infectam, et ab aliis peccatis forte cum originali existentibus, mediante tinctione seu ablutione corporis per aquam factam sub determinata forma verborum.*

156. **Quaestio.** — Sed movetur quaestio de tempore quo baptismus a Christo fuit institutus, et de tempore quo coepit obligare praeceptum suscipiendi baptismum.

157. **Sententiae theologorum.** — Quidam theologi confundunt has duas quaestiones de tempore institutionis baptismi et de tempore quo baptismus coepit obligare. — Estius (1) *et cum eo nonnulli alii*, dicit baptismum fuisse institutum quando Christus ait Nicodemo (Joann. III, 3): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei.* Alia sententia docet Christum instituisse baptismum cum Apostolis dixit (Matth. XXVIII, 19): *Euntes docete omnes gentes etc.* Hanc sententiam docet Melchior Canus (2). S. Thomas vero sequens Magistrum

---

(1) IV dist. III § II.

(2) De Loc. Theol. I. VIII, c. V.

sententiarum (1) docet Baptismum fuisse institutum ante passionem Christi, idest quando Christus fuit in Jordane a Joanne baptizatus; sed addit quod necessitas utendi hoc Sacramento indicta fuit hominibus post passionem et resurrectionem. Haec sententia dicitur a Suaresio (2) probabilior, et communis inter theologos.

158. **Conclusio.** — 1.º *Baptismus quantum ad ipsum Sacramentum fuit a Christo institutus ante suam passionem, idest quando in Jordane baptizatus est, 2.º necessitas (hoc est praeceptum) vero utendi hoc Sacramento indicta fuit hominibus post passionem et resurrectionem.*

Prob. 1.^a pars: Tunc videtur aliquod Sacramentum institui quando accipit virtutem conferendi suum effectum, idest gratiam; nam Sacramenta ex sua institutione habent quod conferant gratiam. Atqui baptismus hanc virtutem accepit ante passionem Christi, idest quando Christus in Jordane Baptizatus est. Ergo baptismus fuit institutus ante suam passionem quando scilicet Christus fuit in Jordane baptizatus. — *Prob. minor:* Ad institutionem Sacramenti requiruntur et sufficiunt duo 1.º signum sensibile, 2.º ordinatio hujus signi a Christo facta ad gratiam conferendam hoc est ad Spiritum S. accipiendum (cf. n. 6). Atqui baptismus collatus a Christo in Jordane ex voluntate Christi fuit signum sensibile ordinatum ad gratiam conferendam idest ad Spiritum Sanctum accipiendum. Ergo.

2.º *Prob. ex S. Augustino dicente (Serm. 36 de tempore):* « Ex quo Salvator in aqua se mersit ex eo omnium gurgitum tractus, cunctorumque fontium venas mysterio baptismatis consecravit; et quisquis ibi in nomine Domini baptizari voluit, non tam illum mundi aqua diluit, quam Christi unda purificat. Salvator autem ideo baptizari vo-

---

(1) IV dist. I.

(2) Disp. 19 sect. 2.

luit non ut sibi munditiam acquireret sed ut nobis fluentia mundaret ».

3.º Christus baptizabat per discipulos suos ante suam passionem ut patet ex illo (Joan. III, 22): *Venit Jesus et discipuli ejus in terram Judaeam et illic demorabatur cum eis et baptizabant*. Atqui Christus per apostolos non baptizabat baptismo Joannis. Ergo baptismo proprio ab ipso scilicet instituto.

Confirmatur ex ipso Joanne Baptista adsignante discrimen inter suum et Christi baptismum in hoc quod ipse in aqua baptizabat Christus autem etiam in Spiritu Sancto et igni. — Addi potest quod discipuli Joannis conquesti sunt quod Christus baptizaret, quasi scilicet aemulationem concipientes (1); neque Christus per apostolos baptizasse recte diceretur, si Christus baptizaret baptismo Joannis.

Prob. 2.^a pars: 1.º ex eo quod nullum praeceptum legitur fuisse a Christo datum de baptismo recipiendo ante resurrectionem suam; sed legitur dedisse solemne praeceptum post suam resurrectionem, et quidem bis, 1.º quando dixit (Matt. ultim. 19): *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes* etc.; 2.º per illa verba (Marc. XVI, 16): *Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur*.

2.º Tunc dicendum est incepisse obligare baptismum quando incepit obligare lex evangelica, nam baptismus est fundamentum totius legis evangelicae. Atqui lex evangelica incepit obligare post Christi passionem et resurrectionem. Ergo dicendum videtur quod baptismus incepit obligare post Christi resurrectionem quando scilicet Apostolis solemniter dixit: *Data est mihi* etc. — *Prob. minor* ex eo quod lex evangelica quae dicitur lex nova non potuit incipere obligare nisi quando cessavit lex vetus, idest lex Mosaica; haec autem usque ad mortem Christi

---

(1) Cf. JOAN. III, 26.

obligavit juxta illud (Matt. V, 17): *Non veni solvere legem, sed adimplere*; unde ipsemet Christus legem veterem semper observavit. Fuit autem abolita lex vetus per passionem Christi; unde Christus moriens ait (Joan. XIX, 30): *Consummatum est*: Et S. Leo Papa (serm. 7. de passione) dicit: « Antiqua observantia novo excluditur Sacramento, hostia in hostiam transit, sanguine sanguis aufertur, et legalis festivitas, dum mutatur, impletur ».

Confirmatur ex hoc, 1.º quod in passione Christi terminata sunt figuralia Sacramenta quibus succedit baptismus, et alia Sacramenta Novae Legis, 2.º quod per baptismum configuratur homo passioni et resurrectioni Christi, in quantum moritur peccato et incipit novam justitiae vitam. — Oportuit autem Christum prius pati et resurgere quam hominibus indiceretur necessitas se configurandi morti et resurrectioni ejus.

159. **Obj. I.** — Causa praecedat effectum. Sed Sacramenta habent virtutem a passione Christi. — Ergo baptismus (sicut et alia Sacramenta) post passionem Christi fuit institutus.

Resp. : 1.º Argumentum nimis probat, nam ex hoc sequitur Christum nedum baptismum, sed etiam SS. Eucharistiam et Ordinem Sacrum instituisse post passionem suam; quod a nullo theologorum conceditur utpote omnino et evidenter falsum.

2.º Etiam ante passionem Christi baptismus habebat efficaciam a Christi passione, aliter tamen et aliter, nam ante passionem habebat virtutem in quantum eam praefigurabat, non tamen eodem modo ac Sacramenta Veteris Legis, nam illa erant figurae tantum, baptismus autem ab ipso Christo virtutem habebat justificandi, per cujus virtutem etiam passio salutifera fuit.

160. **Obj. II.** — Forma baptismi non nisi post resurrectionem tradita est apostolis idest per illa verba (Matth. ultim. 19): *Euntes docete... baptizantes eos in nomine etc.* Ergo.

Resp. cum Gonet *negando antecedens* : nam cum apostoli baptizarent baptismo Christi putandum est formula a Christo instituta et eis ab eo privatim tradita baptizasse.

161. **Obj. III.** — Christus ante passionem suam dixit Nicodemo (Joan. III, 5) : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire regnum Dei*. Ergo ante passionem Christi erat jam praeceptum baptismi.

Resp. cum S. Thoma quod haec verba magis videntur ad futurum respicere quam ad praesens tempus. — Unde dici potest etiam quod in his verbis nullum apparet praeceptum sed potius annuntiatio facta Nicodemo de eo quod erat fiendum tempore futuro, quod patet ex hoc quod colloquium illud fuit omnino privatum.

CAPUT XV.

De materia et forma baptismi.

(S. TH., I. c., a. III-V, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII, JOAN. a S. THOMA, BILLOT — Cf., GONET, I. c. a. II, III; BILLUART, I. c. a. III-IV; GOTTI, I. c. qu. I, dub. III-VII; JUEÑE, I. c. qu. III et IV; KNOLL, I. c. a. II).

162. **Duplex materia Sacramentorum.** — In Sacramentis duplex materia distinguitur, materia *remota* et materia *proxima* : *prima* est aliqua res sensibilis quae adsumitur tanquam signum et ordinatur ad causandam gratiam, *secunda* consistit in *usu* seu *applicatione* hujus rei. — Quaeritur ergo quatenus sit materia baptismi sive remota sive proxima.

163. **Conclusio.** — *Materia remota baptismi est aqua vera et naturalis, materia vero proxima est ipsa ablutio.* — Haec conclusio est de fide decisa in *Conc. Trid.* (sess. VII, can. II) dicente : « Si quis dixerit aquam veram et naturalem non esse de necessitate baptismi, atque ideo verba illa Domini N. J. C. (*nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spi-*

ritu Sancto), ad metaphoram aliquam detorserit; anathema sit » (1).

Prob. 1.^a pars conclusionis 1.º ex Sacra Scriptura in qua dicitur (Joan. III, 5): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua etc.*, unde Philippus (Act. VIII, 38) baptizavit Eunuchum aqua; et etiam alios, ut patet ex illis verbis (Act. IX, 47): *Nunquid aquam quis prohibere potest ut non baptizentur hi qui Spiritum Sanctum acceperunt sicut et nos?*

2.º *Prob. ex traditione et ex Patribus simul*: In opella quae dicitur *Didachè* dicitur: « Baptizate.... in aqua viva; si non habes aquam vivam, in alia aqua baptiza; et si non potest in aqua frigida, in aqua calida. Si nullam harum duarum adsperge caput ter aqua in nomine etc. ». — S. Ignatius M. (Ep. ad Eph. c. 18) ait: « Christus natus et baptizatus est ut per passionem suam aquam purificaret ». — S. Justinus M. (Apol. I. n. 61) dicit: « Deinde a nobis eo ducuntur (*qui fidem suscipiunt*) ubi aqua est et eodem regenerationis modo regenerantur quo et ipsi regenerati sunt. Nam in nomine Patris Parentis universorum ac Domini Dei et Salvatoris nostri et Sp. S. tunc lavacrum in aqua suscipiunt ». — Tertullianus (De Baptismo c. III) ait: « Quanta aquae gratia penes Deum et Christum ejus est ad Baptismi confirmationem? Nunquid sine aqua Christus, si quidem et ipse aqua tingitur? ». — S. Cyrillus Hierosoly. (Catech. III) dicit: « Si quis scire desiderat quare per aquam potius quam per aliquod aliud elementum gratia detur, Sacram Scripturam religens inveniet. Magnum enim quiddam est aqua ». — S. Augustinus (Tract. 15 in Joan.) ait: « Quid est baptismus? Lavacrum aquae in verbo. Tolle aquam, non est baptismus ».

---

(1) Per hanc definitionem varii errores proscripti et damnati sunt scilicet error Calvini dicentis per aquam designari gratiam; item error Jacobitarum dicentium materiam baptismi esse ignem in quo proinde ipsi baptizabant; item error Flagellantium dicentium baptismum, eo tempore cessasse et se esse a Deo missos ut se flagellarent (cf. Gonet. De Just. baptismi disp. I, a. II, cf. Knoll., l. c.).

3.º *Probatur ex praxi Ecclesiae* quae semper retinuit baptismum esse nullum nisi in aqua conferatur.

4.º *Prob. ratione convenientiae*: Baptismus est quaedam regeneratio in spiritualem vitam; quae regeneratio debet significari per materiam baptismi. Hoc autem maxime congruit aquae, quae ordinatur maxime ad generationem corporalem (per quam significatur generatio spiritualis); nam semina ex quibus viventia generantur humida sunt per aquam; unde quidam philosophi posuerunt aquam omnium rerum principium. — Assignatur autem multiplex convenientia: 1.º convenientia desumitur ex effectibus baptismi quibus quodammodo conveniunt aquae proprietates, quae sua humiditate lavat et ideo convenienter ordinatur in baptismo ad significandam et causandam ablutionem peccatorum; 2.º insuper sua frigiditate temperat superfluitatem caloris, et ideo convenienter adsumitur in baptismo ad significandam et ad mitigandam concupiscentiam fomitis; 3.º est luminis susceptiva sua diaphaneitate, et ideo convenienter adsumitur ad significandum et infundendum lumen fidei; 4.º convenienter repraesentat mysteria Christi quibus justificamur; nam per aquam submergitur homo vetus et sepelitur, et inde novus resurgit quasi purificatus et ablutus; 5.º ob copiam hujus elementi.

Prob. 2.^a pars quae est corollarium primae, nam materia proxima in Sacramentis est applicatio materiae remotae. Sed applicatio aquae est ipsa ablutio corporalis vel tinctio; ergo ablutio corporalis est materia proxima hujus Sacramenti.

164. *Quaestiones.* — In praesenti quaeritur de materia proxima baptismi quoad suam determinationem. Diximus enim in praecedentibus materiam remotam baptismi esse aquam veram et naturalem, proximam autem esse ablutionem seu aquae applicationem per modum ablutionis immediate super totum corpus vel unam corporis partem praecipue super caput; sed ablutio fieri potest per immersionem corporis in aquam, per infusionem aquae in corpus,

et per aspersionem; ideo quaeritur an immersio in aqua sit de necessitate seu requiratur ad validitatem baptismi vel sufficiat infusio vel aspersion.

165. **Praxis ecclesiae.** — Usque ad saeculum decimum tertium invenitur tum in Ecclesia Latina quam Graeca baptismum per immersionem fuisse collatum, imo per trinam immersionem; nam ad invocationem cujuslibet personae baptizandus immergebatur. Sed jam a saeculo XIV usque ad nos viguit mos conferendi baptismum per infusionem, et quandoque etiam baptismus fuit collatus per aspersionem. Imo ipsimet Apostoli per aspersionem baptizasse creduntur. Constans autem semper fuit doctrina tum in Ecclesia latina quam Graeca baptismum valide conferri posse per infusionem aut aspersionem, quae ablutionem veram tamen importet. — Solummodo quidam Graeci schismatici huic doctrinae repugnarunt, putantes per solam immersionem valide baptismum conferri.

166. **Conclusio.** — *Ad validitatem baptismi non requiritur immersio, sed sufficit infusio aquae vel adpersio.* — Haec conclusio videtur esse de fide; nam in Concil. Trid. (sess. VII, can. III) dicitur: « Si quis dixerit in Ecclesia Romana, quae omnium Ecclesiarum mater est et magistra, non esse veram de baptismi Sacramento doctrinam, anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura in qua est utique sermo de ablutione et lavacro (1), sed nunquam, et multo minus, praeceptum de ablutione per immersionem, imo oppositum deducitur, nam (Act. II, 41) narratur tria millia hominum una die fuisse baptizatos; unde dicitur: *Qui ergo receperunt sermonem ejus baptizati sunt; et appositae sunt in die illa animae circiter tria millia.* Est autem incredibile in una die per immersionem tot gentes fuisse baptizatas; deerat enim tempus, deerant vires, deerat etiam locus ubi bapti-

---

(1) Eph. V, 26; Tit. III, 5.

smus per immersionem, praecipue servato pudore tum hominum tum faeminarum, traderetur.

2.º *Prob. ex traditione*: Imprimis affertur documentum antiquissimum I saeculi ex opella *Didachè* (1) in qua (c. VII) dicitur: « Quoad baptismum, ita baptizate.... in aqua viva.... et si non habes.... *adsperge* ter caput aqua in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». — Tertullianus (2) dicit: « Neque ego renuo beneficium divinum, idest ablutionem delictorum inituris aquam, omnino salvum esse; sed ut eo pervenire contingat elaborandum est. Quis enim tibi tam infidae poenitentiae viro *asperginem unam cujuslibet aquae commodabit?* » quibus verbis ad baptismum per aspersionem alludit. — S. Cyprianus solvit hanc sibi propositam quaestionem dicens: « Quaesisti etiam, fili carissime, quid mihi de illis videtur qui in infirmitate et languore gratiam Dei consequuntur, an habendi sint legitimi Christiani eo quod aqua salutaris non loti sint, sed perfusi? Nos quantum concepit mediocritas nostra aestimamus in nullo mutilari et debilitari posse beneficia divina.... Nec quemquam movere debet quod adspersi vel perfundi videntur aegri cum gratiam divinam consequuntur quando Scriptura Sancta per Ezechielem Prophetam loquatur et dicat: *Aspergam vos aquam mundam, mundabimini ab omnibus immunditiis vestris*.... unde apparet aspersionem aquae instar salutaris lavacri obtinere » (3). — In Concilio Romano sub Cornelio fuit iudicatum Novatianum in lecto baptizatum (certe non per immersionem) post recuperatam sanitatem non esse iterum rebaptizandum. Concilium Neocaesariense (a. 314, can. II) eos qui non per immersionem, sed per infusionem sunt baptizati tanquam irregulares decreto arcet ab ordinibus Sacris, sed ut vere baptizatos habet. Idem decretum renovarunt et confirmarunt Concilium Antisiodo-

---

(1) Cf. supra n. 171.

(2) Lib. de poenitentia c. 6.

(3) De antiqu. Eccles. rit. lib. I. c. I. §. 14.

rense (a. 538. can. XVIII), Matisconense II (a. 585. can. III), Parisiense IV (a. 829. can. VIII). — Posset afferri auctoritas S. Augustini (1), et aliorum. — Addi potest consuetudo et praxis Ecclesiae latinae jam inveterata conferendi baptismum per infusionem, quae praxis ubique observata constituit argumentum firmissimum, praecipue si consideretur quod si baptismus ita collatus esset invalidus, sequeretur in Ecclesia latina neque hierarchiam esse, neque alia Sacramenta conferri, idest Ecclesia latina, quae est catholica Ecclesia, nihil esset.

3.º *Prob. ratione*: Aqua adsumitur in baptismo ad hoc ut per ablutionem significetur et per significationem causetur ablutio peccatorum interior. Ergo sufficit ablutio per aquam, non solum per immersionem, sed etiam per infusionem aut per aspersionem. Ergo baptismus potest fieri per modum infusionis et aspersionis etiam, unde dicitur (Ezech. XXXVI. 25): *Effundam super vos aquam mundam*. — Ergo immersio non est de necessitate baptismi.

167. **Conclusio.** — 1.º *In qualibet aqua qualitercumque transmutata, dummodo non solvatur species aquae, potest fieri baptismus*; 2.º *si vero solvatur species aquae, non potest fieri baptismus*.

Prob. 1.^a pars: Obstensum est supra (n. praecedenti) aquam naturalem esse materiam baptismi. Atqui qualitercumque mutetur aqua, si species non solvatur, habetur semper aqua vera et naturalis. Ergo in aqua qualitercumque transmutata, si species aquae non solvatur, baptismus validus est.

Prob. 2.^a pars: Si species aquae solvatur, non habetur amplius aqua naturalis. Atqui ad baptismum requiritur aqua naturalis. Ergo si species aquae solvatur, baptismus valide conferri non potest.

168. **Corollaria.** — I. Sive species seu natura aquae solvatur naturaliter, sive per artem, Sacramentum non conficitur quia non habetur materia apta.

---

(1) Cf. Tract. 80 in Joan. n. 3.

II. In aqua sive calida, sive frigida, sive turbida, sive communi, sive minerali, sive ex nive, sive ex glacie resoluta sive ex grandine, sive ex pluvia confici potest Sacramentum. Sed non potest confici in vino, sive mero, sive lymphato idest mixto, non in liquoribus. Non valet in succu ex herbis sive fructibus expressa neque in lacte, in oleo, in melle; item non valet in sudore, in urina, in sanguine, in lacrymis, in saliva; quia haec non habentur ut aqua. — Sed neque valet in nive, glacie, in grandine.

III. Generatim loquendo dicimus quando solvitur species aquae non conficitur baptismus: quando autem non solvitur, conficitur: aqua tamen debet accipi secundum communem aestimationem.

169. **Aqua benedicta in baptismo solenni.** — Aqua pro baptismo solenni debet esse benedicta ut praescribit rituale his verbis: « Aqua solennis Baptismi sit eo anno benedicta in Sabbato Sancto Paschatis vel Sabbato Pentecostes ». Mos benedicendi aquam baptismatis antiquissimus est, ut patet ex Tertulliano (1), ex S. Cypriano (2), ex S. Ambrosio, qui dicit (3): « Ante fons consecratur et tunc descendat qui baptizandus est ».

170. **Quaestio.** — Determinata materia baptismi, oportet ut ipsa forma etiam determinetur; proinde quaerimus in presenti quaenam sit forma qua confertur valide baptismus.

171. **Haeretici circa formam baptismi.** — Gnostici, uti refert S. Irenaeus (4), baptismum conferebant: « In nomine ignoti Patris universorum, in veritate omnium matre, in eo, qui in Jesum Christum descendit, in unione et redemptione et communione virtutum ». Montanistae vero sic: « In Patrem, Filium, Montanum et Priscillam » (5).

(1) l. de Baptismo c. 4.

(2) Epist. LXX.

(3) Lib. I. de Sacram. c. 5.

(4) l. I adv. haeres, c. XXI, n. 3.

(5) cf. S. BASILIUM, epist. 188 ad Arphil. c. I.

Eunomiani, teste S. Epiphanio (1), his verbis baptizabant: « In nomine Dei increati, in nomine Filii creati et in nomine Spiritus Sanctificantis et a creato Filio procreati ». S. Hieronymus (2) refert quosdam Arianos baptizasse: « In Jesu Christo Salvatore et in Spiritu Sancto, utriusque servo ». Quidam, teste S. Bernardo, (3) conferebant baptismum « in nomine Dei sanctae crucis ». Haec de antiquioribus haereticis. Quoad recentiores autem, Lutherus dixit (4): « Baptismus esse ratum quibuscumque verbis collatum modo non in nomine hominis sed in nomine Domini detur ». Zuinglius docet formam nullam esse in baptismo determinatam (5). Socinus docuit formulam quae adhibetur in ecclesia ad baptizandum esse instructoriæ tantum. Rationalistae in baptismo non agnoscunt nisi ritum quemdam qua homines Ecclesiae aggregantur.

172. **Sententia quorundam theologorum.** — Plures theologi docuerunt valere baptismum collatum in nomine Christi. Inter hos theologos recensetur Hugo Victorinus, Petrus Lombardus, Alexander Alensis, Cajetanus et alii. Imo quidam dicunt hos theologos praecessisse S. Ambrosium et S. Bernardum.

173. **Conclusio.** — *Ad validitatem baptismi praeter ablationem personae, requiritur ut ablutio fiat in nomine explicito cujuslibet personae divinae, idest in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.*

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, ex qua habetur quod Christus ipse determinavit materiam proximam, idest ablationem conferendam in nomine Patris etc., dicens: (Matth., XXVIII, 9): Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Quibus verbis

---

(1) Haer., LXXVI.

(2) Dial. adv. Lucif.

(3) Epist. 345.

(4) l. de captiv. babyl.

(5) De vera et falsa religione, c. de bapt. vero.

exprimitur ablutio ipsa, idest materia proxima et persona quae abluitor per pronomen *eos*, et unitas essentiae divinae per hoc quod dicitur in *nomine*, et tres personae divinae distinctae, idest *Pater* etc. In eadem Sacra Scriptura invenitur Apostolos hanc formam adhibuisse quam inde semper Ecclesia adhibuit. Nam cum Paulus quosdam discipulos interrogavit (Act. XIX, 1 et seq.): *Si Spiritum Sanctum accepistis credentes? Illi dixerunt ad eum: Sed neque si Spiritus Sanctus est audivimus. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis?* Ex quibus innuitur baptismum conferri in nomine Spiritus Sancti; nam Apostolus admiratus est quia non audierant esse Spiritum Sanctum; et arguit ex hoc eos non esse baptizatos in nomine Jesu Christi dicens: *In quo ergo baptizati estis?* Unde subditur (ib. v. 5): *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu*, idest baptisate prout a Christo fuerat institutus.

2.º *Prob. ex traditione et simul ex Patribus.* In opella quae dicitur *Didaché* scripta I saeculo (1), haec habentur: « Quoad baptismum ita baptizate... Postquam haec dixeritis baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti in aqua viva »; et paucis interiectis: « Adsperge caput ter aqua in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». — S. Justinus Martyr (2) dicit: « Super eo qui regenerari voluerit Parentis verum et Domini Dei nomen pronuncietur. Sed et in nomine Jesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi atque in nomine Spiritus Sancti is qui illuminatur abluitor ». — Tertullianus (3) dicit: « Lex tingendi imposita est et forma praescripta: Ite, inquit, docete nationes tingentes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». Et adv. Prax. (4) dicit: « Ter ad singula nomina in Per-

---

(1) Cf. nostram Theol. vol. II, c. X, n. 111.

(2) Apol. I, n. 61.

(3) l. De Baptis. c. 13.

(4) c. 26.

sonas singulas tingimur ». Origenes dicit (1): « Requiras fortassis etiam hoc quod cum ipse Dominus dixerit ad discipulos ut baptizarent omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, cur hic Apostolus solius Christi in baptismo nomen apsumpserit dicens: *Quicumque baptizati sumus in Christo*; cum utique non habeatur legitimum baptismus nisi in nomine Trinitatis? » — S. Cyprianus dicit quod Christus « gentes baptizari jubet in plena et adunata Trinitate » (2). — S. Joan. Chrysostomus (3) ait: « Lavacro lavat ejus immunditiam: in verbo inquit quonam? In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». — Idem docent alii Patres omnes, quos brevitatis gratia praetermitto (4).

3.º *Prob. ex consensu Ecclesiae Latinae et Graecae* quae semper in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti contulerunt et conferunt baptismum. Ex Ecclesia Latina possunt afferri varia Concilia in testimonium: Nicaenum I, can. XIX. Conc. Arelatense I, can. VIII ubi dicit: « Placuit ut si ad Ecclesiam aliquis de haeresi venerit interrogent eum symbolum et si perviderit eum in *Patre* et *Filio* et *Spiritu Sancto* esse baptizatum, manus ei tantum imponantur, ut accipiat Spiritum Sanctum. Quod si interrogatus non responderit hanc Trinitatem, baptizetur ». Cf. Concil. Florent. instuct. pro Armenis, et Concil. Trid. can. IV.

4.º *Prob. ratione*: Sacramenta habent efficaciam ab institutione Christi. Ergo si praetermittatur aliquid eorum quae Christus instituit circa Sacramenta efficacia carent. Atqui Christus instituit Sacramentum baptismi dari sub invocatione SS. Trinitatis. Ergo nisi Trinitas exprimatur, non valet baptismus. Unde neque in nomine Jesu valet.

(1) Epist. ad Rom. I. 5, n. 8.

(2) Epist. LXXIII, n. 12.

(3) Hom. XX in Epist. ad Ephes. n. 2.

(4) Cf. inter alios S. Basilium, S. Greg. Naz. et S. Augustin.

174. **Corollaria.** — I. Conveniens est haec forma baptismi: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*: nam exprimitur causa principalis baptismi, quae est unitas virtutis et essentiae divinae per hoc quod dicitur in *nomine*, et Trinitas personarum eadem virtute agentium; insuper exprimitur etiam causa instrumentalis et persona seu subjectum baptismi per illa priora verba: *Ego te baptizo*. Quae verba proinde sunt de necessitate baptismi; unde Alexander III ait: « Si quis puerum ter in aqua immerserit in nomine Patris et Filii et Spiritu Sancti, et non dixerit: *Ego te baptizo*, non est baptizatus. Et Alexander VIII (a. 1690) damnavit hanc propositionem: « Valuit baptismus sub hac forma collatus. *In nomine patris* etc. praetermissis illis verbis: *Ego te baptizo* ».

II. Duo vel plures non valide baptizant si unus applicet materiam et alter proferat formam, quia neque de uno neque de alio verificaretur: *Ego te baptizo*. Valeret tamen baptismus si uterque applicaret materiam et proferret verba; ita scilicet ut qui primus applicaret materiam et verba proferret, vere baptizaret, alter vero nihil conficeret quia jam supponeret baptizatum. Si vero ambo simul applicarent materiam et formam quasi unusquisque intendens baptizare, dicendo: *Ego te* etc. videtur uterque baptizare, sicut duo sacerdotes verba consecrationis proferentes super eandem hostiam, ut contingit in sacra ordinatione, vere ambo conficiunt; et si dicerent: *Nos te baptizamus*, non valeret, quia mutaretur forma, etenim *nos* significat *ego* et *tu*. Valide tamen baptizarentur plures simul dicendo: *Ego vos baptizo*, quia forma non mutatur, nam *vos* valet *te* et *te*. Nullus potest valide baptizare seipsum: quia mutaretur *te* in *me*.

CAPUT XVI.

De triplici baptismo

Idest fluminis, flaminis, sanguinis.

(S. Th., l. c., a. XI et XII, cum Comm. cap. praec. citatis.

— Cf., GONET, l. c., Disp. I, a. VI-VII; BILLUART, l. c., a. VI; GOTTI, Quaestio II, JUNENIN, q. VIII, c. I-III; KNOLL, l. c. a. V).

175. **Triples baptismus.** — Triples baptismus distinguitur: baptismus *fluminis*, baptismus *flaminis*, et baptismus *sanguinis*. Baptismus fluminis est ille baptismus de quo locuti sumus et habet rationem Sacramenti, per ablu-tionem aquae; baptismus sanguinis inquantum aliquis dat vitam pro Christi confessione se conformando Christo pa-tienti, sic enim ex passione Christi effectum baptismi flu-minis principalem consequitur; baptismo flaminis dicitur baptizari ille cujus cor per Spiritum Sanctum movetur ad credendum et diligendum Deum et poenitendum de pec-catis, unde dicitur etiam baptismus poenitentiae.

176. **Quaestio prima.** — Quaeritur ergo an bap-tismus sanguinis et flaminis supplere possit baptismum flu-minis quoad effectum. Concedunt omnes baptismum tam sanguinis quam flaminis non posse supplere characterem qui est primus effectus Sacramenti baptismi, neque gra-tias Sacramentales quae sunt propriae baptismi inquantum est Sacramentum. Igitur solummodo quaestio procedit de effectu primario, idest de gratia sanctificante.

177. **Conclusio.** — *Baptismus flaminis, idest desiderii supplet effectum baptismi fluminis.*

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, in qua habetur quod per perfectam poenitentiam et charitatem peccator justificatur; dicitur enim (Ezech. XVIII, 21): *Si impius egerit poeni-tentiam ab omnibus peccatis suis.... vita vivet et non mo-rietur.* Et (ib. v. 30): *Convertimini et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris et non erit vobis in ruinam*

iniquitas. Et (Joan. XIV, 21) Christus dicit: *Qui diligit me diligetur a Patre meo et ego diligam eum*. Unde de Magdalena dixit idem Christus (Luc. VII, 47): *Remittuntur ei peccata multa quoniam dilexit multum*. Et latroni poenitenti et misericordiam petenti ait Christus (Luc. XIX, 9): *Hodie mecum eris in Paradiso*. Item Cornelius charitatem et gratiam receperat ante baptismi susceptionem, unde Angelus dixit ei: *Orationes tuae et eleemosynae tuae ascenderunt in conspectu Dei*.

2.º *Prob.* ex Patribus, qui nostram docent conclusionem: posset afferri auctoritas S. Cypriani, Firmiliani antiquissimi testis, S. Dionysii Alex. in epist. ad Xistum P. sed brevitatis gratia eas omittimus — S. Gregorius ait: « Quintum locum lacrymarum baptismus tenet. verum martyrio asperior et laboriosior est, utpote qui per singulas noctes lectum suum ac stratum lacrymis lavat ». S. Ambrosius, S. Augustinus et alii Patres idem docent.

3.º Ex Concil. Trid. (Sess. VI, de justit. c. IV) dicente: « Post evangelium promulgatum nunquam fieri translationem a statu veteris Adam ad statum gratiae sine lavacro regenerationis aut ejus voto ».

178. **Votum implicitum baptismi ad salutem.** — Quoad votum vero recipiendi baptismum non videtur requiri explicitum, sed sufficere implicitum, quod scilicet continetur in desiderio seu voto generali servandi omnia divina mandata. Unde S. Thomas ait: « Remissionem peccatorum aliquis consequitur ante baptismum secundum quod habet baptismum in voto *explicite* vel *implicite* » (1). (Cf. vol. II, n. 724 et seq.). Vix necesse est animadvertere quod baptismus in voto supplet baptismum in re, quando homo convertitur ad Deum dilectione perfecta charitate et per actum contritionis perfectae.

---

(1) Infra qu. LXIX, a. 4, ad 2.^m, ubi Angelicus se remittit ad qu. LXVIII, a. II.

179. **Quaestio secunda.** — Quaestio quae movetur in praesenti est valde complexa: 1.º quaeritur an baptismus sanguinis suppleat baptismum fluminis, idest an conferatur gratia per ipsum sicut in baptismo fluminis, 2.º an conferat gratiam ex opere operato sicut confert baptismus fluminis, 3.º an hoc baptisma sit potissimum inter alia baptismata.

180. **Advertenda.** — Antequam respondeamus quaestioni propositae, quaedam advertenda sunt: 1.º nomine baptismatis sanguinis intelligitur martyrium; martyrium autem est *perpassio mortis* aut *lethalis cruciatus* pro fide Christi profitenda, vel etiam pro exercitio alicujus virtutis christianae patienter tolerati et in ejus odium inflicti. Aliter tamen et aliter in parvulis qui ab infantia compotes sui nunquam fuerunt, et in adultis; nam in primis sufficit ut mors inferatur in odium fidei Christianae, in aliis autem requiritur voluntaria mortis acceptatio pro Christi fide vel pro exercitio virtutis christianae absque voluntate se se defendendi. Ratio est quia martyrium secundum se in adultis est actus fortitudinis, 2.º quia adultus non potest gratiam consequi nisi per dispositionem propriam quod in pueris non habet locum. Insuper dixi sine voluntate se se defendendi, quia martyr oportet ut conformetur passioni et morti Christi, qui sicut *Agnus ad occisionem ductus est, et non aperuit os suum*. Unde milites nunquam pro veris martyribus habiti sunt. Requiritur etiam recta fides in adultis et omnes dispositiones quae requiruntur ad suscipiendum baptismum, puta initium dilectionis, spes, voluntas Deum non offendendi, et ipsa contritio imperfecta, seu attritio, nam dicit Tridentinum: « *Contritionem* quovis tempore fuisse necessariam ad justificationem ».

181. **Conclusio I.** — *Baptismus sanguinis supplet baptismum fluminis seu aquae.*

Prob. conclusio 1.º ex Sacra Scriptura, in qua dicitur (Matth. X, 32): *Qui confitebitur me coram hominibus con-*

fitebor et ego eum coram Patre meo qui in coelis est. Quae verba certe designant et significant salutem, et ideo gratiam consequendam certissime ab eo qui Christum confitetur; nullus autem confitetur Christum sicut martyr qui vitam dat pro Christo; in ipso enim est Dei dilectio vera et sincera, idest charitas, quae ex Dei gratia procedit: Unde ipsemet Christus dicit (Joan. XV, 13): *Majorem hac dilectione nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Insuper confessionem martyris salutem importare patet etiam ex illo Christi (Marc. VIII, 35): *Qui voluerit animam suam salvam facere perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me et Evangelium salvam faciet eam.*

2.º *Prob. ex Traditione:* S. Augustinus exprimit antiquissimam traditionem circa salutem et sanctitatem martyrum dicens (Serm. XVIII *de verbis Domini*): « Injuriam enim facit martyri qui orat pro martyre ». Unde praxis ecclesiae antiquissima est ut venerentur ut sancti illi qui etiam ante receptionem baptismi martyrium passi sunt. — Sed ex testimoniis SS. Patrum nunc breviter probanda est conclusio; Tertullianus (lib. de bapt. c. XVI) dicit: « Est quidem nobis etiam secundum lavacrum unum et ipsum, sanguinis scilicet; hic est baptismus, qui lavacrum et non acceptum repraesentat et perditum reddit » (1). S. Cyprianus (epist. LXXIII ad Iubajan. n. 15) ait: « Nunquid potest vis baptismi esse major aut potior, quam passio, ut quis coram hominibus Christum confiteatur et sanguine suo baptizetur?... ».

3.º *Prob. ratione convenientiae:* Baptismus aquae efficaciam habet a passione Christi cui aliquis configuratur per baptismum et ulterius sicut a prima causa a Spiritu Sancto, qui non dependet a baptismo aquae in causando gratiam, cum Deus sit causa non solum gratiae, sed etiam baptismi.

---

(1) Cf. eundem Tertull. in Scorpiaco c. VI ubi idem docet.

Ergo praeter baptismum aquae potest aliquis consequi Sacramenti effectum ex passione Christi inquantum quis ei conformatur pro Christo patiundo. Et non solum potest, sed conveniens est ut consequatur Sacramenti effectum, idest gratiam ille qui ita paratus est ad Dei voluntatem faciendam ut pro ipsomet Christo vitam suam det. Unde (Apocal. VII. 14) dicitur: *Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione et laverunt stolas suas et dealbaverunt eas in sanguine Agni.*

182. Conclusio II. — *Baptismus sanguinis non solum in adultis, sed etiam in parvulis baptismum aquae supplet.* — Haec conclusio etiam certissima est et communis inter theologos. Probari autem potest ex Scriptura et ex traditione.

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura ex qua afferri possunt illa verba Christi (Matth. X, 39): *Qui perdidit animam suam propter me inveniet eam.* Quae verba de omnibus omnino, etiam de parvulis, intelligenda sunt sicut semper intellexit Ecclesia. Insuper si illa verba Christi: *Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit,* in quibus est sermo de simplici aquae ablutione, parvulos non excludunt, in quibus actus credendi seu actus fidei esse non potest; quare verba relata quae sacrificium vitae important, et absolute sine restrictione prolata sunt non comprehendunt parvulos? — Unde pueri ab Herode occisi semper in Christi Ecclesia habiti sunt uti veri martyres; de quibus etiam festivitas et officium celebratur: et eorum memoria ab antiquissimis temporibus agitur.

183. Conclusio III. — *Baptismus sanguinis ex opere operato gratiam causat.* — Haec conclusio est contra quosdam theologos qui adserunt baptismum sanguinis, idest martyrium, conferre gratiam solum ex opere operantis, idest ratione dilectionis Dei perfectae et perfectae contritionis. Et non solum pueros dicimus ex opere operato justificare, sed etiam adultos. Oppositum censuerunt Melchior-Canus, Soto, Bañes, Vasquez, Sylvius et alii. Sed nostra conclusio saltem ut probabilior, et quidem valde (ne dicam

certa) docetur fere ab omnibus theologis nunc; et certe est D. Thomae qui eam docet variis in locis. (2-2 q. CXXIV. a. I. ad 1.^m; quodl. VI a. VI; et in IV dist. IV. quaest. III a. III) ubi sic dicit: « Sicut in baptismo aquae liberatur homo ab omni culpa praecedente et poena, ita in baptismo sanguinis »; et (ib. in resp. ad 1.^m): « Baptismus sanguinis non habet hoc tantum ex opere operantis, sed hoc habet ex imitatione passionis Christi; et ideo pueri, quamvis liberum arbitrium non habentes si occidantur pro Christo in suo sanguine baptizati salvantur ».

2.º *Prob. conclusio*: 1.º ex baptismo infantium qui uti veri martyres habentur et semper habiti sunt ab Ecclesia quae docet eos palmam martyrii et coronam recepisse. Atqui non receperunt quatenus propriis actibus meruerunt, cum actuum meritoriorum essent incapaces. Ergo ex ipsa efficacia baptismatis sanguinis, idest martyrii, seu ex opere operato.

3.º *Prob.* ex S. Augustino dicente: « Quicumque non percepto regenerationis lavacro pro Christi confessione moriuntur tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte baptismatis ».

Prob. ratione quoad adultos: Baptismus sanguinis justificat parvulos ex opere operato; ergo etiam adultos. *Anteo. conceditur. Consequentia prob.* ex eo quod nulla est ratio justificandi parvulos et non adultos, nam aut habet virtutem ex passione Christi, aut non habet; si habet, ergo dummodo non adsit impedimentum, debet justificare adultos sicut et parvulos; si autem non habet, neque parvulos justificare potest.

CAPUT XVII.

De Ministro Baptismi.

(S. Th., p. III, qu. LXVII, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,
 JOAN. a S. THOMA, BILLOT — Cf. GONET, l. c. diss. II;
 BILLUART, l. c. diss. II. a. I-III; GOTTI, l. c. qu. IV; JUEIN, l. c. qu. V;
 KNOLL, l. c. a. III).

184. **Triplex minister in baptismo.** — Triplex minister in baptismo distingui potest, videlicet *ordinarius*, *extraordinarius*, et minister *ex necessitate*. *Ordinarius* minister baptismi ille dicitur, qui baptismum confert ex officio quod ei incumbit, *extraordinarius* vero ille dicitur, qui baptizat ex commissione, *ex necessitate* minister baptismi dicitur ille qui solum in necessitate licite potest conferre baptismum.

185. **Quaestio.** — Nunc movetur quaestio de ministro baptismi. Haec quaestio valde complexa est, quia respicit ministrum, tum ordinarium, tum extraordinarium, tum ministrum ex necessitate. Unde quaeritur quid sit verus minister baptismi.

186. **Conclusio I.** — *Ad diaconum 1.º non pertinet quasi ex proprio officio tradere Sacramentum baptismi, 2.º pertinet tamen per delegationem tanquam ad ministrum extraordinarium.*

Prob. 1.^a pars: Ordinaria potestas baptizandi solis episcopis et presbyteris tribuitur ex constitutionibus Apostolicis in quibus (c. 11) dicitur: « Neque reliquis clericis potestatem baptizandi facimus.... nisi tantum Episcopis et presbyteris, ministrantibus diaconis »; et (c. 20): « Presbyter quidem doceat, offerat, baptizet, benedicat populo; Diaconus vero ministret episcopo et presbyteris »; et (lib. VIII, c. 28): « Diaconus non baptizet ».

2.º *Prob. ex Patribus* : S. Epiphanius (Haer. LXXIX, n. 4) dicit : « Neque diaconis ullum in ecclesiastico ordine Sacramentum perficere conceditur : sed hoc duntaxat ut eorum, quae (ab Episcopis vel presbyteris) perficiuntur, sint ministri ». Et S. Gelasius I (492-496) (Epist. X ad Episc. Lucaniae) scribit : « Diaconos constituimus propriam servare mensuram, nec ultra tenorem a paternis canonibus deputatum quidpiam tentare permittimus.... Absque episcopo vel presbytero baptizare non audeant, nisi praedictis ordinibus fortasse longius constitutis, necessitas extrema compellat ».

3.º *Prob. ratione S. Thomae* : Ex nominibus ecclesiasticorum ordinum est accipere quid ad unumquemque pertineat. Ergo ex nomine diaconi solummodo habetur quod officium proprium ordinarium diaconorum est ministrare presbyteris ; nam diaconus idem sonat ac minister non quidem in ordine ad Sacramenta immediate, sed in ordine ad eum qui conficit Sacramenta idest ad sacerdotem ; non ergo ad diaconum ex officio pertinet baptizare, vel aliud Sacramentum conficere. (S. Th. I. c. a. I).

Prob. 2.^a pars ex actibus Apost. in quibus (cap. VIII) dicitur Philippus diaconus baptizasse. Insuper in Christi Ecclesia fere semper officium baptizandi exercuerunt diaconi praecipue in diaconiis. S. Laurentium Martyrem constat baptizasse Lucillum, Hippolytum et ejus familiam. Et in Concil. Illiberitano (can. XXX) dicitur : « Si quis Diaconus regens plebem sine Episcopo vel Presbytero aliquos baptizaverit, Episcopus eos per benedictionem perficere debet ». Et in ordinatione diaconorum Episcopus haec verba profert : « Cogitate magnopere ad quantum gradum Ecclesiae adscendistis : Diaconum enim oportet ministrare ad altare, baptizare et praedicare ».

187. **Conclusio II.** — *Sacerdos est minister ordinarius baptismi.*

Prob. 1.º Ille est ordinarius minister baptismi cui tale officium Christus commisit. Atqui Christus officium bap-

tismi commisit discipulis suis quibus succedunt sacerdotes, sicut Apostolis succedunt episcopi. Ergo sacerdotes sunt veri et ordinarii ministri baptismi ex proprio officio. *Prob. minor* ex illo testimonio Joannis IV, 2: *Quamquam Jesus non baptizaret, sed discipulū ejus.*

2.º Christus ad baptizandum ex officio modo ordinario exercendo aut misit Apostolos, aut diaconos, aut presbyteros. Atqui non misit diaconos, ut probatum est (n. praec.), non misit episcopos. Ergo presbyteros misit, qui proinde sunt veri ministri baptismatis ex officio.

Prob. minor quoad episcopos ex illo Apostoli (I. Cor. I, 12) dicentis: *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.* Quae verba licet a solo Paulo prolata sint, tamen intelligi debent etiam de aliis Apostolis qui ad idem officium destinati sunt. Insuper baptismi administratio de facili suppleri poterat, quia in baptismo solus Christus operatur, sed in praedicatione valde difficilius suppleri poterat ob necessitatem praecipue praedicandi sanam doctrinam. Unde dictum est ab Apostolis (Act. VI, 2): *Non est aequum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis.... Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus.* Quod certe valet de officio baptizandi sicut ministrandi.

3.º *Prob. ex praxi ecclesiae;* in qua presbyteri semper habiti sunt uti ministri ordinarii baptismatis. Unde in Canone Apostolorum 49 dicitur: « Si quis Episcopus aut Presbyter non triuam immersionem unius mysterii celebret.... damnat ». Et in Const. Apostolicis antiquissimis dicitur: « Neque reliquis clericis potestatem baptizandi facimus.... nisi tantum episcopis et presbyteris, ministrantibus diaconis ». Unde Innocentius I ait: « Presbyteri seu extra episcopum seu praesente episcopo baptizant ».

4.º *Prob. ratione:* Ad mensam invitare et facere potestatem accedendi ad ipsam ad illum pertinet qui cibum providet et parat quasi ex sua ordinaria potestate et fa-

cultate; atqui sacerdos cibum hujus mensae idest eucharistiae quasi ex propria et ordinaria potestate parat et providet. Ergo ad ipsum pertinet invitare et admittere ad mensam, ad quam tamen de necessitate baptismus requiritur. Ergo baptismum conferre ad sacerdotem sicut ad ordinarium ministrum pertinet et convenit ex proprio officio.

188. **Conclusio III.** — *Tamen sacerdotes habent aliquam dependentiam ab episcopis in administratione hujus Sacramenti.*

Prob. 1.º ex traditione: S. Ignatius M. (Epist. ad Smyrn. n. 8) dicit: « Non licet sine episcopo neque baptizare, neque agapem celebrare ». — Et Tertullianus ait (1): « Dandi quidem (*baptismi*) habet jus summus sacerdos qui est episcopus, dehinc presbyter et diaconi; non tamen sine Episcopi auctoritate propter Ecclesiae honorem ». — S. Hieronymus (2) dicit: « Ecclesiae salus in summi sacerdotis (*episcopi*) dignitate pendet; cui si non eminens datur tot in Ecclesiis efficientur schismata quot sacerdotes. Hinc venit quod sine Chrismate et episcopi jussione neque presbyter, neque diaconus jus habeant baptizandi ». Et alii Patres idem docent.

2.º *Prob. ratione:* Semper in societate, praecipue quae est recte ordinata, inferiores ministri in exercitio proprii officii dependent a superioribus hoc exigente bonum societatis qui in ordine consistit et in dependentia. Atqui Episcopi in ecclesia Christi sunt superiores presbyteris, tum quia in eis est plenitudo sacerdotii, quod ab eis ad alios derivatur, tum in ipsa jurisdictione quam acceperunt solemniter a Christo in persona apostolorum, ut pluries legitur in evangelio. Ergo sacerdotes simplices ab eis dependent in exercitio proprii ministerii.

---

(1) De Bapti. c. XVII.

(2) Dial. adv. Lucif. n. 9.

Confirmatur ex eo quod secus unitas ecclesiae servari et haberi non posset nisi multi sacerdotes alicui uni qui supereminet in potestatis excellentia subderentur.

189. Haereticorum doctrina circa baptismum a laicis collatum. — S. Epiphanius (1) testatur Marcionitas docuisse mulieres posse administrare baptismum extra casum necessitatis, etiam solemniter. Idem testatur S. Augustinus (2) de Peputianis. — Calvinus negat baptismum etiam in necessitatis articulo posse conferri a laicis (3).

190. Conclusio. — *Baptismus in casu necessitatis conferri potest a laico, non solum a viro, sed etiam a foemina, non solum a baptizato, sed etiam a non baptizato.* — Haec conclusio certissima est in Christi Ecclesia et ideo est firmiter retinenda ut ex dicendis patebit.

Prob. 1.º ex traditione auctoritate SS. Patrum, Pontificum et totius Ecclesiae fulcita. — Tertullianus non solum jus baptizandi tribuit Episcopis, presbyteris et diaconibus, sed in casu necessitatis omnibus omnino, dicit enim quod conferendi baptismum « etiam laicis jus est; quod enim ex aequo accipitur ex aequo dari potest.... Proinde et baptismus aequè Dei census ab omnibus exerceri potest, sed quanto magis laicis disciplina verecundiae et modestiae incumbit.... Sufficiat scilicet in necessitatibus utaris, sic ubi aut loci aut temporis, aut personae conditio compellit. Tunc enim constantia succurrentis excipitur, cum viget in circumstantia periclitantis; quoniam reus erit perditioni hominis, si supersederit praestare quod libere potuit ». — S. Hieronymus (Dial. ad Lucif. n. 9) dicit: « Si necessitas cogit, scimus etiam licere laicis bap-

(1) Haer. XLII n. 4 et haer. XLIX.

(2) l. de haer. c. 27.

(3) Sic enim dicit: « Quod autem multis abhinc saeculis adeoque ab ipso fere Ecclesiae exordio usu receptum fuit, ut in periculo mortis laici baptizarent, si minister non adesset, non video qua ratione defendi possit » (l. IV. Just. c. 15 § 20).

tizare; ut enim accipit quis et dare potest ». — S. Augustinus ita loquitur (l. II. c. epist. Parmen. c. 13, n. 29): « Etsi laicus baptismum pereunti dederit necessitate compulsus, quod cum ipse acciperet, quomodo dandum esset addiscit nescio an pie quispiam dixerit repetendum esse. Nulla etenim cogente necessitate si fiat alieni muneris usurpatio est; si autem necessitas urgeat, aut nullum aut veniale delictum est. Sed etsi nulla necessitate usurpetur et a quolibet cuilibet detur, quod datum fuerit non potest dici non datum, quamvis recte dici possit illicite datum ». Et (de Baptismo l. VII, c. 53, n. 102) ait: « Nequaquam dubitarem habere eos baptismum, qui ubicumque et a quibuscumque illud verbis evangelicis consecratum sine sua simulatione et cum aliqua fide suscepissent ».

2.º *ex Pontificibus*: S. Nicolaus I (in respons. ad Consulta Bulgarorum cap. 104) idem docet: « et similiter Urbanus II » (Epist. ad Vitalem) (1).

3.º *ex Conciliis*: Concilium Compendiense (a. 756 can. IX) dicit: « Si quis baptizatus est a Presbytero non baptizato et sancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuerit, baptizatus est ». Et Lateranense IV (c. Firmiter) ait: « Sacramentum baptismi quod ad invocationem individuae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti consecratur in aqua, tam parvulis quam adultis in forma Ecclesiae a *quocumque* rite collatum, proficit ad salutem ». In quibus verbis notandum est a *quocumque*, videlicet sive christiano sive infedeli, sive non baptizato, sive mare sive foemina. Quod confirmatur et clarissime exprimitur ab Eugenio IV « in decreto pro Armenis » dicente: « Minister hujus Sacramenti (idest baptismi) est sacerdos cui competit ex officio baptizare. In casu autem necessitatis non solum Sacerdos vel Diaconus, sed etiam laicus vel mulier,

---

(1) Ap. Gratian. c. *Super quibus*, Causa 30. q. 3.

imo etiam paganus et haereticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiae, et facere intendat quod facit Ecclesia ».

Prob. 4.º ratione convenientiae : Ad misericordiam ejus qui vult omnes homines salvos fieri pertinet ut in his quae sunt de necessitate salutis homo de facili remedium inveniat. Atqui inter omnia Sacramenta baptismus est maxime necessitatis cum sit regeneratio hominis in vitam spiritualem, quae, idest regeneratio in vitam spiritualem, pueris conferri non potest nisi per baptismum; et adulti ordinarie loquendo non possunt nisi per baptismum habere plenam remissionem et quantum ad culpam et quantum ad poenam, praecipue quia nec alia Sacramenta sine baptismo suscipere possunt. Ergo sicut convenienter materia tam communis idest aqua statuta est quae facillime et ab omnibus haberi potest, ita etiam convenienter statutum est ut quilibet homo, etiam non ordinatus, imo etiam non christianus, sive mas sive foemina possit conferre baptismum ut homo circa remedium tam necessarium defectum pati non possit.

CAPUT XVIII.

De subjecto baptismi.

(S. TH., p. III, qu. LXVIII, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,
JOANN. a S. TH. — Cf., GONET l. c., Disp. III. — BILLUART, l. c., diss. III, a. I-VI;
GOTTI, l. c. Quaest. V; JUEININ, l. c. qu. VII;
KNOLL, l. c. a. VI; PERRONE, c. IV).

191. **Ratio capitis.** — Hucusque locuti sumus de variis causis baptismi idest tum formali tum materiali, tum efficiente sive principali, sive instrumentali seu ministeriali, remanet ergo dicendum de subjecto baptismi, de quo variae moventur quaestiones, quae sive in praesenti sive in sequentibus capitibus resolvi debent.

192. **Quaestio prima.** — Quaestio quae primo occurrat solvenda respicit necessitatem ex parte suscipientium; unde quaeritur: an omnes homines teneantur ex necessitate suscipere baptismum ad salutem consequendam.

193. **Duplex necessitas.** — Sed antequam respondeatur quaestioni duplex necessitas est distinguenda, idest necessitas medii et necessitas praecepti. Necessarium necessitate medii dicitur illud sine quo finis non obtinetur; sic homo sine Dei gratia salutem non consequitur, et sine cibo animal se in vita diu servare non potest. Necessarium necessitate praecepti illud dicitur quod a legitimo superiore imponitur sub poena finem non adsequendi, si non observat quod ei imponitur, ita confessio peccatorum a Deo homini peccatori imponitur.

194. **Haeretici necessitatem baptismi negantes.** — Antiquissimi haeretici ut Cajani et Quintiliani in primis saeculis ecclesiae putantes solam fidem ad salutem sufficere, baptismi necessitatem negarunt; item Archontici, Ascadrupitae, et Manichaei, qui ultimi omnia corpora esse a principio malo adserebant, omnia omnino Sacramenta rejiciebant. Alii, ut Pelagiani et Messaliani negantes peccatum originale etiam baptismum ad illud auferendum fuisse institutum negarunt. Posterioribus temporibus fuit Joannes Wicleffus (1) qui necessitatem baptismi negavit. Similiter Calvinus negavit necessitatem baptismi ad justificationem habendam quamvis non negaverit baptismi praeceptum; dicit enim pueros ex hoc ipso, quod sunt ex parentibus christianis vel quod sunt praedestinati, esse sanctos nulloque infici peccato originali, adultos autem, licet peccatis actualibus premantur, sola fide justificari (2). Idem vel fere idem sentiant oportet

---

(1) Cf. Conc. Costant. Sess. XV.

(2) Cf. l. IV, Instit. c. XVI.

lutherani cum iisdem principiis innitantur (1). Sociniani docent Christum aut nullum dedisse praeceptum apostolis baptizandi gentes: vel si dedit non nisi pro determinato primordiali tempore dedit et pro determinatis personis, puta pro Judaeis vel gentilibus qui ad Christi fidem convertebantur, non autem pro illis qui nascebantur ex Christianis.

195. **Conclusio.** — *Omnibus hominibus baptismus est necessarius ad salutem.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, nam a Concilio Trid. (Sess. V, can. IV) dicitur: « Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti; anathema sit »: et (Sess. VII, can. V): « Si quis dixerit baptismum liberum esse, hoc est non necessarium ad salutem; anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura; Christus enim dicit (Joan. III, 5): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei*; et ipsemet Christus ut Dominus a Deo constitutus quasi potestate absoluta et suprema vestitus et officium dominii exercens ait (Matth. XXVIII, 19): *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra; euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos.* Quae verba ultima non nisi ut praeceptiva accepta cohaerent cum verbis ejusdem Christi ex Joanne relatis.

2.º *Prob. ex Patribus*: S. Justinus Martyr. (Apol. I, n. 60) dicit: « Cathecumenos in aqua baptizari et regenerari »; et addit rationem dicens: « Christus enim ipse dixit: nisi regenerati fueritis, non intrabitis in regnum coelorum... ad quod faciendum ab Apostolis instructi sumus ». — S. Irenaeus ait (l. III adv. haeres c. XVII, n. 2): « Corpora

---

(1) Lutherus ita loquitur: « Baptismus neminem justificat, nec ulli prodest, sed fides in verbum promissionis cui additur et adimplet quod baptismus significat ». (l. de capt. babyl. cap. de baptismo).

nostra per lavacrum, illam, quae est ad incorruptionem, unitatem acceperunt ». — Tertullianus (l. de bapt. c. XII) scribit: « Praescribitur nemini sine baptismo competere salutem ex illa maxime pronuntiatione Domini, qui ait: *Nisi natus quis ex aqua fuerit non habet vitam* »; et insuper idem Tertullianus scelestissimos vocat « qui dicunt: baptismus non est necessarius, quibus fides satis est »; et (c. XII) ait: « Lex tingendi imposita ». — S. Cyprianus necessitatem baptismi supponit cum docet contra S. Stephanum collatum ab haereticis esse reiterandum. — S. Cyrillus Hieros. (Catech. III, de baptismo n. 4) ait: « Neque si quis etiam virtutum operibus instructus signaculum per aquam non recipiat coelorum regnum ille ingressurus est ».

3.º *Prob.* ex praxi Ecclesiae et ex Conciliis. Nam in Christi Ecclesia illi qui ad ejus sinum fidem Christi amplectentes recurrerunt, fuerunt baptismate diluti, et non solum adulti sed etiam pueri seu infantes qui a viris catholicis nati sunt, tum etiam ab amicis, de parentum tamen consensu in Christi Ecclesia semper fuerunt lavacro aquae liniti. Unde tum pontifices, tum concilia pluries damnarunt negantes baptismi necessitatem etiam parvulis. Concilium Carthaginense (a. 416 celeb.) (1) dicit: « Parvulos etiam propter salutem quae per Salvatorem Christum datur, baptizandos negant (idest Pelagiani), ac sic eos mortifera ista doctrina in aeternum necant ». Et Innocentius I adprobans decisiones Concilii Milevitani II, quod can. II damnat eos qui negant parvulos baptizari in remissionem peccatorum, ait: « Vestra fraternitas asserit (Pelagianos) praedicare parvulos aeternae vitae praemiis sine baptismatis gratia posse donari, quod perfatum est ». Eandem doctrinam habet Concilium Bracarense II (a. 572 celeb. can. VII), dicit enim: « Quod si forte dum

---

(1) Epist. synod. ad Innocentium I.

differunt, (*idest parentes*) sine gratia baptismi de hac vita recesserint (pueri) necesse est ut ab illis eorum perditio requiratur » idest a clericis quorum culpa baptismum non susceperunt.

4.° *Prob.* ratione S. Thomae: Ad illud homines tenentur sine quo salutem consequi non possunt. Manifestum est autem quod nullus potest consequi salutem nisi per Christum. Unde et Apostulus dicit (Rom. V, 18): *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitae.* Atqui ad hoc datur baptismus ut aliquis per ipsum regeneratus incorporetur Christo factus membrum ipsius, regeneratio enim haec non fit nisi quis renascatur ex aqua et Spiritu Sancto, ut patet (Joan. III, 19), unde solum de baptizatis dicitur (Gal. III, 27): *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis*, quasi scilicet exuentes veterem hominem cum vitiis suis. Unde manifestum est quod omnes ad baptismum tenentur et sine eo non potest esse salus hominum.

196. **Obj. I.** — Per Christum non est arctata hominibus via salutis. Sed ante Christum poterant homines salvari sine baptismo. — Ergo etiam post Christi adventum.

Resp.: Conc. maj. et dist. min.: Poterant sine baptismo et tamen plura alia et difficiliora requirebantur tunc, quam sit baptismus *conc.*; secus *nego.* Et *nego conseq.* Quamvis baptismus non requireretur ante Christum ad salutem, tamen etiam tunc requirebatur ut homines fierent membra Christi, quia ut dicitur (Act. IV, 12): *Nec enim aliud nomen est sub coelo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri*; ad hoc autem, ut scilicet homines Christi membra fierent requirebatur fides in Christum sicut et nunc; quam tamen difficillimum erat posse haberi. Insuper in veteri lege requirebatur circumcisio, quae fieri non poterat ante diem octavum a nativitate: sed nunc pro parvulis sufficit baptismus, qui statim et fere omnibus potest

conferri valde facilius quam circumcisio; et fides ecclesiae sufficit pro salute infantium.

197. **Obj. II.** — Non videtur divinae sapientiae consentaneum pueros sine sua culpa salutem non consequi. Sed posita necessitate baptismi pro cunctis hominibus etiam pueris sequitur pueros seu infantes sine propria culpa salutem non consequi. Ergo necessitas tanta baptismi non est admittenda.

Resp. Dist. maj.: Si pueri nullam omnino neque personae culpam habeant, neque naturae *conc.*; si naturae non autem personae *nego*; et *contradd. min.*, *nego consequ.* Responsio patet ex iis quae supra vol. II, c. IV et VII exposuimus.

198. **Sententia Cajetani et quorundam aliorum theologorum circa necessitatem baptismi.** — Cajetanus docet in Comm. super quaest. LXVIII, a. II « quod in casu necessitatis ad salutem puerorum sufficere videtur baptismus in voto parentum praecipue cum aliquo exteriori signo »: et explicat quodnam debet esse tale signum dicens: « Debet autem in tali casu parens signo crucis infantem cum invocatione Trinitatis munire, sicque Deo afferre morientem in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ». Eandem doctrinam repetit l. c. a. VIII. — Ratio autem quam affert in hoc sita est quod fides sola veterum non fuit majoris virtutis apud veteres (apud quos sufficiebat, deficiente parvulis proprio salutis auxilio) quam apud nos. Sententiam Cajetani, uti refert Gonet, quidam alii theologi docuerunt. Sed haec sententia Cajetani, ait idem Gonet, e commentariis ejus Romae excussis (1528), jussu Pii V expuncta fuit; imo cl. Perrone ait eam fuisse a congregatione theologorum in Concilio Tridentino improbatam. — Quidam recentiores quos inter D. Klee putant animam puerorum instante morte tantam cognitionem habere utpote libera a corporis gravamine ob ejus dissolutionem, ut possibile ei sit desiderare baptismum et salutem posse consequi. — Sed haec sententia hoc habet

incommodi, quod limbum puerorum e medio auferat; nam si pueri tantam consequuntur cognitionem et datur eis ut libere possint desiderare baptismum, vel dicendum quod omnes libere desiderent et omnes salutem consequuntur, et tunc limbus saltem pro pueris post Christum auferatur; vel quidam desiderant, et alii *libere* hoc medium salutis respuunt, et tunc primi quidem salutem, alii vero damnationem pro tali peccato in inferno sicut adulti incurrunt; nam respuens libere medium necessarium salutis peccat lethaliter.

199. **Corollaria.** — I. Ex dictis sequitur baptismum aquae in re vel in voto implicito (cf. n. 172) esse necessarium necessitate medii ad salutem pro illis qui non baptizantur baptismo sanguinis (cf. supra n. 175). Est enim medium sine quo homines salutem non consequuntur.

II. Sequitur etiam baptismum aquae in re esse necessarium necessitate praecepti; omne enim medium, sine quo aut sine ejus voto, finis, idest salus, obtineri non potest, si est in potestate nostra, cadit sub praecepto; nullus enim legislator indifferens est circa ea sine quibus finis principaliter ab eo intentus obtineri non potest, sed vult et praecipit ut ea observentur.

III. Praeceptum quo homines ad baptismum suscipiendum obstringuntur non est humanum sed divinum. Unde merito a Cong. S. Officii in decreto Lamentabili die 3 Julii 1907 damnata est sequens prop. (ord. 42): « Communitas christiana necessitatem baptismi induxit adoptans illum tanquam ritum necessarium eique professionis christianae obligationes adnectens ».

CAPUT XIX.

De iis quae praerequiruntur
in suscipiente baptismum

(S. Th., p. III. qu. LXVIII, cum Comment. cap. praec. citatis.

— Cf. etiam GONET, l. c. a II;

BILLUART l. c. a. II-III. GOTTI, l. c. dub. II, FRANZELIN l. c., thes. XIII..

KNOLL l. c. VI, VII).

200. **Duplex confessio.** — Distinguenda est duplex confessio 1.º confessio quae fit apud Deum et est confessio interior. Et talis confessio requiritur ante baptismum; oportet enim ut homo recognoscat peccatum suum et poeniteat, non enim potest inchoare novam vitam nisi se poeniteat veteris vitae, ut dicit S. Augustinus (lib. de poeniten. l. c.); 2.º Alia est confessio peccatorum exterior quae fit sacerdoti.

201. **Conclusio.** — *Confessio peccatorum exterior non requiritur ante baptismum.*

Prob. 1.º quidem quia talis confessio, cum respiciat personam ministri, pertinet ad poenitentiae Sacramentum, quod non requiritur ante baptismum, quia baptismus est janua omnium Sacramentorum et ideo ad omnia Sacramenta praerequiritur.

2.º Quia confessio exterior quae fit sacerdoti ordinatur ad hoc, quod sacerdos confitentem absolvat a peccatis et liget ad opera satisfactoria, quae baptizatis non sunt imponenda, nec etiam baptizatus indiget remissione peccatorum per claves ecclesiae cum omnia remittantur per baptismum.

3.º Quia ipsa particularis confessio homini facta est poenosa propter verecundiam poenitentis. Baptizato autem nulla exterior poena imponitur. Et ideo a baptizatis nulla requiritur specialis confessio peccatorum; sed sufficit generalis quam faciunt cum secundum ritum Ecclesiae abre-

nuntiant Satanae et omnibus pompis ejus. Unde S. Ambrosius (1. c.) dicit: « Gratia Dei in baptismo non requirit gemitum neque planctum ».

202. Observatio. — Si qui tamen baptizandi ex devotione confiteri vellent, esset eorum confessio audienda, non ad hoc quod eis satisfactio impóneretur, sed ad hoc quod eis contra peccata spiritualis informatio vitae traderetur.

203. Pro solutione difficultatum. — Pro solutione difficultatum quae occurrere possunt, adverte 1.º quod non eodem modo loquendum est de baptismo Joannis et Christi, nam in baptismo Joannis non remittebantur peccata, sed erat baptismus poenitentiae; et ideo accedentes ad illum confitebantur peccata. Sed baptismus Christi ex se se sine poenitentia exteriori habet ut peccata remittat.

2.º Baptizatis requiritur et sufficit confessio interior Deo facta vel etiam exterior generalis quo profitentur se peccasse ad hoc quod dirigantur et misericordiam consequantur: non autem confessio specialis requiritur.

3.º Item requiritur et sufficit poenitentiae interioris virtus.

204. Quaestio. — Quaestio quae movetur in praesenti respicit intentionem, quaeritur enim an in suscipiente Sacramentum requiratur intentio.

205. Advertenda. — Concedimus imprimis in parvulis non requiri intentionem suscipiendi Sacramentum baptismi, sicut nec in iis qui a nativitate amentes sunt; nam cum ii sint incapaces intentionis sufficit intentio Ecclesiae seu Christi eos sibi incorporantis tanquam membra propria statuentis. Igitur in praesenti non potest esse quaestio nisi de adultis, de quibus proinde quaeritur an in eis requiratur intentio ad validitatem Sacramenti.

206. Conclusio I. — *Generaliter loquendo in adulto suscipiente Sacramentum baptismi requiritur intentio.*

Prob. 1.º ex praxi Ecclesiae quae non confert baptismum adultis nisi petant, per quod eorum intentio manifestatur.

2.º Per baptismum homo moritur veteri vitae peccati et incipit quamdam vitae novitatem secundum illud (Rom. VI, 4): *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus.* Ergo sicut ad hoc quod homo moriatur veteri vitae requiritur in habente usum liberi arbitrii voluntas qua intendat vitae novitatem, cujus principium est ipsa susceptio Sacramenti, ita etiam ex parte baptizati requiritur voluntas sive intentio suscipiendi Sacramentum.

207. **Conclusio II.** — *Invalidus est baptismus cum adultus suscipiens repugnat ita ut nolit expresse.* — Haec conclusio patet ex dictis in praecedenti conclusione. Insuper ad fidem pertinere videtur, fuit enim definita ab Innocentio III in capite *Majores* de baptismo.

Prob. ratione S. Thomae (1): Deus non cogit hominem ad justitiam: ratio est quia non justificat nisi per fidem quae voluntaria est omnino, sicut et dilectio, quae etiam requiritur. Ergo etiam ad hoc quod homo justificetur per baptismum requiritur ut per voluntatem baptismum amplectatur et baptismi effectum.

208. **Obj.** — Suscipiens baptismum non ut agens se habet, sed sicut patiens. Atqui ex parte patientis non requiritur intentio. Ergo.

Resp. cum S. Thoma (2): « In justificatione quae fit in baptismo non est passio coacta, sed *voluntaria*, et ideo requiritur intentio recipiendi id quod ei datur ».

209. **Conclusio III.** — *Qui ex metu etiam gravi sinit ut baptizetur valide baptizatur.*

Prob.: Metus etiam gravis non tollit simpliciter voluntarium per se loquendo; unde ille qui permittit se baptizari, licet ex metu, vult baptizari, quamvis conditionate

---

(1) Qu. LIX, a. IX.

(2) a. VII ad 1.^m

non vellet. Ergo non est defectus intentionis in eo, sed est vera intentio; et ideo valide baptizatur. Hanc conclusionem docet S. Thomas in IV dist. VI, qu. 1. a. 2. quaestione 3.

210. **Conclusio IV.** — *Ad hoc quod aliquis valide suscipiat baptismum, sufficit intentio interpretativa.*

Prob. 1.º ex eodem Innocentio III (l. c.) qui id determinavit et ex consensu totius Ecclesiae docentis.

2.º *Prob. ratione convenientiae:* In eo qui habuit intentionem suscipiendi Sacramentum baptismi remanet aliqua dispositio positiva quasi conversio ad ipsum baptismum suscipiendum per fidem quam habere supponitur. Atqui dispositio quaelibet positiva ex parte voluntatis ad ipsum baptismum suscipiendum sufficere dicenda est, cum baptismus sit Sacramentum tantae necessitatis. Ergo convenienter dicitur sufficere intentionem interpretativam.

211. **Corollarium.** — Ex quibus sequitur quod si quis in insaniam incidat postquam habuit et manifestavit intentionem suscipiendi baptismum valide ei confertur in insania existenti. Idem dicendum videtur de dormiente cui, si prius habuit intentionem suscipiendi et non retractavit, valide confertur.

212. **Conclusio V.** — *Non sufficit quod adultus indifferenter et passive se habeat ad valide suscipiendum.* — Haec conclusio est contra Cajetanum, videtur tamen esse Divi Thomae qui hic a. III. ad 2.^m dicit: « Si in adulto deesset intentio suscipiendi Sacramentum esset rebaptizandus ».

1.º *Prob.* ex S. Augustino dicente: *Neminem renasci ex aqua et Spiritu Sancto nisi volentem.*

2.º *Prob.:* Non potest adultus sine actu positivo voluntatis obligationem contrahere ad novam religionem vel fidem. Atqui baptizatus contrahit obligationes ad novam religionem pertinentes. Ergo voluntas requiritur.

213. **Conclusio VI.** — *Recta fides requiritur ad suscipiendam gratiam in baptismo, non autem requiritur ad hoc ut imprimatur character.*

Prob. 1.^a pars: Fides recta solummodo est fides Jesu Christi, non autem fides non recta. Atqui ad suscipiendam gratiam requiritur fides Christi juxta illud Apostoli (Rom. III, 22): *Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi in omnes qui credunt in eum.* Ergo fides recta in baptismo requiritur ad suscipiendam gratiam.

Prob. 2.^a pars: Non requiruntur plura ex parte suscipientis Sacramentum baptismi quam ex parte conferentis seu ministri, non enim Sacramentum perficitur per justitiam hominis vel suscipientis baptismum, sed per virtutem Dei. Sed ex parte ministri seu conferentis baptismum non requiritur recta fides (cf. n. 128). Ergo neque ex parte suscipientis. (S. Th. I. c. a. VIII).

214. **Obj.** — Ad baptismum requiritur intentio suscipiendi Sacramentum. Sed hoc non potest esse sine recta fide. Ergo ille qui non habet rectam fidem non potest suscipere valide Sacramentum baptismi.

Resp. quod etiam non habens rectam fidem circa alios articulos potest habere rectam fidem circa Sacramentum baptismi; et ita non impeditur quin possit habere intentionem suscipiendi Sacramentum baptismi. Si tamen etiam circa hoc Sacramentum non recte sentiat, sufficit ad perfectionem Sacramenti generalis intentio qua intendit suscipere baptismum sicut Christus instituit et sicut Ecclesia tradit. (I. c. ad 3.^m).

CAPUT XX.

De baptismo conferendo infantibus
et amentibus

(S. Th., p. III., qu. LXVIII, a. IX-XII,
cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII, JOANNIS a S. Thoma, BILLOT.
— Cf. etiam auctores alios cit. cap. praec. locis ad leg. et Natalem Alex.
Hist. Eccl. saeculi XI. Diss. XIII).

215. **Quaestio.** — Obstensum est supra (n. 132 et 200) in adultis ad valide suscipiendum baptismum requiri intentionem; imo ad suscipiendam gratiam per baptismum requiri etiam rectam fidem (n. 207); in pueris autem seu infantibus utpote usu rationis carentibus non potest esse neque fides, neque intentio; ideo quaeritur an baptismus possit valide et licite eis conferri.

216. **Haeretici.** — Tertullianus (de bapt. c. XVIII) putavit infantium baptismum esse differendum quousque adepti fuerint usum rationis; non tamen negavit valide eis conferri etiam statim. Erasmus vero non reprobavit consuetudinem Ecclesiae baptizandi infantes, sed tamen substituit infantes baptizatos, postea idest usum rationis adeptos, esse interrogandos an ratas habeant promissiones per eorum sponsores in baptismo factas, et esse liberos acceptandi seu ratas habendi et rejiciendi. Waldenses, Henriciani, Colonienses, Petrobrusiani et Cathari sicut etiam Arnaldus de Brixia docuerunt infantes esse baptismi incapaces. Saeculo XVII eundem errorem professi sunt Anabaptistae quem ex Lutheri doctrinis intulerunt, quatenus is docuit homines ex fide seu fiducia justificari, inquantum scilicet credentes actu fidei seu fiducia applicant sibi justitiam Christi, quam pueri licet baptizati sibi applicare non possunt utpote fidei actus incapaces. Sociniani autem, Arminiani et Rationalistae omnes di-

cunt baptismum esse indifferentem nullumque effectum habere interius.

217. **Conclusio.** — *Infantibus valide administratur baptismus et licite.* — Est de fide, nam Trid. ait (Sess. V, can. IV): « Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti... anathema sit ».

Prob. 1.º conclusio ex Sacra Scriptura in qua habetur (Joan. III, 5): Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei. Insuper parvuli supponuntur capaces regni coelorum, nam Christus (Matth. XIX, 14) dicit: *Sinite parvulos et nolite eos prohibere ad me venire; talium est enim regnum coelorum.* Ergo etiam baptismi capaces sunt infantes, secus non possent intrare in regnum coelorum, quod falsum est.

2.º *Prob. ex traditione seu ex Patribus.* S. Irenaeus dicit (l. II adv. haer. c. XXII, n. 4), quod Dominus « omnes venit per semetipsum salvare » et. prosequitur S. Pater, « omnes, inquam, qui per eum renascerentur in Deum, infantes et parvulos et pueros, et juvenes et seniores. Ideo per omnem venit aetatem, et infantibus infans factus, sanctificans infantes in parvulis parvulos sanctificans hanc ipsam habentes aetatem ». — Auctor antiquissimus Const. Apost. (l. VI, c. 15) dicit: « Baptizate vestros pueros et educate eos in disciplina Dei. *Sinite*, enim ait Dominus, etc. ». — Tertullianus quamvis inconveniens et minus congruum putaret conferre baptismum infantibus, tamen ut validum agnoscebat, imo quandoque saltem etiam licitum. — Origenes (Comm. super Epist. ad Rom. l. V, n. 9) ait: « Ecclesia ab Apostolis traditionem suscepit etiam parvulis baptismum dare » (1). — S. Joannes Chrys. (Hom. ad Neophytos) (2) scribit: « Hac de causa

---

(1) In textu Graeco in loco parallelo (Lucae XVIII, 15) parvuli dicuntur *βρεφον* idest infantes seu lactentes in cunis existentes etc.

(2) Apud S. August. l. c. Juliam c. VI.

etiam infantes baptizamus, quamvis peccata (*hoc est personalia*) non habeant, ut eis addatur sanctitas, justitia, adoptio, haereditas, fraternitas Christi ut ejus membra sint ». — Et S. Augustinus (De gen. ad litt. l. X, c. XXIII, n. 39) dicit: « Consuetudo matris Ecclesiae in baptizandis parvulis nequaquam spernenda est, neque ullo modo superflua deputanda nec omnino credenda, nisi Apostolica esset traditio ». — Idem docent alii Patres constantissime.

Confirmatur 3.º ex conciliis: Imprimis affertur concilium Carthaginense sub Cypriano a. 253 celebratum, dicit enim S. Cyprianus (Epist. ad Fidum l. c.): « Haec fuit in Concilio nostra sententia a baptismo atque a gratia Dei... neminem per nos debere prohiberi... quod tum magis circa infantes ipsos et recens natos observandum putamus ». — Et Conc. Milevitanum (a. 416) can. II. ait: « Placuit ut quicumque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro expiatur, anathema sit ». — Et in Conc. Viennensi generali (a. 1311) dicitur de baptismo: « Credimus esse tam adultis quam parvulis communiter perfectum remedium ad salutem ».

4.º *Prob. ratione theologica quam habet S. Thomas*: Sicut Apostolus dicit (Rom. V, 11), *si unius delicto mors regnavit per unum (scilicet per Adam): multo magis abundantiam gratiae, et donationis, et justitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum*. Pueri autem ex peccato Adae peccatum originale contrahunt, quod patet ex hoc quod sunt mortalitati subjecti, quae per peccatum primi hominis in omnes pertransiit, ut Apostolus ibidem dicit. Unde multo magis pueri possunt per Christum gratiam accipere ut regnent in vita aeterna; quae tamen obtineri non potest nisi per baptismum; ipse enim Dominus dicit (Joan. III, 5): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei*. Unde

non solum licite et valide pueri baptizantur sed necessarium fuit et est, pueros baptizari ut sicut per Adam damnationem incurrerunt nascendo, ita per Christum salutem consequantur renascendo (cf. l. c. a. IX c.).

218. **Obj.** — In eo qui baptizatur requiritur intentio, quae in pueris non est. Ergo pueri valide non baptizantur.

Resp.: Dist. ant. quoad 1.^m partem: Si ille qui baptizatur habet usum rationis, *conc.*; secus, *neg.* Et *nego consequ.* In pueris non requiritur intentio ob defectum usus rationis; intentio eorum suppletur ab Ecclesia (ib. ad 1.^m).

219. **Corollarium.** — Cum homo per baptismum fiat verum membrum Christi seu Ecclesiae cuius caput est Christus, sequitur omnes qui baptismum suscipiunt teneri ad sequendum Christum in iis quae Christus vult et disponit; et consequenter teneri ad observandam totam legem evangelicam, idest praecepta Christi et Ecclesiae. Neque consequenter ipsimet pueri baptizati liberi et soluti sunt ab obligationibus christianorum seu Ecclesiae, neque sunt interrogandi an velint vel nolint assentiri. Quae veritas ad fidem pertinet, decisa est enim in Conc. Trid. his verbis: « Si quis dixerit baptizatos per baptismum ipsum solius tantum fidei debitores fieri non autem universae legis Christi servandae; anathema sit ». Et can. VIII dicitur: « Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus sanctae Ecclesiae praeceptis; anathema sit ».

220. **Quaestiones quaedam aliae moventur circa puerorum baptismum.** — Circa puerorum baptismum moventur aliae quaestiones: 1.^a an pueri Iudaeorum vel infidelium sint baptizandi parentibus invitis, 2.º an sint baptizandi pueri in maternis uteris positi.

221. **Conclusio I.** — *Pueri Iudaeorum vel aliorum infidelium non sunt baptizandi invitis parentibus.* — Haec conclusio non negat baptismum his pueris collatum esse validum, cum et omnis homo sit capax baptismi; sed negat esse licitum. — Insuper si per infideles intelligen-

tur illi qui nunquam fidem susceperunt, conclusio nunc admittitur communiter a theologis.

Prob. conclusio ita intellecta ex consuetudine Ecclesiae, quae semper fuit circa praedictos pueros. « Maximam enim habet auctoritatem Ecclesiae consuetudo, quae semper est in omnibus aemulanda quia et ipsa doctrina catholicorum Doctorum ab Ecclesia auctoritatem habet. Unde magis standum est auctoritati Ecclesiae quam auctoritati vel Augustini, vel Hieronymi vel cujuscunque Doctoris. Hoc autem Ecclesiae usus nunquam habuit quod Judaeorum filii invitis parentibus baptizarentur; quamvis fuerint retroactis temporibus multi catholici principes potentissimi, ut Costantinus, Theodosius quibus familiares fuerunt sanctissimi episcopi, ut Sylvester Constantino et Ambrosius Theodosio, qui nullo modo praetermisissent ab eis impetrare si hoc esset consonum rationi » (1). Et Ecclesia Romana certo non praetermisisset Judaeorum pueros baptizare Romae sub sua jurisdictione degentium. Unde recte concludit Angelicus (2): « Ideo periculosum videtur hanc assertionem de novo inducere, ut praeter consuetudinem in Ecclesia haecenus observatam, Judaeorum filii invitis parentibus baptizentur ».

Prob. ratione: Si filii Judaeorum vel aliorum infidelium baptizantur, aut sub cura parentum baptizati relinquuntur, aut a cura parentum subtrahuntur ut christiana instructione imbuantur. Atqui utrumque illicitum est; nam primum illicitum est ob periculum imminens profanationis Sacramenti et fidei, non enim sub cura parentum infidelium christiane sicut oportet instrui possent; secundum autem opponitur juri naturali, nam pueri nondum usum liberi arbitrii habentes, secundum jus naturale sunt sub cura parentum, quandiu ipsi sibi providere non possunt.

---

(1) S. Th. II-II, qu. X, a. XII, c.

(2) Ibid.

222. **Observatio.** — Christus tamen potuisset derogare juri naturali ut scilicet pueri baptizarentur et subtraherentur a cura parentum infidelium ut christiane instruerentur. Sed non est quaerendum quid potuerit fieri. sed quid factum sit et hoc ex ipsa Ecclesiae auctoritate nobis innotescit circa pueros Judaeorum et infidelium, qui fidem Christi nunquam susceperunt per baptismum.

223. **Quid doceant theologi circa pueros haereticorum, apostatum etc.** — Sed circa filios seu pueros haereticorum sive apostatum theologi communiter docent *per se loquendo* posse licite invititis parentibus baptizari, quia cum sint Ecclesiae subditi possunt ab Ecclesia cogi ad pueros suos Ecclesiae praesentandos ad baptismum, et in poenam infidelitatis eorum posse filios subtrahi ratione christianae instructionis eis impertiendae. — Theologi docent etiam posse baptizari pueros mancipiorum infidelium non baptizatorum, invititis parentibus, quia hoc non opponitur neque juri naturali praedicto, neque infert profanationem seu injuriam Sacramento baptismi, supposito quod mancipia a Dominis vendantur eorum libitu: quia enim filii separantur per venditionem a parentibus, possunt instrui etiam separati in religione Christi. — Propter eandem rationem docent theologi posse pueros dictos baptizari in evidenti periculo mortis, dummodo tamen scandalum et perturbatio vitetur. — Docent etiam posse baptizari uno eorum parente adsensum praebente, ratio est quia, ut Conc. Toletanum IV statuit, voluntas juxta unius parentis, quando est in favorem prolis, praeferenda est voluntati injustae alterius quae sit in praejudicium prolis.

224. **Conclusio II.** — 1.º *Expectanda est totalis egressio pueri ex utero ad baptismum nisi mors immineat*; 2.º *si tamen mortis periculum immineat et caput primum egrediatur statim baptizetur*; 3.º *si vero morte imminente aliud membrum primum egrediatur statim in illo conferatur baptismus sub conditione*; 4.º *si autem morte imminente nullum*

membrum egrediatur, et possit per instrumentum aliquod intra ipsam uterum aqua projici, est puer baptizandus sub conditione ; 5.º si autem non possit aqua intus projici per instrumentum ut probabiliter possit infans ablui, non est conferendus baptismus.

Prob. 1.^a pars : Tam ex consuetudine Ecclesiae, tum ex ipsis verbis Christi (Joan. III. 3 et 5) dicentis : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua etc.*, habetur quod nonnisi ille qui natus est ex carne, baptizatur, ut renasci per baptismum intelligatur clarius. Ille autem qui adhuc ex utero non est totaliter egressus, non videtur esse perfecte natus.

Prob. 2.^a pars : Baptismus collatus puero in capite est omnino validus, cum caput sit pars praecipua hominis in qua sunt omnes sensus et ipsamet mens esse et agere intelligatur; igitur quamvis puer non sit perfecte natus quoad egressum ejus ex utero, debet baptizari periculo mortis imminente, ut a damnatione eripiatur et consequatur vitam; neque enim ad validitatem baptismi, ut quidam theologi erronee putarunt, requiritur nativitas, quae est per egressum ab utero matris; sed sufficit nativitas quae est ipsa conceptio, puer enim conceptus ab ipsamet Sacra Scriptura dicitur natus, juxta illud (Matt., I, 20) : *Quod enim in ea natum idest conceptum est, de Spiritu Sancto est.* Unde in rituali Romano (de Baptismo n. 16) dicitur: « Si infans caput emisit et periculum mortis immineat, baptizetur in capite, nec postea, si vivus evaserit, iterum erit baptizandus ».

Prob. 3.^a et 4.^a pars simul, quae sequuntur tanquam corollarium praecedentis; nam si sufficit conceptio quae dici apte potest et dicitur nativitas, puer nondum perfecte ab utero egressus, vel etiam in utero adhuc totus existens debet baptizari si aqua ablui aliquo modo potest, etiam mediante aliquo instrumento, ut consulatur quantum fieri potest ejus saluti; Sacramenta enim sunt propter homines. Quia tamen incertum est an ablutio in parte corporis secundaria, puta in brachio vel crure vel etiam

scapula vel collo etc. sufficiat ad validitatem, ideo si in hujusmodi parte egressa, non autem in principali potest conferri baptismus, sub conditione conferatur, ut etiam Sacramenti respectui consulatur, (1) quod etiam servandum est si puer totaliter in utero matris existens baptizetur per instrumentum, cum sit incertum quod in parte principaliori abluatur. Unde ipsum rituale prosequitur l. c. « Si aliud membrum (*non autem caput*) emisit quod vitalem indicet motum in illo, si periculum impendeat, baptizetur; et tunc si natus vixerit erit sub conditione rebaptizandus ».

Prob. 5.^a pars : De necessitate baptismi est quod corpus baptizandi aliquo modo aqua abluatur cum baptismus sit quaedam ablutio. Ergo si corpus infantis, antequam nascatur ex utero, non potest aliquo modo, neque scilicet per instrumentum ablui (sicut contingebat tempore S. Thomae, quando scilicet ars chirurgiae ad hoc non pertinebat, et nunc etiam fortasse contingere potest in aliquibus casibus, puta vel quia deest conveniens instrumentum vel alia causa) baptismus conferri valide non potest.

225. **Obj.** — Ablutio baptismalis qua corpus matris lavatur, ad filium in ventre sua virtute pertingit. Ergo sufficit ablutio corporis matris.

Respondet S. Thomas quod « hoc esse non potest; tum quia anima pueri, ad ejus sanctificationem ordinatur baptismus, distincta est ab anima matris; tum quia corpus pueri animati jam est formatum et per consequens a corpore matris distinctum, et ideo baptismus quo mater baptizatur non redundat in prolem in utero matris existentem » (l. c. art. 11).

---

(1) Sacra Cong. S. Off. pluries interrogata, circa baptismum collatum in pedibus die 14 Nov. 1838 respondit *esse repetendum sub conditione*; idem respondit die 21 Maji 1856 circa baptismum collatum in collo et similiter die 28 Martii 1906 circa baptismum collatum in pectore vel in scapulis.

226. **Quaestio circa amentes.** — Diximus supra quod in adultis requiritur intentio ad validum baptismum suscipiendum, sed contingit quandoque adultos esse amentes vel furiosos; igitur quaeri potest an amentibus valide baptismus conferri possit.

227. **Conclusio I.** — *Amentes seu insani, qui sunt tales a nativitate nulla habentes lucida intervalla, possunt baptizari et debent sicut infantes.* — Haec conclusio ad modum corollarii infertur ex dictis, quia de iis eadem est ratio ac de infantibus qui baptizantur in fide Ecclesiae.

228. **Conclusio II.** — *Amentes qui ex sana mente in amentiam inciderunt, baptizandi sunt si in eis voluntas fuit suscipiendi baptismum, antequam in amentiam inciderunt; at baptizandi non sunt si in eis nulla fuit voluntas suscipiendi baptismum.* — Haec etiam conclusio ex dictis sequitur quoad 1.^m partem, ex eo quod in eis est interpretativa intentio quasi scilicet virtualis, quae sufficit; quoad 2.^m partem patet ex opposita ratione, quia scilicet in adultis requiritur intentio suscipiendi baptismum saltem interpretativa, praecipue ob peccatum actuale quod in adultis semper superadditur originali, nisi homo gratia perfundatur sanctificante et mundetur ab originali. Intentio autem Ecclesiae non videtur sufficere ad supplendam dispositionem quae semper requiritur in individuo ad hoc quod a peccato actuali mundetur, sicut sufficit ad hoc quod puer a peccato originali mundetur per baptismum (cf. vol. II. c. LII-LIII.)

229. **Conclusio III.** — *Iis qui sunt amentes vel insani a nativitate, si habent lucida intervalla in quibus ratione utentes baptizari volunt, potest baptismus conferri etiam in amentia constitutis, non autem potest conferri si in eis non appareat voluntas suscipiendi baptismum usum rationis utentibus.* — Haec conclusio patet etiam ex dictis, nam in eis est intentio actualis dum utuntur ratione, et est virtualis seu interpretativa dum sunt in insania vel amentia; at si in eis non est vel non apparet voluntas

suscipiendi baptismum, tunc deest etiam intentio virtualis seu interpretativa, quae omnino requiritur.

230. Observatio. — Si periculum mortis immineat amentibus in amentia constitutis, statim debet conferri baptismus; si periculum mortis non immineat, expectandum est tempus in quo sunt sanae mentis, si scilicet contingat eis habere lucida intervalla, ad hoc quod devotius Sacramentum suscipiant (cf. S. Th. art. 12).

CAPUT XXI.

De effectibus baptismi.

(S. THOMAS, P. III qu. LXIX, cum Comm.

CAJETANI, SUARESI, SYLVII, JOANN. A S. THOMA, BILLOT. —

Cf. GONET, l. c. disp. IV; BILLUART, l. c. diss. IV; GOTTI, l. c., qu. VI;

PERRONE, l. c. c. VI.; KNOLL, l. c. a. IV; TEPE, c. II).

231. Ratio capitis. — Hucusque locuti sumus de his quae pertinent ad Sacramentum baptismi, tum intrinsece, tum extrinsece, de ejusdem Sacramenti ministro et de subiecto ipsius, igitur juxta promissa ab initio hujus tractatus agendum est de ejusdem baptismi effectibus quod perficiemus in praesenti capite.

232. Effectus baptismi juxta SS. Patres. — A Sanctis Patribus innumeri effectus baptismi recensentur, quos ad decem reducit S. Joannes Chrysostomus, (1) ut refert S. Augustinus (l. I cont. Julian. c. I). Sunt autem sequentes: Baptismus 1.º remittit omnia peccata praeterita, 2.º adoptat nos in filios Dei, 3.º nos sanctificat, 4.º efficit nos justos coram Deo, 5.º facit nos haeredes regni coelorum, 6.º facit nos fratres Christi, 7.º facit nos consortes naturae divinae, seu ejusdem naturae et cohaeredes Christi, 8.º facit nos

---

(1) Homil. de baptizatis.

membra Christi et Ecclesiae, 9.º facit nos templum Spiritus Sancti et 10.º facit nos organa quibus ipsemet Spiritus Sanctus operatur.

233. **Observatio.** — Hujusmodi omnes effectus sub effectu gratiae continentur, ut patet ex tractatu de gratia (cf. vol. II. c. XLII, XLIX. et L.); ideo ad probandum baptismum producere omnes hujusmodi effectus sufficeret probare esse causam gratiae; sed quia haeretici aut unum aut alterum effectum explicite negarunt produci a baptismo, ideo specialiter quaedam de principalioribus effectibus baptismi exponenda censemus.

234. **Haeticorum doctrina de baptismi effectibus.** — Refert S. Augustinus (lib. de haeres. haer. XLVI) Manichaeos docuisse « baptismum in aqua nihil cuiquam salutis afferre ». Proclus, ut refert S. Epiphanius (haer. LXIV) ex S. Methodio, docuit peccata per baptismum sopiri quidem, sed non tolli seu auferri radicitus. Theodoretus testatur Messalianos asseruisse plenam peccatorum remissionem non haberi per baptismum sicut nec ipsamet peccata totaliter et radicitus auferri; sed hoc obtineri per orationes assiduas. Quid doceant Novatores, quorum principes sunt Lutherus et Calvinus, supra exposuimus (cf. n. 194, et vol. II de gratia c. L.), videlicet peccata non auferri sed tegi, et homines non constitui justos per gratiam quae sit justitia propria eis adhaerens, sed per imputationem extrinsecam justitiae Christi, quam dicunt obtineri non per baptismum, sed per solam fidem seu fiduciam (1).

(1) Lutherus (lib. de capt. Babyl. c. de bapt.) ait: « Baptismus neminem justificat, nec ulli prodest, sed fides in verbum promissionis, cui additur baptismus; haec justificat et adimplet id quod baptismus significat ». Et (art. secundo a Leone X proscripto) idem Lutherus dicit: « In puero post baptismum negare remanens peccatum est Paulum et Christum simul conculcare ».

235. **Conclusio I.** — *Per baptismum omne peccatum tum originale, tum actuale seu personale tollitur omnino.* — Haec conclusio est de fide, nam in Conc. Trid. (sess. V, de cr. de pecc. orig. can. V) dicitur: « Si quis per Jesu Christi D. N. gratiam, quae in baptismo confertur reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam adserit non tolli totum id quod veram et propriam rationem peccati habet, sed illud dicit tantum radi aut non imputari; anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura Veteris Testamenti, in qua habetur vaticinatio effectus futuri baptismi: dicitur enim (Ezech. XXXVI, 25): Effundam super vos aquam mundam et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Hoc vaticinium in Novo Testamento et solum in eo adamussim et perfecte verificatum invenitur, nam dicitur (Act. II, 18): Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum; et (Act. XXII, 16): Exurge et baptizare et ablue peccata tua invocato nomine Jesu; et (I. Cor. VI, 11): Et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis.

2.º *Prob. ex Patribus: S. Justinus Martyr (Dial. cont. Tryph. n. XLIV) ait quod ad remissionem peccatorum et spem haereditatis via « alia non est nisi haec, ut hunc Christum agnoscentes ac illo ad peccatorum remissionem baptismo quem Isaias praedicavit, abluti sine peccato deinceps vivatis ».* — Et Tertullianus (De bapt. c. I) dicit: « Felix Sacramentum aquae nostrae, qua abluti delictis pristinae coecitatis in vitam aeternam liberamur » (cf. etiam ib. c. VII in fine). — S. Cyprianus (Epist. II ad Donatum) dicit: « Baptismus esse mortem criminum ac vitam virtutum ». — S. Gregorius Nazan. (Orat. XL., n. 3) ait: « Haec baptismi gratia et facultas est.... uniuscujusque hominis peccatum purgans easque obstructions vel maculas, quae vitio contrahuntur, prorsus abstergens ». — S. Augustinus (l. III, c. duas Epist. Pelag. c. III, n. 5) scribit: « Baptismus abluit omnia peccata, prorsus omnia, facto-

rum, dictorum, cogitatorum sive originalia sive addita sive quae ignoranter, sive quae scienter admissa sunt ».

3.º *Prob. ex Conciliis*: In Symbolo Conc. Cptani I dicitur: « Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum ». — Conc. IV Carthaginense c. I jubet episcopum ante consecrationem profiteri: « In baptismo omnia peccata, tam originale, quam quae voluntarie admissa sunt, dimitti »: — Et in Conc. Florent. (Decreto pro Armenis) dicitur: « Hujus Sacramenti (*baptismi*) effectus est remissio omnis culpae originalis et actualis ».

4.º *Prob. ratione theologica*: Per baptismum homo moritur vetustati peccati et incipit vivere novitati gratiae. Atqui non solum peccatum originale, sed omne peccatum ad pristinam vetustatem pertinet. Ergo omne omnino peccatum per baptismum tollitur. — *Prob. major ex Apostolo* dicente (Rom. VI, 3 et 11): *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus*. Et postea concludit: *Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro*.

236. **Conclusio II.** — *Ille qui baptizatur, per baptismum liberatur ab omni reatu poenae sibi debitae pro peccatis*. — Haec conclusio ad fidem etiam pertinet, nam in Conc. Florent. (decr. pro Armenis) dicitur: « Hujus Sacramenti (*baptismi*) effectus est remissio omnis culpae originalis et actualis, omnis quoque poenae quae pro ipsa culpa debetur; propterea baptizatis nulla pro peccatis injungenda est satisfactio, sed morientes antequam culpam aliquam committant statim ad regnum coelorum et Dei visionem perveniunt ». — Et Conc. Trid. (sess. V, can. 5): ait: « In renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis qui vere consepulti sunt cum Christo per baptismum in mortem.... ita ut nihil prorsus eos ab ingressu coeli remoretur ».

Prob. conclusio ex Sacra Scriptura in qua dicitur (Tit. III, 5): *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti*. Atqui ille qui salvus fit per rege-

nerationem et renovationem veterem hominem totaliter exuit ita ut habeatur omnino novus homo spiritualiter in ordine ad vitam aeternam; non autem haberetur omnino novus homo, si per baptismum non liberaretur a poena. Ergo homo per baptismum regeneratus et renovatus est liber non solum a peccato, sed etiam a reatu poenae.

2.º *Prob. ex Patribus*: Clemens Alex. (Paedag. l. I. c. VI) ait quod Baptismus vocatur « lavacrum quidem, per quod peccata absterginus, gratia autem, qua remittuntur poenae, quae peccatis debentur ». — S. Augustinus haec habet (De pecc. mer. l. II. c. XXVIII n. 43): « Si continuo (post baptismum) consequatur ab hac vita emigratio, non erit omnino quod obnoxium hominem teneat, solutis omnibus quae tenebant ». — Et (ib. c. XXXIII. et XXXIV) docet mortem et poenalitates seu afflictiones hujus vitae « ante remissionem (peccatorum) esse illa supplicia peccatorum, post remissionem autem certamina exercitationesque justorum ». — Et Innocentius III (Elucid. in psal. 4 poenit.): « Sciendum est, ait, quod fides Christi, quae justificat impium revera mundat a culpa, sed non semper ab omni poena. Sacramentum vero baptismi, si digne subatur, liberat ab omni culpa pariter et a poena ».

3.º *Prob. ratione theologica*: Omni baptizato communicatur passio Christi ad remedium ac si ipse passus et mortuus esset; nam per baptismum aliquis incorporatur passioni et morti Christi secundum illud (Rom. VI, 8): *Si mortui sumus cum Christo* (ex hoc scilicet quod baptizati sumus regenerati et renovati), *credimus quia simul etiam vivemus cum eo*. Atqui ille qui moritur propter Christum, ex hoc quod applicatur ei passio et mors Christi, satisfacere censetur pro omnibus peccatis suis, cum passio Christi sit sufficientissima et superabundans satisfactio pro omnibus peccatis omnium hominum. Ergo ille qui baptizatur, liberatur ab omni reatu poenae sibi debitae pro peccatis.

237. **Conclusio III.** — *Per baptismum homini conferuntur gratia et virtutes.* — Haec conclusio imprimis patet ex dictis in praecedentibus, nam remissio peccatorum non habetur nisi per gratiae infusionem, ut patet ex tractatu de justificatione (vol. II, n. 602), ad gratiam autem consequuntur virtutes ut ejus proprietates. Insuper supra probavimus quod Sacramenta conferunt gratiam ex opere operato.

Prob. conclusio 1.º ex Scriptura in qua dicitur (I. Cor. VI, 11): Et haec quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis. — Et (Eph. V, 25): *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.* — Quibus verbis baptismo tanquam effectus tribuuntur sanctificatio et justificatio quae sunt effectus formales gratiae.

2.º *Prob. ex traditione:* Hermas (in Past. l. VI, simil. 9) dicit: « Ubi accipit (homo) illud sigillum, liberatur a morte et traditur vitae (*vita est gratia ipsa*). Illud autem sigillum aqua est, in qua descendunt homines morti obligati, adscendunt vero vitae adsignati ». — S. Cyrillus Hieros. (Cat. III, n. 12) dicit: « Descendis in aquam peccata ferens.... Mortuus descendisti in peccatis, ascendis vivificatus in justitia ». — S. Cyprianus ait (Epist. LXXVI): « Spiritus nequam permanere ultra non possunt in hominis corpore, in quo baptizato et sanctificato incipit Sp. Sanctus habitare ». — S. Basilius scribit (Hom. de bapt. n. 3): « Baptismus efficit homines per adoptionis gratiam filios Dei et bonorum Christi haeredes ». — S. Greg. Nyss. ait: « Baptismus hominem purgat.... et ad pristinam pulchritudinem quam optimus artifex Deus in nobis effinxerat reducit ». — S. Joan. Chrysost. (l. I de compunct. n. 8) dicit: « In baptismo divina potimur gratia ac spiritus participes efficimur ».

3.º *Prob.* ex Conc. Trid. dicente (sess. V, can. V) de baptizatis: « Veterem hominem exuentes et novum induentes, qui secundum Deum creatus est, innocentes, immaculati, puri, innoxii ac Deo dilecti effecti, sunt haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi ».

4.º *Prob.* ratione theologica: Ad hoc baptismus valet ut baptizati Christo incorporentur veluti membra ejus. Atqui a capite Christo in omnia membra ejus gratiae et virtutis plenitudo derivatur, videlicet communicatur plenitudo ex plenitudine gratiae et virtutis, juxta illud (Joan. I. 16): *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*. Ergo per baptismum homo consequitur gratiam et virtutes.

238. **Observatio.** — In baptismo confertur etiam character, qui potest considerari primus effectus hujus Sacramenti et est *res* et Sacramentum (1). Nunc autem nihil addimus de characterе baptismi, quia satis diximus agentes de Sacramentis in genere (n. 92 et seq.).

---

(1) In Sacramentis tria considerantur: 1.º *Sacramentum tantum*, quod consistit in forma et materia, 2.º *res tantum*, et est ipse effectus principalis ad quem principaliter ordinatur Sacramentum, idest gratia, 3.º *res* et *Sacramentum* simul, quod est effectus quidam Sacramenti quo mediante obtinetur gratia, ut *Character*.

CAPUT XXII.

De ficta susceptione Sacramenti Baptismi.

(S. Th. suppl. qu. LXXIX, cum Comm. auctorum præc. cap. præcedenti.

— Cf. etiam GONET, l. c. a. III-IV.; BILLUAT l. a. II.;

GOTTI, l. c. dub. IV).

239. **Fictio.** — In eo qui suscipit Sacramentum baptismi duplex fictio, generaliter loquendo, esse potest: 1.º fictio qua quis Sacramentum contemnit, ita scilicet ut non habeat intentionem suscipiendi Sacramentum et suos effectus, 2.º fictio qua aliquis accedit quasi scilicet rite dispositus ad suscipiendum Sacramentum et rite dispositus non est, vel quia non credit, licet fortasse intendat facere et suscipere quod intendit Ecclesia, vel quia sine debita devotione accedit.

240. **Duplex effectus baptismi considerandus.** — Sed duplex effectus baptismi considerandus est, videlicet *character* qui per baptismum in animam imprimitur, et *gratia* sanctificans cum virtutibus. His positis respondeo.

241. **Conclusio I.** — *Fictio, qua quis sine intentione baptismum suscipit, impedit effectum Sacramenti quemcumque, idest tum gratiam, tum characterem.*

Prob.: Id quod reddit invalidum Sacramentum impedit quemlibet effectum Sacramenti. Atqui fictio, qua quis sine intentione baptismum suscipit, reddit invalidum et nullum Sacramentum (cf. n. 206). Ergo fictio qua quis sine intentione baptismum suscipit impedit effectum quemcumque Sacramenti baptismi.

242. **Conclusio II.** — *Fictio, qua quis accedit ad Sacramentum baptismi, quæ non tollit intentionem, sed solum debitam dispositionem, idest rectam fidem, attritionem, detestationem peccati præteriti, peccati præsentis etc. impedit effectum principaliorem baptismi, idest gratiam.*

Prob.: Fictio qua homo accedit ad baptismum impedit quominus homo se convertat ad Deum avertendo se a peccato. Atqui id quod impedit quominus homo se convertat ad Deum avertendo se a peccato impedit principalem effectum baptismi, idest gratiam. Ergo fictio qua aliquis homo accedit ad baptismum et rectam fidem et contritionem vel attritionem non habet, impedit principalem effectum Sacramenti, idest gratiam. — *Prob. minor* ex hoc quod id quod impedit quominus homo se convertat ad Deum avertendo se a peccato excludit aut fidem, aut spem aut saltem dilectionem seu caritatem in Deum; gratia autem sine fide, sine spe, sine Dei dilectione sine detestatione peccati stare non potest.

243. **Observationes.** — I. Tamen taliter suscipiens consequitur secundarium effectum qui est character.

II. Fictio quae importat peccatum mortale in suscipiente baptismum, impedit effectum principalem, scilicet gratiam; sed fictio quae est peccatum veniale, dummodo adsint debitae dispositiones, videlicet recta fides, attritio etc. non impedit effectum principalem, idest gratiam, et a fortiori non impedit effectum qui dicitur character.

244. **Quaestio.** — Supposito quod quis valide baptismum suscipiat, cum intentione scilicet, quaeritur, si suscepit fictus seu indispositus, puta ex defectu fidei vel devotionis, vel propter affectum ad aliquod peccatum, an recedente fictione seu indispositione, consequatur effectum principalem; quod est quaerere an Sacramentum baptismi quoad effectum reviviscat.

245. **Conclusio.** — *Baptismus cum fictione susceptus, recedente fictione, effectum suum producit.* — Haec conclusio est contra Scotum et quosdam alios antiquos theologos, sed est Divi Thomae quem sequuntur communiter theologi.

Prob. 1.º ex S. Augustino dicente (lib. I. de baptismo c. 12): « Tunc valere incipit ad salutem baptismus, cum

illa fictio veraci confessione recesserit quae corde in malitia vel sacrilegio perseverante peccatorum abolitionem non sinebat fieri ».

Prob. 2.º ratione theologica: Cum aliquis recipit aliquam formam quae ordinatur ad effectum aliquem, simul recipit effectum formae nisi adsit aliquod impedimentum, puta indispositio: si autem adsit impedimentum, tunc non recipit effectum formae impedimento manente; sed remoto impedimento, si adhuc remaneat forma, eo ipso recipit effectum formae. Atqui qui fictus baptismum suscipit (si tamen habeat intentionem debitam) recipit characterem, qui est forma ad gratiam producendam vel inducendam; ergo eo ipso quo recedit fictio, sequitur gratia ex characterem in eo qui suscepit baptismum.

3.º Baptismus iterari non potest, peccatum autem originale directe non potest remitti nisi per baptismum; nam per alia Sacramenta remitti non potest, cum baptismum abstulisse peccatum originale supponant, neque per contritionem et per detestationem, nam cum peccatum originale non sit voluntarium voluntate propria, voluntas non potest ipsum detestare per actum poenitentiae; non enim homo individuus de eo dicere potest: me poenitet peccasse; hoc enim supponit peccatum propria voluntate patratum. Ergo dicendum est quod in hypothesis quod homo non dispositus accedat ad baptismum, recedente indispositione, remittitur peccatum originale per gratiae infusionem, et ideo etiam alia peccata remittuntur, non enim possunt stare alia peccata cum gratiae infusione.

Confirmatur: Si quis sine debita dispositione, idest fecte, accederet ad baptismum et inde suscepto baptismo sine infusione gratiae, accederet ad confitenda peccata quae forte post susceptionem baptismi commisit, certe per Sacramentum poenitentiae remitterentur ei peccata illa; et simul peccatum originale. Atqui peccatum originale non potest remitti per Sacramentum poenitentiae. Ergo in hac hypothesis remittitur per baptismum jam susceptum.

CAPUT XXIII.

De Circumcisione.

S. Th., p. III, qu. LXX, cum Comm. CAJET., SCARESH,
SYLVII, JOAN. a S. THOMA, BILLOT.

— Cf., etiam GONET, l. c. disp. V., Natal. Alex. Hist. Eccl. Vet. Test.
in III et IV mundi aet. Disp. VI, Diss. III., a. IV.;
BILLUART, l. c., Diss. V., a. I).

246. **Ratio capitis.** — Postquam locuti sumus de baptismo, considerandum est de praeparatoriis ad Baptismum. Inter praeparatoria autem ad baptismum recensetur circumcisio quae baptismum praecessit, recensetur etiam catechismus et exorcismus qui simul cum baptismo concurrunt.

247. **Conclusio I.** — *Circumcisio fuit praeparatoria ad baptismum et praefigurativa ipsius.*

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura; nam Apostolus (Coloss. II, 11) ait: Circumcisi estis circumcissione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed circumcissione Christi consepulti in baptismo. Quibus verbis innuitur manifeste circumcisionem ordinari ad baptismum sicut imperfectum ad perfectum, in quo scilicet ipsa circumcisio complementum habet sicut in aliquo principaliori et perfectiori, ad quod proinde se habet ut praeparatio et figura.

2.º Ea quae fiebant in veteri lege per respectum ad fidem in Christum venturum erant praeparationes et figurae eorum quae in nova lege facta sunt et fiunt in Christum venturum. Ergo protestatio fidei in Christum venturum seu id quod fiebat in protestationem fidei Christi venturi erat figura quaedam, praeparatio ad id quod in nova lege est Sacramentum fidei (1) quo scilicet fit quaedam fidei

---

(1) I. Cor. X, 11 dicit: *Omnia in figura contingebant illis.*

professio et protestatio in Christum qui jam advenit et homo aggregatur congregationi fidelium; quod competit baptismo. Atqui circumcisio erat quaedam fidei protestatio in Christum venturum; unde dicit Apost. (Rom. IV, 11) quod *Abraham signum accepit circumcisionis tanquam signaculum justitiae fidei*. Ergo circumcisio fuit praeparatio et figura baptismi.

248. **Conclusio II.** — *Circumcisio a Deo instituta est.*

Prob. ex Scriptura in qua dicitur (Gen. XVII, 9-10): *Dirit Deus ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum et semen tuum post te in generationibus tuis. Hoc est pactum meum quod observabitis inter me et vos et semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum.*

249. **Corollarium.** — Ex hoc patet circumcisionem fuisse convenienter institutam, nam circumcisio est veteris legis Sacramentum, idest fidei Sacrum signum a Deo institutum; Deus autem omnia convenienter operatur, cum sit sapientissimus, imo cum sit ipsa sapientiā.

250. **Quaestio.** — Sed movetur quaestio an circumcisio fuerit instituta in remedium peccati originalis, et consequenter an conferret gratiam sanctificantem.

251. **Sententiae theologorum.** — S. Thomas dicit: « Ab omnibus communiter ponitur quod in circumcisione peccatum originale remittebatur. Quidam tamen dixerunt quod non conferebatur gratia, sed solum auferebatur peccatum quod Magister ponit (in I dist. IV Sent. et Rom. IV in gl.) ». Recentiores autem theologo non conveniunt in determinanda hac quaestione. Bellarminus, Tournely et quidam alii dicunt circumcisionem non fuisse institutam in remedium peccati originalis, sed fuisse positam in distinctivum populi Israelitici a coeteris populis. — Sed alii fere omnes theologo oppositum censent cum S. Thoma.

252. **Conclusio I.** — *Circumcisio fuit a Deo instituta in remedium peccati originalis.*

Prob. 1.º ex Scriptura in qua dicit Deus: (XVII, 11) *Erit pactum meum in carne vestra in foedus aeternum.*

Atqui Deus non init pactum, praecipue in foedus sempiternum cum peccatoribus; nam, ut ait Apostolus (II Cor. VI, 14, 15.), *quae enim participatio iustitiae cum iniquitate?...* *Quae autem conventio Christi ad Belial?*

2.º *Prob.* auctoritate Innocentii III qui (De Baptismo cap. *Majores*) dicit: « Quod originalis culpa remittebatur per circumcisionis mysterium, et damnationis periculum vitabatur ».

3.º *Prob.* ex Patribus: S. Ambrosius (l. II de Abrahamo c. 11, n. 84) dicit: « Egregie autem infantiae in primis vagitibus circumcidi mares lex jubet etiam vernalculos, quia sicut ab infantia peccatum, ita ab infantia circumcisio. Nullum tempus vacuum debet esse tutelae quia nullum est culpa vacuum ». — S. Augustinus dicit (De nupt. et conc. l. II. c. 11): « Ex quo instituta est circumcisio in populo Dei, quae erat signaculum iustitiae fidei, ita ad significationem purgationis valebat et in parvulis originalis veterisque peccati sicut et baptismus ex illo valere coepit ad innovationem hominis ». — Et S. Bernardus (l. I. de coena Dom.) loquens de gratia baptismi per quam aufertur peccatum originale et actuale, ait: « Hujus quidem gratiae Sacramentum prius erat circumcisio, ut originalis rubiginem culpa quae manaverat a parentibus primis cultellus eraderet ».

253. **Conclusio II.** — *Per circumcisionem conferebatur gratia.*

Prob.: Haec conclusio patet ex dictis, non enim potest remitti peccatum et multo minus peccatum originale sine gratia; peccatum enim originale in privatione gratiae consistit quoad suum formale (cf. vol. II, n. 58). Insuper pueri circumcisi jus habebant ut post adventum Christi ingrederentur ad gloriam, quod non est sine gratia.

254. **Conclusio III.** — *Gratia tamen non conferebatur ex opere operato.* — Haec conclusio est contra Scotum, Durandum et alios.

Prob. ex S. Justino M. dicente (Dial. cont. Tryph.): « Quod genus muliebre circumcisionis carnalis capax non

est satis ostendit in signum datam circumcisionem istam, non ut justitiae opus ». — S. Irenaeus ait (l. IV. adv. haer. c. 16, al. 30): » Circumcisionem non quasi justitiae consummatricem, sed in signo dedit eam Deus, ut cognoscibile perseveret genus Abrahae ». — Et S. Ambrosius (Ep. l. V, ep. 42 alias 72) dicit: « Signum circumcisio corporalis, veritas autem circumcisio spiritualis; illa membrum amputat, ista peccatum ».

255. **Modus diversus quo gratia confertur in baptismo et conferebatur in circumcisione.** — Tam in baptismo confertur quam « in circumcisione conferebatur gratia quantum ad omnes gratiae effectus, ait Angelicus, aliter tamen » in circumcisione et in baptismo; « nam in baptismo confertur gratia ex virtute ipsius baptismi, quam habet inquantum est instrumentum passionis Christi jam perfectae; in circumcisione autem conferebatur gratia non ex virtute circumcisionis, sed ex virtute fidei passionis Christi, cujus signum erat circumcisio, ita scilicet quod homo qui accipiebat circumcisionem profitebatur se accipere talem fidem, vel adultus pro se, vel alius pro parvulis, unde et Apostolus dicit (Rom. IV, 11): *Abraham accepit signum circumcisionis signaculum justitiae fidei*, quia scilicet justitia erat ex fide significata, non ex circumcisione justificante ».

CAPUT XXIV.

De Praeparatoriis quae simul concurrunt
cum baptismo

(S. Th., l. c., qu. LXXI, cum Comm. CAJET., SUPRESII, SYLVII, JOANS. A S. THOMA.

— Cf., Catechismum Romanum *De baptismo* in fine.

— Cf. GOTTI, l. c., quaest. VII. et KNOLL, l. c., a. VI.).

256. **Ritus et coereemoniae baptismi.** — Praeter applicationem materiae et formae quae ad validitatem baptismi omnino requiritur etiam alii ritus adhibentur ex praescriptione ecclesiae. Unde iis non observatis excluso casu necessitatis, baptismus valide quidem, sed non licite confertur. Circa quod Concilium Trid. (Sess. VII, can. 12) ait: « Si quis dixerit receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus in solemnii sacramentorum administratione adhiberi consuetos aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libitu omitti, aut in novos alios per quemcumque ecclesiasticum pastorem mutari posse; anathema sit ».

257. **Catechismus requiritur ad baptismum.** — Nam baptismus est fidei Christianae sacramentum, cum sit quaedam professio fidei Christianae. Ad hoc autem quod aliquis fidem accipiat, requiritur quod de fide instruatur secundum illud (Rom. X, 14): *Quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante?* Unde et Dominus praeceptum baptizandi discipulis tradens, praemittit doctrinam baptismo dicens (Matth. ult. 19): *Euntes docete omnes gentes.* (S. Th. l. c. a. I.).

258. **Susceptores seu patrini in baptismo.** — Cum baptismus confertur requiritur aliquis qui baptizatum suscipiat de sacro fonte quasi in suam instructionem et tutelam, et hujusmodi suscipiens dicitur *patrinus* vel

sponsor vel *fideijussor*. Ratio hujus ritus est quod ille qui baptizatur regeneratur ad novam et spiritualem vitam fidei et charitatis scilicet. Sicut autem in generatione carnali parvulis nuper natus indiget nutrice et paedagogo, ita et in spirituali generatione baptismi requiritur aliquis qui fungatur vice nutricis et paedagogi informando et instruendo eum, qui baptizatur, quasi novitium in fide de his quae pertinent ad fidem et ad vitam christianam. (S. Th. l. c. qu. LXVII a. VII. c.). — Patrinus in casu necessitatis obligatur ad habendam curam de baptizato quoad ejus instructionem et educationem religiosam (S. Th. l. c. a. VIII). Contrahit autem cognitionem spiritualem qua prohibetur inire matrimonium cum quibusdam personis, at non potest adsumi nisi unus patrinus, ut patet ex Conc. Trid. (Sess. XXIV. Decr. de reform. matrim. cap. II) dicente: « S. Synodus.... statuit ut unus tantum, sive vir sive mulier, juxta sacrorum canonum instituta, vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos et baptizatum ipsum et illius patrem et matrem, nec non inter baptizantem et baptizatum baptizatique patrem ac matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur ».

259. Convenienter exorcismus praecedit baptismum.

— Nam per ipsum expelluntur doemones ne salutem hominis impendant (1). Ratio hujus evolvitur ab eodem Angelico his verbis: « Propter peccatum hominis diabolus potestatem accepit in hominem, et in omnia quae in usum hominis veniunt in ipsius nocumentum. Et ideo quandocumque aliquid sanctificandum est ad cultum divinum prius exorcizatur, ut liberatum a *potestate* diaboli, qua illud in nocumentum hominis assumere poterat, Deo consecratur; et hoc patet in benedictione aquae, in consecratione templi, et in omnibus hujusmodi. Unde, cum propria sancti-

---

(1) S. Th. l. c. a. II et III.

ficatio qua homo Deo consecratur fit in baptismo oportet quod etiam homo prius exorcizetur quam baptizetur, multo fortiori ratione quam alia res; quia in ipso homine est causa quare diabolus potestatem accepit in alia quae sunt propter hominem, scilicet peccatum originale vel actuale ». (IV, Dist. VI. qu. II. a. IV).

260. **Exsufflatio, benedictio, sal, oleum.** — Ipsa *exsufflatio* in exorcismo signat daemonis expulsionem, *benedictio* autem cum manus impositione praecludit expulso viam, ne redire possit; *sal* autem in os missum, et narium et aurium sputo linitio significat remotionem impedimenti ipsius demonis respectu fidei addiscendae (1), receptionem doctrinae fidei quantum ad aures, approbationem quantum ad nares et confessionem quantum ad os; olei vero inunctio significat aptitudinem hominis ad pugnandum contra demones (S. Th. P. III. l. c. a. II. c.).

261. **Duplex impedimentum per exorcismum auferitur.** — Per exorcismum auferitur impedimentum duplex salutaris gratiae: *extrinsecum* ex hoc quod potestas demonis pellitur, *intrinsecum* inquantum aperiuntur hominis sensus praecclusos ex peccato originali, ad percipienda mysteria salutis (Ib. a. III).

262. **Coere moniae praedictae non sunt praetermittendae.** — Nam licet sine ipsis baptizatus consequatur effectum baptismi qui est gratia remittens culpam, tamen per ipsa auferuntur impedimenta. Unde non sunt praetermittenda nisi in necessitatis articulo, et tunc cessante periculo debent suppleri ut servetur uniformitas in baptismo. Nec frustra supplentur post baptismum, quia sicut impeditur effectus baptismi antequam percipiatur ita potest impediri postquam fuerit perceptus (l. c. ad 2.^m et 3.^m). Sed et hoc animadvertendum est quod eorum

---

(1) Cf. IV. Dist. VI. l. c.

quae aguntur post baptismum circa baptizatum aliquid est quod significat et efficit sicut inunctio quae fit in vertice operatur conservationem gratiae baptismalis; aliquid autem significat sed nihil efficit, sicut vestis candida solum significat novitatem vitae (1b. ad 4.^m).

263. Epilogus eorum quae in tractatu de Baptismate exposita sunt. — Baptismus est inter omnia Sacramenta Novae legis primum; dici autem potest breviter ipsum definiendo: « Sacramentum regenerationis per aquam in verbo ». A Christo Domino ante suam passionem fuit institutus licet ejus praeceptum post Christi resurrectionem fuerit datum. Materia remota hujus Sacramenti est aqua, materia proxima vero est ablutio sive per immersionem, sive per infusionem, sive per aspersionem. Oportet tamen ut materia praedicta applicetur in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, hoc est SS. Trinitatis, secus Sacramentum nullum est, cum illa verba sint ejus forma. Certum est baptismum desiderii sicut etiam baptismum sanguinis idest martyrium supplere effectus baptismi aquae. Sacerdos est minister baptismi ordinarius, licet tamen ab episcopo aliquam habeat dependentiam in collatione hujus Sacramenti; diaconus vero nonnisi extraordinarie per delegationem potest baptizare; sed in casu necessitatis a quolibet, etiam a foemina, baptismus non solum valide sed etiam licite conferri potest. Quilibet homo est subjectum baptismi, imo baptismus cuilibet homini necessarius est ad salutem, tamen vel in re vel in voto saltem implicito, vel in sanguine. In adulto requiritur intentio suscipiendi baptismum, sed sufficit etiam interpretativa in eo scilicet qui habuit intentionem ipsum suscipiendi. Non solum autem adultis valide administratur baptismus sed etiam infantibus, quorum intentionis defectus ab ecclesia suppletur; non tamen licite administratur baptismus pueris Judaeorum aut aliorum infidelium invitis parentibus; qui natis sunt amentes valide baptizantur non autem qui in insaniam inciderunt si nullum desiderium ante expresse-

runt baptismi. Quoad effectus baptismi omne peccatum tum originale quam actuale aufertur ac omnes omnino poenae remittuntur, gratia confertur baptizato cum virtutibus. Qui suscipit baptismum cum debita intentione at sine aliis dispositionibus ut est detestatio peccati gratiam et remissionem peccatorum non consequitur, at characterem obtinet vi cujus gratiam recipiet accedentibus debitis dispositionibus. — Baptismus in veteri lege a Circumcisione fuit praefiguratus, quae a Deo instituta est in remedium peccati originalis. Nunc vero quaedam quasi praeparationes ad ipsum baptismum conferendum adhibentur, uti cathechismus et exorcismus.

TRACTATUS DE CONFIRMATIONE

CAPUT XXV.

De Institutione Sacramenti Confirmationis

(S. Th. p. III. qu. LXXII, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII,
JOAN. A S. THOMA, BILLOT — Cf. etiam GONET, l. c. disp. VI;
BILLUAT, De Confirmatione Diss. unica a. I;
GOTTI, Quaest. I; PERRONE, c. I; KNOLL, l. c., cap. II, a. I; TEPE, c. I).

264. **Quid intelligatur nomine Confirmationis.** — Confirmationis nomine intelligitur a theologis: Sacramentum novae legis quo non solum gratia baptizatis augetur sicut contingit in aliis vivorum Sacramentis, sed quo additur robur Spiritus Sancti ad firmiter credendum et ad fidem exterius fortiter profitendam. — Unde recte Catechismus Romanus dicit de confirmatione: « Ab eo nomen rei impositum est quod hujus Sacramenti virtute Deus in nobis id confirmat quod baptismo operari coepit, nosque ad christianae soliditatis perfectionem adducit » (1). Multa sunt nomina quibus a SS. Patribus insignitur; dicitur Sacramentum Chrismatis unctionis (2), Unguenti mysterium (3), Chrisma sanctum (4), Chrisma salutis; dicitur etiam sigillum, signaculum spirituale, signaculum dominicum; vocatur Sacramentum Spiritus Sancti, Sacramentum plenitudinis, gratiae consummatio, perfectio. — De hoc igitur Sacramento determinare oportet 1.º veritatem seu

(1) P. II, cap. III, n. 21.

(2) Cf. S. Hierony. Dial. adv. Lucif.; et S. Aug. l. IV, de bapt. cf. XII, n. 18, et l. II. c. litt. Petil. c. 104.

(3) Cf. Pseudo Dionys. Ecc. Hierar. c. 4.

(4) Cf. Conc. Laodicenum can. 7 et 48.

institutionem a Christo factam, 2.º materiam et formam, 3.º ministrum, 4.º effectus.

265. Haeretici circa veritatem seu existentiam confirmationis. — Inter antiquos haereticos nullus reperitur qui negaverit Sacramentum confirmationis, quamvis confirmationem nunnulli parvi fecerint. Bossuet probat (1) ipsos Waldenses et Wicleffitas septem Sacramenta agnovisse inter quae recensetur Sacramentum confirmationis. Primi ergo negantes hoc Sacramentum fuerunt protestantes qui non agnoverunt nisi duo Sacramenta, videlicet Baptismum et Eucharistiam (2). Et non solum antiqui protestantes sed etiam recentiores idipsum docent. Inter alios Schafer relatus et citatus a Fei (3) dicit: « Ecclesia Romana non est contenta duobus Sacramentis, quae sunt baptismus et coena, sed ope praesertim Petri Lombardi (+ 1146) duobus biblicis Sacramentis Confirmationem (die Firmelung) adiunxit »; et addit: « Reformatores habent plenum jus subtrahendi Confirmationi nomen Sacramenti ».

266. Conclusio. — *Confirmatio est verum et proprium Sacramentum.* — Haec conclusio est de fide definita in Concilio Trid. (sess. VII, de Conf. can. I) dicente: « Si quis dixerit Confirmationem baptizatorum otiosam coerectionem esse et non potius verum et proprium Sacramentum; anathema sit ».

Prob. 1.º In Joanne (c. VII, 37-39) dicitur: *In novissimo autem die magno festivitatis* (in festo scilicet tabernaculorum) *stabat Jesus et clamabat dicens: Si quis sitit veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flu-*

---

(1) Hist. variat. l. 11.

(2) Melancthon in Loc. comm. ait quod « ritus confirmationis quem retinent episcopi est prorsus otiosa coerectionem ». Et similiter Lutherus negat confirmationem esse Sacramentum (cf. l. de capt. Babil.). Calvinus dicit: « Posterior aetas fictitiam nescio quam confirmationem pro Dei Sacramento posuit ».

(3) De sacr. conf. l. un. sect. un. a. 1.

mina de ventre ejus fluent aquae vivae. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum, nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. Quae verba non sunt intelligenda de gratia quae per baptismum confertur, nam baptismus etiam antequam Christus glorificaretur conferebatur (cf. n. 158), neque de gratiis gratis datis ob eandem rationem; insuper gratiae gratis datae non omnibus credentibus conferuntur, hic autem Christus vocat omnes, omnibus gratiam promittens. — Unde Christus quamvis Apostolis et aliis qui suscipiebant baptismum gratiam conferret, imo licet Apostolis conferret gratias gratis datas, tamen eis pluries promisit se missurum Spiritum Sanctum, ait enim (Lucae XXIV, 49): *Ego mitto promissum Patris mei in vos; vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.* Et (Act. I, 8): *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem et in omni Judaea et Samaria et usque ad ultimum terrae.* Quae promissio super Apostolos verificata est sensibiliter quasi scilicet miraculose post Christi glorificationem in die Pentecostes quando scilicet (Act. II, 3) *Apparuerunt illis dispersitae linguae tanquam ignis, seditque supra singulos eorum; et repleti sunt omnes Spiritu Sancto.* Ita tanta gratia fuerunt repleti ut inde ex timidis fortes facti firmissime confiterentur Christum crucifixum eumque in operibus bonis omnino interius renovati, neque poenas neque afflictiones, neque mortem timentes in seipsis exprimerent. Unde dicitur (Act. V, 41): *Ibant gaudentes a conspectu concilii quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* — Itaque sic conficitur argumentum: Sicut in Apostolis Christi promissiones fuerunt verificatae ut ipsi plenitudinem Spiritus Sancti acciperent sensibiliter et juxta eorum statum et conditionem fidem Christi firmissime profiterentur, ita oportet dicere quod fuerint verificatae Christi promissiones respectu omnium credentium quos Christus in die festo omnes ad se vocabat magna voce (cf. supra); hac tamen

differentia quod Apostoli immediate a Christo miraculose per signa sensibilia acciperent Spiritum Sanctum, idest gratiae plenitudinem, alii vero credentes modo ordinario ab Apostolis per signa sensibilia sicut contingit in Sacramento baptismi etc.; sicut enim mediantibus Apostolis seu ministris Christi recipiunt doctrinam Christi et gratiam baptismatis etc., ita etiam illam gratiae plenitudinem quam Christus omnibus promisit dandam post suam glorificationem et quam immediate per se dedit Apostolis in eos mittens Spiritum Sanctum. — Quod revera ita de facto contigisse patet ex sequenti argumento.

Prob. 2.º conclusio ex Sacra Scriptura in qua docetur quod ad applicationem materiae et formae factam ab Apostolis iis qui jam fuerant baptizati conferabatur nova gratia; hoc autem Sacramentum verum et proprium importat, quod est ipsa confirmatio. — Prob. antec.: In act. apost. (c. VIII, 14) dicitur: Cum audissent Apostoli qui erant Ierosolymis, quia recepisset Samaria Verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem; qui cum venissent oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum Sanctum; nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super eos et accipiebant Spiritum Sanctum. — Et (ib. c. XIX, 15) dicitur: His auditis baptizati sunt in nomine Domini Jesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus Sanctus super eos et loquebantur linguis et prophetabant. — In quibus verbis omnia exprimuntur quae Sacramentum constituunt, idest, 1.º signum sensibile quod est oratio (forma) et manuum impositio (materia), 2.º gratiae infusio et 3.º institutio divina; quia scilicet ad praedictum signum idest ad manuum impositionem sequebatur gratia. Gratia autem ad signum sensibile non datur a Deo nisi ipsemet Deus statuerit ad illum signum dandam gratiam; et ideo tale signum inquantum signum ordinatum ad gratiam non potest esse nisi ex institutione divina. — Unde a Cong. S. Ufficii die 3 Julii 1907 condemnata est sequens prop.

(quae est 44.^a): « Nihil probat ritum Sacramenti confirmationis usurpatum fuisse ab Apostolis: formalis autem distinctio Sacramentorum duorum, baptismi scilicet et confirmationis, haud spectat ad historiam christianismi primitivi ».

3.º *Prob.* ex traditione, idest ex Patribus: S. Irenaeus (l. IV. adv. haer. c. 38, n. 2) dicit: « Quotiescumque imponebant Apostoli manus accipiebant fideles Spiritum Sanctum qui est esca vitae ». — Tertullianus (de Resurrect. carnis c. 8) ait: « Caro abluitur ut anima emaculetur, caro ungitur ut anima consecretur. Caro signatur ut anima muniat. Caro manus impositione adumbratur, ut et anima Spiritu illuminetur ». — Et (l. de bapt. c. 7) idem Tertull. dicit: « Et inde egressi de lavacro perungimur benedicta unctione.... Sic et in nobis carnaliter currit unctio, sed spiritualiter proficit, quomodo et ipsius baptismi carnalis est actus quod in aqua mergimur, spiritualis effectus, quod delictis liberamur ». — S. Cyprianus (Epist. LII, n. 7) ad Stephanum scribit: « Parum est eis (*haereticis redeuntibus ad Ecclesiam quos esse rebaptizandos falso putabat*) manum imponere ad accipiendum Spiritum Sanctum nisi accipiant et Ecclesiae baptismum (cf. n. 195). Tunc enim plene sanctificari et esse filii Dei possunt si utroque Sacramento nascantur ». — Origenes ita loquitur (Hom. 8 in Levit.): « Sic ergo conversis a peccato purificatio quidem per illa omnia datur quae superius diximus; donum autem gratiae Spiritus per olei imaginem designatur, ut non solum purgationem consequi possit is qui convertitur a peccato, sed et Spiritu Sancto repleti ». — S. Augustinus scribit (Cont. litt. Petil. c. 104, n. 239): « Et in hoc unguento Sacramentum chrismatis vultis interpretari; quod quidem in genere visibilium signaculorum Sacramentum est sicut ipse baptismus.... discerne ergo visibile sanctum Sacramentum quod esse in bonis et in malis potest, illis ad praemium, illis ad iudicium ab invisibili unctione charitatis quae propria bonorum est ».

4.º *Prob. ex Pontificibus et Conciliis*; nam Urbanus I (Ep. c. 7) dicit: « Omnes fideles per manuum impositionem episcoporum Spiritum Sanctum post baptismum accipere debent ut pleni christiani inveniantur. Quia cum Spiritus Sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam et constantiam dilatatur ». — Melchias de baptismo et de confirmatione (1) ait: « Scitote utrumque magnum esse Sacramentum ». — Confirmationem esse Sacramentum testantur alii Pontifices: Cornelius, Innocentius I, S. Damasus, S. Leo Magnus, S. Gregorius M. etc. (2). Multa sunt Concilia quae Confirmationem esse Sacramentum docent. Inter alia Conc. Florentinum dicit (Decret. pro Armen.): « Secundum Sacramentum est Confirmatio ».

5.º *Prob. ratione*: Ubi occurrit specialis effectus gratiae ibi requiritur specialis virtus, et ideo novum et speciale Sacramentum. Atqui post baptismum occurrit specialis et novus effectus gratiae, nam per baptismum habetur generatio secundum vitam spiritualem, sed in vita ad generationem sequitur specialis effectus, idest corroboratio et augmentum. Ergo requiritur nova et specialis virtus distincta a virtute baptismi qua homo regeneratur. Atqui huiusmodi specialis virtus augmentativa qua homo spiritualiter genitus corroboratur spiritualiter non habetur nisi per Confirmationem. Ergo confirmatio est speciale Sacramentum (cf. S. Th. I. c. a. 1. c.).

267. **Quaeres.** — Quando fuit institutum hoc Sacramentum?

Resp. Quidam dixerunt hoc Sacramentum Christum instituisse quando imposuit manus parvulis sibi oblatis (3); quidam docent Christum instituisse hoc Sacramentum post resurrectionem antequam in coelum adscenderet; alii dicunt instituisse in ultima coena. S. Thomas dicit: « Christus instituit hoc Sacramentum non exhibendo sed pro-

(1) Cf. Mansi Coll. Conc. t. 1, c. 71.

(2) Cf. Knoll. P. IV sect. II. Tract. II. c. II, a. 1 § 555, 2.

(3) Cf. MATTH. XIX, 13.

mittendo secundum illud (Joan. XVI, 7): *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et hoc ideo quia in hoc Sacramento datur plenitudo Spiritus Sancti quae non danda erat ante Christi resurrectionem et ascensionem secundum illud (Joan. VII, 39): *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus non erat glorificatus* (1).

CAPUT XXVI.

De materia Sacramenti Confirmationis

(S. Th., I. c. a. II-III., cum Comm. auct. praec. cap. praec.

— Cf. etiam Theol. praecitatos ibid).

268. Duplex materia in Sacramento Confirmationis.

— Sicut in baptismo distinguitur materia et forma, ita etiam in Confirmatione. Et sicut in baptismo duplex materia, idest remota et proxima, ita in hoc Sacramento. Igitur utraque materia in praesenti determinanda est.

269. *Sententiae.* — In praesenti non loquimur de haeticorum sententiis, qui negantes ipsum Sacramentum ejus etiam materiam et formam, tanquam res inutiles saltem et inanes habent (2); sed theologorum sententiae recensentur. — *Prima* sententia quae et Petro Aureolo tribuitur docet manum solam esse materiam remotam Confirmationis, et solam manuum impositionem esse materiam

---

(1) « Dicere licebit, ait Knoll, confirmationem per impositionem manuum fuisse praefiguratam, in ultima coena promissam, post resurrectionem institutam, et die Pentecostes primo solemniter collatam » I. c. Nota 2 in fine.

(2) « Missis Lutheranis, et Calvinistis, ait Billuart, qui ut Sacramentum confirmationis rejiciunt, ita ejus materiam improbant; manuum impositionem postquam cessavit visibilis illapsus Spiritus Sancti tanquam caeremoniam inutilem reputant, chrisma vero Calvinus (I. IV, Just. c. 19, § 8) vocat oleum diaboli mendacio pollutum ».

proximam; sacram autem unctionem Chrismatis pertinere non ad essentiam materiae, sed esse partem integram eo modo quo manus est pars integralis hominis cujus essentia habetur etiam sine manu. Hanc sententiam amplectuntur inter alios *Isaacus Habert, Sirmundus, Nic, L' Herminier* quos citant Billuart et Knoll (1). — *Secunda* sententia docet solum *Chrisma* esse materiam remotam, et solam Chrismatis unctionem esse materiam proximam. Hanc sententiam amplectuntur Gregorius de Valentia, Bellarminus, Estius et alii non pauci theologi. — *Tertia* sententia dicit quod materia remota est tum manus episcopi, tum ipsum *Chrisma* ambo scilicet singillatim sumpta, materia vero proxima est sola manuum impositio, et sola Chrismatio seu chrismatis unctio. Unde nihil magis confert si una aut altera vel utraque simul materia applicetur; sicut in Sacramento Eucharistiae aequae suscipit Christum qui sub alterutra specie vel sub utraque sumit. — *Quarta* sententia asserit materiam remotam esse tum manus episcopi tum *Chrisma*, simul sumpta, materiam vero proximam utriusque applicationem collectim, idest manuum impositionem et Chrimationem simul. Hanc sententiam docent Card. Orsi, Gotti, Natalis Alex., Billuart, Tournely, Berti et ex modernis Perrone, Billot et alii.

270. Duplex manuum impositio in Confirmatione.

— Sed tamen advertendum est quod duplex manus impositio datur, 1.^a ante chrimationem, cum scilicet Episcopus post orationem extensis manibus versus confirmandos dicit: *Oremus* etc.; altera manus impositio est in ipso actu confirmationis, cum scilicet ungit Chrismate frontem cum pollice manus dexteræ; unde unica actio est unctio et manus impositio. Tournely cum paucis aliis theologis docet utramque manus impositionem esse materiam proximam Confirmationis; sed plures theologi docent solam manuum

---

(1) l. c.

impositionem in qua ungitur confirmatus esse materiam proximam Sacramenti.

271. **Conclusio.** — 1.º *Chrisma est materia remota hujus Sacramenti confirmationis*, 2.º *materia vero proxima est unctio chrismatis et impositio manus episcopi in ipsa unctione chrismatis inclusa.* — Haec nostra conclusio quae exprimit quartam sententiam, nec ut jacet excludit tertiam, nam solum exprimit quid sit materia confirmationis in praesenti, non autem negat, quamvis neque affirmet, quod sit in potestate Ecclesiae determinare aliam materiam, ut est sola manus impositio. — In Concilio Florentino explicite dicitur « Secundum Sacramentum est Confirmatio, cujus *materia* est *chrisma* confectum ex oleo quod nitorem significat et balsamo quod odorem significat bonae famae per Episcopum benedicto ». Concilium Tridentinum hoc ipsum supponit cum dicit (sess. VII, de Confirm. can. II): « Si quis dixerit injuriosos esse Spiritui Sancto eos qui Sacro Confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt; **anathema sit** ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura in qua dicitur (II, Cor. I, 21): *Qui confirmat nos et qui unxit nos Deus, qui et signavit nos et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Quae verba licet possint absolute loquendo intelligi de unctione interna, tamen etiam de externa intelligi possunt a cujus similitudine dicitur unctio interna et significatur; imo S. Ambrosius haec verba exponit de Confirmatione (l. de initiand. c. 3). — Et S. Joan. dicit (I, II, 20): *Vos unctionem habetis a Sancto.* Quae verba S. Augustinus (Tract. III in I Ep. Joan.) interpretatur de Confirmatione. Et (ib. v. 25) dicit idem Joan.: *Vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis.* Quod non solum S. Aug. sed etiam S. Cyrillus Hieros. (Cat. III) intelligit de Confirmatione.

2.º *Prob.* ex traditione: SS. Patres et Concilia tenent Chrisma esse materiam hujus Sacramenti sicut et universalis praxis Ecclesiae. De S. Augustino patet ex dictis,

sed insuper dicit (Cont. litt. Petil. l. II. c. 104): *In hoc unguento Sacramentum Chrismatis vultis interpretari.* — Et S. Cyrill. Hieros. (Cat. myst. III, 1) ait: « Vobis quoque datum est chrisma » (1). — Innocentius I (+ 417) dicit: « Presbyteris.... cum baptizant chrismate baptizatos ungere licet ». — Idem probatur ex Conciliis, nam Conc. Hispol. (656. c. 7) statuit: « Presbyteris non licet nec chrisma conficere, nec chrismate frontes baptizatorum signare ».

3.º *Prob. ratione convenientiae*: In hoc Sacramento datur plenitudo Spiritus Sancti ad robur spirituale quod competit perfectae aetati. Atqui plenitudo gratiae Spiritus Sancti in Chrismate convenienter designatur. Ergo convenienter Chrisma ponitur materia hujus Sacramenti, idest Confirmationis. — *Prob. minor*: Chrisma importat *oleum* quo Christus ob plenitudinem gratiae Spiritus Sancti dicitur *unctus* (Psal. XLIV, 8), insuper Chrisma praeter *oleum* importat *balsamum* oleo admixtum quod importat *fragrantiam* odoris quae redundat ad alios; et hoc optime exprimit plenitudinem gratiae ad robur spirituale quod competit perfectae aetati, quando scilicet homo incipit jam communicare actiones suas ad alios; unde Apost. dicit (II. Cor. II, 15): *Christi bonus odor sumus Deo.*

Prob. 2.^a pars: Imprimis haec secunda pars sequitur ex dictis, nam si Chrisma est materia remota hujus Sacramenti, Chrismatis applicatio est materia proxima; et quia applicatur per manum in qua applicatione habetur vera manus impositio, ideo sequitur quod etiam manus impositio quae habetur in ipsa applicatione chrismatis sit simul materia proxima hujus Sacramenti. — *Sed Prob. directe* ex Sacra Scriptura, ex Patribus, idest ex S. Irenaeo, Tertulliano, S. Cypriano, Origene et ex Pontificibus quorum testimonia retulimus (n. 266). Et Benedictus XIV in syn. dioec. veram manuum impositionem haberi in ipsa unctione

---

(1) Epist. ad Docen. ep. Eng. c. III, n. 6.

probat ex eo quod episcopi ante unctionem non iterum imponunt manus super eos qui accedunt post primam manus impositionem quae fit ante chrismatis unctionem, sed solum unctionem applicant.

272. Quaestiones — Sed nunc duae moventur quaestiones circa materiam Confirmationis remotam, 1.º quaeritur an admixtio balsami cum oleo sit de essentia materiae Confirmationis, vel solum de praecepto, 2.º idem quaeritur de benedictione facta ab episcopo.

273. Theologorum sententiae quoad admixtionem balsami. — Omnes theologi, 2.^{ae}, 3.^{ae} et 4.^{ae} sententiae (n. 269) conveniunt in adserendo quod oleum olivae est de essentia materiae hujus Sacramenti; ratio est quia Patres meminerunt de oleo tanquam de materia confirmationis, et certum est quod ecclesia semper oleo usa fuerit ut vetera monumenta tradunt; sed solum oleum olivae primo et per se dicitur oleum; aliud vero quodcumque dicitur per ordinem ad istud, sicut panis triticeus dicitur panis primo et per se, alius vero panis per ordinem ad ipsum. Dissensio igitur respicit balsamum et benedictionem datam ab episcopo. Cajetanus docet (1) quod sine balsamo Confirmatio tradita cum solo oleo valet. Sed Bellarminus (2), Suarez (3), Gonet (4) et alii multi admixtionem cum balsamo docent pertinere ad essentialem materiam hujus Sacramenti, et haec sententia videtur esse etiam S. Thomae qui dicit (hic ad 2.^m): « Baptismus datur ad spiritualem vitam simpliciter consequendam, et ideo competit illi Sacramento materia simplex. Sed hoc Sacramentum datur ad plenitudinem consequendam Spiritus Sancti, cujus est multiformis operatio... et ideo convenienter hujus Sacramenti est materia composita » (5).

(1) Comm. in p. III. D. Th., qu. LXXII, a. 1.

(2) De Confirm. l. II, c. IX.

(3) Disp. 33 sect. I.

(4) De Sacr. Confirm. disp. VI, a. 2.

(5) Idem docet Angelicus c. g. l. IV, c. LX et IV dist. VII, qu. I, a. 2, quaest. II.

274. **Conclusio.** — *Non negata probabilitate oppositae sententiae, videtur dicendum quod materia essentialis Confirmationis sit Chrisma confectum ex oleo et balsamo.*

Prob. 1.º conclusio ex Conc. Florent. dicente (Denz. 592) : « Secundum Sacramentum est Confirmatio, cujus materia est Chrisma confectum ex oleo et balsamo ».

2.º *Prob. ex eo quod tum Conc. Florent. tum Trident. (1) in balsamo agnoscunt vim gratiae productivam et veteres saepe Chrisma a simplici oleo distinguunt, tum quia in forma hujus Sacramenti, chrismatis expressa fit mentio et in consecratione Chrismatis preces ad consecrandum balsamum diriguntur (cf. Knoll, pars IV, sect. II, tract. II, c. XI, a. II § 558 nota I).*

275. **Corollarium.** — Cum Innocentius XI (+ 1689) die Martii 1679 statuerit in materia Sacramentorum tutiorem partem esse sequendam, nostra sententia in praxi omnino tenenda est : unde si confirmatio contingat conferri cum solo oleo, est sub conditione iteranda.

276. **Theologorum sententiae quoad benedictionem chrismatis.** — Card. Gotti docet « probabilius esse chrismatis consecrationem non esse de necessitate Sacramenti, sed praecepti tantum » (2). Cajetanus (3) autem et alii non pauci, inter quos Tournely, adseverant benedictionem requiri, sed sufficere a simplici sacerdote datam, quoad validitatem, benedictionem vero ab episcopo esse solum de praecepto. Non pauci vero theologi, quos inter Gonet et Billuart, dicunt benedictionem episcopi esse de necessitate Sacramenti.

277. **Conclusio.** — 1.º *Benedictio videtur esse omnino de necessitate Sacramenti ; 2.º sed valde probabile est benedictionem ab episcopo non esse de necessitate Sacramenti.*

(1) Sess. VII, de confirm. can. II.

(2) Tract. VI de confirm. qu. I, dub. III, § 2, n. X.

(3) In Comm. hic. a. 3.

Prob. 1.^a pars ex Patribus : Tertullianus (l. de bapt. c. VII) ait : « Egressi de lavacro perungimur benedicta unctione ». — S. Cyrillus Hieros. (Catech. VIII) scribit : « Sanctum unguentum non amplius est unguentum postea quam consecratum est, sed Christi chrisma ». — S. Basilius (l. de Sp. Sancto c. VII) dicit : « Benedicimus baptismatis aquam et unctionis oleum ; quibus vero scripturis edocti ? Nonne a secreta et arcana traditione ? » — Etiam Concilia plura loquuntur de benedictione seu consecratione chrismatis. Inter Concilia meminisse sufficiat Conc. Nicaenum I.

Confirmatur ex praxi ecclesiae, in qua Confirmatio semper collata est ab antiquissimis temporibus, ut patet ex Patribus citatis et ex libris liturgicis et etiam nunc confertur cum chrismate benedicto.

Prob. 2.^a pars : Ad probandam secundam partem ut probabilem afferri potest factum quod Pontifices Romani cum Missionariis in India existentibus dispensarunt ut ipsi simplices sacerdotes chrisma conficerent ; quod habetur ex Bulla Eugenii IV, anno 1444, relata a Waddingo t. 5, citato a Knoll. Dico quod hoc factum probat solum hanc sententiam esse probabilem. Neque desunt argumenta probantia probabilitatem sententiae oppositae, sicut testimonium Concilii Florentini dicentis quod materia hujus Sacramenti est Chrisma « confectum ex oleo et balsamo ab episcopo benedictum » : quamvis huic testimonio obviari possit dicendo in his verbis adsignari materiam quantum ad id quod importat et de necessitate Sacramenti et de necessitate praecepti.

CAPUT XXVII.

De forma Confirmationis

(S. Th., suppl. 1. c. a. IV
cum Comm. et cum aliis auct. capite praec. citatis).

278. **Quaestio.** — Nunc quaeritur de forma Confirmationis; nam determinata materia, oportet etiam formam hujus Sacramenti determinare.

279. **Sententiae variae theologorum.** — Theologi sicut non conveniunt in statuenda materia, ita etiam non conveniunt in determinanda forma; nam oportet ut forma correspondeat et determinet materiam. Unde illi qui dicunt materiam esse primam impositionem manus episcopi consequenter docent formam esse orationem *Omnipotens* etc. Similiter illi qui dicunt materiam variari, oportet ut adseverent etiam formam variari. In sententia eorum qui docent materiam remotam esse Chrisma et proximam chrismationem, uti de facto et de jure in praesenti, forma sunt illa verba quae adhibentur nunc cum Chrisma confertur; videlicet:

280. **Conclusio.** — *In Ecclesia latina forma Confirmationis est: « Signo te signo Crucis et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ».*

Prob. 1.º conclusio ex dictis supra, nam si materia, uti probavimus, est Chrisma et applicatio Chrismatis, sequitur evidenter formam non esse nisi haec verba quae proferuntur ab universa Ecclesia latina dum Chrisma applicatur.

2.º *Prob.* auctoritate Conc. Florent. dicentis explicite: « *Forma autem est: Signo te etc.* » (1). Et in Cathechismo Romano adseritur: « Hanc esse hujus Sacramenti veram

---

(1) Decr. pro Armenis; cf. Denz. 582.

et absolutam formam, Ecclesiae catholicae auctoritas cujus magisterio ita semper edocti sumus, non patitur nos de eadem re quidquam dubitare » (1).

3.º *Prob. ratione convenientiae*: Illa verba sunt forma Confirmationis in quibus exprimuntur ea omnia quae sunt necessaria et de essentia hujus Sacramenti. Atqui in verbis praedictis, idest: *Signo te* etc. exprimuntur omnia quae sunt necessaria et de essentia hujus Sacramenti. Ergo praedicta verba, idest: *Signo te* etc. sunt materia ipsius. — *Prob. minor*: In hoc Sacramento datur Spiritus Sanctus ad robur spiritualis pugnae; et ideo tria necessaria sunt, quorum *primum* est causa conferens plenitudinem roboris spiritualis quae est Sancta Trinitas, quae exprimitur cum dicitur: *In nomine Patris* etc. *Secundum* est ipsum robur spirituale quod homini confertur per Sacramentum materiae visibilis ad salutem, quod exprimitur his verbis: *Confirmo te chrismate salutis*. *Tertium* est signum quod pugnatore datur, quod exprimitur verbis: *Signo te signo crucis*, in quo scilicet rex noster triumphavit, ut dicitur (Coloss. II, 15).

281. **Forma in Ecclesia Graeca.** — In Ecclesia Graeca forma haec est: « Signaculum doni Spiritus Sancti », idest: *tibi do*; quod subintelligitur. Hujus formae sensus est: « In unctione sacri unguenti obsignaris, confirmarisque in Spiritus Sancti donis quae in confirmationem christianae fidei tuae accipis » (2). Qua declaratione posita patet eandem quoad substantiam esse formam Ecclesiae latinae et Graecae.

282. **Corollarium.** — Cum valeat Sacramentum etiam sub hac forma Ecclesiae Graecae in ipsa Ecclesia Graeca collatum, sequitur formam hujus Sacramenti, dummodo exprimatur effectus, idest robur conferendum Spiritus

---

(1) P. II. De confirm. n. 9.

(2) Haec explicatio habetur ex orthodoxa confessione Ecclesiae orientalis p. I, q. 104 (cf. Knoll, l. c.).

Sancti per ipsam sacram unctionem, arbitrio Ecclesiae fuisse commissam.

283. **Obj.** — Neque Christum neque Apostolos hanc formam instituisse legitur. Ergo haec non est forma instituta a Christo neque ab Apostolis, et ideo non est vera forma.

Resp. : Conc. antec. et dist. 1.^m conseq. : Quoad verba materialiter sumpta, *transeat* ; quoad sensum verborum quae ad essentiam pertinent, *nego* ; et etiam *nego* secundum *conseq.* Quamvis non legatur in sacris litteris, tamen habetur ex traditione ; non enim omnia scripta sunt quae a Christo et ab Apostolis fuerunt statuta. (Cf. nost. Introd. P. III. c. XXXVI). Imo plures SS. Patres multa siluerunt cum obstaret lex seu disciplina arcani (1).

Resp. 2°. Christum formam quorundam sacramentorum determinare Ecclesiae reliquisse. Unde Innocentius III, de ordine sacro ait : « Nisi essent formae postea inventae, sufficeret ordinatori dicere : *sis Sacerdos*, vel alia aequivalentia verba, sed subsequenter temporibus formas, quae servantur, Ecclesia ordinavit, et tantae necessitatis sunt dictae formae, ut si, iis non observatis, aliquis fuerit ordinatus, supplendum est quod omissum est ».

CAPUT XXVIII.

De effectu Confirmationis

(S. Th. 1. c. a. V-VII cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII, JOANN. A S. THOMA, BILLOT. — Cf. etiam GONET, 1. c. a. IV. ; BILLUART, 1. c. a. IX. ; GOTTI, 1. c., qu. III. ; JUVENIN, 1. c., qu. VII. ; KNOLL, 1. c., a. IV. ; PERRONE, 1. c., cap. III).

284. **Conclusio.** — *Confirmationis effectus est 1.º impressio characteris, 2.º gratiae productio.* — Utraque pars est de fide definita in Conc. Trid. dicente (Sess. VII, de Sacr. in gen. c. IX) : « Si quis dixerit Confirmatione non

---

(1) Die heiligen Sacramente etc. § 44 Die Form. das Firmum Sacramentes I. — De disciplina arcani, cf. Lapini, liturgia, P. I., lez. V.

imprimi characterem in anima; anathema sit ». Et (Ib. c. VI): « Si quis dixerit Sacramenta novae legis (inter quae Confirmatio receusetur) gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre; anathema sit ».

Prob. 1.^a pars: Sacramentum quod non potest iterari imprimit characterem. Sed Confirmatio, ut patet ex doctrina et praxi Ecclesiae, non potest iterari. Ergo imprimit characterem.

2.º Character est quaedam spiritualis potestas ad aliquas sacras actiones ordinata. Atqui Confirmatio causat in anima potestatem spiritualem ad quasdam actiones spirituales et sacras, praeter illas ad quas datur potestas in baptismo. Ergo confirmatio causat seu imprimit in anima characterem. — *Prob. minor*: Sicut baptismus est quaedam spiritualis generatio per quam homo recipit novam vitam, idest spiritualem, et potestatem ad actiones sacras seu ad ea agenda veluti recenter motus, quae pertinent ad ejus salutem, idest prout secundum seipsum vivit, ita in confirmatione accipit homo quoddam gratiae augmentum promovens ipsum in spiritualem aetatem perfectam conferens ei potestatem ad agendum ea quae pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes fidei; sicut patet exemplo Apostolorum, qui ante adventum Sp. Sancti erant in coenaculo perseverantes in oratione, et postmodum non verebantur fateri christianam fidem etiam coram inimicis. Alia adduximus supra (*De sacr. in gen.*, n. 89-100).

Prob. 2.^a pars: 1.º ex Melchiade Papa (Epist. un.) dicente: « Spiritus Sanctus in fonte baptismi plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum praestat ad gratiam ».

Prob. ratione theologica: Missio seu datio Spiritus Sancti non est nisi cum gratia sanctificante. Atqui in hoc Sacramento datur Spiritus Sanctus ad robur (1) sicut Apostolis datus est in die Pentecostes. Ergo in hoc Sacramento

---

(1) Act. VIII, 15 seqq.

confertur gratia sanctificans velut effectus ejus. Huc faciunt testimonia quae adduximus supra (n. 266 - cf. S. Th., l. c. a. V, c.).

285. **Corollaria.** — I. Quamvis pugna spiritualis contra hostes invisibiles omnibus competat; tamen contra hostes visibiles, idest contra persecutores fidei pugnare, nomen Christi publice confitendo est proprium confirmatorum, qui jam sunt perducti spiritualiter ad virilem aetatem, juxta illud (I. Joan. II, 14): *Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis* etc.

II. Unde proprius et specialis Confirmationis effectus est augmentum gratiae quo homo roboratur ad profitendam fidem et acquirit jus ad specialia auxilia ad talem actum constanter eliciendum.

III. Character confirmationis praesupponit characterem baptismalem; sicut et gratia quae confertur per Confirmationem praesupponit gratiam jam habitam baptismalem.

IV. Unde si quis non baptizatus confirmaretur, nihil reciperet, sed oporteret iterum ipsum confirmari post baptismum; nam ita se habet confirmatio ad baptismum sicut augmentum ad generationem (cf. n. 147, 3.º): nullus autem potest promoveri in perfectam aetatem nisi prius fuerit generatus et natus (cf. S. Th., l. c. a. VI, c.).

V. Non baptizato hoc Sacramentum conferri non debet; imo neque peccatoribus, quia hoc Sacramentum datur ad confirmandum quod prius invenerit. (Ib. a. VII. ad 2.^m).

VI. At si aliquis adultus in peccato existens, cujus conscientiam non habet, vel si jam non perfecte contritus accedat, per gratiam collatam in hoc Sacramento consequetur remissionem peccatorum. (Ib. a. VII. ad 2.^m).

286. **Quaeres.** — Si quis indispositus seu fictus suscipiens hoc Sacramentum non consequitur gratiam, recedente indispositione seu fictione, consequitur ne ipsam gratiam, seu, uti dicunt, reviviscit — ne Sacramentum?

Resp.: Responsio communior theologorum affirmativa est; et haec sententia videtur esse omnino retinenda,

quia Sacramenta, quae characterem imprimunt, mediante characterē causant gratiam ad modum causarum naturalium characterē operante quasi scilicet ex necessitate naturae, licet instrumentaliter, et ideo, obice remoto, habet suum effectum. Adde quod hoc Sacramentum iterari non potest; et ideo nisi revivisceret, ille qui indispositus susciperet ejus effectū perpetuo careret; quod inconueniens esse videtur (n. 239 et seqq.).

CAPUT XXIX.

De ministro et caeremoniis Sacramenti
Confirmationis

(S. Th., l. c. a. XI, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,
JOANN. A S. THOMA, BILLOT — Cf. GONET, l. c. a. V-VI; BILLUANT, l. c., a. VII
GOTII, l. c. qu. II. et III. dub. II;
JUVENIN, l. c. q. V et X; KNOLL, l. c. a. III. et IV).

287. **Ratio capitis.** — Postquam egimus de institutione, materia, forma, effectū confirmationis remanet dicendum de ministro, caeremoniis et subjecto ejusdem; quod duobus capitibus perficiemus.

288. **Haeretici.** — Photius (+ 891) ejusque asseclae docuerunt ministros ordinarios Confirmationis esse presbyteros. Wickleffus eundem errorem professus est (1) cum suis asseclis. Idem dicitur de Valdensibus et Hussitis. Nihil dicimus de novatoribus qui omnem distinctionem inter episcopos et presbyteros, imo clericos et laicos abstulerunt, et ipsum Sacramentum confirmationis cum aliis negaverunt, ut diximus supra (n. 3 et 6). Sit ergo.

289. **Conclusio I.** — *Minister ordinarius Confirmationis est solus episcopus.* — Haec conclusio est de fide definita in Conc. Trid. (Sess. VII, de *Confirm.*, can. III)

---

(1) Wickleffus docuit, ut habetur ex Conc. Constantiensi (a. 1418), quod « Confirmatio juvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio reservantur Papae et Episcopis propter cupiditatem lucri temporalis et honoris ». (Cf. Denz. n. 504).

his verbis: « Si quis dixerit sanctae confirmationis ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem; anathema sit ». (Cf. etiam idem Conc. Sess. XXIII, can. VII et cap. IV).

Prob. 1.º conclusio ex Sacra Scriptura, ex qua habetur quod Apostoli miserunt Petrum et Joannem, idest eos qui erant episcopali dignitate insigniti ad confirmandos baptizatos a Diacono Philippo (1) (cf. supra n. 266, 2.º).

2.º *Prob. ex Patribus*: S. Cyprianus (Epist. ad Jubai. quae est CXXIII, n. 7) dicit baptizatos « Praepositis Ecclesiae offerri.... ut Spiritum Sanctum consequantur ». Firmilianus (2) ait « majores natu manus imponendi et ordinandi possidere potestatem ». Majores autem natu non possunt intelligi nisi episcopi, cum eis solis conveniat potestas ordinandi, ut suo loco probabitur. — S. Cornelius Papa (a. 251) quod Novatianus *ab episcopo* non fuerit *consignatus* lamentatur (3). — S. Joann. Chrysost. de confirmatione dicit: « Haec Apostolorum erat praerogativa, unde et praecipuos (Episcopos qui scilicet loco Apostolorum sunt constituti) et non alios videmus hoc facere ». — Idem docent alii Patres.

3.º *Prob. ex Pontificibus*: Urbanus I (a. 223) (4) ait: « Omnes fideles per manuum impositionem *Episcoporum* Spiritum Sanctum post baptismum accipere debent ». — Melchiades Papa (a. 311) (5) dicit: « Confirmationem in eo praestare baptismo quod a summis Pontificibus, idest ab Episcopis, confertur ». — Innocentius I (a. 402) (6) ait: « De consignandis vero infantibus manifestum est non ab alio quam ab Episcopo licere ». — Idem docet S. Gregorius M. (7)

---

(1) Act. Ap. VIII, 14-17.

(2) Ep. ad Cyprianum.

(3) Ep. ad Fabium Ap. Euseb. Hist. Eccl. l. VI, c. 43.

(4) Ep. I. c. 7.

(5) Ap. Mausii Coll. Conc. t. I, c. 71.

(6) Ep. ad Decentium quae est 25, n. 6.

(7) Ep. data ad Januarium Calaritanum l. 4, al. 3, ep. 9.

S. Leo M. (1) etc.; sed placet afferre verba Eugenii IV (Decr. pro Arm.) qui de Confirmatione dicit: « Ordinarius minister est Episcopus. Et cum coeteras unctiones simplex sacerdos valeat exhibere, hanc nonnisi episcopus debet conferre, quia de solis Apostolis legitur, quorum vicem tenent episcopi, quod per manus impositionem Sp. S. dabant ».

4.º Probari potest ex variis Conciliis nostra conclusio idest ex Eliberitano can. 38, ex Arelatensi III cel. a. 455, ex Hispalensi II (cel. a. 619) can. 7. — Tridentinum supra relatum est.

Prob. ratione convenientiae: In quolibet opere ultima consummatio supremæ arti aut virtuti reservatur, sicut præparatio materiae pertinet ad inferiores artifices, superior autem dat formam, præcipue ultimam perfectionem et vim, unde etiam epistola quæ a notario vel secretario conscribitur, signatur a Domino. Atqui fideles Christi sunt quoddam divinum opus, secundum illud (I Cor. III, 9): *Dei ædificatio estis*, cujus (scilicet operis) Sacramentum Confirmationis est quasi ultima consummatio et perfectio; nam per baptismum ædificatur homo in domum spiritualem, sed per Sacramentum confirmationis quasi domus ædificata dedicatur in templum Spiritus Sancti et quasi epistola conscripta signatur signo crucis. Ergo convenienter collatio hujus Sacramenti Episcopis reservatur, qui obtinent summam potestatem in Ecclesia.

290. Conclusio II. — *Simplex sacerdos potest esse minister extraordinarius ex dispensatione Romani Pontificis.*

Prob. 1.º ex Concilio Florentino dicente: « Legitur aliquando per Apostolicæ sedis dispensationem ex rationabili et urgenti admodum causa simplicem sacerdotem chrismate per Episcopum confecto hoc administrasse Confirmationis Sacramentum » (cf. Denz. 592). Hujusmodi autem dispensationem aliquando fuisse datam a Pontificibus Romanis

---

(1) Ep. 88.

patet ex historia; unde Gregorius M. concessit pro Sardinia (1), « ubi Episcopi desunt, ut presbyteri etiam in frontibus baptizatos chrismate ungere queant ». — Benedictus XIV plura refert (2) hujusmodi facta; imo ait se « potestatem fecisse P. Custodi et Guardiano S. Sepulchri D. N. J. Chr. idem conferendi Sacramentum Confirmationis in locis Terrae Sanctae in quibus actu non degunt Episcopi latini ». Unde concludimus verbis ejusdem Benedicti: « Hodie non videri fas esse potestatem hanc (idest delegandi presbyterum), de qua olim disceptabatur Summo Pontifici abjudicare.... Hanc quaestionem Romanorum Pontificum facta enodarunt » (3).

2.º *Prob. ratione convenientiae*: Papa in Ecclesia habet plenitudinem potestatis ex qua potest quaedam quae sunt superiorum ordinum, communicare quibusdam inferioribus; sicut quibusdam Presbyteris concedit conferre minores ordines, quod pertinet ad potestatem Episcopalem. Et ex hac plenitudine potestatis concessit B. Gregorius Papa quod simplices sacerdotes hoc Sacramentum conferrent quandiu scandalum tolleretur. (Cf. S. Th., l. c. ad 1.^m).

291. **Coeremoniae Confirmationis.** — Quoad coeremonias hujus Sacramenti praecipuae sunt sequentes, idest: 1.º *Assistentia Patrini*, qui dicitur etiam sponsor, 2.º *Manus impositio* quae fit ab Episcopo, 3.º *unctio chrismatis*, 4.º *Vitta lineae*, 5.º *Alapa* ab Episcopo inflicta.

Assistentia Patrini: Patrinus assistens debet esse baptizatus et confirmatus; item debet esse unus, masculus pro masculo, et foemina pro foemina; officium autem Patrini est dextera suscipere, tenere et afferre Episcopo confirmandum; si confirmandus adultus est, ponit pedem suum supra dexterum pedem patrini. Hujus coeremoniae

---

(1) l. IV, Ep. 26.

(2) De syn. l. VIII, c. 7.

(3) l. c. l. VII, c. 7, n. 7, c. 8, n. 1.

significatio est quod christianus licet confirmatus et roboratus et ad pugnam lorica sit indutus, tamen persuasum ei esse debet se duce et monitore adhuc indigere (1).

Manus impositio. Episcopus super omnes confirmandos manus imponit recitans orationem: *Omnipotens sempiterne Deus* etc. Haec autem oratio significat tum humanam fragilitatem, tum gratiam Spiritus Sancti quae confertur.

Unctio chrismatis: Unctio chrismatis fit in fronte ad modum crucis. qui ritus antiquissimus est, ut patet ex S. Augustino (2).

S. Thomas affert pulcherrimam rationem quae duplex est: *primo* quidem quia insignitur signo crucis sicut miles signo ducis, quod quidem debet esse evidens et manifestum, et ideo confirmatus linitur in fronte ut manifeste demonstret se esse christianum, *secundo* signatur in fronte chrismate ad modum crucis, ut neque timore, neque propter erubescerentiam, quae maxime in fronte reperitur propter propinquitatem imaginationis, nomen Christi confiteri praetermittat (l. c. a. IX, c.) (3).

Vitta linea: Vitta linea etiam requiritur probe munda quae cingitur frons confirmati; quae ubique antiquitus pluribus diebus, idest septem vel tribus, vel saltem per unam integram diem ferebatur; significatio autem hujus est quod gratia recepta Spiritus S. sit caute et diligenter conservanda. Nunc tamen in pluribus locis statim aufertur, abluitur et exsiccatur, per ipsos tamen sacerdotes.

Alapa. Episcopus etiam alapam infligit confirmando, quae coereemonia ita a S. Carolo exponitur (4): « Hunc ritum parochus ita docebit ut sciat homo christianus se

(1) Conf. Catech. Rom. de Sacramenti confirm. P. II., c. III, num. 15.

(2) Cf. Tract. in Joann.

(3) Cf. S. Cyrillum Cat. III, mystag.

(4) In Instruct. de Sacr. Confir.

jam militem esse, cujus pugna et victoria eluceat in patiendis injuriis, non in illis inferendis, deinde se in christiana militia constitutum esse in qua non hujus vitae jucunditates et commoda quaerat ».

CAPUT XXX.

De subjecto Sacramenti Confirmationis

(S. Th., p. III. qu. LXV, cum Comm. CAJET., SUARESII, SYLVII, JOANN.

A S. THOMA, BILLOT,

Cf., GONET, l. c. Disp. VII; BILLUART, l. c. Diss. VII, a. I-II;

GOTTI, l. c. q. III, KNOLL, l. c. a. VIII; TEPE l. c. cap. I).

292. **Conclusio I.** — *Quilibet homo baptizatus est capax Confirmationis.*

Prob. 1.º auctoritate Urbani Papae dicentis: « Omnes fideles per manus impositionem Episcoporum debent Spiritum Sanctum post baptismum accipere ».

2.º De intentione naturae et ideo Auctoris naturae nempe Dei, est ut omnis qui corporaliter nascitur ad perfectam aetatem perveniat. Ergo multo magis de intentione Dei est ut qui spiritualiter nascitur perveniat spiritualiter ad aetatem perfectam. Atqui homo natus spiritualiter per baptismum non pervenit ad aetatem perfectam nisi per confirmationis Sacramentum, ut patet ex dictis. Ergo quilibet homo baptizatus, qui scilicet natus est spiritualiter, est subjectum capax Confirmationis.

Dices: Non omnis homo qui nascitur corporaliter pervenit ad aetatem perfectam. Ergo nec omnis homo qui nascitur spiritualiter est confirmandus ut veniat ad aetatem perfectam spiritualiter.

Resp.: *Dist. antec.* per accidens, *conc.*; per se ex sua natura, *nego*. Vel etiam: transeat *antecedens*, et *nego* consequens et paritatem. — Homo corporaliter natus quando-

que impeditur quominus perveniat ad aetatem perfectam propter corruptibilitatem corporis quod morte praevenitur. — Sed anima, quae est subjectum in quo producitur effectus confirmationis, immortalis est; et potest sicut tempore senectutis (secundum corpus) spiritualem nativitatem consequi, ita tempore juventutis vel pueritiae consequi et perfectam aetatem; quia hujusmodi corporales aetates animae non praejudicant. Et ideo hoc Sacramentum potest omnibus exhiberi sive pueris, sive senibus, sive stultis sicut ipse baptismus, quoad validitatem.

293. **Observatio.** — Dixi quemlibet sive puerum sive senem sive virum sive foeminam, dummodo baptismum suscepit, esse subjectum capax confirmationis, ita scilicet ut valide hoc Sacramentum eis conferatur; sed tamen si consideretur ipsa ratio convenientiae, spectata nihilominus ratione circumstantiarum et paucitate ministrorum, melius et convenientius expectatur usus rationis. 1.º Quidem quia cum in baptizatis non habentibus usum rationis nullum adsit damnationis periculum, potius expectatur usus rationis, ut scilicet per proprium actum interius disponantur ut abundantio rem gratiam seu majorem effectum recipiant; effectus enim in suscipientibus Sacramenta proportionatur dispositionibus suscipientium. 2.º Quia major est reverentia ut cum propria fide et dispositione suscipiatur. 3.º Ut ipsemet recordetur quod ab episcopo dicitur, cum alapa coeditur, se scilicet deinceps pro nomine Jesu fortiter contumelia pati debere et se esse paratum. 4.º Ut cum susceptio Confirmationis sit secunda fidei professio sollemnis, et cum prima, quae fit per baptismum, fiat per alios, haec fiat ab ipso qui confirmationem suscipit.

294. **Aetas ad confirmationem.** — Aetas tamen sufficit septem annorum; et ante ex prescriptione Ecclesiae fieri non videtur licere; tamen si praevidetur non posse fieri statuto tempore, puta ob persecutiones ecclesiae vel ob episcoporum penuriam, vel etiam ob aliam similem causam, fieri licet etiam ante.

295. **Praeceptum confirmationis suscipiendae nulum.** — Quoad praeceptum suscipiendi hoc Sacramentum, Scotus, Bellarminus et quidam alii dicunt dari praeceptum non divinum, sed ecclesiae. Communius tamen theologi oppositum docent. — Quos inter recensetur S. Thomas qui dicit quod Sacramentum Confirmationis non est necessitatis, sed utilitatis. — Hoc docet l. IV. dist. VII qu. III, a. 2 quaest. 1. — Idem docet p. III. qu. 65 a. 4. ubi ait: dupliciter aliquid dicitur necessarium: uno modo sine quo finis obtineri non potest; alio modo secundum quid, sine quo scilicet finis haberi potest, sed non ita convenienter, sicut equus necessarius est ad iter; et concludit quod hoc modo Confirmatio dicitur necessaria.

296. **Epilogus eorum quae in tractatu de Confirmatione discussa sunt.** — *Confirmatio* est secundum inter sacramenta Novae Legis et, ut ait Catechismus Romanus, huic sacramento « ab eo nomen rei impositum est, quod hujus sacramenti virtute Deus in nobis id confirmat quod baptismo operari coepit nosque ad christianae solidatis perfectionem adducit ». Confirmationem esse sacramentum primi inter haereticos negarunt protestantes; sed dogma fidei est a Tridentino definitum. *Materia remota* hujus sacramenti est Chrisma, et quidem probabilius, benedictum atque ex oleo olivae et balsamo confectum, materia vero proxima est ipsa chrismatis unctio ac impositio manus episcopi in ipsa unctione chrismatis inclusa. Forma autem est: *Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spir. Sancti.* Hoc sacramentum non solum gratiam sicut et alia sacramenta confert, sed etiam caracterem imprimit. Specialis autem et proprius confirmationis effectus est augmentum gratiae quo homo roboratur ad *providendam fidem* et acquirit jus ad specialia auxilia ad talem actum constanter eliciendum. Minister ordinarius confirmationis est solus Episcopus, at extraordinarius ex dispensatione Romani Pontificis etiam simplex presbyter esse potest. Quoad caeremonias hujus

sacramenti quaedam sunt essentialia sicut *unctio chrismatis et manus impositio* a ministro procedens, alia sunt accidentalialia, tamen observanda ex praescripto ecclesiae, talia sunt *Assistentia* patrini, *vitta linea* qua cingitur frons ejus qui confirmatur, *alapa* quae ab episcopo infligitur. Quilibet homo baptizatus sive mas sive foemina est confirmationis subjectum, nullo tamen praecepto abstringitur ad hoc sacramentum suscipiendum cum non sit necessitatis sed ad melius esse. Aetas tamen ex simplici praescripto ecclesiae septem annorum requiritur.

TRACTATUS DE EUCHARISTIA

CAPUT XXXI.

De ipso Sacramento Eucharistiae

(S. Th., P. III, qu. LXXIII, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,
JOANN. A S. THOMA, BILLOT. — S. THOMAS cont. gent.
cum Comm. FERRARIENS. l. IV. Cap. 63-69 ;
— Cf. *De Eucharistia* ; GONET, disp. II ; BILLUET, diss. I, a. I, diss. II. a. I-III ;
GOTTI, quaest. I, dub. I ; JÜENIM, qu. I ;
KNOLL, l. c., c. III. ; PERRONE, l. c.).

297. **Magnitudo et nobilitas SS. Eucharistiae.** — Incipientes agere de SS. Eucharistia id quod primo menti occurrit est ejus magnitudo et nobilitas, quae ita superat magnitudinem aliorum Sacramentorum ut mens veluti stupefacta et perterrita ita confusa remaneat ut se impotentem ineptamque fateri cogatur ad laudes ejus celebrandas, quamvis veluti praepotenti impulsu ad id feratur. Quid ergo de tanto mysterio in praesenti dicam ? Ego ineptus prorsus pauca verba ex his quae Doctissimus Gonet habet, transcribendo dicam quod « adeo coetera superat unum Eucharistiae Sacramentum, adeoque insolita et stupenda complectitur ut potiori jure inter amoris miracula summum, ultimus amoris conatus, quo vires suas experiri voluit ultimaque meta dici possit, quo Salvator, ut Tridentinum inquit (1), amoris sui divitias omnes effudit. Non miror quae a sanctis Patribus in hujus Sacramenti commendationem plurima congesta sunt, neque supra verum est quod jam inter prima nascentis Ecclesiae initia Martyr Ignatius scripsit, *esse antidotum mortis, pharmacum immortalitatis*, quod postea

---

(1) SESS. XIII, c. 2.

Hieronymus *omnium novitatum novitatem esse* ; quod Germanus Patriarcha Constantinopolitanus *esse arcam luminum* ; quod Damascenus, *esse officinam miraculorum* ; quod Graeci Patres *Θαύμα Θαννάτων* ; quod suavius, ut solet Bernardus, *Sanctum Sanctorum, Sacramentum Sacramento- rum, amorem amorum, dulcedinem dulcedinum* ; et iterum cum ita sponsam compellat : « *Gratulare, Sponsa, gaude incomparabiliter gloriosa et amabilis sponsa. In terra sponsum habes in Sacramento, in coelis habitura es sine velamento. Et hic et ibi veritas, sed hic palliata, ibi manifesta* ».

298. **Ordo eorum quae dicenda sunt de SS. Eucharistia.** — Agentes de SS. Eucharistia duo considerata sunt quae in ea continentur et quae sunt veluti duae facies ejus, videlicet Sacramentum et Sacrificium, est enim utrumque. Duo ergo sunt exponenda in praesenti tractatu, 1.º Sacramentum Eucharistiae, 2.º Sacrificium Eucharistiae. — Circa Eucharistiam prout est Sacramentum plura sunt explananda seu exponenda 1.º ipsum Sacramentum, 2.º materia, quae tamen considerata est ante conversionem seu consecrationem et post, quando scilicet conversa est in corpus et sanguinem Christi de cujus praesentia proinde agendum est. 3.º forma, 4.º effectus, 5.º usus, 6.º minister. In praesenti capite de ipso Sacramento agimus, de aliis in sequentibus.

299. **Determinanda in praesenti capite.** — Circa ipsum Eucharistiae Sacramentum in praesenti capite determinanda occurrunt, veritas, unitas, institutio, necessitas.

300. **Conclusio I.** — 1.º *Eucharistia est verum Sacramentum*, 2.º *a Christo Domino institutum*. — Haec conclusio quoad utramque partem est de fide decisa in Conc. Trid. in quo (Sess. VII. Decr. de Sacr. in gen.) definitur esse septem Sacramenta inter quae SS. Eucharistia etiam recensetur. — Et (Sess. XIII. cap. I) dicitur : « Majores nostri omnes quotquot in vera Christi Ecclesia fuerunt qui de SS. hoc Sacramento disseruerunt apertissime professi sunt,

hoc tam admirabile Sacramentum in ultima coena Redemptorem nostrum instituisse » (cf. etiam idem Conc. cap. II, l. c.).

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura ex qua habetur quod in Eucharistia sunt omnia quae ad rationem Sacramenti requiruntur: videlicet 1.º signum sensibile, 2.º gratiae collatio et 3.º institutio divina. Nam in Matthaeo (XXVI, 26 et seq.) dicitur: « *Coenantibus autem eis, accepit Jesus panem et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite: Hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes: Hic est enim sanguis meus novi Testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (1). Et (Luc. XXII, 19): *Hoc facite in meam commemorationem*. Et (Joan. V, 54 et seq.): *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam aeternam et ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem.... in me manet et ego in illo*. — Quibus verbis omnes praedictae conditiones manifestissime continentur.

2.º Apostoli memores institutionis hujus Sacramenti factae a Christo et praecepti simul: *Hoc facite in meam commemorationem* (2), hoc ipsum inde fecerunt, conficientes Eucharistiam et eam distribuentes, ut patet ex illo (Act. II, 42): *Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum et communicatione fractionis panis et orationibus*; et ex alio (I. Cor. X, 16 et seqq.): *Calix benedictionis cui benedicimus nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus nonne participatio sanguinis Christi est?*

3.º Haec nostra conclusio probari de facili potest ex perpetua traditione Ecclesiae: « Juxta testimonia SS. Patrum, ait Conc. Florentinum, Ecclesiae creditur ipsum

---

(1) Cf. I. Cor. II, 23.

(2) Cf. ib. c. XI, 28).

Dominum in vino aqua permixto hoc instituisse Sacramentum » (1). Unde ita nota est et manifesta ut, sicut advertit noster Gonet (2), Vasquez (3) fuse contendat nullum haereticum in speciali negasse Eucharistiam esse Sacramentum, licet multi male senserint de reali Christi praesentia in ea; quod etiam cl. Billot tenet (4) quamvis fortasse nimis absolute loqui videatur. Alia igitur argumenta praetermittimus.

4.º *Prob.* hanc institutionem fuisse convenientem ratione S. Thomae: Sacramenta Ecclesiae ordinantur ad subveniendum homini in vita spirituali sicut media naturalia sunt ordinata ad subveniendum homini in vita corporali. Atqui in vita corporali praeter generationem qua homo vitam accipit et praeter augmentum quo perducitur ad perfectionem vitae, requiritur alimentum quo conservetur in vita, et praecipue cum homo est propectae aetatis tale alimentum debet esse magis substantiale: ergo etiam in vita spirituali praeter baptismum per quem habetur generatio spiritualis et praeter confirmationem, quae est spirituale augmentum quo homo pervenit statim ad aetatem propectam in vita spirituali, oportet esse Sacramentum Eucharistiae quod est spirituale alimentum et quidem maxime substantiale ut homo in vita spirituali conservetur et proficiat (cf. S. Th. hic a. I).

301. Quaedam differentiae adsignantur in hoc Sacramento ab aliis Sacramentis. — 1. Haec est differentia inter Eucharistiam et alia Sacramenta habentia materiam sensibilem, quod Eucharistia continet aliquid sacrum absolute, scilicet ipsum Christum, quod non contingit in aliis Sacramentis, sicut aqua baptismi continet aliquid sacrum in ordine ad aliud, scilicet continet virtutem ad

---

(1) Decr. pro Armenis.

(2) De Sacr. Euch. disp. II. a. § I.

(3) Hic disp. 167. c. I.

(4) De Sacr. Euch.

sanctificandum, et eadem est ratio de chrismate et similibus.

II. Idem Sacramentum Eucharistiae perficitur in ipsa consecratione materiae, alia vero Sacramenta perficiuntur in applicatione materiae ad hominem sanctificandum.

III. Et ex hoc sequitur alia differentia: nam in Sacramento Eucharistiae id quod est res et Sacramentum est in ipsa materia (idest corpus Christi), id autem quod est res tantum est in suscipiente, scilicet gratia quae conferitur; in baptismo autem utrumque est in suscipiente, scilicet et character qui est res et Sacramentum, et gratia remissionis peccatorum quae est res tantum. Et eadem ratio est de aliis Sacramentis (l. c. ad 3.^m).

IV. Inter signum sensibile Eucharistiae, idest species, et signum sensibile baptismi, scilicet aquam, haec differentia attenditur inter alias quod aqua efficit solum virtute Spiritus Sancti, species vero panis efficiunt aliquid virtute Corporis Christi, non exclusa tamen virtute Spiritus Sancti (l. c. ad 2.^m).

V. Perfectio seu augmentum quod homo consequitur per confirmationem alia est a perfectione quam homo consequitur per Eucharistiam, nam illa habetur statim virtute divina, haec autem habetur ex adjunctione alicujus extrinseci quod est corpus Christi, hominem conservantis ad eum ferme modum quo habetur ex adjunctione cibi vel indumenti vel alicujus hujusmodi (l. c. ad 1.^m).

302. **Definitio Sacramenti Eucharistiae.** — Eucharistia potest considerari physice et metaphysice: si consideretur physice, ita a theologis definitur: *species panis et vini consecratae sub praescripta verborum forma realiter continentibus Christum ad causandam gratiam cibantem animam.* Metaphysice vero considerata dicitur: *Sacramentum Novae Legis significans Christum ut realiter contentum sub ipsis speciebus et gratiam cibantem et nutrientem animam* (1). Bre-

---

(1) Cf. Gonet. De Sacr. Euch. disp. II. a. I. § VI.

vius dici potest: *Sacramentum Novae Legis continens realiter Christum quo spiritualis vita animae nutritur*. Per hoc quod dicitur: *Sacramentum Novae Legis*, designatur id in quo cum aliis Sacramentis convenit, alia vero verba differentiam ab aliis designant; nam alia Sacramenta Christum non continent, neque proprie nutriunt spiritalem vitam ad modum cibi, sed vel ipsam causant ut baptismus et poenitentia, vel simpliciter augmentum praestant.

303. Punctum quaestionis circa unitatem Eucharistiae. — Sacramentum Eucharistiae habere quamdam unitatem ab omnibus conceditur; omnes enim concedunt omnia quae sunt significativa in hoc Sacramento ad rationem Sacramenti pertinere. Sed in modo explicandi talem unitatem non conveniunt. Quidam, quos refert Vasquez (1), posuerunt Sacramentum Eucharistiae esse unum unitate generica, putarunt scilicet tam species panis quam species vini et consecrationem etc. convenire solum in unitate generica Sacramenti, et ideo secundum speciem esse plura Sacramenta dixerunt. Alii docuerunt esse unum specie, sed diversimode. Aureolus dicit esse unum ex unitate rei contentae, idest ex Christo qui est unus. Alex. Alensis et D. Bonaventura vero ex unitate institutionis. Sed communis sententia quam amplectuntur theologi cum S. Thoma docet Eucharistiam esse unum Sacramentum ex unitate finis, idest ex unitate refectionis.

304. Conclusio II. — *Eucharistia 1.º est unum Sacramentum unitate speciei atomae, 2.º quae unitas speciei desumitur ex unitate spiritualis refectionis.*

Prob. 1.^a pars: Quae non sunt unum secundum speciem atomam seu infimam (2) dici possunt simpliciter et absolute plura. Atqui Eucharistia non potest dici esse plura Sacramenta. Ergo Eucharistia est unum Sacramentum unitate specifica atomae, seu unitate speciei ultimae. — *Maj.*

---

(1) De Sacr. Euch. disp. 39 sect. 3.

(2) Cf. Comp. phil. log. c. III.

patet: nam quamvis animalia sint unum unitate generis, tamen dici possunt esse plura animalia. — *Minor prob.*, ex Catechismo Romano dicente de Eucharistia: « Non plura Sacramenta sed unum tantum esse Ecclesiae auctoritate docti confitemur » et addit rationem dicens: « Aliter enim septenarius Sacramentorum numerus constare non poterit » (1). — *Confirmatur* ex eo quod Conc. Trid. (sicut et alia Concilia) non loquitur de Eucharistia nisi ut de uno Sacramento.

Prob. 2.^a pars: Sacramentum Eucharistiae est essentialiter significativum refectionis spiritualis. Atqui ea quae sunt essentialiter significativa speciem et unitatem desumunt ab unitate finis ad quem significandum essentialiter ordinantur. Ergo Sacramentum Eucharistiae habet unitatem suam specificam ex unitate spiritualis refectionis ad quam significandam ordinatur.

Confirmatur: Quamvis species panis et species vini et corpus et sanguis Christi sint res diversae physice loquendo; tamen si considerentur ut ad Sacramentum pertinentia et ipsum constituunt, conveniunt in uno sub ratione Sacramenti considerata, idest in significando perfectam animae sanctitatem obtinendam per modum spiritualis refectionis quae est una, cibus enim et potus unam constituunt refectionem.

305. **Obj. I.** — 1.º In Collecta dicitur: « Purificent nos Domine Sacramenta quae sumpsimus »; quae verba de Eucharistia suscepta dicuntur: 2.º Eucharistia continet plura et distincta signa; ex quorum multiplicatione multiplicatur Sacramentum quod est signum: 3.º in Eucharistia habetur duplex materiae consecratio, in consecratione autem materiae perficitur Sacramentum.

Resp. ad 1.^m: Hoc Sacramentum, idest Eucharistia, quodammodo dici potest multa per comparisonem scilicet

---

(1) P. II, De Euch. c. 4 n. 10; Cf. S. Th. IV. dist. VIII, qu. I. a. I. in 1.º ex arg. sed contra.

ad alia Sacramenta in quibus materia est una tantum; vel etiam inquantum in hoc Sacramento sunt plura quae significant: sed quia haec plura unum significant, integrant unam significationem, et unum significatur ad modum unius, et ideo simpliciter dici debet unum Sacramentum, quamvis secundum quid possit dici plura.

Et ex hoc patet solutio ad 2.^m; nam materialiter panis et vinum sunt plura signa, sed formaliter et perfective sunt unum etiam in significando. Et patet etiam responsio ad 3.^m, nam concedimus duplicem materiam consecratam esse plura Sacramenta materialiter, formaliter autem et perfective unum.

306. **Obj. II.** — Si species panis et vini unum integrum et perfectum Sacramentum constituunt, sequitur quod qui recipit Eucharistiam sub una specie panis, non recipiat perfectum et integrum Sacramentum, unde laici effectum correspondentem significationi vini non percipiunt. Sed hoc est falsum. Ergo.

Resp. : Nego maj. Nam quamvis species panis, ut continent corpus Christi post consecrationem, non significant directe et explicitè sanctitatem perfectam obtinendam per modum refectionis spiritualis completae, significant tamen concomitanter indirecte et implicite, inquantum scilicet Corpus Christi contentum sub speciebus panis manducandum a fidei continet in se vere ipsum sanguinem, cum sit corpus vivum, et ideo etiam solae species panis significant conjunctionem animae perfectam cum corpore et sanguine Christi, ex qua conjunctione habetur perfecta sanctitas.

307. **Observationes.** — I. Sub qualibet specie continetur totus Christus, et ideo sub specie panis totus Christus sumitur a fidelibus, quod definitum est a Conc. Trid. (Sess. XIII Decr. de SS. Euch. Sacr. can. 3) dicente: « Si quis negaverit in venerabili Sacramento Eucharistiae sub unaquaque specie.... totum Christum contineri; anathema sit »; et (Sess. XXI de comm. sub. utr. sp.) « Si

quis negaverit totum et integrum Christum.... sub una panis specie sumi; anathema sit ».

II. Unde ut idem Conc. (l. c. cap. III) dicit: « Quamvis Redemptor noster.... hoc Sacramentum in duabus speciebus instituerit et Apostolis tradiderit, tamen fatendum (*est*) etiam sub altera tantum specie.... verum Sacramentum sumi ».

308. **Quid est quod in Eucharistia habet veram rationem Sacramenti.** — Juxta triplicem modum loquendi theologorum, qui dissentire videntur, sed idem dicunt, Sacramentum Eucharistiae dici potest esse *species consecratae*; et similiter: *species consecratae et corpus Christi*, et insuper dici potest esse *corpus Christi*. Nam *species consecratae*, ut consecratae, includunt corpus Christi, et ideo primus modus dicendi est idem ac secundus modus dicendi: insuper cum dicitur quod Sacramentum Eucharistiae est corpus Christi non intelligitur corpus Christi in se praecisum a speciebus, sed ut substat speciebus formaliter, et ideo etiam hic modus dicendi coincidit cum aliis duobus, quia importat species et corpus Christi. — Tamen melius et exactius dicimus quod Sacramentum Eucharistiae formaliter importet *ipsas species consecratae* quatenus scilicet connotant corpus Christi sub eis contentum; nam solum species sic consideratae sunt signum sensibile, corpus autem Christi ut sub illis speciebus contentum proprie et stricte non est signum sensibile, licet possit dici signum.

309. **Denominationes Eucharistiae.** — Eucharistia potest multipliciter denominari, quia multipliciter potest considerari quoad suam significationem, secundum quam tripliciter accipi et significari potest: 1.º Una significatio est respectu *praeteriti* inquantum scilicet est Sacramentum commemorativum Dominicae passionis, quae fuit verum sacrificium, et secundum hoc nominatur *sacrificium*. — 2.º *Aliam significationem* habet respectu rei *praesentis*, scilicet *Ecclesiasticae unitatis* cui homines aggregantur per

hoc Sacramentum. Et secundum hoc nominatur *Communio* vel *συναρπς*: Dicit enim Damascenus quod dicitur Communio 1.º quia communicamus per ipsam Christo, et 2.º quia communicamus et unimur ad invicem per ipsam. — Sed inquantum continet ipsum Christum dicitur *Hostia*. 3.º *Tertiam* significationem habet respectu *futuri* inquantum scilicet hoc Sacramentum est praefigurativum fruitionis Dei quae erit in Patria. Et secundum hoc dicitur *viaticum* quia hic praebet viam illuc perveniendi. — Et dicitur etiam *Eucharistia*, idest *bona gratia*, quia *gratia Dei vita aeterna*, ut dicitur (Rom. VI, 23), vel quia realiter continet Christum qui est plenus gratia. — Dicitur etiam in Graeco *μεταληψς* idest *absumptio*, quia per hoc, ut Damascenus dicit « Filii haereditatem assumimus ».

310. **Origo denominationis Eucharistiae.** — Imprimis Eucharistia nomen Graecum est ab *εὖ* bene et *χαρις* gratia, unde significat *bona gratia*, quia *gratia Dei vita aeterna*, vel quia realiter continet Christum qui est plenus gratia ». Hoc nomen Eucharistia antiquissimum est; eo enim usi sunt Patres Apostolici et alii Patres, ut S. Ignatius M. (1), S. Justinus M. (2), S. Cyprianus (3), S. Cyrillus Hier. (4). — Varia, imo plurima nomina habet ex variis capitibus: 1.º *ab actione*, 2.º *a materia*, 3.º *a re*, 4.º *a tempore*, 5.º *ab effectibus* (5).

---

(1) Ep. ad Philad.

(2) Apol. 2.

(3) Epist. X et XI.

(4) Catech. I Mystag.

(5) 1.º *Ab actione* qua conficitur, vel dispensatur dicitur *benedictio* vel *Sacramentum benedictionis*, dicitur etiam *fractio panis*.

2.º *A materia* ex qua conficitur dicitur *panis* vel simpliciter vel cum addito, idest *panis coelestis*, *panis mysticus*, *panis Christi*, *panis dominicus*, *panis animae substantialis*, *panis quotidianus*: sic nominatur a S. Augustino in variis locis suorum operum. Ab Ecclesia dicitur: *Panis angelorum* (in sequentia), in canone dicitur *Panis sanctus vitae*

311. Institutio Eucharistiae. — Imprimis supponimus secundum fidem nostram tenendum esse firmiter Christum Jesum in nocte ultimae coenae instituisse Eucharistiam, nam (Matth. XXVI, 26 27) apertis verbis dicitur: *Coenantibus autem eis, accepit Jesus panem, benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite. Hoc est corpus meum. Et accipiens calicem etc.* Et Conc. Trid. (sess. XXII, c. I) dicit: « Ita majores nostri omnes quotquot in vera Ecclesia fuerunt qui de sanctissimo hoc Sacramento disseveruerunt, apertissime professi sunt hoc tam admirabile Sacramentum in ultima coena Salvatorem nostrum instituisse ». Unde in Canone Missae dicitur de Christo: « Qui pridie quam pateretur accepit panem etc. ».

312. Duplex consideratio institutionis Eucharistiae. — Eucharistia potest considerari dupliciter, loquendo de ejus convenienti institutione; 1.º in se; 2.º quoad tempus quo instituta est. — De convenientia institutionis Eucharistiae in se acceptae directe argumenta ab Angelico non afferuntur distincta et specialia; ratio est quia sufficienter probat argumentum *sed contra* quod est argumentum ge-

---

aeternae, calix salutis perpetuae. — Graeci dicunt saepe *dona, sancta dona.*

3.º *A re* quae in Eucharistia continetur dicitur: *Corpus Christi, Sanguis Christi, Corpus Domini, Sacramentum corporis et sanguinis.*

4.º *A tempore et loco* institutionis dicitur *Coena Dominica, mystica*; vocatur: *Mensa Domini*, quia Christus mensae recumbens eam instituit; dicitur: *Pascha, novum Testamentum*, quia fuit ultima Christi morituri voluntas et dispositio.

5.º *Ab effectibus* dicitur *Communio*, et *Synapsis*, unde a S. Paulo (I. Cor. X, 16) dicitur: *Communicatio sanguinis Christi, participatio corporis Domini.* Et vere et proprie quidem dicitur *Communio*, quia per Eucharistiam communicamus cum Christo et inter nos etiam unimur et jungimur, juxta illud Christi (JOAN., VI, 57): *Qui manducat carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in eo*, et illud Apostoli: *Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes de uno pane participamus.* Appellatur tandem *Sacramentum gratiae, gratia salutaris.* (I. COR. X, 17).

nerale probans de omnibus quae a Christo facta sunt; 1.º quidem quia ipse est Deus, et ideo ipsa sapientia operans a qua omnia convenienter fiunt, 2.º quia hoc testatur ipsamet Sacra Scriptura dicens (Marc. VII, 37): *Bene omnia fecit.* — Insuper argumenta quae in corpore articuli afferuntur optime probant implicate et indirecte. Unde sit.

313. **Conclusio III.** — *Convenienter hoc Sacramentum fuit institutum in coena.*

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura (Marc. VII, 37) dicente: *Bene omnia fecit.* — *Omnia bene Christum fecisse,* patet etiam ratione a priori, quia scilicet Christus erat Deus.

2.º *Prob.* conclusio triplici ratione: 1.º quidem ratione continentiae hujus Sacramenti: nam in Eucharistia continetur Christus sicut in Sacramento. Fuit autem conveniens ut Christus discessurus in propria specie, aliquo modo cum discipulis, imo et cum tota Ecclesia remaneret, quod Christus fecit in Sacramentali specie se ipsum relinquendo: conveniens est enim ut in absentia imperatoris vel regis ejus imago exponatur veneranda, quia non potest relinqui persona secundum realitatem; sed quia Christus potuit relinquere realitatem sui, ideo fuit conveniens ut hanc relinquendo nobis Eucharistiam institueret, ita enim agendo memoriale dignum divinitate reliquit, quod nulli hominum convenit. Unde Eusebius Emissenus dicit (hom. 4 in Paschate): « Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis, et illaturus syderibus, necesse erat ut die coenae Sacramentum corporis et sanguinis sui consecraret nobis ut coleretur jugiter per mysterium quod semel offerebatur in pretium ». — 2.º Quia sine fide passionis Christi nunquam poterit esse salus, secundum illud (Rom. III, 25): *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius.* Et ideo oportuit omni tempore apud homines esse aliquid repraesentativum Dominicae passionis cujus in veteri Testamento praecipuum Sacramentum erat Agnus Paschalis. Unde et Apostolus (I. Cor. V, 7) dicit: *Pascha*

nostrum immolatus est Christus; successit autem ei in novo Testamento Eucharistiae Sacramentum quod est commemorativum praeteritae passionis, sicut et illud fuit praefigurativum futurae. Unde sicut ante passionem requirebatur figura ut conveniens, ita post passionem requiritur memoriale ipsius passionis. Et ideo conveniens fuit ut imminente passione celebrato priori Sacramento novum Sacramentum institueret. Unde Leo Papa dicit (Sermo 7 de *Passione*) quod « ut umbrae cederent corpori, antiqua observantia novo excluditur Sacramento; hostia in hostiam transit, sanguis sanguine aufertur; et legalis festivitas, dum mutatur, impletur ». — 3.º Quia ea quae ultimo dicuntur, maxime ab amicis recedentibus, magis memoriae mandantur, quia tunc magis inflammatur affectus ad amicos; ea vero ad quae magis afficimur, profundius animo imprimuntur. Unde Beatus Alexander I Papa, dicit: « Nihil in sacrificiis majus esse potest quam corpus et sanguis Christi, nec ulla oblatio hac potior est »; ideo ut in maiore veneratione haberetur, Dominus in ultimo discessu suo a discipulis hoc Sacramentum instituit. Et hoc est quod Augustinus dicit (ep. ad Joan. 118): « Salvator quo vehementius commendaret mysterii hujus altitudinem, ultimum hoc voluit arctius infigere cordibus et memoriae discipulorum a quibus ad passionem digressurus erat ».

314. Agnus Paschalis figura hujus Sacramenti. — Figura hujus Sacramenti continetur in Agno Paschali, nam dicit Apostolus (I. Corint. V, 7-8): *Pascha nostrum immolatus est Christus*; itaque epulemur in azimis sinceritatis et veritatis. — Ad cujus evidentiam in hoc Sacramento tria consideranda sunt, 1.º id quod est Sacramentum tantum, quod est *panis et vinum*, 2.º id quod est res et Sacramentum, idest *corpus Christi verum*, 3.º quod est res tantum, scilicet effectus hujus Sacramenti. — Quoad 1.^m potissima figura fuit *oblatio Melchisedech* qui obtulit *panem et vinum*; quoad 2.^m idest *Corpus Christi* figura fuerunt omnia sacrificia Veteris Testamenti praecipue sa-

crificium *expiationis* quod fuit solemnissimum; quantum ad 3.^m praecipua figura fuit *Manna*. — In Agno autem haec tria continentur: 1.º cum panibus azimis comedebatur, 2.º ipse Agnus offerebatur ab omni multitudine, 3.º per sanguinem Agni protecti sunt ab angelo devastante.

CAPUT XXXII.

De materia panis Sacramenti Eucharistiae

(S. Th., p. III, qu. LXXIV, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,
JOAN. a S. THOMA, BILLOT — S. Thom. c. g. l. cit. cap. 69.

— Cf. GONET, l. c. disp. III; BILLUART, l. c. diss. III.; GOTTI, l. c. dub. II-VI;
JUEIN, l. c. qu. II; KNOLL, l. c. diss. II, a. I).

315. **Ratio capitis.** — Primum quod inter partes essentielles Sacramentorum occurrit considerandum, est materia; ideo postquam egimus de hoc Sacramento Eucharistiae in se praescindendo a suis partibus intrinsece constituentibus, agendum est de materia ipsius, inde de forma. Sed materia in hoc Sacramento convertitur in aliud vi consecrationis; et ideo agendum est de materia ante conversionem seu ante consecrationem, et inde de materia post conversionem. Et quia post conversionem materiae habetur in hoc Sacramento corpus Christi, ideo dicemus de corpore Christi in hoc Sacramento existente seu praesente. Circa materiam autem ante conversionem plura determinanda sunt, idest de pane, de vino, de eorum qualitate seu natura, quantitate et admixtione aliorum elementorum; quod perficiemus pluribus capitibus.

316. **Haereses.** — Circa materiam hujus Sacramenti diversi fuerunt errores. Artotyritae, ut S. Augustinus dicit (l. de haeresibus c. 28) (1), offerebant panem et caseum

---

(1) Cf. etiam S. Epiphanium Haer. XII.

in hoc Sacramento dicentes a primis hominibus oblationes de fructibus terrae et ovium fuisse celebratas. Cataphrygae autem et Pepuziani Eucharistiam conficiebant ex farina mixta sanguine quem extorquebant de toto corpore infantium minutis punctiōum vulneribus (1). Alii vero haeretici modo turpi et nefando Eucharistiam parabant. Calvinus (2) autem docuit pane et vino deficientibus, aliam materiam, idest omne esculentum et poculentum posse subrogari.

317. Conclusio I. — *Panis et vinum est materia remota Eucharistiae.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, ut patet ex Conc. Lateran. IV celeb. a. 1215, in quo dicitur de Christo: « Cujus corpus et sanguis in Sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur, transubstantiatis pane in corpus, et vino in sanguinem potestate divina » (3).

Prob. 1.º conclusio ex Sacra Scriptura dicente (Matth. XXVI, 26-29): Coenantibus autem eis, accepit Jesus panem et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite et comedite; hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti. Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum etc. — Insuper Christus addidit Apostolis (4): Hoc facite in meam commemorationem.

2.º Probari et confirmari potest ex Apostolis (5) quos apparet hanc materiam adhibuisse in conficienda Eucharistia, sicut etiam ex antiquissima praxi Ecclesiae, nec non ex SS. Patrum testimoniis, quae afferentur infra dum agatur de transubstantiatione materiae.

---

(1) Cf. S. Aug. de haer. c. 26.

(2) Inst. I. IV. c. 17.

(3) Cf. Denz. 357.

(4) Luc. XXII, 19: cf. Marc. XIV, 22, et I. Cor. XI, 24 et seq.

(5) Act. II, 42, et I. Cor. X, 16.

3.^e *Prob. ratione convenientiae*: Sicut aqua assumitur in Sacramento baptismi ad usum spiritualis ablutionis, quia corporalis ablutio communiter fit in aqua; ita panis et vinum, quibus communius homines reficiuntur, assumuntur in hoc Sacramento ad usum spiritualis manducationis. — Insuper effectus Eucharistiae est unitas Ecclesiae quae constituitur ex diversis fidelibus sicut panis conficitur ex diversis granis et vinum fluit ex diversis uvis, unde dicit Apostolus (I. Cor. X, 17): *Unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus* (l. c. a. I. c.). Aliae duae rationes adduntur quare seorsum sumitur panis et vinum: 1.^a in eo consistit, quod significat aptius passionem Christi, in qua sanguis est a corpore separatus, unde in hoc Sacramento quod est memoriale Dominicae passionis, seorsum sumitur panis ut Sacramentum corporis, et vinum ut Sacramentum sanguinis; 2.^a quantum ad effectum qui consideratur in unoquoque sumentium; quia, ut Ambrosius dicit (in Epist. I. ad Cor. c. 11): « Hoc Sacramentum valet ad tuitionem animae et corporis; et ideo corpus Christi sub specie panis pro salute corporis; sanguis vero sub specie vini pro salute animae offertur ».

318. **Conclusio II.** — *Solus panis triticeus et solum vinum de vite est materia apta hujus Sacramenti.*

Prob. 1.º ex Conc. Florent. dicente: « Tertium est Eucharistiae Sacramentum, cujus materia est panis triticeus et vinum de vite ».

2.º *Prob.* ex communi theologorum sententia et perpetua praxi Ecclesiae tam Latinae quam Graecae.

3.º *Prob.*: Sicut ex eo quod baptismum Christus dixit conferendum esse ex aqua, juxta illud: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua*, concluditur materiam baptismi esse solum aquam simpliciter dictam, idest naturalem; ita etiam ex eo quod dicitur Christus in hoc Sacramento accepisse *panem* et *vinum*, et dedisse praeceptum ut idipsum facerent Apostoli in ejus memoriam, deducitur materiam hujus

Sacramenti esse solum panem triticeum et solum vinum de vite.

Confirmatur: 1.º Christum in coena tam solemnem non est verisimile adhibuisse alium panem a triticeo, idest a pane quem tunc ordinarie adhibebant et a pane quem communiter adhibent homines et semper ordinarie adhibuerunt. 2.º Alii panes non omnibus placent, imo facile nauseam causant; est autem inconueniens quod species hujus Sacramenti aut nauseam causent aut ob aliam rationem similem gustum fidelium offendant. Ergo dicendum videtur nonnisi panem triticeum esse materiam aptam hujus Sacramenti et similiter dicendum est de vino de vite. 3.º Alius panis introductus est in defectum illius, idest triticei, unde neque *simpliciter panis* dicitur, sed cum addito, e. g. dicitur *panis hordeaceus*, *panis ex milio* etc.

319. **Corollarium.** — I. Ex quibus sequitur invalide consecrari panem ex castaneis, ex fabis, ex pisis, ex avena, ex hordeo, ex milio. — Sed quoad siliginem et speltam dubium esse videtur ob dissensum theologorum. S. Thomas censet valere consecrationem panis ex *siligine*, quia putat siliginem derivari ex grano triticeo in malis terris seminato, alii tamen negant. Quoad speltam (granturco?) S. Thomas negat esse materiam validam, alii affirmant. — Utraque materia tamen prohibita est, quia est materia saltem dubia qua uti non licet.

II. Ratio autem quare illa grana praedicta non sint materia valida hujus Sacramenti est quia non sunt ejusdem speciei cum grano triticeo; et quamvis habeant similitudinem ad illud, tamen haec similitudo non est tanta ut importet identitatem speciei, sed potius quamdam propinquitatem, sicut lupus et canis ob similitudinem quam habent, propinquitatem in specie important, sed non identitatem.

III. Modica permixtio frumenti alterius speciei non solvit speciem et naturam frumenti tritici, quia id quod est modicum quodammodo absumitur a plurimo; ideo si

sit modica admixtio alterius frumenti ad multo majorem quantitatem tritici poterit exinde confici panis qui est materia hujus Sacramenti; si vero sit magna permixtio, puta ex aequo vel quasi talis, permixtio speciem mutat, unde panis inde confectus non erit materia hujus Sacramenti.

IV. Quoad corruptionem autem est distinguendum; quandoque enim tanta est corruptio panis quod solvitur species panis, sicut cum continuïtas solvitur et sapor et color et alia accidentia mutantur. Ex tali materia non potest confici corpus Christi. Aliquando vero non est tanta corruptio quae speciem solvat, sed est aliqua dispositio ad corruptionem, quod declarat aliqualis immutatio saporis. Et ex tali pane confici potest corpus Christi; sed peccat conficiens propter irreverentiam Sacramenti. — Unde quia amyllum est ex tritico corrupto, ideo non videtur quod panis ex eo confectus possit fieri corpus Christi, quamvis quidam contrarium putent.

320. **Conclusio III.** — *Quantitas materiae hujus Sacramenti non est determinata.*

Prob.: Si quantitas materiae hujus Sacramenti esset determinata quoad validitatem, hoc esset aut ab ipsa Christi voluntate, aut ab hujus Sacramenti fine. Atqui neque a voluntate Christi, neque ab hujus Sacramenti fine desumitur haec determinatio. Ergo nullo modo determinata est materia hujus Sacramenti.

Prob. minor: et 1.º *non a voluntate Christi;* quia ea quae determinantur a simplici voluntate Christi nonnisi ex evangelio aut ex traditione per ipsam Ecclesiam notificantur: in evangelio autem aut in traditione nullum vestigium extat hujus voluntatis Christi determinantis materiam panis aut vini, imo in ipso evangelio indeterminate est sermo.

2.º *Non ex fine hujus Sacramenti desumitur determinatio;* nam usus hujus Sacramenti est usus fidelium: ergo per comparisonem ad usum fidelium desumi debet determinatio quantitatis materiae hujus Sacramenti. — Igitur aut

per comparisonem ad usum fidelium qui nunc occurrunt, aut ad usum fidelium *absolute*; non autem per comparisonem ad usum fidelium qui hic et nunc occurrunt, secus sacerdos, puta parochus, qui paucos parochianos habet non posset consecrare multas hostias, imo sequeretur quod idem sacerdos, quandoque posset pauciores, quandoque plures, et quandoque unam tantum, quandoque duas etc. hostias consecrare. Quod a nullo conceditur. Ergo dicendum est determinationem quantitatis materiae esse desumendam per comparisonem ad fideles *absolute*; fideles autem *absolute* indeterminati sunt. Ergo etiam materia quae potest consecrari non est determinata.

321. **Quaestio.** — Sed movetur quaestio de pane azymo vel fermentato, idest an debeat confici hoc Sacramentum ex pane azymo vel ex fermentato.

322. **Graecorum et latinorum praxis.** — Graeci in fermentato Eucharistiam conficiunt, Latini vero in azymo. Haec quoad praxim. Saeculo undecimo inter Graecos et Latinos contentio orta est circa validitatem consecrationis panis azymi. Unde Michael Coerularius Patriarcha Cpanus et Leo Archiepiscopus Acridanus in Bulgaria accusarunt (circa a. 1053) Latinos quod in azymo consecrarent. S. Leo IX Papa, missa epistola, eorum temeritatem retulit. Sed etiam nunc Graeci schismatici errorem eundem profitentur dicentes Christum in pane fermentato consecrasset, nec proinde rite confici Sacramentum in pane azymo concludunt.

323. **Conclusio I.** — *Tam in pane triticeo fermentato quam in azymo rite Sacramentum conficitur.* — Haec conclusio quoad utramque partem considerata ad fidem pertinet, nam in Conc. Florentino consensu Latinorum et Graecorum ita statutum est: « Definimus.... in azymo, sive fermentato pane triticeo corpus Domini veraciter confici, et sacerdotes in alterutro ipsum conficere debere unumquemque juxta suae Ecclesiae sive occidentalis sive orientalis consuetudinem ».

Prob. 1.º conclusio quoad 2.º partem ex Sacra Scriptura; dico quoad 2.º partem, quia quoad 1.º conceditur ab omnibus tum Graecis, tum Latinis, nullaque est aut fuit contentio. Ita ergo probatur: Christus consecravat in pane azymo. Ergo consecratio in pane azymo est valida. — Conseq. patet. — Prob. antec. 1.º ex Scriptura in qua dicitur Christus manducasse Pascha et instituisse Eucharistiam in prima die azymorum, quando scilicet Judaeis non licebat pane fermentato uti et eum domi retinere non solebant: Unde dicitur (Matth. XXVI, 17): Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? Et (Luc. XX, 3): Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. — Porro omnino sine fundamento et temerarie asseritur Christum in die azymorum, quando scilicet omnes ex populo Israelitico utebantur azymis neque eis licebat uti pane fermentato, pane non azymo, sed fermentato fuisse usum.

2.º Prob. seu confirmatur ex Patribus adserentibus et docentibus Christum celebrasse Pascha legale: Inter Patres adserentes recensetur Origenes (1), S. Joannes Chrysostomus (2), S. Epiphanius (3). Imo ipsemet Photius docet (4) universam Ecclesiam Graecam credere cum Chrysostomo Christum in ultima coena Pascha legale celebrasse. Quod etiam saeculo XI Ecclesiam ipsam Graecam retinuisse certum est contra quosdam oppositum errorem, quem fuerat professus Marcion, profitentes (5). — Unde hoc ipsum non solum adserit, sed etiam probat S. Leo IX in citata epistola, dicens de Christo: « Qui non venerat solvere legem sed adimplere, juxta ipsius legis praeceptum et

---

(1) Tract. XXV in Matth.

(2) Hom. VIII, 82 et 83 in Matth.

(3) Haer. XLII.

(4) In biblioth. Cod. 116.

(5) Cf. Theophylactum et Euthimium.

azymis et vino vetus Pascha adimplevit ». — Idem S. Leo (in cit., ep.) dicit Romanam Ecclesiam jam a mille et viginti annis sacrificium in azymo conficere traditione B. Petri Apostolorum Principis edoctam. Scriptor Algerus dicit: « Omnis autem Ecclesia praeter Graecam a primordio sui ex traditione Principum Ecclesiae Petri scilicet et Pauli azymis celebrat ». — Legati missi ab Agathone Papa a. 680 ut sextae synodo praesiderent ab imperatore Constantino Pogonato interrogati super hac re, responderunt: « Oblatio quae in sacrificium altaris offertur, nullam commixtionem, aut corruptionem fermenti debet habere sicut B. V. Maria absque omni corruptione concepit et peperit.... sic et oblatio munda debet esse a fermento ». — Apud Armenos est praxis jam inde a saeculo IV conficiendi Eucharistiam in pane azymo, ut testatur Nicephorus (1) et Demetrius Graecus schismaticus (2). Neque Armeni reprehensi sunt a Conc. Oecum. II Generali V cui interfuerunt.

324. **Conclusio II.** — 1.º *Sunt rationes convenientiae celebrandi seu conficiendi in utroque ritu*; 2.º *tamen consuetudo de pane azymo celebrandi rationabilior est.*

Prob. 1.^a pars ex eo quod, ut S. Gregorius dicit (3): « Romana Ecclesia offert azymos panes propterea quod Dominus sine ulla commixtione suscepit carnem; sed Graecae Ecclesiae offerunt fermentatum pro eo quod verbum Patris indutum est carne, sicut fermentum miscetur farinae ».

Prob. 2.^a pars triplici ratione: *primo* quidem propter institutionem Christi qui hoc Sacramentum instituit *prima die azymorum*, ut habetur (Matth. XXVI, 17; et Marci XIV, 12; et Lucae XXII, 7), qua die nihil fermentatum in domibus Judaeorum esse debebat, ut habetur (Exodi XII,

---

(1) Hist. Eccl. l. XVIII, c. 54.

(2) De haeresi Jacobitana.

(3) Citatus a S. Th. hic.

18-28). *Secundo*, quia panis est proprie Sacramentum corporis Christi, quod sine corruptione conceptum est, magis quam divinitatis ejus. *Tertio*, quia hoc magis convenit sinceritati fidelium, quae requiritur ad usum hujus Sacramenti secundum illud (I. Cor. V, 7-8): *Pascha nostrum immolatus est Christus, itaque epulemur in azymis sinceritatis et veritatis*. — Habet tamen haec consuetudo Graecorum aliquam rationem, idest tum quam attulimus ex S. Gregorio, tum in detestationem haeresis Nazaraeorum qui legalia Evangelio miscebant (1).

325. **Ritus propriae ecclesiae servandus.** — Unusquisque autem Sacerdos tenetur servare ritum suae Ecclesiae in hujus Sacramenti celebratione, ut patet ex verbis supra inductis Conc. Florentini. — Unde peccat Praesbyter Latinus in Ecclesia Latinorum celebrans de pane fermentato; et similiter Presbyter Graecus in Ecclesia Latinorum de pane azymo, quasi pervertens Ecclesiae suae ritum.

326. **Obj.** — Christus instituit hoc Sacramentum consecrando in fermentato, nam instituit in coena *ante diem Paschae* ut habetur (Joan. XIII, 1). Ergo in fermentato solo, non autem in azymo conficitur Sacramentum.

Resp. 1.º *transmisso antec. nego consequentiam*; nam ad rite conficiendum sufficit verus et simpliciter usualis panis; triticeus autem panis sive azymus sive fermentatus,

(1) S. Thomas (IV dist. XI, qu. II, a. II. quaestione. II. sol. III) adsignat rationem quare Graeci in fermentato et Latini in azymo celebrent, his verbis: « Causa autem hujusmodi diversitatis est quia Dominus in azymo confecit... ut ex tribus evangeliiis habetur; et ita in primitiva Ecclesia Apostoli celebrabant, quem morem Romana Ecclesia ab Apostolis qui ipsam fundaverunt accepit, ut Innocentius III dicit. Sed postea, imminente haeresi Ebionitarum qui dicebant simul cum Evangelio legalia observanda, sancti Patres ne eis consentire viderentur voluerunt ad tempus instinctu Spiritus Sancti in fermentato confici Sacramentum; postea cessante illa haeresi Ecclesia Romana ad pristinum morem rediit: Graeci autem servare voluerunt morem ad tempus a Patribus introductum ».

dummodo sit triticeus, est verus et simpliciter panis, imo antiquis tum Judaeis tum Romanis panis non minus azy-mus quam fermentatus erat usualis et communis. Insuper sicut male inferretur quod requiratur vinum rubrum vel album ex eo quod Christus in albo, vel rubro consecravit, ita similiter de pane azy-mo vel fermentato.

Resp. 2.º Dato etiam quod Christus Pascha anticipaverit, inde non sequitur consecrasset in fermentato, sed sequitur solum anticipasse azy-mos; 1.º quia azy-mi etiam extra Pascha comedebantur, nulla quippe erat lex prohibens; 2.º quia etiam anticipando nulla erat necessitas non celebrandi juxta legem, idest in azy-mis.

Resp. 3.º Christum non anticipasse celebrationem Paschae, sed statuto die celebrasse, ut patet ex relatis verbis trium Evangelistarum, quibus auctoritas ex S. Joanne in objectione inducta non opponitur, quod manifestum est, dummodo advertatur festa legalia Judaeorum, et ideo diem azy-morum seu diem Paschae incipere a primis vesperis, idest sero diei antecedentis, juxta illud (Lev. XXIII, 32): *A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra*; idest festivitates. Unde Christum Sacramentum instituisse tenendum est sero feriae V, quando inceperat legalis dies Paschae; et mortuum esse in *Parascere*, quod est ante sabbatum, quod dicitur *Parascere Paschae*, ut clare ait Marcus XV. 42.

327. Haeretici quoad materiam vini. — Ebionitae sobrietatis laudem quaerentes panem quidem in suis mysteriis offerebant sed aquam loco vini apponebant. Tatianus et Encratitae Tatiani asseclae, uti refert S. Epiphanius, in sacris mysteriis a vino abstinebant tanquam a foetu diaboli. Hos secuti sunt Manichaei qui adserebant vinum a malo principio esse. — Quidam protestantium adseruerunt deficiente vino omnem potum posse deservire ad Eucharistiam conficiendam. Unde Calvinus, teste Beza, adserebat: « Nihil a Christi consilio ac voluntate alienum facere videri qui non contemptu neque temeritate, sed ipsa

necessitate adacti pro vino aliud in iis regionibus usitatae potionis genus adhiberent ». Idem docuerunt Melanchton et Vossius.

328. **Conclusio.** — *Vinum de vite est solum materia apta hujus Sacramenti.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, ut patere potest ex verbis supra ex *Conc. Florentino* relatis.

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura. Imprimis contra protestantes advertimus eos nihil velle admittere nisi quod explicite in Sacra Scriptura continetur: et ideo ex hoc ipso quod de alia materia a *vino vitis* non fit mentio in Sacra Scriptura eorum sententia refutata manet.

Prob. 2.º ex Sacra Scriptura ex verbis scilicet quae retulimus (Matth. XXVI, 27): *Et accipiens calicem gratias egit et dedit illis dicens: bibite.... Dico autem vobis: Non bibam amodo de hoc genimine vitis.* — Quibus verbis patet in calice adfuisse vinum naturale de vite. Unde facto tam solemni vinum determinavit veluti materiam hujus sacramenti. Nullibi autem legitur aliam determinasse materiam. Ergo non nisi arbitrarie alia materia absumitur quae proinde utpote arbitrio humano absumpta non est materia valida. Insuper si Christus libertatem in determinanda materia pro consecratione calicis reliquisset, certe id ecclesiae innotesceret, atque in ipsa ecclesia aliam materiam adhiberi posse saltem in casu necessitatis doceretur. Atqui in ecclesia oppositum omnino tenetur.

Prob. 2.º ex traditione: S. Augustinus dicit de Haereticis: « Aquam offerunt in poculo Sacramenti, non illud quod omnis Ecclesia » l. de haeresibus, haeresi 64.

CAPUT XXXIII.

De aqua vino miscenda in Sacramento Eucharistiae

(S. TH., I. c., qu. LXXIV, a. VI-VIII, cum Comm. citat. cap. praec.
 — Cf., GONET, I. c. Disp. III, a. III; BILLUART, I. c. diss. III, a. III-IV;
 GOTTI, I. c. qu. I, dub. VII; KNOLL, I. c. p. IV).

329. Haeretici. — Lutherus (1) et Chemnitius quos Lutherani et Calvinistae sequi videntur, docent aquam in hoc Sacramento idest Eucharistiae non esse vino admiscendam, quasi scilicet contra Christi institutionem sit eam admiscere. Oppositum tamen docent et tenent catholici.

330. Conclusio I. — *In Sacramento Eucharistiae ex praescripto Ecclesiae vino aqua miscenda est, quod habet fundamentum in antiquissima Ecclesiae traditione.*

Prob. 1.º ex Conc. Trid. (sess. XXII, can. 9) dicente: « Si quis dixerit... aquam non miscendam esse vino in calice offerendo, eo quod sit contra Christi institutionem; anathema sit ». Quibus verbis adseritur 1.º praeceptum 2.º definitur Ecclesiam habere potestatem ferendi hoc praeceptum, et ideo non esse contra Christi institutionem.

2.º *Prob.* ratione triplici ex eodem Conc. adsignante rationes congruentiae hujus praecepti his verbis (sess. XXII, cap. 3): « Monet Sancta synodus praeceptum esse ab Ecclesia sacerdotibus ut aquam vino in calice offerendo miscerent, tum quod Christus Dominus ita fecisse credatur, tum etiam quia e latere ejus aqua simul cum sanguine exivit, quod Sacramentum hac mixtione recolitur; et cum aquae in Apocalypsi B. Joannis populi dicantur, ipsius

---

(1) « Meo sensu, ait Lutherus, melius et tutius foret, aquam non miscere vino cum sit merum figmentum humanum, et sinistram, imo pessimam habeat significationem ». Ex quibus verbis haberi videtur contra Christi institutionem.

populi fidelis cum capite Christo unio repraesentatur » (1). Quae rationes sunt illae ipsae quas habet S. Thomas dicens: Vino quod offertur in hoc Sacramento debet aqua misceri 1.º quidem propter institutionem; probabiliter enim creditur quod Dominus hoc Sacramentum instituerit in vino aqua permixto secundum morem illius provinciae; 2.º quia hoc convenit repraesentationi dominicae passionis quatenus utrumque, idest aquam et sanguinem ex latere ejus in passione ejus profluxisse legitur; 3.º quia hoc convenit ad significandum effectum hujus Sacramenti qui est unio populi christiani ad Christum.

3.º Hoc praeceptum habet fundamentum in antiquissima traditione Ecclesiae: « 1.º quia juxta testimonia SS. Patrum et Doctorum Ecclesiae creditur ipsum Dominum in vino aqua permixto hoc instituisse Sacramentum ». Unde S. Irenaeus (2) dicit quod Christus « Accipiens panem, suum corpus esse confitebatur et temperamentum calicis, suum sanguinem confirmavit ». — S. Cyprianus (3) ait: « Dominus panem et calicem mixtum vino obtulit ». — Et S. Basilius de Christo dicit (4): « Similiter etiam calicem post coenam miscuit vino et aqua ». — 2.º Hoc praeceptum habere fundamentum in antiquissima traditione Ecclesiae ex eo etiam patet quod Ecclesia semper vino aquam miscuit in celebratione hujus mysterii; ut habetur ex antiquissimis Patribus; unde S. Justinus de celebratione Eucharistiae loquens dicit (5): « Deinde ei qui praeest panis offertur et poculum aquae et vini ». — Idem docent S. Irenaeus (6), S. Cyprianus (7), S. Ambrosius (8), S. Au-

---

(1) Conc. Flor. in decreto pro Armenis.

(2) Lib. IV, c. 33 al. 57.

(3) Epist. LXIII. ad Coecil.

(4) In lith.

(5) Apol. I. De Eucharistiae rel. n. 55.

(6) Lib. V adv. haer. c. 2.

(7) Epist. LXIII, ad Coecil. n. 12.

(8) Lib. de Sacr. c. IV.

gustinus (1), etc. S. Cyprianus dicit: « Si aliquis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter non hoc observavit » ut scilicet vino aquam vino misceret in hoc Sacramento « potest simplicitati ejus venia concedi »; quod etiam probat conclusionem sequentem, quia hoc non esset si aqua esset de necessitate Sacramenti sicut vinum.

331. Conclusio II. — *Permixtio aquae vino non est de necessitate Sacramenti.*

Prob. 1.º ex rubricis Ecclesiae quibus accedit consensus omnium theologorum; dicitur enim de sacerdote ex inadvertentia non apponente aquam in calicem: « Si id advertat post consecrationem calicis, nullo modo apponat, quia non est de necessitate Sacramenti » (2). Et in Catechismo Romano (3) legitur: « Quamvis aquae miscendae rationes ita graves sint ut eam sine mortali peccato praetermittere non liceat; ea tamen si desit, Sacramentum constare potest ».

2.º *Prob.* ratione ex S. Thoma: Aquae permixtio vino significat usum fidelium inquantum scilicet fideles participant hoc Sacramentum et ita uniuntur Christo sicut aqua unitur vino, vel significat aquam fluentem cum sanguine ex latere Christi quatenus illa aqua significat ablutionem peccatorum, et ideo unionem populorum seu hominum cum Christo per usum Sacramentorum. Atqui hoc Sacramentum non perficitur in usu, sed in ipsa consecratione. Ergo aquae permixtio cum vino non est de necessitate seu de perfectione hujus Sacramenti.

332. Conclusio III. — *Aqua modicissima vino est miscenda.*

Prob. 1.º ex consuetudine Ecclesiae, dicit enim ipsum Conc. Florent. (Decr. pro Armenis): « Vino ante consecra-

---

(1) Tract. 129 in Joan. n. 2.

(2) Cf. missalem et coerem. *De defectibus in celeb. miss.*

(3) P. II. c. 4. n. 16.

tionem aqua modicissima admisceri solet ». Et Conc. Triburiense (a. 895 celeb.) jam dixerat (can. 19): « Duæ sint partes vini, quia major est majestas sanguinis Christi quam fragilitas populi, tertia aquae per quam intelligitur infirmitas humanae naturae ». Quibus verbis monetur cavendum esse ne aqua tertiam partem vini excedat.

2.º *Prob. ratione theologica* tum ex eo quod si vinum est debile et aqua non modica, periculum est ne vini natura maneat, tum ex eo quod expressius Christus debet repraesentari quam populus. Quoad aquam adiunctam vino triplex fuit opinio, ut Innocentius tertius dicit: 1.º Quidam dicunt quod aqua apposita vino manet vino converso in sanguinem. Sed hæc opinio stare non potest, quia in hoc Sacramento, post consecrationem scilicet, nihil est nisi Corpus et sanguis Christi. Alioquin non totum adoraretur adoratione latriæ. 2.º Alii dicunt sicut vinum in sanguinem ita aquam converti in aquam quæ fluxit ex latere Christi. Sed neque hoc admitti potest, quia secus aqua consecraretur seorsum a vino, sicut vinum a pane. Et ideo 3.^a sententia probabilior est, ut dicit Innocentius tertius, quod aqua convertatur in sanguinem simul cum vino. Quæ sententia nunc videtur omnino certa ob consensum theologorum unanimem. Sed dissentiunt theologi in modo; quidam enim dicunt converti immediate simul cum vino in sanguinem, putant enim, præcipue multi recentiores physici, in vino remanere secundum suam naturam usque ad ipsam consecrationem; alii autem dicunt aquam prius converti in vinum, putant enim in minimas partes dividi ex hoc quod vino miscetur et non posse in illis formam aquæ salvari, et ideo mutari in vinum, a cujus virtute aqua tota invaditur. S. Thomas hanc sententiam dicit probabiliorē inquit: « Aliorum opinio probabilior est qui dicunt aquam converti in vinum et vinum in sanguinem »

l. c. a. VIII, c.

CAPUT XXXIV.

De reali praesentia Christi in Eucharistia

(S. Th., l. c., qu. LXXV, a. I,
 cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII, JOANNIS a S. Thoma, BILLOT.
 — Cf. GONET, l. c. disp. prooemiali; BILLUART, diss. II. a. II.;
 GOTTI, l. c. qu. IV; JUVENIN, l. c. qu. IV.; KNOLL, l. c. diss. I. a. I.;
 PERRONE, c. I.).

333. **Haeretici.** — In Eucharistiae Sacramento esse praesens corpus et sanguinem D. N. I. C. indirecte negarunt omnes haeretici qui negarunt Christum verum corpus assumpsisse, ut *Manichaei*, *Simoniani* etc. *Quidam* insimulant Joannem Scotum Erigenam (saec. IX) de negatione praesentiae realis Christi in Eucharistia, aliis tamen ipsum defendentibus. Aliqui recentiores ut Franze-
 lin (1) et Knoll (2), uti certum tenent Berengarium Tu-
 ronensem (saec. XI) docuisse in Eucharistia contineri
 non Christi corpus, sed umbram et figuram ejus; addunt
 autem inde suam falsam doctrinam retractasse; sed alii Be-
 rengarium theologi ab hac haeresi absolvunt ob librum ejus
De sacra coena inventum a Lessing (+ 1781). Saeculo XII
 plures haeretici fuerunt qui Christi corporis praesentiam
 in Eucharistia negarunt, quos inter *Petrobrusiani* a *Petro*
de Bruis eorum coriphaeo appellati, et *Henriciani* ab *Hen-*
rico Petri de Bruis discipulo. Saeculo XIII fuerunt Albi-
 genses qui eundem errorem professi sunt. Etiam Prote-
 stantes negarunt (saec. XVI et seq.) praesentiam Corporis
 Christi in Eucharistia, quamvis non omnes. De Zwinglio
 ita loquitur Schäfer (3): « Doctrina ejus est in oppositione

---

(1) De SS. Euch. Sac. th. 4 n. 4 in nota.

(2) Pars. IV. sect. 11. Tract. II c. III diss. I. a. I.

(3) Katechismuslehre § 109 Aumerkung.... b) e) d), citatus a Fei
 De Sac. in spec. p. II. l. II. sect. I. a. I.

cum doctrina Ecclesiae Romanae et juxta illum panis et vinum sunt symbola Corporis Christi pro nobis in morte traditi et sanguinis Jesu Christi pro nobis effusi et Christus ipse in coelo sedens ad dexteram Dei, non potest in veritate esse praesens in coena ». Calvini sententiam in hoc sitam esse dicunt: Christum in Eucharistia esse praesentem non substantia sed *virtute*, quam recipere per fidem fidelem dicunt in coena quando recipiens gustat panem et vinum. *Sociniani* vero, *Arminiani*, *Anabaptistae*, *Mennonitae* etc. dicunt Eucharistiam esse purum et vacuum signum nullam habens annexam promissionem gratiae; sed revocat tantum in memoriam passionem et mortem Christi. Hi omnes tum Zwingliani tum Calvinistae etc. negantes praesentiam realem Christi in Eucharistia *Sacramentarii* a Lutheranis fuerunt appellati eo quod *Sacramentum nudum* quasi solum symbolum et figuram, non autem ipsam substantiam Corporis Christi continens admitterent. Lutherani enim antiquiores aliquid amplius quam symbolum et figuram et forte ipsam praesentiam Corporis Christi in Eucharistia admisisse videntur sequentes suum magistrum Lutherum de quo ipsemet citatus Schäfer scribit quod ejus doctrina in hoc sita est « quod in, cum et sub pane et vino communicatur Corpus et Sanguis Jesu Christi, et in Coena habet locum supernaturalis et sacramentalis unio symbolorum visibilium (panis et vini) cum Corpore et Sanguine Christi quae est credenda, quamvis comprehendi non possit ». Quoad recentiores, protestantes fere omnes (1) negant realem praesentiam, multi negant praesentiam etiam in figura, unde de Lutheranis scribit Liebermann (2): « Illud mirandum, quod Lutheri discipuli pene omnes hodie ab illa praesentiae realis doctrina discesserint quam Lutherus voluit absque

---

(1) Puseytae a Pusey appellati, dicti etiam Tractariani admittunt hodie praesentiam realem, imo in ipso *ritu* imitantur catholicos et ideo appellantur *Ritualistae*.

(2) De Euchar. c. I.

omni verborum fucō nuda et aperte praedicari et quam ipse ad finem vitae usque acerrime defendit, ita ut omnia anathemata et dirae execrationes quas ille contra *Sacramentarios* vibravit in eos nunc recidant qui se discipulos ejus esse gloriantur ».

334. **Conclusio.** — *In Eucharistia continetur vere, realiter et substantialiter Corpus et Sanguis una cum anima et divinitate Jesu Christi, ac proinde totus Christus.* — Haec conclusio est dogma fidei conceptis verbis definita a Concilio Tridentino contra praefatos haereticos. « Si quis negaverit, ait Concilium, in Sanctissimae Eucharistiae Sacramento contineri vere, realiter et substantialiter Corpus et Sanguinem una cum anima et divinitate D. N. J. Chr. ac proinde totum Christum; sed dixerit tantummodo esse in eo ut in signo vel figura aut virtute; anathema sit » (1). Praeter hoc argumentum ineluctabile quod constituit dogma fidei, alia argumenta contra praefatos haereticos afferenda sunt.

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, quae apertissime loquitur tum referens Christi promissionem, tum institutionem tanti Sacramenti ipsum Christum vere realiter et substantialiter continentis. 1.º En verba promissionis: « Ego sum panis vivus qui de coelo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in aeternum; et panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita. Litigabant ergo Iudaei ad invicem dicentes Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis Jesus: Amen amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam aeternam.... Caro enim mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in eo »: Et « Hic est panis qui de coelo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna et mortui

---

(1) Sess. XIII, can. 1.

sunt. *Qui manducat hunc panem vivet in aeternum.... Multi ergo audientes ex discipulis ejus dixerunt: Durus est hic sermo, et quis potest eum audire? ». Et « Dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?... Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Nunquid et vos vultis abire? » (1). Haec verba ita clara sunt ut si attente omnia legantur, nonnisi litteraliter a viro cui lumen rationis adhuc fulget accipi possint, quatenus scilicet significant Christum promittere *veram, realem et substantialem* carnem suam ad manducandum et sanguinem ad bibendum (2). Sed rationes breviter exponendae sunt quibus hoc contra reluctantes probari ex his verbis possit: 1.^a ratio desumitur ex Christo loquente, 2.^a ex adstantibus verba litteraliter intelligentibus, 3.^a ex eodem Christo confirmante sensum intellectum ab abstantibus et maxime a discipulis ipsis, 4.^a ex Patribus, 5.^a ex facto ipso institutionis. — Et 1.º *ex Christo loquente*. Nam verba Christi non metaphorice sed proprie esse accipienda patet ex hoc quod non sunt intelligenda de manducatione spiritali per fidem, ut haeretici putant, nam verba illa respiciunt futurum, dicitur enim: *Panis quem ego dabo caro mea est*. 2.º Insuper Christus dat praeceptum de manducanda carne; ait enim: *Nisi man-**

(1) JOAN. VI, 48-68.

(2) Ipsemet Lutherus evidentia horum verborum coaptus ita locutus est: « Hoc diffiteri non possum nec volo, quod si Carolostadius, aut alius quispiam ante quinquennium mihi persuadere potuisset in Sacramento praeter panem et vinum esse nihil, ille magno me beneficio sibi devinctum reddidisset. Gravibus enim curis anxius et in hac disentienda materia multum desudans omnibus nervis extensis me extricare et expedire conatus sum, cum ipse perspieiebam, hac re papatui in primis me valde incomodare posse. Verum ego me captum video, nulla evadendi via relicta est; textus enim Evangelii nimium apertus est et patens qui facile convelli non potest ». Epist. ad Argentoratenses. « An die Christen zu Strassburg ».

ducaveritis etc. nullus autem legislator cum dat praecepta metaphoricis locutionibus utitur. 3.º Distinguit carnem et sanguinem per modum cibi et potus, quae distinctio omnino vana esset si fuisset sermo de manducatione spirituali per fidem; 4.º manducare carnem et bibere sanguinem metaphorice acceptum significat apud orientales et juxta morem Sacrae Scripturae, alicui moliri injuriam calumniando (1), ut ipsimet Protestantes fatentur (2). Ergo etiamsi metaphorice accipiantur non significatur manducatio spiritualis per fidem, sed habetur sensus omnino repugnans, idest nisi *calumniaveritis* me non habebitis vitam in vobis; 5.º caro dicitur quod *vere* est *cibus* et sanguis quod *vere* est *potus*; sed si sola fide seu si metaphorice ederetur neque *vere* et proprie *caro* dici posset cibus, neque sanguis *vere* potus, sicut *os* et *guttur* animae non potest dici *vere* *os* aut *guttur*, neque imago regis *vere* aut proprie dicitur rex.

2.º *Probatur et confirmatur ex adstantibus*: Nam adstantes intellexerunt Christum non quasi metaphorice loqueretur, sed proprie; dicitur enim: *Litigabant ergo Judaei ad invicem dicentes: quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum?* Et quidem non solum populus, sed ipsimet discipuli Christi.

3.º Christus ipse confirmat et approbat sensum proprium intellectum ab Judaeis et discipulis; nam 1.º Christus loquebatur certe ut intelligeretur, non autem ut scandalum caperent; et tamen sciens eos scandalum cepisse non explanat neque populo, neque discipulis ipsa verba quasi sensum metaphoricum et improprium continentia, neque ad talem sensum alludit, sed iterum atque iterum eundem sermonem repetit, imo prius locutus fuerat de sola *manducatione carnis*, nunc autem loquitur etiam de *potu*

(1) Cf. JOB. XIX, 22; MICH. III, 3; GAL. V, 15.

(2) Cf. WISEMAN, *Lect. on Real pres.* lect. II; WINER, *Lexicon Man. Hebr. et Chald.* Lipsiae 1828. pag. 824. Citati a HOR. MAZZELLA, *Tract. de Euc.* c. I, § II, n. 197.

sanguinis et addit: *Caro mea VERE est cibus, et sanguis meus VERE est potus* etc. — Imo iterum comparat manducationem materialem mannae in deserto cum ipsa manducatione carnis suae quam iterum vocat panem. — Unde ita clare Christus confirmavit sensum litteralem et proprium ab adstantibus intellectum, ut *multi* ex ipsis *discipulis ejus audientes* dixerint: *Durus est hic sermo et quis potest eum audire?* Christus autem neque ad scandalum ipsorum discipulorum ejus motus est ad sensum metaphoricum proponendum, quamvis soleret sensus metaphoricos sui sermonis semper suis discipulis exponere si non publice, saltem privatim, ut patet ex multis locis Sacrae Scripturae. Nunc autem ad miraculum, idest quod manducatio carnis suae sit causa vitae aeternae, quod promittit quasi ad confirmandum suos discipulos qui in ejus miram virtutem imo et divinam credebant (1) et ad suam futuram ascensionem quam credunt, appellat dicens: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam, verba quae ego locutus sum vobis spiritus et vita sunt.* — Quasi dicat: Scandalizat vos quod dixerim vobis quod manducatio carnis meae sit causa vitae aeternae? Quomodo ergo creditis quod Filius hominis cum carne sua sit ascensurus in coelum unde venit, si hoc non creditis? Qui producit vitam aeternam non est spiritus, non est sola caro sejuncta a spiritu quasi scilicet virtute propria, sicut non virtute propria ascendit in coelum, sed virtute spiritus cui conjungitur. Sed neque huic responsioni cedunt Judaei, imo neque ipsi discipuli, qui reputantes semper impossibile esse, durum et absurdum Christum dare carnem suam ad manducandum ex qua manducatione materiali haberetur vita aeterna, *ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro; et jam non cum illo ambulabant.*

---

(1) Cf. in eod. cap. 69-70.

Sed neque propter hoc Christus in alio sensu esse verba sua intelligenda a litterali ab abstantibus intellecto declaratur; imo iterum confirmat eundem sensum, ita enim erat verus sensus ille litteralis intellectus, ut Christus potius solus manere vellet quam ad alium sensum, idest ad metaphoricum sensum verba sua extorqueret: unde subditur: *dixit ergo Jesus ad duodecim: nunquid et vos vultis abire?*

4.º *Probatur ex Patribus esse litteraliter intelligenda relata verba de manducatione carnis etc.* Nam S. Augustinus (Initio Sermonis de verbis Apostoli) ait: « Audiamus veracem magistrum, divinum Redemptorem, humanum Salvatorem, commendantem nobis pretium nostrum, sanguinem suum.... Cum ergo commendans nobis carnem suam talem cibum, et sanguinem suum, talem potum diceret: *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum non habebitis vitam in vobis*.... erit illi homini mors et non vita qui mendacem putaverit vitam ». — S. Leo Papa M. (Serm. XCI de jejun. 6 n. 3) loquens de Eucharistia applicat ei verba Christi dicens: « Dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem non habebitis vitam in vobis*, sic sacrae mensae communicare debetis ut nihil prorsus de veritate corporis Christi et sanguinis ambigatis » (1).

5.º *Confirmatur ex facto ipso institutionis*; quod tamen tanquam argumentum etiam omnino distinctum afferri potest, et ideo ita afferemus in sequentibus ut habeatur non solum confirmatio praecedentis argumenti in verbis a Sacra Scriptura supra relatis sed et altera distincta probatio ex eadem Sacra Scriptura.

(1) Ita in sensu scilicet litterali accipiunt verba recitata Sacrae Scripturae alii Patres, ut Origines (hom. VII, in Num.), S. Cyprianus (lib. I contra Jud. c. XXII), S. Basilius (l. I de Bapt. c. III). Item S. Ambrosius, S. Cyrillus Hieros., S. Epiph., Theodoretus etc. Diffuse evolvit hoc argumentum Natalis Alex. Hist. Eccl. Saeculi XI, Diss. XII, a. I.

Dices : In capite sexto S. Joannis agitur de cibo et pane spirituali, et ideo de spirituali manducatione, nam Christus dicit (v. 35) : *Ego sum panis vitae ; qui venit ad me non esuriet et qui credit in me non sitiet unquam*. Et vers. 47 : *Qui credit in me habet vitam aeternam*. Ergo etiam in sequentibus agit de cibo seu pane, et potu spirituali ; sicut etiam SS. Patres de manducatione carnis spirituali exponunt. Ergo non est sermo neque de manducatione materiali seu vere et proprie carnis, neque de Sacramento Eucharistie.

Resp. : Concedimus Christum in capite sexto agere etiam de pane et cibo spirituali, sed dicimus non agere de puro et solo cibo spirituali ; verum etiam de cibo corporali. Ad cuius maiorem explicationem adverte quod caput VI praedictum dividi potest in tres partes : in 1.^a parte usque ad v. 13 agitur de cibo mere corporali, idest de multiplicatione panum, nam dicitur Christus quinque panibus saturasse quinque millia hominum. Imo in versibus 26-27 narratur Christum ex hoc miraculo cepisse occasionem sublevandi animum eorum ad cibum spiritualem idest ut crederent in Patrem et in ipsum Christum ut a Patre missum dantem simul cum Patre vitam aeternam ; unde *Iesus dixit : Amen amen dico vobis ; quaeritis me non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus et saturati estis ; operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam quam Filius hominis dabit vobis* etc. Unde in 2.^a parte quae praecipue consideratur a v. 26 usque ad v. 47 Christus loquitur de cibo spirituali. Sed inde, idest a v. 48 usque in finem, animo adstantium praeparato quantum sufficebat ut possent credere si vellent, proponit novum et inauditum mysterium, idest carnem suam ad manducandum et sanguinem suum ad bibendum ut per hanc manducationem habeant vitam aeternam ; et ideo agit in hac 3.^a parte de manducatione et potione corporali seu materiali et spirituali simul. — Unde concedi potest, licet non ab omnibus concedatur, Christum

in objectis verbis loqui de cibo solum spirituali; loquebatur enim ut praepararet animos ad doctrinam altissimam de manducatione corporali et spirituali simul, scilicet carnis seu corporis sui. — Patres etiam dicentes Christum loqui in verbis a nobis supra relatis in probatione thesis de manducatione spirituali non excludunt manducationem ipsam corporalem, sed imo etiam ipsam admittunt vel explicite, ut de quibusdam diximus (in nota), vel implicite. — Insuper S. Joannem in citatis verbis loqui de Sacramento Eucharistiae, praeter argumenta quae adduximus etiam illud afferri potest quod alibi de hoc Sacramento non agit, cum tamen sit excellentissimum omnium Sacramentorum, ut ipsimet Sacramentarii concedunt. Admitti ne potest S. Joannem de nobilissimo omnium Sacramentorum, in quo omnia complementum habent, et de quo omnes evangelistae locuti sunt, imo et ipsemet Apostolus Paulus locutus est, nihil dixisse? Imo et ipsum Christum ante institutionem de eo nunquam fuisse locutum cum tamen de sua passione et effectibus seu de fructibus saepe loquatur? (1).

Prob. ex ipsa Eucharistiae institutione: Christus instituit Sacramentum Eucharistiae in ultima coena, ut patet ex synopticis. Matthaeus his verbis refert (XXVI, 26): *Coenantibus autem eis accepit Iesus panem et benedixit ac fregit deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Fere eisdem verbis narratur institutio haec a Marco (XIV, 22 seq.) et a Luca (XXII, 19 seq.) et ab Apostolo Paulo. Qui ultimi duo addunt: *Hoc facite in meam commemorationem.* Apostoli Pauli verba sunt (I. Cor. XI, 23 seq.): *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi*

(1) Cf. Natal. Alex. l. c. a. II, ubi plures difficultates ab haereticis motas solvit.

robis quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur accepit panem et gratias agens fregit et dixit: Accipite et manducate: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem postquam coenavit dicens: Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine: hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem. — Has narrationes supponimus historice esse accipiendas cum Evangelia historice narrent ut indubitanter semper in Christi Ecclesia retentum est, unde a Cong. S. Officii die 3 Julii 1907 condemnata fuit sequens propositio (quae est 45): « Non omnia quae narrat Paulus de institutione Eucharistiae (I. Cor. XI, 23-25) historice sunt sumenda ». — Ex his narrationibus ita conficitur argumentum: Si verba haec: *Hoc est corpus meum*, et: *Hic est enim sanguis meus* litteraliter secundum proprietatem sermonis a Christo prolata sunt, tunc sequitur in Eucharistia esse vere, realiter et substantialiter corpus, idest carnem et sanguinem et consequenter animam etc. Christi. Atqui revera praedicta verba a Christo prolata sunt secundum proprietatem sermonis, ita ut sint litteraliter accipienda. Ergo in Eucharistia est vere, realiter et substantialiter praesens corpus et sanguis una cum anima et divinitate Christi. *Major conceditur* ab omnibus utpote per se evidens. — *Prob. minor*: 1.º ex eo quod nisi haec verba sumantur litteraliter, tunc vana fuisset promissio quam de manducatione carnis suae etc. fecisse ex verbis S. Joannis supra relatis invicte ostendimus: nam alibi non legitur tali promissioni satisfecisse eamque adimplevisse. 2.º Sed probari potest etiam praescindendo a facta promissione ex verbis S. Pauli quae usum Eucharistiae respiciunt; nam fere statim post citata verba subditur; *Itaque quicumque manducaverit panem hunc vel biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem se ipsum homo.... Qui enim manducat et bibit indigne judicium sibi manducat et bibit non judicans corpus Domini* etc. Si enim in Eucharistia non habe-

retur nisi figura, non autem ipsa realitas corporis Christi, nullo modo dici posset *qui manducat et bibit indigne hunc panem reus erit corporis et sanguinis Domini*; secus enim etiam de adsumente indigne aquam baptismatis idem dici posset, et similiter de comedente indigne, idest in peccato, agnum Paschale qui continebat in figura Corpus Christi et ipsum Christum.

Sed praeterea eadem minor confirmatur et probatur multipliciter: 1.º ex eo quod ex ipsis verbis, attento modo loquendi, nulla figura apparet, 2.º ex simplicitate audientium, 3.º ex hoc quod nulla explicatio quaeritur ab Apostolis et a Christo nulla explicatio traditur, 4.º ex impossibilitate inveniendi explicationem metaphoricam seu figuratam rationalem, 5.º ex eo quod Christus tunc non debebat metaphorice loqui, 6.º quia SS. Patres et universa Ecclesia litteraliter talia verba intellexit. Probatur a singulis.

1.º *Ex ipsis verbis nulla figura apparet*; nam ex verbis tunc apparet figura in locutione, cum verba exprimunt rem quae habeat rationem signi respectu alterius vel ex se se, vel ex institutione communiter admissa et nota, vel quia evidenter et quasi signanter apparet ex indole orationis, secus enim loquens stulte et vane loqueretur cum non intelligeretur, praecipue si simplicibus suam locutionem dirigeret ut accidit in praesenti. Nunc autem panis ex sua natura non habet ut sit signum corporis personae loquentis, neque id habet ex institutione nota et admissa communiter, sed neque ex indole orationis, non enim panis evidenter habet ut designet et sit figura corporis Christi; sicut apparet figura in aliis veris metaphoricis locutionibus, e. g. cum Christus dixit: *Pater meus agricola est, Ego sum lux mundi*; et similibus. Insuper dato etiam quod panis haberet aliquam similitudinem cum corpore Christi, Christus non potuisset dicere ne metaphorice quidem: *hoc est corpus meum*, designato aliquo pane determinato, sicut non potuisset dicere: *hic agricola* (designato aliquo viro agricola) est *Pater meus*.

2.º *Ex simplicitate audientium*: nam cum Christus loqueretur simplicibus, si verba sensum metaphoricum, praecipue si obscurum, et non proprium haberent, potuisset esse disceptatio et mala intellectio respectu illorum verborum sine explicatione clara et evidenti, et hoc multo magis in praesenti expressione in qua nulla omnino apparet figura: et ideo nonnisi insipienter fuisset locutus in re tanti momenti Christus.

3.º *Ex nulla explicatione quaesita a discipulis et a Christo non tradita*: Nam cum agatur de expressione in qua nulla figura apparet et multo minus poterat apparere auditoribus tam simplicibus et rudibus, certe si Christus non litteraliter et proprie fuisset locutus, signum aliquod dedisset se figurate loqui et Apostoli explicationem quaesivissent sicut quaerere solebant, cum in parabolis eis obscure loquebatur, vel ipse etiam non requisitus dedisset explicationem, praecipue cum Apostoli jam assueti ad omnia credenda quae a divino Magistro dicebantur parati censi potuissent ad accipienda talia verba in sensu proprio et litterali. Et tamen ipsemet Christus nullam omnino explicationem dedit.

4.º *Ex impossibilitate inceniendi explicationem metaphoricam rationabilem*. Ipsi haeretici testimonium perhibent non posse rationabilem explicationem figuratam inveniri, nam ipsi imprimis ita divisi sunt ut in expressione quae nullam figuram ex se exhibet tot metaphoricarum significationes adinvenerint seu melius confixerint, ut Christophorus Rospiger a. 1577 librum publici juris fecerit cujus titulus: *Ducentae verborum: hoc est corpus meum etc. interpretationes*. — Sed subjiiciendae sunt quaedam explicationes minus inverosimiles et minus absurdae inter alias. Aliqui pronomen *hoc* exponunt *hic* adverbialiter, ut sit sensus: *hic sedet corpus meum*; expositio magis ridenda, ait noster Gonet, (1) quam impugnanda; quis enim rem oculis

---

(1) l. c.

praesentem cujusmodi erat Christi corpus Apostolorum prospectui digito videndam commonstret? Et tamen non dicitur *hic* in Evangelio, sed *hoc*. Alii explicant verbum *est* pro *significat*. Quae detorsio plane violenta est. Insuper panis Christi corpus significare non potest nisi supponatur Corpus Christi esse corporaliter manducandum, si enim panis adsumeretur ad significandam solam spirituales manducationem per fidem posset eadem ratione panis significare manducationem animae et ipsius divinitatis seu ipsius Dei Patris per fidem, ita ut qui credit in animam Christi vel in divinitatem vel in Deum Patrem etc. posset dici figurate quod manducat animam, divinitatem, Deum Patrem etc. Qui modus dicendi an sit absurdus sensus communis judicet! Alii dicunt *corpus* non corpus Christi naturale, sed mysticum, vel corpus Apostolorum significare, vel panem ipsum a Christo possessum vel creatum. Quae tamen tres interpretationes non solum violentae apparent omnem sensum verbis Christi destruentes, sed etiam manifestissime refutantur ex verbis sequentibus, dicitur enim: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur*, et de sanguine: *qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum*. Quae verba non de illis corporibus, sed de solo corpore Christi verificantur (1).

5.º *Ex eo quod Christus metaphorice loqui non debebat*. Christi enim locutio propria, non figurata esse debebat, tum quia agebatur de praecepto tradendo, tum quia agebatur de Sacramento et quidem maximo et dignissimo inter omnia Sacramenta instituendo, tum quia Christus erat morti pro-

---

(1) Hujusmodi interpretationes haereticorum esse violentas omnino ipsi haeretici adseverant, nam Lutherus haec habet: « Doctor Carolostadius ex his sacrosanctis vocabulis: *hoc est corpus meum*, misere detorquet pronomen *hoc*; Zwinglius autem verbum substantivum *est* macerat; Oecolampadius nomen *corpus* torturae subjicit; alii totum textum excarnificant » (*Apolog. de Coena Domini*). Et Melancthon Lutheri discipulus ait: « Ista verba *hoc est corpus meum*, fulmina erunt, Quid opponet mens perterrefacta? »

ximus, quo tempore nemo, amicis et charis praecipue, metaphorice loquitur, tum etiam quia testamentum condebat utpote in fine vitae suae existens, pignusque charissimum relinquere oportebat (1). Nullus autem vir sapiens et prudens condendo testamentum metaphorice locutionibus utitur, sed propriis (2), et multo minus Christus metaphorice debebat et poterat loqui cum Novum Testamentum fuisset populo Christiano proponendum modo clariori quam vetus quod tamen antiquis patribus claris et perspicuis verbis fuit traditum (3).

6.º *Ex eo quod SS. Patres et universa Ecclesia illa verba litteraliter et proprie semper intellexerunt.* Nam S. Justinus M. (Apol. I. c. LXVI) refert verba Christi: *Hoc est corpus meum* sensu litterali sumendo. — S. Cyrillus Hier. (Catech.

(1) Ratio est quia, ut ait Joan. (XIII, 1): *Sciens Jesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo in finem dilexit eos.*

(2) Monsabré ita illustrat hoc argumentum: « Io suppongo, o signori, che un amico o due tra di voi legghi un castello colle sue adiacenze. Il suo testamento si esprime senza ambagi. Il vostro amico ha scritto bene di sua propria mano: — Io lego ai signori tale e tale il mio castello e le sue adiacenze: — voi non avete a far altro che pigliarne il possesso. Ora eccovi il vostro coerede, spirito bizzarro e carattere litigioso, che vi dice: — Noi siamo in errore. Non è il suo castello che l'amico nostro volle darci, ma sì questa piccola fotografia di cinquanta centesimi, che rappresenta bene o male la sua proprietà. — Che pensereste voi di ciò? Che il testatore si è espresso male o che si è beffato di voi? No per fermo, ma che il vostro coerede è uno stolto o dice una cattiva facezia. Signori; è la stessa cosa per l'Eucaristia. Quando Gesù Cristo mio Signore, mio Padre, mio amico chiude il suo testamento con un legato: quando egli dice di questo legato: — Questo è il mio corpo — io conosco troppo la sua intelligente schiettezza e la sua santa gravità per credere che si esprima male o che mi inganni prima di morire, ed ho la convinzione che il mio coerede protestante manchi di buona fede, se non ha ricevuto qualche cattivo colpo che turbi il suo buon senso ». Conf. LXVII, vol. XII.

(3) Exod. XXIV.

XXII Mystag. 4) de Christo ait: « Cum ipse de pane pronuntiaverit et dixerit: *Hoc est corpus meum*, qui audebit deinceps ambigere? Et cum idem ipse tam asseveranter dixerit: *Hic est sanguis meus*, quis unquam dubitaverit, ut dicat non esse ejus sanguinem? Aquam olim in vinum... et eum parum dignum existimabimus cui credamus quod vinum in sanguinem transmutavit? Quare cum omni persuasione tanquam corpus et sanguinem Christi (illa) sumamus ». — Et Magnes Episc. (saec. IV) (Epist. ad Theostenem) ait: « Christus cum accepisset panem et vinum dixit: *Hoc est corpus meum* etc. Non enim figura est corporis aut sanguinis ut quidam stupida mente nugati sunt, sed potius vere corpus et sanguis Christi... Caro enim Salvatoris manducata non consumitur, nec sanguis hic potatus consumitur ». — S. Basilius quaerit (Reg. brev. 172): « Quali cum timore aut qua persuasione corpus et sanguis Christi accipienda sint » in Eucharistia; et respondet: « Timorem quidem docet nos Apostolus cum ait: *Qui manducat et bibit indigne judicium sibi manducat et bibit*. Persuasio vero integra habetur ex fide verborum Domini: *hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur* ». — S. Gregorius Nyss. (Orat. catech. c. 37) dicit quod panis « per verbum in corpus transmutetur sicut dictum est a verbo: *Hoc est corpus meum* ». — S. Ambrosius (lib. de mysteriis c. VIII, n. 53) ait: « Vera utique caro Christi quae crucifixae est, quae sepulta est, vere ergo carnis illius Sacramentum est. Ipse clamat Dominus Jesus: *Hoc est corpus meum* ». — S. Joan. Chrysostomus (Hom. LXXXII, in Matth. n. 4) dicit: « Verbum ejus fallere nequit, sensus vero noster facile decipitur. Verbum ejus nunquam excidit, sensus vero saepe fallitur. Quoniam vero ille dixit: *Hoc est corpus meum* obtemperemus, credamus et spiritualibus oculis ipsum respiciamus.... Quot sunt qui modo dicunt, vellem ejus formam, typum, vestimenta, calceamenta videre? Ecce illum vides, ipsum tangis, ipsum comedis ». — Et S. Augustinus (Enarr. in psal. XXXIII, serm. 1 in titul. ps.) ait: « Et fere-

batur in manibus suis. Hoc vero fratres quomodo posset fieri quis intelligat? Quis enim portatur in manibus suis? Manibus aliorum portatur homo, manibus suis nemo portatur.... Ferebatur enim Christus in manibus suis quando commendans ipsum corpus suum ait: *Hoc est corpus meum*. Ferebat enim illud (corpus) in manibus suis ». Cf. Natalem Alexandrum Hist. Eccl. saeculi XI, Diss. XII. a. III. ubi plura adducit ex Sacra Scriptura, ex Patribus etc., et art. IV solvit plura objecta.

CAPUT XXXV.

**Sequitur de praesentia reali corporis
et sanguinis Christi in Eucharistia ex traditione**

(Cf. auct. cap. praec. citatos. — Cf., etiam Natalem Alex.
Hist. Eccl. saeculi XI, Diss. XII, a. V-XIX.)

335. **Ratio capitis.** — Hucusque probavimus praesentiam realem D. N. J. Chr. in Eucharistia ex Sacra Scriptura. Adversarii autem, idest haeretici, Sacrae Scripturae seu melius argumentis ex Sacra Scriptura latis non acquiescunt, putantes verba Scripturae non proprie sed figurate esse intelligenda. Quod tamen ipsi probare nullo modo possunt, imo oppositum evidenter probatur, ut patet ex dictis. Videamus igitur quid doceat traditio quae est legitimus interpret Sacrae Scripturae. Et quidem quaedam ex Patribus retulimus sensui proprio verborum Christi faventia; igitur remanet expendenda directe quaestio in ipsa traditione circa realem praesentiam.

336. **Conclusio.** — *Realis vera et substantialis praesentia corporis et sanguinis Christi et totius Christi in Eucharistia habetur ex traditione, videlicet ex Patribus, ex liturgiis, ex Conciliis, ex antiquissimis monumentis.*

Prob. conclusio 1.º ex Patribus quorum primus affertur S. Ignatius Martyr (+ 107-117) Apostolorum discipulus qui

de Docetis ait: (1) « Ab Eucharistia et oratione abstinere, eo quod non confiteantur Eucharistiam carnem esse Salvatoris nostri Jesu Christi, quae pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit ». Alibi etiam similia habet (2). — S. Justinus M. (110-166) (3) ait: « Hoc alimentum apud nos vocatur Eucharistia.... Neque enim ut communem panem neque ut communem potum ista sumimus; sed quemadmodum per Verbum Dei caro factus Jesus Christus salvator noster et carnem et sanguinem habuit nostrae salutis Causa, sic etiam illam in qua per precem ipsius verba continentem gratiae actae, alimoniam ex qua sanguis et carnes nostrae per mutationem aluntur, incarnati illius Jesu et carnem et sanguinem esse edocti sumus. Nam Apostoli in commentariis suis quae vocantur Evangelia ita sibi mandasse Jesum tradiderunt etc. » — Tertullianus (4) (c. 160-260) ait: « Caro corpore et sanguine Christi vescitur ut et anima de Deo saginetur ». — S. Cyprianus (+ 258) (5) vinum commune cum Eucharistiae calice comparat dicens: « Quemadmodum vino isto communi mens solvitur et anima relaxatur et tristitia omnis expellitur, ita e potato sanguine Domini et poculo salutari maestum pectus ac triste quod peccatis augmentibus premebatur divinae indulgentiae laetitia resolvitur ». Et de quibusdam christianis, qui fuerant idolatrae, indigne sumentibus Eucharistiam dicit: « Corpus Domini invadunt.... vis infertur corpori ejus et sanguini; plus modo in Deum manibus atque ore delinquant quam cum Dominum negaverunt ». Et (6) dicit: « Christus eorum qui corpus ejus contingunt panis est. Hunc autem panem dari

---

(1) Epist. ad Smirnaeos c. VII; cf.

(2) Cf. Epist. ad Rom. c. VII; et ad Philad. c. III.

(3) Apol. I. c. LXVI.

(4) Lib. de resurr. carn. c. VIII.

(5) Epist. ad Caecilium.

(6) De orat. Dom. XVIII.

nobis quotidie postulamus.... Manifestum est eos vivere qui corpus ejus attingunt et Eucharistiam jure communicationis accipiunt ». — S. Eusebius Caesar (1). (c. a. 325) scribit: « Panis quidem pretiosum Domini corpus efficitur, poculum autem pretiosus Domini sanguis ». — S. Gregorius Nyss. (+ 395) (2): « Recte ergo nunc quoque, ait, Dei Verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credo transmutari ». — S. Hilarius (+ 366) (3) dicit: « De veritate carnis et sanguinis Christi non relictus est ambigendi locus. Nunc enim et ipsius Domini professione et fide nostra vere caro est et vere sanguis est ». — S. Ephrem Syrus ait (+ 362) (4): « Profecto omnem excedit mentem omnemque sermonem quod fecit nobis unigenitus Filius Christus Salvator noster. Ignem quippe et Spiritum manducandum atque bibendum praestitit nobis carne vestitis, corpus videlicet suum et sanguinem ». — Alia testimonia PP. retulimus in praecedenti capite. — Et plura alia afferri possent; sed ne memoriam discipulorum multiplicitate textuum obruamur, quaedam ad modum principiorum a doctrina SS. Patrum abstrahimus ut ea loco textuum adversariis opponi possint. Itaque sic argumentum complexum efficitur.

2.º Plures inter Patres 1.º Eucharistiam cum ipsa incarnatione comparant docentes quod sicut in Incarnatione habetur vera humanitas assumpta, ita panis per verba Christi transit in verum corpus Christi (5). 2.º Docent Eucharistiam verum esse et proprium corpus Christi quod ex B. V. Maria natum est, passum, mortuum pro nobis et

(1) Ap. Joan. Damas. in Parall. lib. III, c. 15.

(2) Prat. catech. c. XXXVII.

(3) De Trin. l. VIII, n. 14.

(4) Lib. *De natura Dei non scrutanda* c. V.

(5) Cf. S. Justinum M., S. Hilarium, S. Greg. Nyss. l. cit. supra; et S. Ambros. (l. de myst. c. 9), S. Chrysost. (Hom. XXIV in I. Cor.).

suscitatum (1). 3.º Plures patres typos et figuras expresse excludunt agentes de verbis quibus Christus Eucharistiam instituit (2). 4.º Docent insuper in Sacramento Eucharistiae esse magnum et inauditum miraculum, et modum quo Christus est in Eucharistia incomprehensibilem (3). 5.º Dicunt Christum non sola fide in Eucharistia nobis conjungi nec per solam voluntatum concordiam, sed per contactum etiam sui corporis (4). 6.º Saepe dicunt Eucharistiam mysterium terribile, horrendum, pretiosum, pretiosum sanguinem, tremendum, per quam tremendam victimam, inconsumptibilem (5). 7.º S. Patres seu Christiani accusati sunt a gentilibus quod carnes humanas manducarent; ipsi autem non repulerunt accusationem negantes, sed concesserunt se manducare carnem Filii Dei incarnati sub speciebus panis et vini (6). 8.º Docent insuper Patres in Eucharistia panem in corpus, vinum in sanguinem Christi converti hoc est transubstantiari: Eucharistiam reservari posse eique adorationem exhiberi, et esse verum sacrificium confectionem ejus. Atqui haec omnia important Christi realem, veram, et substantialem praesentiam in Eucharistia. Ergo ex mente SS. PP. de praesentia Christi vera, reali, substantiali in Eucharistia ambigendum non est (7).

(1) Cf. S. Hilar., S. Ambrosium, S. Chrysost., S. Cyrillum Alex., S. Petr. Chrysol. supra in loc. a nob. cit. — Cf. Knoll qui diffuse l. c. Tract. II. c. II. diss. I. a. I. multa refert et citat.

(2) Cf. S. Ambr., S. Hieronym. Chrysost. in c. VI Joan. S. Aug. in qq. V. et N. T., Cyrill. Alex. (l. IV in Joan.) et alios.

(3) Cf. S. Cyr. Hier., S. Ephrem, S. Chrysost. Damasc., S. Hilarius l. VIII, de Triu. n. 14.

(4) S. Cyprianus, S. Hilarius, S. Cyrillus Hieros. et Alex., S. Augustinus etc.

(5) S. Cyrillus Jeros., S. Chrysost., S. Ambros., S. August. etc.

(6) Tertullianus (Apolog. c. VII) ait: « Dicimur scelestissimi de Sacramento infanticidii et pabulo ».

(7) Multorum patrum testimonia invenies apud Natal. Alex. Hist. Eccl. saeculi XI. Diss. XII — ab. art. V usque ad art. XXVI.

3.º *Prob. ex praescriptione* seu ex antiquissima consensione Ecclesiae. Et quidem jam consensum totius Ecclesiae extitisse quando negatio seu haeresis Protestantium (saec. XVI) irrupit manifestum est, est enim factum historice evidentissimum ab ipsis haereticis, admissum, et non solum Ecclesiae Romanae seu catholicae, sed etiam Ecclesiae Graecae. Unde ipsi Lutherani in Apolog. Augustanae confessi fatentur: « Comperimus non tantum Ecclesiam Romanam affirmare corporalem Christi praesentiam, sed idem et nunc sentire et olim sensisse Ecclesiam Graecam, ut testatur Canon Missae apud Graecos » (1). Quam fidem usque ad nos Graeci firmiter tenuerunt. Sacerdotes Armeni his verbis utebantur et nunc etiam utuntur cum Eucharistiae Sacramentum suscipiunt: « Credo me manducare sanctum et vivificans corpus tuum D. J. Christe Deus meus in remissionem peccatorum; credo me bibere purificationem et sanctificantem sanguinem tuum D. J. Chr. Deus meus in remissionem peccatorum meorum ». Unde jam saec. XI Lanfrancus (2) ajebat Berengario de praesentia reali Corporis Christi in Eucharistia: « Interroga Graecos, Armenos, denique omnes Christianos cujuscumque sint nationis et respondebunt se esse ejusdem fidei nobiscum ». Et Ascelinus fratri ipsi Berengario haec scribit ut ab errore contra SS. Eucharistiae praesentiam ipsum retrahat: « Deterruisset enim te (Arnulphus), si posset, ne per te solum, vel si qui sunt per tuos socios, viam mutare nitereris, quam doctores nostri tam sancti, tam sapientes, tam catholici adeo rectam, adeo delimatam, adeo protritam nobis ostenderunt, ut nullus qui eam te-

---

(1) Jeremias Patriarcha Cplitanus haec scripsit haereticis novatoribus a. 1530: » Multa de vobis referuntur quae a nobis nullo pacto probari possunt. Ecclesiae igitur sanctae illud judicium est in Sacra coena post consecrationem et benedictionem panem in illud ipsum corpus Jesu Christi et vinum in illum sanguinem virtute Spiritus Sancti transire et immutari ».

(2) Dial. adv. Berengarium.

nuerit exorbiret; nullus qui non tenuerit non exorbitare nequeat.... Nunc te familiariter exoratum velim ut ab hac perversa intentione desistas.... Redi ergo precor, ad catholicam et apostolicam traditionem.... » Cf. Labbaeum a. 1050. — Accedunt sectae antiquissimae, ut Nestoriani, Eutichiani, Syri, Jacobitae, Copti, ut ex eorum liturgiis patere potest. Ecquid autem « verisimile est, ait Tertulianus, ut tot et tantae Ecclesiae in unam fidem erraverint? » Quod dictum vel maxime huic doctrinae applicandum est cum mysterium tam altum et incomprehensibile contineat quod nonnisi a Christo inductum et ab Apostolis propagatum esse possit. Testimonia antiquitatis, usque scilicet ad Apostolos, hujus doctrinae ita manifesta sunt, sicut etiam ex illis paucis quae retulimus patet, ut mirum sit quomodo protestantium quidam adserere potuerint dogma Eucharistiae aut saltem consuetas loquendi de eo formulas fuisse inductas vel ab Anastasio Monacho Sinaita, vel ab Joa. Damasceno et inde probatas a Conc. Nicaeno II saeculo VII in Ecclesiam Graecam, in Ecclesiam vero latinam saeculo IX. — Non solum autem ex textibus Sacrae Scripturae, ex Patribus relatis, ex Conciliis adducendis, et ex scriptoribus Ecclesiasticis falsitas hujus sententiae manifesta est, sed etiam ex ipsis haereticis novatoribus. Unde Zwinglius (1) dicit: « Tempore S. Augustini opinionem de carne corporali jam victricem fuisse ». Et Radulphus Hospinianus scribit: « Sibi, suisque omnino Patres adversari, cum conspirent in admittenda reali Christi praesentia in Eucharistia ».

4.º *Confirmatur ex liturgiis tum antiquis, tum recentioribus.* — De recentioribus quidem non dubitatur; et ideo sufficiat antiquiores afferre. Prima affertur liturgia Hierosolimitanae Ecclesiae S. Jacobo fratri Domini tributa in qua dicitur: « Rogamus ut Spiritus Sanctus adveniens sancta, bona et gloriosa sua praesentia sanctificet et ef-

---

(1) l. de vera et falsa relig.

faciat hunc panem corpus sanctum Christi tui, et calicem hunc pretiosum sanguinem Christi tui ut sit omnibus ex his sumentibus in remissionem peccatorum ». — Et in liturgia Aetiopica S. Mattheo adscripta haec oratio a sacerdote Christo dirigitur : « Benedic, sanctifica, munda et transfer panem in carnem tuam immaculatam et vinum hoc in sanguinem tuum pretiosum ». — In liturgia Coptica (1) dicitur : « Transfer eos (idest panem et calicem) ita ut panis quidem hic fiat corpus tuum sanctum, et hoc mixtum in hoc calice sanguis tuus pretiosus ut sint nobis in praesidium ». — Liturgia Graeca, Alexandrina, S. Basilii et S. Gregorii haec habet : « Tu, Domine, voce tua commuta haec quae sunt proposita (scilicet panem et vinum)... perfice nobis hoc mysterium plenum mysteriis, mitte super nos gratiam Spiritus Sancti qui sanctificet et transferat haec dona proposita in corpus et sanguinem salutis nostrae, et hunc quidem panem faciat corpus tuum sanctum.... hunc calicem sanguinem pretiosum testamenti tui novi.... » — Similia habentur in aliis plurimis et antiquissimis liturgiis (2) quas inter recensetur liturgia Joan. Chrysostomi, et Romana antiquissima in qua sacerdos orat ut panis et vinum « fiat corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi ».

5.º *Prob. ex Conciliis* : In Concilio Alexandrino sub S. Cyrillo celebrato saec. V. (Epist. synod. ad Nestorium) dicitur : « Ad mysticas benedictiones accedimus eaque ratione sanctificamur utpote sacrae carnis et pretiosi sanguinis Christi participes effecti ; non enim illam carnem ut communem sumimus, sed tanquam vere vivificam ipsiusque Verbi propriam ». — Conc. Nicaenum II (a. 783) act. VI arguens et probans ex Scripturis concludit : « Ergo liquido demonstratum est quod nusquam Dominus vel Apostoli

---

(1) Nomini S. Basilii inscripta est.

(2) Inter alios qui agunt de re liturgica et referunt hujusmodi testimonia, consuli potest Card. Bona l. I. c. 8, Card. Thommasius, Mabillonjus, Muratorius.

aut Patres imaginem dixerunt sacrificium sine sanguine quod per sacerdotem offertur, sed ipsum corpus et ipsum sanguinem.... » — Conc. Roman. (a. 1079) ad hanc formulam subscribendam Berengarium coegit: « Ego Berengarius corde credo et ore confiteor.... post consecrationem esse verum Christi corpus, quod natum est de Virgine et quod pro salute mundi oblatum in cruce pendit et quod sedet ad dexteram Patris; et verum sanguinem Christi qui de latere ejus effusus est, non tantum per signum et virtutem Sacramenti, sed in proprietate naturae et veritate substantiae sicut in hoc brevi continetur et ego legi et vos intelligitis. Sic credo, nec contra hanc fidem ulterius docebo » (1). — Conc. Lateranense IV (a. 1215) (2) dicit: « Credimus et confitemur corpus et sanguinem Christi sub speciebus panis et vini veraciter contineri, transubstantiatis pane in corpus et vino in sanguinem potestate divina ». — In Conc. Constantiensi haec propositio condemnata est contra Wickliffum: « Christus non est in eodem Sacramento identice et realiter propria praesentia corporali » (3). — Conc. Trid. supra retulimus (n. 334) (4).

---

(1) Denz. 298.

(2) Cap. I. in profess. fidei.

(3) Denz. 479.

(4) Addi possunt synodi duae a Graecis habitae Cplitana scilicet (a. 1672) et Hierosolymitana contra ipsos Protestantes. Prima dicit (can. 2): « Credimus, corpus D. N. I. Christi vivum reali praesentia invisibiliter praesens esse in tremendo Eucharistiae Sacramento. Cum enim celebrans sacerdos.... dicit: Fac panem quidem hunc pretiosum Corpus Christi tui.... tum supra omnem naturae modum operante Spiritu Sancto panis quidem *realiter vere ac proprie* in ipsumque Christi Salvatoris corpus, vinum vero in sanguinem ejus animatum transmutatur ipsumque totum credimus esse Christum qui offert et offertur et integer a singulis impassibiliter manducatur ». Hierosolymitana vero dicit (can. 17): « Credimus in S. Divinae Eucharistiae Sacramento D. N. I. Christum esse praesentem non secundum figuram aut imaginem.... sed sub minima panis et vini consecrati particula totum ac integrum Christum secundum substantiam animam et divinitatem Deum perfectum et perfectum hominem esse ».

6.º *Confirmatur ex antiquissimis monumentis*; nam in catacumbis (saec. I. et II) figurae et repraesentationes variae habentur Eucharistiae, tum quoad sacrificium, tum quoad communionem; nam repraesentatur tum panis, tum vinum vitis, tum Christus ipse, quasi scilicet ipsas species panis et vini penetrans, sub figura piscis; tum etiam sacerdos offerens una cum abstante populo de mensa ipsa, Eucharistica scilicet, participante. Atqui hoc summopere confirmat et probat veritatem praesentiae realis Eucharistiae; nam quamvis sub symbolis Christus exhibeatur et repraesentetur et modo quasi obscuro; haec obscuritas nulla est pro christianis quibus Eucharistia aliunde innotescit (1), licet magna procul dubio prophanis gentilibus esse debuerit.

---

(1) Se il simbolismo dell' antica arte cristiana (ait Prof. Hor. Marucchi) è misterioso per tutti i dogmi del cristianesimo, lo è anche più e bene a ragione riguardo all' Eucarestia, il più delicato e geloso segreto che la Chiesa nascente dovea difendere dagli sguardi profani degli idolatri, il più alto mistero da cui dovea allontanare la profanazione secondo il precetto di Cristo.

Un simbolo assai antico del mistero fu la vite che ci richiama alla *vitis vera* dell' Evangelo e ad uno degli elementi Eucaristici; ed essa appare in alcuni dei più antichi centri delle catacombe romane, quali sono il vestibolo dei Flavi nel cimitero di Domitilla e la cripta di Ampliato nello stesso ipogeo che appartengono senza dubbio alla fine del primo secolo della Chiesa.

Poco dopo, la rappresentanza simbolica tanto nota del buon pastore dà occasione ad un altro simbolo più chiaramente eucaristico, cioè a quello *del latte*, che è il mistico nutrimento dato dal pastore al suo gregge. Ed ecco in un cubicolo del cimitero di Callisto una bella pittura del *Pastor bonus* con la secchia del latte chiaramente riconoscibile dal colore biancastro. E in un' altra cripta poco discosta, il recipiente col simbolico cibo è posto su di un' ara in mezzo a due pecore; gruppo importantissimo che ci mostra il latte Eucaristico attorniato e custodito dai fedeli di Cristo. — La migliore illustrazione di questo simbolo possiamo ricavarla dagli atti di Santa Perpetua....

Allo stesso simbolo si riferisce una preziosa iscrizione.... ove l'Eucaristia è chiamata « il cibo siccome il miele ». — Ma il simbolo più

7.º *Prob triplici ratione convenientiae.* — 1.^a ratio desumitur ex perfectione novae legis, nam oportuit ut aliquid plus et perfectius et nobilius haberet sacrificium novae legis quam veteris. Atqui non plus haberet sacrificium

arcano e più solenne del mistero eucaristico è senza dubbio il *pesce*, quod graece dicitur ΙΧΘΥΣ et significat Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ. Jesus Christus Dei Filius Salvator. « Il pesce unito al pane acquista un significato speciale e rappresenta senza dubbio l'Eucaristia. Hanno questo significato pertanto i numerosi affreschi delle catacombe che riproducono le moltiplicazioni operate da Cristo ove vediamo costantemente disposti in bell'ordine i canestri ricolmi di pani che sopravanzano secondo il racconto Evangelico.

La quale scena è effigiata in due modi; e nel momento stesso in cui Cristo distribuisce ai discepoli i pani e i pesci, e col banchetto in cui i convitati mangiano il pane e il pesce.

E questa ultima rappresentanza che si allontana dalla realtà storica di quel fatto ci mostra ancor meglio il concetto simbolico, ed esprime evidentemente la comunione stessa eucaristica. Un tale concetto è pure indicato assai chiaramente in un sarcofago di Arles, ove accanto al prodigio della moltiplicazione è rappresentata la mensa col pesce, che non può essere un accessorio storico del fatto biblico, ma indica senza dubbio il significato eucaristico di quel gruppo....

Il dogma dell'Eucaristia.... è in modo più chiaro e solenne attestato da alcuni speciali dipinti....

Il primo per antichità è un gruppo ripetuto due volte in un cubicolo del cimitero di Callisto sulla via Appia in quella parte che il De Rossi chiamò cripte di *Lucina*, regione certamente antichissima e da cui si svolse quel cimitero.

L'affresco non è posteriore agli esordi del secondo secolo, essendo della mano stessa di altri che in quelle cripte ci presentano il vero stile pompejano. — Vi è dipinto un pesce unito ad un canestro vimineo ricolmo di pani, fra i quali apparisce chiaramente un piccolo vaso rosseggiante di vino.... Nè solo deve riconoscersi in quel gruppo un'allusione eucaristica, ma una vera e propria dichiarazione della fede cristiana nel dogma della presenza reale; giacchè l'unione materiale del pesce col canestro contenente gli elementi eucaristici esprime chiaramente la penetrazione delle sacre specie con Gesù Cristo stesso ».

Nel centro vi è il consueto banchetto dei sette personaggi (che rappresentano i sette discepoli che secondo il racconto di S. Giovanni mangiarono con Gesù risorto là sulle sponde del lago di Tiberiade)

novae legis quam veteris, si in eo non contineretur Christus secundum realitatem, sed tantum in figura; nam Christus in figura continebatur tum in sacrificio, tum in

accompagnato dai canestri. Questi convitati che mangiano il *pane* ed il *pesce* sono certamente i fedeli, i quali purificati dalle acque della grazia si assidono al banchetto dell'Agnello divino come preparazione e caparra della beatitudine celeste.

Ma qui il significato eucaristico del gruppo è reso anche più manifesto dalla scena effigiata a sinistra, unica fino a ora nelle pitture cimiteriali.

Vi è rappresentato un personaggio vestito di solo pallio che sta ritto in piedi innanzi ad un tripode su cui si vede un pane ed un pesce, ed egli protende verso quei cibi la mano destra in atto evidentemente consecratorio. Dall'altro lato del tripode è dipinta una figura di donna velata che alza le braccia in atteggiamento di preghiera.

La spiegazione del nostro gruppo è chiara. Noi abbiamo qui riprodotta l'azione del sacrificio eucaristico ed il momento stesso della consacrazione quando il pane diviene *ἡ σὰρξ*, cioè il corpo di Cristo Figlio di Dio Salvatore.

La donna orante alla destra è da taluno spiegata come l'anima della defunta sepolta in quel cubicolo.... a me sembra più probabile che l'artista abbia voluto effigiare la Chiesa la quale si dipingeva sotto l'allegoria di una donna orante.... E l'interpretazione del sacrificio data al gruppo di cui ci occupiamo, è confermata ancora dall'altra scena della stessa parete che fa simmetria a quella ora descritta. Ivi infatti è dipinto l'episodio del sacrificio d'Abramo figura e tipo del grande sacrificio della redenzione ».

In un'altra cripta contigua nell'alto della parete entro un semicerchio è ripetuto lo stesso tripode con il pane e il pesce e questo è collocato fra i sette canestri della moltiplicazione.

Evidentemente anche qui si volle ricordare il prodigio che fu tipo e figura dell'Eucaristia (cf. supra n. 334, 5°. — *Resp.*).

Ma la disposizione di quel pane e di quel pesce sulla mensa in forma di altare che è collocata nel posto d'onore, accenna senza dubbio alle specie eucaristiche già consacrate e preparate per i fedeli, accenna alla *mensa Domini*; e giungerei a dire che implica quasi il concetto dell'adorazione del gran mistero ». — Haec transcripsi ex Prof. Marucchi: *Fede e Scienza - Le Catacombe e il Protestantismo*, II, Roma, Pustet, 1903.

Sacramentis veteris legis, imo perfectius et nobilius esset sacrificium veteris quam novae legis cum perfectior figura Christi fuerit manna et Agnus Paschalis, quam possit esse panis. Ergo oportet ut contineat ipsum Christum. 2.^a *Ratio desumitur ex charitate Christi*, ex qua pro salute nostra corpus verum nostrae naturae assumpsit, unde et fratrem et amicum nostrum se dixit; et quia maxime proprium amicitiae est convivere amicis, ideo Christus convenienter sua praesentia corporali in hac peregrinatione nos non destituit, sed per veritatem corporis et sanguinis sui nos sibi conjungit in hoc Sacramento. Itaque ipse dicit (Joan. VI, 57): *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in eo*. Unde hoc Sacramentum est maximae charitatis signum et nostrae spei sublevamentum ex tam familiari conjunctione Christi ad nos. — 3.^a *Ratio desumitur ex perfectione fidei*, quae sicut est de divinitate Christi, ita est de ejus humanitate secundum illud (Joan. XIV, 1): *Creditis in Deum et in me credite*. Et quia fides est invisibilium sicut divinitatem suam nobis exhibet Christus invisibiliter, ita et in hoc Sacramento carnem suam nobis exhibet invisibili modo. (l. c. a. I. c.).

CAPUT XXXVI.

Difficultates contra praesentiam realem Christi
in Eucharistia

(S. TH., p. III, qu. LXVIII, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,
JOANN. a S. TH. — Cf., GONET l. c., Disp. III. — BILLUART, l. c., diss. III, a. I-VI;
GOTTI, l. c. Quaest. V; JENIN, l. c. qu. VII;
KNOLL, l. c. a. VI; PERRONE, c. IV;

337. **Obj. I.** — *Ex Sacra Scriptura*: Christus Capharnaitis literaliter intelligentibus illa verba: *Caro mea vere est cibus* etc. respondet: *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam; verba quae locutus sum vobis Spiritus et vita sunt; quasi dicat: illa verba non sunt accipienda ma-*

terialiter sed spiritualiter. Ergo manducatio Christi in Eucharistia est tantum spiritualis per fidem.

Resp. conc. relata verba Sacrae Scripturae fuisse a Christo; sed *dist.* verba explicantia: illa verba non sunt accipienda materialiter, quasi scilicet Christus proponeret carnem suam manducandam in propria specie sicut communiter manducatur caro occidendo et dilacerando (sic intellexerunt Capharnaitae), *conc.*; non sunt intelligenda materialiter, idest significantia veram et propriam carnem manducandam modo mirabili (sub specie panis) a Christo ipso tunc statuendo sua infinita virtute, *nego.* Et *nego conseq.* — S. Cyrillus Alex. ita explicat (1): « *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam*; idest caro mea si esset pure caro humana non prodesset, sed quia conjuncta est spiritui, idest Verbo unita hypostatice proderit vobis ». Et S. Augustinus (2): « Caro non prodest quidquam, sed quomodo illi intellexerunt carnem quippe sic intellexerunt quomodo in cadavere dilaniatur aut in macello venditur, non quomodo spiritus vegetatur. Accedat spiritus ad carnem et prodest plurimum. Sicut illi intellexerunt carnem non sic ego do ad manducandum carnem meam ».

338. **Obj. II.** — Christus Eucharistiam panem vocat(3). Ergo non est corpus Christi. Insuper Christus post calicis consecrationem ait (4): *Non bibam amodo de hoc genimine vitis donec bibam illud novum in regno Dei.* Ergo in calice post consecrationis verba erat vinum.

Resp. nego 1.^{am} et utramque consequentiam: Nam 1.º si Christus de se dicit: *Ego sum panis vivus* (Joan. VI, 51), etiam Eucharistiam panem vocare potuit, licet contineatur in ea ejus corpus et ipsemet Christus; 2.º in Scriptura quandoque terminus factionis appellatur id ex quo factum

(1) L. IV in Joan. c. XIV.

(2) Tract. XXII in Joan.

(3) I. Cor. X, 16 et XI, 26.

(4) Marc. XIV. 25.

est, sicut Eva dicitur Virago (Gen. II, 23) ex quo facta dicitur, et vinum, in quod aqua conversa est, vocatur aqua (Joan. II, 9); 3.º Et multo magis Eucharistia panis dici potest sicut et vinum, quia etiam post conversionem remanent species panis et vini; unde etiam Angeli qui inducuntur in Sacra Scriptura ut habentes exterius speciem hominis vocantur viri (1); 4.º Christus haec verba non de vino quod consecraverat dixit, sed de alio vino quod dedit discipulis in coena typica; hoc patet ex Luca referente haec Christi verba: *Desiderio desideravi hoc Pascha, idest agnum, manducare vobiscum. Dico enim vobis ex hoc non manducabo illud donec* etc. (2).

339. **Obj. III.** — Haec verba Christi; *hoc est corpus meum*, si litteraliter et proprie accipiantur, significant: *hoc corpus, quod est panis, est corpus meum*. Atqui hoc adserere absurdum est. Ergo figurate sunt accipienda.

Resp.: Nego maj. nam quando verba alicujus expressionis sunt practica, idest transmutativa et factiva sicut fuerunt verba Christi, hanc significationem (quam certe verba pure speculativa habent) non habent. Optime enim potest artifex qui ex materia, puta ligno aut terra, cito statuam producit, dicere cum incipit agere: *hoc est statua*, terminando scilicet propositionem eo momento quo statua in actu producitur; idem enim est ac si dicat: *haec materia fit statua*; vel ex hac materia produco hanc statuam: et ita Christus in Cana Galileae, vere dicere potuit in conversione aquae in vinum: *hoc, quod do vobis bibendum, est vinum*. Sufficiebat enim ut vinum haberetur factum ex aqua in fine propositionis; et idem dicendum est in praesenti de locutione Christi. Dici potest etiam: *hoc* sumi indeterminate ab initio, unde ab initio non stat neque pro pane, neque pro corpore, sicut enim intellectus efformando tale

---

(1) Gen. XVIII, 2; et XIX, 10.

(2) XXII, 15.

judicium potest praescindere a determinata intellectione, ita etiam ipsa vox exterior cum sit significativa conceptus mentis potest et ipsa praescindere a determinata significatione.

340. **Obj. IV.** — Paulus Apost. (I. Cor. X, 3) dicit: *Patres nostri omnes eandem escam spiritualem manducaverunt et eundem potum spiritualem biberunt.* Sed ipsi non manducaverunt Christi carnem realem sed solum in figura et fide. Ergo et nos etc.

Resp. quod comparatio relata in verbis Scripturae non respicit *nos*, non enim dicuntur manducasse eandem escam ac nos, sed ipsi omnes tam boni quam mali mannam edisse, unde dicitur etiam (ib. 1): *Omnes patres nostri sub nube fuerunt, mare transierunt.* Et quamvis cum S. Augustino dici possint manducasse eandem escam nobiscum, hoc tamen intelligendum est non quoad rem ipsam, sed quoad significationem, inquantum corpus Christi quod nos sumimus per manna et per Agnum Paschalem significabatur: unde S. Augustinus (l. II. c. litt. Petiliani c. XXXVII) ait: « Aliud est Pascha quod illi in ove celebrarunt, aliud autem quod nos in corpore et sanguine Domini accipimus ».

341. **Obj. V.** — Christus instituens Eucharistiam dixit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Atqui memoria non fit rei praesentis, sed absentis et praeteritae. Ergo Christus non est praesens in Eucharistiae Sacramento.

Resp. Dist. min.: Memoria non fit rei praesentis visibiliter et patentis *conc.* invisibiliter et latentis *subd.* si semper eodem modo se habeat, *transeat*; si aliter et aliter se habeat quoad statum *nego.* Et *dist. conseq.:* Christus non est praesens visibiliter et patenter *conc.*; invisibiliter et latenter *nego.* — Ad agendam memoriam alicujus rei sufficit ut sit occulte praesens, praecipue si fuit praesens visibiliter et manifeste et nunc statum suum commutaverit. De Christi autem memoria dicimus quod non agitur simpliciter de ipso Christo; sed quatenus erat nobiscum nobis similis, scilicet

viator, sed praecipue consideratus quoad passionem et mortem: unde Apostolus dicit (I. Cor. XI, 26): *Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis mortem Domini annuntiabitis donec veniat*. Et Ecclesia canit: « O Sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis ejus etc. ». Passio autem et mors Christi transiit.

342. **Obj. VI.** — Quandoque verbum *est* sumitur pro *significat*. Ergo etiam in hoc loco ita sumitur; et multo magis quia secus illa expressio inintelligibilis evadit.

Resp.: *Nego conseq.* Quamvis enim quandoque verbum *est* sumatur pro *significat* in Sacra Scriptura, tamen saepius, imo fere semper, sumitur proprie, et ideo conclusio non sequitur: neque valet ratio de difficultate intellectionis illius propositionis *hoc est corpus meum* proprie acceptae; nam secus si haec ratio valeret, omnes expressiones quibus mysteria proponuntur et significantur accipienda essent metaphorice, et ita actum esset de omnibus mysteriis: unde neque proprie e. g. essent accipiendae sequentes expressiones: *Ego et Pater unum sumus.*; *Hi tres unum sunt*; *Verbum caro factum*. — Insuper cum hoc verbum *est* pro *significat* in Sacra Scriptura sumitur, vel ex ipso contextu statim apparet, vel alibi sive directe sive indirecte explicatur. Adde quod sumi debere proprie in hoc loco probavimus supra (n. 334, 5.º).

343. **Obj. VII.** — *Ex Patribus*: S. Augustinus (1) ait: *Quid paras dentem aut ventrem? Crede et manducasti*, et (2) *credere in eum, hoc est manducare panem vivum*. Ergo in Eucharistia solum manducatio spiritualis per fidem est admittenda.

Resp.: S. Augustinus in praesenti non loquitur de Eucharistia de qua agit infra, sed loquitur de sola manducatione Christi spirituali per fidem Incarnationis.

---

(1) Tract. XXV in Joan.

(2) Ib. tract. XXVI.

Instabis: S. Augustinus (1) dicit: « Quod accipiunt quamvis non sit corpus Christi, sanctum tamen est, quoniam Sacramentum ». Ergo Sacramentum Eucharistiae non continet corpus Christi.

Resp.: Nego consequentiam, nam S. Augustinus in illo loco agit de pane catechumenorum; et hoc nomen Sacramentum improprie accipit (cf. supra n. 2) quatenus scilicet panis ille poterat considerari ut sacrum signum unitatis inter fideles vel ipsius Eucharistiae et corporis Christi praecipue sub eucharisticis speciebus existentis.

Urgebis: S. Augustinus ita Christum inducit loquentem contra Capharnaitas: « *Spiritualiter* intelligite quod locutus sum; non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendavi vobis; spiritualiter intellectum vivificabit vos, caro autem non prodest quidquam ». Ergo S. Augustinus ipsum reale et verum corpus Christi non admittit in Eucharistia.

Resp.: Imprimis S. Augustinum admisisse praesentiam realem corporis Christi evidentissimum est ex multi locis, et nos quaedam pauca et clarissima supra retulimus (cf. n. 334 pag. 215). Unde dicimus quod haec verba sunt recte intelligenda et nulla erit difficultas. S. Thomas (l. c. a. I ad 1.^m) interpretatur de corpore passibili et visibili formaliter ut tali quale scilicet tunc erat; non enim in propria specie erat comedendum quasi lacerandum dentibus, ut supra explicavimus ex ipso S. Augustino (cf. n. 337 ad Obj. I.). — Sed audi explicationem quam dat ipsemet S. Augustinus (2): « Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Ipsum quidem et non ipsum. Ipsum invisibiliter, et non ipsum visibiliter ». Quae explicatio con-

---

(1) lib. II de peccatorum meritis c. 26.

(2) Epist. ad Irenaeum relatis verbis de consecrat. dist. II. c. 45.

sonat cum modo loquendi communiter admissio secundum quem dicimus ratione accidentalis mutationis aliquem non esse amplius illum ipsum qui erat; unde S. Augustinus de seipso dicebat: « Non sum qui fueram »; et S. Ambrosius approbat quod aliquis, qui mores mutaverat, dixerit: « Ego non sum ego » (1).

344. Pro solutione aliarum difficultatum ex Patribus. — I. Quando Patres vocant Eucharistiam figuram, signum, antitypum etc. Corporis Christi, non intendunt excludere realitatem, sed intelligendi sunt huiusmodi nomina applicare vel illis speciebus solis quae sunt symbola externa et signa tum gratiae, tum ipsius Corporis Christi invisibilis sub ipsis realiter et substantialiter existentis; sicut particula seu pastillus, idest species panis, significat carnes quas continet, nihil enim obstat quod detur signum rei praesentis occultae sicut pulsatio in animali est signum praesentis animae; vel applicare talia nomina ipsi Sacramento, idest speciebus continentibus corpus et sanguinem Christi ut signo corporis Christi ut in cruce patientis, cujus passionis et mortis Eucharistia est commemoratio et repraesentatio (2). Neque enim inconveniens est quod Christus repraesentet seipsum, non enim secundum idem repraesentat se, sed secundum diversa, nam in Eucharistia impassibilis et invisibilis existens per species sub quibus existit repraesentat mystice se jam patientem et morientem, idest repraesentat passionem et mortem suam (3). — Dici potest Eucharistia etiam figura respectu scilicet illius intimae communicationis Christi in coelo existentis cum beatis (4), et sic dicitur typus, scilicet rei futurae respectu nostri, sicut dicitur *antitypon* respectu mannae et agni

(1) Cf. Natal. Alex. Hist. Eccl. l. c. a. XX, ubi plura arg. solvit ex verbis S. Aug. objecta.

(2) Cf. Tertull. l. III c. Marcion. c. 19; S. Aug. Enarr. in ps. 3.

(3) Cf. S. Th. p. I. qu. I. a.

(4) Cf. Perrone de Eucharistia n. 33 in nota.

paschalis quae fuerunt typi Eucharistiae (1). 3.º Eucharistia dici potest etiam figura, signum, symbolum corporis Christi mystici, idest Ecclesiae, sicut enim unus panis ex multis granis et unum vinum ex multis acinis, ita una Ecclesia ex multis fidelibus efficitur (2). — 4.º Ab ipsa Ecclesia agnoscente praesentiam realem corpus Christi figura dicitur quandoque, imo et ab ipsomet Paschasio Corbejensi in libro de corpore et sanguine Christi (3) « licet, ut observat cl. Knoll, realem ejusdem in ea (idest in Eucharistia) praesentiam ita defenderit ut ab adversariis auctor hujus dogmatis putaretur ». Concludimus ergo cum cl. Estio (4): « Qui ergo dicunt: Eucharistia est signum corporis Domini, argumentantur more veterum haeticorum dicentium: Christus in similitudinem hominum factus est et habitu seu figura inventus ut homo: ergo non erat verus homo ».

II. SS. Patres nomen Sacramenti, dum loquuntur de Eucharistia, quandoque accipiunt ad significandas species exteriores, quae a corpore Christi distinguuntur. Cum dicunt in Eucharistia non esse idem corpus quod natum est de Virgine et nobis conversatum etc. intelligendi sunt de corpore Christi quoad modum et statum, quia in Eucharistia Christi corpus invisibilitate, impassibilitate et aliis dotibus donatur quae ei non conveniebant dum degebat nobiscum (cf. supra n. praec.).

III. SS. Patres antiquiores parce locuti sunt de Eucharistia ob disciplinam arcani, quae lex severitate magna observabatur. Unde Tertullianus ait (Apolog. c. VII): « Omnibus mysteriis silentii fides debetur ». S. Cyrillus Hier. (5)

---

(1) Cf. S. Aug. Serm. 272 ad infantes.

(2) De consecr. dist. 2, c. 89.

(3) Euch. sect. II. Tract. II. c. III diss. I. a. I.

(4) Dist. 8 § 15, cit. a Knoll. l. c. reg. III.

(5) Catech. mystag. 6.

dicit ministros Christi « multa saepe loqui obtecte seu obscure ut fideles qui rem tenent, intelligant, et qui non tenent non laedantur ». Et S. Basilius loquitur de arcanis « quae, ait ipse, fas non est intueri nondum initiatis » (1). S. Cyrillus Alex. (2) dicit: « Plurima de his alia et vera dicerem.... nisi prophanorum aures metuerem ». Idem habetur ex Origene, ex S. Joan. Chrysost. etc.

CAPUT XXXVII.

De modo quo Christi corpus fit praesens
in Eucharistiae Sacramento

(S. Th., I. c. qu. LXXV, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII,
JOAN. A S. THOMA, BILLOT — Cf. GONET, I. c. disp. IV ;
BILLUART, I. c., Diss. I, a. V-VII; GOTTI, I. c., qu. III, dub. II-III ;
JUNENIN, I. c., cap. II; FRANZELIN I. c., thes. XIV ;
PERRONE, I. c. cap. III ; KNOLL, I. c., disp. I. a. II).

345. Ratio capitis. — Christi corpus et sanguinem et ipsum Christum esse praesentem in Eucharistiae Sacramento multipliciter ostendimus, imo dogma fidei esse diximus et probavimus; igitur remanet nunc determinandus modus quo fit praesens, tum modus quo sub speciebus eucharisticis existit, quae per varia capita exponemus.

346. Sententiae erroneae referuntur. — Ubiquistae adseruerunt Christi corpus fieri praesens in Eucharistia ratione *ubiquitatis* quam convenire humanae naturae docuerunt ex eo quod vi unionis hypostaticae natura humana consideratur ab illis quasi divinae naturae illapsa et quasi compenetrata, ita ut omnia attributa fuerint ipsi a natura divina communicata (cf. vol. II. n. 289 seqq.). —

---

(1) L. de Spir. S. c. 27. ; Clarissime loquitur S. Ambrosius. Cf. *De misteriis script.* c. I. n. 2.

(2) Catech. mystag. 6.

Alii autem docuerunt panem et vinum in Eucharistia remanere, sed uniri hypostatice Verbo divino sicut unitur ei humana natura, ex quo sequitur panem esse corpus Christi non humanum neque carneum, sed paneum seu panaceum ab humano distinctum (1). — Quidam dicunt Bereugarium, retractato errore de praesentia realis corporis Christi, docuisse in Eucharistia simul cum corpore Christi etiam substantiam panis et vini remanere. Quam sententiam secuti sunt Lutherani, qui tamen in declaranda hac unione panis scilicet et corporis Christi non conveniunt (2). Haec sententia dicitur, *consubstantiatio*, vel *impanatio*, vel *concomitantia* juxta varios modos explicandi.

347. **Conclusio I.** — *Corpus seu humanitas Christi non est praesens in Eucharistia ratione ubiquitatis.*

Prob.: Corpori Christi sicut et humanitati non potest convenire ubiquitas. Ergo non potest esse praesens in Eucharistia ratione ubiquitatis. — *Prob. antec.:* Ubiquitas sicut et attributa alia divinitatis nulli creaturae convenire possunt, cum sint proprietates divinitatis, et ideo ipsam divinitatem constituent, nam divinitas a suis attributis non distinguitur (cf. vol. I. n. 93).

2.º Si Christi corpus esset in Eucharistia ratione ubiquitatis quasi scilicet esset ubique, sequeretur quod non solum in Eucharistia, sed ubique cultu latriae esset adorandus Christus cultu externo, quod tamen falsum est; vel quod non esset adorandus cultu latriae in Eucharistiae Sacramento, quod haereticum est; nam Conc. Trid. (sess. XIII, De Sacr. Euch. can. 6) ait: « Si quis dixerit in

---

(1) Cf. Gonet: *De Euch. disp. IV, a. I*, qui citat Bellarminum tribuentem hunc errorem Ruperto Abbati Tuitiensi, quem tamen dicit excusari a Suaresio utpote piissimum. — Rupertus hanc doctrinam exponit l. 6 in Joan. super illa verba: *panis quem ego dabo*, et l. 2 de divinis officiis c. 2.

(2) Cf. Knoll l. c. a. II.

Sancto Eucharistiae Sacramento Christum Unigenitum Dei Filium nec esse cultu latriae externo adorandum; anathema sit ».

348. **Conclusio II.** — *Panis et vinum post consecrationem in Eucharistia nullo modo manent quoad eorum substantiam.* — Et imprimis panem et vinum non esse, neque ante, neque post consecrationem unita hypostatice Verbo Dei probatione speciali non indiget; nam ante consecrationem etiam adversarii concedunt, post vero consecrationem inauditum est in Ecclesia Dei; nullum enim fundamentum omnino habet neque in Sacra Scriptura, neque in Patribus et traditione, neque in ratione naturali; neque dici potest Verbum Divinum impanatum, sicut dicitur Incarnatum, hominem factum. — Neque posset dici in hac hypothesis panem conversum in corpus Christi humanum et vinum in sanguinem, ut definitum est in Conc. Trid. Unde haec sententia est evidenter haeretica: adde quod panis et vinum remaneret per assumptionem, quod est etiam contra definitionem Concilii. Insuper nostra conclusio est de fide ut dogma definitum in Conc. Trid. his verbis expressum « Si quis dixerit in Sacramento Eucharistiae remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine Christi; anathema sit » (1).

Prob. concl. 1.º ex Sacra Scriptura in qua dicitur: *Hoc est corpus meum*, non enim esset vera haec propositio, si substantia panis esset sub speciebus, nullo enim modo substantia panis dici potest corpus Christi; unde etiam supposita praesentia corporis Christi, dici deberet potius *hic* (idest in hoc pane) *est corpus meum*; nam « Haec propositio (quod remaneat substantia panis) ait Angelicus, contrariatur formae hujus Sacramenti in qua dicitur: *Hoc est corpus meum*, quod non esset verum, si substantia panis ibi remaneret, nunquam enim substantia panis est

---

(1) Sess. XIII, can. VI.

corpus Christi; sed potius esset dicendum: *Hic est corpus meum* ».

2.º *Prob. ex Patribus*: S. Irenaeus (l. IV adv. haer. c. 18. n. 4) ait: « Quomodo constabit eis (haereticis) eum panem in quo gratiae actae sunt esse corpus Domini, et calicem sanguinis ejus si non ipsum fabricatoris mundi Filium dicunt? » — Et S. Augustinus (serm. 227 in die Paschae 4) dicit: « Panis ille quem videtis in altari sanctificatum per Verbum Dei corpus est Christi ». At si panis post consecrationem maneret in sua natura, non posset dici corpus Christi.

3.º *Prob. ratione theologica*: 1.^a quia si panis in Eucharistia remaneret, corpus Christi non posset esse praesens nisi per motum localem, non enim aliquid potest incipere esse alicubi ubi prius non erat nisi vel per loci mutationem, vel per alterius mutationem in ipsum, sicut in domo aliqua incipit esse ignis vel cinis, aut quia ibi defertur, aut quia ibi generatur; vel tandem per creationem. Atqui Corpus Christi non incipit esse in hoc Sacramento per motum localem: 1.º quia sequeretur quod desideret esse in coelo, non enim quod movetur localiter pervenit de novo ad aliquem locum nisi deserat priorem, 2.º quia sequeretur quod Christi corpus transiret per omnia loca intermedia, 3.º quia idem motus ejusdem corporis localiter moti non potest terminari simul ad diversa loca, hoc autem sequeretur de corpore Christi cum in diversis locis fiat praesens; sed neque per creationem cum creatio sit ex nihilo. Ergo relinquitur quod corpus Christi fiat praesens seu incipiat esse in Eucharistia per hoc quod panis convertitur in ipsum. Atqui quod in aliud convertitur non manet. Ergo panis in Eucharistia, cum fit praesens corpus Christi, non manet.

Confirmatur 1.º ex hoc quod ponere aliquam substantiam creatam in Eucharistia quae non posset adorari adoratione latrariae contrariatur venerationi hujus Sacramenti, non enim illa substantia posset adorari adoratione latrariae,

cum tamen omnia quae sunt sub illis speciebus adorantur tali adoratione, non enim fit distinctio duplicis adorationis respectu hujus Sacramenti in Christi Ecclesia, 2.º confirmatur etiam ex hoc quod contrariatur ritui Ecclesiae secundum quem non licet post corporalem cibum sumere corpus Christi, cum tamen post unam hostiam consecratam liceat sumere aliam.

349. **Sententia Rosminiana et Durandi.** — Durandus docuit materiam panis et vini post conversionem remanere, et hanc conversionem fieri per solam mutationem formae substantialis panis, ita scilicet ut materia panis post conversionem informetur, actuetur et vivificetur ab anima Christi eo ferme modo quo *cibus* mutatur in carnem comedentis vel simili modo. Ab hac sententia parum videtur differre quantum ad praesentem quaestionem sententia Rosminii (1) docentis: « A catholica doctrina quae sola est veritas, minime alienam putamus hanc conjecturam: In Eucharistico Sacramento substantia panis et vini fit vera caro et verus sanguis Christi quando Christus eam facit terminum sui principii sentientis ipsamque sua vita vivificat, eo ferme modo quo panis et vinum vere transubstantiatur in nostram carnem et sanguinem quia fiunt terminus nostri principii sentientis ».

350. **Critica et refutatio.** — Haec Durandi et Rosminii doctrina videtur laedere dogma catholicum, nam Concilium Tridentinum anathemate percutit illum qui negaverit « admirabilem illam et singularem *conversionem totius* substantiae panis in corpus et totius vini in sanguinem » Christi. (Sess. XIII, can. II). Atqui neque singularis neque mirabilis, saltem quoad substantiam, esset illa conversio sed esset ejusdem rationis ac naturalis mutatio quae habetur per nutritionem; neque esset *totius*

---

(1) Quamvis differat explicatio Rosminii quod quaestionem metaphysicam de mutationibus substantialibus.

substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem Christi; nam dumtaxat materia fieret corpus Christi, materia autem panis est pars panis sicut et materia vini est pars vini, nam praeter materiam requiritur etiam forma tanquam altera pars substantialis sine qua non habetur tota substantia panis aut vini.

2.º Quoties haberetur nova consecratio, semper nova et distincta materia adderetur corpori Christi et actu Corpus Christi multorum corporum, idest omnium panum consecratorum materiam contineret.

3.º Corpus Christi esset in continuo fluxu per additionem et remotionem materiae multorum corporum.

4.º Corpus Christi non secundum se totum esset sub speciebus a sacerdote consecratis, sed solum secundum illam partem materiae quae fuisset propria substantiae panis sub illis speciebus contentae. Nam illa materia non esset nisi pars corporis Christi, neque enim sub speciebus consecratis ab uno sacerdote esset ponenda materia contenta sub speciebus consecratis ab omnibus sacerdotibus totius mundi, neque illa materia quam habet Christus in coelo.

5.º Sequeretur quod pars materiae Christi esset in coelo et pars in terra, et quaedam pars in uno, alia in alio loco, et sic sequeretur quod materia corporis Christi esset multipliciter divisa.

6.º Sequeretur etiam quod una tantum pars materiae corporis Christi esset immutabilis et semper Christo unita, idest quae est in coelo et quam reassumpsit in resurrectione — et alia pars mobiliter ei adhaereret.

7.º Sequeretur quod Verbum Dei jugiter novam materiam hypostatice adsumeret et dimitteret, scilicet ad corruptionem specierum. — Quae omnia mysterium complicant et augent et nova mysteria inducunt ab hominibus conficta et aufertur verum revelatum mysterium.

351. **Doctrina Ecclesiae.** — Expositis et refutatis sententiis haeticorum, referenda est et probanda doctrina Ecclesiae, quae docet post verba consecrationis sub speciebus panis et vini non esse nisi corpus et sanguinem Christi seu ipsummet Christum, hanc autem corporis et sanguinis Christi praesentiam fieri per actionem quam ipsum Concilium Tridentinum cum universa Ecclesia *Transubstantiationem* appellat, quae habetur per hoc quod una substantia idest panis in corpus et vinum in Christi sanguinem convertitur in ipsa consecratione.

352. **Conclusio.** — *Christus fit praesens in Eucharistia per conversionem seu transubstantiationem substantiae panis in corpus et substantiae vini in sanguinem ejus.* — Haec conclusio est de fide definita a Conc. Trid. (Sess. XIII, can. II) dicente: « Si quis dixerit... negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiae panis in corpus et totius substantiae vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem Catholica Ecclesia aptissime Transubstantiationem appellat; anathema sit ».

Prob. conclusio ex verbis Christi: Hoc est corpus meum: nam si substantia panis non converteretur in corpus Christi et substantia vini in sanguinem, non potuisset dici cum veritate simpliciter: *Hoc est corpus meum*, designatis speciebus Eucharisticis, sicut fecit Christus eas in manibus tenens.

Confirmatur ex hoc quod sicut verum est adserere: hoc est corpus meum, designatis speciebus quas tenet unus sacerdos in manibus dum consecrat, et illis solum quas tenebat Christus, ita verum est, designatis omnibus speciebus simul per multos vel omnes sacerdotes consecratis, sub quibus continetur corpus Christi, nihil enim refert ad veritatem talis propositionis designatio partialis, aut totalis omnium specierum. Atqui si tota substantia panis uniuscujusque sacerdotis non converteretur in corpus Christi, sed remaneret aliquid panis, non solum falsa sed

absurda esset illa propositio, designatis omnibus speciebus vel etiam multis simul, nam substantia panis quae remaneret in omnibus speciebus consecratis simul sumptis summopere excederet substantiam corporis Christi, sicut et substantia vini quae remaneret excederet substantiam sanguinis; unde corpus Christi esset sub illis speciebus ut pars minima. Particula autem *hoc*, designatis speciebus, significat totum sub speciebus illis contentum, totum autem, praecipue si multum excedat, non potest sine absurditate dici de parte, neque pars de toto. Ergo non solum falsa, sed etiam absurda fuisset illa propositio Christi.

2.º *Prob. ex Patribus*: Tertullianus ait (1): « Acceptum panem corpus illum suum fecit, *hoc est corpus meum*, dicendo ». — S. Cyprianus, vel quisquis sit antiquissimus auctor Sermonis: *De coena Domini*, dicit: « Panis iste quem Dominus discipulis porrigebat non effigie sed natura mutatus omnipotentia Verbi caro est factus ». — S. Ambrosius « Sacramentum istud, inquit, quod accipis, Christi sermone conficitur.... non valebat Christi sermo ut species mutet elementorum?... Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat non potest ea quae sunt in id mutare quod non erant? » (2) — S. Cyrillus Hieros. (3) scribit: « Deum benignum exoramus.... ut faciat panem quidem corpus Christi ». — S. Augustinus ait (4): « Non enim omnis panis, sed accipiens benedictionem fit corpus Christi ». — S. Joan. Chrysost. dicit (5): « Non sunt humanae virtutis haec opera. Is, qui tunc in illa coena haec conficit et nunc etiam operatur.... qui illa transmutat ipse est ».

---

(1) l. IV. c. Marcion. c. XL.

(2) l. de Myst. c. 9. n. 52.

(3) Cat. 23. Myst. 5. n. 8.

(4) Serm. 234. n. 2.

(5) Hom. LXXXII, alias LXXXIV in Matth. n. 5.

353. **Quaestio.** — Sed nunc quaeritur inter catholicos de natura actionis qua panis convertitur in corpus Christi et quae dicitur transubstantiatio, catholici enim diversimode explicant.

354. **Sententiae variae.** — Ad explicandam naturam actionis qua Christi corpus fit praesens in Eucharistia, et quae dicitur a Tridentino transubstantiatio, quidam dicunt annihilari seu destrui substantiam panis, et substantiam corporis Christi *adduci* vel quasi substitui ipsi substantiae panis; unde dicunt transubstantiationem esse actionem adductivam quam quidam vocant etiam unitivam. Hanc sententiam tenent Scotus, Lugo (1), et ipsemet Bellarminus (2) quos, inter recentiores, sequitur Pesch (3). Alii, ut Suarez, dicunt transubstantiationem esse actionem conservativam (4). Tertia sententia est eorum qui docent esse reproductionem corporis Christi, quam quidam dicunt esse ex nihilo, et addunt ad productionem corporis Christi sub speciebus separari substantiam panis a suis accidentibus, idest a quantitate, a sapore, colore etc.; qua separatione peracta, sequitur desitio et annihilatio ejus (5); sed alii, licet admittant esse reproductionem, tamen non dicunt esse ex nihilo, sed ex pane. Haec sententia, quidquid sit de hoc nomine *reproductio*, in eo consistit quoad substantiam quod ponatur *panem effici* corpus Christi per conversionem veram et proprie acceptam sine mutatione ipsius corporis Christi et cum mutatione panis qui in corpus Christi convertitur. Haec sententia quam quoad substantiam docent noster Gonet (6) et Billuart et alii, est procul dubio Divi Thomae dicentis: « Conversio

---

(1) De Euch. Disp. 5 sect. 6.

(2) De Euch. l. III, c. 18.

(3) De Euch. Sect. I, n. 692-695.

(4) Suarez. Disp. L, sect. 4, n. 10.

(5) Suarez, ib. sect. 6.

(6) Gonet, de Euch., disp. IV, a. II.

panis in corpus Christi alterius modi est ab omnibus conversionibus naturalibus.... in conversione praedicta subjectum (panis) transit in subjectum, et accidentia manent, unde haec conversio substantialis nominatur.... virtute divina haec materia (idest panis) convertitur in illam (idest corporis Christi) et per consequens hoc individuum (hic panis) in illud (in corpus Christi) » (1). Insuper idem Angelicus dicit: « In naturalibus conversionibus transmutatur et id quod convertitur et id in quod convertitur. Sed hic illud in quod fit conversio erat praeexistens et non ei additur; unde id in quod terminatur conversio nullo modo transmutatur, scilicet corpus Christi, sed solum panis qui convertitur » (2). S. Thomas tamen nunquam utitur verbo productionis respectu corporis Christi. Hanc doctrinam docuerunt S. Bonaventura (3), Beatus Albertus Magnus (4) et alii antiquiores scholastici. Inter recentiores hanc S. Thomae sententiam sequitur Billot, qui eam multis illustrat (5).

355. **Conclusio.** — *Corpus Christi fit praesens in Eucharistia per actionem simplicem, qua ipse panis non annihilatur, sed transmutatur seu convertitur et transit in ipsum sine hujus mutatione.*

Prob.: Corpus Christi aut 1.º fit praesens in Eucharistia per annihilationem substantiae panis et per additionem ad species seu per unionem, vel 2.º per simplicem conservationem seu etiam per productionem e nihilo, vel 3.º per hoc quod panis materia corpori Christi additur ita ut corpus Christi augeatur vel immutetur, vel 4.º per simplicem actionem qua panis non annihilatur sed transmutatur in ipsum corpus Christi sine hujus mutatione. Atqui tria

---

(1) c. g. l. IV, c. LXIII.

(2) IV. Dist. XI, qu. I, a. V., quaestiunc. I.

(3) IV. Dist. II, p. I, a. I, qu. 3; et Dist. X, p. I, a. I, qu. I.

(4) IV. Dist. II, a. I ad 5.^m et 6.^m.

(5) De Euch., qu. LXXV, § 2.

priora membra stare non possunt. Ergo quantum membrum est admittendum. — *Prob. minor* : 1.º ex eo quod tria priora membra non salvant verba definitionis Concilii, 2.º ex eo quod inducunt in Eucharistia mysterium novum et excludunt mysterium verum prout a Conc. Tridentino proponitur credendum. — Et 1.º *Non salvantur verba definitionis Conc. Trid.*, nam verba Concilii Trid. sicut et aliorum, Conciliorum, praecipue quae adhibentur in definitionibus mysteriorum, accipienda sunt secundum propriam significationem. Atqui hoc verbum *conversio* et transubstantiatio (seu *convertitur*) in sua propria significatione acceptum non significat annihilationem substantiae prioris quae dicitur converti, et adductionem simplicem alterius (in quam fit conversio) ad locum ubi desiit esse substantia alia, quae dicitur conversa (1.^a sententia), neque importat conservationem solam hujus, non conservata altera, quae dicitur in hanc converti, (2.^a sententia), neque productionem ejusdem ex nihilo (3.^a sententia), ut patet evidentissime. Ergo tria priora membra non salvant verba Concilii. 2.º *Ex eo quod inducunt novum mysterium humanum et excludunt mysterium divinum a Conc. Trid. propositum* : nam in 1.^a sententia inducitur mysterium (si non dicatur contradictio et absurditas) circa ipsam adductionem corporis Christi, mysterium³ enim est si dicatur adduci per motum localem, vel alio modo penitus inexplicabili; in 2.^a sententia inducitur mysterium in hoc quod sola conservatio alicujus rei faciat ipsam substantialiter praesentem pluribus locis et sit ratio desitionis alterius sua sola praesentia substantiae ipsi subintrando; 3.^a sententia inducit mysterium in eo quod idem corpus (Corpus Christi) jam actu existens et jam productum nova productione jugiter producat et quidem ex nihilo. — Haec autem mysteria a placitis illorum theologorum ponuntur, vel melius dicam, substituuntur vero divino mysterio proposito ab ipsa Ecclesia solemniter et consistenti scilicet in ipsa *conversione* seu *transubstantiatione* proprie et presse accepta et nobis

credenda proposita sub anathematis poena. — Quid satius est caput inclinare et credere verbis Concilii solemniter definientis, vel placitis theologorum, qui ipsum mysterium presse acceptum et ut propositum contorquent vel negant, et ad illud explicandum, novum mysterium inducunt, ne dicam contradictionem ?

356. **Quaeres.** — Conversio seu transubstantiatio importat ne *productionem* veram, ita scilicet ut corpus Christi possit vere dici iterum atque iterum seu jugiter reproduci dum fit praesens speciebus Eucharisticis ?

Resp. : Certe non potest dici reproduci vel produci si productio accipiatur quasi actio ex nihilo : sed si accipiat ut importat factionem ex aliquo subjecto, tunc distinctione opus est ; potest enim actio haec dupliciter considerari 1.º ut est transmutativa subjecti seu termini a quo, et sic proculdubio importat majorem transmutationem et, ut ita dicam, majorem effectum quam quaecumque alia productio naturalis, quia non solum quoad formam habetur transmutatio, sed etiam quoad materiam, quae simul cum forma transmutatur in aliud ; vel consideratur ex parte termini ad quem (Corpus Christi), et tunc aliquid habetur in productione naturali quod non habetur in hac actione, videlicet aliqua nova substantia quae prius non habebatur ; sed tamen in hac actione habetur etiam novus effectus, idest ipsa praesentia termini ad quem, qui effectus non importat mutationem ex parte corporis Christi, sed tota mutatio est ex parte panis.

357. **Obj. I.** — Conversio quaedam mutatio est. Atqui in omni mutatione oportet esse aliquod subjectum, quod nullum potest esse respectu totius substantiae, e. g. panis et vini quod dicitur converti. Ergo tota substantia panis et vini non potest converti in corpus Christi.

Resp. : *Dist. maj.* : Conversio est mutatio stricte accepta, seu est mutatio formalis, *nego* ; est mutatio latiori sensu accepta, *conc.* Et *contrad. min.* : In omni mutatione stricte accepta seu in omni mutatione formali, *conc.* ; in omni

mutatione latiori sensu accepta, *nego*. — Objectio procedit de mutatione formali, hoc est proprie accepta; et sic recte concludit, nam formae proprium est esse in materia vel subjecto quod manet in ipsa mutatione; sed in conversione totius substantiae quae est mutatio latiori sensu accepta locum non habet. Ratio est quia mutatio non habetur in termino ad quem, non enim corpus Christi quod est terminus conversionis aliquid acquirit vel amittit in se consideratum. — Solummodo importatur quidam ordo substantiarum quarum una convertitur in alteram, et ideo conversio est in his duabus substantiis sicut in subjecto ad modum quo ordo et numerus dicitur esse in eis.

358. **Obj. II.** — Si panis convertitur in corpus Christi, necesse est quod forma Corporis Christi de novo incipiat esse in materia panis; nam forma illius in quod aliquid convertitur incipit esse in materia ejus quod convertitur, ut patet de carne in quam cibus convertitur et de cinere in quam convertitur lignum. Atqui hoc falsum est; non enim manet materia panis in qua inde sit forma corporis Christi. Ergo panis non convertitur in corpus Christi.

Resp.: dist. maj. si conversio panis in corpus Christi esset formalis, *conc.*, si conversio sit totius substantiae, *nego*. *Ad prob.* dico quod concludit solum de conversione formali. *Conc. min.* Et nego conseq.

359. **Obj. III.** — Quae sunt secundum se diversa nunquam unum eorum fit alterum, sicut albedo nunquam fit nigredo, sed subjectum albedinis fit subjectum nigredinis. Sed sicut duae formae contrariae sunt secundum se diversae, utpote principia formalis differentiae existentes, ita duae materiae signatae sunt secundum se diversae utpote existentes principia materialis distinctionis. Ergo non potest esse quod haec materia panis fiat haec materia qua individuatur corpus Christi. — Et ita non potest esse quod substantia hujus panis convertatur in substantiam corporis Christi.

Confirmatur : Essentiae rerum sunt immutabiles, necessariae, aeternae, et a solo divino intellectu dependentes, non autem ab omnipotentia et voluntate divina. Ergo una essentia non potest mutari in alteram.

Resp. Dist. maj.: Forma una non potest converti in alteram virtute agentis finiti, *conc.*; virtute agentis infiniti, *nego*. Idem dicendum est de materia. — Ratio hujus est quod virtus agentis infiniti habet actionem in totum ens, non solum in ipsum compositum, sed etiam in ipsam formam et in ipsam materiam, quia tam quaelibet forma quam quaelibet materia continetur sub ratione entis; et ideo fieri potest talis conversio, idest tota substantia panis in substantiam corporis Christi converti potest. Potest enim auctor entis id quod est entitatis in una, convertere in id quod est entitatis in altera, sublato eo per quod ab illa distinguebatur. (Cf. S. Th. I. c. a. IV. ad 3.^m).

Ad confirmationem dico quod necessitas, immutabilitas aeternitas et indivisibilitas conveniunt essentiis rerum secundum esse ideale et abstractum ab existentia consideratis, absolute loquendo, idest si metaphysice considerentur, prout scilicet exprimuntur per definitionem quae ab actuali existentia praescindit. At si res vel essentiae rerum considerentur secundum esse reale quod habent in natura, mutari possunt non solum virtute divina, sed etiam virtute creata, idest finita, ut patet ex facto ipso. Vel etiam dicendum quod illa necessitas est necessitas hypothetica, quatenus scilicet haec essentia e. g. *essentia hominis* non potest esse *nisi animal rationale*; nam per hoc quod dico *homo*, jam animal rationale exprimo et significo; et ideo animal rationale concipitur homini convenire ex necessitate.

---

(1) Cf. S. Th. I. c. ad a. IV, ad 3.^m.

CAPUT XXXVIII.

De existentia accidentium seu specierum
panis et vini in Eucharistia

(S. Th., l. c. qu. LXXV., a. V., cum Comm. supra citatis.
Cf. GOTTI, l. c., quaest. III. dub. IV.; Nostrum Compend. phil. Ont. c. XV;
FRANZELIN, l. c. th. XVI; ZIGLIARA, phil. Ont. l. III, c. II.;
LIBERATORE, Ontol. c. II, a. V;
LEPIDI, Ontol. l. II, sec. II. c. I. a. V).

360. **Ratio capitis.** — Probatum est in praecedentibus (n. 348) substantiam panis et vini non remanere in Eucharistia post consecrationem, sed sensu apparet remanere species exteriores, quae communiter accidentia vocantur; ex alia parte habetur quod accidentia separata a substantia existere non possunt; igitur quid de illis contingat nunc dicendum est.

361. **Sententiae.** — Illi philosophi catholici seu theologi qui negant accidentia entitates quasi a substantia distinctas dari, vel adserunt substantiam corpoream in trina dimensione consistere (cf. phil. I, Ont. c. XV), coguntur docere nihil objectivi realitatem habentis remanere, sed species sacramentales esse quid mere subjectivum, idest quasdam affectiones subjecti sentientis a Deo causatas in sensibus nostris (1). Quidam theologi admittentes realitatem accidentium seu specierum panis et vini tum ante, tum post ipsam consecrationem, docuerunt post consecrationem subjectari in ipso corpore et sanguine Christi.

---

(1) « Species nomine suo solam significant apparentiam, nec necessario de accidente physico ad sensum peripateticorum accipi debent; Deus prosequitur ipse, panis et vini apparentias conservando easdem in nostris sensibus impressiones excitare quas excitarent panis et vinum si manerent ». DROUVEN: De Re sacr. l. IV, c. 4, § 1.

362. Conclusio I. — *Species seu accidentia panis et vini manent non remanente substantia panis et vini, post consecrationem in Eucharistia.*

Prob. : In Conc. Constantiensi celebrato a. 1418 damnatus est secundus articulus inter quadraginta Wicleffi in quo adseritur: « Accidentia panis non manent sine subjecto in eodem Sacramento ». Et in Conc. Trid. (Sess. XIII, de SS. Euch. Sac. can. 2) dicitur: « Si quis negaverit mirabilem illam conversionem totius substantiae etc. manentibus speciebus panis et vini, anathema sit ».

Confirmatur : 1.º ex eo quod verba Concilii Florentini, Constantiensis, Tridentini dicentium Corpus Christi vel ipsum Christum contineri sub speciebus panis et vini, non significant certe contineri sub gustu, sub tactu, sub visu; 2.º ex eo quod juxta fidem nostram species dividuntur, franguntur, ab invicem separantur per manus ministri, quod certe de re non reali et mere subjectiva verificari non potest, 3.º ex eo quod Eucharistia non esset signum sensibile, idest non esset Sacramentum (Cf. n. 4); 4.º si species seu accidentia non essent aliquid reale sed aliquid subjectivum, Corpus Christi et Christus non esset praesens nisi dum actu percipiuntur illa phaenomena quae dicuntur species, neque in ciborio esset corpus Christi aut Christus; 5.º sequeretur quod sacerdos hoc Sacramentum administrans nihil tangeret, et 6.º quod tam sacerdos quam alii non solum fideles sed etiam infideles hujusmodi species percipientes fallantur, licet eorum sensus sint rite dispositi; quae omnia admitti nequeunt. Proinde merito hanc nostram sententiam antiqui theologi professi sunt et fere omnes recentiores profitentur, ita ut dici possit et debeat nostra conclusio doctrina Ecclesiae.

2.º In Catech. Romano (p. II, c. 4, n. 37) dicitur: « Panis et vini species in hoc Sacramento sine aliqua re subjecta constare.... perpetua et constans fuit catholicae Ecclesiae doctrina ». Quod confirmatur auctoritate antiquiorum et graviorum theologorum; nam Magister

Sent. (1) ait: « Remanent ergo illa accidentia per se subsistentia ad mysterii ritum, ad gustus fideique suffragium; quibus corpus Christi habens formam et naturam suam tegitur ». — S. Thomas ait (hic ad 1.^m): « Sunt ibi (in Eucharistia) secundum rei veritatem accidentia quae sensibus dijudicantur » (2). — S. Bonaventura scribit (3): « Tertia est mutatio supernaturalis, ut quando nec materia nec subjectum manent, sed tantum accidentia sine subjecto. Et talis mutatio est in transubstantiatione corporis Christi ».

3.º *Prob.* ratione 1.º ex eo quod apparet sensu non solum sacerdoti, sed fidelibus omnibus, imo etiam omnibus hominibus species panis et vini remanere. Nulla autem in hoc Sacramento est admittenda deceptio, praecipue respectu omnium hominum. Remanent autem species illae rationabiliter, quasi scilicet loco specierum carnis et sanguinis 1.º quidem quia non est consuetum, sed horribile hominis carnem comedere et sanguinem bibere. Et ideo proponuntur nobis caro et sanguis Christi sumenda sub speciebus illorum quae frequentius in usu hominis veniunt, scilicet panis et vini; 2.º ne hoc Sacramentum ab infidelibus irrideretur si sub specie propria Dominum manducaremus, et ne accusaremur de occisione infantium; 3.º ut dum invisibiliter corpus et sanguinem Domini nostri sumimus, hoc proficiat ad meritum.

---

(1) IV Dist., XII.

(2) Cf. etiam infra qu. LXXVII, a. I; c. g. IV, c. 65; et alibi, passim.

(3) Comp. theol. verit. l. VI, c. 4.

CAPUT XXXIX.

De modo quo Christus est in hoc Sacramento

(S. THOMAS, l. c., qu. LXXVI, cum Comm.

CAJETANI, STARESII, SYLVII, JOANN. A S. THOMA, BILLOT. —

Cf. GONET, l. c. disp. V; BILLUART, l. c. diss. IV; GOTTI, qu. III., dub. III;

FRANZELIN, l. c., Thes. XI; KNOLL, l. c. cap. III, diss. I, a. III-IV).

363. **Ratio capitis.** — Determinata praesentia corporis Christi in hoc Sacramento et modo quo in hoc Sacramento fit praesens, consequens est ut agamus de modo quo Christus est in hoc ipso Sacramento. Pro cuius rei explicatione diversas conclusiones subnectimus.

364. **Conclusio I.** — *Christus est realiter praesens in Eucharistia etiam extra usum, seu extra sumptionem.* — Haec conclusio est de fide definita in Conc. Trid. contra Bucerum, quem secuti sunt Lutherani, qui nonnisi in usu seu sumptione esse Christum adseruerunt; et contra Chemnitium qui docuit Christi corpus esse praesens in tota coenae actione, dum scilicet frangitur, distribuitur, manducatur, et etiam cum statim ad aegrotos defertur; sed non in ciborio dum particulae adservantur. En verba Conc. Trid.: « Si quis dixerit, peracta consecratione, in admirabili Eucharistiae Sacramento non esse corpus et sanguinem D. N. S. Christi, sed tantum in usu dum sumitur, non autem ante vel post, et in hostiis seu particulis consecratis, quae post communionem reservantur vel supersunt, non remanere verum corpus Christi; anathema sit ».

Prob. conclusio 1.º ex Sacra Scriptura, nam Christus dicendo: *Hoc est corpus meum* fecit ut illud corpus quod in manibus tenuit esset vere corpus suum, ut patet ex dictis (n. 334). Ergo eo ipso quo verba illa Christus protulit fuit vere corpus ejus; de coetero falsa fuisset illa Christi assertio.

Confirmatur: Christus semel tantum protulit illa verba: *Hoc est* etc. et tamen successive distribuit discipulis suis: ergo corpus Christi factum praesens vi illorum verborum mansit sub illis speciebus ut discipulis distribuere et ab eis sumeretur. Ergo usus seu manducatio non constituit praesentiam corporis Christi, sed illam supponit, quae proinde neque ab ipsa sumptione dependet; et ideo independenter ab ea sub illis speciebus corpus Christi esse perseverat, licet tamen sit ordinatum ad illam.

2.º *Prob. ex Patribus*: S. Irenaeus (lib. IV adv. haer. c. XVIII, n. 5) dicit: « Panis percipiens invocationem Dei jam non communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena et coelesti ». Unde Origenes ait: « Nostis qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodo cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela et veneratione servatis ne ex eo parum quid decadat, ne consecrati muneris aliquid delabatur. Reos enim vos creditis et recte creditis, si quid inde per negligentiam decadat ». Huc faciunt omnes auctoritates SS. Patrum quas attulimus (n. 336) et aliae plurimae quibus dicitur *ex pane fieri corpus Christi*, et similes.

3.º *Prob. ex praxi Ecclesiae secundum quam Eucharistia ad absentes transmittebatur ut testantur SS. Patres*; unde S. Justinus (Apol. I, n. 67) ait: « Deinde Eucharistia ad absentes per diaconos defertur ». — S. Irenaeus testatur Romanos Pontifices « pacis et honoris ergo » ad Episcopos mittere Eucharistiam fuisse solitos (1). Insuper Eucharistia in domo laicorum fidelium etiam ibi adspertata adservabatur, ut testatur Tertullianus (2). S. Cyprianus (3), S. Basilus (4), et plures alii Patres testimonium

(1) Cf. Euseb. Hist. Eccl. l. V, c. 24.

(2) Lib. II ad uxor. c. V.

(3) Joan. VI, 58.

(4) Sess. XIII, cap. 3.

perhibent. Afferri possent etiam plura Concilia quae inter Turonense II (a. 567), can. III; Lateranense IV, can. XX; Trid. retulimus.

365. **Pro solutione difficultatum.** — Pro solutione difficultatum adverte: 1.º Non eodem modo loquendum est de hoc Sacramento in omnibus, et de aliis; nam hoc Sacramentum prae aliis habet quod praeter gratiam contineat ipsius gratiae Auctorem.

2.º Non est necesse quod Christus eo ordine in coena omnia peregerit, quoad consecrationem et usum, quo narrantur; imo retinendum est ex traditione a Christo verba consecrationis fuisse prolata ante sumptionem (cf. S. Th., hic. qu. LXXVIII, a. I. ad 1.^m et Billuart diss. II, a. I).

3.º In quibusdam particularibus ecclesiis (non autem in tota Ecclesia) non fuisse consuetudinem adservandi Eucharistiam, quod esse potuit ex particularibus circumstantiis, puta quia erat periculum ut infidelium prophanationi exponeretur vel alia ratione.

366. **Conclusio II.** — *Christus totus realiter in hoc Sacramento et quidem sub unaquaque specie continetur.* — Videlicet Christus continetur in hoc Sacramento tam sub specie panis quam sub specie vini quoad corpus, quoad sanguinem una cum anima et divinitate. Haec conclusio sic intellecta est de fide.

Prob. conclusio 1.º ex his quae attulimus de praesentia reali (n. 336), sed insuper haec afferuntur ex Conc. Trid. (Sess. XIII, can. 3): « Si quis negaverit in venerabili Eucharistiae Sacramento sub unaquaque specie et sub singulis cujusque speciei partibus, separatione facta totum Christum contineri; anathema sit ». Idem habetur ex Conc. Florentino in decreto unionis et in Conc. Constantiensi (Sess. XIII). Quae definitiones in illo Christi, (praeter traditionem), fundamentum habent, *Qui manducat me* nam particula *me* totum Christum designat. 2.º Absurdum est Christi corpus aut sanguinem esse alicubi sine

anima aut divinitate; cum sit vita praeditum et essentialiter humanum, quod non habet nisi ab anima humana, et cum sit unitum hypostatice Verbo divino secundum se totum. Unde ubi est ipsum, est etiam anima, Verbum, divinitas. — Imo addimus Christum totum esse sub singulis cujusque speciei partibus.

367. Conclusio III. — *Corpus Christi est sub specie panis et sanguis Christi est sub specie vini ex vi verborum, ipsum autem corpus sub specie vini et sanguis sub specie panis animaque sub utraque vi naturalis illius connexionis et concomitantiae qua partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit non amplius moriturus, inter se copulantur, divinitatem porro, propter admirabilem illam ejus cum corpore et anima hypostaticam unionem.* — Sunt verba Conc. Trid. (1).

Prob. 1.^a pars ex eo quod ex vi Sacramenti, seu verborum Sacramenti, ait Angelicus, est sub speciebus hujus Sacramenti, id in quod directe convertitur substantia panis et vini praeexistens, prout significatur per verba formae quae sunt effectiva in hoc Sacramento, sicut et in coeteris mutationibus, puta cum dicitur: *Hoc est Corpus meum* vel: *Hic est sanguis meus.*

Prob. 2.^a pars: ex hoc quod ex naturali concomitantia est in hoc Sacramento illud quod realiter est conjunctum ei in quod praedicta conversio terminatur. Cum enim aliqua duo sunt realiter conjuncta, ubicumque est unum realiter, oportet et aliud esse. Sola enim operatione animae discernuntur quae realiter sunt conjuncta (S. Th. I. c. a. I. c.).

368. Corollaria. — I. Ex quibus sequitur non solum animam Christi, ipsum Verbum et divinitatem esse in hoc Sacramento, sed etiam totam Trinitatem, idest non solum Verbum, sed etiam Patrem et Spiritum Sanctum. De qui-

---

(1) Sess. XIII, c. III.

bus tamen ultimis duabus personis controvertitur inter ipsos Thomistas an possint dici esse in hoc Sacramento per concomitantiam, sicut dicitur de Verbo et divinitate. Sed, ut advertit Billuart, controversia fortasse est potius de nomine quam de re.

II. Quia igitur corpus Christi solum vi verborum est sub speciebus panis, sanguis autem per concomitantiam, et similiter quia solum sanguis Christi est vi verborum sub speciebus vini, corpus vero per concomitantiam, sicut et anima et divinitas sub utraque specie, eo quod scilicet nunc sanguis Christi non est a corpore separatus sicut fuit tempore passionis et mortis; ideo si tunc, idest in triduo mortis, fuisset hoc Sacramentum celebratum sub speciebus panis, fuisset corpus Christi sine sanguine, et sub speciebus vini sanguis sine corpore, sicut erat in rei veritate (Ib. a. II, c.).

III. Quia sola substantia panis et substantia vini convertitur in substantiam corporis et sanguinis Christi, non autem accidentia panis et vini in accidentia corporis et sanguinis Christi, ideo dimensiones corporis et sanguinis Christi sicut et alia accidentia non sunt in hoc Sacramento vi verborum seu vi Sacramenti, sed solum per concomitantiam: « quia substantia corporis Christi, ait S. Thomas (l. c. a. IV), realiter non dividitur a sua quantitate dimensiva et ab aliis accidentibus, inde est quod ex vi realis concomitantiæ est in hoc Sacramento tota quantitas dimensiva corporis Christi et omnia accidentia ejus ».

369. **Quaestio.** — Sed movetur quaestio de ipsa quantitate corporis Christi; quaeritur enim an tota quantitas ipsius sit in hoc Sacramento, et quomodo corpus Christi sit in hoc Sacramento.

370. **Conclusio.** — 1.º *Tota quantitas dimensiva corporis Christi et omnia accidentia ejus sunt in hoc Sacramento*, 2.º *non tamen directe ex vi Sacramenti*, 3.º *sed per concomitantiam.* — Haec conclusio quoad 1.^{am} partem est

contra Rosminium docentem in hoc Sacramento non esse totam quantitatem corporis Christi, sed solum illam partem quae correspondet quantitati substantiae panis et quantitati substantiae vini transubstantiati (1). Sed haec Rosminii doctrina nititur falso supposito, videlicet quod substantia panis convertatur in corpus Christi per hoc quod fiat terminus sensationis (cf. supra n. 349).

Prob. 1.^a pars : Substantia corporis Christi non dividitur a suis accidentibus. Ergo ubi est tota ipsa sunt etiam ejus accidentia. Inter accidentia autem ejus est etiam quantitas. Ergo etiam quantitas tota est in hoc Sacramento cum corpore Christi.

Prob. 2.^a pars, quod scilicet non sunt directe vi Sacramenti: Ea tantum sunt in hoc Sacramento directe vi Sacramenti quae efficiuntur ab hoc Sacramento. Atqui ex vi hujus Sacramenti efficitur corpus Christi, non autem quantitas dimensiva et alia accidentia corporis Christi. Ergo neque quantitas dimensiva, neque alia accidentia sunt in hoc Sacramento directe vi Sacramenti. — *Prob. minor* ex eo quod vi Sacramenti efficitur solum id quod in verbis Sacramenti significatur; nunc autem in verbis Sacramenti significatur solum corpus Christi, seu substantia corporis Christi, non autem ipsa accidentia, quia si significarentur accidentia, puta quantitas etc. tunc haberetur conversio accidentium panis et vini in accidentia corporis et sanguinis Christi, quod est falsum; nam accidentia panis et vini manent etiam post consecrationem.

Prob. 3.^a pars, quae potest considerari tanquam corollarium: nam quantitas corporis Christi non est per conversionem quantitatis panis in ipsam, cum quantitas panis maneat post consecrationem. Ergo non est nisi per concomitantiam, non enim alius modus adsignari potest; et de

---

(1) Introd. del Vang. sec. Giovanni lez. 87-88; cf. inter propos. condemn. ejusd. auct. quae est 31.

coetero concomitantia est ratio sufficiens essendi; nisi fortasse obstet ex parte quantitatis, sicut quidam putarunt; et ideo negarunt quantitatem corporis Christi esse in hoc Sacramento. Sed tamen non obstare patet ex hoc quod quantitas corporis Christi non ponitur ibi esse per se directe quasi occupans locum, sed solum indirecte ratione substantiae. Unde substantia non est ibi per suam quantitatem quasi occupans locum, ut ex dicendis patebit.

371. Conclusio II. — *Corpus Christi est in hoc Sacramento per modum quo substantia est sub dimensionibus.*

Prob.: Corpus Christi est in hoc Sacramento per hoc quod panis sub suis dimensionibus existens convertitur in ipsum, ipsis panis dimensionibus et aliis accidentibus manentibus. Atqui substantia quae vi conversionis succedit alteri substantiae quae in illam convertitur est sub illis accidentibus et dimensionibus, quae manent vel succedunt seu sequuntur facta conversione, ut patet in omnibus conversionibus; sicut cinis in quam convertitur lignum, est sub illis dimensionibus et accidentibus quae habentur, et patent post ipsam conversionem.

Confirmatur: Substantia corporis Christi succedit substantiae panis ut possit esse objectum conveniens manducationi modo naturali peragendae. Atqui corpus Christi non subijcitur manducationi modo naturali peragendae nisi ad modum substantiae panis existat sub dimensionibus et accidentibus panis, quae manent post consecrationem. Ergo existit in hoc Sacramento per modum quo substantia est sub dimensionibus.

372. Observatio. — Haec conclusio non est intelligenda quasi scilicet corpus Christi fiat subjectum dimensionum et aliorum accidentium panis, sed exclusive quantum ad modum praesentialitatis, quatenus scilicet ipsa substantia corporis Christi per se primo, directe et immediate est praesens illis accidentibus et sub illis sicut ibi erat substantia panis.

373. **Corollaria.** — I. Ex quo sequitur corpus Christi non esse in hoc Sacramento circumscriptive, sed per modum substantiae, idest per modum quo substantia est sub dimensionibus, non per modum quantitatis seu dimensionum, idest non per modum illum quo quantitas dimensiva alicujus corporis est sub quantitate dimensiva loci; nam ratione substantiae quantitas ibi est, non autem substantia ratione quantitatis, quasi scilicet ibi sit per commensurationem ejusdem quantitatis (I. c. a. III, c.).

II. Quia vero propria totalitas substantiae continetur indifferenter in parva vel magna quantitate, sicut tota natura aeris in magno vel parvo aere, et tota natura hominis in magno vel parvo homine, ideo intelligitur quare tota substantia corporis et sanguinis Christi contineri possit in hoc Sacramento post consecrationem sicut ante consecrationem continebatur ibi tota substantia panis et vini. (Ib. a. 1 ad 3.^m et ar. III. c.).

III. Ex quibus sequitur etiam quam rationabiliter dicatur totus Christus esse sub qualibet parte speciei tum panis quam vini, sive species dividantur in partes (1) sive non dividantur. Unde Trid. (Sess. XIII, cap. 3.) ait quod totus et integer « Christus sub panis specie, et sub quavis ipsius speciei parte; totus itidem sub vini specie et sub ejus partibus existit ». Quibus verbis Conc. non solum loqui videtur de partibus separatis, sed etiam unitis simul.

Dices 1.º: Si Christus est totus sub qualibet parte specierum, sequitur infinities esse in hoc Sacramento. species enim sunt divisibiles in infinitum (cf. Phil. I. ont. c. XVIII). Atqui hoc admitti nequit. Ergo.

Resp.: *Nego maj. et conseq.*: Numerus sequitur divisionem. Et ideo quandiu quantitas manet indivisa actu, neque substantia alicujus rei est pluries sub dimensionibus propriis, neque proinde corpus Christi sub dimen-

---

(1) Hoc est definitum in Conc. Trid. [Cf. supra *Concl.* II].

sionibus panis, et per consequens neque infinities, sed toties in quot partes dividitur (S. Th. 1. c. a. III. ad 1.^m). Videlicet, quia partes specierum quandiu sunt unitae unitatem important, ideo Christi praesentia comparatur ad eas ut ad aliquid unum, et ideo secundum se totum est praesens eadem omnino praesentia cunctis partibus illarum specierum, sicut centrum circuli eandem relationem distantiae secundum se totum habet ad totam circumferentiam et ad quamlibet ejus minimam partem. Et vox eadem ab uno et a pluribus eodem modo quasi praesens auditur.

Dices 2.º: Si Christus est totus in qualibet parte specierum etiam divisarum, sequitur quod etiam quantitas ejus tota sit in qualibet parte ipsarum. Atqui hoc absurdum est. Ergo.

Resp.: *Dist. maj.*: Sequitur quod quantitas tota ejus sit in qualibet parte specierum, concomitanter ratione substantiae, *conc.*; ratione sui secundum modum commensurationis, *nego*. Et *contrad. min.*, *nego consequ.* — In hoc Sacramento ipsa substantia corporis Christi non mediante quantitate est, sed per se ipsam immediate, et ideo ubi est tota est; et quidem cum tota quantitate quae substantiam concomitatur et modum essendi substantiae sequitur per ordinem ad id in quo est substantia, ita scilicet ut ibi tota sit ubi est substantia, non enim est per commensurationem sicut si per se et immediate ibi esset.

Dices 3.º: Effectus formalis quantitatis est extendere partes substantiae in loco. Atqui ubi est res ibi est inseparabiliter effectus formalis ejus. Ergo ubi est quantitas corporis Christi ibi est extensio partium corporis Christi in loco, et ideo neque tota quantitas corporis Christi, neque tota substantia est in qualibet parte loci et tota praesens cuilibet parti.

Resp.: *Dist. mai.*: Effectus formalis *primarius* est extendere etc., *nego*; effectus formalis *secundarius*, *conc.* Et *con-*

trad. min.: Ubi est res ibi est inseparabiliter effectus formalis ejus primarius, *conc.*, secundarius, *nego.* — Effectus primarius inseparabilis et quasi essentialis quantitatis est extendere partes in ipso toto; quatenus scilicet una pars non est confusa cum alia, sed distincta et extra aliam, eique continuatur; sed ex hoc non sequitur quod partes sint extensae quoad locum, nam esse in loco est quid accidentale quantitati, et haec est ratio quare substantia corporea cum sua quantitate possit mutare locum, quia scilicet esse in loco extensam *actu* non convenit ei per se et essentialiter, sed solum habere aptitudinem ut sit in aliquo loco (cf. Phil. I, ont. c. XVIII).

IV. Corpus Christi neque definitive est in hoc Sacramento, nam definitive aliquid dicitur esse in aliqua re quando ita est in ea ut extra ipsam neque sit, neque esse possit; corpus autem Christi ita est sub his speciebus panis, ut etiam extra et esse possit et sit de facto; nam non solum est in coelo, sed etiam ubicumque consecratur panis et potest esse ubicumque fieri potest consecratio.

V. Quamvis corpus Christi neque circumscriptive, idest per commensurationem quantitatis, sit in hoc Sacramento, seu sub speciebus panis et vini, neque definitive, nihilominus vere et proprie dicitur esse sub speciebus Sacramentalibus et in ciborio vel in altari post consecrationem; tamen ibi est per modum substantiae cum aptitudine ad hoc ut sit in pluribus locis per consecrationem. Hic modus essendi in loco dicitur esse *sacramentaliter*, ut distinguatur ab esse in loco *circumscriptive* et *definitive*.

VI. Quia substantia corporis Christi succedit substantiae panis, ideo est praesens dimensionibus et speciebus panis eo modo quo erat praesens substantia ipsa panis, licet tamen corpus Christi non sit illarum specierum subjectum: unde est praesens loco, puta altari vel ciborio, mediantibus illis speciebus.

374. **Conclusio III.** — *Corpus Christi non est in hoc Sacramento localiter, idest sicut in loco locatum.* — Corpus seu substantia corporea, dupliciter potest esse in aliquo: *uno modo* per dimensiones quantitativas ejus quae corresponspondeant dimensionibus illius rei seu loci ubi corpus esse dicitur, et sic prius convenit dimensionibus corporis esse in loco et secundo his mediantibus convenit substantiae corporeae: *alio modo* corpori seu substantiae corporeae convenit esse in re aliqua per se; et ita substantiae corporeae competit esse sub suis dimensionibus, non enim sub his est mediantibus aliis dimensionibus. Et hoc modo corpus dicitur esse in re aliqua secundum modum substantiae, quia per propriam substantiam directe, immediate et per se est ibi. Hoc modo quaelibet substantia est sub suis dimensionibus, ita e. g. substantia panis est sub dimensionibus seu sub speciebus propriis. Quod est in aliqua re vel in aliquo loco primo modo, dicitur proprie esse in loco localiter, scilicet in loco locatum. Sed quod est secundo modo in aliqua re, non potest dici esse in loco localiter seu locatum. His positis:

Prob. conclusio: Omne corpus quod est localiter seu locatum in aliqua re est in ea seu in loco mediante quantitate sua dimensiva, inquantum scilicet tangit rem illam seu locum et ei commensuratur per suam quantitatem dimensionivam. Atqui corpus Christi non est in Sacramento mediante sua quantitate, sed ratione suae substantiae immediate. Ergo corpus Christi non est in Sacramento localiter quasi scilicet locatum in loco. — *Prob. minor:* Corpus Christi est in hoc Sacramento inquantum substantia panis convertitur in ipsum, non autem dimensiones panis convertuntur in dimensiones corporis Christi. Ergo substantia corporis Christi per se primo et directe est in hoc Sacramento, alia vero, puta suae dimensiones et alia accidentia, sunt ibi ratione substantiae inquantum scilicet substantiam comitantur. Et ideo substantia corporis Christi non est in hoc Sacramento mediante sua quantitate dimensiva.

375. **Corollarium.** — Corpus Christi in hoc Sacramento non movetur per se, sed solum per accidens, nam in hoc Sacramento non est nisi quia adest speciebus, existens sub illis, non per dimensionem propriae quantitatis. Igitur non movetur nisi consequenter ad motum specierum quatenus contingit esse praesens speciebus moventibus.

CAPUT XL.

De accidentibus remanentibus in Sacramento
Eucharistiae

(S. Th., qn. LXVII., cum Comm. CAJET., SUARESH, SYLVII, JOANN.
A S. THOMA, BILLOT,

Cf., GONET, l. c. Disp. VI; BILLUART, l. c. Diss. I, a. VI, § II;
GOTTI, l. c.; FRANZELIN, l. c.; TEPE l. c., prop. 30).

376. **Ratio capitis.** — Supra (n. 360) probavimus existere seu remanere accidentia panis et vini in hoc Sacramento sub quibus diximus esse corpus Christi, igitur determinato modo existendi corporis Christi sub his, remanet dicendum de ipsis accidentibus remanentibus; unde dicendum est tum de modo existendi ipsorum, tum de eorum actionibus et passionibus.

377. **Conclusio I.** — *Accidentia seu species in hoc Sacramento existunt seu manent sine subjecto.*

Prob. 1.º ex Catechismo Romano dicente: (P. II, c. 4, n. 37): « Tertium restat quod in hoc Sacramento maximum atque admirabile videtur.... panis videlicet et vini species sine aliqua re subjecta constare ».

2.º Prob. ex dictis: Probatum est supra (n. 360) accidentia post consecrationem in hoc Sacramento remanere. Atqui nullum subjectum adsignari potest in quo sint. Ergo ipsa manent et sunt sine subjecto. — *Prob. minor:* Non potest adsignari tanquam subjectum horum accidentium sub-

stantia panis et vini, cum non maneat post consecrationem, non corpus Christi, quia corpus humanum non est susceptible horum accidentium, sed et multo minus est susceptivum corporis Christi, cum sit gloriosum et impassibile omnino, et ideo alterari non possit. Adde quod accidentia denominant suum subjectum, cum se habeant ad modum formae et dent esse formale ipsi, unde corpus Christi, si esset horum subjectum dici posset album, durum, rotundum, sapidum, parvum etc., quod esse falsum imo et blasphemum evidenter apparet (1). Neque aliud subjectum adsignari potest, quia accidentia non transeunt de subjecto in subjectum, cum accidens habeat esse et ideo unitatem a subjecto suo in quo est; insuper tale subjectum vel expoliaretur suis connaturalibus accidentibus ut aliena indueret, vel haberet accidentia sua et aliena; utrumque autem naturaliter fieri nequit, et de coetero omnino arbitrarie ponitur. (Cf. S. Th., l. c. a. I).

378 Hypotheses quorundam recentiorum theologorum circa modum existendi accidentium seu specierum in Eucharistia. — Quidam theologi catholici explicant existentiam specierum per hoc quod ponunt virtute divina conservari illam resistantiam quae ante consecrationem derivabatur a substantia ipsa panis et vini; quia, enim dicunt, haec resistantia exercetur eodem modo et ordine ac exercebatur a substantia panis, ideo habetur extensio similis omnino et cum extensione aliae qualitates quas panis prae se ferebat. Accedent undae luminosae et in illa superficie et eodem modo modificabuntur ac diffundentur ac prius dum erat panis. Et ita sensus, puta gustus, tactus, visus, omnia ea percipiunt ac prius percipiebant. Tongiorgi ita explicat (Cosmol. n. 237). — Alii dicunt subblata substantia panis qui est materia ponderabilis immersa in materia imponderabili, hanc, idest imponde-

---

(1) Cf. Billuart, diss. I, a. VI, § II.

rabilem materiam permanere, quae virtute divina habet ut resistat in eodem spatio eodem modo ac resistebat substantia panis et eadem alia phaenomena praestare. Hanc sententiam seu explicationem tenet P. Palunieri (Cosmol., thes. 26). — Tertia sententia vel hypothesis est Franzelin (De Euch. thes. 163), qui asserit vim ad modum impulsus esse in atomis seu particulis substantiae corporeae, ab eadem substantia panis ex illis particulis efformata seu composita emanantem et ab eadem sustentatam. Haec vis, utpote accidens reale, licet ens incompletum, dicitur a Deo conservari, desinente substantia, et Deum supplere sua virtute ut causam efficientem id quod praestabat panis substantia. Vi hujus actionis explicantur actiones specierum. — Sed hujusmodi explicationes neque mysterium auferunt neque difficultatem minuunt, sed potius augent, et ideo explicationem antiquam D. Thomae et aliorum theologorum amplectimur. Sequeretur insuper ubi est substantia corporis Christi, idest, sub his accidentibus, esse aliam substantiam cum suis accidentibus et cum alienis, idest panis et vini, et posset proinde ab his denominari. Unde his hypothesibus, quae difficultatem augent, relictis, solum ad virtutem divinam confugimus, nam ea quae naturaliter explicari non possunt ad mysteria pertinentia, per virtutem divinam explicari debent. (Cf. S. Th. I. c. a. 1).

379. **Conclusio II.** — *Accidentia in hoc Sacramento virtute divina sine subjecto, hoc est sine substantia in qua subjectentur, existunt.*

Prob.: Cum effectus, ita arguit Angelicus, magis dependeat a causa prima quam a causa secunda, Deus qui est prima causa substantiae et accidentis per suam infinitam virtutem conservare potest in esse accidens, subtracta substantia per quam conservabatur in esse, sicut per propriam causam; sicut etiam alios effectus naturalium causarum potest producere sine naturalibus causis;

sicut humanum corpus formavit in utero virginis sine virili semine (Ib. c.).

380. **Conclusio III.** — *Accidentia alia, quae manent in hoc Sacramento, sunt sicut in subjecto in remanente quantitate dimensiva panis et vini.*

Prob. 1.º ex hoc quod ad sensum apparet aliquid quantum esse ibi coloratum et aliis accidentibus affectum; nec in talibus sensus decipitur cum in hoc Sacramento nulla sit deceptio. 2.º Prima dispositio materiae, quae est primum subjectum omnium accidentium, est quantitas dimensiva. Ergo omnia alia accidentia sunt in subjecto mediante quantitate, quasi scilicet in subjecto immediato. Atqui, subtracto subjecto in hoc Sacramento, remanent accidentia secundum esse quod prius habebant. Ergo omnia accidentia post consecrationem manent fundata super quantitatem dimensionalem, quae ex virtute divina habet ut per se, idest sine subjecto sit, et subsit accidentibus sicut subesse habebat ex virtute sui subjecti, licet alio modo. (Cf. S. Th., I. c., a. II, c. et ad 1.^m et Comm. Cajet.).

381. **Quaestio altera.** — Remanet solvenda altera quaestio, idest circa actiones et passiones specierum seu accidentium, quae quaestio satis complexa est; quaeritur ergo quae actiones aut passiones, convenire possint speciebus Sacramentalibus. Huic quaesito respondeo varias conclusiones subjiciendo.

382. **Conclusio I.** — *Species Sacramentales possunt agere immutando corpora exteriora, puta sensus animalis.*

Prob.: Unumquodque agit inquantum est actu. Atqui huiusmodi speciebus datum est divina virtute ut remaneant in suo esse quod habebant, substantia panis et vini existente. Ergo datum est etiam virtute divina remanere in suo agere. Ergo omnem actionem quam poterant agere, species sacramentales possunt agere, substantia panis et vini transeunte in corpus et sanguinem Christi. (Cf. S. Th., I. c., a. III).

383. **Conclusio II.** — *Species Sacramentales corrumpi possunt.*

Prob.: Illud dicitur corrumpi quod per actionem contrarii amittit proprium esse. Atqui per actionem contrarii agentis species Sacramentales amittere possunt proprium esse, nam et quantitas dividi potest per actionem contrarii, etiam in minimas partes, sic enim esse proprium amittit, et similiter omnes qualitates, puta albedo, color, sapor, etc. possunt proprium esse amittere et de facto amittunt per agentia naturalia contraria, cum eorum actione species alterantur. (Ib. a. IV).

Confirmatur: Species Sacramentales post consecrationem eandem naturam et idem esse habent ac ante: ergo sicut ante poterant corrumpi, ita et post. — Imo talis sunt naturae species ut corruptio prius eas afficiat quodammodo quam substantia in qua sunt, non enim substantia panis corrumperetur nisi corrumperentur species. (Ib.).

384. **Corollarium.** — Unde sequitur ex speciebus Sacramentalibus posse aliquid generari, nam corruptio unius est generatio alterius. Et hoc confirmatur ex facto, quia revera videmus ex combustionem specierum generari cineres etc. (Ib. a. V).

385. **Quaeres**: Quomodo fieri possit ut ex accidentibus puris generetur nova substantia, ut e. g. cinis, in qua est materia et forma substantialis?

Resp.: Huic quaesito non una tantum responsio datur ex ipso S. Thoma. 1.º dici potest quod quantitas dimensiva panis et vini retinet naturam propriam, et accipit miraculose vim et proprietatem substantiae, et ideo potest transire in utrumque, idest in substantiam et dimensionem (1); 2.º vel potest dici quod redeat materia panis et vini, non eadem numero, sed alia loco illius; quae responsio a S. Thoma dicitur posse sustineri (2). Et haec est

(1) L c. ad 3.m; cf. etiam in corp.

(2) Ib. c.

conformior his quae habet Innocentius III (De Sacr. Miss. l. IV c. II): « Si quaeras, ait Innocentius, quid a mure comeditur cum Sacramentum corroditur, vel quid inceneretur cum Sacramentum crematur? Respondetur quod sicut miraculose substantia panis convertitur in corpus Christi Domini cum incipit esse sub Sacramento, sic quodammodo miraculose revertitur cum ipsum ibi desinit esse; non quod illa panis substantia revertatur quae transit in carnem, sed quod ejus loco alius (panis) miraculose creatus, quamvis hujus (qui antea fuerat) accidentia sine subjecto possint sive corrodi sicut edi ». Unde haec nova substantia de novo a Deo miraculose inducta, si datur, « magis de novo creata diceretur quam rediens, proprie loquendo » ait Angelicus (l. c. c.).

386. **Conclusio III.** — *Species Sacramentales possunt nutrire.*

Prob.: Cibus nutrit ex hoc quod convertitur in substantiam nutriti. Atqui species Sacramentales possunt converti in substantiam aliquam quae ex eis generatur sicut in cinerem etc., ut probatum est in praecedentibus, et per eandem rationem possunt converti in corpus humanum quod nutritur. Ergo species Sacramentales nutrire possunt.

Confirmatur ex eo quod si homo sumeret hostias et vinum consecratum in magna quantitate, diu ex hoc sustentaretur, quod non contingeret, nisi, mediante nutritione, in eo quod deperdit restauretur.

387. **Conclusio IV.** — *Species Sacramentales vere franguntur et vere cum aliis liquoribus misceri possunt.* — Haec conclusio est contra quosdam antiquos qui adserebant fractionem et mixtionem specierum cum alio liquore fieri secundum apparentiam.

Prob.: Species Sacramentales habent eandem naturam et idem esse ante consecrationem et post. Atqui ante consecrationem frangi possunt et aliis liquoribus misceri. Ergo etiam post consecrationem.

Confirmatur ex eo quod in hoc Sacramento veritatis sensus non decipitur circa ea quorum iudicium ad ipsum pertinet, inter quae est mixtio et fractio per quam ex novo fiunt multa quae quidem sunt sensibilia communia.

388. Quando corpus Christi cessat esse sub speciebus Sacramentalibus. — Remanentibus speciebus Sacramentalibus, sub ipsis corpus Christi perseverat; sed ipsis corruptis cessat esse sub eis. Generaliter dici potest: Corpus et sanguis Christi remanent in hoc Sacramento quousque species Sacramentales manent, quibus cessantibus seu corruptis, desinit esse Corpus Christi sub eis (1). Unde leges sequentes statui possunt:

1.º Sub speciebus non immutatis semper esse praesens perseverat corpus Christi.

2.º Si autem species seu accidentia taliter immutentur ut substantia panis et vini quae esset in eis ut eorum subjectum non corrumperetur sed maneret in esse, propter talem mutationem non desinit corpus Christi esse sub hoc Sacramento, sive talis immutatio fiat ex parte qualitatis, sive ex parte quantitatis, sicut cum dividitur panis vel vinum in tales partes ut possit salvari natura panis vel vini.

3.º Si vero tanta fiat immutatio in speciebus quod fuisset corrupta natura panis aut vini, non remanet corpus et sanguis Christi sub hoc Sacramento et hoc sive ex parte qualitatis, sive ex parte quantitatis (2).

4.º Quoad permixtionem vini cum alio vino vel alio liquore, dicendum est quod si fiat tanta permixtio liquoris cujuscumque quod pertingat ad totum vinum consecratum et fiat permixtum, erit aliud numero et non permanebit ibi sanguis Christi. Si vero fiat tam parva alicujus liquoris adjunctio quod non possit diffundi per totum, sed

(1) L. c. qu. LXXXVI. a. VI. ad. 3.^m.

(2) Ib. qu. LXXVII, a. IV. c.

usque ad aliquam partem specierum, desinit esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, remanebit tamen sub alia (1).

CAPUT XLI.

De forma hujus Sacramenti

[S. Th., p. III, qu. LXXXVIII, cum Comm. CAJET., SUARESI,

SYLVII, JOAN, a S. THOMA. BILLOT.

— Cf., etiam GONET, l. c. disp. VII; BILLUART, l. c., Diss. V.;

GOTTI, l. c., qu. II.; JUVENI, l. c., qu. III.; KNOLL, l. c. Diss. II., a I, p. VI.;
TEPE, l. c., prop. 35].

389. **Ratio capitis.** — Hucusque egimus de materia tum remota hujus Sacramenti Eucharistiae, videlicet de pane et vino, tum proxima, quae in fieri, ut ita dicam, est ipsa transubstantiatio, in facto esse vero est terminus transubstantiationis, videlicet species ut continentes corpus Christi: nunc igitur de ipsa forma hujus Sacramenti remanet dicendum.

390. **Quaestiones.** — Quoad formam Sacramenti Eucharistiae duo quaeruntur: 1.º quatenam sint verba quibus Christus usus est in conficiendo hoc Sacramento; 2.º quibus verbis nunc hoc Sacramentum sicut ex forma conficiatur.

391. **Sententiae.** — « Circa formam Eucharistiae, ait Contenson (2), varii prodierunt haereticorum errores et catholicorum sententiae »; et vere quidem, nam Bucerus nullis verbis opus esse docet ad hoc Sacramentum conficiendum, Calvinus docet verba per modum concionis adhibenda esse ad fidem excitandam, non autem esse consecratoria (cf. n. 53). Hunc errorem multi, Calviniani sci-

(1) Ib. a. VIII, c.

(2) De Euch. Diss. II. c. 2. Specul. 2.

licet et Lutherani, inde secuti sunt ab initio, sed postea tamen ab eo recesserunt Lutherani quos inter Chemnitius, qui ait verba Christi ad consecrandum, non solum ad historice instruendum esse ordinata. — Quidam catholici putarunt quod Christus, qui habebat potestatem excellentiae, absque omni forma verborum hoc Sacramentum perfecit et postea verba protulit sub quibus alii consecrarent (1), quod videtur Innocentius III sentisse (2). Hanc sententiam quantum ad hoc quod Christus hoc Sacramentum verbis non confecerit secutus est Catharinus, qui addit benedictione Christum consecrasse.

392. **Conclusio I.** — *Christus Jesus in consecrando et efficiendo hoc Sacramentum his verbis usus est praeter benedictionem, idest: HOC EST CORPUS MEUM; et: HIC EST CALIX SANGUINIS MEI.*

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, ex qua habetur praedictis verbis seu eodem modo Christum consecrasse ac sacerdotes consecrant, nam illis prolatis, ait: Hoc facite in meam commemorationem.

2.º *Prob. ex Conc. Trid. dicente (sess. XIII, c. I): « Hoc admirabile Sacramentum in ultima coena instituit (Christus) cum post panis vinique benedictionem, se suum corpus praebere ac suum sanguinem disertis ac perspicuis verbis testatus est. Quae verba a sanctis Evangelistis commemorata et a D. Paulo postea repetita sunt ». Certe hoc Sacramentum instituit consecrando et commitendo Apostolis ut idipsum facerent, idest consecrarent. Si ergo post benedictionem panis et vini instituit consecrando per verba ab Apostolo Paulo repetita, certe per praefata verba consecravit, nonnisi enim illa repetivit Paulus Apostolus.*

3.º *Prob. ex Patribus: Tertullianus (l. IV. c. Marc. c. 40) ait quod Christus « acceptum panem et distributum*

(1) S. Th. 1. c. qu. LXXVIII. a. I ad 1.^m.

(2) L. 4 de Missae Myster. c. 6.

discipulis corpus suum illum fecit, *corpus meum* dicendo ». — S. Greg. Nyss. (Orat. cath.) dicit « Panem statim per per verbum in corpus transmutari, sicut dictum est a verbo: *Hoc est corpus meum* ». — S. Joann. Chrysost. (Hom. I. de prod. Judae n. 6) ait: « Vox illa: *Hoc est corpus meum*. semel quidem a Christo dicta est, sed per omnes mensas ecclesiae usque ad hodiernum diem et usque ad ejus adventum praestat sacrificio firmitatem ». — S. Joann. Damascenus scribit: « Sicut Deus dicendo: *fiat lux* fecit lucem, ita dicendo: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus*, perfecit hoc sacramentum ».

393. **Conclusio II.** — *Forma hujus Sacramenti perfectiva sunt verba dominica relata, idest: HOC EST etc.*

Prob. 1.º ex Concil. Florentino dicente (Decr. pro Armenis): « Forma hujus Sacramenti sunt verba Salvatoris quibus hoc confecit Sacramentum ». Atqui Salvator praedictis verbis usus est, ut patet ex Evangelistis et ex D. Paulo. Ergo forma qua perficitur hoc Sacramentum sunt verba relata: videlicet verba: *Hoc est corpus meum*, sunt forma qua ex pane perficitur corpus Christi; et verba: *Hic est calix sanguinis mei* sunt forma qua ex vino perficitur *sanguis Christi*.

2.º Idem *Prob.* ex Patribus: S. Irenaeus dicit (Cont. Haer. l. V. c. 2. al. 4): « Quando ergo et mixtus calix et fractus panis percipit Verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis et corporis Domini ». — S. Greg. Nyss. (Or. cath.) dicit: « Panem statim per verbum in corpus transmutari sicut dictum est a Verbo: *Hoc est corpus meum* ». — S. Greg. Naz. (Or. 2. De Paschate) dicit: « Inter sermones de carne praecipue sunt illi Christi: *Hoc est corpus meum*, illisque prolatis a sacerdote qui non credit, verum esse corpus Christi sine dubio fidem derogat ». — Et S. Augustinus dicit (serm. 227 al. 83 de divers.): « Panis ille, quem videtis in altari sanctificatum per verbum Dei, corpus est Christi. Calix ille, imo quod habet calix, sanctificatum per verbum Dei, sanguis est Christi ».

3.º *Prob. ratione theologica*: Verba quae constituunt formam Sacramentorum in nova lege efficiunt quod significant (cf. n. 9 et 80. — S. Th. Suppl. qu. XLV. a. 3. c.) Atqui in Sacramento Eucharistiae nulla alia verba, sed verba recensita significant conversionem panis in corpus et conversionem vini in sanguinem Christi. Ergo sola prae-
laudata verba sunt effectiva hujus conversionis, et ideo sola sunt forma perfectiva hujus Sacramenti. (Cf. Cath. Rom. p. II, c. 4. n. 19).

394. **Dissensio theologorum quoad formam.** — Quidam theologi putarunt ad formam consecrationis panis essentialiter requiri praeter verba supra relata etiam praecedentia, incipiendo a *Qui pridie* etc., quia scilicet sacerdos verba: *Hoc est corpus meum* profert in persona Christi, quod non fit nisi quae praecedunt praemittantur. — Ad quod tamen respondet S. Thomas quod si sacerdos proferret haec sola verba cum intentione conficiendi hoc Sacramentum, perficeretur hoc Sacramentum, quia intentio faceret ut haec verba intelligerentur quasi ex persona Christi prolata. Graviter tamen peccaret sacerdos, quia non servaret ritum Ecclesiae. Quoad formam autem calicis praeter verba: *Hic est calix sanguinis mei*, quidam dixerunt requiri etiam verba subsequenta, in quam sententiam conati sunt trahere etiam verba S. Thomae (1) citantes articulum III. qu. LXXVIII. propterea quod dicitur: « Alii melius dicunt quod omnia sequentia sunt de substantia formae usque ad hoc quod postea sequitur *haec quotiescumque feceritis* ».

395. **Conclusio.** — *Verba quae sequuntur praedicta: HIC EST CALIX SANGUINIS MEI, vel: HIC EST SANGUIS MEUS sine sequentibus, sufficiunt ad conficiendum hoc Sacramentum.*

Prob.: Illa verba ad conficiendum hoc Sacramentum sufficiunt quae conversionem sufficienter significant. Atqui

---

(1) L. c. a. III. c.

praedicta sola verba sufficienter conversionem significant, vini scilicet in sanguinem Christi. Ergo praedicta verba sola sufficiunt. — Quae nostra conclusio ab ipso S. Thoma loco citato admittitur, qui aliud ad consecrandum non requirit, dicit enim (l. c. a. 1. c.): « Forma huius Sacramenti importat solam consecrationem materiae, quae in transubstantiatione consistit: puta cum dicitur: *Hoc est corpus meum* vel: *Hic est calix sanguinis mei* ». Et (ib. a. III. c.): « Dicendum est ergo quod omnia praedicta verba (etiam sequentia) sunt de substantia formae; sed per *prima verba*, cum dicitur: *Hic est calix sanguinis mei* significatur ipsa conversio vini in sanguinem, eo modo quo dictum est in forma consecrationis panis ». Unde in responsione ad 4.^m a. I, dicit quod « si sacerdos sola verba praedicta proferret cum intentione conficiendi hoc Sacramentum, perficeretur hoc Sacramentum ». Ex quibus verbis juxta S. Thomam habetur quod illa sola verba sine sequentibus sufficiunt ad ipsam conversionem peragendam quam significant, sicut sufficiunt verba formae consecrationis panis.

396. **Quo sensu sequentia verba, idest: NOVI ET AETERNI TESTAMENTI etc. dici possunt de substantia.** — Igitur sequentia verba a S. Thoma dicuntur esse de substantia, quia licet non sint ordinata a Christo ad significandam et efficiendam conversionem vini in sanguinem, tamen ex ipso Christo sunt ordinata ad aliquid significandum in hoc Sacramento, et ratione huius significationis quam habent dici possunt de substantia huius Sacramenti. « Ad significanda autem tria ordinantur, ait Angelicus (ib.) *Primo* quidem et principaliter ad adipiscendam aeternam haereditatem. Et ad hoc designandum dicitur: *Novi et aeterni Testamenti*. — *Secundo* ad iustitiam gratiae quae est per fidem. Et quantum ad hoc subditur: *Mysterium fidei*. — *Tertio* autem ad removendum impedimenta utriusque praedictorum, scilicet peccata. Et quantum ad hoc subditur: *Qui pro vobis et pro multis effundetur in remis-*

sionem peccatorum ». Unde dicuntur esse de substantia quia ordinantur ad significandum effectum hujus Sacramenti, et quia magis determinate significant ipsum sanguinem Christi. Cum enim essentia seu substantia Sacramenti consistat in significando, omnia verba quae ex Christi institutione sunt ordinata aliquomodo ad significandum id quod vi Sacramenti efficitur dici possunt esse de substantia Sacramenti, inquantum pertinent ad ejus integritatem, ut ait ipse Angelicus.

397. Ad validitatem consecrationis. — Ad validitatem consecrationis dignoscendam attendendum est ad leges quas tradidimus supra de Sacramentis in genere (n. 19 et seq.). Nunc sufficiat animadvertere quod si sensus substantialis verborum maneat, habetur valida consecratio, supposita materia debita et intentione. — Unde particula *enim* non requiritur ad validitatem, et si quis ex lapsu linguae vel ignorantia diceret: *hic est corpus meum*, valeret consecratio, sicut etiam si diceret: *Hoc quod continetur sub his speciebus* etc. Dummodo tamen particulam *hic* non acciperet ut adverbium loci, tunc enim sensus substantialis non maneret. Item particula *hic* etiam in forma consecrationis calicis sumitur ut pronomen demonstrativum et non valeret si sumeretur ut adverbium loci.

398. Vis effectiva in verbis praedictarum formarum. — In formis Sacramentorum, uti diximus (n. 74 - Cf. et S. Th. Suppl. qu. XLV, a. 3. c.) est vis *factiva seu productiva illius quod significant*, non quidem principalis, sed instrumentalis; igitur cum hoc Sacramentum sit coeteris dignius consequens est quod in verbis formalibus hujus Sacramenti sit quaedam virtus creata ad conversionem Sacramenti faciendam, instrumentalis tamen sicut in aliis Sacramentis. Cum enim haec verba ex persona Christi proferantur, ex ejus mandato consequuntur virtutem instrumentalem a Christo, sicut et coetera ejus facta vel dicta habent instrumentaliter salutiferam virtutem (S. Th. I. c. a. IV. c.).

399. **Convenientia formae hujus Sacramenti.** — Convenientia autem formae hujus Sacramenti non solum desumitur ex eo quod verba significant conversionem panis in corpus et vini in sanguinem Christi, sed etiam ex modo significandi. Nam verbum *hoc* exprimit terminum *a quo*, qui tamen non manet secundum suam substantiam, sed solum secundum accidentia: *est* designat ipsam conversionem, et *corpus meum* designat terminum *ad quem* qui totum corpus importat et non solam carnem. Quorum duo, idest terminus *a quo* et terminus *ad quem*, omnino necessaria sunt in quacumque conversione. Sed conversio potest considerari dupliciter, idest in *fieri*, et in *facto esse*. In hac autem forma significatur non in *fieri* sed in *facto esse* per verbum *est*, non enim dicitur *fit*, sed *est*. Et hoc rationabiliter: 1.º quia haec conversio non est successiva, sed instantanea, unde *fieri* est ipsum *factum esse*; 2.º quia verba ipsum corpus Christi praesens significare debent, quod per verbum *est* exprimitur. (S. Th., l. c., a. II).

400. **Veritas in forma hujus Sacramenti.** — De veritate illius formae seu expressionis: *Hoc est corpus meum*, et: *Hic est sanguis meus*, seu: *Hic est calix sanguinis mei* dubitari nullo modo fas est, cum a Christo ipso qui est veritas, fuerit prolata. Sed non eodem modo ab omnibus intelligitur; nam quidam dixerunt particulam *Hoc* stare pro accidentibus, ut sit sensus: *Haec accidentia sunt corpus meum*. Alii dixerunt stare pro pane convertendo, ut sit sensus: *Hic panis est corpus meum*. Alii vero dixerunt stare pro corpore Christi, ut sit sensus: *Hoc corpus meum est corpus meum*. Sed tamen hae explicationes admitti nequeunt, nam primae duae, si accipiantur ut habent vim significativam et non factivam, sunt falsae, falsum est enim quod accidentia illa, vel panis ille sit corpus Christi. Tertia vero supponit quod sub illis speciebus sit corpus Christi cum dicitur *Hoc*, idest ante prolationem formae consecrationis. Similiter si accipiantur quasi vim factivam

habentia, etiam falsae sunt, non enim faciunt haec verba quod corpus Christi sit corpus Christi, neque quod hic panis sit corpus Christi, neque quod haec accidentia sint ipsum Christi corpus. — Unde dicendum est quod illa verba formae sunt significativa et factiva, quod verificari non potest nisi pronomen *hoc* sumatur in generali seu indeterminate, ut sit sensus: *Hoc*, idest quod continetur sub his *speciebus*, *est corpus meum*, nam pronomen *hoc* significat substantiam in communi sine qualitate, idest sine forma determinata. Et quamvis in eo instanti quo profertur verbum *hoc*, non habeatur sub speciebus illis corpus Christi, tamen habetur corpus quod vi verborum spoliatur proprio distinctivo tam in forma, quam in materia et convertitur in corpus Christi (cf. n. 344). Unde in fine prolationis verborum illorum habetur corpus Christi. (Cf. S. Th. I. c. a. V. c.).

401. **Differentia formae hujus Sacramenti a formis aliorum Sacramentorum.** — Forma hujus Sacramenti differt a formis aliorum Sacramentorum in duobus: *primo* quidem quia formae aliorum Sacramentorum important usum materiae, puta baptismationem in baptismo, sed forma hujus Sacramenti importat solum consecrationem materiae quae in transubstantiatione consistit, puta cum dicitur: *Hoc est corpus meum*, vel: *Hic est calix sanguinis mei*. — *Secundo* quia formae aliorum Sacramentorum proferuntur ex persona ministri sive per modum exercentis actum, sicut cum dicitur: *Ego te baptizo*; sive per modum imperantis, sicut cum dicitur in Ordine: *Accipe potestatem*; sive per modum deprecantis, ut in extrema unctione. Sed forma hujus Sacramenti profertur quasi ex persona Christi loquentis. Unde sacerdos nonnisi verba Christi profert. (S. Th. I. c. a. I. c.).

CAPUT XLII.

De effectibus Sacramenti Eucharistiae

(S. Th. 1. c. a. V-VII cum Comm. CAJET, SCARESII, SYLVII,
JOANN. A S. THOMA, BILLOT. — Cf. etiam GONET, 1. c. a. IV.;
BILLUART 1. a. II.; GOTTI, 1. c. dub. IV).

402. Ratio capitis. — Postquam locuti sumus de Sacramento Eucharistiae tum quoad ejus institutionem et ejus existentiam, tum quoad ipsum Sacramentum in se, et quoad ejus constitutiva essentialia, quae sunt: materia tam remota quam proxima, et forma, consequens est ut agamus de iis quae quodammodo sunt, ut ita dicam, extrinseca huic Sacramento. Haec autem sunt: 1.º ejus effectus, 2.º medium quo effectum consequimur, idest usus, et 3.º minister, qui est veluti instrumentum quo Christus hoc Sacramentum conficit et fidelibus suis distribuit. In praesenti capite est sermo de ejus effectibus, de aliis erit sermo in sequentibus.

403. Copia bonorum Eucharistiae. — « Quanta in Eucharistiae Sacramento bonorum omnium affluentia et copia sit, satis jam ex ejus dignitate et excellentia intelligitur; nam si coetera Sacramenta totidem rivuli sunt gratiarum in Ecclesia jugiter manantes, Eucharistia fons omnium gratiarum merito dicitur cum fontem ipsum coelestium charismatum et donorum omniumque Sacramentorum auctorem Christum Dominum admirabili modo in se contineat » (1). Quoad praesens tamen quatuor effectus praecipuos cum S. Thoma recensemus, videlicet: 1.º Collationem gratiae et gloriae, 2.º remissionem peccatorum et poenarum, 3.º a futuris peccatis praeservationem, 4.º fruc-

---

(1) Liebermann, De Euch. c. II. a. 4. § 2.

tum quem quis etiam pro proximo colligit. Quos effectus ex Eucharistia derivari probandum est.

404. **Conclusio I.** — *Eucharistia gratiam confert digne recipientibus ipsam.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, nam Conc. Flor. (in decreto pro Armenis de Euchar.) dicit: « Hujus Sacramenti effectus, quem in anima operatur digne sumentis, est adunatio hominis ad Christum, et quia per gratiam homo Christo incorporatur et membris ejus unitur, sequitur quod per hoc Sacramentum in sumentibus digne gratia augeatur, omnemque effectum, quem materialis eibus et potus quoad vitam agunt corporalem, hoc idem quoad vitam spiritualem et hoc Sacramentum operatur ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura dicente (Joan. VI, 52): *Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita.* Et (ib. v. 53): *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in illo.* Quibus verbis *vita* pro qua esse dicitur caro Christi non potest esse nisi vita spiritualis, idest vita gratiae, non autem vita corporalis; et similiter *manentia* in Christo, de qua agitur, nequit esse nisi manentia spiritualis per affectum dilectionis quae habetur per gratiam.

Prob. 2.º ex Patribus: Clemens Alex. (f. a. 192, Pedag. l. II) ait: « Eucharistia bona est gratia cujus qui per fidem sunt participes, sanctificantur et corpore et anima ». — Origenes (l. VIII, c. Celsum) dicit: « Actis gratiis, oblatis panibus vescimur, qui utique per preces efficiuntur corpus sanctum et sanctificans eos qui sano proposito et recta mente ipso utuntur ». — Et S. Cyprianus (Ep. LIV) dicit: « Idoneus esse non potest ad martyrium qui ab Ecclesia non armatur ad praelium et mens deficit, quam non recepta Eucharistia erigit et accendit ». Et (Ep. LXIII ad Coecil.) ait: « Calix dominicus sic bibentes inebriat ut sobrios faciat, ut mentes ad spiritualem sapientiam redigat ».

3.º Conc. Trid. (sess. XIII. c. 2) vocat Eucharistiam

spiritualem animarum cibum dicens: « Salvator noster... sumi voluit Sacramentum hoc tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius qui dixit: *Qui manducat me et ipse vivet propter me* ».

4.º *Prob. ratione*: Effectus hujus Sacramenti debet considerari 1.º quidem et principaliter ex eo, quod in hoc Sacramento continetur, quod est Christus, qui eundem effectum producit in homine veniens sacramentaliter in eum, quem produxit veniens in mundum; 2.º debet considerari ex eo quod per hoc Sacramentum repraesentatur, idest ex passione Christi, quia scilicet eundem effectum facit hoc Sacramentum in homine quem passio Christi fecit in mundo; 3.º consideratur effectus hujus Sacramenti ex modo quo traditur hoc Sacramentum, quod traditur per modum cibi et potus, inquantum scilicet omnem effectum quem cibus et potus materialis facit quantum ad vitam corporalem, quod scilicet sustentat, auget, reparat et delectat; 4.º Effectus hujus Sacramenti consideratur ex speciebus in quibus hoc Sacramentum traditur, inquantum scilicet per eas ex multis granis et acinis constantes significatur unitas et vinculum charitatis (cf. n. 317, 3.º). Atqui 1.º Christus veniens in mundum produxit gratiam, imo finis adventus Christi primarius est in homines producere gratiam; 2.º passio Christi est causa gratiae, nam Christus ideo passus et mortuus est ut vitam et quidem gratiae abundanter communicaret; 3.º insuper spiritualis refectio et cibus spiritualis et charitas intelligi nequit sine gratia. Ergo Eucharistia gratiam confert digne susipientibus (l. c. a. I. c.).

405. **Corollaria.** — I. Cum Eucharistia realiter sumitur, gratia augetur et vita spiritualis perficitur; aliter tamen quam per Sacramentum confirmationis, nam hoc est contra exteriores impugnationes inimicorum Christi; per Eucharistiam vero augetur gratia et perficitur spiritualis vita ad hoc quod homo in seipso perfectus existat per conjunctionem ad Deum. (Ib. ad 1.^m).

II. Et quia conjunctio ad Deum est praecipue per charitatem habitualement et actualement, ideo per hoc Sacramentum quantum est ex sui virtute non solum habitus gratiae et virtutis confertur, sed etiam excitamur in actum, secundum illud (II. Cor. V, 14): *Charitas Christi urget nos*. Et inde est quod ex virtute hujus Sacramenti anima spiritualiter reficitur per hoc quod spiritualiter delectatur et quodammodo inebriatur dulcedine bonitatis divinae secundum illud (Cantic. V, 1): *Comedite, amici, et bibite et inebriamini charissimi*. (Ib. ad 2.^m).

III. Et quia charitas est vinculum unitatis, non solum ad Deum, sed etiam ad omnes charitatem habentes, ideo hoc Sacramentum est causa unitatis inter ipsos fideles. Quae unitas optime in ipsa ratione convivii ad cujus instar Christus Eucharistiam instituit, continetur. Cujus unitatis testimonium perhibet Apostolus (I. Cor. X, 17) dicens: *Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus, videlicet ex uno corpore*, ut interpretatus Chrysostomus dicens (Hom. XXIV in I. ad Cor. n. 2): « Non ex altero corpore hic, ex altero ille nutritur, sed ex eodem ipso omnes. Ideo adjecit: *Omnes enim ex uno pane participamus*. Si autem ex eodem et idipsum efficimur omnes, cur non eandem charitatem exhibemus et ea ratione unum efficimur? »

406. **Conclusio II.** — *Eucharistia digne suscipientibus est causa adeptionis gloriae.* — Haec conclusio sequitur ex dictis, nam gratia est causa gloriae.

Prob. 1.º ex Scriptura: Christus enim dicit (Joan. VI, 55): *Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in aeternum* (1): vita autem aeterna importat adeptionem gloriae.

2.º Prob. ex Patribus: S. Ignatius Martyr (Epist. ad Eph. n. 20) ait Eucharistiam esse « pharmacum immortalitatis et antidotum, ne moriamur, sed semper vivamus in Jesu

---

(1) Cf. etiam ib. c. V, 59

Christo ». — Et S. Ambrosius (Expos. in psal. CXVIII, n. 28) dicit: « De hoc pane dictum est: *Omnes qui elongant se a te peribunt*. Si elongaveris ab eo peribis; si appropinquaveris ad eum vives. Hic est panis vitae; qui ergo vitam manducat mori non potest. Quomodo enim morietur, cui cibus vita est? » (1).

3.º *Prob. ex Conc. Trid.* dicente de hoc Sacramento (sess. XIII, c. 2): « Salvator noster pignus praeterea id esse voluit futurae nostrae gloriae et perpetuae felicitatis ». Et (c. 8) Idem Conc. hortatur fideles ad suscipiendum hoc Sacramentum ut « hujus vigore confortati ex hujus miserae peregrinationis itinere ad coelestem patriam pervenire valeant ».

4.º *Prob. ratione*: 1.º ex eo quod est causa gratiae quae est semen gloriae. 2.º quia est memoriale passionis Christi. 3.º quia est veluti Christi testamentum, juxta illud: *Hic est calix N. Test.*, testamentum autem dat jus ad haereditatem, 4.º ex sua significatione, significat enim refectionem spiritualem quae nunc imperfecta est: perfecta vero habetur in patria hoc est in statu gloriae ad quam imperfecta tendit et in qua completur.

407. **Observatio.** — Non tamen statim ad gloriam introducimur recepto hoc Sacramento, nam sicut passio Christi, in cujus virtute hoc Sacramentum operatur, est quidem causa sufficiens gloriae, non tamen ita quod statim per ipsam introducatur in gloriam, sed oportet ut prius simul compatiatur, ut postea simul glorificemur (Rom. VIII, 17); ita hoc Sacramentum non statim nos in gloriam introducit, sed dat nobis virtutem perveniendi ad gloriam, et ideo viaticum dicitur. In cujus figuram legitur (III Reg. XIX, 8) quod *Elias comedit et bibit et*

---

(1) Idem docent alii Patres; S. Irenaeus l. V. adv. haer. c. II. n. 3; Tertull. De resurrect. carnis n. 8; S. Greg. Nyss. Or. Catech. n. 37; S. Aug. Tract. XXVI in Joan.

ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus usque ad montem Dei Horeb. (Ib. a. II. ad 1.^m).

408. **Quaestio.** — Sed quia per infusionem gratiae habetur remissio peccati, quaeritur an per hoc Sacramentum remittantur peccata.

409. **Conclusio.** — *Remissio peccatorum non est principalis effectus hujus Sacramenti, tamen est effectus secundarius.* — Haec conclusio quoad 1.^m partem est de fide definita in Conc. Trid. contra Lutherum (sess. XIII, can. V); dicitur enim: « Si quis dixerit vel praecipuum fructum Eucharistiae esse remissionem peccatorum, vel ex ea non alios fructus provenire; anathema sit ». — Et patet ex dictis, nam probatum est effectum hujus Sacramenti directum esse gratiam et adeptionem gloriae quae sunt finis remissionis peccatorum.

Prob. ratione: Si praecipuus effectus hujus Sacramenti esset remissio peccatorum, hoc Sacramentum deberet esse ordinatum ad causandam vitam spiritualem in mortuo per peccatum, sicut contingit in poenitentia et baptismo. Atqui non ordinatur ad causandam vitam in mortuo, nam datur per modum alimenti seu cibi nutrientis animam; cibus autem seu alimentum nutrire non potest nisi viventem, neque datur mortuo.

Prob. 2.^a pars: Omne Sacramentum si non invenit impedimentum in suscipiente ipsum, infundit gratiam, et ideo si adsint peccata, remittit ea, non enim peccata possunt esse simul cum gratia (cf. vol. II. c. L, n. 617). Atqui ille qui est in peccato, quia non fuit sufficienter contritus, si forte putet se non esse in peccato, devote et reverenter accedens ad hoc Sacramentum nullum ponit impedimentum ad gratiam. Ergo gratiam consequitur charitatis, quae contritionem perficiet, et ideo etiam remissionem peccati. (Cf. S. Th. ib. a. III.).

410. **Corollaria.** — I. Quicumque habet conscientiam peccati mortalis cum sciat se spiritualiter non vivere habet in se impedimentum suscipiendi effectum hujus Sacramenti, tum quia non debet spirituale nutrimentum suscipere, quod non est nisi viventis, tum quia non potest uniri Christo dum est in affectu peccandi mortaliter. Unde Apostolus dicit (I. Cor. XI, 27): *Itaque quicumque manducaverit panem hunc et biberit calicem Domini indigne reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem se ipsum homo* etc.

II. Ex dictis in praecedentibus conclusionibus patet per Eucharistiam remitti peccata venialia, quae in eo consistunt quod diminuunt fervorem charitatis, per hoc scilicet quod affectus animae in Deum retardatur (Cf. vol. II n. 16, II-II. qu. XXIV. a. X). Res autem seu effectus hujus Sacramenti est charitas, non solum quantum ad habitum, sed etiam quantum ad actum, qui excitatur in hoc Sacramento per quem peccata venialia solvuntur; ratio est quia hoc Sacramentum sumitur sub specie cibi nutrientis. Nutrimentum autem cibi restaurat id quod quotidie deperditur in corpore, et ideo etiam Eucharistia spiritualiter in anima restaurat quod deperditur ex concupiscentia. Unde S. Ambrosius (l. V. de Sacram. c. 4) ait: « Qui vulnus habet medicinam requirit. Vulnus est quia sub peccato sumus, medicina est coeleste ac venerabile (Eucharistiae) Sacramentum ».

III. Eucharistia, si consideretur ut Sacramentum, idest inquantum sumitur, non est ordinata directe et per se ad remissionem poenae, quia non est instituta ad satisfaciendum, sed ad spiritualiter nutriendum per unionem ad Christum et ad membra ejus; sed quia haec unitas fit per charitatem, ex consequenti per quamdam concomitantiam ad principalem effectum homo consequitur remissionem poenae, non quidem totius, sed secundum modum suae devotionis et fervoris. — Sed inquantum est sacrificium, idest inquantum offertur, habet vim satisfactivam directe tum re-

spectu offerentis tum respectu ejus pro quo offertur, tamen in satisfactione magis attenditur affectus offerentis quam quantitas oblationis (Ib. a. V. c.).

IV. Hoc Sacramentum habet etiam ut a peccato praeservet, 1.º quidem per hoc quod Christo conjungit per gratiam roborando spiritualem vitam hominis tanquam spiritualis cibus et spiritualis medicina; unde Christus dicit (Joan. VI, 48): *Ego sum panis vitae.... Hic est panis de coelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit non moriatur*, hoc est spiritualiter, peccando; 2.º inquantum est quoddam signum passionis Christi per quam victi sunt doemones, unde repellit omnem daemonum impugnationem (Ib. a. VI. c.): ideo Trid. (sess. XIII, c. 2) vocat hoc Sacramentum « antidotum quo liberamur a culpis quotidianis et a peccatis mortalibus praeservamur ».

V. Hoc Sacramentum sumentibus prodest et per modum Sacramenti, quia ut tale ordinatur ad sumendum, et per modum sacrificii, quia pro omnibus sumentibus offertur. Dicitur enim in canone Missae « Quotquot ex hac altaris participatione.... sumpserimus, omni benedictione repleamur ». — Sed aliis qui non sumunt prodest per modum sacrificii inquantum pro salute eorum offertur, ut patet etiam ex eodem canone Missae in quo dicitur: « Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum pro quibus tibi offerimus etc. ».

VI. Peccata venialia praeterita non impediunt effectum hujus Sacramenti, nam si quis devote accedat, plenarie consequi potest hujus Sacramenti effectum etiam remissionem illorum peccatorum, ut dictum est supra; peccata autem venialia quae actu committuntur ab eo qui accedit mente distractus impediunt effectum secundarium hujus Sacramenti qui consistit in quadam refectione spiritualis dulcedinis, sed non impediunt principalem effectum qui consistit in augmento habitualis gratiae vel charitatis (Ib. a. VIII c.).

411. **Quaeres.** — Quando homo consequitur effectum hujus Sacramenti?

Resp.: Tempore sumptionis. Tempus autem sumptionis ita intelligit Cajetanus: « Intelligo autem in tota hac materia per tempus sumptionis Eucharistiae, non illam solam morulam qua deglutitur; sed cum consequente temporis spatio quo Christi corpus Sacramentaliter in sumente perseverat. Est enim tunc praesens corporaliter in nobis ac per hoc pascens et illuminans spiritualiter animam ut sic etiam illud impleatur: *Quandiu sum in mundo, lux sum mundi* » (1). Ex qua Cajetani doctrina valde probabiliter infertur quod quandiu remanent species Sacramentales si homo novos actus ferventes charitatis eliciat, majorem et majorem gratiam ex opere operato adipiscatur (2).

Dices 1.º: Ex hac sententia datur locus superstitionibus sumendi scilicet hostias grandiores etc.; quod prohibuit Innocentius XI. Ergo.

Resp. negando antec. et conseq. Haec objectio, si haberet vim, probaret etiam contra praesentiam realem D. N. I. C. quae tandiu est quandiu manent species.

Dices. 2.º Data hac sententia, sequeretur quod peccator sacrilege sumens posset percipere fructum hujus Sacramenti.

Resp. dist. seq. per se et ordinarie loquendo, *nego*; per accidens ex speciali Dei misericordia, *transeat*. — Ex hoc ipso quod quis sacrilege communicat, se reddit indignum percipiendi fructum hujus Sacramenti et simul gratiam divinam qua convertatur in Deum, et ideo iudicium sibi manducat et bibit. Sed dato quod sumpta communione sacrilege, Deus cor ipsius moveat ad poenitentiam, nulum video inconveniens Christum Dominum inquantum

---

(1) Super 1.^m art. S. Th. 1. c.

(2) Cf. Gonet, De Euchar. disp. VIII, a. II.

adhuc continetur sub illis speciebus agere, virtute scilicet Sacramentali ad augmentum gratiae. Esset tamen inconueniens si diceretur peccator non ex speciali gratia, sed ex virtute sua naturali posse se disponere ad effectum hujus Sacramenti recipiendum. Fateor tamen saltem ordinarie peccatori sacrilege communicanti talem gratiam specialem manentibus eisdem speciebus non dari a Deo; imo fortasse nunquam datur.

CAPUT XLIII.

De necessitate usus seu sumptionis
hujus Sacramenti

(S. Th., p. III, qu. LXXX, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,

JOAN. a S. THOMA, BILLOT — S. Thom. c. g. l. c. cap. 69.

Cf. GONET, l. c. disp. III; BILLUART, l. c. diss. III.; GOTTI, l. c. dub. II-VI;

JUENIN, l. c. qu. II; KNOLL, l. c. diss. II. a. I).

412. **Ratio capitis.** — Postquam locuti sumus de effectibus hujus Sacramenti, consequens est ut de modo, seu de medio, quo tales effectus consequimur, dicamus. Medium autem hujusmodi est usus seu sumptio hujus Sacramenti per modum cibi et potus; et ideo de usu seu sumptione hujus Sacramenti dicendum est. Sed quia usus supponit consecrationem, de qua tamen egimus in praecedentibus, et ipsum Christum instituentem et principaliter et vere et semper in omnibus consecrationibus consecrantem (de quo etiam egimus), consecratio vero nunc nonnisi per determinatas personas quae ministri Christi dicuntur peragitur, ideo ut habeatur *usus verae Eucharistiae* determinandum est quinam sint veri ministri a Christo instituti in hoc Sacramento. — Unde dicendum est etiam de *ministro* tum conficiente, tum distribuyente hoc Sacramentum.

413. **Quaestio.** — Agentes de usu seu susceptione hujus Sacramenti primum quod examinandum et resollen-

dum occurrit est ejus necessitas. Quaeritur igitur an Eucharistiae Sacramentum sit necessarium ad salutem.

414. **Triples susceptio Eucharistiae.** — Triples tamen distinguenda est susceptio Eucharistiae 1.^a realis et Sacramentalis, quae consistit in sumptione specierum consecratarum et potest haberi sine effectū; 2.^a mystica et spiritualis, quae importat effectum hujus Sacramenti et in solo desiderio et voto salvari potest; 3.^a spiritualis et simul realis Sacramentalis (1).

415. **Votum seu desiderium explicitum et implicitum** — Votum autem seu desiderium aliud est explicitum, quod est actualis inclinatio appetitus in objectum explicite cognitum seu apprehensum, aliud vero est implicitum, ad quod sufficit inclinatio in objectum intentum quod habet connexionem cum objecto alio quod implicite saltem includit. — Insuper adverte quod aliquis potest objectum aliquod intendere vel per se, idest propria intentione, sicut adultus suscipiens baptismum per se ipsum intendit baptismum et gratiam quae est effectus baptismi, vel intentione alterius, sicut pueri intendunt baptismum intentione Ecclesiae.

416. **Sententiae.** — Quidam igitur haeretici Armeni dixerunt realem Sacramentalem susceptionem Eucharistiae esse omnibus hominibus necessariam ad salutem; unde simul cum baptismo parvulis Eucharistiam administrabant. Eundem errorem dicuntur fuisse professi Graeci Jacobitae et Nestoriani. — Alii, quos refert Vasquez, docuerunt Eucharistiam esse necessariam omnibus ad salutem aut in re,

---

(1) « Quoad usum autem recte et sapienter Patres nostri tres rationes hoc sanctum Sacramentum accipiendi distinxerunt. Quosdam enim docuerunt sacramentaliter duntaxat id sumere, ut peccatores: alios tantum spiritualiter illos nimirum qui voto propositum illum panem coelestem edentes fide viva quae per dilectionem operatur, fructum ejus et utilitatem sentiunt; tertio porro sacramentaliter simul et spiritualiter hi autem sunt qui ita se prius probant et instruunt etc. ». (Conc. Trid. sess. XIII. c. 8).

aut in voto explicito, et quidem necessitate medii. Haec doctrina tamen doctrinae Ecclesiae contrariatur, ut patebit ex dicendis. Sed et inter ipsos theologos catholicos in hac re est aliqua dissensio, quae tamen magis ad modum dicendi pertinere videtur quam ad rei substantiam. Suarez et Vasquez docent non esse necessariam ad salutem necessitate medii neque in re, neque in voto. Thomistae vero dicunt esse necessariam ad salutem necessitate medii in voto implicito, quod tamen continetur etiam in ipsa susceptione baptismi.

417. **Conclusio I.** — *Actualis susceptio realis Sacramenti Eucharistiae non est necessaria necessitate medii ad salutem.* — Haec conclusio ad fidem pertinere dicenda est nam Conc. Trid. (sess. XXI, De Comm. sub utr. spec., can. IV) ait: « Si quis dixerit parvulis antequam ad annos discretionis pervenerint necessariam esse Eucharistiae communionem; anathema sit » (cf. ib. cap. 4).

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, in qua dicitur: *Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu (1) idest per baptismum. Et: Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum ut iustificati gratia ipsius haeredes simus secundum spem vitae aeternae (2). Et: Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit (3).* Quibus verbis adseritur 1.º per baptismum remitti omnia peccata, 2.º per baptismum conferri gratiam et hominem habere jus ad haereditatem vitae aeternae, 3.º per fidem et baptismum hominem salvari seu salutem consequi. Ergo aliud necessarium necessitate medii non requiritur (Cf. supra n. 231 et seq.).

---

(1) Rom. VIII, 1.

(2) Tit. III, 5.

(3) Marci XVI, 17.

2.º *Prob.* ex Patribus: S. Augustinus loquens de parvulo ait (1): « Verumtamen si percepto baptismo de hac vita emigraverit, soluto reatu, cui originaliter erat obnoxius perficietur in illo lumine veritatis, quod incommutabiliter manens in aeternum justificatos praesentia Creatoris illuminat ». — S. Fulgentius (Epist. ad Ferrandum diaconum) nostram conclusionem docet de adultis qui statim post baptismum decedunt.

3.º Concil. Trid. (2) dicit: « Sancta synodus docet parvulos usu rationis carentes nulla obligari necessitate ad Sacramentalem Eucharistiae communionem, siquidem per baptismi lavacrum regenerati et Christo incorporati adeptam jam filiorum Dei gratiam in illa aetate amittere non possunt ». Ex quibus patet quam rationabiliter fuerit condemnata illa Rosminii propositio (quae inter condemnatas est XXXII): « Quoniam qui non manducat carnem filii hominis et bibit ejus sanguinem non habet vitam in se; et nihilominus qui moriuntur cum baptismo aquae, sanguinis aut desiderii, certo consequentur vitam aeternam, dicendum est his qui in hac vita non comederunt corpus et sanguinem Christi subministrari hunc coelestem cibum in futura vita, ipso mortis instanti. Hinc etiam sanctis V. T. potuit Christus descendens ad inferos seipsum communicare sub speciebus panis et vini ut aptos eos redderet ad visionem Dei ».

4.º *Prob.* ex praxi Ecclesiae quae, ut advertit Gouet (3), nec phreneticis, nec vomitum patientibus nec ad mortem damnatis aut quodcumque periculum indecentiae habentibus solet Sacramentum Eucharistiae porrigere etiam in periculo seu in articulo mortis constitutis. Si autem hoc Sacramentum esset necessarium ad salutem necessitate medii, certe Ecclesia eis non negaret.

---

(1) Lib. de peccato mer. et remiss. c. 19.

(2) Sess. XXI, c. 4.

(3) L. c. a. IV § II.

418. **Obj. I.** — In Ecclesia jam ab antiquissimis temporibus usque ad saeculum XII circiter etiam pueris Eucharistia administrata est. Ergo omnibus etiam pueris est necessaria ad salutem ipsa perceptio Eucharistiae.

Resp. negando consequentiam: nam ex hac praxi conclusio non sequitur: 1.º quia etiam confirmatio conferebatur pueris, non tamen sequitur quod ut necessaria ad salutem conferretur, 2.º quia non conferebatur pueris ut necessaria. sed quia utilis eis putabatur; 3.º haec praxis non erat universalis in tota Ecclesia, sed solum in quibusdam locis vigeat (1).

419. **Obj. II.** — Innocentius I dicit: « Illud vero quod eos (Pelagianos) vestra fraternitas asserit praedicare, parvulos aeternae vitae praemiis etiam sine baptismatis gratia posse donari perfatum est. Nisi enim manducaverint carnem Filii hominis et biberint sanguinem ejus. non habebunt vitam in semetipsis » (2). Innocentii auctoritate arguit S. Augustinus (c. Julianum l. I. c. 4) dicens: « Innocentio vide quid respondeas.... qui parvulos definivit nisi manducaverint carnem filii hominis vitam prorsus habere non posse ».

Resp. Innocentium et S. Augustinum loqui de manducatione Eucharistiae in voto implicito per ipsam susceptionem baptismi, ut supra (n. 416) explicavimus. — Vel, ut alii dicunt (quod in idem recidit), praefati Patres lo-

(1) Concilium Trid. (sess. XXI, cap. IV, Parv. non obl. ad Comm. Sacr.) haec habet: « Sancta Synodus docet parvulos usu rationis carentes nulla obligari necessitate ad Sacramenti Eucharistiae Communionem. Neque ideo tamen damanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando servavit. Ut enim Sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt; ita certe eos nulla salutis necessitate id fecisse sine controversia credendum est ».

(2) Epist. ad Patres Conc. Milevitani.

quantur de necessitate sumendi Eucharistiam non quoad materialem sumptionem, ut est Sacramentum, sed quatenus significatur incorporatio in corpus Christi mysticum; seu loquuntur de mystica et spiritali manducatione, quae per baptismum habetur et qua ad ipsam manducationem Sacramentalem homines disponuntur et tendunt (1).

420. **Obj. III.** — Urgebis ex Sacra Scriptura. Sicut ex illis verbis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Sp. S...* deducitur baptismum esse necessarium necessitate medii, ita ex illis: *Nisi manducaveritis carnem...* deduci debet necessitas medii sumendi Eucharistiam.

Resp. negando consequentiam et paritatem; nam verba baptismi: *Nisi quis* etc. generalissima sunt; e contra verba Eucharistiae: *Nisi manducaveritis* etc. diriguntur ad eos qui erant praesentes quatenus adultos et praecepti capaces. Insuper baptismus dicitur necessarius ad *intrandum in regnum coelorum*; Eucharistia vero ad *habendam vitam*, quod certe non debet intelligi de ipsa susceptione gratiae quasi scilicet per spiritalialem generationem, quam per baptismum haberi certum est (cf. n. 232), sed de *permanentia gratiae* ad quam diu conservandam Eucharistia ordinatur, et ideo praecipitur.

421. **Corollaria.** — I. Votum explicitum seu desiderium suscipiendi Eucharistiam non est de necessitate salutis: id imprimis patet de parvulis in quibus tale votum esse non potest. Sed et de adultis idem est dicendum; nam votum seu desiderium rei tunc solum est necessarium necessitate medii ad salutem, cum ipsa res, si commode haberi potest, est necessaria eadem necessitate; non enim magis est necessarium desiderium rei quam ipsa res. Insuper gratia ipsa amissa post baptismum, et ipsa gloria haberi potest sine Eucharistia sive in re sive in desiderio

---

(1) Cf. S. Aug. (Tract. XXVI in Joan. n. 15 et 18; et apud S. Prosperum sententia 341) qui explicat mentem suam.

seu in voto explicito; ut patet de illo qui suscepto viatico, peccat mortaliter; per poenitentiam iterum gratiam acquirit, et inde moritur; licet enim non recipiat Sacramentum Eucharistiae, neque habeat explicitum votum suscipiendi, salutem consequitur.

422. **Conclusio II.** — *Votum implicitum suscipiendi Eucharistiam necessarium est necessitate medii.* — Illud tamen continetur seu includitur in ipso baptismo et poenitentia, inquantum scilicet baptismus et poenitentia, imo et omnia alia Sacramenta ordinantur ad Eucharistiam sicut ad finem, in qua omnia veluti complementum habent, inquantum scilicet homo per alia Sacramenta incorporatur Christo. Quod tamen aliis Sacramentis non convenit nisi per ordinem ad Eucharistiam, inquantum habet rationem finis respectu omnium Sacramentorum cum ipsa contineat ipsum corpus Christi; in virtute autem finis agunt omnia quae ad ipsum habent rationem medii.

Prob.: S. Thomas hanc affert rationem: Sine hoc Sacramento, idest Eucharistia, non possumus pertinere ad unitatem corporis mystici. Atqui sine unitate corporis mystici, seu nisi pertineamus ad unitatem corporis mystici, salutem consequi non possumus. Ergo Eucharistia est necessaria ad salutem; sed non est necessaria quoad actua-lem et realem susceptionem, neque quoad votum explicitum. Ergo remanet quod sit necessaria necessitate medii quoad votum implicitum tantum (1).

Confirmatur: Dictum est supra quod res alicujus Sacramenti, sicut e. g. baptismi, potest haberi ante perceptionem Sacramenti, ex ipso voto Sacramenti percipiendi. Ergo homo ante perceptionem hujus Sacramenti potest habere salutem ex voto percipiendi hoc Sacramentum sicut et ante baptismum ex voto baptismi. Sed de baptismo supra cum S. Thoma (qu. LXIX. a. IV, ad 2.^m) diximus

---

(1) P. III. qu. LXXIII, a. III.

sufficere votum implicitum (n. 178). Ergo etiam de hoc Sacramento idem dicendum est.

423. **Differentia inter necessitatem baptismi et Eucharistiae.** — Inter baptismum autem et Eucharistiam est differentia quantum ad duo : 1.º quidem quia *baptismus* est principium spiritualis vitae et janua Sacramentorum, *Eucharistia* vero est quasi consummatio spiritualis vitae et omnium Sacramentorum finis ; 2.º quia per baptismum ordinatur homo ad Eucharistiam, sed ad baptismum non ordinatur per aliud praecedens sacramentum, et ideo ex hoc ipso quod pueri baptizantur, ordinantur per Ecclesiam ad Eucharistiam, et sicut ex fide Ecclesiae credunt, sic ex intentione et ex desiderio Ecclesiae desiderant Eucharistiam et per consequens recipiunt rem ipsius, sed nisi baptizentur, rem baptismi non suscipiunt quia per Ecclesiam ad baptismum non ordinantur (cf. S. Th., p. III qu. LXXIII, a. III, c.).

424. **Conclusio III.** — *Eucharistiae perceptio est necessaria necessitate praecepti ad salutem omnibus adultis.*

Prob. 1.º ex illo Christi (Joan. VI, 54) : *Nisi manduca-veritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem non habebitis vitam in vobis.* Haec autem verba non sunt quoad actualem perceptionem intelligenda de necessitate medii, ut ex dictis patet (n. 418). Ergo de necessitate praecepti. Quod confirmatur ex perpetua traditione et praxi Ecclesiae. Insuper Christus instituit hoc Sacramentum ita ut sumeretur per modum cibi et potus, idest per modum alimenti ad reficiendam animam. Ergo sicut cibus est necessarius ad vitam corporalem, et homo ex praecepto naturae tenetur sumere cibum corporalem ; ita similiter ex hoc quod Christus posuit cibum ad alendam vitam spiritualem, homo tenetur ex Christi praecepto sumere talem cibum. — Hoc praeceptum autem praecipue urget in periculo mortis, ut scilicet homo roboretur contra impugnationes doemonum, ut omnes theologi docent. — Et soli adulti sumere tenentur et debent, quia fit in commemorationem passionis

et mortis Christi. Sed praeter praeceptum divinum, extat etiam praeceptum Ecclesiae praecepti divini determinativum quoad tempus; nam in Conc. Lateranensi IV, c. 21 dicitur: « Omnis utriusque sexus fidelis postquam ad annum discretionis pervenerit, omnia peccata sua, saltem semel in anno, fideliter confiteatur.... suscipiens reverenter ad minus in Paschate Eucharistiae Sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationalem causam ad tempus ab ejusmodi perceptione duxerit abstinendum. Alioquin et vivens ab ingressu Ecclesiae et moriens christiana careat sepultura ». Et Conc. Trid. (sess. XIII, can. 9) ait: « Si quis negaverit omnes et singulos Christi fideles utriusque sexus cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis saltem in paschate ad communicandum juxta praeceptum S. Matris Ecclesiae; anathema sit ».

CAPUT XLIV.

De liceitate usus seu susceptionis
Sacramenti Eucharistiae

(S. Th., P. III, qu. LXXX, a. IV-XII, cum Comm. CAJET, SUARESH, SYLVII,
JOANN. A S. THOMA, BILLOT. — Cf., GONET, l. c., disp. IX, a. II.;

BILLUART, l. c., diss. VI, a. IV;

GOTTI, l. c. qu. IV, dub. IV, V, § III, II; KNOLL, l. c. c. III, Diss. II, a. IV-II).

425. Conclusio I. — *Peccator sumens Sacramentaliter corpus Christi peccat.* — Haec conclusio jam patet ex dictis in praecedentibus (n. 411), ipsam enim probavimus licet indirecte, dicendo quod peccator fructum seu effectum nullum consequitur ad hoc Sacramentum accedens sumendum.

Prob. 1.º ex illo Apostoli supra relato, idest: *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit*, idest condemnationem; quod non est nisi ob peccatum.

Prob. 2.º: In hoc Sacramento sicut et in aliis, id quod est Sacramentum est signum ejus quod est res Sacramenti; duplex est autem res hujus Sacramenti. Una quidem quae est significata et contenta, idest Christus. Alia autem significata et non contenta, scilicet corpus mysticum quod est societas sanctorum, quatenus scilicet ex multis granis unus panis et ex multis membris, idest fidelibus, unum corpus efficitur. His positis, sic conficitur argumentum: Quicumque hoc Sacramentum sumit, ex hoc ipso significat se esse Christo unitum et membris ejus incorporatum, quod quidem fit per fidem formatam charitate quam nullus peccator habet. Atqui qui significat dictis vel factis, praecipue tam solemniter, se esse unitum Christo et membris ejus incorporatum, et non est, graviter peccat mentiundo, et sacrilegium committit, quia abutitur hoc Sacramento ad mentiendum (hoc est prophanat hoc Sacramentum). Ergo peccator hoc Sacramentum sumens peccat.

426. **Obj.** — Peccatores tangentes Christum sub specie propria non peccabant, imo veniam peccatorum consequiebantur, unde dicitur (Matth. XIV, 36): *Quicumque tetigerunt (fimbriam vestimenti ejus) salvi facti sunt.* Atqui Christus non est majoris dignitatis sub specie Sacramenti quam sub specie propria. Ergo peccatores tangentes vel sumentes Christum sub specie Sacramenti non peccant.

Resp. : Nego suppositum argumenti; nam supponitur ipsam Christi dignitatem exclusive acceptam esse rationem quare peccent peccatores sumentes, cum e contra non est ipsa Christi dignitas exclusive accepta, sed est Christi dignitas sumpta in signum spiritualis unionis. Quando autem Christus tangebatur in propria specie non tangebatur in signum spiritualis unionis ad ipsum sicut exhibetur sumendus in hoc Sacramento. Insuper Christus quando tangebatur in propria specie adhuc gerebat similitudinem carnis peccati, et ideo convenienter se peccatoribus tan-

gendum exhibebat. Sed remota similitudine carnis peccati per gloriam resurrectionis, se tangi prohibuit a muliere quae defectum fidei circa ipsum patiebatur secundum illud (Joan. XX, 17): *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum*; scilicet in corde tuo.

427. **Conclusio II.** — *Accedere cum conscientia peccati mortalis ad hoc Sacramentum non est gravissimum peccatorum, est tamen multis aliis peccatis gravius.*

Prob. 1.^a pars: Gravitas peccati primo et per se attenditur ex parte objecti, seu ex eo contra quod peccatur, ita scilicet ut tanto gravius sit peccatum quanto gravius seu nobilius et excellentius est id contra quod peccatur. Atqui corpus Christi quod est id contra quod peccat accedens ad hoc Sacramentum cum conscientia peccati mortalis, non est nobilissimum seu excellentissimum inter omnia objecta circa quae contingit peccatum. Ergo accedere ad hoc Sacramentum cum conscientia peccati mortalis non est gravissimum omnium peccatorum. — *Prob. minor*: Nam divinitas Christi, contra quam contingit vel contingere potest directe ipsum peccatum, est multo nobilior, imo infinite nobilior ipso corpore Christi: ergo omnia peccata quae sunt directe contra divinitatem multo graviora sunt quam peccatum quod committit peccator accedens ad hoc Sacramentum. — Unde peccatum *infidelitatis* aut blasphemiae multo gravius est quam peccatum dictum. Idem dicendum est de peccatis contra Spiritum Sanctum, sicut desperatio de remissione peccatorum obtinenda etc.

Prob. 2.^a pars: Peccatum quod committit accedens ad Sacramentum cum conscientia peccati mortalis est contra Christi humanitatem. Atqui peccata contra Christi humanitatem graviora sunt valde multis aliis peccatis. Ergo hoc peccatum est multo gravius multis aliis peccatis. — *Prob. minor*: Nam *primum* locum in ratione gravitatis tenent peccata contra *divinitatem*: *secundum* autem locum tenent peccata quae sunt contra Christi *humanitatem*; unde dicitur (Matth. XII, 32): *Qui dixerit verbum contra filium*

hominis remittetur ei: qui autem dixerit verbum contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro. Sed tertium locum tenent peccata quae committuntur contra Sacramenta quae pertinent ad humanitatem Christi: et post haec sunt alia peccata contra puras creaturas. Haec autem peccata multa sunt.

428. **Observationes.** — I. Quia peccatum non solum ex parte objecti, sed etiam ex parte peccantis, potest esse magis vel minus grave; et unum peccatum potest esse gravius alio; e. g. peccatum quod est ex infirmitate vel ignorantia est levius peccato quod est ex contemptu vel ex certa scientia.... ideo hoc peccatum in *quibusdam* potest esse gravius quam in aliis, sicut in his qui ex actuali contemptu cum conscientia peccati ad hoc Sacramentum accedunt; in quibusdam vero minus grave, puta in his qui ex quodam timore, ne deprehendantur in peccato, cum conscientia peccati ad hoc Sacramentum accedunt.

II. Peccatum indigne sumentium hoc Sacramentum est valde minus peccato occidentium Christum; unde hoc peccatum comparatur peccato occidentium Christum secundum similitudinem, quia scilicet utrumque committitur contra corpus Christi; non tamen secundum criminis quantitatem. Peccatum enim occidentium Christum fuit multo gravius: *primo* quidem, quia illud peccatum fuit contra corpus Christi in propria specie, hoc autem peccatum est contra corpus Christi in specie Sacramenti; *secundo* quia illud peccatum processit ex intentione nocendi Christo, non autem hoc peccatum (Of. S. Th., l. c. a.).

429. **Quaestio.** — Sed quoad liceitatem sumptionis quaeritur an requiratur jejunium.

430. **Conclusio.** — *Ad Eucharistiae Sacramenti sumptionem requiritur jejunium naturale.* — Dupliciter aliquid potest impedire usum hujus Sacramenti: per se vel ex sua natura, et ex praescripto Ecclesiae; sumptio cibi non impedit ex sua natura, seu per se, sed ex praescripto Eccle-

siae. — Insuper jejunium duplex est: *naturale*, et *ex poenitentia* assumptum quod dicitur *Ecclesiae*: *naturale* excludit sumptionem cujuscumque cibi vel cujuscumque rei per modum cibi et potus; ex *poenitentia* vero, vel *Ecclesiae*, excludit sumptionem veri cibi et potus in determinata quantitate vel etiam in qualitate.

Prob. 1.º ex Patribus: S. Augustinus ait (Ep. 54, al. 118 ad Januarium): « Liquido apparet quando primum acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini non eos accepisse jejunos; numquid propterea calumniandum est Ecclesiae universae quod a jejunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit Spiritui Sancto ut in honorem tanti Sacramenti in os Christiani prius Domini corpus intret quam coeteri cibi, nam ideo per universum orbem mos iste servatur ». Quae ultima S. Augustini verba indicant illum morem jam antiquitus in Ecclesia invaluisse a primis Ecclesiae temporibus, non enim ille mos universalis cito potuisset fieri. Quod confirmatur ex ipso Tertulliano (1), S. Cypriano (2), Basilio (3), et S. Joanne Chrysostomo (4).

Prob. 2.º ex Conciliis: Conc. Toletanum VII, can. 2 dicit: « Nullus post cibum potumve quemlibet minimum sumptum missas faciat ». Et Constantiense (sess. XIII) ait: « Sacrorum canonum auctoritas laudabilis et approbata consuetudo Ecclesiae servavit et servat, quod hujusmodi Sacramentum non debeat confici post coenam neque a fidelibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis a jure vel ab Ecclesia concessa vel admissa ». Idem docent Conc. Carthaginense III, et Trullanum can. 27.

Prob. triplici ratione convenientiae: 1.º quidem in honorem hujus Sacramenti, ut scilicet in os hominis intret nondum aliquo cibo vel potu infectum.

---

(1) Lib. 2 ad uxorem cap. 5.

(2) Epist. LVIII, ad Caecilium.

(3) Hom. I de jejun.

(4) Hom. XXVII in I. Cor.

2.º Propter significationem, ut scilicet detur intelligi quod Christus, qui est res hujus Sacramenti, et charitas ejus, debet primo fundari in cordibus nostris secundum illud (Matth. VI, 33): *Quaerite ergo primum regnum Dei.*

3.º Propter periculum vomitus et ebrietatis, quae quandocumque contingunt ex hoc quod homines inordinate cibo et potu utuntur, sicut Apostolus dicit (I Cor. XI, 21): *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.*

431. **Observatio.** — Notandum est quod neque medicina est sumenda, ne in minima quidem quantitate, ante hoc Sacramentum, et generaliter nihil sumendum per modum cibi aut potus, neque refert an nutriat vel non nutriat, aut per se aut cum aliis, dummodo sumatur per modum cibi aut potus, semper impedit sumptionem hujus Sacramenti. Tamen reliquiae cibi in die praecedenti sumpti, quae fortasse manent in ore seu inter dentes, non impediunt, et similiter non impediunt reliquiae aquae aut vini quae manent ex ablutione oris et ad modum salivae simul cum ea trajiciuntur, dummodo non trajiciantur in magna quantitate, sed permixtae salivae, quatenus scilicet vitari non potest facta ablutione (1).

432. **Necessitas usus rationis ad susceptionem hujus Sacramenti.** — Non habentes usum rationis sunt duplicis generis, vel dupliciter dicuntur: uno modo quia habent debilem usum rationis; sicut dicitur non videns qui male videt; alio modo dicuntur aliqui non habere usum rationis totaliter; et hi aut nunquam habuerunt usum rationis, ita scilicet ut tales a nativitate permanserint, aut aliquando habuerunt usum rationis.

433. **Conclusio.** — 1.º *Hoc Sacramentum non est denegandum illis qui habent debilem usum rationis;* 2.º *est tamen denegandum illis qui nunquam habuerunt et etiam nunc non habent omnino usum rationis;* 3.º *sed illis qui habue-*

---

(1) Cf. S. Th., I. c. ad 4.^m

runt usum rationis potest hoc Sacramentum conferri, si tamen habuerunt in voto, habentes usum rationis.

Prob. 1.^a pars: Illi qui habent debilem usum rationis possunt se praeparare ita ut devote suscipiant hoc Sacramentum, ut patet de vetulis. Atqui illi, qui potest se prae-
parare ut devote suscipiat hoc Sacramentum, non debet denegari. Ergo non debet negari illi qui habet debilem usum rationis.

Prob. 2.^a pars: Illi qui nunquam habuerunt et non habent usum rationis non possunt se convenienter prae-
parare ut devote accedant ad hoc Sacramentum. Atqui debet denegari hoc Sacramentum ei qui non potest se prae-
parare ut devote accedat ad ipsum suscipiendum. Ergo illis qui nunquam habuerunt usum rationis debet denegari hoc Sacramentum.

Prob. 3.^a pars: Amentes adulti qui habuerunt usum rationis et habuerunt in voto ipsum suscipiendi possunt recipere fructum hujus Sacramenti, sicut adulti amentes qui habuerunt in voto ipsum baptismum, si baptizantur, recipiunt fructum baptismi; unde in Concilio Carthaginiensi legitur: « Is qui in infirmitate poenitentiam petit si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim conversus fuerit, dent testimonium qui eum audierunt, et accipiat poenitentiam, et si continuo creditur morifurus, reconcilietur per manuum impositionem et infundatur ei Eucharistia ».

434. **Susceptio quotidiana hujus Sacramenti.** — In usu hujus Sacramenti, duo possunt considerari. *Unum* quidem ex parte Sacramenti, cujus virtus est homini salutaris; et sic si nihil aliud obstat, seu per se loquendo, *utile est quotidie ipsum sumere ut homo ejus fructus quotidie percipiat.* Unde S. Ambrosius dicit (lib. 44 de Sacramentis): « Si quotiescumque effunditur, sanguis Christi in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere, qui semper pecco, debeo semper habere medicinam ». *Alio modo* potest considerari ex parte sumentis, in quo requiritur ut

sumatur cum magna devotione et reverentia; et *ideo si aliquis se quotidie ad hoc paratum inveniat, laudabile est quod quotidieumat*. Unde Augustinus dicit: « Accipe quotidie, ut quotidie tibi prosit »; et inde subjungit: « Sic vive ut quotidie merearis accipere ». Sed quia multoties in pluribus hominum multa impedimenta hujus devotionis occurrunt, propter corporis indispositionem vel animae, non est utile omnibus quotidie ad hoc Sacramentum accedere, sed quotiescumque se ad istud homo invenerit praeparatum. Unde dicitur (De Ecclesiast. dogmatibus): « Quotidie Eucharistiae communionem accipere nec laudo nec vitupero ». (S. Th., l. c., a. X. c.).

435. **Dispositiones requisitae ad quotidianam susceptionem SS. Eucharistiae.** — Quoad dispositiones requisitas ad quotidianum accessum ad hoc Sacramentum ita Sacra Cong. Conc. (Decr. 16 dicemb. 1905) ait: « Communio frequens et quotidiana, utpote a Christo Domino et a Catholica Ecclesia optatissima omnibus Christi fidelibus cujusvis ordinis aut conditionis pateat etc. ita ut nemo qui in statu gratiae sit et cum recta piaque mente ad sacram mensam accedat, prohiberi ab ea possit » (1).

(1) « Recta autem mens in eo est (prosequitur praelaudatum decretum) ut qui ad S. mensam accedit non usui, aut vanitati, aut vanis rationibus indulgeat, sed Dei beneplacito satisfacere velit, et arctius caritate conjungi, ac divino illo pharmaco suis infirmitatibus ac defectibus occurrere.

« Etsi quam maxime expediat ut frequenti et quotidiana Communionem utentes venialibus peccatis, saltem plene deliberatis, eorumque affectu sint expertes, sufficit nihilominus ut culpis mortalibus vacent, cum proposito nunquam in posterum peccaturos: quo sincero animi proposito, fieri non potest quin quotidie communicantes a peccatis venialibus, ab eorumque affectu sensim se expediant.

« Cum vero Sacramenta Novae legis, etsi effectum suum ex opere operato sortiantur, majorem tamen producant effectum quo majores dispositiones in iis suscipiendis adhibeantur, idcirco curandum est ut sedula ad sacram Communionem praeparatio antecedit, et congrua

436. **Quaestio altera.** — Sed difficultas videtur esse de sumptionis licetate sub una specie tantum; quae proinde in praesenti est resolvenda.

437. **Haeretici.** — Saeculo decimo quarto labente, Petrus, Dresdensis Praegae in Bohemia ludi magister, coadjuvante Jacobello Misnensi famoso concionatore, usum calicis jam antiquatum ut necessarium resuscitavit. Ab his errorem Joannes Hus hausit; unde Hussitae. Carolostadius, nascente Lutherismo, eundem errorem propugnavit. Lutherus vero varius admodum et inconstans fuit circa hanc materiam quandoque affirmans usum calicis esse de necessitate salutis, quandoque negans. Calvinus autem dicit Communionem sub una specie ex officina diaboli prodiisse (1). Protestantes communiter seu generaliter docent summptionem Eucharistiae sub utraque specie esse praeceptam jure divino.

438. **Conclusio.** — *Nullum praeceptum divinum extat de communione facienda pro laicis, vel etiam pro sacerdotibus non consecrantibus, sumendi Eucharistiam sub utraque specie.* — Haec conclusio imprimis ad fidem pertinet, nam Concilium Trid. (Sess. XXI. can. 1) definit: « Si quis dixerit ex Dei praecepto vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem Eucharistiae Sacramenti sumere debere; anathema sit ».

Prob. conclusio: Si adesset divinum praeceptum sumendi Eucharistiam, aut, ut arguit Gonet (disp. IX, a. III, § I), ex facto Christi, aut ex Scriptura, aut ex antiqua praxi Ecclesiae, aut ex SS. Patribus, aut denique ex natura rei erueretur. Atqui ex nullo horum capitum tale

---

gratiarum actio inde sequatur justa uniuscujusque vires, conditionem ac officia.

« Ut frequens et quotidiana Communio majori prudentia fiat uberiorque merito, augeatur, oportet ut confessarii consilium intercedat ».

(1) Lib. IV. Inst. c. 17.

praeceptum erui potest. Ergo tale praeceptum non adest.
— *Prob. minor quoad singula:*

1.º *Non eruitur ex facto institutionis Christi:* nam non quidquid Christus fecit aliis faciendum praecepit, secus dicendum esset Christum praecepisse sacerdotibus consecrare post coenam, imo et laici et mulieres deberent consecrare. Insuper in Sacra Scriptura refertur Christum duos discipulos in Emmaus euntes in sola specie panis communicasse, dicitur enim (Lucae XXIV, 30-31): *Dum recumberet cum eis, accepit panem et benedixit ac fregit et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum et cognoverunt eum, et ipse evanuit ex oculis eorum.* Quem locum intelligunt de pane Eucharistico S. Hieronymus (1), S. Augustinus (2), Beda, Theophilactus et alii. Insuper in Sacra Scriptura per fractionem panis Eucharistia intelligitur (3).

2.º *Non eruitur ex Scriptura:* nam ex Scriptura nihil verisimilius argeri potest quam illud (Joan. VI, 54): *Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem non habebitis vitam in vobis.* Quae tamen verba, licet contineant praeceptum sumendi Christum sacramentaliter, tamen nullam vim habent respectu utriusque speciei, nam ut ipsummet Concil. Trid. (Sess. XXI, cap. 1) respondet: « Qui dixit: *Nisi manducaveritis carnem filii... et biberitis...* dixit quoque ibidem: *Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in aeternum.* Et qui dixit: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem habet vitam aeternam,* dixit etiam ibidem: *Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita.* Et denique qui dixit: *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in illo,* dicit nihilominus: *Qui manducat hunc panem vivet in aeternum* ». Quibus possunt alia addi, idest (Ib. v. 50): *Hic est panis*

---

(1) In Epitaphio Paulae ad Eustochium.

(2) Lib. III. De consensu Evang. c. 25.

(3) Cf. I. Cor. X, 16.

de coelo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit non moriatur. Et (Ib. v. 52): *Qui manducat me vivet propter me.* Adjici potest factum Christi supra relatum in *prob. antec.* Quae Christi verba, licet contradictoria primo aspectu videantur, tamen optime cohaerent, si consideretur quod sub specie panis continetur sanguis, sicut et sub specie vini continetur corpus Christi. Unde sumens corpus sub specie panis sumit etiam sanguinem sub eadem specie, et quamvis materialiter non bibat, tamen equivalenter bibit, inquantum vere sumit.

3.º *Ex praxi Ecclesiae nihil deducitur*: 1.º quia praxis probat id fieri posse, quod ultro libenterque fatemur, non autem adesse praeceptum Christi; 2.º quoad praxim Ecclesiae oppositum constat, nam per plura saecula mos viguit sumendi in una specie tantum.

CAPUT XLV.

De ministro Eucharistiae

(S. Th., p. III. qu. LXXXII, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,
JOANN. A S. THOMA, BILLOT — Cf. GONET, l. c. disp. x; BILLIART, l. c., diss. VII;
GOTTI, l. c. qu. IV. dub. I;
JUEIN, l. c. q. V; KNOLL, l. c. diss. II. a. II).

439. **Ratio capitis.** — Determinata natura, institutione, materia, tum proxima, tum remota, forma, effectibus, usu Eucharistiae prout est Sacramentum, remanet dicendum de ministro tum conficiente, tum distribuyente hoc Sacramentum, per ministrum enim habetur Eucharistia et ejus usus. Circa ministrum autem plura determinari possent, sed praecipuum et capitale est determinare personas, ad quas ministerium Eucharistiae pertineat.

440. **Haeretici.** — Quidam antiqui haeretici *Marco-siani* appellati omnibus etiam mulieribus potestatem Eucharistiam conficiendi tribuebant, ut S. Irenaeus testatur (1).

---

(1) Lib. I. adv. haer. c. 9.

Eamdem doctrinam tenuerunt *Pepuziani* et *Collyridiani* (1). *Waldenses* quemlibet hominem, dummodo probum, habere potestatem conficiendi Eucharistiam adserebant. Lutherus autem talem potestatem omnibus christianis tribuit, quamvis exigat ratione ordinis et vitandae confusionis ut publico iudicio ad id munus christianus approbetur. Hugo Grotius profitetur laicos in casu necessitatis posse Eucharistiam conficere.

441. **Conclusio I.** — *Solus sacerdos est minister consecrationis Eucharistiae.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, nam in Conc. Latheranensi IV (cap. I, de Eucharistia) dicitur: « Hoc utique Sacramentum nemo conficere potest nisi sacerdos qui rite fuerit ordinatus ».

Prob. 1.º ex Patribus: Tertullianus, supposita distinctione inter laicos et sacerdotes, haereticos urget et perstringit quod laicis munera sacerdotalia concederent (2). Unde in libro *De corona* (cap. III) ait Eucharistiam « non sumi de aliorum quam praesidentium » manu; non autem in mysteriis divinis praesidere a Tertulliano supponuntur nisi sacerdotes, secus frustra lamentaretur et urgeret haereticos. Tertullianum autem jam praecesserat S. Justinus Martyr, qui dicit: « Ei qui fratribus praeest (hoc est sacerdoti) panis affertur et poculum aquae et vini; quibus ille acceptis.... deinde.... donis prolixè exequitur Eucharistiam » (3). — Origenes ait: « Ad illa quae mystica sunt et in secretis recondita et solis sacerdotibus patent non solum nullus animalis homo accedit, etc. » (4). Quae verba nonnisi ad Eucharistiam referri possunt. — Patres posteriores omitto brevitatis gratia, et praecipue quia de illis nullum dubium esse potest.

---

(1) Cf. S. Epiphanium, Haer. XL et LXXIX.

(2) De praescriptione haereticorum c. XLI.

(3) S. Justinus, Apolog. I, c. 65.

(4) Homil. IV in Num. n. 3.

2.º *Prob. ex Conciliis*: Conc. Nicaenum I. can. XVIII ait: « Pervenit ad sanctum magnumque Concilium quod in quibusdam locis et civitatibus presbyteris gratiam communionis diaconi porrigant; quod nec regula, nec consuetudo tradidit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi, illi qui offerunt Christi corpus accipiant ». Eugenius IV in Conc. Florent. dicit: « Sacerdos in persona Christi loquens hoc conficit Sacramentum ». Et Trid. (Sess. XXII, can. 2) definit: « Si quis dixerit illis verbis: *hoc facite in meam commemorationem* Christum non instituisse Apostolos sacerdotes aut non ordinasse ut ipsi alique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem suum, anathema sit ».

3.º *Prob. ratione S. Thomae*: Hoc Sacramentum est tantae dignitatis quod non conficitur nisi in persona Christi. Quicumque autem aliquid agit in persona alterius oportet ut hoc faciat per potestatem ab illo concessam. Atqui Christus potestatem conficiendi hoc Sacramentum dedit sacerdotibus et solum sacerdotibus, nam cum dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*, instituit sacerdotes, quibus solis commisit hoc Sacramentum conficiendi munus, ut patet etiam ex verbis Tridentini nunc relatis. Ergo ad solum sacerdotem pertinet conficere hoc Sacramentum (l. c. a. I. c.). Nostra conclusio confirmatur ex antiquissima praxi Ecclesiae, et ex ipsa existentia sacerdotum quibus tanquam proprium officium non potest adsignari nisi conficere hoc Sacramentum sacrificium offerendo, ipsumque distribuere et remittere peccata.

442. **Conclusio II.** — *Solus sacerdos est minister ordinarius dispensationis hujus Sacramenti.*

Prob. 1.º ex Concilio Trid. dicente (Sess. XIII, c. 8): « Semper in Ecclesia Dei mos fuit ut laici a sacerdotibus communionem acciperent, sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent; qui mos tanquam ex apostolica traditione descendens, jure ac merito retineri debet ». (Cf. etiam Sess. XXIII, cap. I).

2.º *Prob. triplici ratione convenientiae*: 1.^a ratio desu-

mitur ex eo quod sacerdos consecrat in persona Christi: ipse autem Christus sicut consecravit corpus suum in coena ita et aliis sumendum tradidit: unde sicut ad sacerdotem pertinet consecratio corporis Christi ita ad eundem pertinet dispensatio. 2.^a Quia sacerdos constituitur medius inter Deum et populum. Ergo sicut ad eum pertinet dona populi Deo offerre, ita ad eum pertinet dona sanctificata divinitus populo tradere. 3.^a Quia ratione reverentiae hoc Sacramentum a nulla re tangitur nisi consecrata, unde et corporale et calix consecrantur et similiter manus sacerdotis ad tangendum hoc Sacramentum; unde nulli alii tangere licet nisi in necessitate: puta si caderet in terram, vel in aliquo alio necessitatis casu (l. c. a. III).

443. **Diaconus minister extra ordinarius Eucharistiae.** — Diacono tamen convenit extraordinarie distribuere Eucharistiam, hoc enim officium ab Ecclesia antiquitus diaconis committebatur: unde S. Justinus M. (1) dicit: « Qui apud nos dicuntur diaconi, panem et vinum et aquam, in quibus gratiae actae sunt, unicuique praesentium participanda distribuunt et ad absentes perferunt ». Et Conc. Carthaginense IV (can. XXXVIII) ait: » Diaconus, praesente presbytero, Eucharistiam corporis Christi populo, si necessitas cogat, jussus eroget ». Et Conc. Nicaenum corrigit abusus prohibens ne diaconi Eucharistiam distribuant (cf. prob. praec. concl.).

444. **Conclusio III.** — *Malus sacerdos, sive haereticus, sive schismaticus, sive excommunicatus, sive degradatus valide consecrat, quamvis illicite.* (S. Th., l. c. V, VII, VIII). — Vix necesse est advertere quod nostra conclusio supponat alia omnia requisita tum ex parte materiae, tum formae, tum intentionis.

Prob. conclusio: Ille potest valide consecrare in quo est vera potestas consecrandi. Atqui in malo sacerdote, sive

---

(1) Apol. I, n. 65.

haeretico, sive schismatico, sive excommunicato, sive degradato, est vera potestas consecrandi; nam potestas consecrandi consequitur ex necessitate characterem (sacerdotalem), qui indelebilis est, cum detur cum quadam consecratione, consecrationes autem rerum perpetuae sunt, nec amitti, nec iterari possunt. Ergo quilibet sacerdos sive bonus, sive malus, sive Ecclesiae unitus, sive ab Ecclesia separatus, sive haereticus, sive schismaticus, sive excommunicatus, sive degradatus potest valide consecrare Eucharistiam, quae ab eo consecrata verum corpus et sanguinem Christi continet; non tamen hoc recte faciunt mali sacerdotes, sed peccant facientes, utpote indigne ministerium exercentes (cf. n. 124).

445. **Valor Missae mali sacerdotis.** — Quantum ad valorem Missae mali sacerdotis, duo in Missa distinguenda sunt, ipsum *Sacramentum*, quod est principale, et orationes, quae in Missa fiunt pro vivis et mortuis. Quantum ad *Sacramentum* non minus valet Missa mali sacerdotis quam boni, quia utrobique idem conficitur Sacramentum. Quantum vero ad *orationes*, si considerentur inquantum habent efficaciam ex devotione sacerdotis, magis valent et sunt magis fructuosae orationes melioris; at si considerentur orationes inquantum proferuntur in persona totius Ecclesiae, cujus sacerdos est minister, eundem valorem habent sive mali, sive boni, sive peioris, sive melioris, quia ministerium etiam in peccatore sacerdote manet; et idem dicendum est de orationibus sacerdotis in omnibus Ecclesiasticis officiis in quibus sacerdos gerit personam Ecclesiae. (S. Th. I. c. a. VI).

CAPUT XLVI.

De sacrificio in genere

(S. Th., II-II, qu. LXXXV,

cum Comm. CAJET., SYLVII, JOANNIS a S. Thoma.

Cf. BILLUART, Tract. De religione, diss. III; KNOLL, l. c., diss. III. a. I.),

446. **Notio et definitio sacrificii.** — Sacrificium quandoque sumitur pro *oblatione*, quae habetur cum Deo aliquid offertur: et sic « omne illud quod Deo exhibetur ad hoc quod spiritus hominis feratur in Deum potest dici sacrificium » (1). Tamen proprie loquendo sacrificia dicuntur quando circa res Deo oblatas aliquid fit; sicut quod animalia occidebantur et comburebantur, quod panis frangitur et comeditur et benedicitur; unde sacrificium dicitur ex hoc quod homo facit aliquid sacrum (2). Sic autem definitur: *Oblatio rei sensibilis soli Deo facta a legitimo ministro in recognitionem supremi dominii cum aliqua rei sensibilis, quae offertur, immutatione.*

447. **Explicatio definitionis.** — *Oblatio* est velut genus; *rei sensibilis* exprimit differentiam, quatenus non omnis oblatio proprie loquendo importat sacrificium, sed solum *oblatio* talis, idest *rei sensibilis*. Unde oblatio rei interioris, puta *mentis* ipsi Deo, dicitur utique quandoque sacrificium, sed lato quodam sensu; dicitur a *legitimo ministro*, quia nonnisi ad sacerdotem pertinet offerre sacrificium, nam sacrificium offertur pro societate, seu pro populo a persona publice designata. Additur *soli Deo*, quia nulli creaturae offerri potest. Denique dicitur in *recognitionem supremi dominii* etc.; quatenus scilicet « homo quibusdam sensibilibus rebus utitur offerens eas Deo in

(1) S. Th., p. III, qu. XXII, a. II, c.

(2) II-II, qu. LXXXV, a. III ad 3.^m

signum debitae subjectionis et honoris, secundum similitudinem eorum qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem domini » (1).

448. **Divisio sacrificii.** — Divisio sacrificii attenditur ratione *originis, temporis, materiae, formae, et finis.*

Ratione originis, si sacrificium consideretur in communi, est ex natura seu ex lege naturae; sed quoad suam determinationem est ex institutione *humana* vel *divina* (2).

Ratione temporis distingui potest sacrificium in *sacrificium legis naturae, legis scriptae* seu *Mosaycae* et *legis evangelicae.*

Ratione materiae dividitur in *victimam* seu *hostiam, immolationem* et *libamen.* Sacrificia quae dicuntur *victimae* seu *hostiae* fiebant ex animalibus, ut ex agnis, ovibus etc.; *immolationes* autem ex rebus inanimatis solidis: e. g. pane, sale, farina etc.; si vero ex liquidis, dicebantur *libamina,* ut ex vino, oleo etc.

Ratione formae sacrificium aliud dicitur *cruentum,* videlicet in quo effusio sanguinis importatur, sicut in occisione animalium; *incruentum,* si effusionem sanguinis non importat; *cruentum* autem dicitur *holocaustum* si tota res oblata crematur, si vero pars crematur et altera in esum sacerdotum deserviat, dicitur *hostia pro peccatis*; si autem pars non solum sit in esum sacerdotum, sed etiam offerentium, dicitur *hostia pacifica.* Hujusmodi sacrificia in Veteri Testamento apud Judaeos offerebantur, nunc autem in Ecclesia Christi unicum sacrificium, cujus illa erant figurae, offertur, ut dicetur infra.

Ratione finis sacrificium dividitur in *latreuticum, eucharisticum, impetratorium, propitiatorium, satisfactorium.* — Dicitur *latreuticum,* quatenus per ipsum Deo cultus latriae, hoc est perfectae et absolutae servitutis, ut primo

---

(1) II-II, l. c., a. I.

(2) II-II, l. c., a. I ad 1.^m

principio et ultimo fini exhibetur. (In lege Moysis hoc fiebat per *holocaustum*). — *Eucharisticum* si fiat in gratiarum actionem pro receptis beneficiis. — *Impetratorium* dicitur si fiat pro bonis recipiendis (tam *Eucharisticum* quam *Impetratorium* dicebatur in lege Moysis *hostia pacifica*). — *Propitiatorium* autem si ad Deum placandum offeratur, idest pro remissione peccatorum. — *Satisfactorium* si fiat pro poenis remittendis.

449. **Conclusio I.** — *Offerre sacrificium Deo est de lege naturae.* — Ante probationem adverte quod nostra conclusio intelligitur de sacrificio in communi. « Aliqua, ait S. Thomas, in communi sunt de jure naturali quorum determinationes sunt de jure positivo; sicut quod malefactores puniantur habet lex naturalis, sed quod tali poena vel tali puniantur est ex constitutione divina vel humana. Similiter etiam oblatio Sacrificii in communi est de lege naturali, et ideo in hoc omnes conveniunt; sed determinatio sacrificiorum est ex institutione humana vel divina » (1).

Prob. conclusio : Cum homo sit ex anima et corpore compositus et sit animal sociale et omnino a Deo dependeat et ei subjiaciatur sicut supremo domino tum quoad animam, tum quoad corpus, tum inquantum est membrum societatis, naturaliter seu ex jure et lege naturae oportet ut protestetur tum individualiter, tum socialiter ipsi Deo hanc suam subjectionem. Atqui homo non potest hanc suam Deo subjectionem protestari convenienter et sufficienter nisi offerendo sacrificium proprie dictum, prout scilicet importat *oblationem rei sensibilis* etc., nam oblatio rei spiritualis omnino animam tantum respicit, insuper homo socialiter non vivit seu non communicat cum aliis nisi per *res* et *signa sensibilia*. Ergo offerre sacrificium Deo est de lege naturae. (Cf. S. Th., l. c., a. I).

---

(1) Ibid. ad 1.^m.

450. **Conclusio II.** — *Sacrificium soli Deo est offerendum.*

Prob. 1.º ex Scriptura dicente (Exod. XXII, 20): *Qui immolat diis occidetur, praeter quam Domino soli.*

Prob. 2.º ratione : Sacrificium quod offertur exterius significat interius spirituale sacrificium quo anima seipsam offert Deo, quia exteriores actus religionis ad interiores ordinantur; unde anima per sacrificium exteriorem protestatur et etiam publice manifestat se offerre Deo sicut principio suae creationis et sicut fini suae beatificationis. Atqui solus Deus est creator animarum nostrarum, et in eo solo animae nostrae beatitudo et ratio ultimi finis consistit. Ergo soli Deo sacrificium offerendum est. Unde S. Augustinus merito dicit: « Sacrificium certe nullus hominum est qui audeat dicere deberi nisi Deo. Multa vero de cultu divino usurpata sunt.... quis vero sacrificandum censuit nisi ei quem Deum aut scivit, aut putavit, aut finxit? »

451. **Corollaria ex 1.^a conclusione.** — I. Ex quibus patet omnes homines teneri offerre sacrificium non solum interius, sed etiam exterius. Et quidem quoad sacrificium interius per se manifestum esse videtur, patet enim omnes homines teneri *devotam mentem* Deo offerre; quoad sacrificium exterius sequitur ex prima conclusione, aliter tamen tenentur qui sunt sub lege, aliter qui non sunt sub lege: « nam illi qui sunt sub lege, tenentur ad offerenda determinata sacrificia secundum legis praecepta: alii vero qui non erant sub lege tenebantur ad aliqua exterius facienda in honorem divinum secundum condecentiam ad eos inter quos habitabant, non autem determinate ad haec vel illa ». — Sed nunc sub lege nova omnia sacrificia exteriora Veteris Legis abrogata sunt cum essent figura sacrificii crucis, de quo infra.

II. Patet etiam sacrificium essentialiter ad virtutem religionis pertinere ad quam pertinet exhibere cultum Deo.

III. Sacrificium ergo non offertur Sanctis, licet in honorem Sanctorum offeratur Deo, sub eorum scilicet invocatione.

CAPUT XLVII.

De veritate seu existentia sacrificii Missae

(S. Th., p. III, qu. LXXXIII, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII,

JOANN. A S. THOMA, BILLOT, — Cf. GONET, l. c., disp. XI;

BILLUAT, l. c. diss. VIII.; GOTTI, l. c. Tract. *De Euch. ut sacrificium est*, qu. 1.;

KNOLL, l. c. a. II.).

452. **Ratio capitis.** — Determinato sacrificio in genere oportet agere de sacrificio in specie, quod est sacrificium novae legis a Domino institutum, idest de sacrificio Missae de quo existentia stabilienda est, deinde natura seu essentia et proprietates et effectus, quod fiet per varia capita.

453. **Missae significatio et definitio.** — Si Eucharistia prout est sacrificium consideretur, variis nominibus insignita fuit: unde dicebatur *Collecta* quatenus fideles colligebantur seu adunabantur ad celebrationem ejus; *Actio*, quasi scilicet antonomastice, utpote inter omnes actiones excellentissima; sed praecipue *Missa* appellata est et etiam nunc appellatur, quo nomine ideo significatur « quia per Angelum sacerdos preces ad Deum mittit, sicut populus per sacerdotem; vel quia Christus est hostia nobis missa a Deo; unde et in fine Missae Diaconus in festivis diebus populum licentiat dicens: *Ite, Missa est*, scilicet hostia ad Deum per Angelum, ut scilicet sit Deo accepta » (1). — Definitur autem a Card. Bona: « Sacrificium latreuticum sive honorarium oblatum Deo ad summum et supremum cultum atque honorem ipsi exhibendum tanquam primo principio et ultimo fini nostro in protestationem ejus excel-

---

(1) S. Th. hic a. IV ad q.

lentie et majestatis, nostraeque ab eo dependentiae, servitutis et subjectionis » (1). Dici etiam potest: « Sacrificium Corporis et Sanguinis Christi quod sub specie panis et vini realiter continetur ».

454. **Quaestio.** — Sed inter haereticos et catholicos movetur quaestio utrum Missa sit verum et proprium sacrificium.

455. **Haeretici negantes.** — Omnes novatores negantes praesentiam realem Corporis et Sanguinis Christi sub speciebus panis et vini post consecrationem negant Eucharistiam, et ideo Missam esse verum et proprium sacrificium. Hi autem, idest negantes, haeretici sunt *Petrobrusiani*, *Albigenses*, *Zwingliani*, *Calciniani*, *Sociniani* etc. Lutherum autem non puduit adserere (a. 1523) « sibi a domone suggestum ac persuasum fuisse Missae sacrificium abrogandum esse » (2); et inde (a. 1528) in confessione suae fidei « se supra omnes abominationes habere Missam ». Inter recentiores protestantes Arch. Schäfer (cit. a Fei) (3) Missam vocat falsam ideam cui superstitio annexa est.

456. **Conclusio I.** — *Eucharistiam seu Missae celebrationem esse verum et proprium sacrificium habetur ex Veteri Testamento.* — Eucharistiam esse verum et proprium sacrificium est dogma fidei definitum in Conc. Trid. dicente (Sess. XXII, can. I): « Si quis dixerit in Missa non offerri verum et proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud quam nobis Christum ad manducandum dari; anathema sit ».

Prob. conclusio 1.º ex vaticinio Malachiae dicentis (cap. I v. 10-11): Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab

(1) De Missae Sacrif. c. I. § I.

(2) Lib. de Missa privata.

(3) De Euchar. par. II. l. II. art. I.

ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda. Quibus verbis 1.º praedicitur abrogatio sacrificiorum Veteris Legis: *Munus non suscipiam de manu vestra*; 2.º quando scilicet *ab ortu solis usque ad occasum magnum erit nomen Domini in gentibus*; 3.º praedicitur quod tunc *in omni loco* sacrificabitur et offeretur nomini suo (Domini) *oblatio munda*, videlicet *oblatio tritici vel panis et vini*, ut significatur in Hebraeo textu. Atqui sacrificia Veteris Legis non fuerunt abrogata nisi per Christum quatenus Christus illis sacrificiis figuralibus novum sacrificium perenne substituit in omni loco celebrandum seu offerendum tanquam oblationem mundam, quod nonnisi de Missa in Ecclesia Christi verificatur. Ergo Missa est sacrificium verum et proprium ad quod sacrificia Veteris Legis ordinabantur et in quo quasi complementum habent. — Haec Malachiae autem verba ita intellexerunt Patres; unde S. Justinus M. (Dial. c. Triphone n. 41) refert verba Malachiae relata, et inde ait: « De nostris vero gentium sacrificiis quae in omni loco offeruntur, hoc est de pane Eucharistiae et poculo similiter Eucharistico jam tunc locutus praedixit (Malachias), nos quidem glorificare nomen ejus, vos autem profanare ». S. Irenaeus de verbis Malachiae dicit (1): « Manifestissime significans (Malachias) per haec quoniam prior quidem populus cessabit offerre Deo; omni autem loco sacrificium offeretur ei et hoc purum; nomen autem ejus glorificatur in gentibus ». Et hoc Sacrificium esse Eucharistiam explicat dicens (2): « eum qui ex creatura panis est accepit et gratiam egit dicens: *Hoc est meum corpus*. Et calicem similiter qui ex ea creatura, quae est secundum nos suum sanguinem confessus est et Novi Testamenti novam docuit

---

(1) Lib. IV. adv. haer. c. XVII. a. V. Parisiis, 1844.

(2) Ibid.

oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo mundo offert Deo, ei qui alimenta nobis praestat primitias suorum munerum in Novo Testamento de quo in duodecim prophetis Malachias sic praesignavit: *Non est mihi voluntate* etc. » (1). Et S. Augustinus explicans verba Malachiae (2) ait: « Ecclesia per successionem Apostolorum immolat in corpore Christi sacrificium laudis ». — Alios Patres omitto brevitatis gratia, ita enim omnes illa verba intelligunt. Sed operae pretium est afferre testimonium antiquissimum primi saec. in Didachè (cap. XIV. 1) contentum quod alludit ad verba Malachiae clarissime, dicens: « Die dominica, quae est dies Domini, congregamini, frangite panem et gratias agite post confessionem peccatorum vestrorum, ut purum sit sacrificium vestrum.... Hoc est enim verbum Domini: In omni loco et omni tempore offertur mihi sacrificium mundum, nam rex magnus ego sum, ait Dominus, et nomen meum est admirabile inter gentes ». Unde Conc. Trid. (sess. XXII, c. I) ait: « Et haec (Missa) illa munda oblatio est quae nulla dignitate aut malitia offerentium inquinari potest: quam Dominus per Malachiam nomini suo, quod magnum futurum esset in gentibus, in omni loco mundam offerendam praedixit ».

Dices: Malachias 1.º loquitur de praesenti, non de futuro, 2.º loquitur de sacrificio laudis, ut interpretatur S. Augustinus.

Resp.: Mos est prophetarum uti praesenti, imo etiam praeterito tempore cum loquuntur de rebus futuris ob certitudinem eventus, unde (Psal. XXI, 19) dicitur de Christo: *Diviserunt sibi vestimenta mea*. Et (Psal. LXXXIX, 4) dicitur: *Mille anni ante te tanquam dies externa quae prae-*

(1) Cf. etiam l. c. n. 4, 5, 6.

(2) L. c. advers. leg. et proph. c. XX, cf. etiam: De Civ. Dei l. XVIII, c. 35, n. 3.

terit. Ad 2.º dico utique esse etiam sermonem de sacrificio laudis, sed non exclusive, ut patet 1.º ex comparatione quae instituitur inter sacrificia exteriora, quatenus exteriora Veteris Legis, quae etiam laudes importabant, et sacrificium mundum quod erat substituendum; 2.º ex interpretationibus SS. PP. qui de sacrificio scilicet exteriori intellexerunt, non excluso S. Augustino.

Prob. 2.º : Christus dicitur sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Atqui sacerdotium secundum ordinem Melchisedech attenditur in hoc quod sacrificium offertur in pane et vino. Ergo Christus obtulit sacrificium in pane et vino. Atqui nonnisi in institutione Eucharistiae Christus pane et vino usus est offerendo Deo. Ergo Eucharistia seu Missa est verum et proprium sacrificium. — *Prob. maj.* : In psalmo CIX, 4 dicitur : *Juravit Dominus et non poenitebit eum : Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.* (Quae verba ab Judaeis de Messia semper intellecta sunt et ipse Christus de semetipso interpretatur (1). Et Apost. (Hebr. V, 10) ait : *Appellatus (Christus) a Deo pontifex secundum ordinem Melchisedech.* (Cf. etiam ib. c. VII, 20). — *Prob. minor* : Melchisedech in tota Scriptura non innotescit ut sacerdos nisi ut offerens panem et vinum in sacrificium, ordo autem et distinctio in sacerdotio est secundum diversitatem sacrificii (2); sed in Genesi est sermo solum de Melchisedech sacerdote offerente sacrificium in pane et vino; dicitur autem obtulisse panem et vinum in gratiarum actionem ob victoriam Abrahae; cum enim Abraham, victis quatuor regibus, rediret, *Melchisedech rex Salem, proferens panem et vinum, erat enim sacerdos Dei Altissimi, benedixit et ait : Benedictus Abraham Deo excelso*

(1) Matth. XXII, 43.

(2) Nam finis sacerdotii est offerre sacrificium juxta illud Apostoli (Hebr. V, 1) : *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus.... constituitur.... ut offerat dona et sacrificia.*

qui creavit coelum et terram et benedictus Deus excelsus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt (1). Unde Abraham quamvis ob singulare Dei aliquod beneficium receptum semper legatur quod offeret sacrificium (2), tamen hic nullum obtulisse legitur sacrificio Melchisedech contentus. — Hoc argumento utuntur Clemens Alex. (3), S. Cyprianus (4), et communiter Patres.

457. **Conclusio II.** — *Ex Novo Testamento Eucharistiam esse verum et proprium sacrificium evidentissime habetur.*

Prob.: Christus instituendo Eucharistiam verum et proprium obtulit sacrificium et Apostolis idem sacrificium offerendum commisit. Ergo Eucharistia est verum et proprium sacrificium. — *Conseq. patet. Prob. antec.*: In institutione Eucharistiae omnia requisita habentur de facto ad verum sacrificium et proprium constituendum: nam 1.º habetur *sacerdos*, qui est Christus instituens; 2.º habetur *victima* seu *res sensibilis*, idest species panis et vini sub quibus est corpus et sanguis Christi; 3.º habetur *fractio panis et effusio* (mystica) *sanguinis*, in remissionem peccatorum; 4.º totum hoc in honorem Patris coelestis a Christo efficitur. Ergo in institutione Eucharistiae habetur verum et proprium sacrificium. — *Prob. antec. ex verbis evangelicis*, nam dicitur (Lucae XXII, 19 et seq.): « *Accepto pane gratias egit* (per quod totum opus in honorem et gloriam Dei fieri manifestum est) *et fregit et dedit eis* (discipulis) *dicens: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam coenavit, dicens: Hic est calix novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.* —

(1) Gen. XIV. 18.

(2) Cf. Gen. XII, 6 etc. et cap. XIII, 18; et XV, 9-17, et XXII, 1 et 22.

(3) Lib. IV., Strom. circa finem.

(4) Ep. LXIII ad Coecil.

In quibus verbis non exprimitur oblatio sacrificii cruenti sed incruenti, ordinati tamen ad sacrificium *cruentum* crucis quod significabat ut futurum, sicut nunc Eucharistia significat ipsum ut praeteritum, fit enim in ejus commemorationem a sacerdotibus quibus Christus commisit faciendum per relata verba directa Apostolis: *Hoc facite in meam commemorationem*.

458. **Obj.** — In institutione Eucharistiae non habetur oblatio, neque immutatio, neque effusio sanguinis. Atqui haec requiruntur ad verum sacrificium. Ergo non est verum sacrificium Eucharistia.

Resp. negando primam partem majoris, nam per hoc quod in honorem et gloriam Dei totum opus fit a Christo, habetur ipsa oblatio, non enim fuit necesse ad sacrificium ut Christus diceret *offero*; insuper per hoc quod dicitur *hoc est corpus meum quod pro vobis datur*, etiam explicite oblatio exprimitur, et similiter de calice: *Qui pro vobis fundetur* (in Greco *effunditur*). — Ad secundam partem majoris dico quod in Eucharistia habetur aliquid aequivalens mutationi et ipsa mutatio: nam imprimis habetur *conversio* panis in corpus Christi; habetur novus essendi modus ex parte ipsius corporis Christi et sanguinis, insuper habetur existentia corporis sub specie panis vi verborum, sanguis autem est ibi per concomitantiam, et viceversa. Unde separatim consecratur utrumque. Insuper ipsae species inde franguntur. Quae omnia tria, etiam singillatim sumpta, aliquid important aequivalens mutationi, quae fiebat saltem in sacrificiis quibusdam antiquae Legis. Ad tertiam partem majoris dico quod licet effusio sanguinis non habeatur sicut in cruce per separationem sanguinis a corpore, tamen habetur effusio quaedam mystica, quae optime repraesentat effusionem illam quae facta est in cruce. Et quidem in ipsa institutione Eucharistiae repraesentabatur ut proxime futura, nunc autem ut praeterita, et ideo sacrificium eucharisticum offertur in memoriam sacrificii crucis. Unde ex hoc quod in Eucharistia non ha-

betur effusio sanguinis per realem separationem a corpore sicut in cruce, sequitur quod hoc sacrificium debeat dici incruentum, ordinatum tamen ad cruentum.

459. **Conclusiō III.** — *Eucharistiam esse verum et proprium sacrificium habetur ex traditione.*

Prob. 1.º ex Patribus, et 1.º ex actibus martyrii S. Andree Apostoli ita Aegeam Proconsulem adloquentis: « Ego immaculatum Agnum in altari offero, cujus carnes posteaquam omnis populus credentium manducaverit, Agnus qui immolatus est integer perseverat et vivus ». Et in Didachè dicitur: « Die dominica etc. (cf. supra concl. I, n. 456). — S. Ignatius Martyr (1) dicit: « Una est caro D. N. I. Christi, et unus calix, unum altare sicut unus Episcopus ». — S. Justinum (2) et S. Irenaeum retulimus supra (concl. I, n. 456). — Tertullianus (3) ait: « Accepto corpore Domini et reservato utrumque salvum est et participatio sacrificii et executio officii ». — S. Cyprianus (Ep. LXIII ad Coecil.) dicit: « Unde apparet sanguinem Christi non offerri si desit vinum calici, nec sacrificium dominicum legitima sanctificatione celebrari nisi oblatio et sacrificium nostrum responderit passioni ». — Et ibidem: « Si Jesus Christus... ipse est summus sacerdos Dei Patris et sacrificium Patri se ipsum primus obtulit et hoc fieri in sui commemorationem praecepit ». — Eusebius (lib. I demonstr. evang. c. 10) ait: « Merito sane illius memoriam, corporisque ejus et sanguinis recordatione quotidie celebrantes et ad longe praestantius sacrificium et munus assumpti quam illud antiquius fuerit ». — Chrysostomus scribit (4): « Erat autem, ut nostis sacrificium Judaeorum antea secundum ordinem Aaron in victimis pecorum, et hoc in mysterio; nondum

---

(1) Epist. ad Philad. n. 4.

(2) Cf. etiam Apol. I. n. 67 et Dial. cum Tryph. n. 116 et 117.

(3) Lib. de orat. c. XIV.

(4) Enarr. I in psal. XXXIII, n. 5; cf. etiam Hom. 17 in Epist. ad Hebr. n. 3.

erat *sacrificium* corporis et sanguinis Domini quod fideles norunt et qui Evangelium legerunt, quod sacrificium nunc diffusum est toto orbe terrarum ». — S. Augustinus scribit (1): « Jesus Christus sacerdos est offerens ipse et oblatio. Cujus rei Sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiae *sacrificium* » (2).

2.º *Prob.* ex liturgiis antiquissimis: In Sacramentario Gelasiano vigilia Theophasia dicitur: « Tribue quaesumus Domine ut eum praesentibus immolemus sacrificiis quem venturae solemnitatis pia munera praeloquuntur ». — Liturgia Ecclesiae Hierosolymitanae quae tribuitur S. Jacobo hanc orationem continet a sacerdote proferenda: « Domine qui visitasti nos in misericordia.... ac indignis servis tuis concessisti ut confidentes accederemus ad sanctum altare tuum et offerremus tibi verendum hoc et incruentum sacrificium pro peccatis nostris.... Placeat tibi Domine ut nos ministri simus tui Novi Testamenti ac sacrificii immaculatum tuorum mysteriorum ». — In liturgia Chrysostomi ita sacerdos Deum deprecatur: « Fac nos dignos offerendo tibi preces et hostiam incruentam pro universo populo tuo.... Offerimus tibi rationabile sacrificium... Tu enim es (homo factus et Pontifex) qui offers et offereris, assumis et distribueris ». — Liturgiae tum orientales tum occidentales quae multae sunt idipsum testantur(3).

(1) De civ. Dei l. X, c. 20; cf. etiam l. XX, c. 8 n. 18.

(2) Lutherus recognoscens auctoritatem Patrum sibi adversari ait: « Hic non moramur si clamitent papistae usque ad ravim: Ecclesia, Ecclesia, Patres, Patres! quia, ut dixi, hominum dicta aut facta nihil in tam magnis causis curamus, scimus enim prophetas lapsos esse atque Apostolos, Verbo Christi judicamus Ecclesiam, Apostolos atque ipsos Angelos ». — De Missa privata. Et: « Si nihil habetur quod dicatur (idest respondeatur) tutius est omnia negare quam Missam sacrificium esse concedere » (L'b. de captiv. Babyl.).

(3) Cf. Muratorium Dissert. *De rebus liturgicis* cap. 16; et Liturg. vetus Rom. diss. I; Le Brun in Explic. missae. tom. III. diss. XII. a. I; Assemanum: *Codex liturgicus univ. Ecclesiae* et Martenium.

3.º *Prob. ex Conciliis*: In Conc. Nicaeno I. can. 18 supponitur presbyteros habere potestatem offerendi corpus Christi, dicitur enim de diaconis « nec canon nec consuetudo tradidit ut qui offerendi potestatem non habent (licet diaconi) iis qui offerunt dent corpus Christi ». Et Ephesinum dicit: « Sanctum ac vivificum incruentumque in Ecclesia sacrificium peragimus; corpus quod proponitur, similiter et pretiosum sanguinem ». Conc. Toletanum X (al. XII) a. 681 celebr. can. 5 ait: « Toties illi vero et singulari sacrificio participandum est quoties corporis et sanguinis D. N. J. Christi immolatio facta est.... nam quale erit illud sacrificium cui nec ipse sacrificans participasse cognoscitur? » Plura alia concilia afferri possent ut Chalcodonense, Carthaginense III., Lateranense IV. c. I., Constantiense in quo damnatur haec propositio Wicleffi (sess. VIII, n. 4): « Non est fundatum in Evangelio quod Christus Missam ordinaverit ». Conc. Trid. supra retulimus (concl. I. n. 456). Sed cf. etiam sess. XXII, cap. I et diversos canones ejusdem Conc. ib. (1).

460. **Conclusio IV.** — *Eucharistiam esse verum sacrificium habetur ratione theologica.*

Prob. 1.º Offerre sacrificium est de jure naturae, ut supra ostensum est (n. 449), quod autem est de jure naturae in societate perfectissima religiosa et quae est instituta a Christo certe observatur; et ideo in Christi ecclesia sacrificium verum et proprium offertur. Atqui nonnisi Eucharistia tanquam sacrificium ipsi Deo offertur in Christi Ecclesia. Ergo Eucharistia est verum et proprium sacrificium.

---

(1) Etiam Graeci afferri possunt in testimonium, nam in Conc. Optano a. 1672 celeb. can. II et III dicitur: « In Eucharistiae Sacramento.... totum credimus esse Christum qui et offert et offertur.... Christi Salvatoris deificatum corpus pro fidelibus omnibus.... ceu hostia immolatur ». In Syn. Hierosoly. Eucharistia dicitur *propitiatorium sacrificium*.

2.º In Eucharistia sunt omnia requisita ad sacrificium habendum. Ergo est verum et proprium sacrificium. — *Conseq. patet.* — *Prob. antec. :* In Eucharistia habetur sacerdos offerens et quidem Christus qui est principalis offerens et minister qui vi ordinationis suae est verus sacerdos, habetur hostia seu victima, idest corpus Christi sub speciebus sensibilibus existens, imo ipsemet totus Christus qui est victima acceptissima ipsi Deo, habetur oblatio, quia sacerdos vere Deo offert victimam in altari positam, idest corpus et sanguinem seu ipsum Christum, habetur immutatio vel aliquid aequivalens mutationi, idest mystica separatio corporis et sanguinis vi verborum, et insuper victimae consumptio, quae etiam mutationem in ipsis speciebus sensibilibus importat et aliquid aequivalens mutationi in ipso corpore Christi inquantum corpus Christi ex immutatione specierum quae contingit vi manducationis post manducationem, idest : ex corruptione specierum corpus Christi cessat esse sacramentaliter praesens.

461. **Corollaria.** — Eucharistia dicitur sacrificium seu immolatio *Christi* : 1.º inquantum ipsemet Christus est hostia quae offertur et principalis offerens; 2.º inquantum ad sacrificium ejusdem Christi in cruce ordinatur, cum quo convenit tripliciter : 1.º ratione victimae oblatae quae est eadem, et principalis offerentis qui est Christus ; 2.º ratione similitudinis, inquantum sacrificium Eucharistiae sacrificium crucis repraesentat ; nam sicut in sacrificio crucis habita est realis separatio sanguinis a corpore Christi, ita in sacrificio Eucharistiae habetur separatio mystica in altari, inquantum vi verborum consecrationis panis habetur corpus, et vi consecrationis vini habetur sanguis, quamvis ratione naturalis connexionis et concomitantiae non separantur realiter ; 3.º ratione applicationis quatenus scilicet valor fructus passionis Christi seu sacrificii oblato in cruce applicatur fidelibus ; quamvis enim Christus per oblationem sacrificii in cruce plenissime et consummative

satisfecerit pro omnibus, tamen requiruntur media apta ut talis satisfactio applicetur quae media sunt sacramenta, et sacrificium incruentum Eucharistiae. Differt etiam tripliciter: 1.º quia Christus in cruce oblatus est ut in propria specie existens, in altari vero existens Sacramentaliter sub speciebus panis et vini; 2.º quatenus in cruce oblatus est passibilis et mortalis, in altari vero ut modo impassibili existens et immortalis; 3.º in cruce modo cruento, in altari vero modo incruento offertur. — Addi potest quod in cruce immediate per se ipsum se obtulit, in sacrificio Missae per ministrum.

462. **Obj. I.** — Christus dixit Samaritanae (Joan. IV, 21): *Mulier crede mihi quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem; quia veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate etc.* Ergo intentio Christi fuit constituere sola sacrificia spiritualia, et ideo nullum sacrificium exterius instituisse dicendum est.

Resp.: *Nego consequentiam.* Nam mulier seiscitavit Christum de adoratione quae tunc erat in usu secundum sacrificia scilicet carnalia, et quae erant figura sacrificii Novae Legis, et respondit illa sacrificia esse abolenda: unde dicit *venit hora quando* (sacrificiis scilicet Veteris Legis seu carnalibus) *neque in monte hoc neque in Ierosolymis adorabitis Patrem.* Sed non negavit esse adorandum exterius absolute, adoratione scilicet nova secundum novum sacrificium ab ipso instituendum, et quod postea instituit. Neque enim opportunum fuisset tunc illud novum sacrificium illi mulieri proponere cum adhuc non esset institutum, et cum illa mulier tunc non esset apta ad illud percipiendum, sed tamen erat opportunum ut ei inculcaret adorationem interiorem quam negligebant Judaei et Samaritani et ad quam sicut ad finem ordinatur et summopere juvat sacrificium Eucharisticum sicut et Sacramentum ab ipso Christo institutum. Nam hoc sacrificium omnino spirituale est quoad virtutem et quoad modum existendi rei oblatae, cum

totus Christus quoad humanitatem et divinitatem in eo continatur, unde dicitur *in spiritu et veritate oportet adorare* sicut in hoc Sacramento et sacrificio Deus adoratur. Species enim Sacramentales non obstant spiritui qui continetur sub eis, neque veritati; imo deserviunt summopere et juvant spiritualem animae unionem et adorationem, cum sint signum certum praesentiae realis Christi qui Deo ab adoratoribus offertur.

463. **Obj. II.** — Cum Christus sit sacerdos in aeternum, ut patet ex psal. CIX, et ex Apostolo (Heb. VII, 17) nullos habet sacerdotes successores, nam, ut ait idem Apostolus (ib. v. 23), *Plures facti sunt sacerdotes* (in Lege Veteri) *idecirco quod morte prohiberentur permanere*. Atqui sacrificium correspondet sacerdotio. Ergo quia nulli dantur sacerdotes successores Christi nullum est in nova lege seu in Ecclesia sacrificium.

Resp. : Licet Christus non habeat sacerdotes successores, qui scilicet sint ei pares, habet tamen sacerdotes sibi vicarios, ministros, dispensatores; cum enim Christus per se non fungatur officio sacerdotis, oportet ut habeat plures sacerdotes vicarios, ministros etc. qui offerant sacrificium vice ipsius. Neque repugnat unitati sacerdotii Christi plures habere sacerdotes in terris ministros qui offerant sacrificium vice ipsius; quinimo hoc requiritur ob multitudinem fidelium quos oportet assistere oblationi sacrificii ut uniantur cum sacerdote, et ideo cum ipso Christo in offerendo Patri, per oblationem enim sacrificii applicantur merita passionis Christi. (Cf. Genet, Comp. Theol. tract. IV. c. XII. *De Eucharistiae Sacr.*).

CAPUT XLVIII.

De essentia sacrificii Missae

(Cf., SUAREZ Sup. III, P. S. Th. qu. LXXXIII, Disp. LXXV. a. I, sect. IV,
ubi citat Soto, Cano, Bellarminum et alios.

Cf., GONET. l. c. a. II; GOTTI, l. c., dub. II; II.; BILLUART, l. c., a. II;
KNOLL, l. c. a. III; TEPE, l. c., qu. III, cap. II).

464. **Quaestio.** — Quaerunt theologi in qua actione consistat essentia sacrificii Missae, nam in Missa multae considerandae occurrunt actiones.

465. **Sententiae variae.** — *Prima* sententia docet essentiam sacrificii Missae consistere in oblatione panis et vini, quae fit ante consecrationem; *secunda* vero in ipsa consecratione; *tertia* in oblatione corporis et sanguinis quae fit post consecrationem; *quarta* in fractione hostiae et mixtione sanguinis; *quinta* in communione sacerdotis; *sexta* in distributione ipsa Eucharistiae quae fit fidelibus.

466. **Conclusio I.** — *Essentia Eucharistiae non consistit* 1.º *neque in oblatione panis et vini ante consecrationem facta*; 2.º *neque in oblatione corporis et sanguinis post consecrationem*; 3.º *neque in fractione hostiae et mixtione sanguinis*; 4.º *neque in communione sacerdotis*; 5.º *neque tandem in distributione Eucharistiae fidelibus.*

Prob. 1.^a *pars*: Oblatio panis et vini est instituta ab Ecclesia, et non importat neque victimam (1), neque ejus immutationem. Atqui sacrificium in sua essentia praecipue consideratum non est ab Ecclesia institutum, et importat victimam ipsam cum immutatione quadam. Ergo oblatio

---

(1) Conc. Trid. (Sess. XXII. cap. 2) ait: « Una enim eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio qui seipsum tunc in cruce obtulit sola offerendi ratione diversa ».

panis et vini ante consecrationem non constituit essentiam sacrificii.

Prob. 2.^a pars : Id quod pertinet ad essentiam sacrificii Missae 1.º fieri debet a sacerdote in persona Christi cujus sacerdos est minister, 2.º debet continere victimae immutationem, 3.º certe invenitur expressum in Evangelio. Atqui oblatio quae fit a sacerdote post consecrationem non fit in persona Christi sed in persona ministri et Ecclesiae, non continet victimae immutationem, et in evangelis non legitur Christum id fecisse sed potius statim distribuisse Eucharistiam Apostolis. Ergo non consistit etc.

Prob. 3.^a pars : 1.º ex eadem ratione, quia scilicet fractio panis non importat immutationem victimae idest corporis Christi, sed specierum et si ante fractionem panis hostia caderet in calice absque fractione hostiae esset sacrificium, insuper immutatio debet respicere utrumque, non solum hostiam, cum utrumque pertineat ad essentiam sacrificii.

Prob. 4.^a pars : Communio sacerdotis est participatio sacrificii Missae. Ergo ad summum constituit partem integram sacrificii, sed non ipsam essentiam sacrificii, ipsam enim supponit; insuper communio non est propria sacerdotis cum aliis etiam competat; sacrificium vero debet esse actio propria sacerdotis in sua essentia consideratum.

Prob. 5.^a pars : Nam 1.º communio est participatio sacrificii, quod proinde supponit; 2.º quia communionis distributio etiam diaconis convenire potest extraordinarie, et ideo non est propria actio sacerdotis; 3.º in Conc. Tridentino definitum est Missam esse validam imo et licitam licet corpus Christi non distribuatur (1).

467. **Conclusio II.** — *Essentia sacrificii Missae consistit in consecratione.* — Hanc conclusionem expresse docet S. Thomas his verbis: « Hoc sacramentum perfi-

---

(1) Sess. XXII, can. 8.

citur in consecratione hostiae, in quo sacrificium Deo offertur » (1).

Prob. conclusio 1.º ex dictis: nam cum essentia sacrificii non consistat in adsignatis actionibus, sequitur ut corollarium quod consistat in *consecratione*; non enim alia actio adsignari potest.

2.º *Prob.* ex Patribus: S. Irenaeus dicit (lib. IV, adv. haer. c. 17): « Christus dicendo: *Hoc est corpus meum* docuit novam novi Testamenti oblationem ». — Et S. Joan. Chrysost. (Hom. I, de *Prodit. judae*, n. 6) ait: « Haec vox (*hoc est corpus meum*) semel prolata in Ecclesiis ad unamquamque mensam ab illo usque ad hodiernum tempus et usque ad adventum ejus sacrificium perfectum efficit » (2).

Prob. 3.º *ratione theologica*: In illa actione consistit essentia sacrificii Missae in qua sacerdos gerit personam Christi, nam Christus est principalis offerens, ut dicit Concil. Trid., et quam adhibuit Christus et quae Christi passionem repraesentat, et quae immutationem victimae importat et denique quae importat oblationem Deo. Atqui consecratio fit a sacerdote in persona Christi, sacerdos profert eam ut prolatam a Christo; adhibita est seu facta est a Christo, cum Christus hoc sacrificium instituit, ut legitur expresse in ipsis evangelistis; est repraesentativa passionis Christi, cum corpus et sanguis Christi ponantur in altari mystice separata et sanguis appareat evidenter mystice effusus, in qua mystica effusione habetur mystica immutatio repraesentans immutationem quae facta est in sacrificio crucis per effusionem sanguinis, et habetur aliquid mutationi aequivalens, idest ipsa praesentia realis Christi in ara positi sacramentaliter ut victima vi con-

---

(1) P. III. qu. LXXXII, a. X. ad 1.^m Cf. etiam in corp. ubi dicitur: « Cui (Deo) consecratione hujus sacramenti sacrificium offertur ». Et qu. LXXIII. a. I. ad 3.^m et alibi passim.

(2) Cf. supra in nota.

versionis, ordinati ad ipsam manducationem; denique habetur vera victimae oblatio Deo per hoc quod vi consecrationis corpus et sanguis Christi ponitur in altari; ex hoc enim quod victima in altari ponitur Deo oblata censetur. De coetero Christus ipse alia oblatione usus non est. Ergo essentia sacrificii Missae consistit in consecratione.

468. **Observatio.** — Quia corpus et sanguis Christi seu ipsemet Christus existit ut victima in altari vi consecrationis sub speciebus panis et vini, et ideo ex hoc ipso ordinatur ad sumptionem per modum cibi et potus, dici potest, ut ait Billuart, quod « Essentia sacrificii Missae adaequate consistit in consecratione corporis et sanguinis cum ordine ad sumptionem tanquam ad partem integram (1) ».

469. **Utriusque speciei consecratio ad sacrificium.** — Igitur ut corollarium sequitur quod ad essentiam sacrificii requiritur consecratio utriusque speciei, quanvis una species possit consecrari sine altera; nam sacrificium eucharisticum essentialiter ordinatur ad exprimendam et repraesentandam passionem Christi in ipsa sanguinis effusione, quae nonnisi per consecrationem utriusque speciei repraesentatur.

---

(1) De Euchar. disp. VIII, a. II.

CAPUT XLIX.

De proprietatibus
et effectibus sacrificii Missae

(S. Th., p. III, qu. LXXIX, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,
JOANN. a S. THOMA., BILLOT — Cf., GONET, l. c., a. IV;
BILLUART, l. c., a. III; GOTTI, l. c., Quaest. II;
KNOLL, l. c.; TFFE, l. c., cap. III).

470. **Conclusio I.** — *Sacrificium Missae est latreuticum, eucharisticum, propitiatorium, satisfactorium, impetratorium.*

Prob. 1.^a pars: Sacrificium dicitur latreuticum eo quod in ipso et per ipsum Deo summus et supremus cultus exterius exhibetur sicut primo principio et ultimo fini in protestationem ejus summae excellentiae. Atqui hoc verificatur summopere in Missae sacrificio in quo Christi corpus et sanguis, imo ipsemet Christus Dei filius naturalis offertur, cui subjecta sunt omnia et qui aequatur Patri; et nonnisi Deo offerri potest. Ergo sacrificium Missae est vere latreuticum.

Prob. 2.^a pars: Sacrificium ideo dicitur eucharisticum quatenus ordinatur ad gratias Deo exhibendas pro acceptis beneficiis. Atqui sacrificium Missae ordinatur ad gratias Deo exhibendas pro acceptis beneficiis, nam imprimis ipsemet Christus ad hoc ordinavit in ejus institutione, dicitur enim: *Accepto pane gratias agens* etc., insuper nihil praestantius Deo offerri potest in gratiarum actionem quam victima hujus sacrificii. Ergo est vere eucharisticum.

Pars 3.^a 4.^a et 5.^a est de fide decisa in Conc. Tridentino his verbis contra haereticos: « Si quis dixerit Missae sacrificium tantum esse laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non

autem *propitiatorium*, vel solum prodesse sumenti; neque pro *vivis et defunctis*, pro *peccatis et poenis*, *satisfactionibus* (en satisfactorium) et *aliis necessitatibus* (impetratorium) offerri debere; *anathema sit* ».

Prob. triplex haec pars: Sacrificium Missae est unicum sacrificium Novae Legis; in quo continetur victima excellentissima, idest corpus et sanguis Christi, imo ipsemet Christus perfectissimus et sanctissimus homo et perfectus et verus Deus, in qua victima certe continetur omnis virtus quae continebatur in sacrificiis Veteris Legis simul sumptis. Quis enim id negare audebit? Atqui sacrificia Veteris Legis erant propitiatoria, satisfactoria et impetratoria. Ergo multo magis hoc sacrificium his proprietatibus praeditum est.

Confirmatur: In hoc sacrificio ipsamet hostia quae est ipsemet summus et aeternus sacerdos Christus clamat pro nobis apud Deum. Ergo multo magis quam victimae et sacrificia Veteris Legis haec victima et hoc sacrificium est *propitiatorium*, *satisfactorium*, *impetratorium*. Unde in Liturgia Jacobo tributa hoc sacrificium dicitur offerri pro peccatis, S. Cyrillus *Jeros.* vocat hoc sacrificium *hostiam propitiationis* (1), S. Joan. Chrysostomus sacerdotem qui offert iuge sacrificium dicit *legatum et precatorem esse apud Deum* (2), S. Ambrosius vocat hostiam salutarem per quam *peccatum mundi hujus abolitur* (3). Et ipsa ordinatione sacerdotibus confertur potestas offerendi pro vivis et defunctis (cf. Billuart, *De Euchar.* disp. VIII, a. III.).

471. **Obj.** — 1.º Apostolus dicit (Heb. IX, 22): *Sine sanguinis effusione non fit remissio*. Ergo sacrificium Eucharisticum non remittit peccata. 2.º Sacrificium crucis sufficienter fuit satisfactorium, cum fuerit valoris infiniti. Ergo sacrificium Missae superfluit.

(1) Chatech. 5.

(2) l. 6, de sacerdotio c. 4.

(3) In exhortat. apud virgines. c. 4.

Resp. ad 1.^m: Concedo non posse fieri remissionem sine sanguinis effusione et quidem sanguinis Christi, tamen dicimus praeter effusionem sanguinis Christi alia etiam requiri; unde, ut ipsi haeretici concedunt, requiruntur sacramenta, et nos addimus requiri sacrificium eucharisticum. Ad 2.^m dicimus quod sacrificium in cruce oblatum habere utique valorem infinitum, sed ad applicationem requirere quaedam media; neque enim sequitur: valor est infinitus, alia ergo omnia superflua sunt; nam etiam cujuslibet actionis Christi meritum et valor infinitatem habebat et tamen actiones Christi meritoriae multae fuerunt. Unde optime respondet Melchior Canus: « Si Agnus qui tollit peccata mundi sine adjutrice et socia causa ipse per se expiavit nostra delicta, baptisma tollatur, poenitentia absit, sacerdotia sileant, ministeria facessant, atque adeo omne salutis nostrae et Sacramentum removeatur et instrumentum. Praeceptum illud vanum sit: *Baptizate in nomine* etc.: gratia illa vana: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*; inanis sermo ille: *Poenitentiam agite* etc. Sit denique ille falsus: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Quin etiam quia oravit Christus, non oremus; quia jejunavit non jejunemus, quia lacrymatus est non ploremus.... Sicut ergo compatimur ut passionis ejus participes simus, ita etiam offerimus ut oblationis ipsius partem capiamus » (cf. V. Gazaniga, diss. 5, c. 9, n. 608).

472. **Effectus sacrificii Missae recensentur.** — Concilium Tridentinum sequentes effectus adscribit sacrificio Missae: « Quoniam in divino hoc sacrificio, quod in Missa peragitur idem ille Christus continetur.... docet sancta Synodus sacrificium istud vere propitiatorium esse, per ipsumque fieri ut.... misericordiam consequamur et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Hujus oblatione placatus Dominus gratiam et donum poenitentiae concedens crimina et peccata etiam ingentia dimittit.... Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis, poenis, satisfactionibus,

et aliis necessitatibus, sed pro defunctis in Christo, nondum ad plenum purgatis rite juxta apostolorum traditionem offertur » (1).

473. **Corollarium.** — Ex quibus deducitur effectus sacrificii Missae esse 1.º gratiam actualem, quae est motio quaedam Spiritus Sancti in bonum (cf. vol. II, n. 537), 2.º gratiam habituales, 3.º augmentum gratiae, 4.º remissionem peccatorum venialium, 5.º remissionem poenarum quae peccatis debentur, 6.º impetrationem nobis quorundam bonorum spiritualium et temporalium.

474. **Conclusio II.** — *Sacrificium Missae non causat immediate gratiam habituales remissivam peccatorum mortalium, sed mediate tantum, inquantum movet Deum ad hoc ut actuales concedat gratias quibus peccator incitatur ad poenitentiam.*

Prob. conclusio 1.º ex eo quod Sacramentum crucis non immediate sanctificavit peccatores, sed mediate tantum, idest placando Deum et merendo atque impetrando bonum et gratiam poenitentiae, alioquin omnes statim justi evasisent, non debuit autem tribui major vis sacrificio altaris quam sacrificio crucis, a quo sacrificium altaris totam vim suam mutuatur; 2.º ex eo quod sacrificium in hoc differt a Sacramento, quod sacrificium est institutum directe et primario in cultum Dei, Sacramentum vero ad nostram sanctificationem; et ideo sacrificium primo et directe habet ut placatum reddat Deum et moveat ipsum ad peccatores incitandos ad poenitentiam et disponendos ad gratiam; Sacramentum vero habet ut directe causet gratiam in dispositis. — Item videtur etiam dicendum quod non causet immediate augmentum gratiae habitualis in justis, sed per gratiam actualem disponatur anima ad gratiae habitualis augmentum, nam secus dicendum esset quod pueri usu rationis carentes majorem consequerentur gra-

---

(1) Sess. XXII, De sacrif. Missae, c. 2.

tiam prae aliis prout major numerus Missarum pro ipsis celebraretur, quod non videtur verum, et insuper non habens usum rationis, puta qui demens natus est et demens vixit totum tempus vitae majoris sanctitatis esse posset quam ille qui in virtutum actibus se diu exercuit. — (Cf. Billuart, l. c.).

475. **Observationes.** — I. Quamvis effectus per hoc sacrificium causentur ex opere operato, idest ex dignitate ipsa operis, non tamen effectus sequuntur infallibiliter, 1.º quia quidam effectus, puta relaxationes poenarum temporalium in hac vita non semper expediunt ad salutem: sed facilius quandoque homo resipiscit per inflectiones poenarum, 2.º quia circa quosdam effectus potest esse obstaculum ex parte recipientis, sicut e. g. Deus quandoque dat intuitu oblatis sacrificii gratiam sufficientem ad conversionem, sed tamen homo obduratus huic gratiae sufficienti resistit, et ita non obtinet efficacem.

II. Effectus Missae utpote ex opere operato procedens habetur independenter a devotione celebrantis et independenter a devotione ejus pro quo Missa offertur. — Tamen opus operantis potest conferre et de facto confert saepe ad majorem effectum obtinendum, imo contingere potest quod quidam effectus, licet ex valore Missae, idest ex opere operato proveniant, non obtineantur nisi accedat devotio ejus pro quo celebratur tanquam dispositio scilicet requisita.

476. **Valor et fructus Missae.** — *Valor* missae est dignitas seu ejus efficacia quatenus ordinatur ad producendos salutares effectus qui sunt ei proprii. — *Fructus* vero nihil est aliud quam effectus ipse qui de facto producit.

477. **Conclusio III.** — *Valor Missae si consideretur in se, idest quoad sufficientiam est infinitus, fructus tamen qui de facto sequitur est finitus.*

Prob. 1.^a pars: Hoc sacrificium in se consideratum est idem quoad substantiam ac sacrificium a Christo oblatum

in coena et in cruce, nam idem est principale offerens et eadem est victima. Atqui sacrificium oblatum in coena et in cruce est infiniti valoris, cum offerens et victima fuerit infinitae dignitatis. Ergo sacrificium Missae habet valorem infinitum si in se spectetur.

Prob. 2.^a pars : Si fructus Missae et effectus esset infinitus sequeretur quod applicatio unius missae sufficeret de facto ad remittenda omnia peccata et ad omnes poenas relaxandas et ad omnia beneficia obtinenda; et de facto omnia peccata remitterentur et omnes poenae relaxarentur per unicam Missam, neque aliae Missae requirerentur sed superfluerent ex hac parte.

Confirmatur: 1.º Quia per unicum sacrificium crucis praetium nostrae salutis plenum solutum est, ideo hoc sacrificium non reiteratur. Ergo etiam si fructus Missae esset infinitus quoad applicationem non reiteraretur. 2.º Ad effectum infinitum producendum non sufficit infinitas causae remotae, sed etiam requiritur infinitas causae proximae, ergo a pari ad infinitum effectum habendum in sacrificio praeter infinitatem principalis offerentis et victimae, requiritur etiam infinitas ex parte sacerdotis proxime offerentis. Ergo quamvis sacrificii crucis effectus fuerit infinitus, non tamen infinitus est effectus sacrificii Missae; nam sacrificium crucis fuit immediate a Christo oblatum, sacrificium Missae per sacerdotem Christi ministrum offertur.

478. Triplex fructus. — Fructus sacrificii Missae triplex distingui solet. Alius dicitur communis seu *generalis*, inquantum scilicet sacerdos nomine Ecclesiae seu ut est mediator inter populum et Deum pro omnibus offert, et huiusmodi fructus seu effectus ad omnes fideles pertinet. Alius fructus dicitur *specialissimus* et est ille fructus quem sacerdos percipit ipse inquantum est sacerdos actualiter offerens, quia ex hoc ipso quod ipse ad Deum accedit in persona Christi offerens in gratiarum actionem victimam sanctam, immaculatam, destinata ad beneficia omnibus conferenda, fieri nequit, nisi aliquid

obstet ex parte sua, quin specialissime participet de beneficiis hujusmodi divinis. Tertius fructus dicitur *specialis*, et est ille qui percipitur ab eo vel ab iis pro quibus specialiter ab ipso sacerdote offertur sacrificium.

CAPUT L.

De missis privatis

(S. TH., qu. LXXXIII., a. II. Cf. SUAREZ, super art. II S. TH., l. c., SYLVIVM ib.; JOAN. A S. THOMA., BILLOT.
— Cf. BILLUART/l. c., a. VII.; GOTTI, quaest. III. dub. III.;
KNOLL, l. c., a. III., p. VI.).

479. Quid intelligatur Missae privatae nomine. — Missae privatae a protestantibus vocantur illae in quibus Sacra communio non distribuitur, sed solus sacerdos communicat.

480. Quid doceant protestantes circa Missas privatas — Lutherus ejusque adseclae et alii haeretici adseruerunt missas in quibus solus sacerdos communicat, esse inutiles, illicitas et omnino abrogandas, putabant enim sacrificii essentiam consistere in usu seu in distributione hujus Sacramenti facta adstantibus seu populo, vel Eucharistiam non esse sacrificium sed solum Sacramentum, vel tandem ex praecepto divino Eucharistiam esse distribuendam cum conficitur utpote in usu consistens.

481. Conclusio. — *Missae privatae, idest illae in quibus solus sacerdos communicat, licitae imo utiles sunt et ideo non sunt abrogandae.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, nam in Conc. Trid. (Sess. XXII, cap. VI, Can. 8) dicitur: « Si quis dixerit Missas, in quibus solus sacerdos Sacramentaliter communicat illicitas esse adeoque abrogandas; anathema sit ».

Prob. : 1.º Missae in quibus solus sacerdos communicat nulli praecepto divino adversantur et in se important actio-

nem Deo acceptam imo acceptissimam. Sed quod est hujusmodi neque illicitum, neque inutile, neque abrogandum est. Ergo Missae privatae non sunt neque illicitae, neque inutiles, neque abrogandae. — *Prob. maj.*: Nullo praecepto divino adversantur Missae privatae, nam tale praeceptum, si daretur, innotesceret vel *ex traditione*, vel *ex Sacra Scriptura*; non autem ex traditione tale praeceptum habetur vel innotescit, quinimo ex traditione potius oppositum habetur, semper enim, nemine reclamante, Missae privatae celebratae sunt; non habetur ex Scriptura, nam imprimis si in Scriptura haberetur tale praeceptum id etiam ex traditione confirmaretur, nam praecepta quae continentur in Sacra Scriptura, in Ecclesia tum a patribus tum a doctoribus plurimis inculcantur; de hoc autem praecepto nihil omnino habetur; insuper si in Scriptura adesset tale praeceptum nonnisi in illis verbis Christi: *Hoc facite in meam commemorationem* contineretur; in his verbis autem tale praeceptum non continetur, nam illa verba sunt utique praeceptiva quoad substantiam Sacramenti et sacrificii, sed non quoad circumstantias accidentales, ad quas nonnisi arbitrarie praeceptum extenditur, nam secus etiam ad alias circumstantias, puta quod post coenam esset conficiendum extenderetur. Adde quod sine distributione habetur essentia Sacramenti et sacrificii Eucharistiae, ut probatum est in praecedentibus (cf. n. 466). Ergo Missae in quibus solus sacerdos communicatur nulli praecepto divino adversantur. — Insuper Missae hujusmodi continent actionem Deo acceptam imo acceptissimam: et revera Missae in quibus solus sacerdos communicat continent verum Sacramentum et verum sacrificium, imo ipsemet sacerdos participat Sacramento, et sacrificio, nihil enim deest. Ex hoc ipso quod sunt verum sacrificium fiunt in gratiarum actionem, in satisfactionem peccatorum et poenarum etc. Quod autem est hujusmodi importat actionem Deo acceptam et acceptissimam.

2.º *Prob. ex Patribus*: S. Joannes Chrysostomus conqueritur quod fideles non participarent vel quod raro participarent altari, idest Missae sacrificio, dicens: « Frustra est quotidianum sacrificium, frustra adstamus altari, nemo est qui participet » (1). Quibus verbis non sacerdotes reprehenduntur quod Missam celebrent quotidie, sed redarguuntur laici quod Missae sacrificio ex socordia non participant, et verbum *frustra* non ad celebrationem sacrificii, sed ad communionem fidelium refertur. Unde rectissime ipsemet Leibnizius ait: « Cum jugis sacrificii tanta sit dignitas atque utilitas receptum denique est ut creberime Deo offeratur pro fidelium necessitatibus etiamsi non semper accederet dispensatio.... Non ideo tamen honori divino aliquid detrahendum fuit, quia communicantes non semper habentur. Quare ex quo sanctissimum sacrificium in omnibus Ecclesiis quotidie celebrari laudatissima pietate institutum est, consequens fuit ut sufficere indicaretur perceptio offerentis sacerdotis; atque haec missarum, quas privatas vocant, origo est; quare fructu sane maximo privari Ecclesiam cum divini honoris detrimento aequum non est ». Haec habet Leibnizius in suo systemate theol. pag. 292.

482. **Lingua in qua Missam celebrari sit conveniens.**

— Missam celebrari in lingua latina esse conveniens declaratum est a Conc. Tridentino (Sess. XXII, c. VIII) contra Novatores his verbis: « Etsi Missa magnam contineat populi eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus ut vulgari passim lingua celebraretur. Quamobrem retento ubique cujusque Ecclesiae antiquo et a sancta Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum matre et magistra probato ritu ne oves Christi esuriant, neve parvuli panem petant et non sit qui frangat eis, mandat Sancta Synodus pastoribus.... ut ex iis quae in missa leguntur aliquid exponant.... diebus prae-

---

(1) In Epist. ad Eph. hom. III. n. 4.

sertim dominicis et festivis ». Et can. 9 : « Si quis dixerit... lingua tantum vulgari Missam celebrari debere; anathema sit ». Et in Constit. *Auctorem fidei* condemnata est « Propositio synodi (Pistoriensis n. 33), qua cupere se ostendit, ut causae tollerentur, per quas ex parte inducta est oblivio principiorum liturgiae ordinem spectantium revocando illam ad majorem rituum simplicitatem, eam vulgari lingua exponendo et alta voce proferendo ». — Unde in tota Romana Ecclesia, quae ad omnes nationes orbis propagata est, in lingua latina semper Missae celebratae sunt, quamvis ea quae in missa leguntur a populis non fuerint intellecta. Et ideo cum contra ritum et praxim praecipue universalem Ecclesiae non liceat celebrare, procul dubio latinus qui missam in lingua vernacula celebraret gravissime delinqueret.

483. **Conclusio eorum quae disseruimus.** — Ex quibus « satis apparet sacerdotibus omnem operam et diligentiam in eo ponendam esse, ut quanta maxima fieri potest interiori cordis munditia et puritate, atque exteriori devotionis ac pietatis specie peragatur » (1); et ideo etiam maxima reverentia, quae duplex distingui potest: interna et externa; « interna, scribit Card. Bona, in timore et tremore, in humilitate et compunctione cordis consistit. Ad externam pertinet totius hominis compositio et gravitas, omniumque caeremoniarum ac praescriptorum rituum observantia. Quanta vero cura adhibenda sit ut hoc augustissimum sacrificium omni veneratione ac reverentia celebretur, facile intelliget sacerdos si ex una parte consideraverit, nullum opus sanctius ac divinius a Christi cultoribus tractari posse, quam hoc ipsum tremendum mysterium, ex altera vero parte perpendat *maledictum* vocari in SS. Litteris, *qui facit opus Dei negligenter*. — Haec quoad pietatem et reverentiam celebrandi hoc Sacramen-

---

(1) Conc. Trid. De observ. et evit. in celeb. missae.

tum quae ipsam hostiam hujus sacrificii et Deum cui offertur respicit. — Quoad fructum autem recipiendum copiosissimum Dei dilectio seu amor requiritur sincerus et perfectus, ita scilicet quod sicut Christus seipsum in cruce pro nobis obtulit, ita et sacerdos seipsum totum se offerat ipsimet Christo Deo, sic enim in Imitatione Christi ipsemet Christus inducitur sacerdotem celebrantem adloquens: « Sicut ego me ipsum, expansis in cruce manibus, et nudo corpore pro peccatis tuis Deo Patri sponte obtuli, ita ut nihil in me maneret quin totum in sacrificium divinae placationis transiret; ita debes et tu te ipsum mihi voluntarie in oblationem puram et sanctam quotidie in Missa cum omnibus viribus et affectibus tuis, quanto intimius vales, offerre. Quid magis a te requiro quam ut studeas mihi te ex integro resignare? — Quidquid praeter te ipsum das nihil curo, quia non quaero datum tuum, sed te. Sicut non sufficeret tibi, omnibus habitis praeter me, ita nec mihi placere poterit quidquid dederis, te non oblato. Offer te mihi et da te totum pro Deo, et erit accepta oblatio... Si autem in te ipso steteris, nec sponte te ad voluntatem meam obtuleris non est plena oblatio nec integra erit inter nos unio ».

484. **Epilogus eorum quae in tractatu de SS. Eucharistia exposita sunt.** — In SS. Eucharistia duo praecipue consideranda occurrunt Sacramentum et Sacrificium. SS. Eucharistiam esse sacramentum a Christo Domino institutum fidei dogma est; differt autem ab omnibus aliis sacramentis quod alia continent ipsam gratiam, istud vero praeter gratiam gratiae auctorem. Definiri autem potest: *Sacramentum Novae legis continens realiter Christum quo spiritualis vita animae nutritur.* Unde quia ipsae species consecratae Christum continent, ideo ipsaemet vere hoc sacramentum constituunt, quod est unum ex unitate spiritualis refectionis. Convenientissime autem Dominus hoc sacramentum instituit in ultima coena jam jam sua visibili praesentia discessurus ut viva et perennis memoria de ipso

remaneret. Panis triticeus et vinum de vite est materia remota SS. Eucharistiae. Neque refert ad validitatem an panis sit azymus vel fermentatus; latini tamen in azymo, graeci vero in fermentato ex stricto praecepto tenentur ipsam conficere. Aqua modicissima vino miscenda est ex solo praecepto Ecclesiae. — Sub speciebus sacramentalibus peracta consecratione contineri non solum corpus et sanguinem Domini N. J. C., sed etiam animam et divinitatem; atque proinde totum Christum vere et realiter ibi esse praesentem dogma fidei est. Praesentia autem Christi sub illis speciebus habetur per conversionem substantiae panis in Christi corpus et substantiae vini in Christi sanguinem. Unde substantia panis et vini non manet post consecrationem sub illis speciebus quae sunt ipsa accidentia panis et vini manentia sine subjecto. Christus autem ipse manet quousque manent species illae incorruptae. Anima Christi et a fortiori divinitas non fiunt praesentes vi conversionis directe quasi substantia panis aut vini convertatur in ipsas, sed anima per concomitantiam divinitas vero vi illius ineffabilis connexionis qua humanitas Christi Verbo divino hypostatice unitur. Cum enim corpus Christi et sanguis non sint separata ab anima neque a divinitate sequitur quod ubi sunt ibi et anima sit et divinitas.

Et similiter omnia accidentia corporis Christi sunt simul cum corpore sub illis speciebus non tamen directe vi sacramenti seu vi conversionis sed per concomitantiam; per quam sub speciebus panis est etiam sanguis Christi, sicut sub speciebus vini est etiam Christi corpus. Et licet sub illis speciebus sit etiam quantitas corporis Christi, tamen corpus Christi ibi non est ratione quantitatis, quasi scilicet sit ibi per contactum commensurativum quantitatis suae, sed potius ipsa quantitas corporis ibi est ratione substantiae; nam panis substantia immediate et directe in corporis Christi substantiam convertitur quam consequenter ejus omnia accidentia comitantur. —

Itaque substantiae praesentia est ratio et causa cur accidentia ibi sint, non est ergo ibi ratione contactus suae quantitatis; unde substantiae praesentia non pendet a praesentia suae quantitatis, sed viceversa, neque proinde partes quantitativae applicant ipsam substantiam speciebus quasi loco per commensationem ita ut extensio unius partis corporis extensioni unius partis specierum correspondeat. Substantia ergo est praesens per seipsam non quatenus importat quantitatem et extensionem, sed eo modo quo substantiae secundum se ipsam competit esse sub suis dimensionibus. Sic e. g. dicimus quod substantia aquae est tota totalitate essentiae in quacumque parte aquae etiam minima; et sic dicimus quod substantia corporis Christi sub illis speciebus tota est et sub quolibet parte divisa tota perseverat, non tamen localiter est et perseverat, sed eo modo quo substantiae corporeae competit esse sub suis dimensionibus, ut jam diximus. Non tamen corpus Christi specierum sub quibus existit est subjectum; sed illae virtute divina in esse conservantur sine connaturali subjecto. Tamen quantitas virtute divina conservata respectu aliorum accidentium rationem subjecti habet. Cum autem haec accidentia eandem naturam retineant possunt aliis rebus misceri, possunt corrumpi, possunt nutrire. Corruptentibus tamen ipsis, Christi corpus sub eis non perseverat.

Forma Eucharistiae sunt illa Christi Domini verba quibus substantia panis in substantiam corporis et substantia vini in substantiam sanguinis Christi convertitur; videlicet: *HOC EST CORPUS MEUM* — et: *HIC EST CALIX SANGUINIS MEI*.

Effectus Eucharistiae multi sunt, ipsam enim veluti fontem gratiarum considerare oportet; praecipue tamen sunt sequentes videlicet *gratiae actualis et habitualis collatio*, sicut et *gloriae* cujus gratia semen est, *remissio peccatorum et poenarum*, *praeservatio a peccatis futuris*.

Insuper etiam pro proximo plura bona per Eucharisti-

stiam consequi possumus. Tamen hoc sacramentum quoad actuale susceptionem non est necessarium necessitate medii veluti est baptismus, sed necessarium necessitate praecepti omnibus adultis; quibus tamen non licet eucharistiam suscipere in peccato existentibus, neque iis qui jejuni jejunio naturali non sunt; iis autem qui nondum usum rationis adepti sunt deneganda est. Quotidiana susceptio est consulenda fidelibus, quibus tamen nullum praeceptum est eam suscipiendi sub utraque specie, exceptis sacerdotibus consecrantibus — Minister hujus sacramenti est solus sacerdos, dispensationis tamen etiam diaconus *extraordinarie* esse potest. Malus sacerdos licet illicite valide tamen consecrat.

Eucharistia non solum est sacramentum sed etiam sacrificium sub qua ratione ita definiri potest: « *Sacrificium Corporis et Sanguinis Christi quod sub specie panis et vini realiter continetur* ». — Eucharistiam esse verum sacrificium dogma fidei est a Trid. definitum contra Novatores; praeter quam quod habetur tum ex Veteri, tum ex Novo Testamento, tum etiam ex ipsa traditione. Essentia hujus sacrificii in ipsa consecratione consistit. Est autem latreuticum, eucharisticum, propitiatorium, satisfactorium, impetratorium.

Quoad effectus ipsamet Tridentina « docet sancta synodus sacrificium istud vere propitiatorium esse per ipsumque fieri ut.... misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Hujus oblatione placatus Dominus gratiam et donum poenitentiae concedens crimina et peccata etiam ingentia dimittit.... Quare non solum pro fidelium vivorum peccatis, poenis, satisfactionibus et aliis necessitatibus, sed pro defunctis in Christo, nondum ad plenum purgatis rite juxta apostolorum traditionem offertur » (1).

---

(1) Sess. XXII, De sacrif. Missae c. 2.

Tamen non causat gratiam habitualement immediate sed movet Deum ad actuales gratias concedendas. Licet autem valor missae sit infinitus, fructus tamen seu effectus qui sequitur finitus est, qui distinguitur in *generalem* quatenus omnes fideles de ipso participant, in *specialissimum* quem percipit sacerdos offerens, et *medius* seu *specialis* quem percipit ille pro quo specialiter offertur. — Non solum autem Missas publice et solemniter celebrare licet, sed etiam privatim in quibus solus sacerdos communicat, ut definivit Trid. — Neque licet sacerdoti lingua vulgari Missam celebrare, sed lingua latina eam celebrare tenetur.

TRACTATUS DE SACRAMENTO POENITENTIAE

CAPUT LI.

De existentia sacramenti poenitentiae

- (S. Th., p. III, qu. LXXXIV, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII, JOANN. A S. THOMA, BILLOT. Et suppl. qu. XVII
 — Cf., De Sacramento poenitentiae; GONET, disp. prooemialis, a. I-II.;
 BILLUART, diss. I. a. I.; GOTTI, qu. I, dub. I-II;
 JÜENIN, qu. II; KNOLL, a. I; PERRONE, cap. I.; TEPE, cap. D.

485. **Ratio capitis.** — Cum in praecedentibus locuti simus de sacramento *baptismatis*, quo scilicet in homine vita spiritualis et supernaturalis gignitur, et de sacramento *confirmationis*, quo vita haec augetur et quaedam vitae spiritualis plenitudo confertur, et de sacramento *eucharistiae*, quo vita spiritualis alitur et nutritur, consequens est ut agamus de Sacramento *poenitentiae*, quo vita spiritualis quam contingit amitti recuperatur. Quamvis enim homo roboretur per confirmationem et alatur spiritualiter per eucharistiam, quia tamen, utpote liberi arbitrii, est vertibilis de bono in malum, praecipue ob vulnera quae ex labe originalis peccati manent in eo, saepe in peccatum incidit. Quo factum est, ut Salvatoris Nostri pietas moveretur ad remedium speciale sensibile statuendum ad remittenda peccata, quod habet veram rationem Sacramenti et quod Sacramentum poenitentiae vocamus. Quapropter in praesenti agemus de Sacramento poenitentiae, de quo quinque determinanda sunt: 1.º de ipso Sacramento poenitentiae; 2.º de effectibus ejus; 3.º de partibus ipsius; 4.º de suscipientibus hoc Sacramentum; 5.º

de ejusdem Sacramenti ministro et potestate. — Agentes autem de ipso Sacramento poenitentiae plura determinanda occurrunt 1.º ejus existentia; 2.º ejus materia et forma; 3.º ejus institutio, necessitas. Et quia virtus poenitentiae ad hoc Sacramentum intrinsece pertinet, ideo; 4.º dicendum est etiam de ipsa virtute poenitentiae; secus enim plene ipsum Sacramentum intelligi non posset.

486. **Quid nomine poenitentiae intelligatur.** — Si etymologiam hujus nominis *poenitentia* consideremus dicitur a *poenitere* quod idem est ac *poena teneri*, ejus scilicet quod commissum est; Graece poenitentia dicitur *μετάνοια*, quod etymologice idem est ac resipiscentia seu mentis mutatio. Sed quoad significationis usum poenitentia sumitur pro *Sacramento* et *virtute* poenitentiae. Et sic dicitur *secunda tabula* post naufragium a S. Hieronymo et a Trid. (1) dicitur *Baptismus laboriosus, mysterium reconciliationis, manuum impositio* quia antiquitus poenitentibus in Ecclesia manus imponebantur; graece dicitur etiam *exomologesis*, quod nomen etiam a latinis adhibitum fuit. Unde Tertullianus ait (2): « Exomologesis prosternendi et humiliificandi hominis disciplina est ».

487. **Quaestio.** — Nunc igitur quaeritur an sicut Christus instituit baptismum pro remissione peccati originalis et actualium, quae fortasse in aliquo sunt cum originali peccato, ita etiam aliud remedium instituerit quo remittantur peccata post ipsum baptismum commissa; ita scilicet ut sit verum et distinctum Sacramentum a baptismo sicut et ab aliis Sacramentis. — Haec quaestio ad hoc reducitur ut definiatur an in Christi Ecclesia sit vera potestas remittendi peccata, et an coere monia vel illa actio exterior sensibilis quae dicitur poenitentia et vocatur Sacramentum, sit vere et proprie Sacramentum.

---

(1) Sess. VI, can. 29 et Sess. XIV, c. 2.

(2) lib. *de poenitentia*, c. VI.

488. **Haeretici.** — Montanistae (saec. II) et Novatiani (saec. III) adserebant in Ecclesia non esse potestatem remittendi omnia peccata, sed graviora excipiebant; Tertullianus factus Montanista (*De pudicitia*, c. 9) ait: « Sunt graviora et exitiora quae veniam non capiunt, homicidium, idolatria, fraus, negatio, blasphemia, utique moechia et fornicatio et si qua alia violatio templi Dei ». Et de Novatianis S. Ambrosius (lib. I, *De poenitentia*) dicit: « Sed ajunt Novatiani se exceptis gravioribus criminibus relaxare veniam levioribus ». Quidam putant Montanistas et Novatianos, saltem quosdam, negasse in Ecclesia esse potestatem remittendi peccata. Lutherus dicitur fuisse primus qui poenitentiam esse Sacramentum inficiatus est, quamvis in hac re sicut et in multis aliis sibi constans non fuerit (1). Poenitentiam esse Sacramentum negavit etiam Calvinus (2). Hos magistros in hac re sicut et in aliis secuti sunt multi Lutherani et Calviniani a respectivo magistro appellati, qui in praesenti materia fere omnes adserere videntur poenitentiam non aliud esse quam « recordationem baptismi, nec illam ab isto distingui ». Unde Novatores (saec. XVI) fuerunt primi quos certe dici possit Sacramentum poenitentiae inficiatos esse; nam licet fuerint antiquitus *Montanistae* et *Novatiani* qui potestatem Ecclesiae remittendi peccata restrinxerint docentes quaedam peccata esse irremissibilia (3), non tamen hanc potestatem penitus videntur negasse. Bossuet probat (4) neque *Waldenses*, neque *Wicleffitus*, neque *Hussitas* poenitentiae

(1) Lutherus (lib. de capt. Babyl.) ait: « Principio mihi neganda sunt septem Sacramenta et tantum tria pro tempore ponenda: baptismus, poenitentia, panis ». Et in fine ejusdem libri dicit: « Si rigide loqui velimus tantum duo sunt in Ecclesia Dei Sacramenta: baptismus et panis ».

(2) Lib. Instit. c. 9.

(3) Cf. Tertull. *De pudicitia* c. 2 et 9.

(4) De variat. p. 3, lib. 2.

Sacramentum negasse, sed negasse potestatem remittendi peccata sicut et alia Sacramenta administrandi convenire malis improbisque sacerdotibus.

489. **Conclusio I.** — *In Christi Ecclesia est vera potestas a Christo tradita remittendi peccata.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, nam in Conc. Trid. (Sess. XIV, can. 3) definitum est: « Si quis dixerit verba illa Domini Salvatoris: *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt*, non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in Sacramento poenitentiae, sicut Ecclesia catholica ab initio semper intellexit, detorserit autem contra institutionem hujus Sacramenti ad auctoritatem praedicandi evangelium; anathema sit ». De quibus relatis verbis Christi (Joan. XX, 23) idem Conc. (l. c. cap. I) ait: « Quo insigni facto et verbis tam perspicuis potestatem remittendi peccata ad reconciliandos fideles post baptismum lapsos Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam universorum Patrum consensus semper intellexit ».

Prob. conclusio 1.º ex illis verbis Christi (Matth. XVI, 19) Petro directis: « Tibi dabo claves regni coelorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in coelis, et quodcumque solveris super terram erit solutum et in coelis. Et idem Christus ait Apostolis (ib. c. XVIII 18): Quaecumque adligaveritis super terram erunt ligata et in coelo, et quaecumque solveritis super terram erunt soluta et in coelo. Et (Joan. XX, 21): Sicut misit me Pater et ego mitto vos. Haec cum dixisset insufflavit et dixit eis (Apostolis): Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata etc. — Quae verba quomodo sint intelligenda, idest de vera potestate remittendi peccata, patet non solum ex ipsis verbis in se acceptis, sed etiam ex Conc. Tridentino et ex Patribus quos idem Concilium dicit omnes ita intellexisse.

Dices : Haec verba Christi sunt intelligenda de potestate quam tradidit Apostolis praedicandi evangelium et excitandi fidem, vi cujus homines justificantur seu peccata eis non imputantur.

Resp. 1.º : Haec interpretatio imprimis supponit solam fidem sufficere ad salutem seu ad justificationem, quod esse falsum ostendimus (vol. II, 620-627).

Resp. 2.º : Potestas praedicandi evangelium sicut et potestas baptizandi aliis in locis exprimitur et aliis verbis omnino distinctis, imo collatio hujus potestatis supponit potestatem praedicandi et baptizandi jam collatam discipulis ante mortem et resurrectionem (cf. supra n. 158) ab eodem Christo. Potestatem autem remittendi peccata dedit post resurrectionem. « Istaе duae locutiones Scripturae *praedicare evangelium* et *remittere peccata*, observat Tepe (1), multum inter se differunt tum grammaticae, tum logicae, ut per se manifestum est. Hic confundi non debent. Praeterea Apostoli ex mandato Christi tenentur praedicare evangelium omni creaturae : *Euntes in mundum*, etc. (Marci XVI, 15), at non debent omnium remittere peccata, sed solum eorum qui digni sunt ».

Resp. 3.º : Haec interpretatio omnino violenta est et contra hermeneuticae leges ; nam verba relata nullo modo significant praedicationem ipsam, et discipuli nihil intellexissent si hoc Christus voluisset significare, neque enim ex illis verbis haec significatio deducitur, neque ex modo loquendi Christi, quasi scilicet tali figura usus fuerit, cum in Sacra Scriptura nullum vestigium talis figuratae locutionis inveniatur. Verba ergo illa litteraliter accipienda sunt. Quod quidem confirmatur ex illis Christi verbis antecedentibus ex Joanne relatis, idest : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*. Atqui Christus non solum ad praedicandum missus est, sed etiam ad remittenda peccata, et quidem

---

(1) De poenit. n. 432.

potestatem habuisse remittendi peccata non solum verbis adseruit, sed etiam miraculis probavit, ut patet ex illo (Matth. IX, 6): *Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem remittendi peccata, ait paralytico* etc. Sed ipsum Concilium Trid. de vera potestate remittendi peccata intelligi vult illa verba et definit, adlegans etiam ut testimonium auctoritatem et consensum Patrum, ut dictum est. — Unde merito damnata est a Sacr. Cong. S. Officii (Decr. Lamentabili die 3 Julii 1907) sequens propositio (quae est 47): « Verba Domini: *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt* (Jo. XX, 22, et 23) minime referuntur ad sacramentum poenitentiae, quidquid Patribus Tridentinis asserere placuit ».

2.º *Prob. ex traditione*: Tertullianus imprimis hanc potestatem agnoscit, quamvis reextrinxerit. Ita enim Montanista factus inducit catholicum sibi quasi obicientem, cui respondet: « Sed habet, inquis, potestatem Ecclesia delicta donandi: hoc ego magis et agnosco et dispono, sed non faciam ne ut alia delinquam » (1). — Et S. Cyprianus (2) dicit: « Confiteantur singuli quaesio vos delictum suum, dum adhuc qui deliquit in saeculo est, dum admitti confessio ejus potest, dum satisfactio et *remissio facta per sacerdotes* apud Deum grata est ». — Firmilianus Episc. n. XII (Inter Cyprianas epist. LXXV) ait: « Potestas peccatorum remittendorum Apostolis data est et Episcopis qui eis ordinatione vicaria successerunt ». — Et Origenes (3) scribit: « Pontifice opus est ut remissionem accipere possit » lapsus. — Et Lactantius discernens Ecclesiam catholicam ab haereticorum sectis ait: « Sciendum est illam esse veram (*Ecclesiam*) in qua est religio, confessio et poenitentia, quae peccata et vulnera quibus subjecta est imbecillitas

(1) De Pudicitia, fere in fine.

(2) Lib. de lapsis n. XX.

(3) Hom. X in Num n. I. Cf. etiam De oratione cap. XXVIII.

carnis, salubriter curat » (1). — S. Athanasius dicit : « Si nondum soluta sunt vincula tua, trade te ipsum discipulis Jesu ; adsunt enim qui nos solvant, accepta ea a Salvatore potestate, his verbis : *Quodcumque ligaveritis etc. ac quorum remiseritis peccata etc.* » (2). — S. Ambrosius dicit : « Cur baptizatis si per hominem peccata dimitti non licet ? In baptismo utique remissio peccatorum omnium est. Quid interest utrum per poenitentiam an per lavacrum hoc jus sibi datum sacerdotes vindicent ? Unum in utroque mysterium est. Sed dicis : quia in lavacro operatur mysteriorum gratia. Quid in poenitentia ? nonne nomen Dei operatur ? » (3). — S. Pacianus scribit : « Nunquam Deus non poenitenti comminaretur nisi ignosceret poenitenti. Solus hoc, inquires, Deus poterit. Verum est, sed et quod per sacerdotes facit ipsius potestas est. Nam quid est illud quod Apostolis dicit : *Quae adligaveritis in terris ligata erunt in coelis etc.* ? An tantum hoc solis Apostolis licet ? » — Omnes fere alii Patres afferri possent, sed brevitate gratia omittimus. (Cf. S. Joan. Chrysost. l. III *De Sacerd.* n. 5, S. August. *Sermon.* 351, c. 5, n. 8, et *Ep.* 228, n. 8).

Confirmatur ex ritu quem servat Ecclesia in ordinatione sacerdotum, nam in Ecclesia latina ait Episcopus ordinans : « *Accipe Spiritum Sanctum : quorum remiseris peccata remittuntur eis etc.* ». — Et in Ecclesia Graeca, facta ordinatione, supponitur concessa sacerdoti ordinato haec potestas, sic enim orat : « Unigente fili, qui in facies Apostolorum tuorum insufflasti dicens : *Accipite Spiritum Sanctum etc.* Tu, Domine, per sanctos Apostolos tuos sacerdotibus pro tempore in Ecclesia tua sancta repertis dimittendi peccata, et ligandi atque solvendi omne vinculum iniquitatis facultatem concessisti ». — Accedit argumentum ex praxi

---

(1) Lib. IV, *Instit. div.* c. III.

(2) Tract. in illud : *Euntes in pagum.* (Ed. Maurin. Parisiis 1696).

(3) Lib. I. *De poenitentia*, c. VIII, n. 36.

antiquissima, et similiter ex antiquissimis ritualibus, ex ipsa praescriptione quae tali ac tanta antiquitate donatur ut nullum initium institutionis hujus potestatis sacerdotibus concessae inveniatur, praeter illud quod ex ipso Christo verbis evangelicis adduximus. Addi potest et alia confirmatio validissima, ex eo scilicet quod tum episcopi, tum Pontifices in primis Ecclesiae saeculis vehementer insurrexerint contra haereticos illos qui minuere potestatem Ecclesiae remittendi peccata; unde contra Montanum in Phrygia episcopi Asiae tanquam in haereticum insurrexerunt ipsumque damnarunt, et Zephyrinus Rom. Pont. statuit ut maechis etiam venia concederetur, quod negabatur a Montanistis. Item Novatiani damnati sunt in Conc. Romano 60 episcoporum a. 255 celebrato et in Conc. Antiochaeo et Carthaginensi. — In Conc. Latheranensi IV praecceptum datum fuit semel quotannis sacerdoti confitendi peccata. Plura alia afferri possent.

490. Conclusio II. — *In Christi Ecclesia est potestas remittendi omnia peccata post baptismum commissam, licet gravissima.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, sicut et praecedens, ut patere potest ex dictis; nam tum Scriptura, tum Concilium Trid. loquitur de potestate remittendi peccata, non cum restrictione, sed sine restrictione, ut patet legenti. Insuper tum a Pontificibus, tum a Conciliis plurimis, tum a Patribus damnata est et reprobata doctrina Montanistarum et Navatianorum.

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura: Praeter adlata (n. praec.) testimonia afferri possunt sequentia (Ezechiel XVIII, 21): Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis quae operatus est vita vivet et non morietur; omnium iniquitatum ejus non recordabor. Nunquid voluntatis meae est mors impii? Unde et David post peccatum adulterii et homicidii veniam consecutus est. S. Petrus (Ep. II, 3-9) dicit: Patienter agit (Dominus) propter vos nolens aliquos perire sed omnes ad poenitentiam reverti.

Prob. vel melius dicam confirmatur ex Patribus: Impri-
mis ipsemet Tertullianus adhuc catholicus existens dicit:
« Omnibus ergo delictis seu carne, seu spiritu, seu
facto seu voluntate commissis qui poenam per iudicium
destinavit Deus, idem et veniam per poenitentiam spo-
ndit » (1). Et ait: « Nam et moechis a nobis poeni-
tentiae tempus conceditur et pax datur »; et infra subdit:
« A poenitentia agenda neminem debere prohiberi et de-
precantibus ac exorantibus Dei misericordiam.... per sacer-
dotes ejus pacem posse concedi ». — S. Pacianus scribit (2):
« *Quaecumque solveritis, omnino nihil excepit* ». — S. Ful-
gentius dicit: « Qui non credit intra Ecclesiam catholi-
cam cuncta relaxari posse peccata, ipse sibi remissionem
peccatorum denegat si de hoc saeculo in eadem impoeni-
tentis cordis duritie perseverans alienatus ab ecclesiastica
potestate discedat ». — S. Augustinus dicit: « Nec eos au-
diamus qui negant Ecclesiam Dei omnia posse peccata di-
mittere. Itaque miseri dum in Petro petram non intelli-
gunt et nolunt credere datas Ecclesiae claves regni coe-
lorum, ipsi eas de manibus amiserunt ».

2.º *Prob.* ex Conc. Latheranensi dicente (cap. I.): « Si
post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in
peccatum, per veram potest semper poenitentiam reparari ».
(Cf. Conc. Trident. Sess. VI, can. XXIX, et cap. 14 et
Sess. XIV, can. I) (3).

491. **Obj. I.** — Apost. (Heb. VI, 4) dicit: *Impossi-
bile est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam
donum coeleste, et participes facti sunt Spiritus Sancti.... et
prolapsi sunt, rursus renorari ad poenitentiam*; et prose-
quitur (c. X, 26) dicens: *Voluntarie enim peccantibus nobis
post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro
peccatis hostia*.

---

(1) De poenit. c. IV.

(2) Epist. III, n. 12.

(3) Lib. I *De remiss. peccat.* c. XXIII.

Resp.: Haec et similia intelligenda sunt de magna difficultate quae est in eis ad conversionem seu poenitentiam. Vel etiam intelligenda sunt de renovatione per baptismum, ut interpretatur Chrysostomus, qui observat « non dixisse Apostolum: non est amplius poenitentia. neque est amplius remissio, sed: *Non est amplius hostia*, hoc est crux secunda seu secunda passio Christi, unde novus instituatur baptismus ». S. Augustinus ait (1): « Significasse Apostolum non posse deinceps qui peccaverit iterum baptizando purgari, quo intellecto non intercluditur poenitendi locus ». Unde S. Thomas scribit: « Est ergo intelligendum, sicut dicit Augustinus quod non dicit, quod impossibile est poenitere, sed quod impossibile est *rursus renovari*, idest baptizari *per lavacrum regenerationis et renovationis*: nunquam enim homo posset sic poenitere quod posset iterum baptizari (Tit. III) » (2). S. Athanasius ait haec dicta ab Apostolo fuisse ob errorem Hebraeorum qui habentes plura et quasi quotidiana baptismata, putabant idem in religione christiana contingere. Addi potest nimis probare hoc argumentum. videlicet neque apud Deum esse remissibile tale peccatum; unde cum in praecitatis verbis non sit sermo de limitatione potestatis traditae Ecclesiae, si probat aliquid. probat contra ipsos haereticos qui docent omnia peccata esse remissibilia apud Deum.

492. **Obj. II.** — Joan. (I. ep. c. V, 16) ait: *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis*. Ergo non solum per novum baptismum, sed nullo modo est remissibile tale peccatum.

Resp.: 1.º Imprimis nimis probat hoc argumentum sicut praecedens, idest probat contra ipsos haereticos, cum sit sermo de remissione peccati per comparisonem ad Deum.

---

(1) In Epist. ad Rom.

(2) Lect. I. in epist. ad Heb. c. VI.

2.º Exponi possunt talia verba de magna difficultate obtinendi etiam per orationem a Deo misericordiam et gratiam ad convertendum taliter peccantem. 3.º Potest exponi de peccato impenitentiae finalis, quatenus scilicet homo moritur non se poenitendo: peccatum autem sine poenitentia non remittitur, et tale peccatum dicitur usque ad mortem, idest peccatum in quo quis moritur. S. Augustinus intelligere videtur de peccato infidelitatis usque ad mortem, ait enim « De quo peccato quoniam non expressum est, possunt multa et diversa sentiri: ego autem dico id esse peccatum, fidem, quae per dilectionem operatur, deserere usque ad mortem ». Imo haec verba S. Augustini possunt intelligi de amissione fidei quatenus formatae a charitate, et ideo de quocumque peccato mortali perseverante usque ad mortem, quod est ipsa impenitentia finalis.

493. **Obj. III.** — Dominus ait (Math. XII, 31): *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus; spiritus autem blasphemiae non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum non remittetur ei neque in hoc saeculo, neque in futuro.*

Resp.: 1.º Haec verba imprimis probant etiam contra ipsos haereticos si quid probant, ut dictum est de aliis supra relatis, quia non est sermo de potestate Ecclesiae, ut patet. 2.º Per Spiritum blasphemiae potest intelligi ipsa perseverantia in spiritu blasphemiae, ut sit sensus, quod dum quis permanet in spiritu blasphemiae, hoc peccatum et ipsum peccatum blasphemiae non remittetur ei; remittitur autem blasphemia dum quis non manet in spiritu blasphemiae se poenitendo; per peccatum autem contra Spiritum Sanctum Augustinus nihil aliud intelligit quam impenitentiam finalem (1); dicitur autem peccatum in Spiritum

---

(1) Serm. LXXI de verbis Domini et lib. I de Serm. Dom. in monte c. XXII.

Sanctum, ait S. Thomas, « quia est contra remissionem peccatorum quae fit per Spiritum Sanctum, qui est charitas et Patris et Filii. — 3.º Dici potest quod si per peccatum contra Spiritum Sanctum non intelligatur *impoenitentia finalis*, sed quaedam alia peccata, ut puta impugnationio voluntaria veritatis agnitae, a Deo revelatae praecipue, et opera Spiritus Sancti tributa doemoni, tunc dicuntur irremissibilia talia peccata ob maximam difficultatem remissionis apud ipsum Deum, non ob defectum clavium, sed ob defectum dispositionum in peccatore, quae nonnisi a gratia divina habentur, et haec ab eo difficillime obtinetur.

494. **Conclusio III.** — *Potestas, quae est in Christi Ecclesia concessa ministris circa peccata, non est potestas declarandi tantum, sed est vera potestas remittendi peccata.*

Prob. 1.º ex verbis Scripturae supra relatis in quibus Christus promisit dare *claves* regni *coelorum* Apostolis ejusque successoribus, illis autem quibus traduntur *claves* traditur vera potestas aperiendi, quod in praesenti casu non fit nisi per ipsam remissionem peccatorum. 2.º Evidenter habetur ex aliis Scripturae verbis quibus Christus talem potestatem se conferre dicit, quam scilicet ipsemet habet a Patre suo, dicitur enim: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos... quorum remisistis peccata* etc. Ipse autem habebat veram potestatem dimittendi peccata (1). Testimonia Patrum non afferro, quia sufficiunt ea quae supra relata sunt, et quaedam afferemus (concl. seq.).

495. **Corollarium.** — Ex quibus patet remissionem peccatorum fieri per actum vere judiciale; quod etiam dogma fidei est, nam Conc. Trid. (Sess. XVI, can. IX) definit: « Si quis dixerit absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum judiciale, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata

---

(1) Cf. Lucae V, 24.

confitenti, modo tantum credat se esse absolutum; anathema sit ».

496. **Obj. I.** — Scholastici insignes, ut Magister Sententiarum, S. Bonaventura, Alensis et alii docuerunt potestatem Ecclesiae circa remissionem peccatorum esse declaratoriam tantum. Ergo ex traditione non habetur potestatem esse actum judicalem et veram potestatem remittendi peccata.

Resp. negando consequentiam, quae non sequitur ex praemissis, nam multi scholastici, imo major pars scholasticorum cum S. Thoma, oppositum retinuerunt, et oppositum habetur ex Sacra Scriptura et ex Patribus. Tunc autem licebat praedictis theologis suam retinere sententiam, quia contrarium ut dogma fidei non fuerat ab Ecclesia propositum. Neque tamen eorum sententia habet aliquid commune cum sententia Novatorum, nam ipsi putabant solum iis peccata remitti qui actum contritionis haberent, non sufficere vero actum attritionis. Unde neque adserebant solam fidem sufficere ad salutem, neque per solam non imputationem hominem justificari, neque potestatem clavium restringebant. Imo requirebant iudicium saltem declaratorium circa debitas dispositiones poenitentis qui praesentari sacerdoti et accusare peccata tenebatur, et augmentum gratiae suscipiebat per ejusdem sacerdotis absolutionem. Andreas Wega qui Conc. Trid. interfuit, ita loquitur de illis scholasticis: « Existimandum non est eos cum illis (idest cum Novatoribus) sensisse, qui absolutiones sacerdotum inanes credunt. Nam et ad augmentum gratiae et ad remissionem poenae debitae pro peccatis omnibus rite sua peccata confessis utilem eam esse tradiderunt; et hac ratione tueri eos possumus ne videantur adversari definitionibus Ecclesiae » (1).

---

(1) Lib. XIII in decret. Conc. Trid. de justif. c. 38.

497. **Obj. II.** — Solus Deus habet potestatem remittendi peccata. Ergo haec Ecclesiae non competit.

Resp.: dist. antec.: Ut causa principalis efficiens justificationis, *conc.*; per exclusionem causae secundariae instrumentalis et ministerialis, *nego*. Et *dist. consequ.*: Non competit Ecclesiae potestas efficiens principalis, *conc.*, instrumentalis et ministerialis, *nego*.

498. **Conclusio IV.** — *Poenitentia est verum et proprium Sacramentum a Christo institutum.* — Haec conclusio est dogma fidei a Conc. Trid. definitum his verbis (Sess. XIV, can. I): « Si quis dixerit in catholica Ecclesia poenitentiam non esse vere et proprie Sacramentum pro fidelibus quoties post baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis a Christo Domino nostro institutum; anathema sit ». Et (can. II). « Si quis Sacramenta confundens, ipsum baptismum poenitentiae Sacramentum esse dixerit quasi haec duo Sacramenta distincta non sint atque ideo poenitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari; anathema sit ». — Unde et S. Off. die 3 Julii 1907 damnavit hanc prop. (quae est 43): « Usus conferendi baptismum infantibus evolutio fuit disciplinaria, quae una ex causis extitit ut sacramentum resolveretur in duo, in baptismum scilicet et poenitentiam ».

Prob. conclusio: 1.º ex Sacra Scriptura, ex qua habetur quod poenitentia importat signum sensibile, quo homo sanctificatur, distinctum a baptismo: nam baptismum Christus instituit ante passionem suam, et similiter ante passionem dedit potestatem Apostolis illud conferendi, qui etiam ante Christi passionem contulerunt, ut patet ex Joanne IV (cf. supra n. 158); e contra poenitentiam instituit post resurrectionem suam cum dedit Apostolis potestatem remittendi peccata dicens: *Sicut misit me Pater et ego mitto vos etc.* (cf. supra n. 490); quae potestas exercenda committebatur per signum sensibile, homo enim cum alio homine non nisi per signa sensibilia communicat. Unde ex

parte Apostolorum et successorum eorum requiritur exercitium hujus potestatis exterius per aliquod signum sensibile manifestativum remissionis peccatorum quae in nomine Christi tribuenda est : et ex parte peccatoris signum requiritur aliquod manifestativum peccatorum suorum ut remissionem accipiat, unde dicit Joannes (I Ep. c. I, 9) : *Si confitemur peccata nostra, fidelis est et justus Deus ut remittat nobis peccata nostra.* — Quae confessio necessaria est peccatori baptizato cum per baptismum non possit amplius renovari juxta illud Apostoli (Heb. VI, 4) : *Impossibile est eos qui semel illuminati et prolapsi sunt rursus renovari* (cf. n. 491).

Prob. 2.º ex traditione : Imprimis indicium Sacramenti poenitentiae ut distincti a baptismo habetur in opella *Didachè duodecim Apostolorum* scripta in 1.º saeculo, nam cap. IX prohibetur ne quis recipiat Eucharistiam nisi baptizatus his verbis : « Nemo edat neque bibat de vestra Eucharistia nisi fuerit baptizatus in nomine Domini ». Et cap. XIV, supposito baptismo, hortatur fideles ad offerendum sacrificium purum *per confessionem peccatorum* quolibet die dominica, dicitur enim : « Die dominica quae est dies Domini, congregati, frangite panem et gratias agite post confessionem peccatorum vestrorum, ut sacrificium vestrum sit purum ». Non ergo per rememorationem baptismi purificari censebantur, sed per confessionem peccatorum. Et (cap. IV, 14) dicitur : « In conventu seu in Ecclesia (ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ) confiteberis peccata tua ». Quod praeceptum videtur generalius esse quam praecedens praescriptio, nam haec specialiter ordinatur ad fractionem panis. Quae verba, etiam si respicere dicantur confessionem publicam, tamen implicite supponunt confessionem privatam et auricularem, nam si peccata publice confitebantur fideles ut remissionem peccatorum reciperent, quanto verisimilius est confessos fuisse etiam privatim apud sacerdotem ? gravius enim valde est publice confiteri peccata quam privatim apud ipsos Apostolos et

eorum successores, penes quos erat potestas remittendi peccata. — Accedunt Patres: Tertullianus (De lib. poenitentiae c. VII) dicit: « Intinctionis sera obstructa.... collocavit in vestibulo poenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat ». Et (cap. VIII-IX) ait: « Si poeniteat ex animo.... si patrem repetas vel offensum: *Deliqui, dicens, pater, nec dignus ego jam vocari tuus*. Tantum relevat confessio delictorum quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est; dissimulatio contumaciae. Hujus igitur *poenitentiae secundae* et unius, quanto in arcto negotium est, tanto operosior probatio est; ut non sola conscientia praeferatur, sed aliquo etiam actu administretur. Is actus, qui magis Graeco vocabulo exprimitur et frequentatur, *exomologesis* est, qua delictum Domino confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione poenitentia nascitur, poenitentia Deus mitigatur. Itaque *exomologesis* prosternendi et humilificandi hominis disciplina est ». Et prosequitur Tertullianus dicens quod confessio seu *exomologesis* alia injungit, unde dicit: « Conversationem injungens misericordiae illicem, de ipso quoque habitu atque victu mandat; sacco, cineri incubare .. presbyteris advolvi etc. »: quibus verbis est sermo de satisfactione quae in Sacramento poenitentiae injungitur, addit enim: « Haec omnia *exomologesis* ut poenitentiam commendat ut de periculi timore Dominum honoret ut in peccatorem ipsa pronuntians pro Dei indignatione fungatur et temporali affectione aeterna supplicia non dicam frustretur, sed expungat ». — S. Pacianus (Ep. III ad Sympron.) scribit: « Baptismus Sacramentum est dominicae passionis, poenitentium venia, meritum confitentis. Illud omnes adipisci possunt, quia gratia Dei donum est, idest gratuita donatio; labor vero iste paucorum est, qui post casum resurgunt, qui post vulnera convalescunt, qui lacrymosis vocibus adjuvantur, qui carnis interitu reviviscunt ». — S. Ambrosius ait (lib. I de poenit. c. VIII): « Quid in-

terest utrum per poenitentiam an per lavacrum jus (remittendi peccata) sibi datum sacerdotes vindicent? etc. » (Cf. n. 473). — S. Cyrillus Alex. (l. XII in Joan.) dicit: « Duobus modis Dei Spiritu afflati homines peccata remittunt et retinent, vel cum dignos admittunt ad baptismum et indignos excludunt; vel cum filios Ecclesiae peccantes corripiunt ac poenitentibus ignoscunt ». — Merito ergo condemnata est a Sac. Congr. S. Officii (die 3 Julii 1907 Decr. Lamentabili) sequens *prop.* (quae est 46): « Non adfuit in primitiva Ecclesia conceptus de christiano peccatore auctoritate Ecclesiae reconciliato; sed Ecclesia nonnisi admodum lente hujusmodi conceptui assuevit. Imo etiam postquam poenitentia tanquam Ecclesiae institutio agnita fuit, non appellabatur sacramenti nomine, eo quod haberetur uti sacramentum probrosum ». — Infra dum de confessione agemus alia testimonia afferentur.

3.º *Prob. ratione*: In poenitentia quae dicitur Sacramentum omnia adsunt requisita ad verum Sacramentum habendum et distincta a requisitis essentialibus Sacramenti baptismatis. Ergo est verum Sacramentum. — *Prob. antec.*: Ex parte peccatoris poenitentis significatur aliquid sanctum, idest habetur signum sensibile significans sanctitatem et gratiam, nam peccator poenitens per ea quae facit et dicit in hoc Sacramento, obtestatur cor suum a peccato recessisse; et similiter ex parte sacerdotis absolventis habetur signum gratiae et causa, etenim sacerdos per ea quae agit et dicit circa poenitentem, significat opus Dei remittens peccata, imo et vere ipsemet sacerdos peccata remittit per illam potestatem quam accipit a Christo in persona Apostolorum, ut supra probavimus (cf. n. 489). Peccata autem non remittuntur nisi per collationem gratiae.

CAPUT XLII.

De materia et forma Sacramenti poenitentiae

(S. Th., l. c. a. II-III, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII, JOANN.

A S. THOMA, BILLOT.

Cf., GONET, l. c. a. III-IV; BILLUART, l. c. a. II-III;

GOTTI, l. c. qu. I. dub. II; JESSEN, l. c. qu. III; KNOLL, l. c. a. IV;

TEPE, l. c., c. II).

499. Duplex materia in Sacramento poenitentiae.

— In Sacramento poenitentiae duplex materia distinguitur sicut et in aliis, videlicet materia remota et materia proxima. Circa materiam remotam, saltem in genere, theologi conveniunt adserentes esse omnia peccata post baptismum commissa, sed quoad materiam proximam dissentire videntur.

500. Sententiae theologorum quoad materiam proximam. — *Prima* sententia, quae est Guillelmi Antisiodorensis, et Alexandri Alensis (1) adserit materiam proximam poenitentiae esse impositionem manuum a sacerdote factam verba absolutionis proferente. Sed hanc sententiam fere omnes theologi rejiciunt. — *Secunda* sententia est Scoti docentis tres actus poenitentis non esse materiam proximam seu partes intrinsecas poenitentiae, sed dispositiones quasdam praerequisitas, unde in hac sententia tota essentia Sacramenti in absolutione sacerdotis consistit; distinguit enim Scotus sonum verborum sacerdotis et sensum, et primum dicit materiam, secundum formam. — Durandus docet materiam proximam esse confitentis *confessionem*, non autem contritionem, quae praecedere debet tanquam dispositio, sed non pertinet ad essentiam Sacramenti utpote invisibilis et mere interna; satisfactionem autem non esse nisi ejusdem poenitentiae fructum. — *Quarta* sententia

---

(1) P. IV Summae q. V, membr. I, a. I.

quae est S. Thomae et quae fere communis inter theologos evasit, docet materiam proximam sacramenti poenitentiae esse tres actus poenitentis, videlicet *contritionem*, *confessionem*, *satisfactionem* (1).

501. **Conclusio I.** — *Materia proxima Sacramenti poenitentiae sunt tres actus poenitentis, idest contritio, confessio et satisfactio.*

Prob. conclusio: 1.º In Conc. Florentino (Decreto unionis) dicitur: « Quantum Sacramentum est poenitentia cujus quasi materia sunt actus poenitentis qui in tres distinguuntur partes, quarum prima est *contritio*.... secunda est oris *confessio*.... tertia *satisfactio* pro peccatis »; et in Conc. Trid. dicitur (Sess. XIV can. 4): « Si quis negaverit ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in poenitente quasi materiam Sacramenti poenitentiae, videlicet *contritionem*, *confessionem* et *satisfactionem*, quae tres poenitentiae partes dicuntur.... anathema sit ». Catechismus autem Romanus explicat quomodo accipienda sit particula *quasi*, dicens: « Neque vero hi actus *quasi materia* appellantur, quia verae materiae rationem non habeant; sed quia ejus generis materia non sint, quae extrinsecus adhibeatur, ut aqua in baptismo et chrisma in confirmatione ».

2.º *Prob. ratione theologica:* Materia proxima in quolibet Sacramento illa res est quae proxime significat effectum Sacramenti et cujus significatio magis et plene determinatur per ipsam significationem formae seu per ipsam formam. Atqui tres praedicti actus exterius espressi significant effectum Sacramenti poenitentiae, idest recessum a peccato et accessum ad Deum, et eorum significatio magis, imo plene determinatur per formam, idest per ipsa verba sacerdotis dicentis: *Ego te absolvo a peccatis tuis*, nam haec verba exprimunt remissionem peccatorum ex

---

(1) Cf. S. Th. P. III. qu. XC. a. I. c.

parte Dei et ideo conjunctionem animae ad ipsum Deum. Ergo praedicti tres actus sunt materia proxima Sacramenti poenitentiae.

502. **Corollaria.** — I. Quia materia Sacramenti debet esse res sensibilis (cf. n. 6), ideo praedicti actus non sunt materia poenitentiae nisi quatenus sunt ordinati ad exteriorem manifestationem, vel prout exteriorem manifestationem important, vel secundum quod ordinantur ad manifestationem exteriorem per actus sensibiles exteriores (cf. qu. LXXVIV, a. I ad 1.^m).

II. Contritio prout est in corde, idest secundum *essentiam* considerata, pertinet ad interiorem poenitentiam, sed virtualiter pertinet ad exteriorem poenitentiam inquantum scilicet implicat propositum confitendi et satisfaciendi, et sic est materia Sacramenti. Et similiter satisfactio confert gratiam prout est in voto, et sic est materia essentialis et necessaria ad Sacramentum; et auget eam prout est in executione, et sic dicitur pertinere ad Sacramentum ut pars integralis (1).

III. Actus exteriores sensibiles se habent in hoc Sacramento sicut aqua in baptismo vel chrisma in confirmatione.

503. **Differentia Sacramenti poenitentiae a Sacramentis quorum materia est res corporalis proprie.** — Materia corporalis proprie dicta non adhibetur in Sacramento poenitentiae, sed adhibetur in baptismo, et in aliis Sacramentis, excepto matrimonio, sed loco materiae et ut materia adhibentur actus poenitentis. Unde: 1.º Inter Sacramentum poenitentiae et Sacramentum baptismatis, confirmationis, extremae unctionis etc. haec est differentia quod in Sacramento poenitentiae ex necessitate quasi de essentia Sacramenti requiruntur actus poenitentis; sed in aliis praedictis actus suscipientis Sacramentum non re-

---

(1) Cf. S. Th. p. III. qu. XC. a. II, ad 1.^m et 2.^m

quiruntur de essentia, nam de essentia est materia corporalis in illis, actus autem sunt quaedam dispositiones tantum. « In illis Sacramentis, ait Angelicus, in quibus confertur excellens gratia quae superabundat omnem facultatem humani actus, adhibetur aliqua corporalis materia exterius; sicut in *baptismo*, ubi fit plena remissio peccatorum, et quantum ad culpam et quantum ad poenam; et in *confirmatione* ubi datur plenitudo Spiritus Sancti; et in *extrema unctione* ubi confertur perfecta sanitas spiritualis, quae provenit ex virtute Christi quasi ex quodam extrinseco principio. Unde si qui actus humani sunt in talibus Sacramentis, non sunt de essentia Sacramentorum, sed dispositive se habent ad Sacramenta. — In illis autem Sacramentis quae habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsi actus humani sensibiles sunt loco materiae; ut accidit in poenitentia et matrimonio; sicut etiam in medicinis corporalibus quaedam sunt res exterius adhibitae, sicut emplastra et electuaria; quaedam vero sunt actus sanandorum, puta exercitationes quaedam » (1). 2.º In Sacramento poenitentiae materia non adhibetur a ministro, sed a Deo interius operante et movente hominem ad tales actus; idest ad actus humanos qui sunt materia hujus Sacramenti et qui proveniunt ex inspiratione interna (2).

504. **Corollarium.** — Sicut et in aliis Sacramentis ita etiam in poenitentia est aliquid quod est Sacramentum tantum, scilicet actus exterius exercitus tam per peccatorem poenitentem, quam etiam per sacerdotem absolventem. Res autem et Sacramentum est poenitentia interior peccatoris; res autem tantum et non Sacramentum est remissio peccati. Quorum primum totum simul sumptum est causa secundi, primum autem et secundum sunt quodammodo causa tertii. Videlicet actus exterius poenitentis

---

(1) S. Th. I. c. ad 1.^m

(2) Ibid. ad 2.^m

quatenus a corde attrito derivatur, idest ipsa confessio quatenus importat etiam ipsum votum satisfactionis simul cum absolutione sacerdotis, est causa contritionis perfectae quae est res et Sacramentum: et haec duo, idest confessio praedicta et contritio, sunt quodammodo causa remissionis peccati. Unde dicitur quod poenitens vi Sacramenti ex attrito fit contritus. Dixi quod prima duo *quodammodo* sunt causa tertii, idest remissionis peccatorum, quia proprie non habent veram rationem causae justificationis, sed dispositionis tantum, ut probatum est in tractatu de gratia (vol. II n. 609).

505. **Conclusio II.** — *Materia remota Sacramenti poenitentiae sunt peccata actualia, principaliter tamen omnia mortalia, secundo vero venialia, vel mortalia adhuc remissa per Sacramentum poenitentiae, non autem peccatum originale.* — Adverte ante probationem conclusionis quod in alio sensu materia remota in hoc Sacramento consideratur ac in aliis Sacramentis, nam in aliis materia remota acceptatur et adhibetur ad utilitatem suscipientis Sacramentum; in hoc autem Sacramento peccata non acceptantur quasi utilia, sed dicuntur materia circa quam ut removenda et destruenda.

Prob. 1.^a pars conclusionis: Illa est materia hujus Sacramenti poenitentiae de qua potest esse materia proxima, idest contritio, confessio, satisfactio. Atqui contritio, confessio, satisfactio potest esse de omnibus peccatis actualibus, et non potest esse nisi de peccatis actualibus quae homo propria voluntate commisit. Ergo haec omnia possunt esse et sunt materia remota poenitentiae.

Prob. 2.^a pars quae imprimis habetur ex Conc. Trid. dicente (sess. XIV, can. 7): « Si quis dixerit in Sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur; anathema sit ». Non autem est necessarium confiteri peccata venialia, quia aliis etiam mediis

remitti possunt, ut dicetur infra, quamvis tamen possint remitti etiam per Sacramentum poenitentiae. Similiter peccata mortalia jam confessa remissa sunt quoad culpam et poenam aeternam, licet quoad poenam temporalem non semper totaliter remittantur: et ideo non sunt materia necessaria neque principalis confessionis, sed libera et secundaria.

506. **Conclusio III.** — *Forma absolutionis Sacramenti poenitentiae est: Ego te absolvo.* — (S. Th., l. c. a. III).

Prob. 1.º ex Concilio Florentino et Tridentino: Primum sic dicit: « Forma hujus Sacramenti (*poenitentiae*) sunt verba absolutionis quae sacerdos profert cum dicit: *Ego te absolvo* ». Et secundum ait (sess. XIV, cap. 3): « Docet sancta synodus Sacramenti poenitentiae formam, in qua praecipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse: *Ego te absolvo* ».

2.º *Prob.* ratione ex Sacra Scriptura desumpta quam habet S. Thomas in arg. *sed contra*: Sicut Dominus dixit discipulis (Matth. c. ult. 19): *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos* etc. ita dixit Petro (Matth. XVI, 19): *Quodcumque solveris* etc. et aliis discipulis (Matth. XVIII, 18): *Quodcumque solveritis*; et (Joan. XX, 23): *Quorum remiseritis peccata* etc. Sed sacerdos auctoritatem illorum verborum Christi fretus dicit: *Ego te baptizo*. Ergo eadem auctoritate dicere debet in hoc Sacramento: *Ego te absolvo*.

3.º Forma Sacramenti debet determinare et complere significationem quam habet materia proxima ejusdem Sacramenti respectu ejus quod efficitur in respectivo Sacramento (cf. n. 9 seq.): Atqui haec forma: *Ego te absolvo* determinat et complet significationem materiae Sacramenti poenitentiae, idest contritionis, confessionis et satisfactionis quatenus significatur poenitentem recessisse a peccato, nam talia verba significant liberationem a peccato seu remotionem peccati ad quam ordinatur Sacramentum et eam efficiunt (cf. n. 9). Ergo praedicta verba sunt forma absolutionis in hoc Sacramento.

507. **Observatio.** — A sacerdote in praxi ex ipso Rituale adduntur quaedam alia verba, videlicet: *a peccatis tuis vel ab omnibus peccatis tuis*. Quae verba etiam explicitius determinant significationem. Additur etiam *in nomine Patris et Filii et Sp. S.* et convenienter, nam quia sacerdos sicut minister absolvit, convenienter apponitur aliquid quod pertineat ad primam auctoritatem Dei quae exprimitur in his verbis (cf. S. Th. I. c. ad 3.^m). Insuper, ut ait Tridentinum, « de Ecclesiae sanctae more preces quaedam laudabiliter adjunguntur, ad ipsius tamen formae essentiam nequaquam spectant nec ad ejus Sacramenti administrationem necessariae ». Unde ad essentiam Sacramentalis formae pertinent solum praedicta verba: *Ego te absolvo*; ratio est quia, juxta verba relata Tridentini, praecipua vis Sacramenti poenitentiae consistit in his verbis; omnia enim necessaria significantur, idest tum minister, tum subjectam seu peccator, tum etiam liberatio a peccato.

508. **Quaeres.** — Ad validitatem Sacramenti poenitentiae requiritur ne ut forma exprimatur modo indicativi verbi; vel posset sufficienter exprimi etiam modo deprecativo?

Resp.: Quidam theologi, quos inter S. Thomas, quem sequitur Suarez, Gonet, Billuart et communiter Thomistae quibus accedit Berti etc. respondent affirmative ad 1.^{am} partem. Alii vero, quos inter citatur Card. Gotti, Juenin, Tournely etc. affirmative respondent ad 2.^{am} partem quaesiti. — Sed sententia S. Thomae videtur veritati conformior post definitionem Concilii Tridentini (1). Tamen ab omnibus conceditur praefatam formam esse de stricto praecepto, et exigi ex determinatione Ecclesiae.

---

(1) Cf. Knoll qui habet plura *De poenitentia*, p. IV. sectio II. Tract. II. c. IV. a. IV.

CAPUT LIII.

De necessitate

et institutione Sacramenti poenitentiae

(Cf. S. THOM. p. III. qu. LXXXIV, a. VII, cum Comm. supra citatis.
 Et S. Th. Suppl. qu. VI — Cf. etiam GONET, l. c. disp. I. a. II et V;
 BILLUART. l. c. diss. I; a. IV; GOTTI, l. c., qu. I et V;
 JUVENIN, qu. V. c. VI; KNOLL, l. c. c. IV. a. III),

509. Dupliciter dicitur aliquid de necessitate salutis. — Aliquid potest esse de necessitate salutis dupliciter: uno modo absolute et simpliciter, et sic dicitur necessarium illud sine quo salus a nullo obtineri potest, sicut gratia Christi et Sacramentum baptismi, (saltem in voto implicito n. 178) per quod aliquis in Christo renascitur; alio modo aliquid dicitur necessarium ex suppositione, quia scilicet, aliqua suppositione facta, sine ipso salus vel finis non potest obtineri. Primo modo non est necessarium Sacramentum poenitentiae: multi enim, ut pueri, salutem consequuntur sine ipso. Igitur sit.

510. Conclusio I. — *Sacramentum poenitentiae saltem in voto est necessarium ex suppositione necessitate praecepti.*

Prob.: Illud est necessarium ex suppositione necessitate praecepti, et quidem divini ad salutem, quod ex Christi institutione et praecepto adhibendum est tanquam medium, aliqua suppositione facta. Atqui supposito peccato, ex Christi Dei institutione et praecepto adhibendum est Sacramentum poenitentiae. Ergo Sacramentum poenitentiae est necessarium necessitate praecepti ex suppositione. — *Prob. minor:* Ad Sacramentum poenitentiae requiritur 1.º ipsa poenitentia interior, quae praecipitur saepe in Sacra Scriptura, unde (Lucae XIII, 5) dicitur: *Si poenitentiam non habueritis, omnes similiter peribitis*; 2.º requiritur confessio oris

exterior facta sacerdoti, quam requiri ex praecepto divino infra probabitur; 3.º requiritur ipsa sacerdotis seu ministri absolutio, quam requiri ex necessitate probabitur etiam infra, et patet ex dictis, et quidem contritis requiritur et sufficit in voto implicito vel explicito, attritis autem in re, nam si non requireretur, frustra Christus dedisset potestatem remittendi et retinendi peccata; et frustra esset confessio, cum homo posset sine sacerdote remissionem peccatorum consequi.

511. **Corollarium.** — Hoc Sacramentum saltem in voto implicito est necessarium peccatoribus post baptismum necessitate medii. Unde Conc. Trid. (sess. XIV, c. 2) ait: « Est autem hoc Sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium ut nondum regeneratis ipse baptismus ».

512. **Obj.** — Sacramentum non est nisi ad purganda peccata. Sed ut dicitur (Prov. X, 12): *Universa delicta operit charitas*; et infra (XV, 27): *Per misericordiam et fidem purgantur peccata*. Ergo non requiritur Sacramentum poenitentiae.

Resp. cum S. Thoma quod ex quo aliquis peccatum incurrit, charitas, fides et misericordia non liberant hominem a peccato sine poenitentia; requirit enim charitas quod homo doleat de offensa in amicum commissa et quod amico homo studeat satisfacere, requirit enim ipsa fides ut per virtutem passionis Christi, quae in Sacramentis Ecclesiae operatur, quaerat justificari a peccatis, requirit etiam ipsa misericordia ordinata ut homo subveniat, poenitendo suae miseriae quam per peccatum incurrit, secundum illud (Prov. XIV, 34): *Miseros facit populos peccatum*; unde (Eccl. XXX, 24) dicitur: *Miserere animae tuae placens Deo* (l. c. ad 2.^m).

513. **Conclusio II.** — *Conveniens fuit ut Dominus Sacramentum poenitentiae institueret.* (S. Th. c. 1.).

Prob. : In hoc Sacramento sicut et in aliis duo sunt considerata ut ex institutione Christi provenientia, idest

materia proxima et forma. Atqui ex utroque capite fuit convenienter institutum; et 1.º quidem *ex parte materiae* quae sunt actus poenitentis; nam sicut in aliis Sacramentis materia existit a natura vel ab arte, sicut aqua in baptismo et panis in Eucharistia, ita in hoc Sacramento; nam ex naturali ratione et etiam ex voluntate homo movetur ad poenitendum de malis quae fecit. Ergo sicut fuit conveniens quod in aliis Sacramentis Christus talem materiam adsumi determinaret; ita multo magis in hoc Sacramento quod hoc modo homo poenitentiam ageret.

2.º *quoad formam*: Nam ex Christi passione procedit virtus Sacramentorum. Ergo sicut Christus convenienter instituit formas aliorum Sacramentorum ita et hujus. Unde (Lucae ult. 26) dicitur: *Oportebat Christum pati et resurgere a mortuis die tertia et praedicari in nomine ejus poenitentiam et remissionem in omnes gentes.*

514. **Conclusio III.** — *Dominus Jesus Sacramentum poenitentiae tunc praecipue instituit cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos dicens: Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis etc.*

Prob. 1.º *conclusio* ex Concilio Tridentino ex quo ipsa verba conclusionis litteraliter deprompta sunt (sess. XIV, cap. I).

Prob. 2.º *ratione theologica* ex ipsa Sacra Scriptura: Dominus Jesus Christus tunc hoc Sacramentum instituit cum discipulis dedit potestatem remittendi et retinendi peccata. Atqui discipulis tunc dedit potestatem remittendi et retinendi peccata cum Apostolis dixit: *Accipite Spiritum etc.* Ergo tunc hoc instituit Sacramentum cum praedicta verba dixit discipulis.

515. **Conclusio IV.** — *Sacramentum poenitentiae potest iterari.* — (l. c. a. X).

Prob. 1.º ex Conc. Trid. (sess. XIV, cap. 2) dicente quod Christus fideles « ante hoc tribunal tanquam reos sisti voluit, ut per sacerdotum sententiam non semel, sed quo-

ties ab admissis peccatis ad ipsum poenitentes confugerint possent liberari ».

2.º *Prob. ratione theologica*: Homo inducitur ad misericordiam exemplo divinae misericordiae secundum illud (Lucae VI, 36): *Estote misericordes sicut et Pater vester misericors est*. Sed Dominus hanc misericordiam discipulis suis imponit ut saepius remittant fratribus contra se peccantibus, unde (Matth., XVIII, 21-22) Petro quaerenti: *Quoties peccabit in me frater meus et dimittam ei? usque septies?* Jesus respondit: *Non dico tibi usque septies sed usque septuagies septies*. Ergo etiam Deus septies per poenitentiam veniam peccantibus praebet, praesertim cum doceat nos petere (Lucae XI, 4): *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*.

3.º *Prob. ex dictis supra*, evertendo fundamentum haereticorum, qui, puta Novatiani, ideo negabant posse iterari hoc Sacramentum vel quia putabant charitatem, per quam remittuntur peccata, semel amissa non posse recuperari, vel quia putabant peccatum commissum post veniam alterius peccati adeo esse grave ut fiat omnino irremissibile. Atqui utrumque falsum est, nam et charitas potest admitti, ut probavimus in tractatu de gratia (vol. II. n. 614), et peccatum commissum post veniam obtentam praecedentis peccati remissibile est, tum quia potest esse levius quam praecedens, sicut e. g. injuria contra proximum commissa post veniam obtentam blasphemiae est minoris gravitatis quam ipsa commissa blasphemia, tum etiam quia quodcumque peccatum est remissibile, uti supra probavimus.

516. **Obj.** — Si aliquis vere poeniteat, non iterum peccabit. Ergo vera et sincera poenitentia iterari non potest.

Resp.: *Nego antec.* Ille est irrisor et non poenitens qui simul dum poenitet, agit quod poenitet, vel proponit iterum se facturum quod gessit, vel etiam actualiter peccat eodem vel alio genere peccati. Quod autem aliquis postea

peccat, vel actu, vel proposito non excludit quin prima poenitentia vera fuerit, nunquam enim veritas prioris actus excluditur per actum contrarium subsequenter, sicut enim vere cucurrit qui postea sedet, ita vere poenituit qui postea peccat (S. Th. ib. ad. 4.^m).

CAPUT LIV.

De poenitentia prout est virtus

(S. Th., p. III, qu. LXXXV, cum Comm.

CAJETANI, SUAREZII, SYLVII, JOANN. A S. THOMA, BILLOT.

— Cf. GONET, l. c. disp. II; BILLUART. Diss. II; GOTTI, l. c. qu. II).

517. **Ratio capitis.** — Ad Sacramentum poenitentiae requiruntur actus quidam in suscipiente ipsum et quidem essentialiter ad ipsum Sacramentum poenitentiae pertinentes ut materia proxima ipsius (cf. n. 501), qui actus possunt considerari ut quaedam dispositiones ad gratiam; sed actus quibus homo peccator ad gratiam disponitur sunt praecipue actus virtutis poenitentiae, qui proinde ad Sacramentum poenitentiae essentialiter pertinent. Unde agentes de hoc Sacramento agendum est etiam de poenitentiae virtute.

518. **Poenitentia dupliciter sumitur.** — Poenitentia dicitur a poenitere, poenitere autem est de aliquo prius a se facto dolere, seu tristari; unde poenitentia dolorem et tristitiam importat. Dolor autem vel tristitia dupliciter dicitur, uno modo secundum quod est passio appetitus sensitivi, alio modo secundum quod consistit in voluntate et est actus ipsius. Si poenitentia consideretur prout importat passionem, sic est in appetitu sensitivo et non habet rationem virtutis.

519. **Quaestio.** — Igitur in praesenti quaerimus de poenitentia quatenus importat dolorem vel tristitiam in voluntate, an scilicet habeat rationem virtutis et qualiter.

520. Conclusio I. — *Poenitentia, prout importat actum voluntatis, idest dolorem et tristitiam in ipsa voluntate, habet rationem virtutis.*

Prob. 1.º quia scilicet poenitentia praecipitur a Deo, ut ex dictis patet (n. 510), praeceptum autem datur de actibus virtutum.

Prob. 2.º: Poenitentia prout importat actum voluntatis importat electionem rectam. Atqui electio recta importat rationem virtutis, nam virtus est habitus electivus secundum rationem rectam. Ergo poenitentia, prout est in voluntate habet rationem virtutis. — *Prob. major* ex eo quod pertinet ad rationem rectam ut aliquis doleat de quo dolendum est, praecipue de peccato, et eo modo et fine quo dolendum est; quod quidem observatur in poenitentia de qua nunc loquimur, nam poenitens adsumit moderatum dolorem de peccatis praeteritis cum intentione removendi ea.

521. Conclusio II. — *Poenitentia est specialis virtus.*

Prob. 1.º ex eo quod poenitentia est ex speciali praecepto divino de necessitate salutis, ut supra probatum est.

Prob. 2.º: Ubi occurrit specialis actus laudabilis ibi necesse est ponere specialem habitum virtutis, nam species habituum distinguuntur secundum species actuum ad quos essentialiter habitus ordinantur (cf. phil. II. c. VII, n. 56). Atqui in poenitentia invenitur specialis ratio actus laudabilis, scilicet operari ad destructionem peccati praeteriti inquantum est Dei offensa; quod ad alteram virtutem quam ad poenitentiam non pertinet. Ergo poenitentia est virtus specialis (I. c. a. II).

522. Corollaria. — I. Poenitentia distinguitur a charitate, nam quamvis displicentia peccati praeteriti immediate ad charitatem pertineat sicut et gaudere de bonis praeteritis; tamen intentio operandi ad deletionem peccati praeteriti requirit specialem virtutem sub charitate a charitate distinctam, quae est ipsa poenitentia. (Ib. ad. 1.^m).

II. Et similiter distinguitur ab aliis virtutibus specialibus; nam licet quaelibet virtus specialis ordinetur ad expellendum habitum vitii oppositi; hoc non convenit ei efficienter, sed formaliter, eo modo quo e. g. albedo expellit nigredinem ab eodem subjecto (cf. phil. I. ont. c. XXIV); e contra poenitentia expellit peccatum effective, inquantum scilicet operatur ad destructionem peccati prout est remissibile ex divina gratia homine coeoperante (Ib. ad. 3.^m).

III. Poenitentia quamvis respiciat omnia peccata; tamen hoc non impedit quominus sit virtus specialis, quia ea respicit sub ratione speciali, inquantum scilicet sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suam justificationem (Ib. ad. 2.^m).

523. **Conclusio III.** — *Poenitentia, secundum quod est virtus, est pars justitiae.*

Prob. : Poenitentia non habet quod sit virtus specialis ex hoc solum quod dolet de malo perpetrato (ad hoc enim sufficit charitas), sed ex eo quod poenitens dolet de peccato commissio inquantum est offensa Dei cum emendationis proposito. Atqui emendatio offensus contra aliquem commissae non fit per solam cessationem offensus, sed exigitur ulterius quaedam recompensatio, quae habet locum in offensus in alterum commissis sicut et retributio, quod ad materiam justitiae pertinet. Ergo poenitentia secundum quod est virtus est pars justitiae.

524. **Conclusio IV.** — *Poenitentia pertinet ad justitiam commutativam, non tamen perfecte habet rationem justitiae commutativae.*

Prob. 1.^a pars : Sicut est commutatio quaedam in beneficiis, cum scilicet aliquis pro beneficio recepto gratiam rependit, ita etiam est commutatio in offensus, cum aliquis pro offensa in alterum commissae vel invitatus punitur (quod pertinet ad vindicativam justitiam), vel voluntarie recompensat emendam seu injuriam. Atqui hoc pertinet ad poenitentiam quae respicit personam peccatoris, sicut justitia

vindicativa personam iudicis. Ergo sicut rependere gratias pro beneficio pertinet ad justitiam commutativam, ita etiam poenitentia quae importat commutationem in offensis. (Ib. ar. III. ad 3.^m).

Prob. 2.^a pars ex eo quod justitia commutativa perfecte est inter aequales sicut et *justum simpliciter*, quod exigit ut inter duas personas sit aequalitas, inter Deum autem et hominem non est aequalitas, cum homo sit sub Dei potestate et quoad se et quoad ea omnia quae habet (Ibid. c. et ad 2.^m); neque potest Deo restituere quantum abstulit, sed restituit quantum potest.

525. **Corollaria.** — I. Ex quibus ita definiri potest poenitentia ut est virtus: « *Habitus quo homo inclinatur ad reparandum injuriam Deo per peccatum illatam* ». Ratio est quia poenitentia respicit peccatum ut est laesivum divini juris, scilicet quatenus Deus habet rationem ultimi finis per peccatum laesi.

II. Poenitentia, ergo detestatur peccatum praecipue quatenus ratio ultimi finis a Deo per peccatum excluditur.

III. Poenitentia licet sit directe species justitiae, comprehendit tamen quodammodo ea quae pertinent ad omnes virtutes, inquantum enim est justitia quaedam hominis ad Deum, oportet quod participet ea quae sunt virtutum theologiarum quae habent Deum pro objecto. Unde poenitentia est cum fide passionis Christi per quam justificamur a peccatis et cum spe veniae et cum odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem. — Inquantum vero est virtus moralis participat aliquid prudentiae, quae est directiva omnium moralium virtutum; sed ex ipsa ratione justitiae non solum habet id quod justitiae est, sed etiam ea quae sunt temperantiae et fortitudinis, inquantum scilicet ea quae delectationem causant ad temperantiam pertinent vel terrorem incutiunt, quem fortitudo moderatur, in communionem justitiae veniunt; et secundum hoc ad justitiam pertinet, et abstinere a delectabilibus, quod pertinet ad

temperantiam et substinere dura, quod pertinet ad fortitudinem.

IV. Poenitentia respicit Deum non tanquam objectum, quod est proprium virtutum theologicarum, sed respicit Deum tanquam terminum, inquantum scilicet justitia, cujus poenitentia est pars, est ad alterum, unde et materia poenitentiae non est Deus, sed actus humani quibus Deus offenditur vel placatur, et Deus se habet sicut ille ad quem est justitia (Ib. ad 1.^m).

V. Poenitentia distinguitur a religione in hoc quod religio habet pro objecto cultum divinum uttribuendum Deo ut primo principio et ultimo fini simpliciter in sua excellentia considerato; poenitentia vero respicit id quod est Deo reddendum ut offenso per peccatum, unde respicit Deum ut placandum (1).

VI. Poenitentia ut est virtus est in voluntate sicut in subjecto; nam justitia, cujus pars est poenitentia, est in voluntate sicut in subjecto (2).

526. **Conclusio V.** — *Actus poenitentiae a timore servili procedit sicut a primo motu affectus ad hoc ordinato; a timore autem filiali sicut ab immediato et proximo principio.* — Si poenitentia consideretur quantum ad habitum sic immediate a Deo infunditur sine nobis principaliter operantibus, licet non sine nobis dispositive cooperantibus per aliquos actus.

Declaratur conclusio: In poenitentia multi actus concurrunt; quorum actuum *primum* principium est Dei operatio convertentis cor secundum illud (Thr. V, 21): *Converte nos Domine ad te et convertemur.* *Secundus* actus est motus fidei. *Tertius* actus est motus timoris servilis quo quis timore suppliciorum a peccatis retrahitur. *Quartus* actus est spei, quo quis sub spe veniae consequendae assumit pro-

---

(1) IV. Dist. XIV. qu. I. a. I.

(2) Cf. I-II. qu. LVI. a. VI.

positum emendandi. *Quintus* actus est motus charitatis quo alicui peccatum displicet secundum seipsum et non jam propter supplicia, inquantum scilicet peccatum est turpe oppositum charitati et bonitati divinae, seu Deo ut primo principio et ultimo fini. *Sextus* actus est motus timoris filialis, quo scilicet homo movetur in Deum ut ei subjectus et omnino dependens et quasi filius, quatenus scilicet experitur in se beneficium Dei interius ad se vocantis et cor ad se attrahentis, unde sequitur quaedam filialis reverentia erga ipsum ob quam homo emendationem Deo voluntarie offert. Unde patet quod *actus poenitentiae a timore servili procedit sicut a primo motu* etc. (Ib. a. V. c.).

527. **Corollarium.** — Peccatum prius incipit displicere homini peccatori propter supplicia quae respicit timor servilis quam propter Dei offensam, vel quam ob turpitudinem peccati quod bonitati divinae opponitur; quod pertinet ad charitatem (Ib. ad. 1.^m).

CAPUT LV.

De effectibus poenitentiae

(S. Th., P. III, qu. LXXXVI-LXXXIX, cum Comm. CAJET, SUARESH, SYLVII, JOANN. A S. THOMA, BILLOT. — Cf., GONET, l. c., disp. III; BILLUART, l. c., diss. III; GOTTI, qu. III; KNOLL, l. c. c. IV, a. I et IV).

528. **Ratio capitis.** — Postquam egimus de poenitentia tum ut est Sacramentum, tum ut est virtus, quae tamen includitur in poenitentia uti est Sacramentum, agendum remanet aliquid de ipsis effectibus poenitentiae; qui tamen omnes reducuntur ad remissionem peccatorum, ad remissionem poenae et ad restitutionem virtutum. Pro cuius rei explicatione et declaratione diversas conclusiones subjicimus.

529. **Conclusio I.** — *Poenitentia vera potest omnia peccata, etiam gravissima remove.* — Haec conclusio imprimis patet ex iis quae supra disseruimus (n. 490). Insuper haec nostra conclusio supponit quod homo in praesenti vita possit vere poenitere suorum peccatorum, quia nunc per liberum arbitrium est vertibilis de malo in bonum, sicut et de bono in malum, et quod potest consequi a Deo gratiam per quam *cor regis* (hominis) *in manu Domini et quocumque voluerit inclinabit illud*, ut dicitur (Prov. XXI, 1). Hoc autem non contingit in altera vita in qua homo vel est omnino firmatus in bono, et fit beatus, vel omnino firmatus in malo, quo est perpetuo miser. Itaque etc. (1).

Prob. : Si per veram poenitentiam non removerentur omnia peccata, 1.º sequeretur quod Deus vinceretur in sua misericordia ab homine, quia scilicet homo sincere vellet delere peccatum et Deus non vellet, quod repugnat misericordiae divinae, de qua (Joel II, 13) dicitur : *Benignus et misericors est et patiens et multae misericordiae et praestabilis super malitia* ; 2.º quia hoc derogaret virtuti passionis Christi per quam poenitentia operatur sicut et coetera Sacramenta ; cum scriptum sit (I Joan. II, 2) : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solum nostris, sed etiam totius mundi*.

530. **Conclusio II.** — *Sine actu virtutis poenitentiae peccatum actuale mortale remitti non potest.* — Consulto dixi peccatum actuale mortale, nam peccatum originale remitti potest, ut patet in pueris, ratio est quia peccatum originale non consistit in actuali deordinatione voluntatis, sed in quadam habituali deordinatione naturae (cf. vol. II. c. VI) et ideo remittitur peccatum originale cum habituali immutatione per infusionem gratiae et virtutum. — (S. Th. I. c. a. II. ad 1.^m).

Prob. conclusio : Offensa peccati mortalis actualis procedit ex hoc quod voluntas hominis per aliquem actum est

---

(1) Cf. S. Th. I. c. a. I. c.

aversa a Deo per conversionem ad commutabile bonum; unde ad remissionem divinae offensae peccati mortalis requiritur quod voluntas hominis sic immutetur ut convertatur ad Deum cum detestatione conversionis praedictae et proposito emendae. Atqui hoc pertinet ad rationem poenitentiae secundum quod est actus virtutis. Ergo impossibile est quod peccatum actuale mortale alicui remittatur sine actu virtutis poenitentiae (a. II. c.).

531. **Conclusio III.** — *Potest tamen remitti peccatum actuale mortale sine Sacramento poenitentiae.*

Prob. : Sacramentum poenitentiae perficitur per officium sacerdotis ligantis et solventis (cf. n. 506). Atqui Deus potest sine officio sacerdotis ligantis et solventis remittere peccatum, sicut remisit Christus mulieri adulterae, ut legitur (Joan. VIII, 11), et peccatrici, ut legitur (Lucae VII, 48); quibus tamen non remisit peccatum sine virtute poenitentiae, nam, sicut dicit Greg. (Hom. 33 in Evang.) « per gratiam traxit intus (*scilicet ad poenitentiam*), quam per misericordiam suscepit foris ». (S. Th.).

532. **Corollaria.** — I. Per poenitentiam unum peccatum sine alio remitti non potest; nam remissio peccati habetur per infusionem gratiae habitualis (cf. vol. II. n. 602), omne autem peccatum mortale contrariatur gratiae habituali et excludit eam. Insuper vera poenitentia sine qua peccatum remitti non potest dolet de peccato in quantum est contra Deum, et ideo qui poenitet sincere et vere unius peccati poenitet omnium; omnia enim peccata in eo conveniunt ut sint contra Deum. Denique si Deus miseretur peccatoris ipsum liberat a perditione ad quam sufficit unum peccatum mortale; unde merito S. Augustinus (lib. de poenit. c. IX) ait: « Quaedam impietas infidelitatis est ab illo qui justus et justitia est, dimidiam sperare veniam » (S. Th. ib. a. III. c.).

II. Simul cum culpa remittitur etiam reatus poenae aeternae; nam reatus poenae aeternae consequitur peccatum mortale ex parte aversionis ab incommutabili bono, idest

Deo; aversio autem haec, quae est formale in peccato mortali, per poenitentiam aufertur quae conversionem ad Deum importat. Et ideo simul aufertur reatus poenae aeternae (Ib. a. IV).

III. Potest tamen in poenitente manere reatus poenae temporalis quae consequitur conversionem inordinatam ad commutabile bonum, quia inordinatio culpae non reducitur ad ordinem iustitiae nisi per poenam, justum est enim ut qui voluntati suae plus indulsit quam debuit, contra voluntatem suam aliquid patiatur, sic enim erit aequalitas. Unde si sit inordinata conversio ad bonum commutabile sine aversione a Deo, sicut est in peccatis venialibus, non debetur poena aeterna, sed temporalis tantum (Ib. a. IV. c.). Unde Conc. Trid. (Sess. V. can. XXX) definit: « Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti et reatum poenae aeternae deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae vel in hoc saeculo, vel in futuro.... anathema sit ».

IV. A fortiori possunt remanere post remissionem culpae reliquiae peccatorum in poenitente, nam peccatum mortale ex parte conversionis inordinatae ad bonum commutabile quamdam dispositionem causat in anima vel etiam habitum, si actus frequenter iteretur. Culpa autem peccati mortalis remittitur inquantum tollitur per gratiam aversio mentis a Deo. Sublato autem eo quod est ex parte aversionis, nihilominus remanere potest id quod est ex parte conversionis inordinatae, cum hanc contingat esse sine illa, ut in peccato veniali; et ideo nihil prohibet quin, remissa culpa, remaneant dispositiones ex praecedentibus actibus causatae quae dicuntur peccati reliquiae. Remanent tamen debilitatae et diminutae ita quod homini non dominantur. Et hoc magis per modum dispositionum quam habituum. (Ib. a. V).

V. Remissio peccatorum est effectus poenitentiae tum ut est virtus, tum, et quidem principalius, ut est Sacramen-

tum; nam poenitentia in hoc Sacramento se habet ut materia quae simul cum forma est causa gratiae et remissionis peccatorum; formae enim principalius tribuitur effectus quam materiae. Unde remissio culpa est effectus poenitentiae, principalius quidem ex virtute clavium quas habent ministri ex quorum parte accipitur id quod est formale in hoc Sacramento, secundario autem ex vi actuum poenitentis pertinentium ad virtutem poenitentiae, tamen prout hi actus aliquantulum ordinantur ad claves Ecclesiae. (Ib. a. VI; cf. etiam supra n. 501).

VI. A fortiori per poenitentiam, tum ut est virtus, tum ut est Sacramentum, remittuntur peccata venialia, nam poenitentia ut est actus virtutis importat detestationem peccati, quod sufficit ad remissionem peccati venialis, imo sufficit etiam actus seu fervor charitatis, implicat enim virtualiter displicentiam venialium peccatorum (cf. S. Th., 1. c. qu. LXXXVII, a. I, ad 3.^m); poenitentia vero ut est Sacramentum importat virtutem poenitentiae tanquam materiam, et infusionem gratiae habitualis quae in adulto, idest in habente usum rationis, in quo solo potest esse peccatum veniale, non infunditur sine aliquo actu charitatis. (Ib. a. II, c.).

VII. Quia peccata per poenitentiam remittuntur non per simplicem non imputationem, sed quatenus vere et proprie tolluntur seu destruuntur per infusionem gratiae (cf. vol. II, n. 599 et 602), ideo per subsequens peccatum simpliciter loquendo non redeunt peccata praeterita jam remissa, si considerentur quoad ipsorum distinctivum, quod attenditur per ordinem seu conversionem ad commutabile bonum, (secus sequeretur quod per actum prodigalitatis reduceretur in habitum vel dispositionem avaritia prius aboleta, et sic contrarium esset causa sui contrarii) licet redeant quantum ad id quod est commune in omnibus peccatis mortalibus, idest quantum ad aversionem a Deo, et ideo quantum ad maculam, quae habetur ex privatione decoris gratiae, et quoad reatum poenae aeternae. Neque redeunt quoad

aversionem quantum ad ea quae ex parte aversionis recipiunt quodammodo diversitatem per comparisonem ad diversas conversiones sicut ad diversas causas, et sic habetur alia et alia macula, et alius reatus prout consurgit ex alio et alio actu peccati. Habet tamen subsequens peccatum annexam circumstantiam ingratitude ratione cujus aggravatur magis vel minus proportionabiliter ad peccata dimissa. Et ita peccata dimissa dicuntur redire secundum quid, inquantum scilicet virtualiter aliquomodo continentur in subsequenti peccato (1).

VIII. Per poenitentiam etiam virtutes restituntur et quidem omnes utpote connexae, nam per poenitentiam habetur remissio peccatorum per infusionem gratiae ex qua omnes virtutes sequuntur, sicut ex essentia rei profluunt ejus proprietates (2).

IX. Non tamen semper homo per poenitentiam resurgit in aequali virtute; sed quandoque in majori, quandoque in minori: nam virtus proportionatur gratiae quae infunditur; gratia vero sicut et quaelibet forma proportionatur in sua intensitate dispositioni subjecti; dispositio autem subjecti idest poenitentis in praesenti casu attenditur ex intensione motus liberi arbitrii, quae major et minor esse potest. Unde gradus gratiae et virtutis attenditur secundum gradum contritionis peccati et dilectionis in Deum (3).

X. Quia praemium essentiale vitae aeternae proportionatur gratiae et virtuti, ideo in poenitente attenditur secundum statum in quem homo per poenitentiam reipristinatur, non autem secundum gradum gratiae quam ante peccata commissa habebat, et quae erat fructus bonorum operum. De quibus tamen homo qui post poenitentiam

---

(1) Cf. Ibid. qu. LXXXIII, a. I et III.

(2) l. c., qu. LXXXIX, a. VI.

(3) ib. a. II.

gloriam consequetur, gaudebit in patria, quod pertinet ad praemium accidentale (1).

XI. Et in hoc sensu opera in prima charitate facta dicuntur vivificari. Non tamen vivificantur opera mortua, nam opera mortua vel sunt peccata, et haec per gratiam destruuntur, non vivificantur; vel sunt opera pure naturalia in charitate non facta, et his praemium temporale debetur, non autem praemium vitae aeternae sive essentialia sive accidentalia (2).

533. **Observatio.** — Quidam theologi, ut Suarez et inter recentiores Tepe, putant hominem per poenitentiam semper in majori gratia et virtute resurgere quatenus scilicet ei praeter gratiam quae illi datur juxta dispositionem actualem, reddatur tota gratia quam ante peccatum habuit. Et licet haec sententia probabilitate non careat, tamen non recedendum esse a doctrina Divi Thomae putamus; nam, ut ait Pet. Soto (lect. 6 de poenit. cit. a Sylvio) « Hanc sententiam graviores tenent scholastici et omnes fere » imo addit « quam ipsa etiam experientia ostendit ». Doctissimus Sylvius (in comm. ad cit. art. Div. Thomae) citat in favorem hujus sententiae plures doctores antiquos ut Estium, Scotum, Durandum, Alex. Alens., S. Bonaventuram, Richard. etc. qui omnes docent gratiam in poenitente infundi a Deo juxta dispositiones, a quibus pendet resurgere in majori, aequali vel minori gratia ea quam prius habebat. Non negamus gravia esse argumenta oppositae sententiae, ut est illud Conc. Trid. dicentis (Sess. 6 cap. 16): « Justificatis hominibus sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint proponenda sunt Apostoli verba (I Cor. XV 58): *Abundate in omni opere bono, scientes, quod labor vester non est inanis in Domino*: (Heb. VI, 10) *non enim injustus est Deus ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis*

---

(1) ib. a. V ad 3.^m

(2) ib. a. VI.

quam obtendistis in nomine ipsius ». Tamen in eis nullam vim demonstrativam agnoscimus, licet agnoscamus probabilitatem. — Nam dici potest Trid. proponere verba Apostoli non eodem omnino modo illis qui acceptam gratiam perpetuo conservarunt et illis qui amissam recuperarunt; nam primis respectu temporis acceptionis et perpetuae conservationis, aliis respectu temporis post recuperationem quoad praemium essenziale; et fortasse respectu temporis ante peccatum quoad praemium accidentale. Ratio est quia Deus non potest dici injustus si homini non conferat praemium, praecipue essenziale, pro bonis quae peccatum praecesserunt. (Cf. Gotti, l. c. dub. V). Alii dicunt Deum conferre etiam praemium et quidem essenziale poenitenti etiam pro actibus virtutum qui peccatum praecesserunt, tamen juxta mensuram dispositionis ejus qui convertitur; unde si dispositioni correspondet gratia ut quatuor, dabitur gratia ut quatuor etiam pro meritis praecedentibus et sic totalis erit ut octo (Cf. Billuart).

CAPUT LVI.

De contritione

(S. Th., p III, qu. XC et suppl. q. I, cum Comm. CAJET, SUARESII,
JOAN, a S. THOMA, BILLOT.

— Cf. GONET, l. c. disp. VII; BILLUART, l. c. diss. IV.; GOTTI, l. c. quaes. IV;
JUEIN, l. c. diss. VI. qu. IV; KNOLL, l. c. a. II).

534. **Partes Sacramenti poenitentiae.** — Sacramentum poenitentiae, si consideretur quoad suam totalitatem dividitur in partes essentialis quae sunt materia et forma, de quibus supra egimus; si autem consideretur quoad materiam, quae est pars essentialis hujus Sacramenti, in eo tres partes considerari possunt, nam tres actus humani (cf. n. 501) requiruntur ad poenitentiae perfectionem, videlicet *contritio*, *confessio*, *satisfactio*, cum enim in Sacramento poenitentiae fiat recompensatio secundum volunta-

tem offendentis vel offensi, idest voluntatem peccantis et arbitrium Dei, inter quos amicitiae reconciliatio quaeritur, requiritur 1.º voluntas recompensandi, quod fit per *contritionem*, 2.º quod peccator se subiciat arbitrio sacerdotis loco Dei remittentis scilicet peccata, quod fit in *confessione*, 3.º quod recompenset secundum arbitrium ministri Dei, quod fit in *satisfactione*. Haec dogmatice declaravit Concilium Tridentinum dicens: « Si quis negaverit ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in poenitente quasi materiam Sacramenti poenitentiae, videlicet Contritionem, Confessionem et Satisfactionem; quae tres poenitentiae partes dicuntur... anathema sit ». (Cf. S. Th., I. c., a. I et II).

535. **Observatio.** — Quia materia Sacramentorum debet esse sensibilis, ideo contritio est pars essentialis Sacramenti quatenus virtualiter pertinet ad exteriorem poenitentiam, inquantum scilicet implicat propositum confitendi et satisfaciendi.

536. **Definitio contritionis.** — Contritio a Concilio Tridentino definitur: « Animi dolor ac detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de coeterno » (1). Quae tamen definitio communis est contritioni semper requisitae in Veteri et in Nova Lege ad remissionem peccatorum; sed in Nova Lege requiritur etiam, juxta idem Concilium, « *votum* praestandi reliqua quae ad rite suscipiendum hoc Sacramentum requiruntur » (2). — Sic autem accepta contritio ita definiri potest cum S. Thoma: *Dolor pro peccatis assumptus cum proposito confitendi et satisfaciendi*. Quae definitio est aequivalens definitioni Concilii additis ultimis ejusdem Concilii verbis relatis.

537. **Explicatio definitionis.** — Dicitur *animi dolor*, quia dolor debet esse interior et quidem in voluntate, unde dicitur etiam *dolor assumptus* scilicet voluntarie; non au-

---

(1) Sess. XIV, c. IV.

(2) Ibid.

tem requiritur dolor in parte sensitiva cum hoc non semper sit in nostra potestate, quamvis tamen quandoque etiam in ea dolor sequatur, qui certe laudabilis est. — Additur *detestatio* seu odium, quia dolor sine aversione seu detestatione et odio esse non potest, imo dolor ex odio nascitur. — Dicitur de *peccato commisso*, quod est materia circa quam versatur dolor, et odium ut destruaturs ipsum. Denique dicitur cum *proposito confitendi* et non *peccandi* de coetero, quia vera contritio seu verus dolor de peccato commisso importat veram voluntatem se subijciendi praeceptis divinis, inter quae est illud *confitendi* peccata; et insuper voluntatem amplius non peccandi.

538. **Quaestio.** — Ab omnibus conceditur ad veram contritionem tria praedicta, videlicet *dolorem*, *odium* peccati, et *propositum* illud amplius non perpetrandi requiri; quod manifestum est tum ex dictis, tum ex eo quod peccatum non destruitur sine odio ad ipsum seu sine detestatione, quae importat, ut ita dicam, aversionem ab ipso, ad odium autem sequitur *dolor* seu tristitia in subjecto capaci, et ad dolorem sequitur propositum non perpetrandi amplius peccatum. — Sed quaeritur inter theologos; 1.º an *contritio* essentialiter et formaliter considerata consistat in his tribus vel in uno ipsorum, 2.º an debeat esse supernaturalis vel sufficiat naturalis, 3.º an debeat esse summa et universalis.

539. **Conclusio I.** — *Contritio essentialiter formaliter non consistit in illis tribus, sed in uno tantum, idest in dolore* (1).

Prob. 1.^a pars: Actus primarius specialis virtutis debet esse unus tantum et non aggregatum ex pluribus actibus specie distinctis, nam debet immediate ab illa virtute elici et illa virtus debet per ordinem ad illum actum specificari, et debet esse proinde cum illo in specie similis, virtus autem est simplex qualitas. Atqui contritio est

---

(1) Cf. S. Th., Suppl. III partis qu. III. a. I, c.

actus primarius poenitentiae quae est virtus specialis, ut supra dictum est (cf. n. 521). Ergo contritio non consistit formaliter et essentialiter in aggregato actuum odii, doloris et propositi, qui sunt tres actus specie diversi.

Prob. 2.^a pars : Contritio formaliter et essentialiter consistit in illo actu quo peccatum destruitur, quatenus est offensa Dei et exhibetur Deo satisfactio pro injuriis. Atqui talis actus non potest esse nisi dolor pro peccato. Ergo contritio consistit essentialiter in dolore.

Confirmatur : Contritio neque in odio peccati consistit, neque in proposito, nam contritio importat quamdam tristitiam, neque esse potest in Deo, aut in beatis; odium autem peccati per se non importat tristitiam, nam et in beatis et in Deo etiam est. Insuper non in proposito, quia aliquis potest optime conteri seu habere contritionem et displicentiam de peccato commisso nihil de futuro cogitans, propositum autem respicit tempus futurum.

540. Observatio. — Quamvis odium ad essentiam contritionis non pertineat, tamen ex necessitate praesupponitur ipsi contritioni, non enim esse posset dolor seu tristitia de peccato nisi esset detestatio ipsius. Propositum autem se habet consequenter ad contritionem veluti proprietas, si conterens cogitet de futuro.

541. Conclusio II. — *Contritio debet esse supernaturalis.*

Prob. 1.º ex Conc. Trid. (Sess. VI, can. III) dicente : « Si quis dixerit sine praeveniente Spiritus Sancti inspiratione atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut poenitere posse, sicut oportet ut ei justificationis gratia conferatur; anathema sit ».

2.º Innocentius XI sequentem propositionem damnavit : « Probabile est sufficere attritionem naturalem, modo honestam ».

3.º Prob. ratione : Hominis justificatio, ad quam ordinatur contritio seu poenitentia, est ordinis supernaturalis.

Ergo etiam contritio seu poenitentia, quae est dispositio et medium ad illam sicut ad finem (Cf. vol. II, c. XL et XLI).

542. **Corollarium.** — Quia contritio debet esse supernaturalis, etiam motivum contritionis debet esse supernaturale: unde qui dolet de peccato ob poenas temporales vel ob infamiam et simile motivum non consequitur justificationem. Sufficit tamen dolere de peccato quia opponitur legi Dei, vel ob poenas inferni aut purgatorii, ob amissionem gratiae etc.; haec enim nonnisi ex fide supernaturali cognosci possunt (1). Conandum tamen est explicite poenitenti ut se poeniteat de peccato quatenus peccatum est offensa Dei.

543. **Conclusio III.** — *Contritio seu dolor peccatorum debet esse summus appetitativus, non autem intensivus* (2).

Magnitudo seu quantitas doloris peccati dicitur *appetitivus* summa inquantum objectum quod peccato opponitur et ob peccatum amittitur magis aestimatur quam quodcumque aliud objectum, ita scilicet ut qui dolet de peccato, vellet magis privari quocumque alio objecto, quam bono quod peccato opponitur, licet non toto animi conatu id fiat, in quo consistit summus dolor *intensivus*.

Prob. 1.^a pars: Tanto magis aliquid displicere debet quanto magis ejus oppositum placere debet. Atqui id quod opponitur peccato, idest bonum ultimi finis, magis debet placere appetitativus quam quodlibet aliud bonum, nam omnia sunt appetenda propter ultimum bonum, quod est ultimus finis cui peccatum opponitur. Ergo contritio seu dolor de peccato debet esse summus appetitativus. Unde dicitur (Joel. II, 12): *Convertimini ad me in toto corde vestro*.

Confirmatur ex eo quod peccatum est majus malum quocumque alio malo, quod peccatum non sit, quia opponitur

---

(1) Cf. Billuart, *Comp. theol. tract. de poenit. diss. II, a. I.*

(2) S. Th., *Suppl. qu. III, a. I.*

majori bono. Ergo dolor debet, saltem appretiative, excedere dolorem cujuscumque alterius mali, nam dolor debet proportionari malo.

Prob. 2.^a pars : 1.º Intensitas doloris potest esse major juxta magnitudinem charitatis seu dilectionis boni oppositi, idest ultimi finis. Atqui non exigitur summa dilectio intensiva, cum dilectio seu amor ultimi finis possit intensive augeri in infinitum. Ergo neque intensitas doloris debet esse summa.

2.º Intensitas doloris aut attenditur absolute, et sic summa non exigitur, quia semper potest augeri ex augmento charitatis seu amoris respectu ultimi finis, ut dictum est; aut attenditur relative, et sic etiam summa non exigitur, 1.º quia potest esse major vel minor juxta majorem vel minorem gravitatem peccatorum, quanto enim malum est majus, tanto major dolor esse potest, 2.º quia pars sensitiva magis movetur a bono vel malo sensibili quam moveatur a bono vel malo rationis, a quo non movetur directe, sed inquantum amor vel dolor voluntatis redundat in ipsam; ipsa autem non plene subicitur voluntati et quandoque etiam fortiter ei resistit (cf. phil. II. Anthr. c. XV, n. 169 edit. 2.^a et S. Th. I. c. a. III et a I. c.).

544. **Corollaria.** — I. Dolor sufficiens in voluntate non est pensandus ex sensibili affectione, sed ex eo quod per judicium rationis seu per reflexionem homo peccato commisso renititur, nollet se peccasse, ad Deum se convertit et a peccato recedit ipsum detestando. Et debet homo poenitens ita esse dispositus ut vellet amittere quodcumque bonum quam Deum offendere.

II. Sed « quamvis talis debeat esse contriti dispositio, non tamen de eis tentandus est (contritus), quia affectus suos homo non de facili mensurare potest, et quandoque illud quod minus displicet, videtur magis displicere, quia est propinquius nocumento sensibili, quod magis est nobis notum » (I. c. a. I. ad 4.^m).

CAPUT LVII.

De contritione perfecta et imperfecta
quae dicitur attritio

(S. Th., p. III. qu. LXXXII, cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII,
JOANN. A S. THOMA, BILLOT — Cf. GONET, l. c. disp. x; BILLUART, l. c., diss. VII;
GOTII, l. c. qu. IV. dub. I;
JUEININ, l. c. q. V; KNOLL, l. c. diss. II. a. II).

545. **Contritio et attritio.** — Contritio duplex distinguitur a theologis et ab ipso Concilio Tridentino, idest *contritio perfecta*, et *contritio imperfecta*, quae dicitur *attritio*. *Contritio perfecta* est dolor de peccato prout est offensa Dei ex motivo charitatis seu dilectionis Dei super omnia procedens. *Contritio vero imperfecta* seu *attritio* est dolor de peccato ex metu gehennae, vel ex turpitudine peccati. Utraque contritio, non solum prima, de qua patet ex sua natura, sed etiam secunda, idest attritio, debet esse supernaturalis a Dei gratia scilicet procedens ex motivo supernaturali per fidem supernaturalem noto ad justificationem obtinendam.

546. **Quaestio prima.** — Prima quaestio movetur circa contritionem perfectam, de qua quaeritur an justificet poenitentem seu peccatorem ante ipsam susceptionem Sacramenti poenitentiae.

547. **Conclusio.** — *Contritio perfecta justificat poenitentem seu peccatorem ante susceptionem Sacramenti.* — Haec conclusio docetur a Concilio Tridentino dicente (Sess. XIV, c. 5): « Docet praeterea (*Sancta Synodus*), etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare priusquam hoc Sacramentum (*poenitentiae scilicet*) actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine Sacramenti voto, quod

in illa includitur (*vel explicite vel saltem implicite*) non esse adscribendam ».

Prob. conclusio 1.º ex Scriptura, in qua dicitur (psal. L, 18): Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non despicies. Et (Ezech. XXXIII, 12): Impietas impij non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua.

Prob. 2.º: Contritio perfecta procedit a charitate seu a Dei dilectione. Atqui, ut ait Apost. Petrus (Ep. I, c. IV, 8): Charitus operit multitudinem peccatorum. Ergo contritio perfecta per se ante susceptionem Sacramenti justificat peccatorem.

Confirmatur ex illo Christi (Joan. XIV, 21): Qui diligit me diligetur a Patre meo, et ego diligam eum et manifestabo ei meipsum; et ex illo Joan. IV, 7): Omnis qui diligit, ex Deo natus est; et (ib. v. 16): Deus charitas est et qui manet in charitate in Deo manet et Deus in eo; et Christus de Magdalena dicit (Luc. XIX, 9): Remittuntur ei peccata multa quoniam dilexit multum.

Prob. 3.º ex Patribus: S. Ambrosius ait: « Lacrymae veniam non postulant, sed merentur. Et tu si veniam vis mereri, dilue culpam lacrymis tuam » (1). — S. Joan. Chrysost. dicit: « Sola est cordis compunctio, quae sicut ignis omne animae vitium perurit et adimit, et quantacumque in ea repererit mala astergit universa et penitus delet » (2). — S. Augustinus scribit: « Sola charitas extinguit delicta » (3). — Et S. Leo Magnus dicit: « Nullas patitur veniae moras conversio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cum conversus ingemuerit, tunc salvus erit » (4).

Prob. 4.º Ex damnatione Baji propositionum lata a Pio V et a Greg. XIII, quarum 3.^a (Ord. 71) haec est:

(1) Ad cap. XII Lucae.

(2) Lib. II de compunct.

(3) Tract. I in Joan. Ep. n. 6.

(4) Ep. CVIII al. LXXXIII. c. 4.

« Per contritionem etiam charitate perfecta et cum voto suscipiendi Sacramentum conjunctam non remittitur crimen extra casum necessitatis aut martyrii sine actuali susceptione Sacramenti ».

548. **Observatio.** — Hae probationes procedunt de contritione de quocumque gradu charitatis, semper enim Deus diligitur super omnia et habetur vera conversio ad ipsum non solum actualis, sed etiam habitualis, cum actus charitatis semper supponat gratiam habituales, a qua procedit, unde S. Thomas ait: « Quantuncumque parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet » (1). Et ab eodem Pio V et Greg. XIII haec Baji propositio (ord. 70) damnata fuit: « Homo existens in peccato mortali potest habere veram charitatem; et charitas etiam perfecta potest consistere cum reatu aeternae damnationis ».

549. **Quaestio.** — Sed nunc quaeritur an dolor ex timore poenae, puta gehennae, conceptus, sit bonus et utilis, vel sit malus moraliter. Haeretici, ut Lutherus, Calvinus etc. dicunt dolorem seu contritionem ex timore gehennae conceptum esse malam et reddere hominem magis peccatorem. Oppositum docent catholici.

550. **Quadruplex timor.** — Sed antequam respondeamus quaestioni advertendum est ex S. Thoma posse distinguere quadruplicem timorem, videlicet *mundanum*, *servilem*, *initialem* et *filialem*. « Cum enim, ait Angelicus, objectum timoris sit malum, quandoque homo propter mala quae timet, a Deo recedit; et iste dicitur *timor mundanus*. Quandoque autem homo propter mala quae timet, ad Deum convertitur et illi inhaeret; quod quidem malum est duplex, scilicet malum poenae et malum culpae. Si ergo aliquis convertatur ad Deum et ei inhereat propter timorem poenae, erit *timor servilis*; si autem propter timorem culpae, erit *timor filialis*, nam filiorum est timere offensam

---

(1) IV. dist. XVII. qu. II. a. V.

patris; si autem propter utrumque, est *timor initialis*, qui est medius inter utrumque timorem » (1). Insuper timor servilis duplex est; idest vel simpliciter *servilis*, et habetur cum quis ob timorem poenae odit et ei displicet peccatum, ita tamen quod in bono quod poenae opponitur non reponat rationem ultimi finis, sed moveatur ab ea sicut a fine proximo, praescindendo ab explicita consideratione ulterioris boni quod sit ultimus finis; vel *timor est serviliter servilis*, sicut cum quis fugit et non vult peccatum exclusive ob timorem poenae, ita scilicet ut in evasione poenae seu in bono opposito poenae reponat rationem ultimi finis, unde vellet peccare si posset impune (2). Concedimus *timorem serviliter servilem* esse malum, neque proinde esse utilem ad justificationem obtinendam et hominem reddere pejorem. Sed tamen haec malitia est ex prava intentione timentis non ex timore servili inquantum servili, nam *timor servilis* si non ordinetur ad pravam finem, malus non est. His positis sit.

551. **Conclusio I.** — *Attritio seu dolor de peccato ex solo timore gehennae est bonus et utilis.* — Haec conclusio est de fide definita in Conc. Trid. (sess. VI, can. VIII) his verbis: « Si quis dixerit gehennae metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo, confugimus, vel a peccato abstinemus peccatum esse aut peccatores peiores facere; anathema sit ». Et idem Conc. (sess. XIV, cap. 4) dicit dolorem ex gehennae et poenarum metu conceptum « si voluntatem peccati excludat cum spe veniae, non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum donum Dei esse et Spiritus Sancti impulsus, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis quo poenitens adiutus viam sibi ad justitiam parat ».

Prob. 1.º conclusio ex Scriptura in qua dicitur (Prov. I, 3): *Timor Domini principium sapientiae.* Et (Eccl. I, 25):

---

(1) II-II. qu. XIX. a. II. c.

(2) Cf. S. Th. I. c. a. IV.

Radix sapientiae est timere Deum et rami illius longaeui; et (Matth. X, 28): Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum qui potest et corpus et animam perdere in gehennam. Non autem Christus hortatur ad opera inutilia et mala. Et (in Apoc. XIV, 7) dicitur: Timete Dominum et date illi honorem, quia venit hora iudicii ejus.

Prob. 2.º ex Patribus: Tertullianus (De poenit. c. XI) ait: « Si de exomologesi retractas, gehennam ex corde considera, quam tibi exomologesis extinguet, et poenae prius magnitudinem imaginare ut de remedii adeptione non dubites ». Et Clemens Alex. (lib. VII. Stram. c. 12 ait: « Justitia est duplex, una quidem propter charitatem, altera vero propter metum. Jam vero abstinentiam a malis operatur qui timet ». S. Augustinus dicit (Enarr. in psal. CXXVII, n. 8): « Ille timor nondum castus praesentiam (Domini) et poenas timet. Timore facit quidquid boni facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est iste timor et utilis ».

Prob. 3.º ex condemnatione lata ab Alexandro VIII (a. 1690) sequentis propositionis, quae est 15.^a inter damnatas, videlicet: « Attritio, quae gehennae ex poenarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiae Dei propter se non est bonus metus ac supernaturalis ».

Prob. 4.º ratione: Si attritio seu dolor ex metu gehennae est mala, hoc non est nisi aut quia objectum metus seu timoris, idest gehenna ut vitanda, seu vitatio gehennae, est mala, aut quia est malus dolor de peccato, vel quia malum est vitare peccatum et dolere de peccato ad evitandam gehennam; sed neque evitatio gehennae mala est, neque dolor de peccato malus est, neque malum est evitare peccatum et dolere de peccato ad evitandam gehennam, nam si evitatio gehennae honesta et bona est, licet evitare peccatum et dolere de peccato ad ipsam evitandam,

cum liceat evitare peccatum et dolere de peccato ob id quod bonum et honestum est, dummodo hoc quod bonum et honestum est non intendatur tanquam ultimus finis, si in se non habeat rationem ultimi finis; nam per hoc quod non intenditur ut ultimus finis, ultimus finis non excluditur, imo cum bonum honestum secundum se ad ultimum finem ordinetur, quidquid ordinatur in ipsum mediante ipso ordinatur in ultimum finem. Unde dolor ipse peccati ob metum et evitacionem gehennae, mediante hoc, implicite ordinatur in finem ultimum qui Deus est.

552. **Obj. I.** — Dolor de peccato ob metum gehennae importat voluntatem peccandi saltem conditionate, idest si non esset poena gehennae. Atqui actus importans voluntatem peccandi est malus. Ergo dolor de peccato ob metum gehennae est malus.

Resp. : Dist. maj. : Dolor de peccato etc. per se, *nego*; per accidens ex prava voluntate dolentis, *subd. :* quandoque, *conc. ;* semper, *nego*. Certe si quis dolet de peccato ob metum gehennae dicens in corde suo quod si gehenna non esset vellet peccare, tum reponit in evitacione gehennae rationem ultimi finis, et sic non solum conditionate, sed absolute peccat; sed hoc non est ex metu gehennae praecise et in se considerato, sed ex pravo actu voluntatis reponente in evitacione gehennae rationem ultimi finis; at si simpliciter et absolute doleat de peccato ob metum gehennae, tunc evitatio gehennae consideratur ut motivum proximum doloris de peccato, et quia evitatio gehennae in se honesta est, et ideo ex sua natura est bonum ordinatum in Deum tanquam in ultimum finem, ideo dolor de peccato propter ipsam implicite et mediante tali bono ordinatur in id quod est vere ultimus finis, et ideo bonus est.

553. **Obj. II.** — Sed instabis dicendo: Perversum est et pravam ordinare majus bonum ad minus bonum et odisse majus malum ad evitandum minus malum. Sed qui dolet de peccato ad evitandam gehennam ordinat majus bonum

ad minus bonum, et odit majus malum ad evitandum minus malum. Ergo dolor praedictus est malus.

Resp. Dist. maj. : ordinando tanquam ad ultimum finem *conc.*, secus *nego*; nam orantes Deum pro bonis temporalibus obtinendis cultum Deo exhibent quod est bonum, et majus, utpote altioris ordinis, quam bona temporalia: certe si bona temporalia peteremus ut quasi constituentes in eis rationem ultimi finis, peccaremus; sed non peccamus quia non ita est.

Resp. 2.º negando minorem; nam gehenna non solum importat malum poenae sed etiam malum culpaе, imo praecipue poena gehennae consistit in aversione a Deo sine spe illum amplius consequendi, quod importat peccatum aeternum et irremissibile.

554. **Conclusio II.** — *Contritio perfecta non est necessaria ad justificationis gratiam in Sacramento poenitentiae suscipiendam.* — Haec conclusio licet non sit de fide, tamen certa est, nam ipsam post Concilium Trident. omnes doctores catholici docent, quamvis plurimi antiquiorum scholasticorum oppositum docere videantur, quibus tamen, inter alios opponitur S. Thomas, ut dicemus.

Prob. itaque conclusio 1.º ex Conc. Trid. (Sess. XIV c. 4) a quo distinguitur duplex contritio, videlicet contritio charitate perfecta, qua homo dicitur extra Sacramentum poenitentiae justificari, et contritio *imperfecta*, quae *attritio* dicitur, de qua idem Concilium (ib.) dicit: « Quamvis sine Sacramento poenitentiae per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento poenitentiae impetrandam disponit ». Quae verba certe videntur esse intelligenda non de quacumque dispositione remota, sed proxima et ultima ad quam sequitur forma, idest gratia justificationis, nisi impedimentum quis praestet peccando.

2.º *Prob. ratione* : Sacramentum poenitentiae non est Sacramentum vivorum, sed mortuorum, idest est Sacramentum in quo est vis restituendi vitam mortuis. Atqui si requi-

reretur contritio perfecta charitate ad gratiam suscipiendam in hoc Sacramento, non esset in eo vis restituendi vitam, idest gratiam justificationis mortuis, sed hoc potius competere voto ipsius, nam homo perfecte contritus accedens ad hoc Sacramentum jam justificatus est per contritionem (ut dicetur infra et ut dictum est). Ergo non requiritur contritio charitate perfecta.

3.º *Prob. auctoritate S. Thomae dicentis*: « Ad hoc ut homo praeparet se ad gratiam in baptismo percipiendam praeexigitur fides, sed non charitas, quia sufficit attritio praecedens, etsi non sit contritio » (1). Est autem eadem ratio de Sacramento baptismi et de Sacramento poenitentiae cum utrumque sit Sacramentum mortuorum. Et idem S. Doctor de confessione ait: « In actu confessionis et absolutionis gratia augetur, et etiam remissio peccatorum daretur, si praecedens dolor de peccatis non sufficiens ad contritionem fuisset, et ipse (poenitens) tunc obicem gratiae non praeberet. Et ideo sicut de baptismo dicitur quod liberat a morte, ita etiam de confessione dici potest » (2).

Confirmatur ex eodem S. Doctore qui docet verissime hoc Sacramentum esse institutum ut medicinam ad tollendum peccatum (3). Sed medicina non supponit morbum sublatum, sed sua virtute et actione tollit. Ergo Sacramentum poenitentiae in sua applicatione habet ut peccatum tollat, quod non esset si supponeret semper contritionem perfectam charitate.

555. **Quaestio secunda.** — In praecedenti quaestione disceptatio fuit cum haereticis, contra quos statuimus dolorem ex metu gehennae conceptum esse bonum et utilem; insuper probavimus etiam ad gratiam justificationis suscipiendam in Sacramento poenitentiae non requiri contri-

---

(1) IV dist. VI. qn. I. a. III. ad 5.^m

(2) Suppl. qu. X. a. I. c.

(3) P. III. qu. LXXX. a. IV. ad 2.^m

tionem perfectam charitate, sed ipsimet catholici disceptant inter se se, an scilicet sola attritio sit sufficiens dispositio ad justificationis gratiam recipiendam in Sacramento poenitentiae, an vero requiratur aliquid aliud: et merito dico in Sacramento poenitentiae, quia consentiunt theologi in adserendo extra Sacramentum poenitentiae non sufficere.

556. **Sententiae variae.** — Quidam ergo dicunt non sufficere solam attritionem, sed requiri amorem Dei initialem seu initium dilectionis Dei, quamvis non dilectionem perfectam, cui conjungitur contritio et per quam poenitens extra Sacramentum poenitentiae cum solo voto ejusdem justificationem consequitur. Hanc sententiam amplectuntur S. Carolus Borromaeus, Natalis Alexander, Habert, Jue-
nin, Billuart, Gazaniga, Knoll, et alii multi. Sed hi dividuntur, nam quidam dicunt sufficere amorem *concupiscentiae* quo scilicet homo Deum diligit ut bonum sibi, alii exigunt amorem *benevolum*, quo scilicet homo conatur Deum diligere super omnia ut bonum in se; licet non exigant amorem charitatis qui importat redamationem ex parte Dei. — E contra alii docent sufficere solam attritionem. Hanc sententiam docent Franciscus Victoria, Dominicus Soto, Suarez, de Lugo, Gonet, Card. Gotti, S. Alphonsus et inter recentiores Tepe, qui ntuntur auctoritate Concilii Tridentini.

557. **Resolutio quaestionis.** — Utraque sententia suam videtur habere probabilitatem, et, ut puto, conciliari possunt hae duae sententiae, quatenus scilicet in ipsa attritione implicite saltem contineri videtur aliquod principium dilectionis Dei; difficile enim concipi posse videtur voluntas sincera vitandi gehennam ex lumine fidei cognitam sine voluntate consequendi gloriam seu beatitudinem in societate coelesti, quae in suo conceptu, prout ex fidei doctrina exponitur, importat communicationem et familiaritatem aliquam cum ipso Deo, ad quam sine aliqua initiali dilectione aspirare est impossibile. — Prima tamen

sententia est consulenda et in praxi sequenda, et ideo ad Dei dilectionem poenitentes excitandi sunt; nam dato quod conciliari non possint hae duae sententiae, cum prima habeat vere suam probabilitatem non minus quam secunda, (unde Alexander VII a. 1667 prohibuit sub poena anathematis ne alterutrae sententiae aliquis notam censurae aut contumeliae inureret donec a S. Sede fuerit in hac re aliquid definitum), sequitur quod prima sententia ut tutior sit sequenda, cum agatur de materia Sacramentorum, ut declaravit Innocentius XI circa materiam omnium Sacramentorum. Hortandi sunt ergo poenitentes ut conentur dolere explicitè de peccato quatenus est Dei offensa, et emittere actum dilectionis, et hoc praecipue quia quantitas gratiae quae infunditur, proportionatur dispositioni poenitentis.

558. **Corollarium.** — Quia gratia infunditur in Sacramento poenitentiae cum sola attritione disponente et sine contritione perfecta, et homo sine contritionis actu justificatur, neque post justificationem necessaria est contritio, cum peccatum sit deletum, ideo illud effatum theologorum quod *poenitens attritus accedens ad Sacramentum fit contritus*, non est intelligendum de contritione actuali, nam actus attritionis et contritionis essentialiter differunt cum procedant ex diverso motivo formali et ideo unum non potest fieri aliud, sed est intelligendum illud effatum de contritione *habituali*, quia scilicet cum gratia et aliis virtutibus infunditur etiam virtus *poenitentiae* qua inclinatur ad ipsam contritionem.

CAPUT LVIII.

De confessionis necessitate

(S. Th., suppl. q. VI et auctores citatos supra cap. LII respectivis l. cit.
et JUEIN, l. c. qu. V),

559. **Ratio capitis.** — Inter partes essentielles materiae Sacramenti poenitentiae secundam recensuimus confessionem, ideo de confessione post contritionem agimus. Plura de confessione essent disserenda, sed nos principaliora solummodo enucleabimus, alia enim, quae plura sunt, a moralistis exponuntur. Agimus autem imprimis de necessitate ipsius, et quidem diffuse satis, quia necessitas confessionis non libenter admittitur a pluribus haereticis recentioribus et praecipue negatur a rationalistis.

560. **Definitio confessionis.** — Confessio idem est ac manifestatio, seu declaratio, expositio vel etiam professio, sed in praesenti sumitur pro manifestatione vel expositione. Quo sensu a Jacobo (V., 16) dicitur: *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra*. Sed quia ille, qui exponit peccata sua iudici, accusat se, praecipue si de peccatis dolet, confessio, prout est propriorum peccatorum et pars sacramenti poenitentiae definitur: *Accusatio peccatorum propriorum, quae quis commisit post baptismum, legitimo sacerdoti a poenitente facta ad obtinendam remissionem virtute clavium*. — Dicitur *legitimo sacerdoti*, quia confessio ut est Sacramenti poenitentiae pars non sufficit ut fiat cuicumque, sed soli sacerdoti et quidem jurisdictionem habenti, cum debeat absolvere poenitentem ut verus iudex; additur a *poenitente*, quia si confitens peccata non se poenitet de peccatis, neque remissionem consequitur, neque habetur Sacramentum poenitentiae. Alia quae ponuntur in definitione

patent. Verba *virtute clavium* exprimunt potestatem quam habet sacerdos a Christo, et qua aperit januas regni coelorum homini in peccato existenti. Unde et Dominus dixit Petro: *Tibi dabo claves* etc.

561. **Quaestio.** — Quaeritur igitur an confessio priorum peccatorum et quidem mortalium post baptismum commissorum sit necessaria ad salutem. Sed quia confessio peccatorum sacerdoti potest fieri publice et potest secreto, sic autem facta dicitur *auricularis*, quia scilicet fit ad aures sacerdotis ne alii percipiant, ideo quaeri potest an prima sit necessaria ex Christi institutione et praecepto, vel secunda, idest sola *auricularis*. — Quantum ad primam seu publicam concedimus non esse ex Christi praecepto peragendam. Unde ipsummet Conc. Trid. (Sess. XIV, c. 5) exponens modum confitendi secreto apud sacerdotem ait: « Etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum et sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum, tum ob Ecclesiae offensae aedificationem delicta sua publice confiteri possit; non est tamen hoc divino precepto mandatum, nec satis consulte humana aliqua lege praeciperetur ut delicta praesertim secreta publica essent confessione aperienda ». Quibus verbis adseritur confessionem fieri posse etiam publice (dummodo scandalum vel simile inconueniens non sequatur), sed hoc non esse de essentia confessionis, nec in praecepto.

562. **Haeretici.** — Negatio necessitatis confessionis absoluta sine restrictione recentiorum haereticorum propria est; nam et Montanistae et Novatiani confessionem restrinxerunt quidem, scilicet ad peccata quae putabant ipsi remissibilia, non tamen penitus negaverunt. Wicleffus confessionem omnino negare ausus non est quoad ejus necessitatem, ut patet ex ejus propositione damnata a Conc. Constantiensi, videlicet: « Si homo debite fuerit contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis ». Quae verba videntur posse intelligi de contritione perfecta tantum. Imo ipsemet Lutherus admisit necessi-

tatem confessionis (1), sicut Calvinus eam utilem esse adseruit (2); quamvis sibi ipsi contradicendo postea confessionem reprobaverint.

563. **Conclusio.** — *Confessio propriorum delictorum post baptismum commissorum omnibus peccantibus est necessaria jure divino* (3). — Haec conclusio est de fide, nam Conc. Trid. (Sess. XIV, can. VII) definivit: « Si quis

(1) Lutherus ita loquitur: « Occulta confessio quo modo celebratur, miro modo mihi placet et utilis, imo necessaria est, nec vellem eam non esse, cum sit afflictis conscientiae remedium ». Lib. de captiv. Babyl. Dicit tamen non posse ex Scripturis probari.

(2) Calvinus poenitentiae usum dixit (lib. III inst. c. 3) antiquissimum quamvis liberum, non necessarium. Imo c. 4 addit quod « qui impeditam habent conscientiam referre inde possunt singularem fructum ». Sed c. 19 confessionem vocat « rem pestilentem torquendis ac excrucians conscientias carnificinam, quae alium fructum non proferat quam ut in desperationis baratrum conscientias praecipitet ». Insuper in Antid. Conc. Trid. Sess. VI dicit: « Nullum fuisse per annos mille confessionis usum donec Innocentius III laqueum hunc populo christiano induxit ».

(3) Certum est aliquomodo fuisse jam in usu inter Judaeos confessionem delictorum propriorum apud sacerdotem. Unde dicitur (Lev. V, I seq.) quod anima quae peccaverit *agat poenitentiam pro peccato*, seu (ut habet textus hebraicus) *confiteatur peccatum, et afferat de gregibus agnam sive capram orabitque pro ea sacerdos*. Et (Num. V, 8): *Locutus est Dominus ad Moysen dicens... vir sive mulier cum fecerint ex omnibus peccatis quae solent hominibus accidere... confitebuntur peccatum suum*. Haec autem confessio praescripta in Num. cum sacrificiis conjungitur, quasi ut appareat fieri coram sacerdote. Et Prov. XXVIII, 13) dicitur: *Qui abscondit scelera sua non dirigitur; qui autem confessus fuerit et reliquerit ea misericordiam consequetur*. Et (Eccl. IV, 31): *Non confundaris confiteri peccata tua*. Sed et in ipso Evangelio dicitur quod cum Joannes, qui erat ex genere sacerdotali, poenitentiam praedicaret, multi baptizabantur ab eo *confitentes peccata sua*, Matth. III, 6. Quibus testimoniis plura addi possent, unde apud ipsos Judaeos fuit persuasio necessitatis confessionis propriorum scelerum. Inter alios R. Abarbanel super cap. V. Lev. ait: « In omni sacrificio ab hebraeis pro peccato oblato necessario facienda erat confessio culpae commissae ». Et R. Moyses Naemanides, Maymonides et Abneyra ita loquuntur

dixerit in Sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, etiam occulta et quae sunt contra duo ultima decalogi praecepta et circumstantias, quae peccati speciem mutant; sed eam confessionem tantum esse utilem ad erudiendum et consolandum poenitentem et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam, aut dixerit eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinae misericordiae ignoscendum, aut demum non licere confiteri peccata venialia; anathema sit ».

Prob. conclusio 1° ex testimoniis supra relatis ex Sacra Scriptura: Fideles seu homines ex praecepto divino tenentur sumere illud medium seu sensibilia signa quae Christus posuit ad remittenda peccata. Atqui Christus ad remittenda peccata statuit manifestationem seu confessionem propriorum peccatorum sacerdoti. Ergo ex praecepto divino fideles tenentur confiteri propria peccata. — *Prob. maj.* : 1.º ex eo quod secus frustra Christus tale medium statuisset; 2.º quia si Christus statuit aliquod medium ita grave sicut est confessio propriorum peccatorum ad ipsa peccata remittenda, putandum est illud esse unicum medium et omnino exigi saltem in voto; quis enim illud adsumere vellet serio si aliud medium facilius daretur? — *Prob. minor* ex iis quae supra (n. 489) statuta sunt circa potestatem quam Christus dedit Apostolis seu sacerdotibus remittendi et retinendi peccata. Nam ex hoc ipso quod eis talem dedit potestatem, eos constituit iudices

---

(Super loco cit. Sacr. Scrip.): « Quando Israelitae pro peccatis sacrificabunt, si non doleant et bene ordinatam ac claram suorum peccatorum confessionem faciant, sacrificia ipsorum nullius valoris erunt ». Et in Talmud scriptum est in tractatu Joanah.: « Ex traditione constat necessarium esse peccatori ut in sua confessione singillatim omnes suas actiones declaret ».

peccatorum; officium autem iudicis Apostoli et eorum successores exercere non possunt (praecipue statuendo varia remedia et etiam poenas) circa peccata hominum, nisi peccata singula ab hominibus, qui petunt ab eis absolvi, manifestentur per confessionem. Hoc ipso argumento quod habet fundamentum in ipsa Sacra Scriptura, ex qua apparet potestatem remittendi peccata a Christo esse traditam Apostolis, utitur ipsummet Conc. Trid. (l. c. cap. 5). Hoc argumentum confirmatur 1.º si consideretur quod confessio peccatorum erat consueta in populo Israelitico, ut patet ex testimonio Sacrae Scripturae relatis in nota. Et confirmatur 2.º ex praxi indigitata in eadem Sacra Scriptura, unde (act. apost. XIX, 18) dicitur: *Multi credentium veniebant confitentes et annuntiantes actus suos* (1). Et (Jac. V, 16): *Confitemini alterutrum peccata vestra*. Et Joannes (epist. I. c. I, 9): *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra*. Quae testimonia si nuda et sola sumantur, licet non praebeant argumentum omnino irrefragabile, tamen magnam in se habere probabilitatem negari non potest; imo si sumantur in ordine ad factam argumentationem, et praecipue prout exponuntur a SS. Patribus, sicut etiam in ordine ad ea quae habentur ex traditione, rem omnino conficiunt.

2.º *Prob.* ex traditione, vicujus ait Conc. Trid. (l. c. cap. 5): « Ex institutione Sacramenti poenitentiae, jam explicata universa Ecclesia semper intellexit institutam etiam esse a Domino integram peccatorum Confessionem et omnibus post baptismum lapsis jure divino necessariam existere ». Sed argumentum ex traditione enucleatius exponendum est. Imprimis quaedam habentur indicia non certo adspernenda ex illa opella *Didachè* appellata, (cf. vol. II. c. X nota) in qua dicitur (c. IV, 14): « In Ecclesia confiteberis peccata tua et ne accedas ad orationem cum conscientia mala ». Et

---

(1) In codicibus Syriacis dicitur: *Annuntiabunt delicta sua*.

(c. XIV, 1): « Dominica die Domini, congregati frangite panem et gratias agite postquam confessi estis peccata vestra ut purum fiat vestrum sacrificium ». Quibus verbis iungitur facienda confessio ante fractionem panis, idest Eucharistiae, ad quam accedere cum peccato nefas erat et est. Certe fideles confitebantur peccata ut ab iis quibus potestas tradita erat remitterentur. — Et in Epistola S. Barnabae tributa (1) dicitur: « Confiteberis peccata tua. Non accedes ad orationem tuam in conscientia mala. Haec est via lucis ». — Clemens Romanus (Ep. I ad Corinth. n. LI) scribit: « Melius est hominibus ut peccata sua confiteantur quam ut corda sua indurent ». Haec sunt testimonia primi saeculi. — Sed II et III saeculi testimonia etiam adsunt. Et imprimis in 2.^a epistola tributa Clementi Rom. quae certo non fuit scripta post saeculum secundum, dicitur: « Quandiu sumus in hoc mundo de malis quae in carne gessimus ex toto corde resipiscamus, ut a Domino salvemur dum tempus habemus poenitentiae; postquam enim e mundo exivimus non amplius possumus ibi confiteri aut poenitentiam adhuc agere ». — S. Irenaeus loquens de mulieribus in doctrina a Valentinianis corruptis et reversis ad Ecclesiam ait (lib. I adv. haer. c. VI, n. 3): « Conversae mulieres ad Ecclesiam Dei cum reliquo errore et hoc *confessae* sunt » (cf. etiam c. XIII, n. 5 et 7). Tertullianus (De poenit. c. IV) dicit: « Omnibus ergo delictis seu carne seu spiritu seu facto seu voluntate commissis qui poenam per iudicium destinavit idem et veniam per poenitentiam spopondit ». Et (ib. c. IX) prosequitur: « Hujus igitur poenitentiae secundae et unius, quanto in arcto negotium est tanto operosior probatio est, ut non sola conscientia praeferatur, sed aliquo etiam actu id ministretur. Is actus qui magis Graeco vocabulo exprimitur et frequentatur

---

(1) De hac epistola dicitur: « Cunctis autem fatentibus scripta fuit viventibus Apostolis » idest circa a. 70. Cf. Patres apostolici, pag. 5. Parisiis apud Paul Mellier 1844.

exomologesis qua delictum Domino nostrum confitemur. Itaque *exomologesis* prosternendi et humiliificandi homini disciplina est de ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco et cineri incubare, presbyteris advolvi, caris Dei adgeniculari etc. ». (cf. etiam cap. X et XI). Origenes dicit (Hom. II in Levit. n. 4): « Est adhuc et septima, licet dura et laboriosa per poenitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum et fiunt ei lacrymae suae panes die ac nocte et cum non erubescit *Sacerdoti* Domini indicare peccatum suum et quaerere medicinam etc. ». Et (Hom. II in Psal. XXXVII, n. 66) dicit: « Sicut ii qui habent intus inclusam escam indigestam aut humoris vel phlegmatis stomacho graviter et moleste immanentis abundantiam, si vomuerint relevantur; ita etiam hi, qui peccaverunt, siquidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur et prope modum soffocantur a phlegmate vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum et confitetur, simul evomit delictum atque omnem morbi digerit causam. Tantummodo circumspice diligentius, cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba prius medicum cui debeas causam languoris exponere, qui si se prius et eruditum medicum obstenderit et misericordem, si quid consilii dederit facias et exequaris, si intellexerit et praeviderit, talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiae exponi debeat et curari ex quo fortasse et coeteri aedificari poterunt, et tu ipse facile sanari; multa hoc deliberatione et satis perito medici illius consilio procurandum est ». Et (Hom. XVII in Luc.) ait: « Quamdiu absconditae erant cogitationes nec prolatae in medium. impossibile erat eas penitus interfici. Si hoc fecerimus et revelaverimus peccata nostra non solum Deo, sed et his, qui possunt mederi vulneribus nostris atque peccatis delebuntur peccata nostra ab eo qui ait: *Ecce delebo ut nubes iniquitates tuas, et sicut caliginem peccata tua* ». — Insuper testimonia habentur III saeculi. S. Cyprianus ait

(Lib. de lapsis n. 20): « Quanto et fide maiores et timore meliores sunt qui quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogita verum, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes exomologesim conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirunt ». Et infra dicit: « Confiteantur singuli, quaeso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc, qui deliquit in saeculo est, dum admitti ejus confessio potest, dum satisfactio et remissio facta per Sacerdotes apud Dominum grata est » (1). — Ex IV et V

---

(1) Quoad priora tria saecula Ecclesiae in catacumbis sediles adinventi sunt qui deservire non poterant nisi ad excipiendas confessiones. « Si sono scoperti nelle catacombe, ait Bougaud, dei sedili la cui forma e collocazione non si spiegano se non sono sedili per la Confessione. Da una parte sono collocati nelle cantonate nell'angolo di due pareti di muro, dall'altra sono parecchi in ogni cappella, uno o due dal lato degli uomini, uno o due dal lato delle donne. Che cosa sono questi sedili? Certamente non son cattedre episcopali: queste d'ordinario sono più imponenti, sono sempre collocate in fondo all'abside. D'altronde se ne conta una sola rivolta al popolo e circondata di banchi destinati ai sacerdoti ed ai ministri inferiori. I sedili di cui parlo per la loro posizione ritirata, solitaria, sembrano destinati, non ad una funzione pubblica, alla quale prenderebbe parte tutto il popolo, ma a qualche azione isolata individuale lontana dagli sguardi e dal rumore. Collocati in un angolo, questi sedili di confessione non permettevano di mettersi in ginocchio nè a dritta nè a sinistra a cagione del muro. Il penitente era dunque obbligato d'inginocchiarsi in faccia al sacerdote inchinando il capo verso le sue ginocchia. Anche presentemente a Napoli, in Sicilia, in molte città d'Italia i confessionari sono aperti, e le donne si confessano a destra e a sinistra attraverso le grate, gli uomini si collocano in faccia al sacerdote colle mani e quasi col capo sopra le sue ginocchia, come nella primitiva Chiesa. È questo atteggiamento umile che ha descritto Tertulliano con queste celebri espressioni: « Presbyteris advolvi, caris Dei adgeniculari ». È da ciò che è originata una delle più infami calunnie dei pagani, ma che conferma, come sempre accade, la verità. Per quanto le catacombe fossero circondate dal segreto, qualche cosa ne trapelava per la indiscrezione degli uni, per il tradimento degli

saeculi Patribus testimonia plura afferri possunt. Lactantius (Lib. IV Just. div. c. 17): dicit: « Quoniam pars illa corporis quae circunciditur, habet quamdam similitudinem et est cordis pudenda ob hanc causam Deus nudari eam jussit ut hoc in argumento nos admoneret, ne involutum pectus haberemus, idest ne quod pudendum facinus intra conscientiae secreta velemus... ut si cor nudaverimus, idest si peccata nostra confessi satis Deo fecerimus veniam consequamur ». — Et S. Hilarius (in psal. ps. CXVIII, n. 19): « Confitendum est crimen ut obtineatur et venia ». — S. Basilius (Regul. brev. Resp. ad interr. 229) ait: « Ita fieri quoque debet peccatorum confessio coram iis qui haec curare possunt ». Et (ib. Resp. ad interr. 288) dicit: « Peccata iis confiteri necesse est quibus mysteriorum Dei concredita est dispensatio ». — S. Ambrosius scribit (serm. II. post. Dom. I. Quadr.): « Ecce nunc tempus adest in quo et peccata vestra confiteri Deo et Sacerdoti debetis ». Et (Lib. II. de poenit. c. 6): « Si vis justificari fatere delictum tuum, solvit enim criminum nexus verecunda confessio peccatorum.... Dominus dicit: *Quorum remiseritis* etc. Deus relaxandi potestatem Sacerdotibus

---

altri, e ciò che trapelava, passando per l'immaginazione dei pagani si dipingeva con odiosi colori. Quindi si raccontava che nel tempo delle ceremonie dei Cristiani, si metteva sull'altare un bambino, lo si aspergeva di farina, poi lo si uccideva, e gli astanti ne dividevano le membra e le mangiavano. Manifesta allusione al mistero della S. Eucaristia. Dicevasi anche che i Cristiani si mettevano in ginocchio davanti ai sacerdoti e ne adoravano le parti vergognose. Donde ha potuto derivare una tal calunnia? Nè nel santo sacrificio della messa, nè in alcuna altra funzione occorre cosa che abbia potuto fornire un pretesto, eccetto la confessione. Certamente qualche pagano avrà veduto i Cristiani inginocchiarsi uno ad uno, col portamento raccolto davanti ad un sacerdote seduto, e chinare il capo verso le sue ginocchia: ciò che concorda da una parte coll'atteggiamento indicato da Tertulliano e dall'altra colla disposizione dei sedili, come abbiamo detto ».

suis sine ulla exceptione concessit ». — S. Augustinus dicit (serm. 222 c. 3, n. 3): « Qui post uxores vestras vos illicito concubitu maculastis, si praeter uxores vestras cum aliqua concubuistis, agite poenitentiam, qualis agitur in Ecclesia ut oret pro vobis Ecclesia. Nemo sibi dicat: Occulte ago, apud Deum ago, novit Deus, qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum: *Quae solveritis in terra, soluta erunt in coelo?* Ergo sine causa sunt claves datae Ecclesiae Dei? Frustramus evangelium, frustramus verba Christi? Promittimus vobis quod ille negat? nonne vos decipimus? » Possent afferri testimonia etiam aliorum multorum Patrum, ut S. Joan. Chrysost. S. Greg. Nysseni, Cyrilli Hieros., S. Basilii, S. Leonis M., S. Petri Crysologi, S. Gregorii M. etc. Sed brevitatis gratia omittimus. Consuli possunt apud Palmieri de *Poenitentia*, apud Knoll p. IV, sect. II. Tract. II. c. IV. a. III. et apud alios auctores.

Prob. 3.º ex eadem traditione per ipsa Concilia manifestata in quibus poenitentia etiam determinatur juxta differentiam peccatorum; nam in Conc. Laodiceno a. 372 celeb. can. II dicitur: « De his qui diversis facinoribus peccaverunt et perseverantes in oratione, confessione et poenitentia conversionem a malis habuere perfectam pro qualitate delicti, talibus, post poenitentiae tempus impensum, propter elementiam et bonitatem Dei communio concedatur ». Et in Conc. Carthaginensi III, a. 397 celeb. can. XXXI decernitur « ut poenitentibus secundum peccatorum differentiam Episcopi arbitrio poenitentiae tempus decernatur ». Et in Conc. Cabillonensi I. a. 650 celeb. can. VIII dicitur: « De poenitentia vero peccatorum quae est medela animae, eam utilem hominibus esse censemus, et ut poenitentibus a Sacerdotibus, data confessione, indicatur poenitentia, universitas Sacerdotum ignoscitur consentire ». Et Remense a. circiter 639 celeb. can. VIII dicit: « Nemo tempore quadragesimae poenitentium confessiones audiat praeter pastorem ». Alia multa Concilia prae-

termitto brevitatis gratia. Solum referimus verba Concilii Trid. (Sess. XIV c. 5) dicentis: « Cum a sanctissimis et antiquissimis Patribus magno unanimique consensu secreta confessio Sacramentalis qua ab initio Ecclesia sancta usa est et modo etiam utitur, fuerit semper commendata; manifeste refellitur inanis eorum calumnia qui eam a divino mandato alienam et inventum humanum esse atque a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis initium habuisse docere non verentur.... »

Prob. 4.º ex consensu Ecclesiae Graecae et Latinae; nam si confessio fuisset adinventum Concilii Lateranensis aut Innocentii III, vel etiam Graeci qui quantum poterant quaerebant occasiones et praetextus omnes ut se ab Ecclesia Latina separarent hunc certe praetextum non omississent, cum esset maxime aptus ad scopum. Sed e contra nullus Graecorum neque Photius, neque Michaël Coerularius, neque alius quisquam de confessione unquam conquestus est. Imo multa adsunt testimonia quae ab eis afferri possint in favorem confessionis. Inter alios, omissis antiquioribus Patribus Graecis, Joannes Jejunator (+ 595) in suo poenitentiali vult ut Sacerdos dicat poenitenti: « Non ego sum qui primario confessionem recipit, et absolutionem impertitur, sed per me Deus.... Quapropter confitere mihi occulta peccata et nihil retice, atque occultorum cognitor omnia delebit quae manifestasti » (1). — Et Anastasius Sinaita dicit: « Si virum spirituales inveniis (Sacerdotem), qui te curare potest, confitere illi sine pudore ut Domino et non ut homini.... Illi autem qui stulto et impio modo dicunt nihil prodesse confessionem, quae apud homines fit, quia ipsi quoque peccatis et passionibus obnoxii sunt, sciant se in sua malitia et stultitia praetextum quaerere et verbo Domini repugnare qui discipulis suis dixit: *Quidquid ligaveritis* etc. *quorum remi-*

---

(1) Ap. Morin. ant. poenit. p. 90 n. 78 ed. Ant. 1682.

seritis etc. ». Unde Graeci neque in Concilio Florentino ullam moverunt quaerelam de confessione secreta cum et ipsi jam admitterent. Sed et recentioribus temporibus Sacramentum poenitentiae agnoscunt confitentes peccata sua. Unde Jeremias Patriarcha Copnus. in sua censura quam publicavit Novatorum causa ait: « Respondemus: Confitentem, quoad possit et recordetur peccata particulatim exponere debere idque corde contrito et humiliato » (1). Concilium Hierosolymitanum (a. 1672, can. XV) inter septem Sacramenta recenset *poenitentiam* in qua dicitur *secreta includi confessio*. — Addi potest etiam consensus variarum sectarum quae ab Ecclesia desciverunt circa saeculum V. in quibus ipsa confessio vigit; inter has recenseri possunt Copti, Syri, Jacobitae, Armeni (2).

Prob. 5.º Argumento praescriptionis et rationis simul: Si ab Ecclesia, non a Christi praecepto originem habet confessio, oportet ut adsignetur tempus et competens auctoritas, puta Concilium aut Pontifex a quo initium sumpsit. Atqui neque tempus neque aliquod principium aut subjectum auctoritatis humanae adsignari potest a quo initium sumpsit. Ergo dicendum est quod a Christi praecepto et ordinatione sit repetenda confessio. — *Prob. major.* ex eo quod cum agatur de re gravamine et difficultate plena non potuit introduci et multo minus propagari nisi per aliquam solemnem, imo et repetitam saepe discussionem, multis contradicentibus, et determinationem. Historia autem certe non sileret, cum multa alia minoris momenti et mere speculativa referat, confessio autem sit res practica quae omnes tam rudes quam sapientes, tam laicos quam clericos, tam sacerdotes quam pontifices respi-

(1) Quaest. et Resp. 154 de variis argumentis 6 quaest. (in bibl. max. SS. PP. pag. 964). Cf. Knoll. l. c.

(2) Pro hac re consuli possunt Dezinger (Ritus Orientalium I. 434 seq.); Assemani (Bibliotheca Orientalium tom. II.: De scriptor. Monophysit. c. 31-32 pag. 171-366); Bolland. (Act. SS. Jun. V. 145). De Nestorianis.

ciat, omnes omnino, nullo excepto. — *Minor* evidens est, nullus enim hucusque adsignavit tempus aut Concilium aut Pontificem a quo constat historice fuisse confessionem statutam. Utique novatores conati sunt persuadere in Concilio Lateranensi ab Innocentio III fuisse introductam, sed nihil magis falsum et documentis historicis magis repugnans adseri potest, ut patere potest ex testimoniis anterioribus supra adlegatis. Unde ipsimet Novatores concedunt jam ab antiquioribus temporibus confessionem viguisse. — *Confirmatur* eadem *minor* ex eo quod nulla humana auctoritas videtur potuisse audere imponere onus tam grave, tam arduum hominibus, patefaciendi scilicet alteri homini propria scelera tum externa, quam praecepue interna, quae scilicet ad ipsam voluntatem exclusive pertinent praecepue cum fuerit sapientibus persuasum auctoritatem humanam nihil posse circa actus interiores, sed solum Deum. (cf. S. Th. II-II qu. CIV, a. V, c.). Insuper cum agatur de onere gravissimo cui maxime reluctatur natura, mirum est quod ipsemet legislator seipsum subjecerit tali legi, imo ea lege non teneretur, utpote supra ipsam existens, saltem quoad peccata interiora confitenda, cum agatur de re occulta; et etiam magis mirum et omnino incredibile est quod successores eandem pollentes auctoritatem legem illam et dispensandi et abrogandi, se subjecerint omnes ac si lex illa esset lex divina.

564. **Obj. I.** — Apostolus Paulus nullam mentionem facit de confessione facienda. Atqui certe mentionem fecisset si esset ex institutione et praecepto divino. Ergo non est ex institutione divina.

Resp. : Transeat major et nego min.; non enim de omnibus quae a Christo gesta vel praecepta sunt necesse est ut quilibet agiographus egerit; saepe enim contingit quod illud quod tacetur ab uno suppletur ab alio. Insuper non omnia quae a Christo gesta vel statuta sunt scriptis fuerunt consignata, sed partim verbo solo communicata et inde traditione ad posteros derivata (cf. v. II,

n. 138 et *Introd. in Sacr. Theol.*, p. III., c. XXXVI, n. 761-765).

565. **Obj. II.** — Confessio fuit abrogata (a. 390) a Neptario episcopo Constantinopolitano occasione cujusdam scandali. Atqui Neptarius non abrogasset si tunc confessio retenta esset ex jure divino. Ergo confessio non est ex jure divino.

Resp. negando majorem, nam abrogavit utique poenitentiarium qui saeculo antecedente fuerat institutus eo quod, ut refert Socrates (1), Novatiani conquerebantur facilius peccatores admitti ad reconciliationem a catholicis; qui proinde instituerunt poenitentiarium ad hoc ut eos qui revertebantur examinaret. Poenitentarii autem officium erat praeesse poenitentiae publicae, inquirere mores fidelium, recipere depositiones testium; hoc tamen nihil officit nostrae thesi; nam concedimus poenitentiarium illum fuisse a catholicis institutum. Sed hoc supponit presbyteros ex Christi institutione qui confessionem exciperent. Cum destitutione autem illius poenitentarii ad summum poenitentia publica fuit a Neptario episcopo abrogata, remanente secreta. — Nam scandalum ex hoc contigit quod quaedam mulier nobilis inter peccata publice confessa illi poenitentiarario patefecit etiam a diacono dum in Ecclesia poenitentiam ageret fuisse compressam, ex quo populus excitatus est contra diaconum. Et Neptarius amovit poenitentiarium. De coetero confessio secreta non potuit esse ratio scandali, bene tamen confessio publica. Ergo sine ratione adseritur confessionem secretam fuisse abrogatam a Neptario, sed vel confessionem publicam vel confessionem publicam tali modo factam, idest poenitentiarario regulante et dirigente.

566. **Obj. III.** — Chrysostomus dicit: « Soli Deo esse confitenda peccata, non homini, neque coram conservis quasi in theatro propalanda, sed quotidianis in praecibus confi-

---

(1) Lib. V, hist. c. 19.

tenda Deo, neque erubescendum, quia non coram hominibus fit confessio; Deo dicendum: Peccavi ».

Resp. Chrysostomum his verbis vel similibus excludere velle necessitatem confessionis publicae, quam dicit posse suppleri per quotidianam vel frequentem confessionem soli Deo factam in oratione; nam per talem confessionem homo satisfacit etiam poenis temporalibus; non vero excludere confessionem secretam quae semel facienda est de quolibet peccato. Neque difficultatem ullam ingerunt illa verba « Soli Deo esse confitenda peccata, non homini ». Nam quae confitentur sacerdoti secrete soli Deo confiteri dici possunt, quippe *sacerdoti* non ut homini sed ut *Deo*, idest locum Dei gerenti confitentur. Hunc modum loquendi adhibent Patres: ita S. Hilarius (1), S. Ambrosius (2), S. Augustinus (3) etc. Sed et ipsemet Chrysostomus (Hom. LV, de Lazaro resuscitato) ait: « Cur igitur te quaeso, pude-scis et erubescis dicere peccata tua? (*Quae interrogatio certe absurda esset et extra propositum omnino si esset sermo de confessione facta ipsi Deo immediate in oratione, non mediante aliquo sacerdote*). Non enim homini dicis ut te probro efficiat, non enim servo confiteris ut in publicum proferat. Imo vero ei qui Dominus est.... ostendi vulnera ». Unde ipsemet Chrysostomus (lib. II de sacerdot.) dicit: « Pastori multa opus esse prudentia ac sexcentis oculis ut undique animae statum circumspectat » et addit quod ipse debet proferre sententiam « omnibus congruenter exploratis ». Et (Orat. de Samaritana, Comm. in Eccles. c. X) ait: « Imitemur et nos hanc mulierem et ob propria peccata non erubescamus. Qui enim homini peccata detegere erubescit, Deo vero cernente committere non erubescit, neque confiteri vult et poenitentiam agere, in die illo non coram uno vel duobus, sed universo terrarum

---

(1) Enarr. in psalm. CXXXV.

(2) In psal. CXVIII, V; cf. etiam l. II De Poenit. c. VII.

(3) Lib. II, confess. c. I.

orbe spectante traducetur ». Imo exigit confessionem peccatorum non in genere tantum sed in specie, ait enim (Hom. IX in Epist. ad Heb. c. VI): « Sin autem dicit: *Sum peccator*, ea autem per species non cogitat et non dicit: *Hoc et illud peccatum admisi*, nunquam cessabit, semper quidem confitens, curam autem nullam gerens correctionis ».

567. **Obj. IV.** — Etiam si concedatur sacerdotes esse iudices constitutos cum potestate remittendi peccata, tamen non sequitur homines peccatores teneri ex praecepto divino ad confitenda eis peccata, sed liberum cuique remanere. Ergo confessio non est in praecepto.

Resp. : Nego antec. : Nam non solum probatum est confessionem fuisse a Christo institutam, sed etiam praeceptam. De coetereo haec institutio frustra et inutilis omnino fuisset si peccatores possent apud Deum immediate sine confessione et sine voto confessionis veniam peccatorum obtinere. Quis quaeso homini eligeret sponte confiteri peccata, gravia praecipue et gravissima? — Insuper Novatores ideo negarunt praeceptam esse confessionem, quia e medio abstulerunt sacerdotium et veram potestatem remittendi peccata. Haec igitur distinctio inter institutionem confessionis et praeceptum confitendi est ad fucum faciendum.

568. **Obj. V.** — In primis Ecclesiae saeculis non legitur fideles confessionem adhibuisse neque in articulo mortis. Ergo confessio non fuit in usu, neque proinde fuit a Christo praecepta.

Resp. : 1.º transmisso antec. nego consequentiam; non enim omnia quae acciderunt scripta sunt; unde hoc argumentum utpote negativum nullam vim habet. — Sed 2.º respondeo negando *antec.*; nam multa facta narrata ab antiquissimis scriptoribus afferri possent. Unde Eusebius (1) dicit: « Tales erant Salvatoris nostri discipuli et ejusmodi aculeos

---

(1) Lib. III, demonstr. evang.

in auditorum animis relinquebant ut penetraret ipsorum doctrina in intimos thalamos cordis et cujusque conscientias ita sauciret ut arcana ex latebris proferre et pravitatem anteactae vitae palam confiteri non dubitarent ». (Cf. ea quae supra retulimus ex S. Irenaeo et S. Cypriano). Eusebius refert (1) Serapionem in persecutione lapsum morti proximum, ut beneficium reconciliationis ab eo obtineret advocasse presbyterum. Socrates (saec. IV) narrat (2) quod « mulier quaedam nobilis ad presbyterum poenitentiarium accedens, peccata, quae post baptismum commiserat particulatim confiteretur ». Paulinus diaconus in vita S. Ambrosii commendat ejus zelum in audiendis confessionibus. Multa alia afferri possent (3).

569. **Corollarium.** — Confessio propriorum peccatorum sacerdoti saltem in voto implicito est necessaria necessitate medii, nam vera poenitentia quae est virtutis actus, qui est necessarius necessitate medii ei qui peccavit lethaliter, non datur, nisi peccator sit dispositus ad observanda omnia divina mandata, inter quae est praeceptum confessionis.

570. **Beneficia confessionis recensentur.** — Probata necessitate confessionis, ejus beneficia recensenda sunt ut praecepti ejus convenientia patefiat: 1.^m beneficium est *facilitas veniae*; nam in confessione Sacramentali ad remissionem peccatorum sufficit *attritio*, quae tamen extra Sacramentum non sufficit, sed *contritio* requiritur; 2.^m est *augmentum gratiae* ex opere operato et non solum ex dispositione hominis, idest ex opere operantis (cf. vol. II. c. LXV, n. 722-767); 3.^m *major diminutio poenae temporalis*, et hoc ex duplici capite: ex erubescencia confessionis, et ex ipsa satisfactione imposita quae majorem vim habet ex hoc quod a sacerdote pro peccatis confessis imponi-

---

(1) Hist. Eccl. l. VI. c. XXIV.

(2) Hist. l. V. c. 19.

(3) Cf. Knoll. l. c.

tur; 4.^m *majus judicium poenitentis*, sicut etiam *instructio necessaria* seu requisita, et *securitas quaedam* et *consolatio*; quae omnia extra confessionis Sacramentum in eo qui peccavit non de facili habentur. Ex quibus omnibus habetur convenientia, imo et quaedam necessitas confessionis.

CAPUT LIX.

De essentia et ministro Confessionis

(S. Th., Suppl. qu. VII et VIII, cum Comm. SUAREZII, SYLVII, JOANN. a S. THOMA., BILLOT — Cf., GONET, l. c., disp. IX; BILLUART, l. c., diss. V.; GOTTI, l. c., Quaest. VII; JUVENIN, l. c., qu. V, c. II. et IV; KNOLL, l. c. a. IV.).

571. **Ratio capitis.** — Supra tradidimus definitionem confessionis ex qua sufficienter confessio cognoscitur ut ejus necessitas determinari potuerit; igitur nunc ipsa essentia confessionis enucleatius explicanda est. In essentia autem confessionis plura considerata occurrunt: *primo* ipsa substantia actus sive genus ejus quod est manifestatio quaedam; *secundo* de quo fiat, scilicet de peccato quod est materia remota ipsius, de qua egimus supra; *tertio* cui fiat, scilicet sacerdoti, quod quidem, ut patebit ex dicendis, est de essentia confessionis, prout est Sacramentum; *quarto* obligatio ad aliam partem exsolvendam quae ipsam confessionem consequitur velut proprietas et quasi effectus ejus, et dicitur satisfactio. In praesenti capite dicemus de ipsa essentia confessionis, tum quoad id quod est genericum, idest quoad substantiam actus, tum quoad id per quod confessio determinatur ex parte ejus cui fit, idest ex parte ministri.

572. **Quaestio prima.** — Circa substantiam actus confessionis quaeritur an sit actus virtutis et cujus virtutis.

573. **Conclusio I.** — *Confessio est actus virtutis.*

Prob.: Ad hoc quod aliquis actus dicatur et sit actus virtutis sufficit quod in sui rationem aliquam conditionem implicet, quae ad virtutem pertineat, licet male fieri possit et possit non esse actus virtuosus si aliis debitis circumstantiis non vestiatur. Atqui confessio, si vera est, implicat conditionem quae ad virtutem pertinet, idest quod confitens proferat ore quod mente tenet, si enim quis aliquid proferat ore quod corde non teneat non est confessio, sed fictio. Ergo confessio est actus virtutis. — Adde quod confessio cadit sub praecepto, praecepta autem dantur de actibus virtutum. (S. Th. I. c. a. II. c.).

574. **Conclusio II.** — *Confessio est actus virtutis poenitentiae.*

Prob.: Quamvis confessio veri pertineat ad virtutem veritatis, tamen confessio specialis veri importans specialem difficultatem, ad specialem virtutem pertinet. Atqui confessio, de qua loquimur, importat specialem rationem veri et specialem difficultatem in ordinem ad virtutem poenitentiae; ad quam pertinet recognitio proprii peccati, quae est via ad ipsam confessionem, et ipsa erubescencia confessionis. Ergo confessio est actus specialis virtutis quae est poenitentia.

575. **Corollarium.** — Quia actus virtutis naturalis est de jure naturali, aliquomodo etiam confessio in generaliconsiderata dici potest de jure naturali, inquantum homo poenitens ad confessionem aliquo modo naturaliter inclinatur. Tamen determinatio circumstantiarum est de jure divino, unde dici potest quod jus naturale inclinatur ad confessionem mediante jure divino quo circumstantiae determinantur (1).

576. **Quaestio altera.** — Sed nunc altera quaestio movetur circa essentiam confessionis prout a Christo in-

---

(1) S. Th. Suppl. qu. VII, a. II. ad 1.^m

stituta est ad remittenda peccata et prout est pars Sacramenti poenitentiae: videlicet an solus sacerdos sit minister confessionis, ita scilicet quod si confessio non fiat sacerdoti, nulla sit in ratione Sacramenti; et insuper an quilibet sacerdos ex hoc ipso quod est sacerdos sine jurisdictione recepta a legitima auctoritate sit legitimus confessionis minister.

577. **Conclusio I.** — *Solus sacerdos est minister legitimus confessionis quae est pars Sacramenti poenitentiae.* — Non incipiamur confessionem posse fieri, imo factam fuisse etiam laico temporibus antiquis ad majorem erubescantiam et confusionem, praecipue cum non poterat haberi sacerdos; neque negamus fuisse laudabilem et etiam meritoriam et aliquo modo satisfactoriam apud Deum si confitens peccata sua habuerit contritionem perfectam conjunctam voto perficiendi confessionem apud sacerdotem; sicut neque negamus talem confessionem posse computari inter *Sacramentalia*, sicut est *aqua benedicta*, *tunsiō pectoris*, et in hoc sensu dici posse cum eodem S. Thoma (l. c. qu. VIII, a. 2 et 3) Sacramentalem; sed negamus talem confessionem habere rationem Sacramenti. — His declaratis dico quod nostra conclusio est de fide definita in Conc. Trid. (Sess. XIV, can. X) his verbis: « Si quis dixerit *sacerdotes* qui in peccato mortali sunt potestatem ligandi et solvendi non habere; aut *non solos sacerdotes* esse ministros absolutionis... anathema sit ». — Prima pars definitionis est contra Wicleffitas et Waldenses; secunda pars est contra Lutheranos.

Prob. 1.º ex Christi verbis directis Apostolis et eorum successoribus (Matth. XVIII, 18): *Quaecumque adligaveritis super terram erunt ligata et in coelis*; et (Joan. XX, 22): *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis* etc. Quae verba esse solis Apostolis et sacerdotibus directa est definitum in Conc. Trid. canone nuper citato. — Cf. quae diximus: (n. 489).

2.º *Prob.* ex Patribus: Tertullianus dicit: « poenitens

sacerdotibus absolvi (vel advolvi) caris adgeniculari » (1). — Auctoritas Origenis, S. Cypriani, S. Basilii supra relata est (cap. praec. n. 546-563). Sed insuper S. Ephraem (Orat. de Sacerdotio) dicit: « Absque venerando et divino *sacerdotio* remissio peccatorum mortalibus non conceditur ». — Et S. Ambrosius (Lib. de poenit. c. II. n. 3) scribit: « In hoc (absolvendi a peccatis) solis permissum sacerdotibus est », et (ib. c. XI, n. 8): « Officium esse sacerdotis remittere aut retinere peccata », et: « sectas illas ab hoc jure excidisse quae sacerdotibus carent ». Cf. testimonia supra (cap. praec.) relata ex Conciliis; quibus plura alia addi possent.

578. **Conclusio II.** — *Non quilibet sacerdos est legitimus confessionis minister, sed ille solus qui habet ab Ecclesia jurisdictionem.* — Jurisdictio est quaedam moralis potestas regendi et gubernandi subditos, si generice accipiat. In praesenti autem est potestas qua sacerdos, ut legitimus iudex, in alterum tanquam in sibi subditum sententiam in foro conscientiae ferre potest. — Jurisdictio est duplex, *ordinaria* quae scilicet convenit alicui ex officio quod ei a Christo vel ab Ecclesia commissum est, ut Romano Pontifici in tota Ecclesia, episcopo in sua dioecesi, parocho in sua paroecia; et *delegata* quae com petit alicui ex commissione ab eo scilicet qui ordinariam habet.

Prob. conclusio, 1.º ex Conc. Lateranensi in quo statuitur quod quilibet fidelis semel in anno debeat confiteri proprio sacerdoti vel alteri de ejus licentia. Et ex Conc. Trid. (Sess. XIV, c. 3) dicente: « Quoniam natura et ratio illud exposcit ut sententia in subditos duntaxat feratur, persuasum semper in Ecclesia Dei fuit et verissimum esse synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert in quem ordinariam aut delegatam non habet jurisdictionem ». Qui-

---

(1) Cf. supra cap. praec.

bus verbis Concilium distinguit sacerdotes qui habent ab iis qui non habent jurisdictionem, et similiter eos qui habent ordinariam ab iis qui habent delegatam. Quae distinctio non a Christo est in sacerdotio, cum Sacra ordinatio sit eadem pro omnibus, sed ab Ecclesia ipsa conferente vel non conferente jurisdictionem talem vel talem.

2.º *Prob. ratione* S. Thomae: Oportet, ait Angelicus, quod ille qui dispensator hujus Sacramenti constituitur, sit talis qui possit imperare aliquid agendum, puta poenitentiales actus. Sed imperium non competit alicui in alium nisi ei qui habet jurisdictionem. Ergo de necessitate hujus Sacramenti est non solum ut minister habeat ordinem sicut in aliis Sacramentis, sed etiam quod habeat jurisdictionem.

579. **Objectio.** — Quidam sunt qui nulli subduntur, et ideo in eos nullus habet jurisdictionem, sicut Papa vel etiam episcopi, qui non subduntur simplici sacerdoti. Si ergo requiritur jurisdictio ad absolvendum a peccatis, sequitur quod hi a peccatis absolvi non possint, et quod non teneantur confiteri.

Resp. quod peccator, inquantum est peccator, subditur ministerio Christi existenti in Christi Ecclesia, ex hoc quod est membrum Ecclesiae; sed ad competentem auctoritatem pertinet determinare cui ministro seu cui personae quae sit ministerio seu potestate sacerdotali insignita, subjiciatur, in qua determinatione consistit jurisdictio, quae potestati ordini additur. Unde Papa per seipsum determinat cui sacerdoti ipsemet subjici debeat ut absolutionem peccatorum recipiat. Quoad praelatos vero « concessum est eis ab jure quod possint sibi eligere proprios sacerdotes confessores, qui quantum ad hoc sunt eis superiores; sicut etiam unus medicus ab alio curatur, non inquantum est medicus sed inquantum est infirmus ». — (S. Th. I. c. a. IV, ad 4.^m).

580. **Qualitas confessionis.** (Cf. S. Th. I. qu. IX) — Quoad qualitatem confessionis necesse est per se loquendo

quod sit materialiter integra quantum fieri potest; « cum universa mortalia peccata, ait Trid. (l. c. c. 4), etiam cogitationis, homines irae filios et Dei inimicos reddant, necessum est omnium etiam veniam cum aperta et verecunda confessione a Deo quaerere.... qui scienter aliqua retinent, nihil divinae bonitati per sacerdotem remittendum proponunt » (cf. etiam can. VII (supra c. praec. relatum). — Ratio autem hujus integritatis est 1.º quidem quia sacerdos officium judicis fungit, quod peragere nequit nisi omnia peccata, idest statum confitentis agnoscat; 2.º quia debet fungere officium medici; oportet autem quod medicus non unum solum morbum contra quem medicinam dare debet, cognoscat, sed etiam universaliter totam habitudinem et dispositionem infirmi; eo quod unus morbus ex adjunctione alterius aggravatur; et medicina quae uni morbo competeret, alteri nocumentum praestaret. Et similiter est in peccatis, quia unum aggravatur ex adjunctione alterius, et illud quod uni peccato esset conveniens medicina, alteri incentivum praestaret, cum quandoque aliquis contrariis peccatis infectus sit. — Dixi *per se loquendo*, vel *quantum fieri potest*, quia si esse non potest integra materialiter, sufficit quod sit integra formaliter. Unde ait Conc. Trid. (l. c. c. 6): « Impium est Confessionem quae hac ratione fieri praecipitur impossibilem dicere, aut carnificinam illam conscientiarum appellare. Constat enim nihil aliud in Ecclesia a poenitentibus exigi quam ut, postquam quisque diligentius se excusserit.... ea peccata confiteatur quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit; reliqua autem peccata quae diligenter cogitanti non occurrunt in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur, pro quibus fideliter cum propheta dicimus: *Ab occultis meis munda me Domine* ». — Ratio hujus est quia officium judicis quoad substantiam exercetur quantum ad hoc quod sacerdos scit poenitentem offendisse Deum; quantum vero ad officium medici, tradendi scilicet media ad praecavenda peccata vel imponendi

satisfactionem, est quasi secundarium supponens primum iudicium quod ipsam absolutionem a praesenti peccato respicit; secundum enim supponit primum, quod ideo non destruit, si adsit bona voluntas quoad finem secundi iudicii obtinendi, scilicet praecavendi peccata, quantum fieri potest. Destrueretur autem seu melius non adesset primum si deesset bona voluntas respectu secundi, quia primum, ad secundum seu ad finem secundi debet esse ordinatum; requiritur enim voluntas praecavendi a peccato per convenientia remedia (cf. n. 164).

581. **Corollarium.** — In casu necessitatis sufficit confessio peccatorum in genere etiam per signa a verbis diversa.

CAPUT LX.

De satisfactione

(S. Thomas suppl. qu. XII,
cum Comm. SUARESI, SYLVII, JOANNIS a S. Thoma., BILLOT.
— Cf., GONET, l. c. disp. XIII; BILLUART, l. c., Diss. IX.; GOTTI, l. c. qu. IX.;
JUVENIN, l. c. qu. VI.; KNOLL, l. c. a. V).

582. **Definitio satisfactionis.** — Satisfactio a S. Thoma sic definitur: *Illatae injuriae recompensatio secundum justitiae aequalitatem*. Haec definitio respicit satisfactionem in se, at nos loquimur de satisfactione prout fit Deo, quae proinde dici potest: *Recompensatio injuriae illatae Deo per peccatum secundum justitiae aequalitatem*. Haec tamen aequalitas intelligitur non simpliciter et stricte, sed secundum proportionem quamdam.

583. **Corollarium.** — Satisfactio proprie loquendo distinguitur a merito, nam meritum ordinatur ad praemium, satisfactio vero ad jus alienum laesum resarciendum. Unde primum respicit bonum merentis, secunda bonum personae offensae.

584. **Divisio satisfactionis.** — Satisfactio imprimis potest considerari dupliciter vel in ordine ad injuriam Deo per peccatum illatam, vel in ordine ad poenam temporalem, quae debetur post culpam et ad poenam aeternam, quae per absolutionem a peccato remittitur. Satisfactio utriusque poenae et temporalis et aeternae est duplex, idest *Sacramentalis*, quae sic definitur « *Poenae temporalis solutio peccato debitae, per bona opera et poenalia a confessario taxata* » ; et *ordinaria* quae non a confessario sed ab ipso satisfaciente determinatur; haec dicitur etiam *extra-Sacramentalis*. Satisfactio alia est *sufficiens* seu aequivalens; et est duplex, vel ex parte materiae seu pretii, cum scilicet valor rei oblatae adaequat in se considerata debitum; haec dicitur etiam *de condigno*; vel est *sufficiens* ex parte formae seu modi justitiae; hujusmodi est quae praeter valorem debiti, omnes conditiones justitiae servat (cf. vol. II, n. 347, 3.º et n. 644 et seq.); et haec dicitur *de toto rigore justitiae*. Alia est *insufficiens* et *imperfecta*, quae opponitur *sufficienti* explicatae. Alia est *publica*, alia *privata*. Potest etiam considerari vel in re vel in voto; si consideretur in voto est pars essentialis Sacramenti poenitentiae; si autem in re, est pars integralis. Satisfactio Sacramentalis habet effectum ex opere operato.

585. **Quaestiones.** — Nunc autem circa quidditatem et possibilitatem satisfactionis moventur quaestiones; et 1.º quaeritur an sit actus virtutis et ejus virtutis, 2.º an remissa poena aeterna remaneat remissa poena temporalis, 3.º an homo Deo satisfacere possit pro se et etiam pro alio, 4.º an opera satisfactoria sint poenalia et quaeenam sint.

586. **Protestantes.** — Protestantes cum Luthero adseruerunt et adserunt Deum non solum culpam et poenam aeternam remittere et condonare, sed etiam simul et semper poenam omnem temporalem.

587. **Conclusio I.** — *Satisfactio est actus virtutis, et quidem justitiae.*

Prob. 1.^a pars : 1.º Satisfactio ad poenitentiam pertinet et operatur ad deletionem peccati. Sed actus ad poenitentiam pertinens et operans ad deletionem peccati est actus virtutis. Ergo.

2.º Satisfactio est actus de se nullam malitiam includens aequalitatem importans et ponens inter offendentem et offensum. Hoc autem importat rationem virtutis.

Prob. 2.^a pars : Satisfactio debitum honorem offenso reddit et aequalitatem ponit inter offendentem et offensum. Sed hoc pertinet ad rationem justitiae. Ergo satisfactio est actus justitiae.

588. **Corollarium.** — Quia satisfactio ad poenitentiam pertinet, ut dictum est, poenitentia autem respicit vindicativam justitiam quae aequalitatem importat, ideo satisfactio pertinet ad justitiam vindicativam.

589. **Conclusio II.** — 1.º *Non semper simul cum culpa et poena aeterna Deus remittit omnem poenam temporalem ;* 2.º *homo non potest Deo satisfacere pro peccato quasi reddens aequalens secundum quantitatem ;* 3.º *sed utique secundum proportionalitatem ;* 4.º *remissa tamen culpa et poena aeterna potest homo satisfacere poenae temporali ;* 5.º *imo necesse est ut satisfaciat Deo ;* 6.º *satisfactio poenae temporalis pro peccato in Sacramento poenitentiae remisso ab ipso sacerdote idest confessario imponenda est.* — *Pars. 1.^a conclusionis et 4.^a est de fide definita in Conc. Trid. dicente (Sess. XIV, can. XII) : « Si quis dixerit totam poenam simul cum culpa remitti semper a Deo, satisfactionemque poenitentium non esse aliam quam fidem qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse ; anathema sit ».* Et (Sess. V, can. XXX) : « Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti, et reatum aeternae poenae deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendae vel in hoc saeculo, vel in futuro.... anathema sit ».

Prob. 1.^a pars: 1.º ex Scriptura in qua dicitur Deus inflixisse poenas etiam Prophetis et Patriarchis post culpae remissionem, ut Moysi (1), David (2) etc. Insuper ipsa Scriptura ab iis qui convertuntur praeter contritionem sinceram cordis quae sufficit ad deletionem peccati et ad remissionem poenae aeternae, ut ipsi protestantes concedunt, (imo ipsi nonnisi fidem requirunt), exigit plura opera exteriora poenalia, ut jejunium, fletum, planctum, unde dicitur (Joël. II, 12): *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio et in fletu et in planctu* (3). Atqui frustra exigenter talia opera a Deo si Deus remittendo culpam, per solam fidem, et poenam aeternam, nullam aliam satisfactionem pro poena temporali exigeret. Ergo.

2.º *Prob. ex Patribus*: S. Augustinus (Tract. 124 in Joan. n. 5) ait: « Temporaliter hominem detinet poena quem jam ad damnationem sempiternam reum non detinet culpa ». Alios Patres referam infra.

3.º *Prob. ratione convenientiae*, quae in eo sita est, ut dicit Trid. (4), quod « procul dubio magnopere a peccato revocant et quasi fraeno quodam coercent hae satisfactoriae poenae, cautioresque et vigilantiores in futurum poenitentes efficiunt; medentur quoque peccatorum reliquiis et vitiosos habitus male vivendo comparatos contrariis virtutum actionibus tollunt.

Prob. 2.^a pars: Nulla actio et nullum opus hominis, praecipue ante remissionem culpae, cum qua remittitur poena aeterna, potest aequivalere tanto bono ut recompensetur tantum malum quod est Dei offensa, ita ut homo Deo aequale reddat ei quod abstulit peccando. Hoc autem requiritur ad plenam satisfactionem secundum quantitatem.

---

(1) Cf. Num. XIV, 20 seq.; et Deut. XXXII, 51 seq.

(2) Cf. Reg. XII, 10, 13, 14.

(3) Cf. etiam Tob. XII, 8 etc. et Matth. III, 8, et XI, 21; et Luc. XIII, 1; et Act. XXVI, 20.

(4) Sess. XIV. c. 8.

Prob. 3.^a pars : Quamvis homo Deo non possit reddere aequivalens, tamen potest reddere id quod est ei possibile seu quod habet, idest quod exigit amicitia aliququaliter. Hoc autem importat aequale, idest secundum proportionalitatem.

Prob. 4.^a pars : 1.º ex Conc. Trid. eam definiente ut de fide, ait enim (Sess. XIV, can. 12) : « Si quis dixerit pro peccatis quoad poenam temporalem minime Deo per Christi merita satisfieri poenis ab eo inflictis et patienter toleratis, vel a sacerdote injunctis ut jejuniis, orationibus, eleemosynis vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam poenitentiam esse novam vitam; anathema sit ».

2.º *Prob. ex Patribus* : Tertullianus (lib. de poenit. c. 9) ait : « Satisfactio confessione disponitur, confessione, poenitentia Deus mitigatur ». — Origenes (1) dicit : « Quanto tempore deliquisti, tanto tempore humilia te ipsum Deo et satisfactio ei in confessione poenitentiae ». Et (2) : « Si tamen invenerit manus tua pretium quod restituat ; quale pretium poenitentiae sine dubio lacrymis congregatum et manibus idest labore boni operis inventum ». — S. Cyprianus (lib. de lapsis) ait : « Dominus orandus est, Dominus nostra satisfactione placandus est ».

3.º *Prob. ratione S. Thomae* : Homo qui ad imaginem Dei factus est aliquid libertatis participat in quantum est Dominus suorum actuum per liberum arbitrium. Atqui qui est liberi arbitrii Deo satisfacere potest ; nam quamvis hoc ipsum quod est agere, ex libero arbitrio Dei sit, quia hoc est a Deo nobis concessum, tamen libere homini traditum est ut ejus Dominus sit. Ergo homo potest Deo satisfacere sicut et mereri apud ipsum (cf. vol. II, n. 649).

---

(1) Hom. III in Judic. n. 2.

(2) Hom. XV in Lev.

Prob. 5.^a pars: 1.º ex Sacra Scriptura, in qua dicit (Joël. II, 12) Deus: Convertimini ad me in toto corde vestro in jejunio et in fletu et in planctu. Et (Matth. III, 8): Facite ergo fructus dignos poenitentiae, idest opera satisfactoria. Et (Luc. XIII, 1): Nisi poenitentiam habueritis, omnes simul peribitis.

Prob. 2.º ex Patribus; imprimis possunt afferri auctoritates adlatae in praec. prob.; his additur S. Basilius (Hom. in illud: Attende tibi ipsi, n. 4) dicens: « Attende igitur tibi ipsi, ut pro delicti ratione recipias etiam subsidium curationis. Si magnum est peccatum et grave, multa tibi opus est confessione, lacrymis amaris, intentis vigiliis, jugi jejunio. Si leve est et tolerabile delictum, huic quoque exequetur poenitentia ». — S. Hieronymus (In Joël. I, 13) ait: « Qui peccator est et quem remordet propria conscientia cilicio accingatur, et plangat vel propria delicta, vel populi, et cubet et dormiat in sacco, ut praeteritas delicias per quas offenderat Deum vitae austeritate compenset ». — Et S. Augustinus (Serm. 351 c. V, n. 12) scribit: « Non sufficit mores in melius commutare et a factis malis recedere, nisi etiam de his, quae facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis ».

3.º Prob. ratione convenientiae: Conveniens est et secundum justitiae legem exigere satisfactionem ab eo qui peccavit, si potest. Atqui homo potest satisfacere Deo pro poena temporali; imo etiam pro ipso peccato, licet non secundum quantitatem, sed secundum quamdam proportionalitatem tantum, ut in praecedentibus probatum est. Ergo conveniens est ut Deus exigit ab homine satisfactionem aliquam.

Confirmatur: Remota aversione a Deo per remissionem culpae remanet resarciendum jus divinum laesum quantum est ex parte hominis per liberum arbitrium, et remanet etiam conversio ad commutabile bonum (cf. n. 522, III).

Homo autem potest aliquid facere ad resarciendum jus divinum laesum, et potest amovere conversionem suam ad commutabile bonum per satisfactoria opera opposita virtuti. Ergo rationabiliter a Deo exigitur ut homo satisfaciat.

Prob. 6.^a pars : 1.º ex Scriptura ex qua apparet sacerdotibus dari potestatem non solum ad absolvendum, sed etiam ad ligandum (cf. n. 489).

2.º *Prob. ex Patribus*. S. Basilius (In Reg. brev. interr. 106 et 194) ait : « Pro qualitate delicti tempus poenitentiae impendatur ; hoc sit in judicio positum eorum qui praesunt ». — S. Augustinus (serm. 351, n. 9) dicit : « Veniat ad Antistites per quos illi in Ecclesia claves ministrantur et tanquam bonus jam incipiens filius... filius a praepositis Sacramentorum accipiat satisfactionis modum ».

3.º *Prob. ex Conciliis* : Laodicenum Conc. (a. 363) imprimis ait quod a Sacerdotibus « pro qualitate peccati poenitentiae tempus attribuendum est ». Eugenius IV (Deer. pro Armenis) dicit : « Tertia (pars) est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium Sacerdotis quae quidem praecipue fit per orationem, jejunium, et eleemosynam ». Tandem ne plura Conc. afferam, Tridentinum (Sess. XIV, c. 8) dicit : « Debent ergo Sacerdotes Domini, quantum Spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate salutare et convenientes satisfactiones injungere ».

590. **Satisfactio pro alio.** — I. *Homo* potest non solum pro se sed etiam pro alio satisfacere quantum ad *solutionem* debiti, si enim potest apud hominem, multo magis apud Deum qui summe liberalis est, imo Deus se acceptare satisfactionem ab uno pro alio de facto ostendit in Filio suo, qui pro omnibus satisfecit. Inde est quod per baptismum omnis poena etiam temporalis remittitur. Unde Apostolus ait (Gal. IV, 2) : *Alter alterius onera portate* ; et (II. Cor. VIII, 14) : *In praesenti tempore vestra abun-*

dantia illorum inopiam suppleat; ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum ut fiat aequalitas. — Sed hoc patet etiam ex eo quod omnes sumus multa membra in Christo capite, a quo omnia membra influxum recipiunt; membra autem inter se se mutuo communicant unum in utilitatem alterius agendo, dummodo sit in charitate ut opera ejus satisfactoria esse possint. Imo quia ille qui satisfacit pro alio ex majori charitate agit in satisfaciendo quam ille qui satisfacit pro se, ideo minor poena requiritur in satisfaciente pro alio; quia poena habet vim satisfaciendi ex charitate. (S. Th. l. c. qu. XIII. a. II.).

II. Sed si satisfactio consideretur ut est *medicina* ad praecavendum sequens peccatum, tunc non prodest alteri; quia ex jejunio unius non domatur caro alterius, nec ex actibus unius alius bene agere consuevit quasi habitum agendi acquisiverit; potest tamen aliquis mereri alteri augmentum gratiae, quae est remedium efficacissimum ad evitandum peccatum; sed hoc est per modum meriti magis, quam per modum satisfactionis. (S. Th. Ibid.).

III. Sacramentalis satisfactio non potest, inquantum est sacramentalis, ab alio vel per alium impleri; nam materia hujus Sacramenti sunt actus poenitentis qui ad esse Sacramenti elewantur, satisfactio autem per alium non potest esse actus ejus, idest poenitentis, neque proinde potest ad esse Sacramenti elevari.

IV. Satisfactio se extendit etiam ad animas purgatorii, existit enim communicatio sanctorum.

V. Satisfactio unius pro alio secundum se considerata est de congruo, sed si Deus acceptet eo ipso quod pretium quod offertur acceptat, fit de condigno, si praetium est aequivalens poenae solvendae.

VI. Satisfaciendo autem pro alio non satisfacit pro se, sed tamen meretur gloriam.

VII. Satisfactio Sacramentalis inquantum Sacramentalis est ex opere operato, et ideo alienari non potest; sed in-

quantum est opus ex libero arbitrio procedens potest ordinari ad satisfaciendum pro alio; et sic confessarius potest imponere poenitentiam seu satisfactionem in sublevamen animarum purgatorii.

591. **Conclusio III.** — *Opera satisfactoria in suo genere seu in se considerata debent esse poenalia.*

Prob.: 1.º ex Scriptura (Joël. II, 12) in qua Deus dicit: *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio et in fletu et in planctu.* Et Christus ait (Matth. XI, 12): *Regnum coelorum vim patitur et violenti rapiunt illud.*

2.º *Prob. ratione*: Satisfactio ponit aequalitatem in quantum importat quamdam restitutionem ejus quod indebite ablatum est. Atqui peccator Deum offendendo indebite ipsi Deo abstulit bonum, ipsum dehonorando, constituendo in bono privato, puta in complacentia quam expertus est, rationem ultimi finis. Ergo oportet, si vult satisfacere, ut Deo restituat bonum oppositum complacentiae illi quae honori Dei ut habentis rationem ultimi finis opponitur. Atqui complacentiae opponitur privatio alicujus boni quod homo habet. Cum igitur privatio boni complacentiae actionis oppositi importet opus poenale, sequitur quod satisfactio fiat per opera poenalia, quae scilicet cedant in Dei honorem.

Confirmatur: Satisfactio debet etiam habere rationem medicinae sequentis peccati. Sed opera poenalia habent optime rationem medicinae respectu sequentis peccati. (Cf. S. Th. I. c. qu. XV a. I.).

592. **Obj.** — Quanto aliquod opus ex majore charitate procedit tanto minus poenale est; quia charitas poenam non habet. Ergo videtur sequi quod opera facta ex majori charitate sint minus vel nullo modo satisfactoria; quod est falsum.

Resp.: *Dist. antec.*: opus consideratum in se, *nego*; ex parte subjecti, *conc.* Et *nego. conseq.* « Sicut in satisfactione, ait Angelicus (1), consideratur poenalitas, ita et in

---

(1) I. c., qu. XV, a. I, ad 2.^m.

merito consideratur difficultas. Diminutio autem difficultatis, quae est ex parte actus, diminuit coeteris paribus meritum; sed diminutio difficultatis quae est ex promptitudine voluntatis non diminuit meritum, sed auget; et similiter diminutio poenalitatis ex promptitudine voluntatis quam facit charitas non diminuit efficaciam satisfactionis, sed auget ».

593. **Corollaria.** — I. Quia satisfactio debet esse talis per quam aliquid nobis subtrahamus ad honorem Dei, et nos habeamus tria bona, scilicet bona animae, bona corporis et bona fortunae, nempe exteriora, ad quae tria bona omnia nostra bona reducuntur, sequitur per subtractionem horum trium generum bonorum et tantum horum fieri posse satisfactionem.

II. Et quia ex bonis fortunae subtrahimus nobis aliquid per eleemosynam, ex bonis corporis per jejunium, ex bonis animae per orationem, per quam scilicet omnia bona animae submittimus Deo, ideo tum per eleemosynam, tum per jejunium, tum per orationem satisfacimus Deo. Quod patet etiam ex eo quod satisfactio ordinatur etiam ad excidendas causas et radices peccatorum, quae tres sunt praecipue, videlicet (I, Joan. II, 16): *Concupiscentia carnis*, contra quam est *jejunium*, *concupiscentia oculorum*, contra quam est *eleemosyna*, *superbia vitae*, contra quam est *oratio*. — Insuper peccata nostra aut sunt in Deum, et contra haec est *oratio*; vel in proximum, et contra haec est *eleemosyna*; vel in nos ipsos, et contra haec est *jejunium* (1).

III. Sed quia jejunium satisfacit inquantum per ipsum auferuntur bona corporis, per quod afflictio causatur et quaecumque afflictio corporis causatur per subtractionem alicujus boni ipsius, ideo quidquid ad afflictionem corporis pertinet totum ad jejunium refertur, et ob similem rationem quidquid in proximi utilitatem expenditur totum

---

(1) S. Th., I. c., qu. XV, a. III, c.

eleemosynae rationem habet; et similiter quaecumque laetitia exhibeatur Deo orationis accipit rationem; et ideo etiam unum opus potest habere plures rationes satisfaciendi e. g. cum quis Deum orat pro proximo et cum quis affligit carnem pro alio (1).

IV. Flagella hujus vitae habent rationem satisfactionis dummodo patienter tolerantur, quia per patientiam fiunt aliquo modo ipsius patientis, licet non ex voluntate absumpta; sed si quis per impatientiam dissentiat, tunc non habent rationem satisfactionis, sed rationem vindicationis; sicut etiam opera quae fiunt ab aliis habent magis rationem vindicationis quam satisfactionis (2).

CAPUT LXI.

De Indulgentiis

(S. TH., Suppl. qu. XX-XXVII., cum Comm. CAJET, SUARESI, SYLVII, JOAN. a S. THOMA, BILLOT. — Cf. BILLUART, Tract. *De Indulg.* diss. unica; GOTTI, l. c., qu. IX-X.; KNOLL, l. c. a. VI; LEPICIER, *De Indulgentiarum valore*).

594. **Ratio capitis.** — Obstensum est (cap. praec.) fideles in Ecclesia posse satisfacere Deo pro peccato remisso per opera poenalia, praecipue ab ipsa Ecclesia in Sacramentali confessione imposita. Sed certe Deus posset gratis remittere poenam temporalem, praeter culpam quam remittit gratis cum ipsa poena aeterna; igitur agendum est de hujusmodi gratuita remissione, an scilicet talem potestatem dederit Ecclesiae; et quia talis remissio dicitur *indulgentia*, ideo de indulgentiis in praesenti capite agimus.

595. **Definitio indulgentiae.** — Indulgentia ita definitur cum Billuart: *Remissio poenae temporalis debitae peccato actuali remisso quoad culpam et poenam aeternam, facta*

(1) Ibid. ad 5.^m

(2) Ibid. a. II, c.

extra Sacramentum ab eo qui jurisdictionem spiritualem habet dispensandi thesaurum Ecclesiae.

596. **Explicatur definitio.** — Dicitur remissio *poenae*, non *culpae*, quia ad remissionem culpae sive mortalis sive venialis requiritur motus voluntatis in Deum per gratiam, qui importet poenitentiam sive formalem sive virtualem (cf. n. 516, VI): additur *temporalis* quia poena aeterna non per indulgentiam, sed simul cum culpa, idest per poenitentiae actum remittitur; dicitur *debitae peccato actuali*, quia poenae quae debentur peccato originali, ut *mors*, *aerumnae* etc. non removentur per indulgentiam; subditur *remisso quoad culpam et poenam aeternam*, quia nisi prius remittatur peccatum et cum peccato poena aeterna, non potest remitti poena temporalis, nam existente peccato sequitur veluti proprietas *reatus poenae*; dicitur *facta extra Sacramentum ab eo qui habet jurisdictionem spiritualem*, et per hoc distinguitur a satisfactione, quae injungitur a confessario in Sacramento et quae habet effectum ex opere operato, sicut etiam distinctio adsignatur satisfactionis privatae ex propria voluntate susceptae extra Sacramentum. Sequentia verba ex dicendis patebunt.

597. **Divisio indulgentiarum.** — Indulgentia alia est *partialis*, alia *totalis*, seu *plenaria*; habetur 1.^a si pars poenae debitae tantum remittatur, si autem tota poena, tunc habetur 2.^a, idest *plenaria*; haec praecipue consideratur in Jubilæo, sed etiam extra Jubilaeum conceditur. *Partialis* multiplex esse potest, magis et minus prout magis vel minus accedit ad *plenariam* seu totalem. Alia est *perpetua*, quae scilicet sine determinatione temporis conceditur, alia est *temporalis*, cujus concessio post determinatum tempus, puta quinque, septem, decem etc. annos cessat. Dividitur etiam in *personalem*, *localem*, *realem* prout scilicet aut personae, vel loco vel rei alicui annectitur. Alia est *applicabilis* animabus purgantibus, alia *non eis applicabilis*.

598. **Observatio.** — Indulgentiae partiales, puta decem dierum, vel quadragenae, aut trium annorum non correspondent tempori quo debent solvi in purgatorio poenae quasi e. g. *decem dies* etc., sed tempori quod juxta antiquos canones adsignabatur poenitentiae pro diversis peccatis. Unde fortasse contingere poterit quod alicui indulgentia partialis, puta decem annorum, aequivaleat etiam indulgentiae plenariae.

599. **Quaestio prima.** — Sed movetur quaestio an Ecclesia habeat potestatem dispensandi indulgentias seu remissiones poenarum; sed haec quaestio apte solvi non potest nisi altera veluti praeambula et quasi praeparatio ad istam resolvatur, idest an in Ecclesia sit aliquis thesaurus satisfactionum Christi scilicet et Sanctorum, quae possint applicari iis qui post peccatum remissum tenentur adhuc solvere poenas quasdam temporales (cf. cap. praec.).

600. **Conclusio I.** — *In Christi Ecclesia est vere thesaurus satisfactionum Christi et Sanctorum.* — Haec propositio est fidei proxima, ut patebit ex sequentibus. Itaque.

Prob. 1.º ex condemnatione facta a Pio VI propositionis synodi Pistoriensis quae haec est (in ord. 41.^a): « Scholasticos in suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum et clarae notioni absolutionis a poena canonica substituisse confusam et falsam applicationis meritorum; quasi thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sint merita Christi et Sanctorum » quae quidem propositio declaratur « falsa, temeraria, Christi et Sanctorum meritis injuriosa, dudum in art. 17 Lutheri damnata » (1).

2.º Prob. ratione theologica: Christus passionem acerbissimam substinuit multosque labores, et praecipue languores et dolores seu afflictiones interiores ob peccata

---

(1) Denzinger, n. 1404.

hominum, quae omnia non solum fuerunt meritoria sed et satisfactoria superabundanter pro omnibus cum minima actio humanitatis Christi ob unionem ad Verbum fuerit valoris infiniti sufficiens in se considerata et superabundans, ut probavimus in tractatu de Incarnatione (vol. II, n. 316, 3.º). Item B. Virgo acerbissimos dolores sustinuit et multas actiones et opera satisfactoria perfecit non quidem pro suis peccatis a quibus immunis fuit omnino, sed pro Ecclesia, idest pro fidelibus. Insuper multi in Christi Ecclesia in operibus poenitentiae superogaverunt ad mensuram debitorum suorum, et multas etiam tribulationes injustas sustinuerunt patienter, per quas multitudo poenarum poterat expiari si eis deberetur; quorum meritorum tanta est copia quod omnem poenam debitam viventibus excedunt (1). Atqui hae satisfactiones possunt esse pro aliis (cf. cap. praec.), imo sunt pro aliis de facto destinatae cum sit nefas adserere esse frustra, et praecipue Christum frustra passum esse et tot labores frustra suscepisse; non autem sunt determinatae pro isto vel illo, nam Christus imprimis pro omnibus passus est et sustinuit labores, unde sequeretur quod absque satisfactione et indulgentia (etiam qui satisfactione indigent) multi, imo omnes consequerentur remissionem totius poenae, quod est contra ea quae supra (cap. praec.) disseruimus. Ergo dicendum est quod in Christi Ecclesia remanet thesaurus satisfactionum operum Christi, Beatae Virginis et Sanctorum, quae sunt fidelibus applicabiles.

601. Conclusio II. — *In Christi Ecclesia est potestas vera concedendi indulgentias.* — Haec conclusio est contra Montanistas, Novatianos, Waldenses, Wicleffum, et Protestantibus; est tamen de fide contra hos ultimos a Conc. Trid. definita his verbis (Sess. XXV, c. XXI, decr. de Indulg.): « Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiae concessa sit, atque huiusmodi potestate divinitus sibi tra-

---

(1) Cf. S. Th. Suppl. I. c., a. I, c.

dita antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, S. Synodus indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem et S. Conciliorum auctoritate probatum in Ecclesia retinendum esse docet, praecipit eosque anathemate damnat qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, in qua sine ulla restrictione promittitur Apostolis potestas ligandi et solvendi; insuper datur de facto potestas remittendi et retinendi peccata sine distinctione, scilicet quoad culpam et quoad poenam, quae distinctio est omnino arbitraria et, quod majus est, contra consuetudinem et praxim Ecclesiae; imo ipsi Petro a Christo confertur absoluta potestas solvendi et ligandi *quodcumque* in terra, in ordine scilicet ad regnum coelorum, quod dicitur solvi etiam in coelo; unde claves regni coelorum conferuntur (cf. supra n. 489).

Confirmatur ex Apostolo Paulo qui tali potestate usus est, nam cum incestuosum tradidisset Satanae et gravissimae poenae subiecisset, inde poenae partem relaxavit ipsi poenitenti in nomine et in persona Christi dicens (II. Cor. II. 6 et 10): *Sufficit illi, qui ejusmodi est, objuratio haec.* — *Cui autem aliquid donastis, et ego: nam et ego quod donavi, si quid donavi propter vos in persona Christi ut non circumveniamur a Satana.* Videlicet Apostolus annuit Corinthiis sibi petentibus ut ipse auctoritate qua pollebat indulgeret et condonaret, qua auctoritate Apostolus extra Sacramentum usus est (1).

Prob. : 2.º ex traditione: Jam a saeculo II et III adveniuntur documenta quibus ostenditur morem fuisse in Ecclesia relaxandi poenas seu opera satisfactoria ad preces eorum qui detinebantur in carcere martyrium subituri; nam Tertullianus ait (Lib. ad martyr. c. I): « Pa-

---

(1) Hunc locum ita interpretantur Patres, ut S. Ambrosius (lib. I de poenit. c. 6), S. Chrysostomus (Hom. IV in II. Cor.), S. Pacianus (Ep. III. ad Sympron.), Theodoretus, S. Thomas et alii.

cem quidem in Ecclesia non habentes a martyribus in carcere exorare consueverunt ». — Et S. Cyprianus (Lib. de lapsis) dicit : « Potest ille (episcopus) indulgentiam dare, sententiam potest ille inflectere poenitenti, operanti, roganti potest clementer ignoscere ; potest in acceptum referre quidquid pro talibus et petierunt martyres et fecerint sacerdotes ». Et (Epist. XII) dicit : « Qui libellum a martyribus acceperunt et auxilio eorum adjuvari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi infirmitate aliqua et periculo coeperint, exomologesi facta et manu eis in poenitentiam imposita, cum pace a martyribus sibi promissa ad Dominum remittantur ». Similia habet epist. X n. 2. Ex quibus et similibus patet in primis Ecclesiae saeculis, idest II. et III. conferri indulgentias, licet sub alia forma et alio modo ac posterioribus temporibus conceduntur.

3.º Omnino certum est in Christi Ecclesia jam ab antiquis temporibus potestatem relaxandi poenas fuisse exercitam, in eos praecipue qui signa verae conversionis dederunt, et specialiter fuisse praesulibus ejusdem Ecclesiae, praecipue episcopis commissam quasi systematice. Unde Conc. Ancyranum (a. 314 celeb.) can. V de poenit. ait : « Statuimus ut episcopi modo conversationis examinato potestatem habeant vel humanius erga eos agendi, vel plus temporis adjiciendi. Ante omnia autem et praecedens vita et quae consecuta est examinetur et sic eis clementia impertitur ». Et can. XX dicitur : « Modus autem hujus indulgentiae (idest pro homicidio) in episcoporum sit arbitrio, ut secundum conversationem poenitentiam possint et extendere tardantibus et minuere studiose festinantibus ». Qui modus loquendi supponit poenam pro homicidio (sicut etiam pro aliis delictis) tunc esse taxatam ; sed in qua societate poena pro gravissimis delictis remittitur arbitrio judicis, seu magistratus ? — Certe si in societate acceptetur et approbetur quod unus pro alio satisfacere possit, ut contingit in Christi Ecclesia (n. 600),

optime hoc concipi potest. Imo hanc potestatem episcopis fuisse concessam et ab eis adhibitam patere potest ex verbis citatis S. Cypriani, et ex sequentibus directis ad martyres et confessores: « Ad me, ait, litteras direxistis quibus lapsis dari pacem postulatis.... et lapsis quidem *potest* in hoc venia concedi.... Et ideo peto ut eos quos ipsi videtis, quos nostis, quorum poenitentiam satisfactioni proximam conspiciatis, designetis etc. » (1). Possunt etiam videri Conc. Nicoenum can. XI, Neocesarense c. III et alia.

4.º Pontifices plures indulgentias concesserunt jam a temporibus antiquissimis. S. Gregorius c. I. saec. VI indulgentias adnexuit romanae peregrinationi. « Papa, ait S. Thomas (2), interdum dat indulgentiam quod qui vadit ad unam Ecclesiam habeat septem annos de indulgentia; cujusmodi etiam indulgentiae a beato Gregorio in stationibus Romae institutae sunt » (3). Saeculo VII Conc. Trullanum can. II. statuit quod circa poenitentiae injunctionem vel indulgentiam canones Conc. Ancyрани, Laodicensi et Nicaeni I. observarentur. Sergius II († 847) trium annorum indulgentiam et trium quadragenarum ecclesiam S. Sylvestri et Martini visitantibus concessit, ut constat ex tabula marmorea in eadem Ecclesia posita. Urbanus II. (a. 1095) in Conc. Claromontano indulgentiam Crucigeris concessit contra infideles procedentibus. De temporibus posterioribus etiam evidentius est fuisse in usu indulgentias; unde et Waldenses (a. 1170) indulgentias impugnarunt. A Bonifacio VIII fuit emissae bulla Jubilaei (a. 1300) et plures aliae posterioribus temporibus ab aliis Pontificibus emissae fuerunt. Inveniuntur etiam non pauci indulgentiarum tractatores saec. XII et praecipue XIII.

---

(1) Epist. X, n. 2.

(2) IV dist. XX, qu. I.

(3) Cf. Bellarminum, De Indulgent. l. I. c. III.

5.º *Prob. ratione*: In Christi Ecclesia existit potestas remittendi peccata ab ipso Christo tradita et simul cum peccatis remittitur eadem Christi potestate poena aeterna, ex eo scilicet quod Christus satisfecit Deo pro peccatis nostris et pro poena aeterna. Atqui satisfecit etiam pro poena temporali; et non solum opera Christi ordinantur ad satisfaciendum pro poena temporali peccatorum, sed etiam opera B. Mariae et Sanctorum, ut supra probatum est. Ergo in Christi Ecclesia est etiam potestas applicandi satisfactiones Christi et sanctorum iis qui peccaverunt; idest indulgentias conferendi.

Confirmatur ex eo quod secus frustra esset in Christi Ecclesia thesaurus meritorum et satisfactionum (1).

602. **Quaestio secunda.** — Secundo quaeritur de valore seu utilitate indulgentiarum, circa quod plures fuerunt sententiae; quarum *prima* docuit per indulgentias non remitti poenas temporales quae apud Deum debentur, sed solum poenas canonicas, quae ab Ecclesia imponebantur publicis peccatoribus. *Secunda* vero sententia docet poenas temporales, quae apud Deum debentur, vere remitti; sed haec secunda sententia diversimode exponitur quoad causam indulgentiarum; unde tres sententiae habentur, harum *prima* docet *devotionem* esse causam remissionis, quae per indulgentiam conceditur, unde indulgentia est major vel minor juxta devotionem recipientis; *secunda* sententia docet causam indulgentiae esse *laborem* vel datum recipientis, cui proinde proportionatur; *tertia* sententia dicit indulgentiam proportionari causae pro qua datur, puta pro Ecclesia aedificanda; *quarta* quae est

---

(1) Protestantes possunt etiam redargui ex eo quod « Ipsi cum in indulgentias Catholicorum invehantur longe majorem sibi tribuunt auctoritatem; nam omni poenitentiae actu sublato non culpae tantum, sed omnis etiam poenae plenariam indulgentiam promittunt, dummodo vel uno fidei actu Christum cum omnibus suis meritis mente concipiamus ». Liebermann, Theol. gen. § 224 et seq.

S. Thomae, adserit causam remissionis poenae in indulgentiis non esse nisi abundantiam meritorum Ecclesiae. His positis sit.

603. **Conclusio I.** — *Indulgentia utilis est et salutaris remittens poenas non solum apud Ecclesiam, sed etiam apud Deum.* — Haec conclusio quatenus respicit utilitatem poenitentiae est de fide; nam in Conc. Trid. (Sess. XXV, c. XXI, decr. de Indulg.) dicitur: « Indulgentiarum usum Christiano populo maxime *salutarem*, et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat qui (eas) inutiles esse adserunt ».

Prob. 1.º ex supra relatis (concl. praec. n. 612) argumentis tum ex Sacra Scriptura, tum ex ipsa traditione, optime enim probant nostram hanc conclusionem si intimius spectentur; nam illa verba Christi: *Quaecumque adligaveritis super terram erunt ligata* etc. satis explicita sunt, sicut etiam testimonium S. Cypriani clarum est dicentis (Epist. XII): « Occurrendum puto fratribus nostris, ut qui libellos a martyribus acceperunt et praerogativa eorum *apud Deum juvari possunt* ». Sicut etiam clarum est testimonium Tertulliani Mantanistae impropertantis Ecclesiam eo quod ex martirum satisfactionibus indulgentias tribuebat quasi habentes valorem apud Deum, unde ait: « Quis alienam mortem sua solvit, nisi solus Filius Dei? » (1). Et Eusebius dicit quod « materna quaedam misericordiae viscera gestantes, magnamque vim lacrymarum pro illorum lapsorum salutem coram Deo Patre fundentes vitam petierunt ».

Prob. 2.º ex condemnatione contrariarum propositionum a Romanis Pontificibus lata. Sixtus IV damnavit sequentem Petri de Osma propositionem: « Romanus Pontifex purgatorii poenam remittere non potest ». Et Leo X se-

---

(1) Lib. de pudicitia c. ultimo.

quentem contra Lutherum proscripsit (art. 17): « Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam justitiam ». Et Pius VI declaravit *falsam, temerariam, Christi meritis injuriosam* Synodi Pistoriensis sequentem propositionem: « Indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse quam remissionem partis ejus poenitentiae quae per canones statuta erant peccanti.... quasi non valeat.... ad remissionem poenae temporalis.... apud divinam justitiam ».

3.º *Prob.* ratione theologica: 1.º quia quando Concilium Trid. declaravit indulgentiarum usum esse salutarem et utilem in Christi Ecclesia, poenae canonicae erant jam abrogatae seu cessaverant, et ideo haec declaratio non potest considerari nisi respectu poenarum temporalium apud ipsum Deum; 2.º quia Ecclesia hujusmodi « indulgentias faciens, magis damnificaret quam adjuvaret, quia remitteret ad graviores poenas scilicet Purgatorii absolvendo a poenis injunctis » (1) et dando fidelibus spem, imo et quamdam securitatem de remissione poenae per indulgentiam habenda.

604. **Conclusio II.** — *Indulgentiae tantum valent quantum pronuntiantur, non autem habent valorem ex devotione, aut ex labore aut ex causa pro qua dantur.*

Prob.: Si indulgentiae non valerent tantum quantum pronuntiantur, sequeretur quod Ecclesia mentiretur et illuderet fideles pronuntiando indulgentias, et quod inanis esset Ecclesiae praedicatio, et quod indulgentiae non essent indulgentiae proprie loquendo, sed quaedam commutationes operum satisfactoriorum; insuper, si valorem haberent ex causa pro qua dantur, absurde et frustra Ecclesia majorem vel minorem quandoque pro eadem causa

---

(1) S. Th. suppl. qu. XXV, a. I.

indulgentias poneret. Ergo indulgentiae tantum valere dicendae sunt quantum pronuntiantur, non autem ex devotione aut ex labore aut ex causa. (S. Th., Suppl. qu. XXV, a. II).

605. **Obj. I.** — Si indulgentiae non habent vim ex operibus, sequitur quod opera sint dimittenda ut attendatur ad indulgentias.

Resp. neg. consequ., nam « quamvis huiusmodi indulgentiae multum valeant ad remissionem poenae; tamen alia opera satisfactionis sunt magis meritoria respectu praemii essentialis, quod in infinitum melius est quam dimissio poenae temporalis » (1).

606. **Obj. II.** — Si indulgentiae valent tantum quantum pronuntiantur, sequitur quod tanta possit fieri concessio ut homines omnino retrahantur quasi exonerati ab operibus poenitentiae. Sed hoc est inconveniens. Ergo.

Resp.: « In arbitrio dantis indulgentiam est taxare quantum per indulgentiam de poena remittitur: si tamen inordinate remittat ita quod homines quasi pro nihilo ab operibus poenitentiae revocentur, peccat faciens tales indulgentias; nihilominus quis plenam, idest concessam indulgentiam consequitur », dummodo tamen servet conditiones.

607. **Indulgentiarum dispensator quinam sit.** — Nulum esse potest dubium quod Papae conveniat potestas concedendi indulgentias, cum Papa habeat plenitudinem Pontificalis potestatis, quasi Rex in regno. Sed episcopi non habent hanc plenitudinem, sed assumuntur in partem sollicitudinis quasi iudices singulis civitatibus praepositi. Unde potestas faciendi indulgentias plene residet in Papa, qui potest facere prout vult, causa tamen existente legi-

---

(1) S. Th. I. c. a. I. ad 2.m

tima; sed in episcopis est taxata secundum ordinationem Papae. Et ideo possunt facere secundum quod eis taxatum est et non amplius. — Et non solum episcopi, sed etiam, alii, dummodo a Papa delegati, possunt indulgentias concedere. (S. Th. 1. c. qu. XXVI, a. III). — In praesenti episcopi in propria dioecesi et archiepiscopi in propria provincia possunt concedere indulgentias quinquaginta dierum non amplius, imo in dedicatione Ecclesiae possunt concedere indulgentiam unius anni (1).

608. Conditiones requisitae ad lucrandas indulgentias. — Conditiones requisitae ad lucrandas indulgentias quaedam sunt ex parte personae lucrantis, quae 1.º debet esse baptizata, quia jurisdictio non exercetur nisi in baptizatos; 2.º debet esse in statu gratiae, nisi enim culpa prius expellatur et absolvatur a poena aeterna nulla indulgentia circa poenam temporalem concedi potest. — Quaedam conditiones sunt ex parte personae concedentis, quae praeter jurisdictionem seu potestatem dispensandi hujusmodi thesaurum, de qua dictum est supra (n. praec.), debet habere justam causam, quae sit ratio dispensationis secundum quam salvetur intentio illorum qui opera meritoria fecerunt; fecerunt enim ad honorem Dei et utilitatem Ecclesiae in generali. Unde quaecumque causa adsit quae in utilitatem Ecclesiae et honorem Dei vergat sufficiens est ratio indulgentias faciendi (2). Unde causa justa et sufficiens est opus in Dei honorem vergens, vel charitas proximi, utilitas Ecclesiae, incrementum pietatis in illo cui conceditur, conversio haereticorum. Tamen oportet quod opus sit tale per quod certe vel probabiliter finis, puta honor Deo etc. obtineatur. — Quaedam conditiones requiruntur ex parte operum injunctorum puta *executio*,

---

(1) Cf. Conc. Lateranense IV can. LXII.

(2) S. Th. 1. c., a. II. c.

et quidem integra. Unde si quis omittit opus injunctum, licet inculpabiliter seu inadvertenter, sive ex impotentia sive oblivione etiam quoad partem notabilem, non lucratur indulgentias nisi expresse oppositum in ipsa concessione exprimatur, requiritur etiam quod opus fiat a lucrante in gratia, saltem ultima pars.

609. Quoad indulgentiam plenariam conditiones. —

Quoad indulgentiam plenariam 1.º requiritur, ordinarie loquendo, ipsa confessio et sacra communio, quia sub his clausulis conceditur; sufficit tamen confessio septimanalis (1). Imo neque confessio septimanalis requiritur pro illis qui quotidie vel saltem quinquies qualibet hebdomada ad Sacram Communionem accedunt (2). 2.º Requiritur propositum Deo satisfaciendi per opera bona; aliis terminis, requiritur propositum recte agendi et vitam fructuosam bonis operibus ducendi. 3.º Requiritur detestatio non solum peccatorum mortalium, sed etiam omnium venialium, talis scilicet sui ipsius et omnium quae ad ipsum pertinent ad Deum ordinatio ut ei omnia peccata etiam venialia remittantur; non enim potest haberi remissio poenae nisi prius habeatur remissio culpae. Unde cum quis conatur lucrare indulgentiam plenariam, si plenariam non consequitur, tantam majorem poenae remissionem consequitur quanto magis peccata venialia abhorret et detestatur. Potest ergo quando conceditur plenaria aliquis adipisci partialem majorem vel minorem.

610. Indulgentiae applicabiles animabus in Purgatorio detentis. — Possunt etiam indulgentiae sive partiales sive plenariae applicari animabus in Purgatorio detentis; patet hoc ex Communionem SS. quae est in Christi

---

(1) Ex brevi Clementis XIII a. 1763.

(2) Pius Pap. X deer. Sacrae Cong. Urbis et orbis die 14 Februarii 1906.

Ecclesia, unde etiam preces offeruntur pro defunctis. « Non est aliqua ratio, ait Angelicus, quare Ecclesia transferre possit communia merita, quibus indulgentiae innituntur in vivos et non in mortuos » (1). Quod ex facto ipso confirmatur, nam varii Pontifices indulgentias defunctis quasdam applicandas concesserunt, ut Paschalis I (a. 817) in Ecclesia S. Praxedis; item concessit Joannes VIII (a. 878), et Joannes IX (a. 900) (2). Unde iidem Romani Pontifices diversas propositiones damnavit huic doctrinae oppositas. Sixtus IV damnavit propositionem Petri de Osma supra relatam (n. 586, II), Leo X proscripsit sequentem art. (n. 22) Lutheri: « Indulgentiae nec sunt necessariae, nec utiles mortuis ». Et Pius VI sequentem propositionem Synodi Pistoriensis damnavit: « Luctuosius adhuc esse quod chimaerica *isthaec* applicatio transferri volita sit in defunctos »; quae propositio declaratur « *falsa, temeraria, piarum aurium offensiva in Romanos Pontifices et in praxim et sensum universalis Ecclesiae injuriosa, etc.* ».

611. **Observatio.** — Tamen Ecclesia non concedit indulgentias applicandas animabus Purgatorii per modum absolutionis et jurisdictionis, cum non habeat potestatem jurisdictionis in eas, sed per modum suffragii seu satisfactionis, orando Deum ut acceptet, qui acceptare non tenetur, praecipue si agatur de indulgentia plenaria.

612. **Epilogus eorum quae in tractatu de Sacramento poenitentiae exposita sunt.** — Poenitentia idem sonat etymologice loquendo ac resipiscentia; nunc tamen sumitur pro virtute peculiari, sed praecipue pro Sacramento poenitentiae. Sic autem definitur: « Sacramentum Novae legis a D. N. I. Chr. institutum ad peccata post baptismum commissa remittenda per actus debitos poe-

---

(1) Suppl. qu. LXXI. a. X.

(2) Cf. Mabillonium in praefat. ad saec. Benedict.

nitentis et per absolutionem sacerdotis ». In hoc tractatu quinque peracta sunt idest 1.º de ipso Sacramento actum est, 2.º de ejus effectibus; 3.º de partibus ipsius; 4.º de suscipientibus; 5.º de ipsa virtute poenitentiae. — Quoad sacramentum dogma fidei est in Christi Ecclesia esse potestatem remittendi peccata post baptismum commissam, in contrarium blaterant Montanistae et alii haeretici; sicut etiam dogma fidei est poenitentiam esse verum et proprium sacramentum novae legis. — Materia hujus sacramenti *remota*, seu (uti ajunt et vere) removenda sunt peccata post baptismum commissam; materia vero *proxima* sunt tres poenitentis actus idest *contritio*, *confessio*, *satisfactio*. Forma sacramenti poenitentiae sunt verba sacerdotis: *Ego te absolvo*. Alia verba quae adduntur in praxi non sunt de essentia; sed adduntur vel ad majorem significationis determinationem vel ut quaedam deprecationes ex praescripto Ecclesiae. — Hoc sacramentum est necessarium ex praecepto et quidem divino; sufficit autem in voto quando in re haberi non potest dummodo tamen aliquis sit contritus. — Per sacramentum poenitentiae omnia etiam gravissima peccata removeri possunt, non autem unum peccatum sine alio remitti potest cum gratia in remissione peccatorum infundatur. Tamen peccatum potest remitti sine sacramenti hujus reali susceptione; dummodo habeatur perfecta contritio in qua saltem implicite votum hujus sacramenti contineri debet. Ad remissionem peccatorum in hoc sacramento requiritur contritio et confessio cum proposito non amplius peccandi et satisfaciendi. At contritio si est perfecta ante ipsam confessionem et absolutionem a peccato liberat; si autem perfecta non est justificat per ipsam absolutionem sacerdotis. Confessio autem omnium peccatorum est necessaria necessitate praecepti divini omnibus peccantibus. — Solus autem sacerdos et quidem habens ab Ecclesia jurisdictionem est hujus sacramenti legitimus minister. Sicut autem ipsa confessio ita et satisfactio est actus virtutis, neque

tamen per satisfactionem semper tota poena temporalis remittitur, licet semper remittatur pars ejus supposita remissione culpae et poenae aeternae per confessionem ipsam. Satisfactio autem ut sit sacramentalis a confessorio imponi debet.

Alius vero modus remissionis poenae temporalis debitae pro peccatis est per indulgentias quas ex thesauro meritorum Christi et sanctorum legitimo jure concedit Ecclesia.

TRACTATUS DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS

CAPUT LXII.

De Sacramento extremae unctionis

(S. Th., Suppl. qu. XXIX, cum Comm. CAJET., SUARESI, SYLVII, JOANN.

A S. THOMA, BILLOT,

Cf., GONET, Disp. I; BILLUART, Diss. unica, a. I-II;

GOTTI, qu. I.; JÜENIN, qu. II-V; KNOLL, l. c. cap. V., a. I-II;

TEPE, c. I-II).

613. **Definitio Sacramenti extremae unctionis.** —

Extrema unctio ita communiter definitur: « Sacramentum unctionis infirmorum ad salutem animae et corporis factae per sacerdotem sub certa verborum forma ». Haec definitio patebit ex dicendis.

614. **Haeretici.** — Bellarminus et quidam alii theologi dicunt Waldenses, Albigenses, Wicleffitas, Hussitas etc. negasse extremam unctionem esse Sacramentum. Oppositum tamen adserit Bossuet, qui cum quibusdam aliis probat praefatos haereticos nihil circa numerum septenarium Sacramentorum innovasse (1). Negaverunt autem certe Lutherus (2), Melanchton (3) et Calvinus (4), quos secuti sunt et sequuntur Protestantes. Calvinistae dicunt unctionem de qua est sermo Marc. VI, 13, et Jacobi V, 14, putantes esse eandem, non fuisse ordinatam nisi ad salutem corporis et perseverasse quousque in Ecclesia mansit gratia curationum (5).

(1) Hist. variat. lib. 11 § 108 etc. et 180.

(2) Lib. de capt. Babyl.

(3) De loc. comm. tit. de unctione.

(4) Lib. IV. Instit. c. XIX, n. 18.

(5) Calvinus extremam unctionem vocat (l. c.): « fictitium Sacramentum et histrionicam hypocrisim ». Et Melanchton (l. c.) dicit: « coereemoniam superstitiosam ».

615. **Conclusio I.** — *Extrema unctio est vere et proprie Sacramentum Novae Legis.* — Haec conclusio est de fide definita in Conc. Trid. his verbis (Sess. XIV De extr. Unct., c. I): « Si quis dixerit extremam unctionem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino institutum et a B. Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum; anathema sit » (Cf. etiam can. III). Definitum est etiam septem esse sacramenta inter quae extrema unctio recensetur.

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura. Dicitur enim (Jacobi V, 14 et 15): *Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiae, ut orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei.* — Quibus verbis habentur omnia requisita ad rationem Sacramenti, idest materia sensibilis remota, scilicet *oleum*, et proxima, idest applicatio olei seu *unctio*; habetur legitimus *minister*, idest *presbyter* applicans materiam, habetur forma, idest *oratio* a presbytero facienda, gratia tanquam effectus, nam dicitur: *Salvabit infirmum et alleviabit eum Dominus et si in peccatis sit, remittentur ei*; institutio permanens divina, nam gratia rei sensibili non potest esse annexa nisi ex speciali dispositione Christi seu divina. Sed praeterea « institutio permanens, ait Billuart (1), etsi non exprimatur, aperte colligitur; partim quia mandatum Jacobi dirigitur non ad unam Ecclesiam, nec pro aliquo tempore, se ad omnes Ecclesias sine ulla limitatione locorum aut temporum, consequenter ad nos nunc, non minus quam ad eos qui tunc erant, sicut alia quae ibidem praescribit et profert, ut: *Patientes estote, nolite jurare; tristatur quis ex vobis? Oret, orate pro invicem ut salvemini* etc. Quae spectant omnia tempora et omnes fideles praesentes et futuros; partim quia haec institutio

(1) Comp. theol. Tract. de extr. unct. diss. un. a. I.

semper fuit in Ecclesia observata. Addi potest quod haec epistola Jacobi dicitur catholica. Haeretici negarunt canonicitatem hujus epistolae: sed tamen tum ab Ecclesia Latina quam Graeca ut canonica habetur, imo a multis protestantibus etiam, nunc ejus canonicitas restituta est.

2.º *Prob.* ex traditione. Origenes, postquam locutus est de Sacramento poenitentiae tanquam de medio remittendi peccata, cum scilicet homo « non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum et quaerere medicinam secundum eum, qui ait: *Dixi: pronuntiabo adversum me injuriam meam Domino et tu remisisti impietatem cordis mei* » loquitur de extrema unctione. « In quo impletur et illud, quod Jacobus Apostolus dicit: *Si quis autem infirmatur, vocet presbyteros Ecclesiae etc.* » (1). Quibus verbis patet Origenem considerare sacram unctionem ut perfectivam et consummativam poenitentiae. S. Irenaeus etiam innuit in Christi Ecclesia esse sacram unctionem eique spirituales effectus abscribit, cum invehit contra Gnosticos eo quod suis superstitionibus inter alias etiam hanc caeremoniam corrumpunt. S. Joannes Chrysostomus postquam locutus est de remissione peccatorum per poenitentiam, agit (2) de sacra unctione tanquam de alio medio remittendi peccata, et affert in confirmationem verba supra relata Jacobi. Item affertur auctoritas Innocentii I (a. 416), qui interrogatus a Decentio Eugubino Episcopo sine ambagibus loquitur clarissime de extrema unctione tanquam de vero Sacramento. Item afferri potest S. Augustinus (3), S. Ephraem (4); S. Gregorius vero in Sacramentario praescribit modum administrandi hoc Sacramentum. — Afferri possunt etiam varia Concilia inter quae Cabillonense II. (a. 813), Moguntinum (a. 847), Aquisgranense (a. 896), Constan-

---

(1) Hom. II in Levit.

(2) Lib. III de sacerdotio.

(3) Serm. de tempore.

(4) De vita spir. ad monach. novit. c. 7.

tiense et Florentinum (in decr. union.); Tridentinum retulimus.

Confirmatur autem argumentum traditionis ex antiquissima praxi Ecclesiae tum Latinae quam Graecae, ut patere potest ex libris ritualibus et Sacramentalibus seu ex Eucharologiis tum antiquioribus, tum recentioribus utriusque Ecclesiae (1). Neque dici potest Ecclesiam Graecam post schisma recepissee a Latina: hoc enim nimis absurde adseritur, attenta contrarietate, oppositione et accusationibus quae in Ecclesia Graeca contra Latinam Ecclesiam fuerunt. Unde Dallaeus in sola Ecclesia Latina dicit esse hoc Sacramentum (2).

3.º *Prob. ratione convenientiae*: Christus instituendo Sacramenta intendit providere hominum necessitatibus in ordine ad salutem, unde juxta varias necessitates pro diversis temporibus et circumstantiis instituit plura et varia Sacramenta; ita scilicet ut cum homo ingreditur in hunc mundum provideatur ei per baptismum, in decursu vitae provideatur ei per *confirmationem*, per *Eucharistiam*, per *poenitentiam* etc. Ergo non est verosimile quod non providerit per speciale et accommodatum Sacramentum etiam in egressu ab hac vita, cum majores necessitates tum corporis, tum animae, et magna pericula salutis adsunt. Hoc argumentum eruitur ex Conc. Trid. (Sess. XIV in proem. de extr. unct.).

---

(1) Cf. Marten. de antiq. Eccl. rit. l. I, p. II, c. VII, a. I et seq.; et Renandotium in perpet. fidei t. V, l. V, c. I et seq.

(2) Sed falsitas hujus adsertionis patet ex pluribus scriptoribus Ecclesiae Graeciae quos inter afferri potest *Gregorius Protosyncellus*, *Petrus Mogilas* auctor confessionis orthodoxae, *Meletius Syrigus* et alii. — Jeremias Patriarcha Constantinopolitanus in responsione 1, cap. 7 ad Lutheranos Württembergenses ait: « Sacrum vero oleum, et hoc nobis est traditum et ipsum est divinum Sacramentum divinae nobis misericordiae typum repraesentans, quod in redemptionem et sanctificationem illis qui a peccatis convertuntur, conferri solet, et ex multis infirmitatibus nos sublevat, eosque, qui illo utuntur, sanctificat ». (Cf. Knoll l. c. sect. II, tract. II, c. V, a. I).

616. **Conclusio II.** — *Materia remota Sacramenti extremae unctionis est oleum olivae ab episcopo benedictum.*

Prob. 1.º concl. quoad oleum olivae, ex verbis S. Jacobi supra in prob. praecedentis conclusionis relatis, nam cum simpliciter dicitur *oleum* sine addito, intelligitur *oleum olivae*.

2.º *Prob.* ex Conciliis tum Florentino dicente: (1) « Quintum Sacramentum est extrema unctio cujus materia est oleum olivae per episcopum benedictum »; tum Tridentino quod ait: « Ex apostolica traditione per manus accepta.... Ecclesia intellexit materiam hujus Sacramenti esse oleum ab episcopo benedictum » (2). Hujus benedictionis episcopalis mentionem facit Innocentius I; et varia Concilia satis antiqua eam praescribunt, ut Cabillonense II. (a. 813) can. 48, Aquisgranense II, (a. 836) c. II, can. 8, Wormatiense (a. 863) can. 72 (3).

3.º *Prob. ratione convenientiae*: Spiritualis sanatio quae in fine adhibetur debet esse perfecta, quia post eam alia non relinquitur, et ut lenis spes quae exeuntibus est maxime necessaria, non frangatur, sed foveatur. Atqui oleum est lenitivum et penetrativum usque ad intima et etiam diffusivum, et quidem oleum olivae, cum alii liquores dicantur olea ex similitudine ad ipsum. Ergo conveniens est quod oleum olivae adsumatur in materia hujus Sacramenti (4). Quod autem debeat esse benedictum conveniens est 1.º quod Christus eo non est usus, unde non est ex usu Christi sanctificatum et ideo benedictio requiritur; 2.º ex eo quod plenitudo gratiae per ipsum confertur non solum ut tollat culpam, sed etiam culpa reliquias; 3.º quia sanatio corporalis non causatur ex materiae naturali proprietate, et ideo

(1) Decr. pro Armenis.

(2) Sess. XIV, c. 1.

(3) Ep. I, c. VII ap. Mansi. Ep. XXV, c. VIII ap. Constant.

(4) Cf. S. Th., Suppl. qu. XXIX, a. IV, c.

requiritur quod haec efficacia sibi per sanctificationem derivetur (1).

617. **Observatio.** — Oleum debet esse simplex sine compositione alterius liquoris; tamen si oleum esset balsamo admixtum validitati Sacramenti non obstaret, « modo tamen, ait Benedictus XIV (2), admixtio tanta non sit ut destruat exteriorem olei speciem, ita ut non amplius oleum, sed potius unguentum aut alterius generis mixtum artificiale censeatur ». Benedictionem vero Episcopalem posse suppleri per benedictionem sacerdotis simplicis tamen ex dispensatione Papae, plerique theologi concedunt. Unde apud Graecos ex antiquissima consuetudine ex consensu et licentia Summi Pontificis introducta, et inde non abrogata, a simplici sacerdote benedicitur.

618. **Materia proxima extremae unctionis.** — Materia proxima hujus Sacramenti est *unctio*, ut ex dictis liquet; sed dissentiunt theologi quoad partes corporis infirmi, quae scilicet sint inungendae. Quidam enim, ut Durandus, Gonet, Billuart et alii saltem probabile censent quinque sensus externos inungere esse de essentia hujus Sacramenti; alii vero, ut Natalis Alexander, Juenin, Berti etc. docent unicam unctionem esse de essentia Sacramenti. Certum tamen est inunctionem fieri debere ex praecepto Ecclesiae in quinque sensibus, ad renes in maribus (in foeminis omittitur ob honestatem) et ad pedes; patet ex Eugenio IV dicente (in Decreto) quod infirmus « ungendus est in oculis propter visum, in auribus propter odoratum, in ore propter gustum vel locutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter gressum, in renibus propter delectationem ibi vigentem ». Et S. Thomas affert rationem convenientiae dicens: « Ubi est in nobis prima origo peccati ibi debet unctio adhiberi, ideo inun-

---

(1) Ibid. a. V, c. et VI.

(2) Lib. VIII, de synod. Dioec. c. I, n. 3.

guntur loca quinque sensuum, scilicet oculi propter visum, aures propter auditum etc. ».

619. **Conclusio III.** — *In hoc Sacramento sicut et in aliis, praeter materiam 1.º est etiam forma, 2.º quae debet exprimi per verbum modi deprecativi.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, nam Conc. Trid. (Sess. XIV, c. I, de inst. Sacr. extr. unct.) ait quod ex verbis Jacobi relatis « ut ex Apostolica traditione per manus accepta Ecclesia didicit, docet.... formam esse illa verba: *Per istam unctionem* etc. » (cf. ib. can. III). Idem docet Conc. Florentinum.

Prob. quoad. 1.^m partem ratione theologica: Omne Sacramentum efficit significando. Sed significatio materiae non determinatur ad effectum determinatum, cum ad multa possit se habere, nisi per formam verborum. Ergo in omnibus Sacramentis Novae Legis, quae efficiunt quod figurant, oportet esse et res et verba.

Confirmatur ex eo quod Jacobus in relatis verbis totam vim hujus Sacramenti videtur constituere in oratione quae est forma hujus Sacramenti.

Prob. concl. quoad 2.^m partem: 1.º quidem ex verbis ejusdem Jacobi, ubi dicitur de presbyteris administrantibus hoc Sacramentum, *orent super eum ungentes eum oleo*; 2.º ex Concilio Florentino et Tridentino formam deprecativam referentibus (l. c.); 3.º ex praxi Ecclesiae jam ab antiquissimis temporibus recepta et nunc, imo jam diu universaliter observata.

2.º *Prob. ratione multiplici convenientiae:* 1.º quidem quia suscipiens hoc Sacramentum est viribus propriis destitutus, unde indiget orationibus sublevari; 2.º quia datur exeuntibus qui jam desinunt esse de foro Ecclesiae et in solius Dei manu requiescunt, unde et ei per orationem committitur; 3.º quia per hoc Sacramentum precamur infirmo aliquem effectum, quem non semper expedit illi conferri, ut est sanitas corporis, unde debuit deprecative per hoc Sacramentum a Deo peti (1).

(1) Cf. S. Th., l. c., a. VIII, e., et Gonet disp. I, a. II., § III.

620. *Essentialia in forma hujus Sacramenti.* —

Forma hujus Sacramenti adhibita est haec: *Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti per visum* etc. quae semper ad quemlibet sensum repetitur proprium et respectivum sensum exprimendo. — Theologi quaerunt an *valide* posset adhiberi *modus* verbi indicativi loco *deprecativi*; concedunt omnes illicite adhiberi, tum quia haec forma a Conc. Flor. et Trid. adsignatur, tum ex praxi Ecclesiae universaliter recepta, sed dividuntur quoad validitatem, quidam negantes, quos inter recensetur S. Thomas, S. Bonaventura et fere communiter scholastici, alii affirmantes, ut Albertus Magnus, Paludanus, Navarrus, Juenin, Tournely. — Fortasse dici potest quod in arbitrio Ecclesiae posita sit determinatio hujusmodi; et ideo formam continentem modum indicativum esse nunc invalidam, utpote ab universali Ecclesia rejectam, et formam modi *deprecativi* verbi unice validam utpote adprobatam et ab universall praxi et a praecitatis Conciliis. — Quoad verbum *sanctam* non esse de essentia concedunt communiter, quia a praefatis Conciliis non memoratur. — Item non sunt de essentia haec verba: *Per suam piissimam misericordiam*, quia sufficienter invocatio fit per verba quae subsequuntur neque expressio *sensuum* ut patet ex Decr. SS. R. et U. Inq. die 25 Apr. 1906 in quo declaratur in casu necessitatis hanc formam sufficere: *per istram sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid dereliquisti. Amen.* — A Graecis haec forma adhibetur: *Pater sancte, medice animarum et corporum, sana servum tuum hunc ab illa, quae ipsum detinet, corporis et animae infirmitate.* Quae forma quoad substantiam convenit cum forma Ecclesiae latinae, nam deprecative exprimitur, insuper haec verba essentialia: *Per istam unctionem*, implicite continentur in illis: *Pater sancte, medice animarum et corporum, sana.*

CAPUT LXIII.

De effectibus, ministro et subjecto Sacramenti
extremae unctionis

(S. Th., p. III. qu. XXX-XXXII, cum Comm. SYLVII,
JOANN. A S. THOMA, BILLOT. — Cf. GONET, l. c., disp. II-III;
BILLUART, l. c. a. IV. et seq.; GOTTI, l. c. qu. II-IV;
JUNENIN, qu. VI-IX.; KNOLL, l. c., a. II.; TEPE, c. III-IV.).

621. **Effectus extremae unctionis.** — A Concilio Tridentino effectus sequentes recensentur ex verbis Jacobi videlicet: « Gratia Spiritus Sancti, cujus unctio delicta si quae sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit et aegroti animam alleviat et confirmat magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando qua infirmus sublevatus et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus doemonis calcaneo insidiantis, facilius resistit, et sanitatem corporis interdum ubi saluti animae expедierit consequitur ».

622. **Corollarium.** — Cum hoc Sacramentum confertur aegrotis per modum medicinae confert gratiam sanantem et confortantem et roborantem, qua 1.º absteruntur reliquiae peccatorum, quae sunt morbi animae; quo fit ut animus alleviatus erigatur et concipiat spem et fiduciam divinae misericordiae, unde facilius fert morbi incommoda; et qua 2.º remittuntur peccata si adsint, et qua 3.º salus corporis restituatur, si tamen expediens sit animae saluti.

623. **Quaestio.** — Sed quaerunt theologi quinam sit primarius et principalis effectus hujus Sacramenti.

624. **Conclusio I.** — *Principalis effectus hujus Sacramenti est conferre gratiam ad abstergendas seu auferendas reliquias peccatorum* (1).

(1) Cf. S. Th. l. c. qu. XXX. a. I.

Prob.: Hoc Sacramentum aut ordinatur sicut ad principalem effectum ad remittenda peccata mortalia, aut venialia, aut ad reliquias peccatorum abstergendas. Sed non ordinatur principaliter ad remittenda peccata, neque mortalia neque venialia. Ergo principalius ordinatur ad abstergendas reliquias peccatorum. — *Prob. minor.* Et 1.º *non ordinatur principaliter ad mortalia remittenda*; nam *extrema unctio* datur per modum curationis et sanationis aegroto, in quo est vita licet debilitata, et ideo non supponit hominem in peccato mortali existentem, sed in gratia, 2.º quia extrema unctio non est Sacramentum mortuorum sicut baptismus et poenitentia, sed vivorum, 3.º quia Concilium Tridentinum ex S. Jacobo adsignat remissionem peccatorum effectum per accidens, dicit enim: « Cujus unctio delicta *si quae sint* etc. »: et Jacobus: *Si in peccatis sit remittentur ei* (V, 15), et idem Concil. (Sess. XIV, c. V.) definit Sacramentum poenitentiae omnibus lapsis post baptismum esse necessarium ad salutem, saltem in voto. Quod non esset, si aliud Sacramentum per se remitteret peccata.

2.º *Non ordinatur principaliter ad remittenda peccata venialia*; nam nullum Sacramentum ordinatur ad remittenda peccata venialia, cum Sacramentum semper ordinatur ad causandam gratiam habitualement in homine qui ea caret vel ad augendam in eo qui jam possidet. Peccatum autem veniale remittitur sine infusione aut augmento gratiae habitualis; insuper plura adsunt media ad remittenda peccata venialia (cf. n. 532, VI).

625. **Quaeres.** — Reliquiae peccatorum quae absteruntur per hoc Sacramentum in quo consistunt?

Resp. cum S. Thoma: Sunt illi defectus quibus homo spiritualiter infirmatur, ut non habeat perfectum vigorem ad actus vitae, gratiae et gloriae. Et hic defectus nihil aliud est quam quaedam debilitas et ineptitudo, quae in nobis relinquitur ex peccato actuali vel originali. Et contra hanc debilitatem homo roboratur per hoc Sacramentum.

626. **Corollaria.** — I. Quia hujusmodi robur est per infusionem gratiae habitualis, quae in suscipientibus Sacramenta semper infunditur, si non ponatur obex, et cum gratia non compatiatur peccatum mortale, ideo ex consequenti et quasi per accidens si invenitur peccatum in suscipiente hoc Sacramentum et non ponatur obex, remittitur ei, sicut etiam contingit in suscipiente Eucharistiam et confirmationem (1). Imo circa hoc Sacramentum adest specialis ratio cum ordinetur ad remittendas seu abstergendas reliquias peccatorum et expresse dicatur a S. Jacobo et a Conc. Tridentino quod si adsint peccata remittuntur.

II. Per hoc Sacramentum non aufertur neque fomes peccati, neque habitus vitiosus, quia secus non manerent recepta sanitate, quod esse falsum experientia constat. Neque auferuntur peccata post confessionem aut post viaticum commissas, nisi per accidens modo explicato (2).

III. Sanitas corporis est effectus secundarius, qui proinde non semper inducitur, sed solum quando inducitur primarius, a quo effectus secundarius pendet; et cum expediens est ad primarium effectum. Cum hae duae conditiones salvantur, nisi adsit impedimentum ex parte recipientis semper sanitas corporalis inducitur (3). Haec enim in verbis Jacobi juxta intellectionem Conc. Flor. et Trident. (l. c.) repromittitur. — Causatur autem virtute supernaturali quae est in hoc Sacramento.

627. **Non imprimit characterem hoc Sacramentum.** — Nulla enim mentio de tali effectu fit a Concilio Florentino, aut Tridentino, et merito, nam character non imprimitur nisi in illis Sacramentis quibus homo ad aliquid sacrum deputatur. Hoc autem Sacramentum est solum in

---

(1) Cf. S. Th. I. c. a. I. c.

(2) S. Th. I. c. ad 1. m

(3) Cf. S. Th. I. c. a. II. c.

remedium, et non deputatur per ipsum homo ad aliquid sacrum agendum vel suscipiendum (1).

628. **Corollarium.** — Hoc Sacramentum potest iterari, quia non habet effectum perpetuum, sanitas enim corporis et mentis, quae est effectus hujus Sacramenti, potest amitti. Unde si homo post sanationem reincadat in aegritudinem gravem etc. potest reiterari (2).

629. **Conclusio II.** — *Ministri huius Sacramenti sunt soli sacerdotes.* — Haec conclusio est de fide decisa in Conc. Trid. (sess. XIV, can. IV) his verbis: « Si quis dixerit presbyteros Ecclesiae quos B. Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed aetate seniores in quavis communitate, ob idque proprium extremae unctionis ministrum non esse solum sacerdotem; anathema sit ».

Prob. 1.º ex verbis S. Jacobi satis explicitis supra relatis (cap. praec. n. 597); dicit enim *presbyteros Ecclesiae* per quod intelliguntur *sacerdotes*; sicut de coetero semper intelliguntur sacerdotes quando in Novo Testamento ut e. g. in actibus Apost. adhibetur haec vox *presbyteri*. — Quod confirmatur ex perpetua praxi Ecclesiae, ex intellectione Patrum et Conciliorum, ut Florentini et Tridentini ita intelligi debere definientis. — Res tam evidens est ut id ipsimet protestantes fateantur ut *Hugo Grotius* (3), *Noessel*, *Rosenmuller* etc.

Confirmatur ex eo quod Sacramentum extremae unctionis est consummativum Sacramenti poenitentiae ut Trid. docet (Sess. XIV proem.) et ut patet ex fine ipsius. Ergo ad illum pertinet administrare ad quem pertinet Sacramentum poenitentiae.

---

(1) Cf. S. Th. ibid. a. III. c.

(2) Ib. qu. XXXIII. a. I. et II.

(3) In Comm. in epist. Jacob.

630. **Obj.** — Innocentius I. ait: « Oleo non solum Sacerdotibus sed omnibus uti Christianis licet in sua aut suorum necessitate inungendo ». Ergo non soli sacerdotes sunt ministri hujus Sacramenti.

Resp.: Duplex responsio datur ad hanc difficultatem; quidam dicunt his verbis de unctione passiva esse sermonem. Ita Bellarminus, Suarez, Estius, Benedictus XIV et alii. Quidam autem dicunt illis verbis non esse sermonem de unctione Sacramentali; sed de quadam unctione coerectionali quae fiebat ob devotionem oleo benedicto ad recipiendam sanitatem corporalem. De qua unctione antiqui scriptores Ecclesiastici loquuntur ut Rufinus, Palladius, Severus Sulpicius etc. quae unctio apud Graecos etiam nunc adhibetur, et etiam nunc piaee personae ungunt aegrotas oleo benedicto praecipue speciali benedictione ad intercessionem alicujus sancti.

631. **Quaeres.** — Requiruntur plures sacerdotes vel sufficit unus ad hoc Sacramentum administrandum?

Resp. sufficere unum, imo esse administrandum ab uno sacerdote; hoc enim requiritur ad essentiam Sacramenti ut ille qui applicat materiam proferat formam, uti diximus de baptismo. Tamen quia hoc Sacramentum multiplici materia proxima constat ob sensus diversos inungendos, videtur posse valide quamvis illicite, conferri a pluribus, dummodo qui applicaret materiam proferret formam illi sensui correspondentem (1).

632. **Dices.** — Jacobus plures presbyteros exigit, dicit enim: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiae.*

Resp. in his verbis sumi plurale pro singulari quod fit etiam in communi usu loquendi, sicut cum dicimus: qui aeger est indiget medicis, aut vocet medicos. Unde sensus est *inducat aliquem ex presbyteris.* Etiam Jesus plurali nu-

---

(1) Cf. Gonet, l. c. disp. III. a. II.

mero usus est pro singulari cum dixit leprosis: *Ite obstendite vos sacerdotibus*. — Dici etiam potest quod Jacobus in illis verbis duo tradit: 1.º id quod ad essentiam hujus Sacramenti pertinet, et 2.º etiam aliquid quod est ad melius hujus Sacramenti, videlicet pluralitatem sacerdotum orantium dum administratur, si commode fieri possit.

633. Conclusio. — *Hoc Sacramentum non debet dari nisi graviter infirmis.*

Prob. 1.º ex verbis Jacobi qui non dicit quod infirmus ad presbyteros deferatur, quod certe conveniens esset ut fieret, si ageretur de morbo levi, sed ait: *Inducat presbyteros*, idest ad infirmum.

2.º Sed explicitius probatur ex Conc. Florent. (l. c.) dicente: « Hoc Sacramentum nisi infirmo, de cujus morte timetur dari non debet ». Et ex Conc. Trid. (sess. XIV, c. 3), ait enim: « Declaratur etiam esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero praesertim qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitae constituti videantur ».

3.º Hoc Sacramentum est quaedam spiritualis curatio, quae quidem per quemdam corporalis curationis modum significatur. Et ideo illis quibus corporalis curatio non competit, scilicet sanis, non debet hoc Sacramentum conferri; imo quia est ultimum remedium quod Ecclesia potest conferre quasi immediate disponens ad gloriam, ideo illis tantum infirmis debet exhiberi qui sunt in statu exeuntium propter hoc quod aegritudo nata est inducere mortem et de periculo timetur (S. Th. l. c. qu. XXXIII, a. I, II).

634. Corollarium. — Unde duo requiruntur ut hoc Sacramentum conferatur: 1.º aegritudo gravis, 2.º periculum mortis quorum uno deficiente, invalide administratur.

635. De praecepto suscipiendi hoc Sacramentum. — Circa hoc dissentiunt theologi, quidam affirmantes, alii negantes. Conveniunt tamen in adserendo quod non est de necessitate medii. Sed contingit esse necessarium necessitate praecepti, imo et medii per accidens, illi scilicet qui in

peccato existens non potest confessionem Sacramentalem peragere et contritionem perfectam non habet; hic enim tenetur hoc Sacramentum suscipere, sicut etiam ob incertitudinem contritionis perfectae suscipere tenetur. Et certe si quis recusaret adspernando vel parvi faciens, lethaliter peccaret.

636. — Epilogus eorum quae exposita sunt in tractatu Extraemae unctionis. *Extremam unctionem* esse vere et proprie sacramentum Nov. legis dogma fidei est et patet tum ex Sacra Scriptura, tum ex PP., tum ex Traditione. Materia remota hujus sacramenti est *oleum olivae* ab Episc. benedictum, materia proxima est *unctio*, forma ea est quae habetur in rituali idest: « *Per istam unctionem* etc. Principalis effectus hujus sacramenti est *collatio gratiae* ad auferendas peccatorum reliquias; at sanitas corporis est effectus secundarius. Potest iterari quia characterem non imprimit. Ministri hujus sacramenti sunt soli sacerdotes, qui tamen nonnisi graviter infirmis administrare debent.

TRACTATUS DE SACRAMENTO ORDINIS

CAPUT LXIV.

De existentia Sacramenti ordinis
et de numero ordinum

(Cf. S. Th. Suppl. XXXIV et XXXVI,
cum Comm. SYLVII, BILLOT. — Cf., GONET, disp. I. et II.;
BILLUART, diss. I.; GOTTI, quaest. I et IV.; JUEININ, qu. I-II et VI.;
KNOLL, c. VI. a. I et II; TEPE, cap. I).

637. **Ordinis significatio.** — Hoc nomen *Ordo* latissimam habet significationem, significatur enim, ait Catechismus Romanus (1), rerum superiorum et inferiorum dispositio, quae inter se ita sint aptae, ut una ad alteram referatur. Unde habentur varii ordines juxta varias rerum et personarum dispositiones: e. g. ordo militum, ordo nobilium, ordo religiosus, ordo ecclesiasticus vel hierarchicus etc.; item habetur ordo in ipsis officiis et quidem etiam varius et diversus. — Sed specialiter placuit SS. Patribus hoc uti vocabulo ut dignitatem et excellentiam ministrorum Dei indicaret. Potest autem sumi 1.º pro ipso gradu ministrorum, seu, ut ait Billot (2), pro potestate collata Dei, et sic aliquid permanens significat, 2.º potest sumi pro ipsa coereemonia, seu ritu quodam externo quo ministri Dei tales efficiuntur, et sic importat aliquam actionem transeuntem, ejus tamen effectus aliquid permanens est; et dicitur *ordinatio* (3). De hujusmodi coereemonia seu cultu externo

(1) p. II, c. VII, n. 9.

(2) De sacr. ord. Th. XXVIII.

(3) S. Th., I. c., a. I, ad 2.^m et ad 4.^m

est agendum in praesenti tractatu: quae coereemonia dicitur esse a catholicis verum novae legis Sacramentum. Unde plura agenda sunt de hac coereemonia quae dicitur *ordinatio* et Sacramentum *ordinis*: 1.º an sit verum Sacramentum, et an sit unus ordo tantum vel plures; 2.º de ejus materia et forma, fine seu officio; 3.º de ejus ministro et subjecto; 4.º de his quae sunt annexa Sacramento ordinis.

638. **Quaestio.** — Quod existat in Christi Ecclesia aliquis ritus externus seu aliqua coereemonia qua homines quidam in ministerium Dei deputantur et ministri divini cultus constituentur, negari nequit, cum sit factum quoddam evidentissimum. Unde non quaerimus simpliciter de existentia hujus ritus seu coereemoniae, sed de existentia ejus prout est Sacramentum. Et ideo praesens quaestio ad hoc reducitur ut definiatur an sit verum Sacramentum.

639. **Haeretici.** — Protestantes generaliter loquendo, si ritualistas excipias, negant *ordinationem* esse verum Sacramentum. Lutherus, qui dicitur fuisse primus qui hoc Sacramentum negavit, ita loquitur: « Sacramentum hoc Ecclesia Christi ignorat inventumque est ab Ecclesia Papae » (4). Calvinus, quamvis (l. IV. inst. c. XIX n. 33) dicat: « Superest manuum impositio quam in veris legitimis ordinationibus Sacramentum esse concedo », tamen pluribus in locis docet duo esse Sacramenta tantum, videlicet baptismum et coenam (5). Nunc inter protestantes quidam, ut Quakeri, nullum ritum externum ordinationis agnoscunt. Alii vero, ut Unitarii, Anglicani, Methodistae, Episcopales admittunt utique ritum aliquem externum, sed verum sacramentum esse negant, concedentes esse quamdam deputationem qua quisquis fidelis vi baptismi sacer-

---

(4) Lib. de capt. Babyl.

(5) Cf. lib. inst. c. XIV.

dos existens ad ipsum munus sacerdotii extrinsece deputatur et ad stipendium accipiendum.

640. **Conclusio I.** — *In Christi Ecclesia illa coereemonia quae ordinatio dicitur est verum et proprium Sacramentum.* — Haec conclusio est de fide definita in Conc. Trid. (Sess. XXIII, can. III) his verbis: « Si quis dixerit ordinem, sive sacram ordinationem non esse vere et proprie dictum Sacramentum a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum, aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei et Sacramentorum; anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura; nam imprimis haec habet Apostolus (I, Tim. IV, 14): Noli negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. Et (II Tim. I, 6): Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus Spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis; quae ultima verba clare exprimunt gratiam sanctificantem conferri; nam Spiritus virtutis dilectionis et sobrietatis a Deo collatus est ipsa gratia sanctificans. — Haec autem verba continent, ut patet legenti, coereemoniam externam, idest sensibilem, continent gratiam sanctificantem, ut patet ex ultimis verbis secundi testimonii; et ideo talis coereemonia est a Christo instituta, nam gratia nonnisi a Christo potest annecti alicui signo sensibili seu coereemoniae et ritui externo sicut est ipsa ordinatio. Ergo ordinatio est verum et proprium Sacramentum; adsunt enim omnes conditiones ad rationem Sacramenti requisitae, videlicet: *ritus externus, idest impositio manus, collatio gratiae, institutio divina modo permanenti facta, ut patet ex usu Ecclesiae (cf. n. 6).*

Confirmatur ex praxi Apostolorum ex mandato Dei in opus ministerii adsumendum Saulum et Barnabam eadem coereemonia externa, hoc est per manuum impositionem, dicitur enim (Act. XIII, 2-3): Ministrantibus autem illis Domino et jejunantibus, dixit illis Spiritus Sanctus: Segregate

mihi Saulum et Barnabam in opus ad quod adsumpsi eos. Tunc jejunantes et orantes imponentesque eis manus dimiserunt illos. Quibus verbis nihil clarius et expressius haberi potest pro sacra ordinatione. Unde ipsemet Paulus hortatur praesules Ecclesiae ut attendant universo gregi, idest Ecclesiae his verbis (Act. XX, 29): Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine suo. Exprimitur ergo institutio divina modo permanenti facta, ut scilicet in Ecclesia sint episcopi. Unde idem Apostolus (Eph. IV, 11) ait: Et ipse (Dominus) dedit quosdam apostolos.... quosdam autem Pastores et doctores ad consummationem sanctorum: Et certe hos dedit Christus Ecclesiae ut sint in ea quousque ipsa perseverabit; et quamvis gratia his testimoniis non sit explicite expressa, tamen expressa clarissime habetur in primis duobus. Imo est etiam sermo de dignitate seu dispositione requisita ad ordinem et gratiam suscipiendam, cum Apostolus hortatur Timotheum (IV) his verbis: Manus nemini cito imposueris, neque communicaveris peccatis alienis etc.

Dices: Impositio manus ordinabatur ad salutem corporalem restituendam infirmis, et omnibus infirmis petentibus poterat conferri. — Ergo non erat Sacramentum.

Resp.: Duplex impositio manuum est distinguenda in Sacris Litteris, una quae est vere sacramentalis qua gratia confertur et qua aliquis ad ministerium deputatur, ut patet ex verbis relatis; de qua impositione manuum dicit Apostolus Timotheo (IV): Manus nemini cito imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. — Alia impositio manus quae per gratiam gratis datam, idest curationum, concessam Apostolis, ordinabatur ad sublevandos et curandos infirmos; et haec non erat sacramentalis, quia per hanc impositionem manuum infirmi non deputabantur ad ministerium, neque gratiam accipiebant, neque huic impositioni manuum possunt applicari illa: Manus nemini cito imposueris etc.

2.º *Prob. ex Patribus*: S. Gregorius Nyssenus (Or. de bapt.) dicit: « Eadem item vis etiam Sacerdotem augustum et honorabilem facit novitate benedictionis a communitate vulgi segregatum. Cum enim heri ac tempore superiori unus ex multitudine ac plebe esset, repente reditur praeceptor. praeses, doctor pietatis, mysteriorum latentiam praesul; eaque contingunt ei cum nihil vel corpore vel forma mutatus, sed quod ad speciem externam attinet, ille sit qui erat, invisibili quadam vi ac gratia invisibilem animam in melius transformatam » (1). — S. Ambrosius dicit: « Quis dat, frater, episcopalem gratiam? Deus. Sed tamen per hominem dat Deus, homo imponit manus, Deus largitur gratiam. Sacerdos imponit supplicem dexteram et Deus benedicit potenti dextera; episcopus initiat ordinem et Deus tribuit dignitatem » (2). Cf. etiam alios Patres, ut S. Joan. Chryst. (3), S. Hieronymum (4), S. Cyrillum Alex. (5) etc.

3.º *Prob. ex Conc. Chalcedonensi a quo severe punitur* qui « propter pecunias ordinationem fecerit, et non venalem gratiam in venditionem deduxerit » (Can. II). Et Conc. Aurelianense (a. 536) can. IV, dicit: « Si quis Sacerdotium per pecuniae nundinam execrabili ambitione quaesiverit, abjiciatur ut reprobus, quia apostolica sententia donum Dei esse praecepit pecuniae trutina minime comparandum ». Conc. Flor. (Decr. pro Arm.) ait: « Sextum Sacramentum est ordinis ».

641. **Conclusio II.** — *Conveniens est quod in Ecclesia sit ordo.*

Prob. 1.º Quae sunt a Deo ordinata sunt, ait Apostolus (Rom. XIII, 1). Sed Ecclesia est a Deo, quia ipse eam

---

(1) Migne P. gr. vol. 46, pag. 582.

(2) De dignit. Sacerd. c. V.

(3) De sacerdot. l. III, n. 4 et n. 5.

(4) Dial. contr. Luciferianos praef. n. 11; et conf. Vigil. n. 2.

(5) Epist. Parmen. l. II, c. XIII, n. 28 et n. 30.

aedificavit in sanguine suo. Ergo in Ecclesia esse ordo debet.

Confirmatur: In naturalibus invenitur ordo, quo quaedam aliis sunt superiora, et similiter in gloria. Ergo etiam in Ecclesia debet esse ordo.

2.º Deus in suis operibus vult repraesentari non solum secundum quod est in se, sed etiam secundum quod in alia influit; et ideo hanc legem naturalem imposuit omnibus ut ultima per media reducerentur et perficerentur, et media per prima. Et ideo convenienter, ut ista pulchritudo Ecclesiae non deesset, posuit ordinem in ea, ut quidam aliis Sacramenta traderent suo modo Deo in hoc adsimilati quasi Deo cooperantes, sicut et in corpore naturali quaedam membra in aliis influunt (cf. S. Th. I. c. qu. XXXIV, a. I).

642. **Conclusio III.** — *In Ecclesia sunt plures ordines.* — Plures esse ordines est de fide definitum a Concilio Trid. (Sess. XXIII, can. II) his verbis: « Si quis dixerit praeter Sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios ordines et majores et minores per quos veluti gradus quosdam in sacerdotium tendatur: anathema sit ». — S. Thomas has rationes affert congruentiales pro ordinum pluralitate: 1.º propter Dei sapientiam commendandam quae in distinctione rerum ordinata maxime elucet tam naturalibus, quam supernaturalibus; 2.º quia per unum non poterant omnia quae ad divina mysteria pertinebant expleri sine magno gravamine propter diversa officia; 3.º ut via proficiendi hominibus amplior detur, dum plures in diversis officiis distribuuntur ut omnes sint Dei cooperatores (I. c. qu. XXXVII, a. I).

643. **Conclusio IV.** — *Ordines in Ecclesia sunt septem, videlicet: Sacerdotium seu presbyteratus, diaconatus, subdiaconatus, acolythatus, exorcistatus, lectoratus, ostiariatus.*

Prob. 1.º ex Concilio Carthaginensi (celeb. a. 398) a quo septem praedicti ordines recensetur et ritus quo conferun-

tur (cf. can. III-IX). Similiter praedicti septem ordines recensentur a Conc. Aquisgranensi (a. 816) (1); et a Conc. Trid. (Sess. XXIII, cap. 2) his verbis: « Non solum de *Sacerdotibus*, sed et de *Diaconis* Sacrae Litterae apertam mentionem faciunt,... et ab ipso Ecclesiae initio sequentium ordinum nomina atque uniuscujusque eorum propria ministeria: *Subdiaconi* scilicet, *Acolythi*, *Exorcistae*, *Lectores* et *Ostiarii*, in usu fuisse cognoscuntur ».

2.º *Prob.* ex Pontificibus, quos inter recensetur Cornelius Papa, qui in epist. ad Fabianum Antiochenum scripta (a. 252) (2) numerans clericos Romae degentes initio schismatis Novatiani, ait: « *Presbyteri* quatuor et quadraginta, *diaconi* septem, totidem *subdiaconi*, *acolythi* quadraginta duo, *exorcistae* cum *lectoribus* et *ostiariis* duo et quinquaginta ». Idem Pontifex prohibet ne quis fiat episcopus nisi prius fuerit « ostiarius, lector, exorcista sequens (*acolythos*), subdiaconus, diaconus, presbyter ».

3.º *Prob.* ratione S. Thomae: Sacramentum ordinis multo magis quam alia Sacramenta ordinatur ad Sacramentum Eucharistiae, quod est Sacramentum Sacramentorum, ordinatur enim per quamdam consecrationem ad Eucharistiam inquantum ordinato traditur spiritualis potestas in ordine ad ipsam. Ergo distinctio ordinum est accipienda secundum relationem ad Eucharistiam inquantum ordinatis confertur distincta potestas in ordine ad ipsam. Atqui potestas quae per ordinationem confertur ordinatis in ordine ad Eucharistiam est septuplex. Ergo septem sunt Ordines. — *Prob. minor*: Potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius Eucharistiae et sic habetur *ordo* sacerdotum, seu sacerdotii; aut est ad aliquod ministerium ordinatum ad hoc Sacramentum Eucharistiae. Ministerium autem seu cooperatio ministrorum est vel in ordine ad ipsum Sacramentum, vel in ordine ad suscipientes. Si *primo* modo, sic

---

(1) l. 1 de instit. Cleric.

(2) Apud Eusebium l. 6, c. 43, alias 35.

est *tripliciter*. Vel per dispensationem, et hoc pertinet ad *potestatem* quam habet *Diaconus*, vel per praeparationem et ordinationem materiae in vasis sacris ipsius Sacramenti, et haec *potestas* pertinet ad *Subdiaconos*, vel per praesentationem materiae hujus Sacramenti in vasis non sacris, et haec *potestas* pertinet ad *Acolhytos*. — Si autem secundo modo, idest in ordine ad *suscipientes*, cooperatio seu ministerium consideretur non potest esse ordinatum nisi ad praeparationem ipsorum, et ideo non potest esse nisi super immundos, quia qui mundi sunt jam sunt ad Sacramenta percipienda idonei. Genus autem immundorum est *triplex*; quidam enim sunt omnino *infideles* credere nolentes, et hi totaliter etiam a visione divinatorum et a cetu fidelium arcedi sunt. Et hoc pertinet ad *Ostiarios*. *Quidam* autem sunt volentes credere sed nondum instructi, scilicet Catecumeni; et ad horum instructionem ordinatur *ordo Lectorum*; et ideo prima rudimenta doctrinae fidei scilicet vetus Testamentum eis legendum committitur. *Quidam* vero sunt fideles et instructi, sed impedimentum habentes ex doemonis potestate, scilicet Energumeni, et ad hoc ministerium est *ordo Exorcistarum*. Et sic patet ratio et numeri et gradus ordinum. (S. Th. 1. c., a. II, c.).

644. **Distinctio ordinum sacrorum a non sacris.** — Ordo sacer dicitur dupliciter: uno modo secundum se: et sic quilibet ordo est sacer, cum sit Sacramentum quoddam. Alio modo ratione materiae circa quam habet aliquem actum. Et sic *ordo sacer* dicitur qui habet aliquem actum circa rem aliquam consecratam. Et sic distinguuntur ordines sacri; qui sunt tres tantum scilicet *Sacerdotium* et *Diaconatus*, qui habent actum circa corpus Christi et sanguinem consecratum, et *Subdiaconatus*, qui habet actum circa vasa consecrata; et ideo eis etiam continentia indicitur ut sancti et mundi sint, qui sancta tractant (S. Th., 1. c., a. III). Hi tres ordines dicuntur etiam *maiores*, sicut alii quatuor *minores* appellantur.

645. Definitio singulorum ordinum traditur. — Determinata existentia singulorum ordinum et statuto numero ipsorum; ipsa natura per definitionem explicanda est; sic autem definiuntur:

1.º *Sacerdotium est: Ordo sacer in quo confertur clerico potestas consecrandi seu transubstantiandi vel convertendi panem in corpus, et vinum in sanguinem Christi, et potestas remittendi peccata fidelibus.*

2.º *Diaconatus est: Ordo sacer in quo confertur clerico potestas ministrandi sacerdoti ad altare in Missa solenni.*

3.º *Subdiaconatus est: Ordo sacer in quo per instrumentorum traditionem traditur potestas ordinato praeparandi in casis sacris panem et vinum et praesentandi diacono pro sacerdote ad consecrationem.*

4.º *Acolythatus est: Ordo inter minores in quo clerico traditur potestas accendendi luminaria in Ecclesia, ferendi candelabra in functionibus sacris, et parandi vinum et aquam pro Missa in vasis non sacris.*

5.º *Exorcistatus est: Ordo inter minores, in quo clerico confertur potestas doemones adjurandi et arcendi et expellendi a corporibus energumenorum.*

6.º *Lectoratus est: Ordo inter minores in quo clerico confertur potestas legendi libros sacros in Ecclesia et fideles instruendi.*

7.º *Ostiaratus est: Ordo inter minores in quo clerico traditur potestas januam Ecclesiae aperiendi et claudendi, custodiendique Ecclesiam et res sacras praecipue a prophanatoribus et indignis.*

646. Obj. — Cum ordo sit Sacramentum, sequitur quod in ordine non habeatur unitas Sacramenti si plures sint ordines; et ideo quod Sacramenta sunt plura quam septem; quod est falsum.

Resp. negando antec. et conseq., nam ordo secundum suam completam rationem est in uno, idest in sacerdotio, in quo omnes ordines continentur, et ex hoc habetur unitas Sacramenti in ordine; nam alii ordines sunt quaedam parti-

cipationes ipsius, a quo proinde participant rationem Sacramenti in sacerdotio eminenter contenti. « Divisio ordinis, ait S. Thomas, non est totius integralis in suas partes, neque totius universalis, sed totius potestativi (cf. *Phil.* I. n. 47, ed. 2.^a); cujus haec est natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita est hic: tota enim plenitudo Sacramenti hujus est in uno ordine scilicet Sacerdotio; sed in aliis est quaedam participatio ordinis. Et hoc significatum est in hoc quod Dominus dixit (num. XI, 17) Moysi: *Auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustineant tecum onus populi*. Et ideo omnes ordines sunt unum Sacramentum (l. c. qu. XXXVII. a. I. ad 2.^m).

647. **Quaestio secunda.** — Sed nunc quaeritur de singulis ordinibus, an scilicet sint Sacramenta singuli ordines.

648. **Quid doceant theologi circa singulos ordines respectu Sacramenti.** — Non pauci antiqui et recentiores theologi rationem Sacramenti concesserunt omnibus et singulis ordinibus tam majoribus, qui sunt tres, videlicet *Sacerdotium, diaconatus et subdiaconatus*, tam etiam minoribus. Nunc autem communius docetur solum Sacerdotium et diaconatum esse Sacramentum, seu habere rationem Sacramenti, sed non alios, neque ipsum subdiaconatum.

649. **Conclusio I.** — *Presbyteratus est Sacramentum.* — Hanc conclusionem ad fidem pertinere manifestum est ex dictis.

Prob. 1.º cum sit de fide ordinem esse Sacramentum, et cum sacerdotium inter omnes ordines primum obtineat locum et omnes alii ordines ordinentur ad sacerdotium in quo complementum habent, sequitur saltem sacerdotium juxta fidem nostram Sacramentum esse.

2.º Tridentina Synodus docet in ordinatione sacerdotali imprimi characterem, quod nonnisi vero Sacramento competere potest; en verba Concilii: « Quoniam vero in

Sacramento ordinis.... character imprimitur, qui nec deleri, nec auferri potest, merito S. Synodus damnat eorum sententiam qui asserunt N. T. Sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere, et semel rite ordinatos iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exerceant » (1).

3.º In ordine presbyteratus habetur ritus externus, puta impositio manus, collatio gratiae (cf. n. 640) et institutio divina modo permanenti, nam gratia non potest annecti alicui signo seu ritui exteriori nisi ex institutione divina (cf. n. 6 et 15). — Hae autem conditiones sufficiunt ad rationem Sacramenti.

650. **Conclusio II.** — *Diaconatus est verum et proprium Sacramentum.* — Hanc conclusionem quidam theologi negarunt, ut Durandus et Cajetanus, tamen certissima est, ita ut sine nota temeritatis negari non possit.

Prob. : In Diaconatu habetur ritus externus, collatio gratiae et institutio divina modo permanenti. Ergo Diaconatus est verum et proprium Sacramentum. — *Conseq. patet.* (cf. n. 6 et 15). — *Prob. antec.* 1.º Habetur ritus externus, seu signum sensibile, nam ab initio diaconatus collatus est ab Apostolis per impositionem manuum, de diaconis enim tunc ordinatis dicitur (Act. VI, 7): *Hoc statuerunt ante conspectum Apostolorum et orantes imposuerunt eis manus*; 2.º collatio gratiae, quia per impositionem manuum conferebatur gratia in sacra ordinatione, ut patet ex dictis supra (n. 640), et ex verbis prolatis ab episcopo ordinante, idest: « Accipe Spiritum Sanctum ad robur et ad resistendum diabolo et tentationibus ejus »; non enim frustra haec verba ab episcopo dicuntur; unde Conc. Trid definit: « Si quis dixerit per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra

---

(1) Sess. XXIII. c. 4.

episcopum dicere: *Accipe* etc., anathema sit »; 3.º *Institutio divina modo permanenti*, nam nonnisi Christus potest signis sensibilibus gratiam annectere, et ideo a Christo est haec institutio, et quidem modo permanenti, nam jam inde ab Apostolis ad nos viguit et viget haec institutio in Ecclesia. Unde de fide est: *Hierarchiam ex episcopis et ministris esse divina ordinatione institutam* (1).

651. **Conclusio III.** — *Ordines minores sunt Sacramenta participative, idest non simpliciter, sed secundum quid.* — Haec conclusio media via incedit inter sententias oppositas affirmantem scilicet et negantem, tamen sic expressa non videtur posse negari, sequitur enim evidenter ex dictis (cf. n. 646), nam ex hoc ipso quod tota plenitudo Sacramenti hujus est in uno ordine, idest in Sacerdotio, et in aliis est quaedam participatio ordinis, sequitur evidenter quod alii ordines sunt quaedam participationes Sacramenti sacerdotii seu ordinis, et sic sint Sacramenta participative. Sed nostra conclusio etiam ex Conciliis deducitur.

Prob.: Concilium Florentinum in decreto pro Armenis non solum in Sacramento ordinis ponit Presbyteratum, Diaconatum, sed etiam subdiaconatum et alios ordines. Atqui si non participarent Sacramentum ordinis et si essent merae institutiones ecclesiasticae, nonnisi falso et absurde ponerentur in hoc Sacramento, nam in hac hypothesis non essent nisi quaedam caeremoniae extrinsecae ipsi Sacramento superadditae, neque ad ipsum Sacramentum pertinerent, sicut non pertinet ipsa tonsura. Insuper Concilium Tridentinum docet esse de fide tenendum: 1.º in Ecclesia esse ordines majores et minores, omnesque singillatim tam majores quam minores recenset (2), 2.º or-

---

(1) Conc. Trid. (Sess. XXIII, can. VI) definit: « Si quis dixerit in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam quae constat episcopis, presbyteris et ministris, A. S. ».

(2) Sess. XXIII, can. II. et cap. II.

dinem sive sacram ordinationem esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino institutum (1), 3.º in Ecclesia catholica esse hierarchiam divina ordinatione institutam quae constat ex Episcopis, Presbyteris, et ministris (2) 4.º docet omnes praedictos ordines esse vera ordinis ministeria *quamvis non pari gradu*. Atqui haec adseri non possent a Concilio nisi ordines etiam minores essent aliquo modo in ipsa institutione divina contenta et nullo modo, ne participative quidem haberent rationem Sacramenti. Ergo juxta doctrinam Concilii tum Florentini, tum Tridentini omnes ordines dicendi videntur Sacramenta saltem participative.

652. **Obj. I.** — Ordines inferiores, ut docet ipsemet S. Thomas, sunt ab Ecclesia instituti. Ergo deest institutio divina, et ideo non sunt Sacramenta.

Resp. cum eodem S. Thoma « quod in primitiva Ecclesia propter paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconis committebantur..., nihilominus erant omnes praedictae potestates, sed implicite in una diaconi potestate. Sed postea amplius est cultus divinus et Ecclesia quod implicite habebat in uno ordine explicite tradidit in diversis. Et secundum hoc dicit Magister in littera, quod Ecclesia alios ordines sibi instituit » (3).

---

(1) Ibid. can. III.

(2) Ibid. can. VI.

(3) Suppl. qu. XXXVII. a. II. ad 2.^m. — Quoad originem et institutionem ordinum minorum sunt notatu digna ea quae habet S. Bonaventura dicens: « Praedictos ordines Christus exercuit; ostiariatum, quando euentes et vendentes de templo eiecit; lectoratum, cum in medio seniorum librum Isaiae aperiens legit in eo; exorcistatum, quando doemoniacos sanavit; acolytatum quando dixit: *Ego sum lux mundi*; subdiaconatum, quando linteo se praecinxit, et pedes discipulorum lavit; Diaconatum quando in coena corpus et sanguinem suum ministravit discipulis et dormientes Apostolos excitavit; presbyteratum quando se in ara crucis obtulit et quando in coena panem et vinum in corpus et sanguinem suum convertit » (Comp. theologic. verit. l. VI, c. 36).

653. **Obj. II.** — Ordines minores non sunt sacri. Ergo non sunt Sacramenta.

Resp.: Dist. antec. ratione materiae conc., secundum se, nego (cf. n. 624).

654. **Corollaria.** — I. Ex quibus sequitur probabilius characterem imprimi et gratiam conferri in collatione omnium ordinum, licet non aequae plene et copiose.

II. Ob differentiam potestatis quae confertur sequitur quod nihil mirum si ex dispensatione Papae a simplici sacerdote conferri valide et licite possint, non enim obstat ratio Sacramenti inquantum est Sacramentum, neque ratio ipsa characteris, cum character imprimitur etiam in divina confirmatione, quae potest conferri a simplici sacerdote ex Papae dispensatione (cf. n. 275); imo et in baptismo.

CAPUT LXV.

De materia et forma Sacramenti ordinis

(S. Th., Suppl. qu. XXXIV, a. IV, V,
cum Comm. SYLVII, BILLOT. — Cf., GONET, disp. II., a. II-III.;
BILLUART, diss. II.; GOTTI, qu. I., dub. II.; JÜENIN, qu. III-IV-V.;
KNOLL, l. c., a. III; TEPE, c. II.).

655. **Duplex consideratio Sacramenti Ordinis.** — Sacramentum ordinis seu ordo dupliciter potest considerari in genere et in specie, et sic etiam materia et forma potest considerari; unde in genere loquendo dicimus cum Conc. Florentino quod ejus « materia est illud per cujus traditionem confertur ordo ». Forma vero ea est quae adhibetur et praescribitur in Pontificali Romano in collatione respectivi ordinis et quae infra afferetur.

656. **Quaestio.** — Sed quaestio inter theologos agitur circa materiam praecipue et formam ordinum Praebyteratus et Diaconatus, in quo scilicet consistat. Quae quaestio etiam a nobis in praesenti attingenda est.

657. **Ritus qui nunc adhibetur in ordinatione presbyteri in Ecclesia Latina.** — « Ritus ordinandi presbyterum in Ecclesia Latina hic est: 1.º Episcopus nihil dicendo imponit ambas manus super caput ordinandi, idem praestant sacerdotes astantes. 2.º Et statim tam episcopus quam sacerdotes tenent manus extensas super caput ordinandi, et episcopus dicit: *Oremus, fratres charissimi* etc. prout habetur in pontificali Romano. 3.º Imponit stolam et casulam et ungit ejus manus oleo catechumenorum. 4.º Tradit illi calicem cum vino et aqua et patenam superpositam cum pane dicens: *Accipe potestatem offerendi sacrificium pro vivis et mortuis in nomine Patris* etc. 5.º Peragitur Missae sacrificium et ordinatus una cum episcopo verba consecrationis pronuntiat. 6.º Post communionem episcopus solus utramque manum ejus capiti imponit, dicens: *Accipe Spiritum Sanctum; quorum remiseris peccata remittuntur eis, quorum retinueris, retenta sunt* ». (Billuart, *De sac. ord.* diss. II, a. I).

658. **Sententiae.** — Igitur circa materiam ordinationis presbyteratus sunt plures sententiae, quae ad tres reduci possunt, 1.^a docet solam manuum impositionem esse materiam essentialem presbyteratus, quia in primitiva ecclesia per solam manuum impositionem conferebatur, et apud Graecos etiam nunc confertur (1). Pro hac sententia citantur Petrus Lombardus, S. Bonaventura, Durandus,

---

(1) « Apud Graecos vero, prosequitur praeclaudatus Billuart (l. c.), sic ordinantur presbyteri 1.º Episcopus caput ordinandi ter signo crucis obsignat. 2.º Tenens manum dexteram super caput ejus dicit: *Divina gratia, quae semper infirma curat, et ea quae desunt adimplet, promoveat N. venerabilem diaconum in presbyterum. Oremus pro eo ut veniat super eum gratia Spiritus Sancti.* 3.º Iterum ter eum signat orando. 4.º Induit illum casula. 5.º Sub tempus consecrationis porrigit illi panem vel consecratum, secundum quosdam, vel consecrandum juxta alios ». — Ex quibus patet per solam manus impositionem cum formae prolatione ordinari sine porrectione calicis cum vino et patenae cum pane.

Petrus Soto, Morinus Juenin, Tournely et inter recentiores Franzelin, Palmieri, Tepe et alii. — Haec tamen sententia dividitur in duas, quidam enim dicunt solam materiam essentialem esse primam manuum impositionem, alii qui tamen, praecipue inter recentiores, paucissimi sunt, dicunt esse secundam. 2.^a Sententia vero tenet materiam essentialem esse solam porrectionem instrumentorum, et verba respectiva, idest comitantia, esse formam. Hanc defendunt Capreolus, Dominicus Soto, Vasquez, Gonet et alii. 3.^a Sententia materiam duplicem adsignat sicut et duplicem formam, idest impositionem manuum, et porrectionem instrumentorum. Pro hac sententia citantur Estius, Bellarminus Sylvius, etc. — Non tamen haec sententia eodem modo explicatur, sed in duas dividitur; nam quidam, ut Billuart, adsignant *tertiam* manuum impositionem cum porrectione instrumentorum, alii vero *primam*, ut Billot; qui docet: 1.º *Ad materiam ordinationis presbyteralis pertinet impositio manuum* (prima) *episcopi*, 2.º *materia essentialis presbyteratus completur per porrectionem instrumentorum et quod forma consistit adaequate in verbis eam comitantibus*.

659. Advertenda ante responsionem ad quaestionem.

— I. Ad rationem Sacramenti non pertinet institutio facta a Christo materiae et formae in specie, uti ajunt, atoma, sed sufficit in genere, ut docent communiter theologi, imo in diversis Sacramentis de facto Christus non determinavit in specie atoma materiam et formam, sed in genere; et hoc valere vel maxime in praesenti Sacramento dicendum esse videtur omnino, quia talis institutio a Christo facta in specie non habetur neque ex traditione; tunc etiam quia quod intendit Christus in institutione hujus Sacramenti est *ipsa potestas* exteriori ritu certe obtinenda, sed non hac vel illa coere monia determinate.

II. Non tamen putandum est Christum reliquisse arbitrio uniuscujusque materiam et formam seu ritum externum in specie atoma determinare, cum agatur de re magni momenti.

III. Quia ergo dedit Ecclesiae potestatem in membra, imo plenitudinem potestatis, licet non immutandi ipsa Sacramenta, sequitur potestatem determinandi ipsa in specie atoma dedisse Ecclesiae. Unde Apostoli per impositionem manuum conferabant ordinem Sacerdotii. — Qui modus certe in primis Ecclesiae temporibus servatus fuit.

IV. Qua autem forma uterentur Apostoli seu quae verba adhiberent, ex Sacra Scriptura non habetur.

V. Sicut autem Apostoli manuum impositionem ut materiam adsumebant, ita aliam materiam adsumere poterant, et aliam formam, dummodo cultum exteriorem adhiberent.

VI. Eadem potestas residere videtur omnino apud Ecclesiam in qua est plenitudo potestatis concessa Petro Apostolo a Christo. Innocentius III ait: « Nisi essent formae postea inventae, sufficeret ordinatori dicere: *Sis sacerdos*, vel alia aequivalentia verba; sed subsequentibus temporibus formas, quae servantur, Ecclesia ordinavit et tantae necessitatis sunt dictae formae, ut si, iis non observatis, aliquis fuerit ordinatus, supplendum est quod omissum est ».

660. **Conclusio.** — *Materia et forma presbyteratus in Ecclesia latina est porrectio seu traditio calicis cum vino et patenae cum pane cum verbis: Accipe potestatem etc.; et manuum impositio.* — Hoc Sacramentum juxta hanc conclusionem constat ex duplici materia inadaequata.

Prob. quoad primam partem ex Conc. Florentino dicente (In decr. un.): « Sextum Sacramentum est ordinis, cujus materia est illud per cujus traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem.... Forma Sacerdotii talis est: *Accipe potestatem offerendi sacrificium pro vivis et mortuis in nomine Patris etc.* » Haec Concilii verba non sunt intelligenda de materia et forma accidentali in decreto tam solemni ad instructionem pro Armenis lato; secus non instruxisset Armenos, sed potius decepisset; adde quod pro aliis ordinibus adsignat materiam essentialem.

2.º Illa dicenda est materia et forma Sacramenti per quam significatur effectus ad quem producendum Sacramentum ordinatur, significatio enim in materia et forma sacramentorum essentialis est (cf. supra n. 15, 16). Atqui per traditionem calicis cum vino et patenae cum pane et per verba comitantia: *Accipe potestatem* etc. significatur effectus hujus Sacramenti, imo res et Sacramentum, quod est ipsa potestas, quae datur, seu character ipse quo quis ordinatur ad consecrandum. Ergo traditio calicis cum vino etc. est materia et forma hujus Sacramenti.

3.º In ipsa coereemonia ordinationis oportet ut clare significetur ordo qui confertur sive per verba, sive per materiam, sive per utrumque; unde ipsa Ecclesia Graeca in coereemonia ordinationis sacerdotalis ait: *Divina gratia promoveat N. venerabilem Diaconum in Presbyterum*. (Cf. n. 657 in nota). Atqui in ecclesia latina ordo Sacerdotii non exprimitur nisi per traditionem etc. et per verba relativa. Ergo.

Confirmatur: Ante porrectionem calicis etc. et prolationem verborum comitantium cantatur *Veni Creator* et candidati dicuntur ordinandi; postea vero vocantur ordinati et in signum verba consecrationis cum episcopo pronuntiant.

Prob. 2.^a *pars* quoad manuum impositionem ex variis Conciliis, idest ex Conc. Carthag. IV, et Tridentino a quo dicitur ministros extremae unctionis esse praesbyteros « quo nomine eo loco non aetate seniores.... veniunt, sed aut episcopi, aut sacerdotes ab ipsis rite ordinati *per impositionem manuum presbyterii* ». Quibus verbis manuum impositionem tanquam materiam essentialem videtur omnino agnoscere Concilium.

661. *Quaeres.* — Sed quaenam est manuum impositio quae ut materia essentialis ponitur; 1.^a vel 2.^a vel 3.^a?

Resp.: In hoc non conveniunt theologi. — Quidam, quos inter Billot, dicunt esse *primam*, quia in *tertia* jam est

ordinatus, neque character videtur esse divisibilis in duos, neque verba: *Accipe Spiritum S. quorum remiseris peccata* etc. sunt collativa novae potestatis, sed declarativa tantum: neque *secunda* dici potest essentialis, quia ritus ille non *impositionis*, sed *suspensionis manuum* est, ut patet ex Greg. IX in cap. *Præbyter* qui opponens eam verae impositioni ait: « Suspensio autem manuum debet fieri etc., » neque oratio illa comitans est forma, quae non modo deprecativo, sed adsertivo vel imperativo exprimi debet. — Alii vero quos inter Billuart, dicunt, esse *tertiam manuum impositionem* materiam essentialem: 1.º quia neque prima, neque secunda potest esse, tum quia candidatus vocatur ordinandus post utramque impositionem manuum, tum quia primae nulla forma correspondet, et similiter secundae, oratio enim illa non est collativa potestatis quae adsertive vel imperative confertur. Materia vero sine aliqua expressione correspondente quae sit vera forma per quam ejus significatio determinetur, nullam vim habet. 2.º addunt, in presbytero esse duas potestates omnino distinguendas, idest *sacrificium offerendi* et *remittendi peccata*: quae quamvis possint conferri simul, ut in Ecclesia Graeca contingit; tamen videtur quod etiam divisim conferri possint, sicut de facto videntur a Christo Domino fuisse collatae, prima quidem in coena, secunda post resurrectionem. Quod fieri potest et de facto fit per distinctam materiam et formam quae sit significativa respectivae potestatis. — Neque in potestate offerendi sacrificium includi altera videtur ex natura rei sive per concomitantiam, sive ratione Sacramenti, licet ex institutione et praecepto divino non debeant separari, et quidem convenientissime.

662. **Observatio.** — Haec quaestio tamen pro praxi parum utilis est, quia cum in materia Sacramentorum tutior pars sit amplectenda (n. 144), oportet ut nihil omitti debeat de his de quibus disputatur inter theologos esse es-

sentia nec ne, talia sunt manuum impositio, et traditio instrumentorum cum respectiva forma (1).

663. **Contactus instrumentorum.** — Quoad necessitatem contactus instrumentorum duplex est sententia; quidam dicunt sufficere *moralem* contactum, alii *physicum* requirunt cum signo aliquo acceptionis, e. g. per manuum extensionem, et quoad contactum physicum quidam dicunt requiri immediatum, alii mediatum. Concedunt autem omnes sufficere tangere mediante suo continente. — In praxi tamen contactus instrumentorum physicus et immediatus esse debet, quia tutior opinio est eligenda, ut dictum est (n. praec.).

664. **Officia Sacerdotis.** — Officia Sacerdotis sunt: 1.º conficere Eucharistiam in quo comprehenditur offerre sacrificium Deo exterius, et distributio Sacramenti Eucharistiae fidelibus; 2.º absolvere aut ligare poenitentes eos praeparando ut digne accedere possint ad Eucharistiam suscipiendam; 3.º administrare Sacramenta, scilicet baptismum, Eucharistiam, extremam unctionem, de consensu tamen proprii Sacerdotis; 4.º benedicere populum etiam in Missa, simplici tamen benedictione, praetermisso: *Aditorium* etc.; nam solemniter ad episcopum in propria

---

(1) A theologis traduntur quaedam leges si aliquid in ordinatione omittatur; videlicet: « a) Si omissa fuerit prima manuum impositio, supra descripta, tota ordinatio repetenda est, ex declaratione S. C. R.; b) si omissa fuerit secunda quae fit post Communionem, supplenda est quam primum, etiam extra ordinationem, imo extra sacrificium Missae (S. C. R. 1841); c) si facta fuerit impositio manuum sine tactu corporali supplenda est secreto in actione Missae (S. C. R. 19 Augu. 1851.; d) ad maiorem securitatem, requiritur physicus instrumentorum contactus calicis, patenae; e) si tangatur calix et patena, non autem hostia, certum est moraliter ordinationem esse validam; f) relate ad formam, omnes orationes, variis materiis respondentes accurate pronuntientur, et notatur orationem « *Exaudi* » cum sequenti praefatione quae primam manuum impositionem subsequitur a nonnullis ad validitatem requiri ». (Mazzella, Horatius, De ordine, caput II in nota a quo citatur Tanquery et Lemkul).

dioecesi pertinet, vel ad Abbates ex privilegio intra limites suae jurisdictionis; 5.º pascere in doctrina et exemplo populum.

665. **Conclusio II.** — *Materia Diaconatus in Ecclesia latina esse videtur duplex, idest manuum impositio et traditio libri evangelii, forma vero videtur esse: « Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei tam pro vivis quam pro defunctis ».*

Prob. quoad manuum impositionem ex Conc. Carthaginiensi IV, can. IV, dicente: « Diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manum super caput illius ponat, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur » (2). Quoad traditionem autem libri evangeliorum probatur ex Concilio Florentino in decreto unionis *ipsam traditionem libri evangeliorum* ut materiam Diaconatus adsignante; non enim supponi potest Carthaginense Concilium aut Florentinum materiam accidentalem adsignasse.

Prob. quoad formam: Illa verba sunt censenda forma Diaconatus in quibus exprimitur potestas propria diaconi. Atqui relata verba in conclusione clarissime exprimunt Diaconi potestatem. Ergo illa est forma.

666. **Duplex forma Diaconatus.** — Quidam dicunt in Diaconatus collatione esse duplicem formam, sicut est duplex materia: unde juxta hanc sententiam illa verba quae profert Episcopus manus imponendo, idest: *Accipe Spiritum Sanctum ad robur et ad resistendum diabolo et tentationibus ejus*, constituunt primam formam partialem. Quae quidem sententia suam habet probabilitatem (cf. Billuart, l. c., diss. II, a. II).

667. **Officia Diaconi.** — Officia praecipua diaconi sunt 1.º sacerdoti celebranti immediate assistere, et ministrare; 2.º solemniter legere evangelium in missa; 3.º baptizare solemniter ex commissione episcopi vel pa-

---

(2) Cf. Denzinger n. 52.

rochi; 4.º de licentia episcopi praedicare; 5.º ex commissione parochi in necessitate Eucharistiam dispensare (cf. Billuart l. c.).

668. **Subdiaconatus.** — Circa materiam et formam aliorum ordinum nullus est inter theologos dissensus, et ideo nulla difficultas; unde sufficit eas recensere. Materia *Subdiaconatus* est *traditio calicis vacui et patenae vacuae*; forma autem est: *Videte cujus ministerium vobis traditur, ideo vos admoneo ut ita vos exhibeatis ut Deo placere possitis.* Haec materia et forma a variis Conciliis adsignatur pro Subdiaconatu, videlicet a Conc. Carthag. IV, can. V et a Conc. Florentino. (Cf. S. Th. IV, dist. XXV, qu. I, a. I, ad 2.^m). — Praecipua officia Subdiaconi sunt 1.º servire Diacono in Missa, ministrando scilicet ei calicem et patenam eique offerendo panem et vinum tanquam oblationes populi, ut diaconus tradat Sacerdoti; 2.º cantare epistolam solemniter in missa; 3.º aquam parare ad sacerdotis ministerium eamque in calicem infundere et manus sacerdotis abluere; 4.º in processionibus crucem deferre et 5.º pallam, purificatoria et corporalia abluere.

669. **Acolythatus.** — Materia acolythatus est duplex: 1.^a *traditio urccoli vacui*, 2.^a *traditio candelabri cum coereo extincto.* Forma etiam duplex: 1.^a correspondens 1.^{ae} materiae, haec est: *Accipe urceolos ad suggerendum vinum et aquam in Eucharistiam sanguinis Christi, in nomine Domini:* 2.^a est: *Accipe ceroferarium cum cereo ut scias te ad accendenda Ecclesiae lumina mancipari in nomine Domini.* — Officia Acolythatus sunt sequentia 1.º accendere luminaria et ea deferre dum officia divina peraguntur, 2.º vinum et aquam ad Eucharistiam parare et ministris offerre, 3.º ministros, idest Subdiaconum et Diaconum, sequi eisque inservire in altaris ministerio, 4.º ignem et thus cum thuribulo in divinis officiis deferre.

670. **Exorcistatus.** — Materia exorcistatus est traditio libri exorcismorum; et forma haec verba: *Accipe et commenda memoriae et habe potestatem imponendi manus*

super energumenos sive baptizatos sive cathecumenos. — Officium exorcistae ergo est doemones adjurare eosque impugnare per nominis Dei et Christi invocationem, per manuum impositionem et per exorcismos praecipue ab Ecclesia adprobatos et ad hoc ordinatos, et a corporibus doemones expellere, sed praecipue eos arcere ne impediant Christi fideles a Sacramentis suscipiendis.

671. **Lectoratus.** — Materia lectoratus est traditio libri seu codicis divinarum lectionum, et forma est haec: *Accipe et esto verbi Dei zelator, habiturus, si fideliter et utiliter officium tuum impleveris, partem cum iis qui verbum Dei bene ministrarunt ab initio.* — Officia lectoratus sunt: 1.º legere clara et distincta voce sive recitando sive cantando lectiones sacras, prophetias, etiam ipsum evangelium, ut quidam putant; non tamen in Missa, sed in aliis divinis officiis; 2.º in rudimentis religionis cathecumenos et fideles rudiores instruere; 3.º panem et novos fructus a fidelibus oblato benedicere; 4.º antiquitus ea quae episcopus erat ex Sacra Scriptura explicaturus lector ei praelegebat.

672. **Ostiariatus.** — Materia Ostiariatus est clavium traditio, forma vero sunt verba ab episcopo in ipsa traditione adhibita, idest: *Sic agite quasi reddituri Deo rationem pro his rebus, quae his clavibus recluduntur.* — Officia ostiariatus sunt: 1.º aperire et claudere tempore debito ostia Ecclesiae; 2.º indignos e. g. infideles, haereticos, excommunicatos vitandos etc. ab Ecclesia arcere; 3.º vasa, vestes sacras et omnem suppellectilem Ecclesiasticam sicut et deposita fidelium custodire, 4.º campanas sonare et populum ad divinas functiones convocare.

673. **Observatio.** — In omnibus ordinibus duplex materia sicut in Sacramentis distinguitur, idest *remota* et *proxima*: materia remota sunt respectiva instrumenta quae in actu ordinationis conferuntur, ipsa vero *traditio* seu collatio instrumentorum respectivorum est materia *proxima*.

674. **Principalitas actuum et eminentia in ordinibus sumitur in ordine ad Eucharistiam.** — Ad determinandum autem actum principalem uniuscujusque ordinis et principalitatem inter ipsos ordines, considerandum est quod « cum consecratio quae fit in Ordinis Sacramento, ordinetur ad Sacramentum Eucharistiae, ut dictum est, (cf. n. 643, 3°) ille est principalis actus uniuscujusque Ordinis, secundum quem magis proxime ordinatur ad Eucharistiae Sacramentum. Et secundum hoc etiam unus Ordo est alio eminentior, secundum quod unus actus magis de proximo ad praedictum Sacramentum ordinatur. Sed quia ad Eucharistiae Sacramentum, quasi dignissimum, multa ordinantur, ideo non est inconveniens, ut praeter principalem actum, etiam multos actus unus Ordo habeat, et tanto plures, quanto est eminentior: quia virtus, quanto est superior, tanto ad plura se extendit ». (S. Th. I. c. qu. XXXVII. a. IV. c.).

CAPUT LXVI.

De ministro et subjecto ordinis

(Cf. Suppl. q. XXXVIII et XXXIX, cum Comm. SYLVII, BILLOT.

— Cf. GONET, I. c. disp. III.; BILLUART, diss. III;

GOTTI, qu. II-III.; JUENIN, qu. IV-V.; KNOLL, I. c., a. III.;

TEPE, I. c., c. III).

675. **Conclusio I.** — *Minister ordinarius ordinationis est solus episcopus.* — Haec conclusio de fide est, definita in Conc. Tridentino his verbis (Sess. XXIII, can. VII): « Si quis dixerit Episcopos... non habere potestatem confirmandi et ordinandi; vel eam quam habent, illis esse cum Presbyteris communem... anathema sit ».

Prob. 1.° ex Sacra Scriptura ex qua habetur ordinationes ab Apostolis fuisse peractas et ab eorum suc-

cessoribus, quibus solum jus tribuitur ordinationes conferendi (1).

Prob. 2.º ex traditione, in cuius testimonium afferri possunt plura facta: ex gratia S. Athanasius probabat suum accusatorem Ischiram ideo non fuisse Sacerdotem, quia a simplici sacerdote Collutho; non ab episcopo, ordinatus fuerat; quae ordinatio ideo nulla et irrita declarata fuit a Synodo Alexandrina. S. Joannes Chrysostomus de episcopis dicit: « Sola ordinatione superiores sunt, atque hinc tantum videntur presbyteris praestare » (2). Et S. Hieronymus ait: « Quid enim facit, excepta ordinatione, Episcopus quod non faciat presbyter? » (3). — Afferuntur ab auctoribus etiam plura Concilia, ut Cart. I (a. 348), Arelatense V (a. 554) etc., praeter Tridentinum jam relatam, nobis sufficiat afferre Conc. Florentinum a quo dicitur: « Ordinarius minister hujus Sacramenti (*ordinis*) est Episcopus » (4). Posset etiam afferri praxis Ecclesiae tum Latinae, tum Graecae prout habetur in antiquissimis ritualibus, sicut et alia monumenta; sed brevitatibus gratia ea omittimus.

676. Minister extraordinarius ordinationis. — Communis doctrina theologorum est, ex praxi etiam confirmata, quod ex speciali privilegio simplex sacerdos possit esse minister extraordinarius minorum ordinum et etiam Subdiaconatus. Unde Concilium Nicoenum II hujusmodi potestatem concessit Abbatibus. Et Conc. Tridentinum supponit hanc potestatem Abbatibus respectu suorum subditorum convenire cum dicit: « Abbatibus et aliis quibuscumque quantumvis exemptis et privilegiatis, non liceat in posterum.... cuiquam qui regularis subditus sibi non sit tonsu-

---

(1) Cf. Act. VI, 6; XIII, 3; XIV, 22; et II. Tim. I, 6; et I Tim. III, 1.

(2) Hom. XI in I. Tim. n. I.

(3) Epist. CXLVI ad Evang. n. I.

(4) In decr. pro Armenis, De Sacr. ord.

ram vel minores ordines conferre » (1). Et Alexander III ait: « Hujusmodi ordinationes a non episcopis quandoque conferuntur » (2). Gelasius Papa dicit: « Nec sibi meminerint ulla ratione concedi sine *Summo Pontifice* subdiaconum aut acolythum jus habere faciendi ». — Quoad Diaconatum, quamvis quidam theologi oppositum tenuerint, nunc tamen fere communis sententia esse videtur non posse neque ex commissione Romani Pontificis conferri. Concessionem autem quae in medium afferuntur a Summis quibusdam Pontificibus, ut ab Innocentio VIII Cisterciensibus (3) non verae, sed fictitiae esse videntur. Gasparri ita loquitur de concessione Innocentio VIII tributa: « Facta inspectione in archivio Vaticano, relatum est Bullam quidem ibidem reperiri, sed mentionem de Diaconatu in eadem deesse » (4).

677. Conclusio II. — *Qui ab episcopis haereticis, schismaticis, excommunicatis ordinatur, valide ordinatur, sed illicite, per se loquendo.*

Prob. 1.^a pars ratione S. Thomae: Omnis potestas quae datur cum aliqua consecratione nullo casu contingente tolli potest re ipsa durante, sicut nec ipsa consecratio annullari, quia etiam altare vel chrisma semel consecrata perpetuo manent. Unde, cum Episcopalis potestas cum quadam consecratione detur, oportet quod perpetuo maneat quantumcumque aliquis peccet, vel ab Ecclesia praecidatur. — Unde Ecclesia semper ut validas habuit ordinationes Graecorum schismaticorum et etiam nunc habet, quamvis etiam per haeresim sint ab ipsa Ecclesia praecisi. — Alia argumenta positiva vide supra in tract. de Sac. in genere (n. 123-129). — *2.^a pars* patet ex dictis supra (n. 124).

---

(1) Sess. XXIII. c. 10 de reform.

(2) Epist. IX ad Episc. Lucan.

(3) Citant Bullam. Exposcit (a. 1489).

(4) Cf. Tanquery, De Sac. in gen.

678. **Conclusio III.** — *Neque mulier, neque vir non baptizatus, capax est ordinationis.* — Adverte quod haec incapacitas ex eo repetitur quod Christus noluit ut potestas ordinis mulieri aut viro non baptizato conferretur, et quidem convenientissime: unde si voluisset, certe essent capaces.

Prob. 1.^a pars 1.º ex Sacra Scriptura, ex qua habetur quod tum in Veteri Testamento, tum in Novo nonnisi viris seu masculis, non autem foeminis legitur fuisse collatam ordinationem, quod argumentum potius negativum quam positivum confirmatur ex illo Apostoli (I. Tim. II. 11): Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Quibus verbis mulier a munere docendi et dominandi in Ecclesia excluditur: ergo multo magis excluditur a sacerdotio et ab aliis ordinibus in quibus traditur potestas docendi in Ecclesia et supereminentia seu superioritas.

Prob. 2.º ex traditione; nam in Christi Ecclesia nunquam mulieres ordinatae fuerunt, neque ipsa Mater Christi, cui haec dignitas certe fuisset a Christo concessa si ipse voluisset mulieres ad ordinationem admittere. Unde Ecclesia summopere execrata est illas sectas in quibus ordinatio mulieribus conferebatur, idest Marcosianos, Cataphyges, Collyridianos, de quibus agunt S. Irenaeus (l. I. c. XIII, n. 2), S. Epiphanius (Haer. LIX, n. 2, et haer. LXXIX), S. Augustinus (De haer. c. XXVII). Et quamvis antiquitus fuerint foeminae quae diaconissae dicebantur, tamen non dicebantur vi alicujus ordinationis eo modo quo dicuntur diaconi; nam testatur S. Epiphanius (l. c.) « nunquam diaconissas ad Sacerdotii functionem aut ullam hujusmodi administrationem admissas fuisse ». Et Concilium Leodicenum (a. 321) can. XI, declarat « Mulieres in Ecclesia tanquam ordinatas constitui non debere ».

3.º Prob. ratione convenientiae, ex eo quod ordo gradus eminentiam significat et importat, unde sacerdos inquantum

talís potest exercere superioritatem in quaecumque personam, etiam in reges, in alios sacerdotes, etiam supremum, ipsos a peccatis absolvendo. Atqui non est congruum quod mulier, utpote in statu subjectionis ex sua natura constituta, exerceat tantam potestatem. Ergo non est congruum quod mulieres sint destinatae ad Sacram ordinationem suscipiendam.

Prob. 2.^a pars : Vir non baptizatus non pertinet ad Ecclesiam, neque habet potentiam passivam recipiendi alia Sacramenta, neque natus est spiritualiter. Atqui nonnisi membrum Ecclesiae potest exercere publice in Ecclesia actus qui ad Ecclesiae ministerium pertinent, et nonnisi ille in quo est potentia passiva suscipiendi potest Sacramenta suscipere, et solum ille qui natus est potest generare alios. Ergo vir non baptizatus non est susceptivus ordinis.

Confirmatur ex praxi Ecclesiae, quae nonnisi baptizatos ordinat; imo Conc. Gener. Nicaenum I (a. 325) can. XIX statuit reordinari post debite susceptum baptismum Paulinistas, qui fuerant ordinati, post susceptum modo indebito baptismum, idest non juxta formam requisitam.

679. Conditiones in subjecto requisitae ad licite recipiendos ordines. — Conditiones requisitae in subjecto ad licite ordinationem suscipiendam novem praecipuae recensentur: 1.^a conditio est *vocatio a Deo*, juxta illud Apostoli (Heb. V, 4): *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron*. — 2.^a conditio est *recta intentio* attendendi scilicet ad cultum divinum et serviendi Deo curis saecularibus remotis, juxta illud (II. Tim. II, 4): *Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus* etc. — 3.^a conditio est *Probitas morum*, ut exemplo bonae vitae ministerium quod eis committitur fructuose exerceant (1). — 4.^a conditio est *competens scientia*, juxta scilicet diversitatem et exigentiam ordinis magis vel mi-

---

(1) Cf. Conc. Trid. Sess. XXIII, c. XIV.

nus. Unde *pro tonsura*, quae est simplex praeparatio ad ordines, requiritur ut quis circa rudimenta fidei sit edoctus et legere et scribere sciat (1). — Pro *ordinibus minoribus* requiritur ut ordinandus *linguam latinam intelligat* (2). Pro *Subdiaconatu* et *Diaconatu* requiritur praeter susceptionem inferiorum ordinum et instructionem in litteris, ut in iis sint instructi quae ad exercitium horum ordinum pertinent. Pro *Sacerdotio*, praeter instructionem circa ordinem suscipiendum et ejus exercitium, requiritur ut ordinandus sit idoneus ad edocendum populum ea quae omnibus necessaria sunt ad salutem (3). Debet ergo scire administrare omnia Sacramenta, praecipue quae ipse ministrare potest. — 5.^a conditio est *aetas legitima*; videlicet: « Nullus, ait Trid. (4), in posterum ad *Subdiaconatus* ordinem ante vigesimum secundum (inceptum), ad *Diaconatus* autem ante vigesimum tertium (inceptum), ad *Presbyteratus* ante vigesimum quintum (inceptum) aetatis suae annum promoveatur ». — Ad Episcopatum requiritur trigesimus annus completus (Cap. *Cum in cunctis* 7 *de electione*, Decretal. lib. I, tit. 9). — 6.^a conditio est *observantia* interstitiorum et temporis a jure statuti. — 7.^a conditio est *titulus*; qui est triplex, idest *beneficii*, *patrimonii*, *professionis religiosae*; est autem titulus jus perpetuum ad habenda necessaria pro convenienti clerici sustentatione, sive ex *beneficio*, sive ex *patrimonio*, sive ex *professione religiosa* (5). — 8.^a conditio est ut quis ordinetur per gradus, non per saltum (6). — 9.^a conditio est quod ordinandus immunis sit ab irregularitate, quae est quoddam canonicum impedimentum ordines licite suscipiendi et susceptos exercendi. — Addi

---

(1) Ibid. c. IV.

(2) Ibid. c. XI.

(3) Ibid. c. XIV.

(4) Ibid. c. XII.

(5) Cf. Trid. Sess. XXI. c. II.

(6) Ibid. Sess. XXIII. c. XIII et XIV.

potest etiam et alia conditio, nempe ut habeantur litterae dimissoriales ab ordinario sibi concessae, cum quis non a proprio ordinario, sed ab alio ordinationem suscipit; et determinatum tempus a jure statutum, videlicet quatuor tempora; vel dies festivus, ex dispensatione tamen.

680. Poenae pro ordinatis conditiones non habentibus. — Qui autem ordines suscipiunt sine legitima dispensatione, vel ante debitam aetatem, vel extra tempora a jure statuta, vel absque litteris testimonialibus, eo ipso suspenduntur ab executione suorum ordinum, imo si in illis ministrare praesumpserint, irregularitatem incurrunt (1).

681. Ordinationis Anglicanae quaestio. — Ordinationes Anglicanae vel considerantur ante *ordinale* sub Eduardo VI editum instigante Gramner Archiepiscopo Cantuari; et de his in praesenti non loquimur, tunc enim videntur factae fuisse juxta formam debitam; vel considerantur post et juxta *ordinale* praedictum, juxta quod fuit consecratus Matthaeus Parker a quo hierarchia Anglicana originem duxit. De ordinationibus Anglicanis post praedictum *ordinale* consideratis quaerimus an sint validae vel invalidae.

682. Conclusio. — *Ordinationes Anglicanae irritae sunt et nullae.*

Prob. 1° ex definitione Leonis XIII (Bulla « Apostolicae curae » sept. 1896) dicentis « Omnibus Pontificum Decessorum in hac ipsa causa adsentientes ac veluti renovantes auctoritate nostra, motu proprio, certa scientia pronunciamus et declaramus ordinationes ritu Anglicano actas irritas prorsus fuisse omninoque nullas ».

Prob. 2.º rationibus quas affert idem Summus Pontifex: 1.^a petitur ex defectu formae quae prius erat haec: « Accipe Spiritum Sanctum ». Nam forma Sacramentorum non

---

(1) Constit. Pii II data die 15 Kalend. decembris 1461; quae incipit: *Cum Sacrorum*.

ab arbitrio cujuslibet personae aut Ecclesiae particularis dependet, sed ex Christi institutione quae fuit ut materia et forma significant effectum qui producitur (cf. n. 6 et 9). Atqui illa verba non significant potestatem sacerdotalem, aut episcopalem etc., cum sint valde indeterminata. Ergo. Non me latet quod « forma hujusmodi aucta quidem est postea iis verbis *ad officium et opus presbyteri*; sed hoc potius convincit Anglicanos vidisse ipsos primam eam formam fuisse mancā, neque idoneam rei. Eadem vero adjectio, si forte quidem legitimam significationem apponere formae posset, serius est inducta, elapso jam saeculo post receptum *ordinale* Eduardianum; quum propterea, hierarchia extincta, potestas ordinandi jam nulla esset ».

— 2.^a ratio petitur ex defectu intentionis; nam in hoc ordinale immutatur ritus eo manifesto consilio ut alius inducatur ab Ecclesia non receptus, utque id repellatur quod facit Ecclesia et quod ex institutione Christi ad naturam attinet Sacramenti. Atqui haec intentio non solum defectuosa est, sed etiam repugnans et contraria ipsi Sacramento.

— *Prob. maj.* ex eo quod in toto ordinali non modo nulla est aperta mentio sacrificii consecrationis, sacerdotii, potestatisque consecrandi et sacrificii offerendi; sed immo omnia hujusmodi rerum vestigia quae superessent in pre-cationibus ritus catholici non plane rejectis sublata et deleta sunt de industria ». (Cf. Leon. XIII in cit. Bulla).

CAPUT LXVII.

De iis quae sunt annexa Sacramento ordinis

(S. Th., suppl. qu. XL, cum Comm. SYLVII, BILLOT.
 — Cf. GONET, disp. IV; BILLUET, Diss. IV; GOTTI, qu. V;
 JUEIN, diss. IX. qu. I; KNOLL, l. c. a. II; TEPE, c. III).

683. **Ratio capitis.** — Duo ab omnibus catholicis admittuntur ut Sacramento ordinis annexa, videlicet tonsura et coelibatus. Quidam, quos inter citant S. Thomam, addunt etiam episcopatum, quem non putant esse Sacramentum et ordinem quatenus consideratur ut distinctus a presbyteratu, tamen differentiam ponunt, nam episcopatum dicunt fuisse annexum ordini a Christo ipso, et ideo esse de institutione divina et ideo ad instar ordinis et Sacramenti fuisse institutum, quamvis ordo proprie non sit; alia vero duo, idest tonsuram et coelibatum, fuisse annexa ab Ecclesia.

684. **Definitio et origo Tonsurae.** — Tonsurae seu coronae nomine intelligitur ritus quidam ab Ecclesia institutus quo laicus in clerum adsciscitur et fit clericus et capax beneficii ecclesiastici et privilegiorum clericalium. — Quidam putant a S. Petro Apostolo Tonsuram originem duxisse; sed alii probabilius videntur adscribere originem circa saeculum IV vel V (1).

685. **Tonsura non est ordo, sed praeambulum seu praeparatio ad ordinem.** — Nam in ordine traditur quaedam spiritualis potestas, quae per tonsuram non confertur, sed habetur solum quaedam deputatio ad cultum divinum.

---

(1) Cf. Morin (De Sacr. ord. p. III. exerc. XV, c. 3); et Martenium (l. I. c. VIII).

686. **Requisita ad tonsuram.** — Requisita ad tonsuram ita a Concilio Tridentino determinantur: « Prima tonsura non initientur qui Sacramentum Confirmationis non susceperint, et fidei rudimenta edocti non fuerint, quique legere et scribere nesciant et de quibus conjectura non sit eos non saecularis iudicii fugiendi fraude, sed ut Deo fidelem cultum praestent hoc vitae genus elegisse » (1).

687. **Privilegia tonsurati.** — Sunt: 1.º habilitas ad beneficia et jurisdictionem, immunitas a tributis, privilegium fori, quo scilicet clerici eximuntur ab jurisdictione saeculari, privilegium canonis, quo percutientes clericum excommunicationem incurrunt. Tamen quaedam conditiones exiguntur ut his privilegiis tonsuratus gaudeat (Confr. Conc. Trid., Sess. XXIII., c. 6; et tract. juris canon.).

688. **Notio episcopatus seu episcopi.** — Episcopus nomen graecum est, et idem sonat ac *inspector*, *explorator*, *superintendens*. Non tamen quilibet *inspector*, *explorator* etc. proprie dicitur et est episcopus, sed solum ille qui in Christi Ecclesia, praeter officium inspectoris, habet potestatem constituendi presbyteros et alios Ecclesiae ministros. Unde et ipsemet debet esse presbyter et sacerdos suprematiam scilicet quamdam exercens.

689. **Quaestiones.** — Igitur quaeritur nunc an episcopus sit presbyteris superior, et quidem ex institutione divina, nam esse superiorem simplicibus presbyteris in Christi Ecclesia praescindendo ab institutione divina conceditur; 2.º quaeritur an episcopatus sit ordo distinctus a presbyteratu simplici.

690. **Sententiae.** — Quoad primum quaesitum haeretici negative respondent; inter haereticos recensentur Aërius (saec. IV) (2), Wicleffus, item Calvinus (3), et post

---

(1) Sess. XXIII, c. 4 de reform.

(2) Cf. S. Epiph. Haer. LXXV et S. Aug. l. de haeres. c. LV.

(3) Inst. l. IV, c. 4.

ipsum Puritani seu Presbyteriani, quibus multi ex protestantibus adhaeserunt et adhaerent. — Quoad secundum quaesitum vero est disceptatio inter ipsos catholicos. Quidam negant episcopatum esse ordinem et Sacramentum a sacerdotio omnino distinctum; inter negantes recensentur Magister Sententiarum, Albertus Magnus, Alexander Alensis, S. Bonaventura (1), Paludanus, Dominicus Soto et communiter Thomistae, ait Billuart, paucis exceptis. Sed jam a tempore Billuart et ante invaluit sententia contraria, quae adserit episcopatum esse ordinem et verum Sacramentum. Hanc fere omnes recentiores sequuntur, quos inter citari possunt Knoll, Tepe, Pesch. Cl. Billot tamen primam sententiam amplectitur.

691. **Conclusio I.** — *Episcopi ex institutione divina sunt presbyteris superiores potestate ordinis et jurisdictionis.*

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, nam Apostolus (Tit. I, 5) ait: *Hujus gratia reliqui te Cretae.... ut constituas per civitates presbyteros.* Presbyter autem non potest constituere presbyteros, sed solum episcopus vi potestatis ordinis. Et (I. Tim. V, 19): *Adversus presbyterum accusationem noli recipere nisi sub duobus aut tribus testibus.* Quibus verbis Apostolus supponit in Timotheo fuisse potestatem jurisdictionis in presbyteros; quam potestatem Apostolus contulit in Christi nomine et potestate; et si contulit, ipsemet Apostolus habuit a Christo quam proinde transmisit suis successoribus qui nonnisi episcopi esse possunt; unde et ipsi Apostoli episcopi vocantur, ut patet ex illo (Act. XX, 28): *Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei.*

Confirmatur ex eo quod Christus duplicem coetum voluit esse distinctum in Ecclesia, videlicet Apostolorum et discipulorum, quorum utrorumque successores posuit,

---

(1) In IV dist. XXIV, qu. 3.

idest episcopos et presbyteros (Cf. nost. *Introd.*, p. III. c. VII.).

2.º *Prob.* ex traditione ex qua semper habita est haec distinctio, nullaque origo sive ex Conciliis, sive ex Pontificibus, sive ex alia auctoritate humana instituyente adsignari potest, et ideo nonnisi ab Ecclesiae exordio, videlicet ab Apostolis et Christo esse potest. (Cf. nost. *Introd.* ib.).

3.º *Prob.* ex Conc. Tridentino, in quo definitum est (Sess. XXIII, can. VI) quod « in Ecclesia est hierarchia divina ordinatione instituta, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris ». Et can. VII idem Conc. ait: « Si quis dixerit episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi, ordinandi, vel eam quam habent illis esse cum presbyteris communem; anathema sit ». Quibus verbis adseritur esse dogma fidei, et ideo a Deo revelatum episcopos distingui a presbyteris sicut superiores a suis inferioribus, et eis esse propriam potestatem confirmandi, et ordinandi. Quae autem ab hominibus instituta sunt tanquam dogma fidei ab Ecclesia non definiuntur.

692. **Conclusio II.** — 1.º *Episcopatus, si consideretur adaequate prout importat sacerdotium seu prout includit presbyteratum est ordo et Sacramentum*; 2.º *at si consideretur inadaequate, ut distinguitur a presbyteratu non est ordo et Sacramentum, quasi scilicet ordinatus directe ad corpus Christi reale, idest ad ipsam Eucharistiam*; 3.º *neque est ordo et Sacramentum, ordinem dicens ad aliquid nobilius quam sit illud ad quod dicit ordinem presbyteratus*; 4.º *est tamen ordo et Sacramentum quasi ordinatum ad corpus Christi mysticum directe, indirecte vero et mediate etiam ad corpus Christi reale.* — Haec conclusio sic expressa videtur conciliare sententias oppositas.

Prob. 1.^a *pars* ex dictis, nam si presbyteratus, uti probavimus, est ordo et Sacramentum, multo magis hoc dici debet de episcopatu, in quo presbyteratus, idest sacerdo-

tium simplex includitur, imo in quo plenitudo sacerdotii continetur.

Prob. 2.^a pars : Si episcopatus consideretur prout est formaliter distinctus a presbyteratu seu a sacerdotio, non ordinatur directe ad corpus Christi reale, idest ad Eucharistiam, non enim in hoc episcopus distinguitur a simplici presbytero, quasi scilicet diversimode vel perfectiori ratione et modo ordinetur ad corpus Christi reale conficiendum; nam in confectione corporis Christi perfecte convenit cum presbyteratu. Ergo si episcopatus consideretur inadaequate ut distinctus formaliter a presbyteratu, non est ordo et Sacramentum, quasi scilicet ordinem dicens directe et immediate ad Eucharistiam.

Prob. 3.^a pars : Neque ordinatur ad aliquid nobilius per suam propriam potestatem quam sit illud ad quod ordinatur presbyteratus, cum nihil nobilius detur ipso corpore Christi ad quod scilicet ordinetur potestas ordinis. Ergo neque est ordo et Sacramentum, quasi ordinem dicens ad aliquid nobilius quam presbyteratus.

Prob. 4.^a pars ex II Epist. ad Tim. (I. 6) ubi Apostolus loquitur de ordinatione episcopali dicens in ea conferri gratiam. Unde Conc. Trid. ex tali auctoritate probat ordinem esse Sacramentum, dicens: « Cum Scripturae testimonio apostolica traditione et Patrum unanimi consensu perspicuum sit per sacram ordinationem, quae verbis et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri, dubitare nemo debet ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctae Ecclesiae Sacramentis; inquit enim Apostolus: *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum* ». — Et S. Thomas (lect. 3) ait quod in illis verbis Apostoli est sermo de ordinatione qua Timotheus ordinatus erat episcopus: « in qua manus impositione data est ei gratia Spiritus Sancti ». Unde habetur ritus externus, seu signum sensibile, collatio gratiae, institutio divina; quae tria sufficiunt ad habendum Sacramentum. Unde ipsemet S. Thomas ait: « Quod vero

quarto proponitur, quod Episcopatus non est ordo, hoc manifeste continet falsitatem, si absolute intelligatur. Expresse enim dicit Dionysius esse tres ordines ecclesiasticae hierarchiae, scilicet Episcoporum, presbyterorum et diaconorum.... Habet enim ordinem Episcopus per comparisonem ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia, super quam principalem accipit curam et quasi regalem.... Quod autem habeat aliquem ordinem et non jurisdictionem solam sicut archidiaconus vel curatus presbyter, patet ex hoc quod episcopus potest multa facere quae non potest committere sicut *confirmare, ordinare et consecrare basilicas*.... quae vero jurisdictionis sunt potest aliis committere. Idem etiam patet ex hoc quod si Episcopus depositus restituatur, non iterum consecratur tanquam potestate ordinis manente sicut et in aliis ordinibus contingit » (1). — Quod autem indirecte et quasi mediate ordinetur ad Eucharistiam, patet ex hoc quod ordinatur ad gradum et ordinem presbyterii conferendum, presbyter autem ad Eucharistiam ordinatur.

693. **Observatio.** — A quibusdam episcopatus dicitur Sacramentum solum inquantum includit presbyteratum; inquantum vero a presbyteratu distinguitur dicitur potius complementum quoddam et quaedam perfectio Sacramenti in qua ipsa gratia confertur ex institutione divina; quae sententia valde probabilis est; imo addunt non imprimere characterem, sed solummodo characterem sacerdotalem, quem supponit, extendere ad quaedam officia explenda in corpore Christi mystico.

694. **Notio coelibatus et ejus origo.** — *Coelibatus* est status quidam in quo homo a conjugio se abstinet ut liberius Dei servitio et cultui vacet. Coelibatus in Ecclesia latina jam ab antiquissimis temporibus viguit et viget, praecipue pro illis qui statum sacerdotalem amplectuntur,

---

(1) Opusc. XVIII de perfect. vitae spirit. c. XXVI.

quibus ex lege Ecclesiae non licet nubere. Imo et Diaconi et Subdiaconi hac lege tenentur. In Ecclesia vero graeca post majores ordines susceptos, idest diaconatum et Sacerdotium et episcopatum nubere non licet, quamvis eis liceat retinere uxores ante ordinationem legitime ductas (excepto tamen episcopatu), et uti jure conjugali.

695. **Protestantium sententia circa coelibatum.** — Protestantes, quibus adsentiant rationalistae, improbant coelibatum quasi scilicet juri naturae et civili societati contrarium seu exitialem.

696. **Conclusio.** — *Coelibatus, prout in Ecclesia latina viget, nulli juri naturali adversatur, imo summopere rationalis est.*

Prob.: Illud nulli juri adversatur et summopere rationale est 1.º quod fundamentum habet et laudatur in Sacra Scriptura, 2.º quod ab antiquissima traditione Ecclesiae tum per Patres, tum per Concilia manifestata commendatur et praescribitur, 3.º quod ipsa recta ratio omnino suadet. Atqui haec tria verificantur de coelibatu. Ergo coelibatus nulli juri naturali adversatur et summopere rationalis est. — *Prob. minor per partes*:

1.º *Coelibatus fundamentum habet et laudatur in Sacra Scriptura*: Nam, cum discipuli ex indissolubilitate matrimonii concluderent: *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere*; Dominus ait: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Et prosequitur: *Sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum. Qui potest capere capiat.* Quae verba manifeste coelibatum esse statum excellentem ostendunt cum gratiae divinae tribuatur et paucis reservetur specialiter. Insuper coelibatum exhibet tanquam medium aptissimum ad regnum coelorum adipiscendum dicens: *Sunt eunuchi* etc.

Confirmatur ex Apostolo consiliante coelibatum his verbis (I. Cor. VII, 25): *De virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Et (ib. v. 27): *Solutus es ab uxore? Noli quaerere uxorem*; et addit ratio-

nem, dicens (v. 52-53): *Qui sine uxore est sollicitus est quae Domini sunt quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est sollicitus est quae sunt mundi quomodo placeat uxori et divisus est*, etc. Quae verba Apostoli, si cuilibet Christiano singillatim sumpto recte dirigi et applicari possunt, quanto magis ei qui specialí ratione Dei servitio et cultui se mancipavit?

2.º *Coelibatus a traditione antiquissima tum per Patres, tum per Concilia manifestata commendatur et praescribitur.* Imprimis Tertullianus ait (1): « Quanti in ecclesiasticis ordinibus de continentia censentur, qui Deo nubere maluerant, qui carnis suae honorem (in primaevum Paradisi statum) restituerant; qui se jam illius aevi filios dicarunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis et totum illud quod intra Paradisum non potuit amitti? » — Origenes ait (2): « Certum est quia impeditur sacrificium indesinens iis, qui conjugalibus necessitatibus serviunt; inde videtur mihi, quod illius solius est offerre sacrificium qui indesinenti et perpetuae se devoverit castitati ». — S. Cyrillus Hier. (3) dicit: « Decebat purissimum puritatis doctorem (Christum) ex puris prodire thalamis. Si enim qui apud Jesum bene fungitur sacerdotio abstinet a muliere, quomodo ipse Jesus a muliere (conjugali actu corrupta) prodiiisset? » — S. Hieronymus scribit (4): « Certe confiteris non posse esse Episcopum, qui in Episcopatu filios facit; alioquin si deprehensus fuerit, non tanquam vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur ». Et (5) « Quid facient Orientis Ecclesiae.... quid Aegypti et Sedes apostolicae, quae aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si

---

(1) Lib. de exhort. castit. c. XI.; Cf. etiam Lib. de veland. virg. c. X.

(2) Hom. XXIII in Numer. n. 3.

(3) Catech. XII.

(4) Cont. Jovinian. l. I. n. 34.

(5) L. c. Vigilant. n. 2.

uxores habuerint, mariti esse desistunt?» — Leo M. (1) dicit: « Lex continentiae eadem est ministris (Diaconis), quae Episcopis atque presbyteris ». — Pro aliis Patribus afferam S. Isidorum Hisp. dicentem (2): « Placuit SS. Patribus ut qui sacra mysteria contrectant casti sint et continentes ab uxoribus et ab omni carnali immunditia sint liberi ». — Quoad Concilia imprimis habetur Eliberitanum (a. 304) a quo statuitur c. 33: « Placuit in totum prohiberi episcopis, presbyteris et diaconis vel omnibus clericis positus in ministerio abstinere se a conjugibus et non generare filios; quicumque vero fecerit ab honore clericatus exterminetur ». Et Nicaenum I (a. 324) can. III. dicit: « Vetuit omnino magna Synodus ne liceat Episcopo nec presbytero, nec diacono, nec ulli penitus illorum qui sunt in clero introductam habere mulierem praeterquam utique matrem aut sororem, vel amitam, vel eas solas mulieres quae omnem suspicionem effugiunt ». Concilium Carthaginense II (a. 390) can. II, continentiam ad Apostolorum tempora revocat dicens: « Placuit et condecet sacrosantos Antistites et Dei Sacerdotes, nec non et Levitas, vel qui Sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus quo possint simpliciter quod a Deo postulant impetrare, ut quod Apostoli docuerunt et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus ». Alia plura Concilia afferri possent, ut Toletanum I, Carthaginense V, Arausicanum I, Arelatense II etc. Sufficiat tandem afferre verba Conc. Trident. definientis (Sess. XXIV, can. IX): « Si quis dixerit clericos in sacris ordinibus constitutos vel regulares castitatem solemniter professos posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non ostante lege ecclesiastica vel voto..., anathema sit ».

3.º *Ipsa ratio coelibatuum esse sacris ordinibus, praecipue sacerdotio initiatis convenientem suadet, nam 1.º quia con-*

---

(1) Epist. XCII, c. 3.

(2) Lib. II. de offic. div. c. X.

jugium et opera matrimonii impediunt orationem; unde Apostolus dicit conjugatos abstinere debere ad tempus ab usu conjugii ut orationi vacent. Atqui sacerdoti est semper orandum, cum quotidie vel saepe sint eis sacra mysteria peragenda. Ergo « si laicus et quicumque fidelis non potest orare nisi careat officio conjugali, *sacerdoti*, cui semper sunt offerenda pro populo sacrificia semper orandum est; si semper orandum est, semper carendum matrimonio » (S. Hierony. c. Jovin. l. I, n. 34). 2.º Quia clericus et praecipue sacerdos debet esse liber a curis saecularibus, quae ipsum implicant, et praecipue a curis familiae ut possit liberius attendere studio sacrae doctrinae et populis instruendis. 3.º Quia non solum actio ejus ad populos viciniore sed ad omnes gentes oportet ut possit se extendere, ita ut sacerdos ad patriam etiam relinquendam, si opus est, sit paratus, sicut etiam ad ipsa pericula vitae subeunda et ipsam mortem ut Christi doctrina propagetur et animae salutem consequantur. Atqui ad hoc summopere obstat matrimonium et familia, quae ex matrimonio sequitur. Ergo ipsa ratio coelibatum esse sacris ordinibus initiatis convenientem suadet. (Cf. *Phil.*, v. II. *Ethica spec. c. IX, concl. III*).

697. **Obj.** — Sed plura objiciunt haeretici inter quae praecipue sunt: 1.º illud (Gen. I, 28): *Crescite et multiplicamini*; 2.º inclinatio naturalis; 3.º necessitas propagationis generis humani; 4.º humana libertas quae laeditur si coelibatus aliqua lege praecipitur; 5.º destructio generis humani quae ex coelibatu sequeretur; 6.º plurima mala et praecipue scandala quae ex coelibatu sequuntur; ex quibus concludunt: Ergo coelibatus adversatur juri naturali.

Resp.: Ad 1.^m ex verbis Genesis nihil sequitur contra nostram conclusionem 1.º quia illis verbis non praeceptum, sed facultatem Deus dedit generi humano se se multiplicandi; 2.º et si intelligantur esse verba illa praeceptiva non singulos homines, sed communitatem seu ipsam multitudinem respiciunt, et inducere obligationem solum di-

cenda sunt in casu quo extingueretur genus humanum, cujus rei nullum adest periculum. Ad 2.^m dico: non quaelibet inclinatio naturalis est praeceptiva, secus quilibet homo statim ac persentit talem inclinationem, teneretur contrahere matrimonium, neque posset expectare; et ad plura alia teneretur, quae non facit, neque tamen vituperium incurrit. Ad 3.^m dico quod nulla necessitas est propagationis generis humani ex praecepto oriunda, cum sufficientissime sit propagatum et propagetur ex simplici inclinatione naturae. Ad 4.^m Libertas nulla laeditur si praecipitur clericis coelibatus, dummodo homini relinquatur libertas statum clericalem eligendi et non eligendi. Ad 5.^m Nulla destructio generis humani sequitur ex coelibatu libere suscepto per liberam electionem status clericalis, cum pauci sint illi qui statum clericalem eligunt, pluri vero qui eligunt statum matrimonialem. Ad 6.^m dicendum quod multo plura sunt bona quae generi humano, et quidem supernaturalia, obveniunt ex coelibatu clericorum, qui liberi totam suam vim impendere possunt salutis animarum a curis domesticis non distracti; insuper si quandoque quaedam mala et scandala oriuntur ex coelibatu, hoc nonnisi per accidens est, inquantum scilicet ex quocumque bono humano per accidens malum sequi potest. Etiam posito matrimonio sequuntur adulteria etc.; fortasse ob adulteria quae sequuntur est condemnandum matrimonium? — Insuper majora mala et scandala sequerentur si status conjugalıs clericis permetteretur.

698. **Effectus Sacramenti ordinis.** — Quoad effectus Sacramenti ordinis caput speciale addendum non censemus; quia ex dictis satis manifestum est quinam effectus consequantur, nam quidam effectus sunt communes omnibus Sacramentis, ut gratia sanctificans (pro qua cf. c. IV-V, et VIII), quidam sunt communes quibusdam tantum ut character qui etiam in hoc Sacramento imprimitur uti probavimus (cf. n. 92-93 et 644 645), quidam vero, licet sub ratione determinata sint proprii unius, tamen sub ra-

tione generica considerata sunt omnibus Sacramentis communes, ut gratia Sacramentalis, quae ordinatur ad explendum officium proprium et respectivum ad quod ordinatur ipsum Sacramentum (Cf. n. 64 et seq.).

699. **Epilogus eorum quae in tractatu de ordine exposita sunt.** — De Sacro ordine agentes quatuor exposuimus; haec autem sunt 1.º veritas hujus Sacramenti, 2.º materia et forma et inde finis et officium, 3.º minister et subjectum, 4.º ea quae ordini annexa sunt. — Ordinem esse vere et proprie sacramentum a D. N. J. C. institutum dogma fidei est a Conc. Trid. definitum contra protestantes. Imo ab eodem concilio esse plures ordines retinendum esse docetur sub anathematis poena. Hujusmodi ordines sunt *Presbyteratus, Diaconatus, Subdiaconatus, Acolythatus, Exorcistatus, Lectoratus, Ostiariatus*. Primi tres dicuntur sacri et *maiores*; alii *minores*. Materia ordinis varia est, pro unoquoque ordine distincta et similiter forma, sicut et ipsa officia diversa sunt. Solus episcopus est ordinarius minister ordinis, sed ex speciali privilegio S. Sedis simplex sacerdos potest esse minister extraordinarius subdiaconatus et minorum ordinum. — Episcopus semper valide ordinat datis conditionibus essentialibus, tamen illicite si est in peccato praecipue si haereticus, excommunicatus, aut schismaticus existat. — Quoad capacitatem subjecti solus vir et quidem baptizatus est capax non autem mulier. Diversae tamen conditiones ad licitam ordinationem requiruntur quibus deficientibus poena plectendi sunt ordinati. — Ordini autem duo annectuntur tonsura ex dispositione Ecclesiae, episcopatus ex jure divino. Si Episcopatus consideretur ut importat Sacerdotium imo plenitudinem Sacerdotii est vere et proprie Sacramentum, at si consideretur formaliter ut distinguitur a Presbyteratu a quibusdam theologis non sacramentum dicitur, sed perfectio et complementum quoddam sacramenti ordinis. — Ex lege Ecclesiae illi qui ordines majores suscipiunt ad coelibatum observandum tenentur; quae lex valde rationabilis est atque nulli juri adversatur.

TRACTATUS DE SACRAMENTO MATRIMONII

CAPUT LXVIII.

De Sacramento matrimonii secundum se

(S. Th., Suppl. I qu. XLI, XLII, XLIV, XLV, cum Comm. SYLVII, BILLOT.

— Cf. GONET, disp. I, II, IV; BILLUART, diss. I; SANCHEZ, lib. II;

GOTTI, qu. I-III; JUVENIN, diss. XI. qu. I.; S. ALPHONSUS, lib. IV.;

KNOLL, cap. VII, a. III, V.; GASPARRI, lib. I. cap. V, VI.;

TEPE, cap. I, II).

700. Ratio capitis. — Septimum et ultimum Sacramentum est matrimonium, de quo tandem post quam egimus de aliis Sacramentis agendum est. Plura autem sunt explananda: 1.º ipsum Sacramentum matrimonii secundum se, 2.º considerandum est in suis proprietatibus praecipuis, quae sunt unitas et indissolubilitas, 3.º in suis impedimentis. Sed quaedam imprimis praemittenda sunt breviter de ipso matrimonio generice sumpto, prout praescindit a ratione Sacramenti; quod perficiemus in praesenti capite.

701. Notio et definitio matrimonii. — Matrimonium juxta multiplicem aspectum secundum quem considerari potest, multipliciter nominatur: 1.º si consideretur in sua essentia, quae, ut dicitur infra, est *conjunctio* etc. dicitur *conjugium*; 2.º si consideretur in sua causa, quae est desponsatio dicitur *consensus* et etiam *nuptiae a nubo*, quia in ipsa solemnitate desponsationis qua matrimonium perficitur capita nubentium velabantur; 3.º si consideretur in suo effectu qui est proles, dicitur *matrimonium ex hoc*, ut ait S. Augustinus (l. XXX cont. Faustum c. 26), quod mulier non debeat ob aliud nubere nisi ut sit mater (1)

---

(1) Cf. S. Th., Suppl. qu. XLIV, a. II, c.

Unde Catechismus Romanus ait: « Matrimonium ab eo dicitur ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare matris munus est » (1).

702. Definitio matrimonii. — Matrimonium potest considerari 1.º prout est in officium naturae, videlicet prout ordinatur vel ad generationem et educationem proli, vel ad commune vitae consortium, adiutorium et solatium habendum, 2.º prout est Sacramentum. Si primo modo consideretur, ita a Magistro sententiarum et communiter definitur: *Viri mulierisque conjunctio maritalis inter legitimas personas individuum vitae consuetudinem retinens.* — Si autem consideretur ut Sacramentum, datae definitioni additur: *significans et conferens conjugibus gratiam.*

703. Explicatur definitio. — Dicitur: *viri mulierisque conjunctio*, quia matrimonium exigit personas diversi sexus, additur *maritalis*, quia non sufficit quaelibet unio inter virum et mulierem, unde maritalis excludit unionem inter fratrem et sororem, inter matrem et filium etc.; subditur *inter legitimas personas*, et sic excluduntur personae quae sunt ineptae ad contrahendum matrimonium, e. g. ratione voti, impotentiae etc. — Tandem dicitur *individuum vitae consuetudinem, seu societatem retinens*; per quod significatur unio socialis perpetua et indissolubilis.

704. Matrimonii divisio. — Matrimonium aliud dicitur *legitimum*, et est illud quod inter infideles contrahitur, vel observatis iis quae sunt tum de lege naturae, vel etiam de lege civili; aliud dicitur *ratum*, et est illud quod inter fideles contrahitur inter quos carnalis copula non intercessit et quod habet rationem Sacramenti, ut infra dicetur, tertio matrimonium dicitur *consummatum*, cum inter conjuges carnalis copula fuit.

705. Quaestio prima. — Prima quaestio movetur circa constitutivum essentiale matrimonii generice inspecti, prout scilicet a Sacramenti ratione praescindit, et quidem matri-

---

(1) P. II, c. VIII, n. 2.

monii considerati non in sua causa seu in fieri, sed in facto esse; nam in fieri consideratum, seu in sua causa, patet consistere in mutuo consensu exterius manifestato. Insuper quia cuilibet essentiae aliqua conveniunt, ideo etiam quaedam quae matrimonio conveniunt determinanda sunt.

706. Conclusio I. — *Essentia matrimonii consistit in nexu, seu in vinculo formali quod est ipsa unio seu relatio indissolubilis inter virum et uxorem.*

Prob.: In matrimonio sequentia considerari possunt: 1.º mutuus consensus exterius manifestatus prout habet rationem contractus, 2.º mutua traditio corporum, 3.º nexus seu vinculum quod inter conjuges ex consensu seu contractu resultat, 4.º jus mutuum ad copulam, 5.º usus matrimonii, idest ipsa copula. Praeter haec quinque in matrimonio aliud quasi intrinsece ad ipsum pertinens considerari non potest. Atqui matrimonium in sua essentia consideratum non consistit in mutuo consensu exterius manifestato, nam illud est causa matrimonii potius vel est matrimonium in fieri, et ideo est quid transiens; non in traditione mutua corporum, quia haec etiam est quid transiens, matrimonium vero manet; non consistit in jure mutuo et multo minus in ipsa copula, quia haec consequuntur matrimonium, insuper ipsa copula est quid transiens et potest esse multiplex, matrimonium vero est permanens, et inter duas personas nonnisi unum esse potest, insuper operatio rei non est de illius essentia, et inter Adam et Evam ante copulam fuit verum matrimonium, sicut etiam inter B. M. Virg. et S. Joseph inter quos copula nunquam fuit (1). Ergo

---

(1) Matrimonium integrum et perfectum sine carnali comixtione vere et proprie consistere potest, imo in sua essentia consideratum eam non importat. Quod manifestum est ex eo quod « duplex est integritas. Una quae attenditur secundum perfectionem; alia, quae consistit in operatione. Quia ergo carnalis commixtio est quaedam operatio sive usus matrimonii per quod facultas ad hoc datur, ideo erit carnalis commixtio de secunda perfectione matrimonii et non de prima » (S. Th., suppl. qn. XLII, a. IV, c.).

nonnisi in ipso vinculo formali seu in nexu quodam permanente qui est inter conjuges consistere potest.

707. Conclusio II. — *Matrimonium 1.º est de jure naturali, 2.º tamen non est in praecepto, quoad singula individua, 3.º actus seu usus matrimonii licitus est.* — Haec conclusio quoad primam et tertiam partem est contra quosdam antiquos haereticos qui damnabant matrimonium.

Prob. 1.^a pars: Illud est de jure naturali ad quod homo naturaliter seu ex sua natura jus habet. Atqui homo naturaliter, idest ex sua natura, jus habet ad matrimonium contrahendum. Ergo matrimonium homini est de jure naturali. — *Prob. minor* ex eo quod homo jus habet et ad convenientem generationem prolis ad quam generandam naturaliter inclinatur et ad ejusdem prolis convenientem educationem quae naturaliter et necessario matrimonium requirit sine quo habetur incertitudo parentum pro prole etc. (Cf. S. Th., l. c. a. I, c.).

Prob. 2.^a pars: Intantum aliquid est in praecepto in quantum est necessarium ad perfectionem vel individui vel multitudinis. Atqui praeceptum matrimonii non est necessarium neque ad perfectionem individui neque multitudinis. Ergo matrimonium non est in praecepto. — *Prob. minor:* Et 1.º quod praeceptum matrimonii non sit necessarium ad perfectionem individui patet ex eo quod individuum potest suam perfectionem tum quoad corpus, tum quoad animum obtinere sine matrimonio, quod ideo individuo non est necessarium et consequenter neque ei praeceptum. 2.º Quod autem non sit necessarium ad perfectionem multitudinis probatur ex hoc quod perfectio multitudinis consistit vel in ejus convenienti numero hominum vel in hominum instructione: utrumque autem obtineri potest et obtinetur sine praecepto, nam *primum*, idest conveniens et sufficiens numerus hominum habetur, et semper habebitur attenta inclinatione naturali existente in genere humano ad connubia contrahenda, *secundum*

autem, idest conveniens instructio generis humani seu multitudinis, aptius et convenientius habetur si nullum praeceptum matrimonii existat, quia tunc liberum est hominibus se abstinere a conjugibus ut alacrius et perfectius studio sapientiae incumbant et instructioni populorum, a curis familiaribus non distracti, sed solum bono multitudinis procurando intenti (cf. S. Th., 1. c., a. II.).

Prob. 3.^a pars: 1.º ex Sacra Scriptura in qua, postquam institutum est matrimonium a Deo inter Adam et Evam, eis dictum est (Gen. I, 28): *Crescite et multiplicamini et replete terram.* Et Ap. Paul. (I Cor. IV, 28) ait: *Si nupserit virgo, non peccavit.* Et (ib. 3): *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro.* Et (I Cor. V, 14): *Volo ergo juniores nubere, filios procreare.*

Prob. 2.º ratione: Actus qui ordinatur ad conservationem generis humani per susceptionem prolis et convenientem educationem, est licitus, per se loquendo. Atqui hujusmodi est actus matrimonialis. Ergo actus matrimonialis est per se licitus. — *Prob. minor* ex eo quod susceptio prolis per quam conservatur, propagatur, multiplicatur genus humanum, et conveniens prolis educatio non habetur nisi per actum generationis in statu matrimoniali emissum, hoc est per actum matrimonialem, per se loquendo (cf. S. Th., 1. c. a. III).

708. **Corollarium.** — Actus matrimonialis est meritorius, nam cum nullus actus ex deliberata voluntate procedens sit indifferens (I-II qu. XVIII. a. IX. — Cf. *Phil.* II, *Ethic.* c. X), actus matrimonialis, si nulla prava circumstantia, ex qua fiat malus et vituperabilis, afficiatur, erit bonus, laudabilis et meritorius, et quidem si fiat in charitate, erit meritorius vitae aeternae.

709. **Quaestio secunda.** — Matrimonium potest considerari non solum prout est in officium naturae, sed etiam ut Sacramentum a catholicis consideratur et dicitur. Igitur hoc est quod in praesenti inquiritur; an

vere et proprie matrimonium sit inter christianos Sacramentum.

710. Haereticorum sententia circa Sacramentum matrimonii. — Haeretici illi, ut Gnostici, Manichaei, Priscillianistae et Albigenses, qui adserebant matrimonium esse ex sua natura malum, negabant consequenter fuisse a Deo sanctificatum et habere proinde rationem Sacramenti. Protestantes, licet non damnent matrimonium ut ex sua natura malum, tamen secuti Lutherum (Lutherani), et Calvinum (Calvinistae), in hac re sicut et in aliis docent matrimonium non solum in Veteri, sed etiam in Nova Lege non habere rationem Sacramenti.

711. Conclusio. — *Matrimonium in Nova Lege vere et proprie habet rationem Sacramenti.* — Haec conclusio est de fide decisa in Conc. Trid. (Sess. XXIV cap. unic. de matrim. in proemio) his verbis: « Si quis dixerit matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis Evangelicae Sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum neque gratiam conferre; anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura in qua habetur quod matrimonio nulla deest conditio requisita ad rationem Sacramenti. Ergo ex Sacra Scriptura matrimonium esse Sacramentum legitime pleno jure infertur. — *Conseq. patet.*

Prob. antec.: Matrimonium 1.º est signum *sensibile*, nam in fieri consideratum est consensus verbis vel alio signo exteriori expressus, ut patet ex dictis: 2.º est signum gratiae et quidem conferendae a Deo, nam significat Ecclesiae unionem quae est inter Christum et Ecclesiam, quae unio est supernaturalis per gratiam, nam Apostolus dicit de matrimonio (Eph. V, 31): *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia*, quia scilicet matrimonium conjugium Christi et Ecclesiae repraesentat, Christus enim et Ecclesia ponuntur ab Apostolo ut finis seu terminus ma-

trimonii quasi figurae; unde in textu Graeco dicitur in *Christum et Ecclesiam* (1) (εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν). Verba enim *Sacramentum hoc magnum est* referri ad praecedentia, non ad sequentia, et esse intelligenda de matrimonio manifestum est, quidquid in contrarium blaterent quidam haeretici. Et ideo matrimonium, cum sit signum Christi et Ecclesiae unionis, quae supernaturalis est per gratiam, est signum gratiae. Unde idem Apostolus (Ibid. V, 25) ait: *Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret mundans lavacro aquae in verbo vitae ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.* Et non solum matrimonium est signum unionis et gratiae, quae est inter Christum et Ecclesiam, sed etiam, 3.º continet ipsam gratiam seu dilectionem perfectam quae est per charitatem inter virum et uxorem et quae importat subjectionem uxoris ad virum in omnibus: nam dicit idem Apostolus (Ibid. v. 24): *Sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus.* Et (v. 25): *Viri diligite uxores vestras sicut et Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret* etc. In quibus designari ab Apostolo amorem perfectum supernaturalem qui habetur per gratiam Sacramentalem docet Conc. Trid. (l. c.) dicens: « Gratiam vero quae naturalem illum amorem perficeret et indissolubilem unitatem confirmaret, conjugesque sanctificaret, ipse Christus venerabilium Sacramentorum institutor atque perfector sua nobis passione promeruit. Quod Paulus innuit dicens: *Viri, diligite uxores vestras sicut Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro ea*, mox subiungens: *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia* ».

---

(1) Cf. Bellarminum, *De Matrim.* c. II.

2.º *Prob. ex traditione*: Primum indicium Sacramenti matrimonii apud S. Ignatium M. invenitur, qui, ut rem sacram a sententia episcopi pendere facit dicens (Ep. ad Polyc. c. V): « Decet ut sponsi et sponsae de sententia episcopi conjugium faciant quae nuptiae sint secundum Dominum et non secundum cupiditatem ». — Clemens Alexand. explicitius loquitur dicens (lib. III, Strom.): « Matrimonium aliquid sacrum est et divinum » (1). — Tertullianus ait (ad uxor. l. II. c. IX): « Unde sufficiamus ad enarrandam felicitatem ejus Matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio et obsignat benedictio, angeli renuntiant, Pater rato habet? » — S. Siricius (ep. I ad Himerium Episc. Tarrac. c. 4) dicit: « De conjugali autem veneratione requisisti si desponsatam alii puellam alter in Matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus: quia illa benedictio, quam nupturae Sacerdos imponit apud fideles cujusdam sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur ». — S. Cyrillus dicit quod Christus venit ad nuptias (in Cana Galileae) ut « generationis humanae principium sanctificaret... » et addit: « conveniebat enim ut qui naturam ipsam hominis renovaturus erat... iis quoque qui postea nascituri essent gratiam praestrueret et eorum ortum sanctum efficeret ». — Et similiter loquuntur alii Patres adserentes Christum nuptias sua praesentia sanctificasse et vim sanctificandi contulisse. (Cf. S. Aug. in Joan. Tract. IX, n. 2, et Maximum Taur. homil. XXIII. S. Joan. Damascenum de fide orth. l. IV. c. 24). — Imo S. Augustinus explicitis verbis rationem Sacramenti matrimonio tribuit dicens: « Quoniam sane non tantum foecunditas, cujus fructus in prole est, nec tantum pudicitia, cujus vinculum est fides; verum etiam quoddam Sacramentum nuptiarum commendatur fidelibus conjugatis, unde dicit Apostolus: *Viri diligite uxores ve-*

---

(1) Cf. etiam l. IV. Strom. c. 20.

vestras sicut Christus dilexit Ecclesiam; hujus procul dubio Sacramenti res est, ut mas et foemina connubio copulati quandiu vivunt, inseparabiliter perseverent.... nec sterilem conjugem fas sit relinquere ut alia foecunda ducatur ».

Confirmatur haec traditio ex variis Conciliis a quibus septem Sacramenta recensentur inter quae matrimonium. Haec Concilia sunt: 1.^m Lugdunense II. in quo ex mandato Clementis IV Michael Palaeol. professus est « septem esse ecclesiastica Sacramenta, unum scilicet Baptisma.... aliud Matrimonium » (Cf. Denz. n. 338); 2.^m Florentinum in quo (Decr. pro Arm.) dicitur: « Septimum est Sacramentum Matrimonii, quod est signum conjunctionis Christi et Ecclesiae secundum Apostolum dicentem: *Sacramentum hoc* etc. » 3.^m est Tridentinum supra relatam. Confirmatur etiam ex consensione Ecclesiae Latinae et Graecae (cf. supra n. 145, 2.º).

3.º *Prob. ratione convenientiae*: Ad adimplenda munia matrimonii, utpote gravissima et difficillima, specialis gratia requiritur. Ergo specialis convenientia adest quod Christus ipsi matrimonio gratiam annectat ipsum ad dignitatem Sacramenti elevando.

Confirmatur: In matrimonio ex divina, imo ex Christi institutione, datur homini facultas utendi uxore sua ad procreationem prolis, nam Deus instituit matrimonium et Christus benedixit nuptiis. Sed conveniens est quod detur *gratia* a Deo cum alicui confertur aliqua facultas, praecipue si gratia sit necessaria ad munia obeunda in praesenti. Ergo ex institutione divina conveniens est ut matrimonio gratia annectatur: et ideo ut matrimonium inter Sacramenta recenseatur. — (Cf. S. Th. l. c. a. III. c.).

712. **Observatio.** — Tamen solum matrimonium Christianum est Sacramentum, nam a Christo fuit evectum ad dignitatem Sacramenti pro illis quibus gratia Christi confertur; de coetero Sacramenta non sunt nisi pro illis qui

baptismum susceperunt. Unde Concilium Trid. (Sess. XXIV. l. c.) ait quod « Matrimonium in lege evangelica veteribus connubiis per Christum *gratia* praestet », ex quo infert quod « *merito* inter novae legis Sacramenta annumerandum, sancti Patres nostri, Concilia et universalis Ecclesiae traditio semper docuerunt » (cf. etiam can. I. supra relatum).

713. **Quaestio tertia.** — Tertio quaeritur de essentia matrimonii sub ratione Sacramenti considerati; nam essentia matrimonii prout est contractus vidimus in quo consistat.

714. **Sententiae.** — Circa matrimonii essentiam prout est Sacramentum plures fuerunt theologorum sententiae: quidam igitur dixerunt matrimonium constitui Sacramentum formaliter per aliquod signum a Christo ipsi contractui matrimonii superadditum, e. g. per benedictionem sacerdotalem. Hanc sententiam inter alios docuit Marcus Antonius de Dominis (1), Joannes Lannoy, et quidam alii regalistae, sicut etiam non pauci Gallicani et Josephinistae (2). Alii vero adseruerunt contractum ad materiam Sacramenti matrimonii pertinere, formam vero esse ipsam sacerdotalem benedictionem. Hi putaverunt consequenter posse separari in matrimonio christiano rationem contractus a ratione Sacramenti, et ideo posse contrahi matrimonium inter Christianos quin haberet rationem Sacramenti. Hanc sententiam inter alios docuerunt Melchior Canus, Sylvius, Estius, Tournely, etc. — Tertia sententia docet id per quod matrimonium constituitur in ratione contractus, constitui etiam in ratione Sacramenti; videlicet docet utrumque in fieri consideratum consistere in mutuo consensu conjugum sensibilibiter expresso, habere tamen rationem Sacramenti inquantum consensus sensibilibiter expressus practice est significativus gratiae. —

---

(1) De republica Ecclesiastica (l. III. c. 5).

(2) De regia in matrimonium potestate (l. I, p. II. c. 4).

Patroni tamen hujus sententiae in duas classes divisi sunt; quidam enim, ut Vasquez (1), putarunt per solam contrahentium voluntatem posse separari in matrimonio rationem contractus a ratione Sacramenti, et posse valide contrahi sine Sacramento. Alii vero dicunt in matrimonio fidelium rationem contractus non posse separari a ratione Sacramenti. Quae sententia omnino tenenda est in praesenti post varias declarationes Romanorum Pontificum.

715. **Conclusio.** — *Matrimonii Sacramentum 1.º est realiter ipse contractus matrimonialis, 2.º ordinatus ex institutione divina ad significandam gratiam, 3.º validus contractus matrimonialis sine Sacramento inter Christianos existere nequit.*

Prob. 1.^a pars: 1.º Eugenius IV (Decr. un.) loquens de Matrimonio prout est Sacramentum ait: « Causa efficiens matrimonium est mutuus consensus per verba de praesenti regulariter expressus ». Sed per eundem consensum efficitur contractus matrimonialis. Ergo contractus a Sacramento matrimonii non distinguitur.

Prob. 2.º: Si matrimonii Sacramentum non est ipse contractus matrimonialis ita ut realiter ab eo distingatur, tunc erit ipsa benedictio sacerdotalis, vel erit ipse contractus et simul haec ipsa benedictio. Atqui neque benedictio sacerdotalis, neque ipse contractus simul cum ipsa benedictione sacerdotali, nam matrimonia clandestina quae nulla benedictio comitabatur, erant vera Sacramenta inter christianos; ut enim docet Conc. Trid. (2) matrimonia clandestina fuerunt *vera* et *rata* matrimonia; « verum autem et ratum matrimonium existit, quia Sacramentum fidei quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit conjugii Sacramentum » ut docet

---

(1) De Sacram. in gen. disp. 138, c. 5, n. 63.

(2) Sess. XXIV. De Reform.

Innocentius III (Cap. *Quanto* 7, de *Divortiis*, decretal. lib. 4, tit. 19). Unde S. Thomas ait: « Consensus expressus per verba de praesenti inter personas legitimas ad contrahendum, matrimonium facit; quia haec duo sunt de essentia Sacramenti; alia autem omnia sunt de solemnitate Sacramenti » (Suppl. qu. XLV a. V. c.). Et « Sacerdotis benedictio non requiritur in Matrimonio quasi de essentia Sacramenti » (ib. ad 2.^m).

Prob. 2.^a pars: Ad rationem Sacramenti requiritur res sensibilis ordinata ex institutione divina ad gratiam practice significandam; cum igitur matrimonii Sacramentum sit ipse contractus matrimonialis, sequitur quod huiusmodi contractus sit sacramentum inquantum ex institutione divina est ordinatus ad gratiam practice significandam. — Quod confirmatur ex illo Apostoli supra (n. 690) relato testimonio: *Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et Ecclesia*. — Ex quo habetur confirmatio et nova probatio 1.^{ae} partis conclusionis: nam matrimonium est Sacramentum quatenus significat unionem Christi cum Ecclesia per gratiam. Atqui hanc unionem significat in eo quod contractus rationem habet. Ergo contractus et Sacramentum sunt idem.

Prob. 3.^a pars: 1.º ex Scriptura, nam Apostolus descripta unitate matrimonii inter coniuges quae habetur per contractum, ratione huius unitatis dicit ipsum esse *magnum Sacramentum in Christo et Ecclesia*, videlicet ratione huius unitatis seu ratione contractus est ex institutione Christi significativum unionis Christi cum Ecclesia per gratiam (cf. n. 690) et signum gratiae. Ergo in ratione contractus ex institutione Christi habet ut sit vere et proprie Sacramentum. Atqui quod convenit alicui rei ex institutione divina semper ei convenit nisi aliter disposuisse constet ipsum Christum. Ergo contractui matrimoniali christiano semper convenit esse Sacramentum et inseparabiliter.

2.º *Prob.* ex Pio IX et ex Leone XIII. Primus ita lo-

quitur (1): « Nemo ex catholicis ignorat, aut ignorare potest, matrimonium esse vere et proprie unum ex septem evangelicae legis Sacramentis a Christo Domino institutum, ac propterea inter fideles matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit Sacramentum, atque idcirco quamlibet aliam inter Christianos viri et mulieris praeter Sacramentum conjunctionem, cujuscumque etiam civilis legis vi factam, nihil aliud esse nisi turpem atque exitialem concubinatum ab Ecclesia tantopere damnatum, ac proinde a conjugali foedere Sacramentum separari nunquam posse, et omnino spectare ad Ecclesiae potestatem ea omnia decernere quae ad idem Matrimonium quovis modo possint pertinere ». Et in Syllabo hae duae propositiones ab eodem Pontifice Pio IX damnatae sunt, videlicet 1.^a (quae est 66.^a): « Matrimonium Sacramentum non est nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile, ipsumque Sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm est »; et 2.^a (quae est 73.^a): « Vi contractus mere civilis potest inter Christianos constare veri nominis Matrimonium; falsumque est, aut contractum Matrimonii inter Christianos semper esse Sacramentum, aut nullum esse contractum, si Sacramentum excludatur ». Et Leo XIII ait (2): « Neque quemquam moveat illa tantopere a Regalistis praedicata distinctio, vi cujus contractum nuptialem a Sacramento disjungunt, eo sane consilio, ut Ecclesiae reservatis Sacramenti rationibus, contractum tradant in potestatem arbitriumque principum civitatis. Etenim non potest hujusmodi distinctio seu verius distractio, probari; cum exploratum sit in Matrimonio christiano contractum a Sacramento non esse dissociabilem, atque ideo non posse contractum verum et legitimum consistere quin sit eo ipso Sacramentum. Nam Christus

---

(1) Allocutione habita die 27 Septembris 1852.

(2) In Encycl. « Arcanum divinae sapientiae », (die 10 Februarii 1880).

Dominus dignitate Sacramenti auxit Matrimonium; Matrimonium autem est ipse contractus, si modo factum sit jure.... Itaque apparet omne inter christianos justum conjugium in se et per se esse Sacramentum ».

Dices : Tam contractus quam Sacramentum ab intentione et voluntate contrahentis et suscipientis dependet. Atqui contingere potest quod in aliquo sit intentio et voluntas faciendi contractum matrimonialem cum voluntate expressa non suscipiendi Sacramentum. Ergo potest dari contractus validus matrimonialis quin sit Sacramentum.

Resp. Dist. maj.: A sola voluntate contrahentis, *nego* ; a voluntate contrahentis et simul ab aliis conditionibus positis ab eo in quo est jus ponendi, *conc.* Transeat *minor* et *nego conseq.* Nam ex hoc ipso quod Dominus Jesus voluit in Matrimonio rationem contractus esse inseparabilem a ratione Sacramenti, sequitur quod si quis intendat et velit contractum perficere excludendo Sacramentum contractus sit invalidus.

716. **Corollaria.** — I. Matrimonium infidelium eo ipso fit Sacramentum si ambo conjuges ad fidem convertantur. Nam licet matrimonium in fieri causaliter consideratum sit aliquid transiens et non maneat, tamen si consideretur in facto esse, seu quoad suam essentiam, est quid permanens, est enim ipsum vinculum (cf. n. 686), quod in omnibus Christianis significat perfecte unionem Christi et Ecclesiae (cf. n. 690). Haec sententia communior est, et, ut ego opinor, certa et evidens ex dictis.

II. Non tamen videtur fieri Sacramentum si unus tantum conjugum ad fidem convertatur, ne respectu quidem ejus qui convertitur : 1.º quidem quia inter duos conjuges non sunt distinguenda duo Sacramenta sicut neque duo Matrimonia; et ideo si rationem Sacramenti non habet in uno, non habet neque in altero : nunc autem certum est in non baptizato non habere rationem Sacramenti. — 2.º Hujusmodi Matrimonium non significat perfecte unionem indissolubilem Christi cum Ecclesia, cum possit dissolvi.

III. Ministri Sacramenti Matrimonii, sunt ipsi contrahentes; nam cum Sacramentum non distinguatur a contractu Matrimonii et contractus sit a contrahentibus, etiam Sacramentum est et efficitur ab eisdem.

Dices 1.º Ministri aliorum Sacramentorum sunt soli Sacerdotes (cf. I, Cor. IV, 1). Ergo etiam Sacramenti Matrimonii.

Resp. 1.º *Dist. antec.*: Omnium *nego*, quorundam *conc.* Baptismus non solum a Sacerdote valide administratur, sed etiam a quocumque individuo.

Resp. 2.º *negando consequ.* et *paritatem*, nam ad alia Sacramenta sufficit unus minister et unum subjectum; in Matrimonio autem utpote vero contractu non sufficit unum subjectum, neque unus minister.

Dices 2.º: Parochus dicit: « Ego vos conjungo in Matrimonium etc. » Sed haec verba vera sunt. Ergo.

Resp. quod haec verba Parochi non sunt effectiva, sed solum declaratoria in faciem Ecclesiae. Sicut « dum quis secreto absolutus ab excommunicatione, postea absolvitur iterum publice a iudice per haec verba: *Absolvo te a vinculo excommunicationis*, sensus est: « Te absolvo in facie Ecclesiae, approbo, declaro legitimam esse tuam absolutionem. Ita similiter in nostro casu ». Billuart. l. c. diss. I. a. IV.

IV. Materia remota Sacramenti Matrimonii sunt ipsa corpora contrahentium quatenus ponenda sunt sub dominio eorundem in ordine ad actus conjugales, nam eadem est materia contractus et Sacramenti. Materia vero proxima sunt actus seu verba eorundem contrahentium quibus sibi invicem corpora seu dominium corporum tradunt, seu actus illi quatenus significant mutuam traditionem domini sui juris in corpora. Insuper iidem actus inquantum significant huiusmodi juris acceptionem, sunt ipsa Sacramenti Matrimonii forma, nam actus illi seu verba illa: *Accipio te in meam*, et *accipio te in meum*, significant traditionem proprii corporis et acceptionem alterius conjugis.

Et inquantum significant traditionem determinantur per ipsam acceptionem (1).

V. In Sacramento Matrimonii *actus* quibus conjuges dominium seu jus in corpus mutuo sibi tradunt et accipiunt, sunt id quod dicitur *Sacramentum* tantum; vinculum vero quod gignitur inter eos est *res* et *Sacramentum*, gratia autem quam contrahentes recipiunt est id quod dicitur *res* tantum. — Haec gratia, inquantum est Sacramentalis et hujus Sacramenti propria, dat auxilia necessaria ad obeunda munia Matrimonii sive in ordine ad ipsos conjuges inter se se, puta ad mutuam fidelitatem servandam, sive in ordine ad prolem pie suscipiendam et educandam (2).

CAPUT LXIX.

De unitate Matrimonii

(S. Th., Suppl. qu. VII et VIII, cum Comm. SUARESI, SYLVII,
JOANN. a S. THOMA., BILLOT — Cf. GONET, l. c., disp. IX;
BILLUART, l. c., diss. V.; GOTTI, l. c., Quaest. VII;
JUEZ, l. c., qu. V, c. II. et IV; KNOLL, l. c. a. IV.).

717. Monogamia, polygamia, bigamia, polyandria.

— Conjunctio unius cum una in matrimonio, quae importat unitatem matrimonii, dicitur *monogamia*, cui *polygamia* opponitur quae importat conjunctionem unius viri cum pluribus mulieribus; et est duplex: *simultanea*, cum scilicet eodem tempore haec conjunctio cum pluribus mu-

---

(1) Cf. Gonet de Matrim. disp. II. a. V; qui citat Sotum. Suarez, Billarminum, Sanchez etc.; inter recentiores cf. Tepe n. 768 qui refert verba Suaresii.

(2) S. Bonaventura triplex bonum adsignat gratiae Sacramenti Matrimonii dicens: « Ex hac gratia fit remedium contra triplicem inordinationem concupiscentiae et nascitur triplex bonum Matrimonii. Concupiscentia enim inclinatur ad multas; quia luxuriosus non est una contentus, et Matrimonio datur gratia homini ut soli uxori velit con-

lieribus subsistit, et *successiva* quae habetur, cum, uno conjugē mortuo, alter ad alias nuptias transit; si conjunctio unius viri est cum duabus, polygamia dicitur *bigamia*, et vir dicitur *bigamus*. Conjunctio unius mulieris cum pluribus viris dicitur *polyandria* vel etiam *polyviria*. Tamen tum polygamiae nomine, tum polyandriae ordinarie loquendo semper intelligimus *conjunctionem simultaneam* unius cum pluribus.

718. **Quaestio.** — Agentes de unitate Matrimonii quaeritur an polygamia vel polyandria sit licita, et quidem quaeritur tum de polygamia vel polyandria simultanea, tum de successiva.

719. **Conclusio I.** — *Polyandria simultanea illicita est jure naturae.*

Prob: Illud est illicitum et invalidum jure naturae in Matrimonio quod primario fini matrimonii adversatur. Sed polyandria adversatur primario fini matrimonii. Ergo non potest importare matrimonium licitum neque validum. — *Prob. minor:* Finis principalis matrimonii, qui est procreatio prolis, multum impeditur, quia ex conjunctione cum pluribus viris mulieres ut in pluribus fiunt steriles, ut patet de meretricibus: *secundus* autem, idest educatio prolis omnino impediretur vel auferretur per se loquendo; quia ex hoc quod una mulier plures viros haberet sequeretur incertitudo prolis respectu patris cujus cura necessaria est in educando. Homo autem incertus de sua prole

---

jungi; et ita pronitas ad multas excluditur per copulam singularem. Concupiscentia etiam inclinatur ad delectationem, non ad utilitatem; quia luxuriosus non quaerit nisi satisfactionem appetitivae seu appetitus sensitivi. Datur ergo gratia in Matrimonio, ut non cognoscat uxorem nisi propter prolem; et ita excluditur delectatio appetitivae per copulam utilem. Item concupiscentia fastidium generat post impletionem. Unde luxuriosus postquam cognovit unam, illam respuit et vadit ad aliam. In Matrimonio vero datur gratia, ut semper velit esse cum una, et ita excluditur variarum concupiscentia per copulam inseparabilem » (in l. IV dist. XXVI. a. II. qu. 2).

curam de ipsa non haberet. Et ideo nulla lege vel consuetudine permissum est unam mulierem habere plures viros (S. Th. 1. c. a. I. ad 1.^m).

720. **Conclusio II.** — *Polygamia simultanea* 1.º *in lege evangelica est illicita*, 2.º *non tamen est contra primum finem matrimonii*, 3.º *sed est contra finem secundarium*, 4.º *Polygamia et Polyandria successiva est licita.*

Prima pars est contra Lutherum, Melanethon, Bucerum et alios (1), est tamen de fide si loquamur de matrimoniis christianis definita in Conc. Trid. (2) his verbis: « Si quis dixerit licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum; anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, in qua dicitur quod Christus restituit et confirmavit unitatem pristinam matrimonii in qua ipsemet Christus docet matrimonium a Deo fuisse institutum. Ergo ex Sacra Scriptura habetur unitas matrimonii et ideo polygamia illicita est.— *Prob. antec.*: Christus Phariseis ipsum seiscitantibus an liceret dimittere uxorem respondit: *Ab initio creaturae masculum et foeminam fecit eos Deus. Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit ad uxorem suam et erunt duo (non tres aut quatuor) in carne una. Itaque non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit homo non separet* (3). Insuper idem Dominus ait: *Quicumque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit adulterium committit super eam.* A fortiori ergo adulterium committit super eam ille qui, retenta uxore jam ducta, aliam duxerit. Et Apostolus Paulus (Rom. VII, 2-3) dicit: *Quae sub viro est mulier vivente viro, alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro; et* (I Cor. VII, 10-11) ait: *Iis autem qui matrimonio juncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non di-*

(1) Cf. Bossuet (Hist. des variat. liv. 6, circa finem).

(2) Sess. XXIV, can. II.

(3) Marc. X, 2-9.

scedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. De quo proinde subintelligitur quod si dimittat uxorem abstinere debet a conjugio cum alia, sicut dictum est de muliere; nam jura viri et uxoris quoad matrimonium eadem sunt, ut enim dicit Apostolus (I Cor. VII, 4): *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.*

Prob. 2.º ex Patribus: Clemens Alex. (nat. circ. 150) (Strom. l. III. c. 11) ait: « Dominus dum vetera renovat non amplius concedit polygamiam, sed monogamiam introducit propter liberorum procreationem et domus curam ad quam data est mulier adiutrix ». — Tertullianus docet monogamiam esse de jure divino dicens: « Homo Dei Adam et mulier Dei Eva unis inter se nuptiis defuncti sunt; formam hominis Dei de originis auctoritate, et primam Dei voluntatem sanxerunt: *Erunt duo*, inquit, *in carne una*, non tres, neque quatuor etc. » (1). — S. Ambrosius (de Abrah. l. I, c. 4) scribit: « Vincetus es uxori noli quaerere solutionem; quia non licet tibi, uxore vivente, uxorem ducere. Nam et aliam quaerere, cum habeas tuam, crimen est adulterii ». — S. Augustinus (de cons. adult. l. II, c. IX, n. 8) ait: « Mulier alligata est quandiu vir ejus vivit. Ergo consequenter et vir alligatus est, quandiu mulier ejus vivit. Haec alligatio facit ut aliis conjungi sine adulterina copulatione non possint » (2).

3.º *Prob. ex Conciliis et ex Rom. Pontificibus.* In Conc. Lugd. II, dicitur quod Romana Ecclesia « de matrimonio tenet quod nec unus vir plures uxores simul, nec una mulier permittuntur habere plures viros » (3). Conc. Trid. relatum est supra. — Quoad Rom. Pontifices, Nicolaus I dicit: « Duas tempore uno habere uxores, nec ipsa origo

---

(1) lib. de exhort. castit. c. V.

(2) Cf. etiam *de bono conjug.*: c. VII, n. 7.

(3) In Conf. Mich. Palaeologi circa finem.

humanae conditionis admittit, nec lex christianorum ulla permittit » (1), Innocentius III ait: « Quicumque dimiserit uxorem suam ob fornicationem et aliam duxerit, moechatur. Si ergo, uxore dimissa, duci alia de jure non potest, fortius et ipsa retenta; per quod evidenter apparet pluralitatem in utroque sexu cum non ad imparia judicentur circa matrimonium reprobandam » (2).

Prob. 2.^a pars: Finis principalis matrimonii est procreatio prolis et ejus educatio. Atqui polygamia non opponitur procreationi aut educationi prolis, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus foecundandis et educandis filiis ex eis natis. Ergo polygamia non opponitur primario fini matrimonii (cf. S. Th., l. c., a. I, c.).

Prob. 3.^a pars: Finis secundarius matrimonii, prout matrimonium est in officium naturae, est communicatio operum inter virum et uxorem, quae sunt necessaria in vita, et secundum hoc fidem sibi invicem debent quae est unum de bonis matrimonii. Atqui communicatio operum inter virum et uxorem quae sunt necessaria in vita, multum impeditur per pluralitatem uxorum. Ergo pluralitas uxorum, idest polygamia, opponitur fini secundario matrimonii. —

Prob. minor ex eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores junguntur, cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum; et etiam quia communicatio plurium in uno officio causat litem, sicut figuli corrixantur ad invicem, et similiter plures uxores unius viri (cf. S. Th., l. c.).

Prob. 4.^a pars, quae est contra Montanistas et Novatianos qui secundas nuptias malas et illicitas dicebant (3) (I Cor. VII, 8): *Dico autem non nuptis et viduis: bonum*

(1) Ad consulta Bulg. c. II. Hard. vol. 5, pag. 353.

(2) Denz. n. 353.

(3) Cf. S. Aug. de haer. c. 26 et Theodoretum l. III, haer. fabul. c. 5.

est illis, si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere quam uri. Et (Rom. VII, 2, seq.): *Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult nubat, tantum in Domino.* Imo idem Apost. hortatur vi-
duas juniores ad nubendum (1).

2.º *Prob. ex Patribus*: Pastor Hermas (lib. II, Pastor. m. 4, n. 4) ait: « Si vir vel mulier alicujus decesserit et nupserit aliquis illorum, nunquid peccat? Qui nubit non peccat ». — CLEMENS ALEX. dicit: « Si cui Apostolus propter intemperantiam et ustionem veniam secundi concedit matrimonii... hic quoque non peccat quidem... non implet autem summam illam vitae perfectionem quae agitur ex Evangelio », idest juxta consilia evangelica. — S. Epiphanius (Haer. 59 al. 48) scribit: « Post conjugis obitum si quis alteram uxorem duxerit aut alteri viro mulier nupserit. SS. Litterarum auctoritas ab omni culpa illos absolvit ». — S. Augustinus (De bon. viduit. c. XI, n. 14) dicit: « Ne arbitreris vel secundas nuptias, crimen esse, vel quascunque nuptias, cum sint nuptiae, malum esse ». Et (Ib. c. XII, n. 15): « De tertiis et de quartis et ultra pluribus nuptiis solent homines movere quaestionem. Unde ut breviter respondeam, nec ullas nuptias audeo damnare nec eis ver-
recundiam numerositatis auferre ».

3.º *Prob. ex Conciliis*, nam Conc. Nicoenum I (a. 325) can. 8, vult ut Cathari haeretici ad Ecclesiam catholicam accedentes et sequantur decreta Catholicae Ecclesiae, idest et cum *bigamis communicaturi etc.* Et Eugenius IV in decreto pro Jacobitis, approbante Conc. Florentino, ait: « Declaramus non solum secundas, sed etiam tertias et quartas atque ulteriores, si aliquod canonicum impedimentum non obstat, licite contrahi posse. Commendatiores tamen dicimus si ulterius a conjugiiis abstinentes in castitate permanserint ».

---

(1) I Tim. V. 14.

721. **Pro solutione difficultatum ex Patribus.** —

Quidam Patres videntur tertias et quartas nuptias condemnasse; imo S. Irenaeus (1) et S. Basilius (2) secundas nuptias fornicationem vocant. Non tamen ipsas nuptias secundum se consideratas damnarunt, sed quia a multis fiebant sine pravo ratione explendae libidinis excludentes finem primum matrimonii. Unde ob periculum quod hujusmodi inordinationis aderat in quibusdam Ecclesiis praesertim Graecis, tertiae et quartae nuptiae prohibitaee erant; imo et secundae, licet hae facilius permitterentur. Exemplum hujus prohibitionis habetur in Conc. Cpolitano sub Patriarcha Nicolao Mystico celebrato (a. 290), in quo gravibus poenis quartae nuptiae fuerunt subjectae, et declaratum est concedi posse ex iuxta causa dispensationem pro tertiis. Quod supponit prohibitionem etiam tertiarum nuptiarum, fortasse antiquissimam, tempore S. Gregorii Naz. existentem, unde ipse scribit: « Primum (matrimonium) lex est, secundum venia et indulgentia, tertium iniquitas; qui autem hunc numerum excedit, porcinus plane est, utpote ne multa quidem vitii exempla habens ». — S. Basilius autem qui objicitur ut condemnans secundas nuptias dicit (3): « Quae in viduitate sui habet potestatem, una cum viro habitare potest sine reprehensione, si nemo est qui conjugium divellat, cum Apostolus dicat: Si mortuus sit maritus, libera est ut nubat, si velit, tantum in Domino ».

722. **Observatio.** — Si matrimonium consideretur inter christianos, idest prout est Sacramentum, adsignatur ei etiam alius finis, idest significatio unitatis seu conubii Christi cum Ecclesia. Et hujusmodi finis etiam tollitur per polygamiam simultaneam, nam et Christus est unus et Ecclesia una (S. Th. ib.).

---

(1) lib. III, c. XVII, n. 2.

(2) Epist. 188 ad Amphil. can. 40.

(3) Epist. 189 ad Amphiloch. can. 41.

723. **Corollaria.** — I. Quia polyandria opponitur fini principali matrimonii impediens ipsum directe, prohibetur primis praeceptis legis naturae (S. Th. ib.).

II. Polygamia vero, cum non opponatur fini principali matrimonii sicut polyandria, sed opponatur fini secundo, non prohibetur primis praeceptis legis naturae, sed secundis, quae ex primis derivantur, sicut conclusiones in speculativis ex principiis per se notis fidem habent (S. Th. ib.).

III. Ex quibus sequitur quod circa polyandriam nulla unquam data fuerit a Deo dispensatio, quia non fuit conveniens et rationale ut daretur.

IV. Sed circa polygamiam dispensatio a Deo data fuit in Veteri lege, et quidem rationabiliter et convenienter, quia fuit conveniens negligi observantiam praecepti secundarii ut principalis finis matrimonii obtineretur, qui secus fuisset impeditus; quando enim finis principalis naturae per observantiam praecepti secundarii impeditur, oportet negligi praeceptum secundarium, quod deducitur sicut conclusio a primario, quod a fine principali derivatur (1).

V. Tamen solus Deus potest dispensationem concedere, quia solus ipse est auctor legis naturae. Ad auctorem vero legis pertinet dispensatio (2).

---

(1) « Pluralitas uxorum, ait S. Thomas, esse dicitur contra legem naturae non quantum ad prima praecepta ejus, sed quantum ad secunda, quae quasi conclusiones a primis praeceptis derivantur. Sed quia actus humanos variari oportet secundum diversas condiciones personarum et temporum et aliarum circumstantiarum, ideo conclusiones praedictae a primis legis naturae praeceptis non procedunt, ut semper efficaciam habentes, sed in majori parte, talis est enim tota materia moralis, ut patet per Phil. (in lib. I Ethic. c. 3 et 7). Et ideo ubi eorum efficacia deficit; licite ea praetermitti possunt (l. c., a. II. c.).

(2) « Sed quia (*prosequitur Angelicus post citata verba*) non est facile determinare hujusmodi varietates, ideo illi ex cujus auctoritate lex efficaciam habet, reservatur ut licentiam praebeat legem praetermittendi in illis casibus ad quos legis efficacia non extendere se debet. Et

VI. Quia igitur polygamia est prohibita tum de jure divino, ut patet ex citatis verbis Christi et ex institutione matrimonii facta a Deo, ut habetur ex Genesi (c. II, 24), tum etiam de jure naturae, non solum est illicita apud Christianos, sed etiam apud infideles, idest apud gentes. Tamen apud christianos esse illicitam dogma fidei est, ut patet ex verbis Trid. relatis, apud infideles autem, licet dogma fidei non sit, tamen certum est. Unde Innocentius III ait: « Pagani circa plures insimul foeminas affectum dividunt conjugalem...; verum absonum hoc videtur et inimicum fidei christianae.... Nec ulli unquam licuit insimul plures uxores habere nisi cui fuit divina revelatione concessum » (Denz. n. 353). Et non solum nunc, sed etiam ante legem scriptam fuit prohibita; licet fuerit permissa ex divina dispensatione in lege scripta.

CAPUT LXX.

De indissolubilitate Matrimonii

(S. Thomas suppl. I. qu. LXVII,
cum Comm. SYLVII, BILLOT. — Cf., GONET, disp. V.;
BILLUART, Diss. V. a. II.; GOTTI, qu. V.; JUEIN, l. c., qu. IV., cap. II.;
KNOLL, l. c., a. II.; GASPARRI, I., 209, II., 1078;
TEPE, c. III., a. II.).

724. **Quaestio.** — Statuta unitate matrimonii, de ejus indissolubilitate agimus. Sed animadvertendum quod matrimonium potest considerari prout inter christianos et fideles contrahitur, seu prout habet etiam rationem Sacramenti,

---

talis licentia *dispensatio* dicitur. Lex autem de unitate uxoris non est humanitus, sed divinitus instituta; nec unquam verbo aut litteris tradita, sed cordi impressa, sicut et alia quae ad legem naturae qualitercumque pertinent. Et ideo in hoc a solo Deo dispensatio fieri potuit per inspirationem internam, quae quidem principaliter Patribus Sanctis facta est; et per eorum exemplum ad alios derivata est eo tempore quo oportebat praedictum naturae praeceptum praetermitti ut major esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandae (Ibid.).

et prout contrahitur inter infideles seu inter non baptizatos. Et inter ipsos christianos potest considerari prout est consummatum per carnalem copulam et seminum commixtionem, et prout non est consummatum; quaeritur ergo de matrimonii indissolubilitate. Cui quaestioni per varias conclusiones respondebimus.

725. Divortii patrocinatores. — Ob depravationem generis humani ex peccato originali ortam antiquitus parvi habebatur et quasi pro nihilo indissolubilitas matrimonii; unde etiam a jure Romano in quibusdam casibus permittebatur conjugibus separari et cum alia persona contrahere matrimonium, priori vinculo, ut ipsi putabant, dissoluto. Sed mirum nullo modo est id tunc, attenta ignorantia, corruptione et barbarie illorum temporum, accidisse. Admiratione prorsus tamen dignum est nostris temporibus plures esse qui matrimonium esse solubile conjugisque posse separari ad invicem alterique personae conjungi nulli legi naturae oppositionem habere adseverant divortium proclamantes. Circa quod tamen duplex est sententia. Alii enim, ut multi socialistae, divortium proclamant licitum universaliter quotiescumque conjugibus placet a se invicem separari solvique vinculum, absque ulla conditione. Ego, ait Zola, omnimodam et absolutam libertatem amoris approbo; si divortium necessarium est, absque ulla limitatione seu restrictione est sanciendum, et mutuo consensu et etiam unius conjugis voluntate concedendum (1). Alii vero approbant et volunt divortium in quibusdam casibus peculiaribus, non ex sola voluntate unius aut utriusque conjugis, sed ex sententia judicis juxta normas statutas aut statuendas a lege (2).

---

(1) *Revue de Revues* (num. 6) 1.º mart. 1901). Cf. *Civ. Catt.* q. 1220 pag. 160.

(2) In Italia lex divortii fuit proposita collegio deputatorum (a. 1902) sub sequentibus capitibus, idest: 1.º in casu adulterii, 2.º voluntariae derelictionis, 3.º in casu excessuum, saevitiarum, minarum,

726. **Observatio.** — Imprimis aliud est separari conjuges ad invicem, aliud est matrimonium proprie dissolvi, nam concedimus separationem conjugum, gravibus subsistentibus causis, fieri posse tum quoad thorum, ita ut unus alteri non teneatur reddere debitum conjugale, vel etiam quoad cohabitationem, ut infra dicetur et probabitur; igitur quaestio praesens respicit solutionem vinculi, ita scilicet ut unus conjugum, vivente adhuc altero, liber nubendi maneat cum alia persona.

727. **Conclusio I.** — *Matrimonium jure divino et naturae est indissolubile quoad vinculum, potest tamen auctoritate divina solvi.*

Prob. 1.^a pars ex Sacra Scriptura, in qua Dominus Jesus ait (Matth. XIX, 4 et seq.): Non legistis quia qui fecit hominem ab initio masculum et foeminam fecit eos? et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit homo

gravium injuriarum, 4.º in casu condemnationis unius conjugis ad ergastulum vel ad reclusionem per tempus excedens viginti annos. Eni essentialia legis articuli.

Art. 1.º La sentenza di separazione personale può dar luogo allo scioglimento del matrimonio nei casi e nei modi determinati nella presente legge.

2.º Lo scioglimento del matrimonio può esser domandato quando la separazione è stata pronunziata:

- a) per adulterio;
- b) per volontario abbandono;
- c) per eccessi, sevizie, minacce e ingiurie gravi;
- d) per condanna all'ergastolo o alla reclusione per un tempo superiore ai vent'anni, tranne il caso che la sentenza sia anteriore al matrimonio e l'altro conjugé ne fosse consapevole.

Art. 33.º Pronunziato lo scioglimento del matrimonio, i coniugi possono celebrare nuove nozze.

Haec lex fuit proposita (a. 1902): sed non adprobata, fortasse, ne dicam certe, ob protestationes tum episcoporum omnium, tum totius fere populi Italici a quo circiter ter decies centena millia subscriptionum ad collegium deputatorum missa sunt.

non separet. His faciunt ea quae habet Apostolus (I. Cor. VII, 10 et 39; Rom. VII, 2) et quae supra attulimus (n. 699).

Prob. 2.º ex Patribus. S. Ambrosius ait (lib. 8 in Luc. c. 16, n. 5): « Dimittis ergo uxorem quasi jure sine crimine, et putas id tibi licere quia lex humana non prohibet: sed divina prohibet. Audi legem Domini cui obsequuntur etiam qui leges ferunt: Quod Deus conjunxit homo non separet ». — S. Joan. Chrys. (hom. De libello repudii in I, Cor. VII, 39, n. 1) dicit: « Ne mihi leges ab exteris conditas adducas, praecipientes dari libellum repudii et divelli. Neque enim juxta illas judicaturus est te Deus, sed secundum eas, quas ipse statuit ». — Et S. Augustinus (De bono conjug. c. VII) ait: « Posset homo dimittere sterilem uxorem et ducere de qua filios habet, et tamen non licet.... ut amplius habeat quam unam vivam.... sicut divina regula praescribere videtur ».

3.º Prob. ex Conc. Trid. dicente: « Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini spiritus instinctu pronuntiavit, cum dixit: *Hoc nunc etc.* Christus autem Dominus.... ejusdem nexus firmitatem ab Adamo tanto ante pronunciatam, his verbis confirmavit: *Quod ergo....* ».

4.º Prob. ex illa propositione damnata in syllabo (quae est 67) videlicet: « Jure naturae Matrimonii vinculum non est indissolubile ».

Prob. 2.^a pars, quod nempe est de lege naturae: 1.º Illud praecipue est de lege naturae quod natura bene instituta accepit in suo principio. Sed inseparabilitas Matrimonii est hujusmodi, ut patet (Matth. XIX, 6 et Gen. II, 24). Ergo est de lege naturae. 2.º Matrimonium ex intentione naturae ordinatur ad educationem prolis non solum ad aliquod tempus, sed per totam vitam prolis. Unde de lege naturae est quod parentes filiis thesaurizent et filii parentum haeredes sint. Et ideo cum proles sit commune bonum viri et uxoris, oportet eorum societatem perpetuo

permanere indivisam secundum legis naturae dictamen. Et sic inseparabilitas Matrimonii est de lege naturae (S. Th., Suppl. qu. LXVII, a. I).

Prob. 3.^a pars : Indissolubilitas Matrimonii in eo consistit quod conjuges ex lege divina et naturae sint conjuncti habentes ad invicem super corpus alterutrum dominium firmum et stabile in ordine ad procreationem prolis. Atqui, cum Deus sit supremus omnium rerum Dominus, habens dominium absolutum supra omnes homines sive natos et existentes sive nascituros, potest conjuges tali dominio privare utpote ab ipso eodem Deo legislatore supremo et auctore naturae omnino derivato. Ergo auctoritate divina Matrimonii vinculum dissolvi potest.

2.º Inseparabilitas Matrimonii, saltem in quibusdam casibus, ad secunda praecepta legis naturae pertinet, quia non pertinet ad prolis bonum (quod est principalis Matrimonii finis) secundum quod est de prima intentione naturae (1). Atqui quod pertinet ad praecepta secunda naturae auctoritate divina dispensari et solvi potest. Ergo inseparabilitas Matrimonii solvi et dispensari potest auctoritate divina (2).

728. Conclusio II. — *Matrimonium fidelium consummatum est indissolubile omnino apud homines.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, nam Conc. Trid. (Sess. XXIV, can. VII) definit: « Si quis dixerit Ecclesiam errare dum docuit et docet juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjugate vivente, aliud matrimonium contrahere, moecharique eum qui, dimissa adultera, aliam duxerit et eam, quae dimisso adultero alii nupserit; A. S. ». Et (Can. V):

---

(1) Cf. S. Th. Suppl. qu. LXV. a. I et II.

(2) Cf. S. Th. ib. qu. LXVII. a. II.

« Si quis dixerit propter haeresim aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam a conjuge dissolvi posse Matrimonii vinculum, anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura; Christus enim dicit (Marci X, 11): *Quicumque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si uxor dimiserit virum suum et alii nupserit, moechatur.* Et (Lucae XVI, 18): *Omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, moechatur; et qui dimissam a viro ducit moechatur.* Ubi notanda sunt verba *quicumque* et *omnis*, quae universalitatem absolutam important.

Dices Christum in praecitatis verbis loqui non absolute, sed exceptive, nam permittit viro dimittere uxorem ob fornicationem, idest excipit causam fornicationis, ait enim (Matth. V, 32): *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, adulterat.*

Resp.: Nego antec., et paritatem cum verbis in objectione relatis; nam in praecitatis verbis sine ulla exceptione loquitur; insuper loquitur non de pura dimissione, sed de dimissione et simul de alterius mulieris deductione, quod importat solutionem vinculi cum priore, quod ideo absolute damnatur. In relatis vero verbis in objectione est sermo de pura *dimissione uxoris* vel quoad thorum vel cohabitationem quod fieri licite potest, ut diximus (cf. n. praec.) et dicetur, non autem de solutione quoad vinculum. Quod etiam ex eo patet quod secus ex praecitatis verbis sequeretur *dimissam ob causam fornicationis* licite alteri conjungi in matrimonium, e contra dimissam a viro sine causa, idest injuste, illicite alteri et invalide conjungi in matrimonium. — Videlicet in meliori conditione esset adultera conjugata dimissa quam innocens a viro suo injuste dimissa. Sed praeterea quia ille qui conjungeretur cum dimissa injuste, esset adulter, fieret adultera etiam dimissa a viro priori, a quo proinde a fortiori dimitteretur ob adulterium patratum; et ita sequeretur quod mulier a viro dimissa, sive

adultera sive non adultera, semper valide conjungeretur alteri viro, et dissolveretur semper matrimonium. Quod plane et verbis Christi et legi naturae repugnat. Sequeretur etiam quod Christus tum mulierem injuste dimissam, tum illam cui grave est commorari cum viro praecipue ob illicitum amorem contractum cum alio homine ad adulterium provocaret illis verbis; hoc autem ejus sanctitati repugnat omnino.

Confirmatur argumentatio ex Apostolo dicente (I. Cor. VII, 10): *li qui matrimonio juncti sunt praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari.* Quibus verbis Apostolus supponit uxorem a viro discessisse ob justam causam, puta ob fornicationem, secus non dixisset *manere innuptam*, sed simpliciter dixisset *viro suo reconciliari*; non enim potuisset approbare mulierem sine causa separatam manere, licet innuptam, a viro suo. Et (Rom. VII, 2): *Quae sub viro est mulier vivente viro alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.* Quibus verbis Apostolus docet per solam mortem solvi vinculum matrimoniale. Unde S. Augustinus ait (De conj. adult. l. IV, n. 4): « Haec verba Apostoli toties repetita, toties inculcata vera sunt, viva sunt, sana sunt, plana sunt. Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desierit. Esse autem desinet uxor prioris, si morietur vir ejus, non si fornicetur. Licite itaque dimittitur conjux ob causam fornicationis, sed manet vinculum pudoris propter quod fit reus adulterii qui dimissam duxerit etiam ob hanc causam fornicationis ».

2.º *Prob. ex Patribus*: Hermas dicit (1) de viro « quod si dimiserit (uxorem adulteram) et aliam duxerit et ipse

---

(1) L. II. Past. mand. 4 n. I.

moechatur » ; et addit « quod si mulier dimissa poenitentiam egerit et voluerit ad virum suum reverti, debet recipere peccatricem ». — S. Justinus M. (Apol. I. c. XV) ait : « Qui ducit repudiatam ab altero viro moechatur ». — S. Joannes Chrysostomus super illud Domini : *Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari*, dicit : « Mulierem expulsam semper remanere uxorem ejus a quo expulsa est » (1). — Tertullianus (lib. de Monog. c. IX) ait : « Quos Deus conjunxit homo non separabit.... Solus enim ille separabit qui et conjunxit. Separabit autem non per duritiam repudii quam exprobrat et compescit, sed per debitum mortis ». — S. Hieronymus (ad. Amand. epist. LV, n. 3) dicit : « Quandiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus et ab uxore propter haec scelera derelictus, maritus ejus reputatur, cui alterum virum accipere non licet ». — Et non solum de muliere hoc intelligendum est, juxta Hieronymum, sed etiam de viro, nam idem S. Doctor ait (l. c.) : « Apud nos quod non licet foeminis, aequè non licet viris ; et eadem servitus pari conditione censetur ».

3.º *Prob.* ex Conciliis inter quae Eliberetanum (a. 313 cel. can. IX), Carthaginense (an. 418 cel. can. XVII), juxta Herdfortiense (a. 673 celeb. in Anglia can. X) ; et alia plura. Eugenius IV autem (Decr. pro Arm. approbante Conc. Florent.) dicit : « Quamvis autem ex causa fornicationis liceat separationem thori facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii legitime contracti vinculum perpetuum sit ». Conc. Trid. jam retulimus conf. etiam l. c. can. V. — Unde merito Leo XIII dicit « Sanctum, individuum, perpetuum esse jure divino maritale vinculum christianorum ; neque id jus abrogari, nec ei derogari ullo unquam tempore nullaue hominum lege posse » (2).

(1) Hom. XVII in Matth. V, 32.

(2) In Allocutione habita in Conc. die XVI decemb. 1901.

729. Separatio quoad thorum vel quoad habitationem. — Separationem autem quoad thorum vel etiam cohabitationem inter conjuges esse licitam accedentibus rationabilibus causis, patet ex Apostoli supra relatis verbis, idest: *lis qui matrimonio juncti sunt praecepto non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari.* Quibus verbis prohibetur mulieri sine ratione sufficienti discedere a viro, sed non negatur absolute posse discedere, quo in casu Apostolus docet eam debere manere innuptam. Causa autem sufficiens discessus unius conjugis esse potest adulterium alterius, ut patet ex illo Christi (Matth. V, 32): *Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa* etc. Unde Eugenius IV (l. c.) ait: « Quamvis ex causa fornicationis liceat thori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est ». Et Cone. Trid. (Sess. XXIV, can. VIII) ait: « Si quis dixerit Ecclesiam errare cum multas ob causas separationem inter conjuges quoad thorum seu quoad cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit; anathema sit ». Ubi notanda sunt verba *ob multas causas*, quia non solum ob fornicationem unius, sed etiam ob alias graves rationes ut ob haeresim, ob vexationes valde graves ab altero conjuge etc. fieri potest haec separatio.

Prob. ratione: Quod est indissolubile jure divino et jure naturae est omnino indissolubile apud homines nisi accedat dispensatio et concessio ex auctoritate divina. Atqui matrimonium consummatum est omnino jure divino et jure naturae indissolubile, et nulla dispensatio datur auctoritate divina, nam secus haec dispensatio innotesceret. Ergo apud homines vinculum matrimoniale est omnino indissolubile.

730. Conclusio III. — *Ex primis praeceptis legis naturae derivatur quod matrimonium non possit dissolvi ex consensu unius conjugis vel ex simplici mutuo consensu; quod autem non possit dissolvi in quibusdam peculiaribus casibus,*

puta cum bonum prolis non obtinetur, ex secundis praeceptis legis naturae derivatur.

Prob. 1.^a pars: Quod opponitur principali fini matrimonii, idest ei quod primo et per se intenditur a natura per vinculum matrimoniale, prohibetur a primis praeceptis legis naturae. Atqui dissolutio matrimonii consummati ex solo consensu unius conjugis vel etiam ex simplici mutuo consensu utriusque opponitur ei quod primo et per se intenditur a natura per matrimonium. Ergo indissolubilitas matrimonii ex consensu etc. derivatur ex primis praeceptis naturae. — *Prob. minor* ex eo quod id quod primo et per se intenditur per matrimonium est conveniens procreatio et educatio prolis, cui, per se loquendo, opponitur dissolutio praedicta matrimonii.

Prob. 2.^a pars: Id opponitur secundis praeceptis legis naturae quod, licet non impediat simpliciter principalem finem, tamen est ratio et causa plurium difficultatum et quidem gravium ad finem principalem et bonum commune obtinendum. Atqui dissolutio matrimonii, etiam in quibusdam casibus in quibus e. g. inter conjuges graves adsunt difficultates individuales, est ratio et causa plurimarum et gravissimarum difficultatum ad finem principalem et bonum commune multitudinis seu generis humani obtinendum gravissimaque mala continet. Ergo dissolutio matrimonii in quibusdam etiam casibus determinatis, puta ob graves difficultates individuales conjugum, opponitur secundis praeceptis legis naturae. — *Prob. minor:* Nam si dissolutio matrimonii in quibusdam casibus admittatur, plurimi homines praetextus et rationes quaerent ut matrimonium dissolvatur, neque amplius firmitas et unitas amoris conjugum et familiarum permanebit. Unde apposite Leo XIII (1) ait: « Revera hoc semel constituto rescindi maritale vinculum fas esse, lege evertitur constans

---

(1) Allocut. cit.

et stabilis natura matrimonii: hinc illa proclivi itinere consequuntur quae Nosmetipsi alias deflevimus, debilitari utrinque amorem mutuum, perniciose incitamenta suppetere ad infidelitatem, in discrimine esse tuitionem institutionemque liberorum, dissidiorum inter familias foveri semina, totas domus perturbari funditus, atque in summam humilitatem evadere conditionem mulieris. Quoniam vero et prosperitas domesticae societatis et ipsae imperiorum opes moribus bonis vigent, corruptis dilabuntur, primum est intelligere quam sint et privatim et publice calamitosa divortia, utpote quae a demutatione morum popularium profecta ad infinitam licentiam vulgo deducunt ». Quae verba Leonis XIII, non solum ob auctoritatem Summi Pontificis cujus sunt, probant propositum nostrum, sed etiam quia fere tot rationes et argumenta continent quot sunt verba. Similia habet idem Pontifex in *Encycl. Arcanum* (a. 1880), ait enim: « Quanti materiam mali in se divortia contineant vix attinet dicere. Eorum enim causa fiunt maritalia foedera mutabilia; extenuatur mutua benevolentia, infidelitatis perniciose incitamenta suppeditantur etc. ». (Cf. rationes quas exponit S. Thomas c. g. l. III. c. CXXIII. et ea quae exposuimus in nostro *Comp. phil.*, v. II *Eth. sp.* c. 7).

731. **Obj. I.** — Quod libera voluntate conficitur libera voluntate dissolvi potest. Sed matrimonium libera voluntate conficitur quoad vinculum. Ergo libera voluntate contrahentium dissolvi potest.

Resp. 1.º: Hoc argumentum nimis probat, nam ex ipso probatur quod ex mutuo consensu quilibet vir et mulier toties possent contrahere matrimonium quoties amore capti copulam inter se habere vellent et post copulam matrimonium dissolvere. Unde sequeretur quod fornicatio, dummodo fieret sub specie matrimonii contrahendi, semper licita esset. Insuper simili argumento posset probari quod parentes licite possent occidere filios, quia libera voluntate eos genuerunt.

Resp 2.º Dist. maj. : Si quod libera voluntate conficitur, tum in se, tum in suo fine et in suis effectibus, solummodo a libera voluntate dependeat, *conc.*, si in his vel in uno horum a sola libera voluntate non dependeat, sed etiam a superiori causa, *nego*. Et *contradd. min.* : libera voluntate contrahentium conficitur et a sola libera eorum voluntate dependet in se, in suo fine et in suis effectibus, *nego* ; a sola libera voluntate contrahentium non dependet, *conc.* Et *nego conseq.* — Alii contractus ideo ex simplici voluntate contrahentium dissolvi possunt, quia homo habet per liberam voluntatem dominium perfectum circa eorum materiam tum in se consideratam, tum in suis effectibus, tum in suo fine. Sed homo non habet perfectum dominium sui corporis ut de ipso possit disponere sicut de suis bonis, neque perfectum et absolutum dominium habet circa vinculum conjugale, quia non solum a voluntate libera contrahentium est, sed etiam a Deo est, sicut ab auctore naturae et matrimonii, divina potestate causatum et confirmatum, juxta illud Christi supra relatum : *Quod Deus coniunxit homo non separet*. Insuper contrahentes matrimonium eo ipso quo matrimonium voluntarie contrahunt, oneribus matrimonio naturaliter connexis ex necessitate subijciuntur sicut et fini. Onera autem matrimonium naturaliter et necessario consequentia sunt susceptio et educatio prolis conveniens, et finis matrimonii est propagatio et conservatio humani generis in multitudine morigerata hominum, quorum finis est Deum consequi. Conveniens autem educatio prolis sicut et multitudo hominum morigerata haberi non potest sine indissolubilitate matrimonii.

732. **Obj. II.** — Ex indissolubilitate matrimonii innumera mala derivantur ; quidam enim conjuges vitam infelicissimam et intolerabilem ducunt eo quod ad invicem adversantur, unde odia, vexationes, minae, uxoricidia consequuntur. Ergo matrimonium, saltem in quibusdam casibus, dissolvi potest.

Resp. negando antec. idest quod ex indissolubilitate matrimonii hujusmodi mala proveniunt. Concedimus tamen inter conjuges quandoque hujusmodi mala esse, sed ex pravitate et vitio ipsorum derivantur. Unde dici potest quod talia mala consequuntur in matrimonio *per accidens*, non autem *per se* quasi ex vinculo indissolubili matrimonii. Et sicut absurde quis concluderet esse abolendum matrimonium vel non esse a natura ob illa mala, ita absurde concludit qui ob illa mala dicit matrimonium ex natura vel naturae auctore non esse indissolubile. Fere nullum bonum est in natura cui per accidens, praecipue ex prava voluntate hominum mala non conjungantur et saepe gravissima, non tamen sequitur illud bonum esse auferendum vel negandum. Praeterea malis praedictis matrimonio supervenientibus obviari potest religiose vivendo.

733. **Obj. III.** — Quandoque hujusmodi mala solum ex voluntate prava et obstinata unius conjugis pendent. Ergo saltem in hac hypothesis matrimonium solvi potest.

Resp. negando conseq.; nam ex hoc ipso quod indissolubilitas est ex jure divino et naturae, a solo Deo matrimonium dissolvi potest, non enim legem divinam aut naturalem pravitas unius obolere potest. Praeterea huic inconvenienti obviari potest per separationem quoad thorum (cf. n. 708).

734. **Obj. IV.** — Ex jure divino et ex lege naturae non potest esse quod homo adigatur seu cogatur ad servandum coelibatum contra suam propriam voluntatem. Sed hoc contingit si matrimonium sit omnino indissolubile. Ergo matrimonii vinculum solubile est.

Resp.: Dist. maj.: Per se loquendo, *conc.*, per accidens, *nego*. Et, *contradd. min.*, *nego conseq.* — Nihil prohibet per *accidens* ex aliqua lege divina vel naturae sequi homini aliquod gravamen; puta quod cogatur ad coelibatum servandum per totam vitam. Nam conditio hominis est quod

vivens juxta leges statutas morti subdatur, morbis et aliis plurimis malis quibus saepe obviari non potest. Unde non est mirum si etiam per accidens, datis quibusdam legibus, cogatur ad coelibatum servandum per totam vitam suam; sicut contingit etiam in illis qui vel ratione paupertatis, vel aegritudinis et similis rationis, matrimonium contrahere non possunt.

735. **Obj. V.** — Mulier ob delictum viri qui ad triremes, e. g. per totam vitam damnatur infamiam incurrit, remanente vinculo matrimoniali, cum quo etiam cognomen viri manet. Atqui non est rationale quod mulier infamiam incurrat ex delicto alterius. Ergo matrimonium irrationabiliter dicitur indissolubile, saltem in casu, et similibus.

Resp. 1.º: Hoc argumentum nimis probat, nam si valet, probat etiam quod est dissolvendum vinculum parentelae inter parentes et filios, inter fratres et sorores etc. quia sicut uxor ex viro, ita pater aut mater ex filio etc. infamari potest.

Resp. 2.º: Satius esset auferre codicem civilem qui exigit punitionem viri malefactoris ex qua sequitur infamia in muliere, nam deletio codicis civilis, cum codex constet legibus humanis positivis, non opponitur directe legi naturali, neque legi divinae; sed dissolutio matrimonialis vinculi opponitur directe et legi naturali et legi divinae.

Resp. 3.º: Quia inter homines naturaliter sunt intimae communicationes sociales per quas bonum et malum unius redundat naturaliter et necessario saepe in bonum et malum alterius, fieri non potest quod ii qui tam stricto et naturali nexu ad invicem uniuntur in bonis et in malis communicationem aliquam non habeant, ut patet saepissime. Ideo non est mirum si uxor aliququaliter infametur ex delicto mariti, sicut etiam pater ex delicto filii etc.

736. **Obj. VI.** — Ex matrimonio principaliter quaeritur bonum prolis. Sed inseparabilitas matrimonii est contra bonum prolis in quibusdam casibus, puta cum

mulier sterilis est. Ergo in his casibus matrimonium solvi potest.

Resp.: Dist. maj.: Et tamen praeter finem principalem datur etiam alius finis minus principalis, *conc.*, secus, *nego.* Et *dist.* etiam *min.:* inseparabilitas matrimonii in casu sterilitatis uxoris est contra bonum prolis respectu illius hominis particularis, *conc.*, est contra bonum prolis simpliciter, *nego.* — Nam posita indissolubilitate matrimonii ex lege naturae et ex divino jure, in quo solus Deus exceptiones facere potest per dispensationem, multa et gravia inconvenientia removentur. « Matrimonium, respondet S. Thomas, principaliter ordinatur ab bonum commune ratione principalis finis qui est bonum prolis; quamvis etiam ratione finis secundarii ordinetur ab bonum personae matrimonium contrahentis, prout per se est in remedium concupiscentiae. Et ideo in legibus matrimonii magis attenditur quid omnibus expediat quam quid uni competere possit. Quamvis ergo matrimonii inseparabilitas impediat bonum prolis in aliquo homine, tamen, non est conveniens ad bonum prolis simpliciter ». (Suppl. qu. LXVII, a. I ad 4.^m).

737. **Conclusio I.** — *Tam per dispensationem Romani Pontificis, quam per solemnem professionem religiosam potest dispensari matrimonium ratum, non consummatum.* — Haec conclusio certa est et ab omnibus theologis admittitur, unde probari potest ex communi consensu theologorum.

Prob. 1.^a *pars* ex plenitudine potestati quam Dominus in sua Ecclesia dedit Petro et in persona Petri Romano Pontifici per illa verba: « Quodcumque solveris super terram erit solutum et in coelis » (1). Intellectio autem hujus universalis concessionis accipi debet ex interpretatione ipsa quam sive per verba sive per praxim tradunt ipsi Romani Pontifices quibus haec potestas commissa est.

---

(1) Matth. XVI, 26.

Atqui Romani Pontifices per praxim dispensationes concedentes, hanc potestatem intellexerunt se extendere ad dispensationem matrimonii rati, nam plures fuerunt Pontifices Romani qui talem dispensationem concesserunt, quos inter Martinus V, Eugenius IV, Paulus III, Pius IV, Gregorius XIII etc.

Prob. 2.^a pars : 1.º ex Conc. Tridentino definiente (Sess. XXIV, can. VI) : « Si quis dixerit Matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi ; anathema sit ».

2.º *Prob. ex Pontificibus* : nam Alexander III dicit : « Post consensum legitimum de praesenti, licitum est alteri, altero etiam repugnante, eligere monasterium (sicut Sancti quidam de nuptiis vocati fuerunt) dummodo carnalis commixtio non intervenerit inter eos ; et alteri remanenti (si commonitus continentiam servare noluerit) licitum est ad secunda vota transire. Quia cum non fuissent una caro simul effecti, satis potest unus ad Deum transire et alter in saeculo remanere ». Et Innocentius III dicit : « Nos nolentes a praedecessorum nostrorum vestigiis declinare, qui respondere consulti, antequam Matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri conjugum, reliquo inconsulto, ad religionem transire, ita quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari : hoc ipsum tibi consulimus observandum » (1).

738. **Observatio.** — Solutio matrimonii rati per professionem solemnem religiosam, non ex jure naturae, neque divino est, sed ex jure Ecclesiastico seu ex lege Ecclesiae, quatenus scilicet Pontifices Romani ex plenitudine illa potestatis *solvendi* etc. quam habuerunt a Domino, statuerunt ut per professionem religiosam solemnem, idest emissam in religione ab Ecclesia approbata, dissolveretur. Nullo enim facto probari potest id esse vel ex lege na-

---

(1) Cf. Denz. n. 334 et 354.

turae vel ex lege divina. Insuper solemnitas professionis non jure naturali aut divino indueta est, sed ab Ecclesia.

739. **Conclusio II.** — *Matrimonium infidelium, quando unus conjugum ad fidem convertitur, potest dissolvi si non conversus cum converso pacifice cohabitare nolit.* — Haec etiam conclusio certa est et communis inter theologos, paucissimis recentioribus negantibus.

Prob. ex Sacra Scriptura dicente (I Cor. VII, 10 seq.): Iis autem qui Matrimonio juncti sunt praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam caeteris ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum.... Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi; in pace autem vocavit nos Deus. Apostolus his verbis, 1.º loquitur de fidelibus matrimonio junctis, quibus prohibet in nomine Domini separationem sine juxta causa, et dato quod uxor (idem de viro intelligitur) separetur, docet ipsam remanere ligatam viro suo, praecipit enim manere innuptam aut viro suo reconciliari; 2.º loquitur de iis qui in infidelitate matrimonium contraxerunt, quorum unus ad fidem inde conversus est, nam ait: *Caeteris ego dico non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, etc.* Dicendo enim *caeteris* satis distinguit eos de quibus nunc loquitur, a praecedentibus, qui, utpote legi evangelicae subjecti, sunt fideles; et consequenter *caeteri* contradistincti sunt infideles. Tamen infideles contingebat converti ad fidem et fieri fideles et fratres, aut sorores; et ideo si quem fratrem hoc est christianum factum contingebat habere uxorem infidelem, aut si quam sororem hoc est christianam factam contingebat habere virum infidelem, ita ut infidelis nollet habitare pacifice cum conjugate fidele.

Apostolus docuit fratrem aut sororem non esse subjectam *servituti*, idest legi, *in hujusmodi*, idest in vinculo matrimoniali. Concedit enim Apostolus conjugui converso ad fidem quod non concedit conjugui qui matrimonium in fidelitate contraxit. Atqui huic concedit separationem quoad thorum in quibusdam casibus, negat autem solutum manere quoad vinculum. Ergo illi hoc secundum concedit.

2.º *Prob.* ex Patribus et ex Pontificibus simul. S. Joannes Chrysost. (Hom. XIX in Cor. n. 3) ait: « Si autem infidelis discedit, discedat. Hic enim nulla est fornicatio. Quid sibi vult autem illud: Infidelis si discedit aut separatur? Verbi gratia si te jubet sacrificare aut sociam impietatis esse propter connubium vel discedere, melius est dirumpi connubium quam piam religionem ». Et Innocentius III declarat: « Si alter infidelium conjugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente: qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit; et in hoc casu intelligimus quod ait Apostolus: *Si infidelis discedit* etc. » (1).

740. **Interpellatio, nisi dispensetur, pro conjugue converso ad contrahendum matrimonium cum fidei requisita.** — S. Thomas quoad novum matrimonium conjugis conversi ad fidem docet: « Quando alter conjugum ad fidem convertitur, altero in infidelitate manente, distinguendum est: Quia si infidelis vult cohabitare sine contumelia Creatoris, idest sine hoc quod ad infidelitatem inducat, potest fidelis libere discedere, sed discedens non potest alteri nubere. Si autem infidelis non vult cohabitare sine contumelia Creatoris in verba blasphemiae prorumpens et nomen Christi audire nolens, tunc si ad infi-

---

(1) Cf. Denz. n. 350.

delitatem pertrahere nitatur, vir fidelis discedens potest alteri per matrimonium copulari » (1). Ex quibus patet quod non statim post unius conversionem ad fidem solvatur matrimonium, neque possit conjux conversus alteri nubere; sed oportet quod interpellat alterum conjugem an velit et ipse converti, vel saltem pacifice convivere. Imo conjugium non solvitur nisi cum de facto transit ad novas nuptias cum fidei. Unde ait S. Thomas: « Matrimonium quod post in fide Christi contrahitur, solvit matrimonium quod prius in infidelitate contractum fuerat ». Si conjux infidelis a fidei interpellatus respondeat se non velle converti, neque pacifice cohabitare, tunc conjux fidelis potest eo ipso ad secundas nuptias cum fidei transire. Si vero respondeat nolle converti, sed pacifice cohabitare, non potest alter eo ipso ad secundas nuptias transire; sed bene potest ex concessione, seu ex permissione Ecclesiae, quae de facili concedit, cum scilicet adest periculum perversionis ex parte conjugis conversi. Imo, quamvis Ecclesia graviter praecipiat interpellationem praedictam fieri debere, tamen quandoque ex juxta causa ab ea dispensat, ut patet ex Bulla Benedicti XIV: *Apostolici ministerii*, in qua dicitur: « Motu proprio, ex certa scientia et plenitudine potestatis tenore praesentium volumus, intendimus ac jubemus, ut cum aliquis Hebraeorum christianorum veritatem amplexus fuerit, non praetermittatur interpellatio.... dummodo tamen ex aliqua gravi causa vel a Nobis, vel a Romanis Pontificibus successoribus nostris, non censeatur hujusmodi interpellatio omittenda » (2).

---

(1) Suppl. qu. LIX, a. V, c.

(2) Ed. Mechl., tom. 5, pag. 301, apud Tepe prop. XCIV pag. 653.

CAPUT LXXI.

De potestate ponendi impedimenta
circa Matrimonium

(S. TH., Suppl. v. I. qu. L. et seqq., cum Comm. SYLVII, BILLOT.

Cf., GONET, Disp. VII; BILLUART, Diss. VI;

GOTTI, qu. VII.; JÜENIN, diss. X, qu. VI.; KNOLL, l. c. a. VI.;

GASPARRI, I, 265; TEPE, c. IV).

741. **Quaestio.** — Determinata tum existentia Sacramenti Matrimonii, tum natura, tum proprietatibus, consequens est ut agamus de ipsa potestate a qua matrimonium regulari et dirigi potest. Unde quaeritur an adsit aliqua potestas, et quatenam sit, a qua possint poni impedimenta circa matrimonium contrahendum vel etiam contractum.

742. **Potestas Ecclesiae et potestas civilis.** — Duplex potestas humana a qua matrimonium regulari et dirigi possit, concipi potest, idest *potestas* Ecclesiae seu religiosa, et potestas *civilis*. Haec est a natura et naturalis dicitur, sicut et ipsa societas civilis; altera, idest Ecclesiae, est a Christo homine Deo derivata et concessa, et est supernaturalis ad finem supernaturalem directe immediate et per se ordinata, et dicitur Ecclesiastica.

743. **Essentiale et accessorium in matrimonio.** — Duo sunt considerata in matrimonio, id quod est essentialiale, et id quod est accessorium. Inter essentialia matrimonii computantur consensus, vinculum indissolubile, jus quod conjuges habent ad invicem tum circa actum matrimoniale, tum simul habitandi, jus quod ex ipsa natura parentes in filios consequuntur, item legitimitas proles etc. Inter accessoria vero sunt ea quae quasi accidentaliter ipsi matrimonio vel iis quae sunt essentialia in matrimonio accedunt seu contingunt; et haec dicuntur effectus civiles; hujusmodi sunt: constitutio le-

galis dotis, jus filiorum succedendi parentibus in privilegiis, vel etiam in muneribus vel officiis publicis, jus ad haereditatem etc.

744. Variæ sententiæ circa potestatem ponendi impedimenta circa matrimonium. — Illi qui negant matrimonium esse Sacramentum negant etiam Ecclesiam habere potestatem ponendi impedimenta circa ipsum. Consequenter id negarunt generaliter Novatores, quorum principes sunt Lutherus et Calvinus. Imo quidam, ut M. Antonius de Dominicis Archiepiscopus Spalatensis qui apostatavit a fide, negata ratione Sacramenti et cujuscumque supernaturalitatis matrimonio, docuit quod, etiam dato matrimonium esse verum Sacramentum, non tamen pertineat ad potestatem Ecclesiae ipsum moderari per impedimenta, vel alio modo, quia « supernaturalis hæc conditio et ratio Sacramenti supervenit Matrimonio jam plene et perfecte in esse civilis contractus constituto ». Hanc sententiam amplexati sunt Regalistæ, Jansenistæ, Gallicani; his accessit Scipio de Riccis in Synodo Pistoriensi in qua negatum est potestatem omnem circa Matrimonium ex se se convenire Ecclesiae, sed principibus laicis hæc potestas tributa est, a quibus possit Ecclesiae aliquammodo derivari.

745. Quid et quotuplex impedimentum. — Quidquid matrimonio vel contrahendo vel jam contracto obstat quominus validum vel licitum sit, *impedimentum matrimoniale* dicitur. Quod proinde duplex est, idest *dirimens* et *impediens*: primum est illud quod præter illicitum, invalidum reddit matrimonium; secundum autem quod non invalidum quidem, sed solum illicitum. Impedimenta vero dirimentia quædam talia sunt ex ipsa lege naturæ, ex qua proinde matrimonium nullum et invalidum reddunt, alia ex jure divino esse possunt, et alia ex ipsa lege humana.

746. Conclusio I. — 1.º *Penes Ecclesiam est potestas statuendi impedimenta Matrimonii pro suis subditis*; 2.º *hanc*

potestatem Ecclesia non a societate civili accepit aut mutuata est; 3.º imo societati seu auctoritati civili nulla potestas competit circa vinculum matrimoniale; licet 4.º quaedam potestas conveniat moderandi matrimonia circa effectus civiles. —

Prima pars hujus conclusionis est de fide definita in Conc. Trid. his verbis (Sess. XXIV, can. III): « Si quis dixerit eos tantum consanguineitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum et dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant, et dirimant; anathema sit ». Et (can. IV): « Si quis dixerit Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse; anathema sit ». — Et similiter *secunda pars* ad fidem pertinet, ut patet ex damnatione lata a Pio VI (in Bulla dogm. *Auctorem fidei*), propositionis synodi Pistoriensis adserentis « Ecclesiam... supposito solum assensu vel conniventia Principum impedimenta hujusmodi sancire potuisse »; et patet etiam ex damnatione lata a Pio IX in syllabo sequentis propositionis (quae est LXIX): « Ecclesia sequioribus saeculis dirimentia impedimenta inducere coepit, non jure proprio, sed illo jure usa quod a civili potestate mutuata est ». — Item *tertia pars* ad fidem pertinere videtur post condemnationem illius propositionis contentae in syllabo, quae est LXVIII, videlicet: « Ecclesia non habet potestatem impedimenta matrimonium dirimentia inducendi, sed ea potestas *civili auctoritati competit*, a qua impedimenta existentia tollenda sunt ». —

Prob 1.^a pars, cujus veritas jam patet ex dictis: Penes potestatem publicam est apponere conditiones impediētes vel dirimentes, quibus scilicet contractus fiunt illiciti vel invalidi, quae conditiones respectu matrimonii sunt ipsa impedimenta, et ad Ecclesiae auctoritatem, quae certe publica est, pertinet apponere conditiones quibus res sacrae illicite vel etiam invalide administrentur. Atqui

matrimonium habet veram rationem contractus et est res sacra, cum pro christianis seu pro subditis Ecclesiae sit verum Novae Legis Sacramentum. Ergo ad potestatem Ecclesiae pertinet statuere impedimenta matrimonii suis subditis.

2.º *Prob.* ex antiquissima praxi traditionis Ecclesiae. Imprimis affertur Conc. Eliberitanum (a. 313 celeb.) a quo statuitur (can. XV): « Propter copiam puellarum, gentilibus minime in Matrimonium dandae sunt virgines christianae, ne aetas in flore tumens, in adulterio animae resolvatur » (1). Et Conc. Neocaesarense (a. 314 celeb.) dicit (can. I): « Presbyter, si uxorem acceperit, ab ordine deponatur ». Et (can. II): « Mulier, si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verum tamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit quod facta incolumis hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum poenitentiae consequatur » (2). Conc. Toletanum II (a. 351) can. V, ait: « Haec salubriter cavenda sancimus ne quis fidelis propinquam sanguinis sui usquequo affinitatis lineamenta generis successione cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari ». Conc. Agathense (a. 506) c. LXI statuit diversus consanguineatatis et affinitatis gradus matrimonium dirimentes. Etiam Chalcedonense Conc. oecumenicum (can. XXVI) et Aurelianense (can. XVIII) statuerunt diversa impedimenta matrimonii, primum circa virgines et monachos, aliud vero circa thorum defuncti fratris et circa sororem uxoris suae mortuae. Et Muguntinum (a. 813) can. LIV decernit « ut in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur; ubi autem post interdictum inventum fuerit, separetur ». Concilii Tridentini decreta jam relata sunt. Addi possunt testimonia plurium Patrum circa praxim hanc, quos inter Si-

---

(1) Harduin, Act. concil. vol. I. pag. 252.

(2) Hard. ibid. pag. 282.

ricius Papa (1), S. Basilius (2), S. Ambrosius (3), S. Gregorius M. (4).

Prob. 2.^a pars : Omnis potestas quam habet Ecclesia in res sacras habet a Christo qui plenissimam dedit in res sacras, praecipue in Sacramenta, quae a ab ipso Christo ad salutem animarum instituta sunt, vel in res quae strictam habent relationem et connexionem cum rebus sacris; nam Christus ait Petro (Matth. XVI, 19): *Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in coelis, et quodcumque solveris* etc. Atqui matrimonium est res sacra, est Sacramentum, ut supra obstensum est (n. 690). Ergo Ecclesia omnem quam habet potestatem in matrimonium non a societate civili, sed a Christo accepit. — Unde Leo XIII ait: « Cum Matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est ut regatur ac temperetur, non principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet magisterium » (5).

2.º *Prob.* ex historia seu ex praxi Ecclesiae ex qua apparet: 1.º Ecclesiam exercuisse auctoritatem circa matrimonia, seu impedimenta in matrimonia statuisset semper propria potestate, non ex concessione societatis civilis, cum qua in aperta colluctatione saepissime fuit; et tamen semper talem exercuit potestatem; imo eam veluti propriam ejus agnoverunt ipsimet principes saeculares (6). Unde Justi-

---

(1) Epist. ad Himerium.

(2) Epist. 160 ad Diodor.

(3) De lapsu virg. c. V.

(4) l. XI epist. 64 ad Augustinum, interr. 6.

(5) Encycl. Arcanum 1880.

(6) Hoc argumentum mirifice evolvit Leo XIII in citata Encycl. in qua dicit Ecclesiam tali potestate usam « iis etiam temporibus quando principes reipublicae consentientes fuisse aut conniventes in ea re inepte et stulte fingeretur. Illud enim quam incredibile, quam absurdum Christum Dominum damnasse polygamiae repudiique inveteratam consuetudinem, delegata sibi a procuratore provinciae vel a Principe Judaeorum potestate! Similiter Paulum Ap. divortia incestaque nuptias edixisse non licere, tacentibus aut tacite mandan-

nianus ait (Nov. 137): « His igitur quae Sacris canonibus definita sunt insistentes, praesentem sancimus legem ». Et

tibus Tiberio, Caligula, Nerone! Neque illud unquam homini sanae mentis potest persuaderi de sanctitate et firmitudine coniungi (1), de nuptiis servos inter et ingenuas (2), tot esse ab Ecclesia conditas leges, impetrata facultate ab imperatoribus romanis inimicissimis nomini christiano, quibus nihil tam fuit propositum quam vi et caede Religionem Christi opprimere adolescentem: praesertim cum jus illud, ab Ecclesia profectum, a civili jure interdum adeo dissideret, ut Ignatius martyr (3), Justinus (4), Athenagoras (5) et Tertullianus (6) tamquam iniustas vel adulterinas publice traducerent nonnullorum nuptias, quibus tamen imperatoriae leges favebant.

Postea vero quam ad christianos imperatores potentatus omnis reciderat, Pontifices Maximi et Episcopi in Concilia congregati, eadem semper cum libertate conscientiaeque juris sui, de Matrimonio jubere, vetare perseverarunt, quod utile esse, quod expedire temporibus censuissent, utcumque discrepans ab institutis civilibus videretur. Nemo ignorat, quam multa de impedimentis ligaminis, voti, disparitatis cultus, consanguineitatis, criminis, publicae honestatis in Conciliis Il-
 liberitano (7), Arelatensi (8), Chalcedonensi (9), Milevitano II (10), aliisque, fuerint ab Ecclesiae Praesulibus constituta, quae a decretis jure imperatorio sancitis longe saepe distabant. Quin tantum abfuit ut viri principes sibi adsciscerent in matrimonia christiana potestatem, ut potius eam, quanta est, penes Ecclesiam esse agnoscerent et declarare. Revera Honorius, Theodosius junior, Justinianus (11) fateri non dubitarunt, in iis rebus quae nuptias attingant, non amplius quam custodibus et defensoribus sacrorum canonum sibi esse licere. Et de connubiorum impedimentis si quid per edicta sanxerunt, causam docuerunt non inviti, nimirum id sibi sumpsisse ex Ecclesiae permissu et auctoritate (12), cujus ipsius judicium exquirere et reverenter ac-

(1) Can. Apost. 16, 17, 18.

(2) Philosoph. Oxoniae 1851.

(3) Epist. ad Polycarpum, Cap. V.

(4) Apologet. N. 15.

(5) Legat pro Christian. N. 32, 23.

(6) De Coron. milit., Cap. 13.

(7) De Aguirre, Conc. Hisp., tom. I, can. 13, 15, 16, 17.

(8) Harduin. Act. Conc. tom. I, can. II.

(9) Ibid., can. 16.

(10) Ibid., can. 17.

(11) Novel. 137.

(12) Feyer, Matrim. ex institut. Christi, pet. 1835.

rex Galliae petivit a Conc. Trid. expresse ut constitueret impedimentum *clandestinitatis* et *minorennitatis*. Primo voto annuit Concil., at non secundo (1).

3.º Dogmaticae a Trid. definitum est Ecclesiae competere potestatem statuendi impedimenta Matrimonii (Cf. n. praec.). Atqui quod dogmaticae definitum est convenire Ecclesiae jure divino convenit, non a societate civili; non enim potest esse objectum fidei quod conceditur Ecclesiae a principibus saecularibus. Ergo Ecclesiae jure divino, idest a Christo, convenit potestas etc.

Confirmatur quia objectum definitionis dogmaticae immutabiliter convenit Ecclesiae, non ex voluntate et arbitrio principum.

Dices : Decreta Concilii Tridentini relata non sunt dogmatica, sed disciplinaria. Ergo.

Resp. : Dist. adsertum : Si considerentur quoad ipsa impedimenta in se, *conc.*, si considerentur quoad ipsam potestatem quam Ecclesia agnoscit ponendi impedimenta, *nego*. Unde a Pio IX damnata est in syllabo haec propositio : « Tridentini canones, qui anathematis censuram illis inferunt, qui facultatem impedimenta dirimentia inducendi Ecclesiae negare audeant, vel non sunt dogmatici, vel de hac mutuata (a potestate civili) potestate intelligendi sunt ».

cipere consueverunt in controversiis de honestate natalium (13), de divortiis (14), denique de rebus omnibus cum conjugali vinculo necessitudinem quoquo modo habentibus (15). Jure igitur optimo in Conc. Trid. definitum est, in Ecclesiae potestate esse « impedimenta Matrimonium dirimentia constituere (16), et causas matrimoniales ad judices ecclesiasticos spectare (17) ».

(13) Cap. 3 de ordin. cognit.

(14) Cap. 3 de divort.

(15) Cap. 13 qui filii sint legitimi.

(16) Sess. XIV, can. 4.

(17) Ibid., can. 12.

(1) Cf. Pallavic. Hist. Conc. Trid. l. XXII, c. I. n. 16, s. c. 4; et lib. XXIII, c. VIII. n. 10.

Prob. 3.^a pars ex dictis; nam determinare legitimam formam et materiam in Sacramentis non potest pertinere ad auctoritatem civilem, sed solum ad Ecclesiam. Sacramenta enim non solum res sacrae, sed etiam supernaturales sunt a Christo institutae ad salutem animarum. Atqui si penes potestatem civilem esset statuere impedimenta matrimonii christiani, ad auctoritatem civilem pertineret statuere quatenus esset legitima forma et materia in Sacramento matrimonii. Ergo ad auctoritatem civilem non pertinet statuere impedimenta matrimonii. — *Prob. minor* ex eo quod materia et forma matrimonii est *legitimus consensus*, qui in hypothesi fieret *legitimus*, et ideo materia et forma idonea Sacramenti matrimonii statueretur ab auctoritate civili.

Confirmatur : Cum potestas ponendi impedimenta competat Ecclesiae et quidem jure divino, sequeretur quod eadem potestas ad duo tribunalia pertineret, et quidem ad invicem independentia, nam probatum est quod potestas Ecclesiae non dependet a potestate civili, sed neque potestas civilis juxta adversarios dependet ab Ecclesia. Ergo essent ad invicem independentes hae duae potestates in Sacramento matrimonii, quod sine magna perturbatione societatis et sine injuria sapientiae divinae substineri nequit.

2.º *Prob. ex Conc. Trid.* dicente: « Dubitandum non est clandestina matrimonialibero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, *quandiu* Ecclesia ea irrita non fecit, proinde jure damnandi sunt illi, ut eos S. Synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant ». Atqui hoc supponit matrimonia a nulla alia potestate posse fieri irrita. Ergo societas civilis non habet potestatem circa essentialia matrimonii.

3.º *Prob. ex Pontificibus.* Pius VI (in litt. 16 sept. 1788 ad Episc. Motulensem) ait: « Dogma fidei est ut Matrimonium.... post Christi adventum evaserit unum ex septem legis evangelicae Sacramentis a Christo Domino institu-

tum.... Hinc fit ut ad solam Ecclesiam, cui tota de Sacramentis est cura concredita, jus omne ac potestas pertineat suam adsignandi formam huic contractui ad sublimiorem Sacramenti dignitatem evecto, ac proinde de Matrimoniorum validitate aut invalidate iudicium ferre ». Pius VII (in instructione Nuncio Apostolico in Polonia data a. 1808) docet quod: « ex quo Matrimonium sub lege evangelica ad dignitatem Sacramenti fuit elevatum et ideo res sacra atque ex natura sua et quoad valorem suum, ab omni specie legum profanarum independens factum est ». Et Pius IX ait: « A conjugali foedere Sacramentum separari nunquam posse et omnino spectare ad Ecclesiae potestatem ea omnia decernere, quae ad idem Matrimonium quovis modo possunt pertinere » (1). Et Leo XIII dicit: « Consideranda Sacramenti dignitas est, cujus accessione Matrimonia Christianorum evasere longe nobilissima. De Sacramentis autem statuere et praecipere, ita ex voluntate Christi, sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane potestatis ejus vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translatam » (2).

Prob. 4.^a pars: Potestas circa effectus civiles Matrimonii omnino distinguitur a potestate ipsa quae respicit ipsam essentiam Matrimonii, neque est in res sacras, sed in res quae profanae sunt et quae sunt ordinatae vel possunt ordinari a societate civili ad bonum commune ipsius societatis. Atqui societas civilis in res quae sacrae non sunt ordinatae vel ordinabiles ad bonum commune habere potest et habet potestatem. Circa ergo effectus civiles matrimonii concedi potest societati civili potestas.

---

(1) Alloc. habita (die 27 Sept. 1852).

(2) Encycl. *Arcanum divinae sapientiae*.

747. Potestas in Ecclesia judicandi de causis matrimonialibus. — Ex dictis patet in Ecclesia esse potestatem judicandi circa causas matrimoniales, quod non solum ex dictis, sed etiam ex Conc. Tridentino explicite habetur et ut dogma fidei ponitur his verbis (l. c., c. II): « Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices Ecclesiasticos, anathema sit ». Et in syllabo a Pio IX damnata est haec propositio (quae est LXXIV): « Causae matrimoniales et sponsalia suapte natura ad forum civile pertinent ». Imo in sola Ecclesia patet esse huiusmodi potestatem quoad vinculum conjugale et quoad ea quae essentialia sunt in matrimonio, cum sola Ecclesia circa essentialia matrimonii habeat potestatem.

748. Obj. I. — Ad habendum Sacramentum requiritur et sufficit materia et forma quae a Christo instituta est et quae in praesenti est consensus contrahentium. Ergo posito consensu contrahentium habetur matrimonium quod proinde ab Ecclesiae legibus seu impedimentis est omnino independens.

Resp. quod forma et materia matrimonii non est quilibet contrahentium consensus, sed *legitimus* consensus, qui ad hoc ut sit legitimus requiritur ut sit juxta leges a competenti auctoritate statutas, idest ab Ecclesia, ad quam pertinet apponere condiciones quibus non servatis, contractus matrimonialis esset nullus; et ideo consensus non esset legitimus. Nam ad supremam potestatem pertinet moderari contractus apponendo condiciones quibus non observatis, contractus nullus esset.

749. Obj. II. — Ergo ex hac responsione sequitur quod auctoritas civilis possit irritare matrimonium. Nam apponere condiciones quibus non observatis nullus est contractus pertinet ad auctoritatem civilem.

Resp. : Nego consequ. ; Ad probationem dist. : Apponere.... nullus est contractus qui est Sacramentum, nego ; qui non est Sacramentum, transeat. Contractus matrimonialis, cum sit elevatus ad dignitatem Sacramenti, non subditur po-

testati civili, ut patet ex dictis. At si fiat sermo de contractu matrimoniali qui non est Sacramentum et qui est inter infideles, a quibusdam conceditur quod subdatur potestati civili quamvis non ab omnibus concedatur (cf. *Phil.* II, jus naturae c. XI) et ideo dixi *transeat*, quia in praesenti non refert dirimere hanc quaestionem.

750. **Obj. III.** — Contractus matrimonialis ad jus naturae pertinet. Atqui contractus ad jus naturae pertinentes subduntur potestati civili. Ergo.

Resp. 1.º: *Dist. maj.*: Contractus infidelium, *conc.*, contractus matrimonialis christianorum, *subd.* ad purum jus naturae *nego*, ad jus naturae et ad speciale et supernaturale jus divinum, *conc.* Et *contrad. min.*, *nego consequentiam*. — 2.º Non omnia quae ad jus naturae pertinent subduntur potestati civili.

751. **Obj. IV.** — Quod non amittit naturam suam, neque dependentiam amittit. Atqui matrimonialis contractus per hoc quod fit Sacramentum non amittit naturam contractus. Ergo neque amittit dependentiam ab auctoritate civili.

Resp.: *Dist. maj.*: Si non induatur nova et supernaturali dignitate et non ordinetur ad finem independentem et superexcurrentem potestatem a qua prius dependebat, *conc.*, secus, *nego*. Et *contrad. min. nego consequentiam*: nam matrimonium ad finem supernaturalem ordinatur per novam dignitatem supernaturalem qua superinduitur et efficitur Sacramentum.

752. **Obj. V.** — Inferes: Ergo ut contractus dependet a potestate civili; ut Sacramentum a potestate Ecclesiae.

Resp.: *Nego illationem*, nam contractus et Sacramentum sunt unum et idem, neque ullo modo separari possunt; unde ratione suae dignitatis subtrahitur a potestate civili, dato quod ei subjiciatur ut est purus contractus. Incongruum est enim quod matrimonium duabus potestatibus subjiciatur. Plura enim inconvenientia orirentur.

753. **Obj. VI.** — Imperatores leges circa matrimonia tulerunt roborantes leges Ecclesiae, vel oppositum statuentes. Ergo societas civilis potestatem habet in matrimoniis.

Resp. quod leges quas tulerunt imperatores, si fuerunt conformes legibus Ecclesiae nullam vim addebant in conscientia et in re, sed solum exterius juvabant ad praecavendos abusos eorum qui legibus Ecclesiae, obedire nolebant. Si vero oppositum statuebant, tunc tales leges nullam vim habebant, nisi fortasse in eos qui christiani non erant.

754. **Corollaria.** — I. Matrimonium quod dicitur civile a christianis contractum, ut tale consideratum non est verum matrimonium, sed est omnino irritum et nullius roboris. Unde christiani qui matrimonio civili solum conjuncti sunt ut veri concubinarij sunt habendi. Quod intelligendum est tamen in illis locis ubi viget lex Tridentina de clandestinitatis impedimento.

II. Ubi vero lex clandestinitatis Tridentina non viget, non ideo validum est quia contractus civilis, vel quia conditiones servantur a lege civili positae, sed quia est contractus naturalis, elevatus tamen ad dignitatem Sacramenti; unde ex ipsa natura et jure divino supernaturali habet ut sit validum; et ideo a lege civili irritum reddi non potest.

755. **Illiceitas Matrimonii civilis.** — Matrimonium civile, si fiat ad vinculum contrahendum conjugale, per se loquendo est omnino illicitum, utpote a principio seu doctrina haereticali procedens; tamen permitti, imo et consuli et inculcari potest et debet lege civili id exigente, ut fiat non ad contrahendum vinculum inter conjuges, hoc enim nonnisi in faciem Ecclesiae contrahi vere potest, sed ad effectus civiles consequendos.

756. **Epilogus eorum quae exposita sunt de Sacramento Matrimonii.** — Matrimonium ab eo dicitur ut sponsa mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare

matris munus est. Definitur autem: *Viri mulierisque conjunctio maritalis inter legitimas personas individuum vitae consuetudinem retinens*. Ex quibus deducitur essentiam matrimonii in vinculo formali indissolubili inter virum et uxorem. Matrimonium licet sit de jure naturae non tamen est in praecepto; in nova lege est verum sacramentum a Christo D. institutum, ut definitum est in Conc. Trid. et habetur ex Sacra Scriptura, ex traditione, et ex aliis argumentis; uti sacramentum a contractu non distinguitur qui ordinatur in nova lege ad significandam gratiam sine cujus significatione in nova lege christiana verus contractus matrimonialis esse nequit. *Materia remota* hujus sacramenti sunt ipsa corpora contrahentium; materia vero proxima est ipsa corporum traditio et forma acceptatio. Ministri sunt ipsi contrahentes, proprietates matrimonii duae recensentur idest unitas et indissolubilitas. Ratione unitatis prohibetur polygamia et molto magis polyandria simultanea, prima enim fini secundario matrimonii opponitur, altera vero fini primario. Indissolubilitas matrimonii a jure naturali et divino derivatur ita scilicet ut nulla auctoritate humana si sit consummatum dissolvi possit. Tamen matrimonium ratum tum auctoritate Rom. Pontificis tum ipsa professione religiosa dissolvi potest. Similiter dissolvi potest matrimonium infidelium etiam consummatum si unus conjugum ad fidem convertitur et alter, non conversus scilicet, habitare pacifice nolit cum eo qui fidelis evasit. — Penes auctoritatem supremam Ecclesiae jus est apponere impedimenta ex quibus aut invalidum aut illicitum evadat matrimonium fidelium. Unde quaedam impedimenta dicuntur dirimentia, quae scilicet reddunt invalidum, quaedam vero simpliciter impediencia. Haec autem potestas non convenit auctoritati civili. Unde penes Ecclesiam unice est auctoritas judicandi de causis matrimonialibus et matrimonia quae contrahuntur a fidelibus contra praescriptum Ecclesiae aut invalida sunt, aut illicita; et ideo matrimonium civile nullum est omnino.

TRACTATUS DE ALTERA VITA

CAPUT LXXII.

De morte hominis et de iudicio particulari
quod mortem consequitur

(S. Th., I-II, qu. LXXX, a. V-VI, cum Comm. CAJET.,
JOANN. A S. THOMA, SYLVII. — Et Suppl. vol. 2.m qu. LXVIII, a. II,
cum Comm. SYLVII. — Cf. GOTTI, *De statu animae*, qu. I.
— Cf., *De novissimis*, KNOLL, c. I.; JUNGMAN, c. I. a. I-II.;
PALMIERI, § 15).

757. **Ratio capitis.** — Completis tractatibus qui Deum tum in se, tum in ordine ad creaturas, ut est earum primum principium et finis respiciunt, tum etiam deviationem et reditum creaturae in Deum, consequens est ut agamus juxta promissa (vol. I, 3) de earundem creaturarum immobili cum Deo conjunctione, tum etiam immobili deviatione non suscipientium Dei gratiam. Et quia hoc non in praesenti, sed in altera vita completur, et ut ita dicam, alteram vitam constituit, ideo titulus hujus tractatus est: *De altera vita*. Altera autem vita potest considerari dupliciter: 1.º quoad animas, 2.º quoad corpora. Et de utrisque agendum est. Agentes autem de animabus, *primo* considerandae sunt animae justorum, secundo animae impiorum. Animae autem justorum vel Deo omnino pro defectibus fortasse commissis satisfecerunt, corpori conjunctae, vel non plene satisfecerunt (cf. n. 457 et 593). Et de animabus utroque modo consideratis agemus. Unde juxta hanc divisionem sequentia explananda sunt in praesenti tractatu: 1.º Status stabilis et firmus animarum justorum, idest ipsa animarum beatitudo quae importat immobilem conjunctionem ipsarum cum Deo. 2.º Status, ut ita dicam, praeparatorius et transitorius,

in quo animae justae et sanctae Deo satisfaciunt, si non satisfecerunt pro defectibus fortasse commissis, qui status *Purgatorius* dicitur. 3.º Status animarum impiorum hominum qui sine gratia cum peccato e vita exciderunt, qui status *Infernus* dicitur. 4.º Ipsa corporum reassumptio, quae *resurrectio* appellatur, cum iis quae ipsam consequuntur. — His omnibus tamen praemittenda quaedam breviter censemus circa mortem hominis et iudicium particulare animarum; nam mors est quasi via ad statum alterius vitae, iudicium vero particulare est id quod *primo* in illo statu animabus contingit, ut scilicet singulae ad proprium et competentem statum juxta earum merita destinentur. Unde in hoc tractatu est sermo *de quatuor novissimis*, a quibus etiam denominationem suscipere potest et apud quosdam tractatistas suscipit praesens tractatus.

758. **Mors et ejus causae.** — Mors nihil est aliud quam dissolutio seu separatio animae et corporis. Multipliciter autem appellatur, videlicet mors dicitur justorum *dormitio*, juxta illud (Deut. XXXI, 16): *Dixit Dominus ad Moysen: Ecce tu dormies cum patribus tuis*. Et (Joan. XI, 11): *Lazarus amicus noster dormit*. Mors dicitur etiam *via*, juxta illud (Josue XXIII, 14): *Hodie ingredior viam universae terrae*; vocatur *exitus*, videlicet ab hoc mundo, et *iter*, idest ad patriam coelestem. Unde dicitur (Sap. III, 2-3): *Aestimata est afflictio exitus illorum. Et quod a nobis est iter, exterminium*. Dici potest etiam et dicitur *dissolutio*, juxta illud (*Phil.* I, 23): *Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo*; vel etiam *resolutio* etc. Sanctorum mors, praecipue martyrum, ab Ecclesia consuevit vocari *natalis*, vel *dies natalis*, ut in Martyrologio passim. — Causa autem mortis multiplex adsignari potest. Imprimis Deus ipse dici potest causa mortis, non tamen per se et directe, sed quasi per accidens et indirecte, inquantum scilicet ipsemet est causa vitae usque ad determinatum tempus juxta dispositionem sapientiae suae et exigentiam

causarum secundarum et ordinis universi, quatenus agit mediantibus causis secundis ex quarum mutuis actionibus cessatio vitae in iis quae constant ex contrariis sequitur. Unde homo naturaliter consideratus sicut et alia animalia morti subicitur. Tamen ex speciali dilectione et providentia Deus fecit hominem *inexterminabilem*, hoc est immortalitate donavit; *invidia autem diaboli, mors introivit in orbem terrarum* (1). Et Apost. dicit: *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit et per peccatum mors*. Unde vera causa mortis est ipsum peccatum originale (cf. vol. I. n. 823; et v. II. n. 67). « Deus, ait S. Thomas, cui subiacet omnis natura in ipsa institutione hominis supplevit defectum naturae, et dono justitiae originalis dedit corpori incorruptibilitatem quamdam ut in primo dictum est. Et secundum hoc dicitur quod Deus mortem non fecit et quod mors est poena peccati » (2).

759. Conclusio. — *Mors 1.º cunctis omnino hominibus communis est et certa, quamvis tempus mortis incertum ordinarie hominibus sit; — 2.º est terminus viae et probationis.*

Prob. conclusio quoad 1.^m partem: 1.º ex Scriptura, dicitur enim (II. Reg. XIV, 14): *Omnes morimur et quasi aquae dilabimur in terram, quae non revertuntur*; et (Eccl. IX, 4): *Nemo est qui semper vivat, et qui huius rei habeat fiduciam*, et (psal. LXXXVIII, 49): *Quis est homo qui vivet et non videbit mortem?* Insuper Apostolus ait (Rom. V, 15): *Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit*. Eadem Sacra Scriptura multis in locis testatur omnes homines fore resurrecturos quod non esset si non omnes homines essent morituri.

2.º *Prob.* ex *Conc. Trid.* dicente (Sess. V, can. II): « Si

---

(1) Sap. II, 13.

(2) I-II. qu. 85. a. 6. in fine.

quis asserit.... inquinatum illum (*scil. Adamum*) per inobedientiae peccatum *mortem* et poenas corporis tantum in *omne genus* humanum transfudisse, non autem et peccatum quod mors est animae, anathema sit; cum contradicat Apostolo dicenti: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit* ».

3.º *Prob. ratione* : Mors, licet sit ut poena a Deo hominibus statuta ob peccatum, tamen ex lege naturali nunc est, cui legi nonnisi per miraculum derogari potest, ut patet etiam leviter consideranti. Atqui ea quae subjiciuntur legibus naturalibus et omnino ab eis dependent semper contingunt, neque a nobis arbitrarie ponendae sunt exceptiones, nisi ridiculi esse velimus, sicut ridiculus quis evaderet si negaret vel etiam si dubitaret solem aliqua die oriturum, vel etiam si quis sibi illuderet, etiam solum dubitando, se non moriturum. Ergo.

Confirmatur ex eo quod si Beata Virgo quae non contraxit peccatum originale, huic legi fuit subjecta, nulla potest esse ratio sufficiens excipiendi alios mortales.

Secunda pars vero conclusionis probata est supra (vol. II. n. 656).

760. **Obj. I.** — Apostolus (I. Cor. XV, 51, juxta textum graecum) ait: *Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur*. Ex quo testimonio plures Patres Graeci, ut Chrysostomus, Theophylactus etc. quibus accedit ex Latinis Tertullianus (1), S. Hieronymus (2), inferunt non omnes homines morituros. Et si huic testimonio addatur aliud ejusdem Apostoli (I. Thess. IV, 15 seq.), idest: *Mortui qui in Christo sunt resurgent primi; deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Christo Domino erimus;*

---

(1) De resurrectione car. c. XLI, XLII.

(2) Epist. ad Marcel.

evidenter deduci posse videtur et deducant praecitati Patres quod illi qui vivent in ultimis diebus adventus Christi non moriuntur.

Resp. : Imprimis verum est quosdam Patres, praecipue Graecos, hanc tenuisse sententiam; sed tamen plures Patres praecipue Latini (fere omnes) oppositam, idest nostram docent, quae inter theologos in Ecclesia latina certe praevaluit ita ut modo possit dici sententia communissima quam libenter amplectimur. — Ad argumentum vero dico testimonium primum nullam vim habere: 1.º quia lectio illa textus Graeci certa non est, nam in vulgata dicitur: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. Quae lectio rationabilior apparet. Sed quidquid sit de hac lectione, quae, saltem ob incertitudinem, nullum argumentum solidum suppeditat, praecipue contra supra a nobis allata argumenta, dici potest 2.º quod *dormitio* aliquid amplius quam mortem importat, sicut enim dormire significat teneri somno, ita *dormitio* importat quiescere et teneri a morte. Quia igitur illi qui moriuntur in illis ultimis diebus statim resurgent, non tenebuntur a morte. Ita interpretantur Occumenius, Suarez, Estius, Franzelin, et inter recentiores Tepe. S. Thomas ad secundum testimonium respondet « quod aliqui inveniuntur vivi in tempore illo quo Christus veniet ad iudicium; sed in illo momento temporis moriuntur et statim resurgent ». — Unde paucis interjectis subdit idem Angelicus: « Veniente Domino moriuntur qui inveniuntur vivi, et tunc statim cum illis qui prius mortui fuerant resurgentes, rapiuntur in nubibus obviam Christo, ut Apostolus hic dicit ». Est autem haec inter bonos et malos differentia, quod mali remanebunt in terra, quam dilexerunt; boni rapiuntur ad Christum, quem quaesiverunt. Quae responsio optime aptari poterit etiam ad primum, nam ex hoc ipso quod moriuntur et *statim* resurgent, sequitur quod non dormient, idest non tenebuntur a somno mortis.

761. **Obj. II.** — Pro illis qui erunt in adventu Christi non potest adsignari causa sufficiens mortis, et dato quod inveniatur causa sufficiens, tamen non invenitur conveniens, saltem pro justis. Ergo non omnes morientur.

Resp. negando antec. quoad suam duplicem partem; nam causa mortis sufficiens erit ignis ille finalis conflagrationis; conveniens vero causa est poena inflictæ generi humano ratione peccati originalis. (Cf., S. Th. Suppl., qu. LXXIV, a. VIII, et qu. LXXVIII. a. I.).

762. **Judicium.** — Terminato tempore probationis, ea quæ homo gessit sive bona sive mala certe ante conspectum Dei qui omnia novit sistunt, ut scilicet unusquisque præmium vel poenas pro meritis accipiat, homo enim per opera vere meretur vel demeretur apud Deum (cf. vol. II. n. 649; et phil. II. n. 513 ed. 2.^a), qui proinde iudex hominum constituitur et ideo per iudicium præmium vel poenam eis statuit. Tamen dupliciter contingere potest tale iudicium: 1.º in particulari et quasi privatim, 2.º in universali et publice coram tota multitudine hominum. Primum dicitur iudicium particulare, alterum universale.

763. **Quaestio.** — Igitur nunc quaeritur de iudicio particulari, nam de universali agetur infra. Quaeritur ergo: An anima soluta a corpore statim a Deo iudicetur et sententia iudicis statim executioni mandetur, vel Christi adventus sollemnis et publicus in ultimis diebus a Deo expectetur ut sententia feratur. Sed de executione sententiæ dicetur infra.

764. **Sententiae quorundam antiquorum et recentiorum.** — Tatianus (1) et quidam Arabi docuerunt animas impiorum interire cum corpore et in die universalis iudicii esse resuscitandas; Lactantius autem adseruit (2)

---

(1) Orat. cont. Graecos n. XIII.

(2) Inst. lib. VII, c. XXI.

animas post mortem non protinus judicari, sed omnes in una communique custodia detineri donec tempus adveniat quo maximus Judex meritorum faciat examen; et boni praemium immortalitatis accipient, mali vero non resurgent, sed ad poenas et supplicia destinabuntur.

765. **Conclusio.** — *Anima statim post separationem a corpore judicio Dei subjicitur quo ejus sors statuitur.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, quia nunc ut talis ab omnibus catholicis retinetur et quia praesupponitur veluti fundamentum fidei dogmatis quo statuitur animas plene purgatas recipi in coelum statim post mortem, ut patet ex Conc. Florentino quod infra afferetur et ex Constitutione Benedicti XII incipiente: *Benedictus Deus.*

Prob. 1.º conclusio ex receptione quae statim fit in coelum animarum plene purgatarum, ut dicetur infra.

2.º *Prob.* ex Scriptura, in qua dicitur (Eccl. XI, 27-28): *In die bonorum ne immemor sis malorum, et in die malorum ne immemor sis bonorum. Quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas.* Et Apostolus (Heb. IX, 27) ait: *Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium.*

3.º *Prob.* ex Patribus. S. Ambrosius (lib. de bono mortis) ait: « Statutum est hominibus semel mori, et post mortem judicabitur unusquisque juxta merita sua; ante mortem nulla est perfecta laudatio ». — S. Joan. Chrysost. (Hom. XIV in Matth. n. 4) dicit: « Sicut illi qui e carceribus educuntur una cum ipsis catenis ad judicium pertrahuntur; sic omnes animae cum hic emigraverint, variis peccatorum poenis implicitae ad terribile illud ducentur tribunal ». — Sed audiat S. Augustinus qui loquitur pro omnibus (De anima et ejus orig. l. II. c. IV, n. 8): « Illud, ait, quod rectissime et valde salubriter credit (Vincentius Victor), judicari animas cum de corporibus exierint antequam veniant ad illud judicium quo eas oportet jam redditis corporibus judicari, atque in ipsa in qua hic vixerunt carne torqueri sive gloriari; hoc itane tandem

ipse nesciebas? Quis adversus Evangelium tanta obstinatione mentis obsurduit ut in illo paupere qui post mortem ablatu est in sinum Abrahae et in illo divite cujus in inferno cruciatus exponitur ita non audiat vel audita non credat? ».

4.º *Prob. ratione convenientiae.* Nulla est ratio expectandi post finem vitae neque utilitatis neque multo minus necessitatis ut iudicium de sorte cujuslibet animae a Deo proferatur; neque videtur congruum quod animae justorum et impiorum aequali sorte donentur usque ad diem iudicii universalis, praecipue cum anima sit capax beatitudinis et poenae.

766. **Locus in quo anima iudicium subit.** — Communiter inter theologos retinetur quasi corollarium ex dictis deductum quod anima eo loco et eo instanti quo homo moritur iudicium subeat. Iudicium autem a Christo proferetur juxta illud Apostoli (II. Cor. V, 10): *Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit sive bonum sive malum.* Dicendum, ait Suarez, « neque animam iudicandam deferri in coelum, neque Christum descendere ad iudicandam illam.... sed in instanti mortis intellectualiter elevari ad audiendam sententiam Iudicis » (1).

767. **Judicium unico instanti fiet.** — Anima eo ipso quo separatur a corpore cognoscit se immediate per essentiam suam et omnia quae in ipsa sunt et illa quae egit et quorum vestigia in ipsa permanserunt sive bonorum sive malorum. Quae cognitio simultanea et instantanea est et importat iudicium de suo statu, de suis meritis et de sua destinatione. Imo simul cum suis actionibus cognoscet etiam bonas inspirationes quas habuit divinitus, mediante etiam angelo suo custode quem fortasse cognoscet veluti praesentem in illo instanti; sicut etiam cogno-

---

(1) De myst. vitae Christi disp. 52, sect. 2.

scet malas diaboli subgestionem quibus restitit aut consentiit. Quomodo vero haec omnia animae unico instanti nota fiant poterit intelligi si consideretur lucis seu virtutis divinae infinitas per quam omnia pendentur. Unde S. Augustinus ait: « Quaedam igitur vis est intelligenda divina qua fiet ut cuique opera sua, vel bona, vel mala cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur ut accuset vel scuset scientia conscientiam, atque ita simul omnes et singuli judicentur. Quae nimirum vis divina libri nomen accepit. In ea quippe quodam modo legitur quidquid ea faciente recolitur ». (De Civ. Dei c. 14).

768. **Diversi status et diversa loca animabus separatis statim adsignantur.** — Nam anima exuta corpore est in statu recipiendi pro meritis bonum, vel malum. Sic ergo post mortem vel est in statu recipiendi finale praemium, seu retributionem vel est in statu quo impeditur ab illo. Si autem est in statu recipiendi finalem retributionem, hoc est dupliciter vel quantum ad bonum et sic est *Paradisus*, vel quantum ad malum, et sic *ratione actualis culpa* est *Infernus*: ratione autem originalis culpa est *Limbus puerorum*; si autem est in statu quo propter defectum personae impeditur a finali retributione consequenda sic est *Purgatorium* in quo animae detinentur ob peccata commissa — si autem impeditur ob defectum naturae sic habetur *Limbus Patrum* in quo patres detinebantur ob reatum humanae naturae. (Cf. S. Th. qu. LXVIII. a. VII. c. II).

769. **Quinque status et quinque loca animarum.** — Quinque ergo sunt status et loca animarum. Status et locus beatitudinis et praemii unus est, idest *Paradisus*. — Status vero et locus poenarum est quadruplex idest damnatorum qui est *infernus* in quo habetur poena aeterna damni et sensus — alius est status et locus superior qui dicitur *Limbus puerorum* in quo est carentia visionis Dei, sed nulla poena sensus. Supra hunc statum

est alius in quo animae ad tempus visione Dei carent atque poenis affliguntur et dicitur *Purgatorium*. Tandem est alius inferni locus seu status Purgatorio eminens qui dicitur *Limbus* Patrum in quo SS. Patres carebant visione Dei, beatitudinem expectantes nullam vero poenam sensus patientes. (Cf. Gotti l. c. qu. I. dub. I).

CAPUT LXXIII.

De beatitudine animarum seu hominis

(Cf., S. Th. P. I-II, qu. III. a. IV, VIII etc.,
cum Comm. CAJET, JOAN. a S. THOMA, SYLVII, GONET, BILLUART,
et P. I. qu. XII, a. I. cum comm. citatis et BANEZ).

770. Ratio capitis. — Sicut iudicium particulare mortem consequitur, ita destinatio vel executio sententiae iudicis sequitur iudicium ipsum particulare. Sententia autem iudicis vel respicit animam justam plene purgatam, vel animam in peccato existentem. Sed animae justae plene purgatae competit praemium vitae aeternae, quae est ipsa beatitudo (cf. vol. II, p. II, n. 662 et seq.). Igitur de ipsa beatitudine agendum est; et 1.º quidem secundum se, 2.º quoad suas proprietates considerata.

771. Quaestio. — Agentes de beatitudine prima quaestio quae occurrit resolvenda est circa ejus essentiam. Quaeritur ergo in quo consistat.

772. Quid et quotuplex beatitudo. — Nomine beatitudinis intelligitur « Status omnium bonorum aggregatione perfectus » ut dicit Boetius (De consol. phil. pros. 2); vel, ut dicit S. Augustinus (De Civ. Dei l. XIX, c. I): « Rerum optandarum cumulata plenitudo ». Et S. Thomas (I-II, qu. II, a. VIII): « Bonum perfectum quod totaliter quietat appetitum », vel ipsa felicitas aut ipsum objectum et bonum in cujus consecutione ipsa felicitas consistit. Claritatis gratia duplex beatitudo solet distingui, idest beatitudo objectiva quae est ipsum bonum quo fruitur beatus,

et beatitudo subjectiva quae est ipse actus quo quis bonum seu ipsum objectum attingit; unde beatitudo subjectiva dicitur ipsa adeptio seu possessio beatitudinis objectivae (cf. phil. II, 419) (1).

773. Duplex consideratio beatitudinis subjectivae.

— Beatitudo subjectiva solet communiter considerari quoad essentiam et quoad statum; et quidem quoad essentiam considerata dicitur esse operatio qua beatus consequitur et possidet objectum ipsum seu bonum beatitudinis; quoad statum vero praeter huiusmodi actum importat etiam alia quae ipsum consequuntur, e. g. pacem, affluentiam omnium bonorum, dilectionem objecti beatitudinis. Quia tamen haec omnia ab ipsa beatitudine essentiali separari non possunt, quia ubicumque est ipsa sunt ex necessitate alia, ideo beatitudo essentialis a quibusdam beatitudo metaphysica appellatur, et beatitudo quoad statum dicitur physica.

774. Beatitudinis increatae et creatae discrimen. —

Haec quae dicta sunt applicari possunt beatitudini in communi, et ideo tam beatitudini creatae quam increatae. Sed inter beatitudinem creatam et increatam hoc discrimen inter alia observatione dignum est, quod beatitudo increata omnimodam activitatem importat et independentiam absolutam; e contra beatitudo creata importat etiam passivitatem et dependentiam a primo principio, scilicet a Deo, non solum in hoc quod quidquid activitatis est in homine a Deo est, sed etiam in hoc quod homo vel substantia quaelibet intellectualis creata, Deo subicitur, seipsam per dilectionem Deo offerendo, et a Deo ipsa excipitur et possidetur; in qua acceptatione et possessione passiva completur ipsa beatitudo.

775. Conclusio I. — *Beatitudo objectiva in solo Deo consistit.*

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, in qua dicitur (psal. LXXII, 25-28): Quid est mihi in coelo? et a te quid volui super

---

(1) Cf. S. Th., I-II, qu. III.

terram?... Deus cordis mei et pars mea Deus in aeternum... Quia ecce qui elongant se a te peribunt.... Mihi autem adhaerere Deo bonum est; ponere in Domino Deo spem meam. Insuper Christus ait (Joann. XVII, 3): Haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. Vita autem aeterna est ipsa beatitudo.

2.º *Prob. ex S. Augustino dicente (De civ. Dei l. XXII, c. 30): « Ipse (Deus) finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Hoc munus, hic affectus, hic actus profecto erit omnibus, sicut ipsa vita aeterna, communis ».*

3.º *Prob. ratione: Solus Deus est primum principium et ultimus finis omnium rerum in communi et hominis in speciali. Atqui beatitudo objectiva habet rationem ultimi finis, quod etiam est primum principium omnium rerum. Ergo solus Deus est hominis beatitudo objectiva.*

4.º *Ad rationem perfectae beatitudinis pertinet plene et perfectissime quietare appetitum intellectualis naturae. Atqui solus Deus potest plene et completissime quietare appetitum intellectualis naturae. Ergo in solo Deo est objectiva beatitudo. — Prob. minor ex eo quod hominis seu intellectualis naturae appetitus, licet sit finitus in essendo, habet tamen infinitatem in appetendo; nam objectum ejus est universale bonum, sicut objectum intellectus est universale verum, et ideo in nullo bono finito quiescere potest; sed in solo bono infinito, quod est Deus (cf. Phil. l. c.) (1).*

776. **Conclusio II.** — *Beatitudo formalis essentialiter consistit in actu quo intellectus videt Deum.*

Prob. 1.º ex illo Christi (Joan. XVII, 3): Haec est vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum. Haec verba clarissima sunt, nam vita aeterna inchoata est cognitio Dei inchoata, et vita aeterna consummata est cognitio Dei consummata.

---

(1) Cf. S. Th., I-II, qu. II, a. III.

Prob. 2.º ratione : Beatitudo formalis seu subjectiva substantiae intellectualis consistit in hoc quod nobilissima operatio ipsius attingit suum ultimum finem seu objectum beatitudinis, quod solus Deus est; nam beatitudo debet consistere in nobilissima operatione quae attingit nobilissimum objectum. Atqui nobilissima operatio qua homo vel intellectualis natura attingit et possidet Deum est operatio intellectus quae est ipsa Dei visio. Ergo beatitudo formalis essentialiter consistit in actu intellectus quo Deus videtur.

Confirmatur ex eo quod beatitudo formalis quoad essentiam considerata est illa operatio quae est veluti radix proprietatum quae ad ipsam beatitudinem requiruntur, et per quas habetur beatitudo quoad statum, idest cum omnibus annexis et connexis.

777. Corollarium. — Beatitudo formalis essentialiter non consistit in actu voluntatis; ratio est quia actus voluntatis non importat ipsam consecutionem finis formaliter, sed vel ipsam causat, prout est in viatoribus meritorie, vel ipsam supponit. « Quantum ad id quod est essentialiter ipsa beatitudo, ait S. Thomas et probat, impossibile est quod consistat in actu voluntatis » (1). Et dicit quod delectatio vel fruitio est quasi per accidens adjuncta beatitudini essentiali et eam consequitur (2). Unde quando apud S. Thomam legitur quod « beatitudo nostra in visione et fruitione Dei consistit », intelligitur de beatitudine quoad statum.

---

(1) I-II, qn. III, a. IV.

(2) Ib. c. et ad 3.m.

CAPUT LXXIV.

De existentia beatitudinis

(S. Th., p. I. qu. XII, a. I. cum Comm. CAJET,
 JOANN. A S. THOMA, SYLVII, BARNES, GONET, BILLUART, SATOLLI, BILLOT,
 BUOMPENSIERE. — Cf. ipsum S. Th. Suppl. v. II, qu. XCII.;
 Cf. De novissimis, JUNGMAN, a. VIII, IX.; PALMIERI, § 66).

778. **Quaestio prima.** — Agentes de beatitudine secundum se non est praesciendum ab ejus existentia, quia intentus noster est loqui de beatitudine prout de facto convenit animabus plene purificatis. Sed beatitudo potest considerari, 1.º in genere, prout importat omne bonum et excludit omne malum, 2.º potest considerari in suo constitutivo, prout formaliter importat visionem essentiae divinae. Et sub hoc duplici aspectu quaeritur de existentia beatitudinis.

779. **Conclusio I.** — *Animae electorum plena et perfecta beatitudine fruuntur.* — Haec conclusio est de fide definita in Conc. Florentino, ut dicetur conclusione sequenti.

Prob. 1.º ex Scriptura, in qua de electis dicitur (Isa. XLIX, 10): Non esurient neque sitient, et non percutiet eos aestus et sol, quia miserator eorum reget eos. Et infra dicitur: Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam et Deus tuus in gloriam tuam. Et Joannes (Apoc. VII, 16) ait de electis: Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol neque ullus aestus; et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor.

Prob. 2.º ex Patribus. S. Aug. (de Civ. Dei l. XX, c. 30) dicit: « Quanta erit illa felicitas, ubi nullum erit malum, nullum latebit bonum, vocabitur Dei laudibus qui erit

omnia in omnibus ». Et paucis interjectis, prosequitur S. Doctor: « Vera pax ubi nihil adversi nec a seipso, nec ab alio quisquam patietur. Praemium virtutis erit ipse qui virtutem dedit eique seipsum, quo melius et majus nihil possit esse, promisit. Quid est enim aliud quod per prophetam dixit: *Ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi plebs*, nisi: Ego ero unde satientur, ego ero quaecumque ab hominibus honeste desiderantur, et vita et salus et victus et copia et gloria et honor et pax et omnia bona? » S. Ephraem (lib. de compunct. c. 8) dicit: « Plorate, fratres, in conspectu Domini, ut gaudere nos faciat in regno suo, in vita illa immortali ubi... est omnino gaudium et laetitia et exultatio et mensa spiritualibus cibis plena quam praeparavit Deus cunctis diligentibus se ».

3.º *Prob. ratione*: Homo naturali et praepotenti impulsu incessanter quaerit beatitudinem. Atqui desiderium naturale non potest esse frustra ita ut deficiat in tota natura humana. Ergo natura humana in quibusdam saltem individuis consequitur beatitudinem; sed eam certe non consequuntur animae in peccato existentes, cum ut tales sint a Deo, objecto scilicet beatitudinis, aversae. Ergo consequuntur ipsam animae purificatae a peccato quae ad Deum conversae sunt.

780. **Conclusio II.** — *Animae beatae Deum per essentiam vident.* — Haec conclusio ad fidem pertinet, ut patet ex Constit. Benedicti XII incipiente: « *Benedictus Deus* »; in qua dicitur: « Auctoritate Apostolica definimus quod... animae Sanctorum omnium... mox post mortem suam et purgationem praefatam in illis qui purgatione hujusmodi indigebant... post Christi passionem viderunt et vident divinam essentiam visione intuitiva et etiam faciali... quodque... eadem visio... continuata extitit et continuabitur usque ad finale iudicium, et ex tunc usque in sempiternum ».

Prob. conclusio 1.º ex Sacra Scriptura, nam dicitur (Job. XIX, 25): De terra surrecturus sum, et in carne mea videbo Deum Salvatorem meum. Et (Matt. V, 8) Dominus ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Super quae verba S. Augustinus (1) ait: « Ventum est ad mundi cordes; ibi visio promissa est; non sine causa nisi quia ibi sunt oculi, unde videtur Deus. De his oculis Paulus Apostolus loquens ait: Illuminatos oculos cordis vestri (2). Modo ergo oculi isti pro sua infirmitate illuminantur fide: postea pro sua firmitate illuminabuntur specie ». Apostolus Paulus dicit: Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum. Et Joannes Apost. dicit (3): Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.

Prob. 2.º ex Patribus: S. Irenaeus (Adv. haer. l. IV. c. XX, n. 5) dicit: « Qui vident Deum intra Deum sunt percipientes ejus claritatem. Vivificat autem eos claritas.... Homines ergo videbunt Deum ut vivant, per visionem immortales facti et pertigentes usque ad Deum.... Quae impossibilia sunt apud hominem, possibilia sunt apud Deum ». — Clemens Alex. (Strom. l. V, c. 1) ait: « Clarum est neminem unquam vitae tempore posse Deum evidenter comprehendere. Qui sunt autem mundi corde, Deum videbunt postquam extremam perfectionem attigerint ». — S. Joan. Chrysost. (Hom. III, in Epist. ad Phil. n. 3) dicit: « Justi autem sive hic sive ibi, cum rege sunt; atque ibi quidem multo magis ac proprius, non per speciem, non per fidem, sed facie ad faciem ». — S. Augustinum retulimus. Alios Patres omittimus brevitatis gratia.

---

(1) Serm. LIII, *De verbis Evang.* n. 6.

(2) Eph. I. 18.

(3) Ep. I, c. III, 2.

3.º *Prob. ex Conc. Florentino* (a. 1439) de mortuis purgatis: « Credimus.... illorum animas intueri clare ipsum Deum trinum et unum, sicuti est » (1).

4.º *Prob. ratione theologica*: Ostensum est supra (concl. praec.) hominem beatitudinem consequi. Sed beatitudo consistit in Dei visione. Ergo homo seu substantia intellectualis, sive anima, sive angelus, Deum videbit.

781. *Pro solutione difficultatum.* — Quaedam difficultates motae sunt contra conclusionem praesentem a quibusdam haereticis, qui dicti sunt Palamitae a Palama Graeco eorum coriphaeo, sed de facili solvuntur si consideretur quod cum in Sacra Scriptura vel apud quosdam Patres negatur ab homine Deum videri, hoc sit intelligendum de homine considerato in praesenti vita, vel in sola et nuda virtute naturali sine speciali gratia, vel de visione comprehensiva, quae scilicet adaequet ipsum objectum visum, nempe Deum et ipsam visionem divinam et increatam (cf. vol. I, n. 141; et S. Th., p. I, qu. XII, a. 7).

782. *Quaestio secunda.* — Sed nunc alia movetur quaestio; quaeritur enim quando incipiant animae justorum plenae purgatae videre Deum in se et esse beatae.

783. *Sententiae quoad primum membrum.* — Post schisma Photianum aliqui Graeci docebant animas justorum etiam plene purgatas expectare in aliquo loco usque ad diem iudicii universalis visionem ipsam beatificam. Hanc doctrinam amplexati sunt Lutherus et Calvinus. Saeculo autem XIV fuerunt quidam theologi catholici qui concedentes animas justorum purgatas in coelum statim recipi, tamen adserebant non admitti ad visionem beatificam nisi post corporum resurrectionem. Joannes XXII huic sententiae favens, voluit ut theologi insignes eam examinarent et rationes pro et contra exponerentur; nul-

---

(1) In definitione fidei cui Patres Graeci et Latini subscripserunt.

lam tamen definitionem edidit. Primis Ecclesiae saeculis (II scilicet et III) fuerunt Chiliastae, seu Millenarii, qui taliter appellati sunt ex eo quod putarent Christum in terris regnatum esse mille annis post justorum resurrectionem, idest usque ad diem iudicii universalis. Huic erroneae doctrinae adhaeserunt quidam ex Patribus Ecclesiae, ut Papias, S. Justinus, S. Irenaeus; item Tertullianus, Methodius, Commodianus-Lactantius, Quintus Julius, Hilarion, etc. quorum plures expositam doctrinam tenuerunt, quod scilicet animae sanctorum, etiam plene purgatae, non admitterentur ad visionem beatificam nisi post corporum resurrectionem.

784. **Conclusio.** — *Animae justorum mortuorum plene purgatae statim ad visionem et fruitionem Dei admittuntur.*

— Haec conclusio de fide est sicut et praecedens, ut patet ex verbis Benedicti XII supra relatis, et ex Conc. Florentino, a quo definitum est « illorum animas qui post baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam quae post contractam peccati maculam.... sunt purgatae, in coelum mox recipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum, sicuti est, pro meritorum tamen diversitate alium alio perfectius ». (Denz. n. 588).

Prob. 1.º conclusio ex Scriptura, nam Dominus ait latroni contrito et justificato (Lucae XXIII, 43): *Hodie mecum eris in Paradiso*. Per Paradisum autem Dominus intelligit ipsam beatitudinem quae visionem beatam et fruitionem Dei important, ut explicant S. Cyrillus Hieros. (Catech. III), S. Joannes Chrys. (Hom. II de cruce et latrone), S. August. (Tract. III in Joan.) et alii Patres, Christus enim coelum aperuit moriendo; unde et descendit ad inferos, ut scilicet SS. Patres expectantes, a limbo liberaret et beatos faceret. — Unde et discipulis idem Dominus ait (Joan. XIV, 23): *In domo Patris mei mansiones multae sunt.... Si abiero et praeparavero vobis locum, iterum venio et accipiam vos ad me ipsum, ut ubi sum ego et vos sitis.*

Unde Apostoli hac spe freti, perveniendi scilicet cito ad locum ad quem parandum iverat Christus, cupiebant dissolvi, idest mori, ut pervenirent ad illum locum : ut patet ex verbis Pauli Apost. (Ad Phil. I, 21-24) : *Mihi vivere Christus est et mori lucrum. Quod si vivere in carne hic mihi fructus operis est et quid eligam ignoro. Coarctor autem e duobus : desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius ; permanere autem in carne necessarium propter vos.* — Vanum autem fuisset desiderium Pauli moriendi et esse cum Christo, si ei post mortem usque ad diem universalis judicii, vel etiam ad illud tempus quod praecedere deberet diem judicii mille annis, expectandum fuisset antequam beatitudinem ut praemium boni operis reciperet, vel antequam esset cum Christo. — Ratio igitur illius non potest esse nisi beatitudo, idest visio Dei et fruitio statim post mortem ei conferenda. Quod magis confirmatur ex alio testimonio Apostoli qui praesentem vitam ut peregrinationem considerat ; dicit enim (II Cor. V, 6-8) : *Dum sumus in corpore peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus et non per speciem) ; et rationem hujus peregrinationis adsignatur ab eodem Apostolo, quia scilicet (I. Cor. XIII, 12) : Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum.*

2.º *Prob. ex Patribus.* S. Cyprianus (De exhortat. martirii ad Fortunatum c. XIII) dicit : « Quis non omnibus viribus elaboret ad tantam claritatem pervenire, ut amicus Dei fiat, ut cum Christo statim gaudeat ut post tormenta et supplicia terrena praemia divina percipiat ? » Et (ibid.) : — « Quanta est dignitas et quanta securitas exire hinc laetum, exire inter pressuras et angustias gloriosum ! claudere in momento oculos quibus homines videbantur et mundus, et aperire eosdem statim ut Deus videatur et Christus ! Tam feliciter migranti quanta felicitas ! Terris repente subtraheris, ut in regnis coelestibus reponeris ». — S. Hieronymus (Epist. XXIII ad Marcellam de exitu Leae

n. 3) dicit: « Nunc igitur pro brevi labore aeterna beatitudine fruitur, excipitur angelorum choris ». — S. Gregorius Naz. (Orat. XLIII, al. XX, in laudem S. Basilii) dicit: « Tu vero (Basilie) e coelo, quaeso, nos aspice.... nosque postea quam ex hac vita migraverimus illic quoque tabernaculis tuis excipe, ut simul viventes et sanctam ac beatam Trinitatem.... purius pleniusque cernentes desideriiis nostris finem ponamus ». — S. Ambrosius (Lib. X in Luc. n. 92) ait: « Unde te evocem, Petre? ut doceat me quid flens cogitaveris? unde te evocem? de coelo, ubi jam choro insertus es Angelorum ». — Item possent afferri fere omnes Patres.

785. **Proprietates beatitudinis.** — Proprietates beatitudinis praecipue sunt sequentes: 1.º impeccabilitas; 2.º perpetuitas. Hae duae proprietates habentur expressae in illis Apostoli Petri verbis (Ep. I. c. I. 3-4): *Secundum misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hereditatem INCORRUPCIBILEM ET INCONTAMINATAM ET IMMARCESCIBILEM conservatam in coelis in vobis*; et in Apocalipsi (XXII, 3-5) dicitur: *Et omne maledictum non erit amplius* (ubi autem est peccatum est etiam maledictum) *sed sedes Dei et Agni in illa erunt, et servi ejus servient illi. Et videbunt faciem ejus et nomen ejus in frontibus eorum. Et nox ultra non erit.... et regnabunt in saecula saeculorum*. Insuper Dominus ait (Joann. X, 28): *Ego vitam aeternam do eis*. Vita autem aeterna de qua Christus loquitur est vita supernaturalis gratiae, quae stare non potest cum peccato, uti probavimus (vol. II. n. 611).

Probantur hae duae proprietates ratione: Beatitudo amitti non potest a beatis. Ergo beatitudo importat perpetuitatem et impeccabilitatem. — *Prob. antec.* ex eo quod si beatitudo amitti posset a beatis, non perfecte beati quiescerent in bono possesso, neque ab eis excluderetur omnis anxietas et omne malum, quia non essent securi de non amissione boni possessi; et si essent securi, in eis esset error qui malum importat. — *Consequentia patet*, nam si non

importaret perpetuitatem, beati essent beatitudinem amisuri, et si non importaret impeccabilitatem, vita aeterna in qua consistit beatitudo et Dei possessio per dilectionem supernaturalem, stare posset cum peccato. — Insuper beatus quaereret aliquid extra ipsum summum bonum, quod Deus est, et ideo in Dei possessione non expleretur omne desiderium. Et sic in solo Deo non consisteret plena et perfecta beatitudo. — Tandem omne peccatum supponit vel includit ignorantiam in intellectu per respectum ad id in quo consistat ratio ultimi finis; quae ignorantia in vidente Dei essentiam esse non potest (cf. S. Th. c. g. l. IV. c. XCII).

786. **Quid nomine Paradisi et coeli intelligatur.** — Paradisi nomine intelligitur vulgo locus aliquis deliciis affluens, in quo felicitas invenitur; sed praecipue felicitas plena et perfecta supernaturalis, quae est ipsa beatitudo, et sic dicitur etiam coelum. Unde Sancti in coelo esse dicuntur. Sed tamen primo et per se juxta catholicam fidem intelligitur ipsemet status felicitatis et beatitudinis quae in Dei visione et fruitione consistit, secundario vero potest significari aliquis locus, qui tamen ad beatitudinem omnino accidentaliter se habet et nullo modo est necessarius. — Neque enim putandum est Beatos et Sanctos omnes semper in aliquo loco simul commorari quasi sedentes et faciem Dei contemplantes, eo modo quo homines in platea aliqua spectacula mirantur, haec enim intellectio crassa et materialis est nimis. Igitur beati seu Sancti intimo nexu connectuntur ad invicem ratione praecipue visionis beatificae, dilectionis Dei et mutuae charitatis, vi cujus se invicem, jugiter perfectissime vident et ad invicem habent mutuam relationem praesentialitatis; quae relatio, licet possit esse et sit inter eos etiam ratione alienius loci in quo simul commorentur, tamen est inter eos etiam independentem a loco. Unde sicut angeli ex hoc quod spirituales sunt, possunt esse in se quin sint in aliquo loco corporeo, et habere relationem ad invicem praesentialitatis, ita omnes beati

ratione suae beatitudinis, seu ratione sui status supernaturalis. Unde S. Basilius (Epist. VII, n. 12) ait: « Reliquum est ut *contemplatio* sit regnum coelorum ». Et S. Greg. Naz. (Or. XX, al. XXIX) dicit « Regnum coelorum nihil aliud esse existimo quam ejus quod purissimum et perfectissimum est adeptionem. Perfectissima porro rerum omnium est Dei cognitio ».

CAPUT LXXV.

De lumine gloriae
de intensitate et inaequalitate visionis beatificae

(S. Th., p. I. q. XII, cum Comm. citatis (cap, praec.) ;
Cf. JUNGMAN, l. c. a. VIII. ; PALMIERI, l. c. § 67 et seqq.).

787. **Ratio capitis.** — Quia visio intuitiva essentiae divinae superat facultatem seu vim naturalem intellectus creati, ut supra probavimus (vol. I. n. 141), ideo nunc agendum est de medio quo intellectus beatorum Deum videt et de gradu seu intensitate visionis, sive in ordine ad ipsam visionem Dei, sive ad ipsum objectum visum, sive comparative inter ipsos beatos. Unde tria quaeruntur: 1.º an intellectus creatus aliquo lumine indigeat ad Deum videndum; 2.º an beati essentiam divinam comprehendant; 3.º an omnes beati aequaliter Deum videant.

788. **Conclusio I.** — *Intellectus creatus ad Deum videndum prout est in se lumine gloriae indiget.* — Haec conclusio est de fide, in Concilio Viennensi decisa sub Clemente V, a quo inter alios errores contra Beguardos et Beguinas sequens error damnatus est: « Quinto quod quaelibet intellectualis natura in se ipsa est naturaliter beata; quodque anima non indiget lumine gloriae ipsam *elevante* ad Deum videndum et eo beate fruendum » (1).

---

(1) Clement. ad nostrum tit. 3 de Haeret. lib. 5. c. 3.

Prob. ratione: 1.º Omne quod elevatur ad aliquid excedens suam naturam oportet quod disponatur aliqua dispositione quae sit supra suam naturam. Atqui intellectus creatus ut videat Deum oportet ut elevetur ad aliquid quod excedit suam naturam, nam oportet ut essentia divina conjungatur ei tanquam species intelligibilis; hoc autem excedit naturam intellectus creati. Ergo oportet quod disponatur aliqua dispositione quae sit supra suam naturam. Atqui dispositio hujusmodi, utpote ordinata ad nobilissimam formam, procul dubio importat perfectionem novam in intellectu, et perfectio intellectui superaddita nonnisi per ordinem ad operationem perfectiorem eliciendam intelligi potest, et ideo augmentum virtutis intellectivae recte dici potest et lumen. Ergo intellectus creatus indiget lumine aliquo supernaturali ad Deum videndum, quod lumen gloriae dicimus.

Confirmatur 1.º: In rebus naturalibus videmus quod forma perfecta et ultima non inducitur nisi disponatur subjectum; ergo multo magis hoc contingere debet quando forma excedit illud in quo inducitur, sicut contingit in praesenti.

Confirmatur 2.º: Virtus naturalis intellectus non sufficit ad videndam essentiam divinam; per hoc autem quod intellectus unitur essentiae divinae fit sufficiens ad eam videndam; ergo aliqua virtus supra naturalem virtutem superadditur: non enim virtus operativa insufficiens, si remaneat sicut est, redditur sufficiens; sed fit sufficiens ex insufficienti per augmentum virtutis supra naturalem ad videndum objectum supernaturalem.

2.º Quando duo uniuntur proprie et vere, oportet quod contingat aliqua mutatio, saltem ex parte unius, aut in pejus aut in melius. Atqui in unione, quae contingit essentiae divinae cum intellectu creato, mutatio esse non potest nisi ex parte intellectus, et quidem nonnisi in melius; nam essentia divina sine mutatione sui perficit illud cui conjungitur. Ergo per hoc quod essentia divina conjungitur in-

tellektui humano, oportet quod intellektui humano adveniat aliqua perfectio et quidem proportionata huic nobilissimae unioni; et ideo supernaturalis; cum igitur perfectio adveniens intellektui non possit intelligi nisi per ordinem ad operationem, et proinde habeat rationem virtutis et luminis, sicut ipse intellectus lumen dicitur, sequitur quod in intellectu cui unitur essentia divina sit admittendum lumen supernaturale aliquod, et hoc lumen gloriae vocamus (cf. c. g. l. III c. 53).

789. **Corollaria.** — I. Ex probationibus allatis evidenter sequitur lumen gloriae non esse Deum, sed aliquid creatum, ut expresse docet S. Thomas, de cujus sententia Eminentissimus Satolli ait: « Post quam definitionem (*idest Clementis relata*) inter suasa mihi habeo vix potuisse certa fide quemque a D. Thomae doctrina procul ire » (1).

II. Neque esse Dei concursum simultaneum, neque Dei adsistentiam extrinsecam, neque concursum actualem prae-vium, neque ipsam visionem beatificam, neque habitum charitatis qui in voluntate residet, neque novam potentiam quae sola visionem beatificam eliciat; nam virtus seu dispositio superaddita intellektui praerequisita ad eliciendam visionem beatificam ab his omnibus manifeste distinguitur (cf. Billuart, de Deo diss. IV. a. V.).

III. Lumen gloriae est quaedam dispositio et perfectio qua intellectus creatus in quadam deiformitate constituitur et confortatur ad Deum videndum (2).

790. **Advertenda ante responsionem ad 2.^m quaesitum.** — Cognitio intuitiva rei seu objecti, si est clara et distincta, respicit ipsum secundum suum distinctivum, e. g. cognitio intuitiva coloris respicit ipsum prout ab aliis formalitatibus seu perfectionibus distinguitur, secus

---

(1) In 1.^m p. S. Thom. qu. XII. a. V. 2.

(2) Cf. S. Th. ib. a. V. ad 1.^m et a. VI. c.

non esset clara et distincta intuitio illius: neque ad ipsum fertur prout importat distinctivum exclusive, sed oportet quod attingat omnes formalitates fundamentales ejus, e. g. intuitio quae fertur ad colorem fertur ad extensionem quae colori praesupponitur, intuitio quae fertur ad intelligere fertur ad *τὸ* vivere: non enim concipi potest *intelligere* nisi sub ratione actus vitalis. Non tamen intuitio quae fertur in formalitatem aliquam fertur in ipsam secundum distinctionem graduum perfectionis quae in ipsa considerari possunt, quamvis feratur in totam formalitatem, e. g. intuitio quae fertur in lineam aliquam totam, e. g. ut decem, non est necesse ut feratur in ipsam lineam distincte secundum singulas partes in quas linea est divisibilis; sed haec intuitio potest esse magis vel minus distincta et perfecta juxta majorem vel minorem efficaciam virtutis visivae. Et hoc non solum valet ratione realis distinctionis, sed etiam virtualis: nam cum intuitio fertur in totam lineam, nulla pars excipitur a visione, sed solum deest distinctio: unde videns uno obtutu viginti partes unius rei aut viginti objecta per modum unius; e. g. viginti homines, omnes videt, nullo excepto, non tamen videt vi unius et ejus actus intuitivi eos esse numero viginti. Ratio est quia efficacior actio ex parte potentiae visivae requiritur ad numerum vel gradum discernendum.

791. **Gradus perfectionis in re simplici.** — In re simplici quamvis non habeatur multiplicitas quae importat distinctionem realem, habetur tamen multiplicitas quae importat distinctionem graduum in ipsa intensitate perfectionis; unde in una re plures et multae perfectiones esse possunt; sicut punctum, quamvis simplex, potest esse principium et finis multarum linearum; et unus actus simplex intellectus perfecti potest continere perfectiones et sapientiam quae in multis actibus intellectivis reperitur.

792. **Perfectiones in Deo.** — In Deo autem sunt perfectiones omnes in maximo gradu sicut in uno simplici; quaedam tamen sunt in eo formaliter, quaedam vero sunt eminenter virtualiter, ut supra probavimus.

793. **Sententiae.** — Aeunomiani adserebant hominem non solum in altera, sed etiam in vita praesenti Deum videre visione comprehensiva, idest tantum quantum Deus videt se. Sed de Aeunomianis in praesenti nihil. Vasquez docuit beatos Deum cognoscere seu videre ita intense quantum cognoscibilis est, seu comprehensive. A qua sententia non recedunt illi theologi recentiores qui in visione Dei et beatorum nullam aliam differentiam ponunt quam lumen, dicentes in eo differre visionem quam Deus habet de seipso a visione beatorum, quod ille lumine increato, ipsi autem lumine creato, nihilque differre ex parte objecti visi sive intensive sive extensive. — Haec tamen incomprehensibilitas omnino indigna est ut Deo attribuat, cum in hoc sensu omnia objecta incomprehensibilia dici possint.

794. **Conclusio I.** — *Beati Deum non comprehendunt nec comprehendere ullo modo possunt.*

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura dicente (Jerem. XXXII, 18): Fortissime, magne et potens Dominus exercituum nomen tibi, magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu. Et (Job. XI, 7 c.): Forsitan vestigia Dei comprehendes? Excelsior coelo est. Et Apostolus (Rom. XIII, 38) ait: Incomprehensibilia sunt iudicia ejus.

Prob. 2.º Patres unanimes sunt, et imprimis S. Irenaeus ait (l. IV, c. 14): « Immensurabilis in corde Deus et incomprehensibilis in anima ». — S. Augustinus dicit (serm. 103 de verbis Domini, cap. 3): « Attingere aliquantulum mente Deum magna beatitudo est; comprehendere autem omnino impossibile ». — Et S. Gregorius Mag. explicans verba supra allata Job. ait: « Excelsior itaque est coelo, quia ipsi quoque electi spiritus visionem tantae celsitudinis perfecte non penetrant ».

Prob. 3.º In Concilio Lateranensi (c. *Firmiter* de SS. Trin. et cap. *Damnamus*) ita Patres : « Nos autem, Sacro approbante Concilio, credimus et confitemur cum Petro Lombardo quod una quaedam res est incomprehensibilis, Deus ». Et Concilium Basileense (sess. 22) damnavit sequentem propositionem Augustini de Roma : « Anima Christi videt Deum tam clare et *intense* quantum clare et *intense* Deus videt seipsum ».

4.º *Prob. ratione* : Comprehendere Deum proprie et stricte loquendo idem est ac ipsum cognoscere tam clare et intense quantum cognoscibilis est. Atqui nullus intellectus creatus, etiam lumine gloriae quocumque perfusus, potest Deum cognoscere tam clare et intense quantum cognoscibilis est. Ergo nullus intellectus creatus et beatus potest Deum comprehendere. *Prob. minor* : Intellectus creatus etiam lumine gloriae perfusus habet virtutem finitam simpliciter. Dei autem cognoscibilitas intensive est infinita simpliciter sicut et Dei entitas, a qua sumitur cognoscibilitas. Atqui virtus intellectus finita non potest in suo actu aequare cognoscibilitatem infinitam totaliter et perfecte ipsam penetrando. Ergo intellectus creatus, etiam lumine gloriae quocumque perfusus, non potest Deum cognoscere quantum cognoscibilis est.

Confirmatur : Lumen sub quo Deus videt se seu essentiam suam, quae est objectum proprium et adaequatum intellectus divini, est ipsa virtus visiva infinita ejusdem intellectus divini; et lumen sub quo beati vident eandem essentiam Dei est virtus creata et finita, idest lumen gloriae intellectus creati, haec autem virtus infinite exceditur a virtute intellectus divini. Atqui virtus quae in infinitum excedit aliam virtutem eo ipso quod habet objectum adaequatum sibi correspondens oportet ut infinite excedat in ipso objecto attingendo, virtutem finitam. Ergo Deus essentiam suam modo infinito, idest comprehensive, attingit, intellectus autem creatus attingit eam modo finito intrinsece et essentialiter, ex hoc ipso quod finitus est, et ideo non comprehendit.

795. **Obj. I.** — Apostolus (Philip. III, 12) ait: *Sequor autem si quo modo comprehendam*. Et (I Cor. 9) dicit: *Sic currite ut comprehendatis*. Ergo Deus comprehendi potest.

Resp. quod verba Apostoli intelligenda sunt pro adsecutione seu adeptione, prout scilicet comprehensio in adsecutioni opponitur, non autem pro comprehensione stricte accepta, secundum quod scilicet aliquid includitur in comprehendente, sic enim nullo modo Deus comprehenditur nec intellectu nec aliquo alio, cum sit infinitus (cf. S. Th. ad 1.^m).

796. **Obj. II.** — Illud comprehenditur quod ita totum videtur ut nihil ejus lateat videntem. Sed si Deus per essentiam videtur, totus videtur, et nihil ejus latet videntem, cum sit simplex. Ergo a quocumque videtur per essentiam comprehenditur.

Resp.: Dist. maj: Ut nihil... tum quoad ejus formalitates seu perfectiones tum quoad modum et gradus earumdem perfectionum, *conc.*; ut nihil lateat quoad formalitates seu perfectiones tantum, *nego*. Et *dist. etiam min.:* Totus videtur et totaliter, *nego*; totus videtur et non totaliter, *conc.* Et juxta distinctionem majoris distincta secunda parte minoris, *nego conseq.* — Cum Deus sit actus purissimus, nulla potentialitas in ipso concipi potest; sed quia est perfectissimus, omnes perfectiones continet; et ideo vere omnes formalitates quamvis sine reali distinctione, imo nonnisi formalitates secundum proprias rationes continet, puta sapientiam, subsistentiam, etc. Qui ergo Deum vident omnes omnino formalitates ejus vident, et ideo totum vident; sed ex hoc non sequitur quod cognitio ipsorum adaequet ipsas formalitates, quantum cognoscibiles sunt, cum formalitates seu perfectiones in Deo subsistentes infinitatem intensive importent; vident tamen eas esse infinitas secundum intensitatem quamvis infinitos gradus distincte non discernant; sicut qui videt lineam decem ulnarum *totam* videt; videt etiam esse mathematice divi-

sibilem in infinitum, non tamen distincte cognoscit et discernit in ea infinitas partes; plures tamen partes vel pauciores discernit per unum intuitum juxta majorem vel minorem efficaciam ejusdem (cf. supra n. 765).

797. **Obj. III.** — Qui videt Deum intuitive videt Deum sicuti est. Atqui Deus sicuti est non solum importat perfectiones seu formalitates, sed importat eas secundum infinitos gradus. Ergo qui videt Deum videt non solum formalites seu perfectiones, sed penetrat eas secundum omnes gradus.

Resp.: Dist. maj: Videt Deum sicuti est, quasi per *sicuti est* importetur adaequatio omnimoda inter videntem et Deum visum, *nego*; quasi per *sicuti est* importetur Deus cognitus directe et per se sine ullo medio objectivo, exclusa omni cognitione abstractiva et speculari, *conc. Concedo min. et nego conseq.* — In visione beatifica totus modus objecti, idest Dei, cadit sub cognitione, quia modus essendi Dei realiter est unus, cum modus essendi Dei sit ipse Deus qui unus et simplex est: tamen quia modus essendi Dei est virtualiter multiplex et infinitus simpliciter, non est sicut modus cognoscentis, sed ipsum excedit. Qui igitur videt Deum per essentiam, quia videt ipsum infinitum directe, videt hoc in eo quod infinite existit et infinite cognoscibile est. Sed hic infinitus modus non competit ei ut scilicet infinite cognoscat. Sicut aliquis probabiliter scire potest aliquam propositionem esse demonstrabilem, licet ipse eam demonstrative non cognoscat (cf. ad 3.^m). Unde breviter dicimus: aliud est videre modum essendi alicujus objecti esse infinitum, aliud est videre modo infinito: sicut aliud est videre lineam esse infinite divisibilem et a puncto posse deduci lineas infinitas, aliud est videre et discernere actu infinitas partes in quas linea divisibilis est et infinitas lineas quae possunt a puncto deduci.

798. **Errores circa 3.^m quaesitum.** — Jovinianus, contra quem egit S. Hieronymus duobus libris, docuit omnia merita hominum esse aequalia, sicut et omnia pec-

cata, proinde aequalia posuit praemia et poenas; ex quo sequitur omnes beatos aequaliter Deum videre. Item Lutherus docuit omnes homines esse aequaliter beatos. quia posuit non justificari per propriam justitiam formaliter, sed per justitiam Christi aequaliter omnibus imputatam.

799. **Conclusio.** — *Beati non aequaliter Deum vident, sed alii aliis perfectius.* — Ante probationem adverte non negare esse quosdam beatos qui aequaliter Deum videant; e. g. pueros qui sine propriis meritis in gratia decesserunt.

Prob. 1.º ex Scriptura: Apostolus loquens de gloria corporum beatorum, ponit inaequalitatem dicens (I Cor. 15): *Stella differt a stella in claritate.* Sed diversitas gloriae corporum supponit diversitatem gloriae animarum a quibus corpora claritatem et gloriam recipiunt. Ergo beati non aequalem gloriam habent, neque aequalem visionem Dei. Item Christus ait (Joan. XIV, 2): *In domo Patris mei mansiones multae sunt.* Quae verba non de Ecclesia militante, sed de regno coelorum in quo sunt beati intelligenda sunt, ut patet ex sequentibus Christi verbis prosequentis, idest: *Vado vobis parare locum, ut ubi sum ego et vos sitis.*

2.º Tertullianus dicit (Scorpiaci c. 6): « Quomodo multae mansiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum? » — S. Augustinus (In Joa. tract. 67, n. 3) ait: « Multae mansiones diversas meritorum in una vita aeterna significant dignitates ».

3.º Probari potest auctoritate Concilii Florentini definitis (Sess. ultima): « Beatos intueri Deum sicuti est, pro meritorum tamen diversitate, alium alio perfectius », quae veritas expressa habetur in illo (ad Rom. II, 6): *Reddet unicuique secundum opera ejus.* Item probatur ex canone 32 Concilii Trident. (Sess. 6, cap. 16) in quo definitum est homines justificatos per bona opera mereri augmentum gloriae. — Quae auctoritates et dogmatice

adserunt nostram conclusionem et rationem probativam afferunt idest meritorum diversitatem; et jure quidem, nam visio Dei habet rationem praemii, et ideo est major vel minor in beatis juxta majora et minora merita.

4.º Probatur ratione S. Th.: Facultas videndi Deum non competit intellectui creato secundum suam naturam, sed per lumen gloriae, quod intellectum in quadam dei-formitate constituit. Ergo intellectus plus participans de lumine gloriae perfectius Deum videbit. Atqui non aequaliter beati participant de lumine gloriae, sed quidam perfectius, quidam minus perfecte. Ergo beati non aequaliter Deum vident — *Prob. minor* ex eo quod lumen gloriae proportionatur caritati, quae non est aequalis in omnibus, nam ubi est major caritas est majus desiderium, desiderium autem quodammodo facit desiderantem aptum et paratum ad susceptionem desiderati (1). — Sed undenam desumitur haec inaequalitas? ex solo lumine, vel etiam ex diversitate et inaequalitate vis intellectivae? Scotus et Molina repetunt diversitatem seu inaequalitatem videndi Deum in beatis non solum ex lumine gloriae, sed etiam ex facultate naturali. Unde, supposita aequalitate luminis gloriae, intellectus, perspicacior perfectius Deum videbit. E contra Thomistae communiter solum ex diversitate luminis gloriae repetunt.

800. **Conclusio.** — *Inaequalitas videndi Deum in beatis non desumitur ex naturali facultate intellectus, sed solum ex inaequalitate luminis gloriae.*

Pro.: Inaequalitas videndi Deum nullo modo potest desumi ex illa virtute quae non est capax Deum attingendi ne secundum unum gradum quidem. Atqui intellectus creatus in sua naturali virtute et efficacia spectatus non est capax attingendi Deum in se, ne secundum unum gradum quidem (cf. n. 788). Ergo inaequalitas graduum visionis

---

(1) Cf. P. I. qu. XII a. VI; Suppl. v. 2.^m qu. XCIII. a. III.

beatificae nonnisi ex inaequalitate luminis gloriae desumi potest.

2.º Cum additur nova forma seu virtus alicui rei susceptivae talis formae ad producendum effectum aliquem novum et secundum speciem diversum, perfectio effectus attenditur ex perfectione virtutis superadditae, non autem ex re cui superadditur virtus; e. g. ignire vel calefacere in ferro vel in alio corpore desumitur ex perfectione novae formae, puta ignis aut caloris; et cum in trunco aut ramo arboris sylvestris inseritur ramus arboris alterius speciei vel perfectioris, perfectio effectus desumitur ex ramo inserto: insuper perfectio operationum in animalibus desumitur ex principio proximo, non remoto; unde quamvis anima humana sit nobilior animabus brutorum, tamen in quibusdam animantibus operationes sensuum externorum sunt perfectiores quam in hominibus. — Tandem in ipsis hominibus perfectio sensationis ex perfectione organorum desumitur. Atqui intellectus se habet ad visionem beatificam, quae est actio alterius speciei ab actionibus naturalibus intellectus, sicut principium remotum, lumen gloriae autem se habet sicut principium proximum. Ergo ex solo lumine gloriae etc.

3.º Si inaequalitas visionis beatificae desumeretur etiam ex majori vel minori efficacia virtutis naturalis intellectus, sequeretur quod habentium eadem merita et intellectum diversae efficaciae naturalis, non esset eadem beatitudo, et quod in uno beatitudo non esset totaliter supernaturalis et excedens, sed secundum aliquem gradum esset naturalis. Atqui hoc non videtur conveniens, et videtur aliquid habere commune cum doctrina Pelagianorum, qui contendebant gratiam dari ex meritis, et Semipelagianorum, qui naturae tribuebant initium fidei, quod certe videtur esse quid minus quam tribuere naturali virtuti aliquem gradum visionis beatificae. Ergo.

4.º Haec nostra conclusio docetur a D. Thoma qui adserit quod diversitas videndi Deum « erit per diversam fa-

cultatem intellectus, *non quidem naturalem, sed gloriosam* » (a. 6.º ad 3.^m). Et in art. 7.º, c. ait : « Intantum enim intellectus creatus divinam essentiam perfectius, vel minus perfecte cognoscit, inquantum majori vel minori lumine gloriae perfunditur ».

Dices : S. Thomas ait (3.^a p. q. X, a. 4, ad 2.^m) quod in visione beatifica « gradus... attenduntur magis secundum ordinem gratiae... quam secundum ordinem naturae ».

Resp. cum Billuart (de Deo uno, disp. IV, a. VII) quod *magis* in his verbis non sumitur comparative, sed adversative, ita ut idem sit ac *potius* ; quo sensu dixit Apostolus (Haeb. XI, 25) de Moyse : *Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem.*

801. **Pro solvendis difficultatibus.** — Pro solvendis difficultatibus contra hanc conclusionem adverte quod licet lumen gloriae sit habitus, tamen habet modum potentiae et ad modum potentiae operatur, nam non datur ad facilius agendum, sed datur ad agendum simpliciter effectum intellectui creato omnino improporcionatum et excedentem. Unde intellectus in se consideratus, quamvis dicat aliquem ordinem et proportionem, non tamen proxime, sed remote et quasi radicaliter ipse influit in visionem beatificam, eo fere modo quo substantia influit in operationes, idest mediantibus potentiis, et eo modo quo truncus arboris influit in effectus arboris, idest mediantibus ramis sive naturalibus sive arte insertis. Et ideo, sicut substantia communicando vitalitatem facultatibus, et truncus ramis est vera ratio quare omnes effectus sequentes sint ab ipsa sicut a principio intrinseco, non autem, directe saltem et per se, est ratio quare effectus (e. g. actiones) ad illam vel aliam speciem pertineat (hoc enim ad facultates, seu ad principia immediata pertinet), ita intellectus communicando suam vitalitatem lumini gloriae, est ratio vera quare visio beatifica sit ab ipso sicut a principio intrinseco et sit actio

vitalis ejus, non tamen est ratio quare constituatur in specie actionis beatificae, hoc enim exclusive ad lumen gloriae pertinet.

802. **Diversae mansiones in beatitudine.** — In beatitudine ob diversos gradus luminis gloriae diversae mansiones attenduntur quatenus scilicet beati diversimode hoc est magis vel minus perfecte seu intense objectum beatitudinis idest Deum attingunt. Et secundum hoc dicitur (Joann. XIV, 2): *In domo Patris mei mansiones multae sunt* (1).

CAPUT LXXVI.

De objecto visionis beatificae

(S. Th., p. I, qu. XII. a. VII-VIII. cum Comm. CAJET, JOANN. a S. Th.,

BANES, SYLVII, SATOLLI, JUVENIN, BILLOT, BOMPENSIERE.

— Cf. etiam Tract. De Deo uno, De visione beatif.,

GONET, BILLUART. GOTTI, PALMIERI. l. c. § 69).

803. **Ratio capitis.** — Jam patet luculentissime ex dictis Deum esse objectum visionis beatificae: sed quia supra diximus beatos Deum non comprehendere, sed modo finito videre, ideo quid videant beati videndo Deum exactius determinandum est.

804. **Quae videri possint in Deo.** — Deus videndo se videt omnia omnino quae ad ipsum pertinent, sive formaliter sive eminenter virtualiter; imo videt etiam omnes creaturas non solum actu existentes, sed etiam quae fuerunt, quae erunt, et quae esse possunt.

805. **Quaestio.** — Hinc quaeri potest quid beati in Deo videant.

---

(1) Cf. S. Th. Suppl. qu. XCIII. a. II.

896. **Conclusio I.** — *Beati in Deo vident omnia quae in ipso continentur formaliter et necessario.* — Haec conclusio nunc est communis inter theologos, et fuit semper communis, exceptis nominalibus.

Prob. 1.º: Beati in Deo vident omnia ad quae videnda per desiderium a divina gratia excitatum incitabantur dum erant in via. Atqui desiderium a divina gratia in iis qui sunt aut fuerunt in via excitatum, incitat ad videnda omnia quae in Deo continentur formaliter et necessario. Ergo beati haec omnia vident. — *Maj.* patet; non enim desiderium vane excitatur a divina gratia. — *Minor prob.* ex eo quod omnia quae sunt in Deo formaliter, idest essentia, attributa et personae, sunt per Dei gratiam sub obscuritate revelata ut pulcherrima et optima: hoc autem summopere excitat desiderium videndi ea. Insuper non solum haec revelata sunt ut in se veritatem habentia, sed revelatum est etiam, saltem implicite, quod illa clare manifestabuntur nobis, nam Joan. (Ep. I, III, 2) ait: *Cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus cum sicuti est.* Qui autem, data hac promissione, in gratia existens, non desiderat videre omnia ista?

Confirmatur ex eo quod visio beata promittitur tanquam merces et praemium correspondens fidei, idest iis quae creduntur in via.

897. **Conclusio II.** — *Non potest fieri quod essentia divina prout est in se videatur a beatis sine actibus aut personis, et viceversa.* — Haec conclusio est contra Scotistas; communiter vero a theologis admittitur, Scotistis exceptis.

Prob.: Essentia divina prout est in se visa importat visionem *distinctivi* ipsius Dei, quod praecipue importat, formaliter et per se, *aseitatem* et rationem actus purissimi. Atqui aseitas et ratio actus purissimi non possunt videri in se intuitive nisi videantur omnia attributa et personae idest omnia quae sunt in Deo formaliter et necessario. Ergo non potest fieri quod essentia divina prout est in se videatur a beatis sine attributis etc. *Prob. min.*: Visio aseitatis et

actus puri importat: 1.º *visionem* seu intuitionem esse per se *subsistentis*; et ideo, 2.º *visionem* realitatis et idealitatis per se *subsistentis*, 3.º *visionem* esse intellecti, 4.º *visionem* intellectionis per se *subsistentis* et inclinationis actualis in bonum intellectum, quod est actus voluntatis, et 5.º *visionem* termini intellectionis et actus voluntatis, idest Verbi procedentis et Amoris; et ideo 6.º *visionem* ejus a quo Verbum procedit; et 7.º *visionem* sapientiae per se *subsistentis*, in qua videtur ipsa aptitudo ad distribuendum *sapienter*, idest *juste*, et ad diffundendam bonitatem, idest ad faciendam *misericordiam*; unde et ipsa justitia et misericordia videtur. Insuper si videatur intuitive attributum aut persona divina, oportet ut videatur ut importat esse, non quidem receptum in seipso, sed ut identicum et subsistens et ut est actus purus sine ulla potentialitate, et consequenter ut importat omnia alia supra recensita.

2.º Beati vident intuitive Deum sub ratione summi boni. Atqui ratio summi boni includit essentiam divinam prout importat omnia attributa et personas. Ergo impossibile est videre essentiam divinam seu Deum, quin videantur omnia Dei attributa et personae. Unde S. Thomas (2-2, q. II, a. 8. ad 3.^m) ait: « Summa bonitas Dei, secundum quod intelligitur in seipsa, prout videtur a beatis, non potest intelligi sine trinitate personarum ». Et (P. 3, qu. II, n. 3, c.) dicit: « Intellectus dupliciter se habet ad divina; uno modo ut cognoscat Deum sicuti est, et sic impossibile est quod circumscribatur per intellectum aliquid a Deo et quod aliud remaneat, quia totum quod est in Deo est unum ».

808. **Quaestio secunda.** — Determinatum est in praecedenti quaestione quid beati videant in Deo de ipso Deo; nunc remanet determinandum quid videant, videndo Deum, de creaturis.

809. **Duplex cognitio rerum in beatis ex intuitione Dei.** — In beatis duplex est cognitio rerum creaturarum in Verbo: una *formalis*, et est ipsa visio beatifica quae primo, per se directe terminatur ad ipsum Deum,

et quatenus Deus continet creaturas eminenter ut causa, terminatur etiam ad creaturas; alia cognitio in beatis dicitur in Verbo, non quia terminetur ad Verbum, sed quia a cognitione quae ad Verbum terminatur causatur; et haec cognitio, quae distinguitur a visione beatifica, terminatur ad creaturas et dici potest infusa, fit per similitudines seu per species. Unde S. Thomas ait quod « quicumque videns Deum ex ipsa visione essentiae divinae potest formare in se similitudines rerum quae in essentia divina videntur » (p. I, qa. XII, a. IX ad 2.^m) (1). Insuper beati per illuminationem animae Christi (2) sive aliorum spirituum eis superiorum in beatitudine (3), sive per impressionem ac influxum Verbi in intellectum eorum (4), possunt cognoscere quaedam quae in Verbo seu in essentia divina per ipsam visionem beatificam non vident. Etiam haec dicuntur cognosci in Verbo non formaliter, sed *causaliter*; quia beatis haec cognitio convenit vi status beatitudinis. Haec tamen locutio non est propria, et melius dicitur cognitio extra Verbum.

§10. **Conclusio I.** — *Beati vi status beatitudinis non omnia vident quae Deus facit aut facere potest.*

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, nam (Matth. XXIV, 37) dicitur quod dies iudicii a nullo scitur, neque ab angelis Dei. Insuper angelus Persarum et angelus Iudaeorum ignorabant voluntatem Dei circa liberationem Iudaeorum ut patet ex Daniel (c. X).

Prob. 2.º : Inferiores angeli purgantur a *superioribus a nescentia*, ut dicit Dion. (vel quisquis sit antiquus auctor operis *de Coelesti hier.*). Ipsi etiam nesciunt futura contin-

(1) Cf. de Verit. (q. VIII, a. V, c. et ad 2.^m; et q. XV, a. III ad 4.^m).

(2) Cum enim anima Christi sciat omnia praeterita praesentia et futura, ut docet S. Thomas (III p. q. X, a. II et de ver. q. XX, a. IV et alibi) potest beatos illuminare.

(3) Cf. S. Th., p. q. CVI, a. I et seq.

(4) De verit. q. XIII, a. V, c.

gentia et cogitationes cordium; hoc enim solius Dei est. Ita S. Thomas in *sed contra* (p. 1.^a q. 12, a. 8). Dicit etiam idem auctor (in fine *Coel. hierarch.*): « Multae Sacramentorum rationes latent supernas essentias ». — Adde quod ad omnia cognoscenda requireretur lumen intellectuale infinitum. Cum non omnes beati essentiam Dei aequaliter videant ut supra (n. 799) dictum est, unusquisque plura in Dei essentia conspicit quanto clarius essentiam eius intuetur; et inde est quod de his potest unus alium instruere (S. Tb. Suppl. 1. c. qu. VCIII. a. III. c.).

811. Conclusio II. — *Nulli intellectui beato deest quin cognoscat in Verbo omnia quae ad se ipsum spectant.* (S. Thomas p. 3.^a q. 10. a. 2. c.). — Adverte quod dicendo in Verbo, praescindimus a cognitione formali, vel causali juxta distinctionem supra (n. 783) positam.

Prob. 1.º ex Concilio Senonense cebr. anno 1528, in quo dicitur: « Beatis pervium esse... omniforme illud divinitatis speculum, in quo quidquid eorum intersit illucescat ».

Prob. 2.º: Beatitudo, ut arguit Billuart (de Deo diss. IV. a. 10) debet perfecte satiare omne desiderium justum et honestum beatorum. Atqui beati juste et honeste desiderant scire quae ad illos specialiter spectant. Ergo.

812. Major determinatio eorum quae a beatis videntur. — I. Quia juxta et honesta desideria in beatis possunt oriri ex triplici capite, idest: 1.º ex eo quod beatus est elevatus ad ordinem gratiae; 2.º ex eo quod est naturae intellectualis ad universum pertinens ut pars, et 3.º ex eo quod habuit aliquam relationem specialem ad societatem, ut Papa, rex, episcopus, fundator religionis, pater familias etc. ideo ex hoc triplici capite theologi arguunt quae sint quae a beatis cognoscantur.

II. Ex primo capite dicunt beatum quemlibet videre omnia mysteria fidei quae credidit dum erat in via, cui positioni concinit S. Aug. dicens (de civ. Dei XX, c. 21): « Ibi videbimus Deum et omnia illa quae nunc non videmus, credentes autem.... cogitamus ».

III. Non tamen sequitur eas cognosci quoad omnes circumstantias vel individua, nisi cum fuerint completa; e. g. resurrectionis mysterium videtur a beatis, non tamen *dies* iudicii in quo completur, sicut nec omnes resurrecturi, neque numerus praedestinatorum, etc.

IV. Ex secundo capite concedendum est beatos cognoscere in Deo omnia quae ad perfectionem naturalem intellectus pertinent; ut sunt species et genera rerum et rationes earum. Cognoscere autem alia singularia et cogitata et facta eorum non est de perfectione intellectus creati; nec ad hoc ejus naturale desiderium tendit; et ideo non est necesse quod beati omnia hujusmodi cognoscant (p. 1. q. 12, a. 8, ad 4.^m): tamen plura, imo et multa ab eis cognosci concedi debet: nam, ut ait ipsemet Angelicus (c. g. l. 3, c. 49): Per cognitionem naturalium specierum, et individua sub speciebus hujusmodi existentia cognoscuntur ab intellectu Deum vidente, ut ex his quae dicta sunt supra (c. 55 et 56) de cognitione Dei et angelorum potest esse manifestum.

V. Beati vident poenas damnatorum, nam visio poenarum damnatorum ad perfectionem beatitudinis beatorum pertinet, quia unumquodque ex comparatione contrarii magis cognoscitur; et ideo ut beatitudo Sanctorum eis magis complaceat et de eo uberiores gratias Deo agant datur eis ut poenas impiorum perfecte videant (S. Th. l. c. qu. XCIV. a. I).

CAPUT LXXVII.

De Purgatorio.

(S. Th., suppl. qu. LXIX, a. VII et qu. LXXI, cum Comm. SYLVII, et in calce
Cf. GONET, l. c. qu. III, IUNGMAN l. c., a. IV; TEPE, qu. III;
PALMIERI § 19 et seqq),

813. **Ratio capitis.** — Hucusque egimus de sorte animarum justorum quae plene purgatae in coelo recipiuntur; nunc, juxta ea quae promisimus, de animabus justorum quae plene non purgatae a peccatis in earum solutione a corpore inveniuntur, disserere oportet, videlicet de earum statu poenali, seu de loco purgationis in quo reperiantur et qui Purgatorium appellatur. (Cf. supra c. LXXIV n. 757) Quocirca 1.º de existentia peculiari status seu loci purgationis pro illis animabus a divina sapientia et justitia parati et statuti, videlicet de existentia Purgatorii agendum est; 2.º de poenis et 3.º de suffragiis quibus juvari possint, ut libertatem ab illis vinculis poenalibus acquirant.

814. **Haeretici.** — Saeculo IV Aërius Purgatorii doctrinam impugnasse dicitur, licet non certo constet an existentiam Purgatorii negaverit, vel solum ipsa suffragia inutilia et vana habuerit; adserebat enim « orare vel offerre pro mortuis sen dormientibus non oportere » (1). — Posteriori tempore vero plures fuerunt haeretici qui dogma Purgatorii negarunt, quos inter Petrobusiani, saec. XII, Albigenses, Waldenses, Hussitae; et postmodum Lutherus (2) et Calvinus (3) recensetur. Hi duo existentiam

---

(1) S. August. lib. de haer. c. LIII.

(2) Lib. de abroganda Missa, et in articulis Smalcadicis, p. 11. c. II. § 9.

(3) Inst. lib. III, c. V, § 6.

Purgatorii et utilitatem suffragiorum diserte negarunt. — Quos coriphaeos multi secuti sunt, Lutherani scilicet et Calviniani, seu Protestantes, qui etiam nunc perseverant; quamvis tamen non pauci ex Protestantibus ab eorum doctrina etiam in hoc, sicut et in aliis, desciverint concedentes plures animas corpore exutas in aliquo loco purificationis delitescere per aliquod tempus.

§15 Conclusio I. — *Existit Purgatorium, in quo animae justorum a corporibus solutae et non plene purgatae ab suis maculis, poenis mundantur et suffragiis vivorum juvantur.* — Haec conclusio pluries ut definitio fidei ab Ecclesia fuit proposita, idest tum in Conc. Lugdunensi oecumenico, tum in Conc. Florent. tum Tridentino. Florentini verba haec sunt (In decr. unionis Graecorum): « Definimus, si vere poenitentes in Dei charitate decesserint, antequam dignis poenitentiae fructibus de commissis satisfecerint et omissis, eorum anima poenis purgatoriis post mortem purgari et ut a poenis hujusmodi releventur prodesse eis fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynas et alia pietatis officia ». Tridentinum autem Conc. ait (Sess. VI, can. XXX): « Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti et reatum poenae aeternae deleri dixerit ut nullus remaneat reatus poenae temporalis exsolvendus, vel in hoc saeculo, vel in futuro in Purgatorio antequam ad regna coelorum aditus patere possit; anathema sit ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura, in qua dicitur (II. Machab. XII, 43 seq.) quod Judas facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans.... Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur. Quibus verbis patet existere locum seu statum in altera vita in quo animae justorum a reatu peccatorum detinentur a quo possunt solvi suffragiis viventium: hujusmodi autem status seu locus merito

Purgatorium dicitur, quia animae in eo purgantur et liberantur a reatu. Haec doctrina de Purgatorio supponitur admissa a populo Israelitico in praecitatis verbis, etiamsi erronee dicatur cum Protestantibus quod lib. II Mach. non sit canonicus. — Hanc Judaeorum persuasionem quoad existentiam Purgatorii supposuit et confirmavit Christus cum dixit (Matth. XII, 12): *Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro.* Super quae verba S. Augustinus ait (De Civ. Dei l. XXI, c. XXIV, n. 2): « De quibusdam veraciter non diceretur *neque in hoc saeculo, neque in futuro*, nisi essent (*quidam*) quibus etsi non in isto, tamen remittetur in futuro ». His igitur Christi verbis eruitur in altera vita remitti peccata, non quidem in inferno, in quo nulla est redemptio, neque in coelo, in quo non potest esse peccatum; ergo in alio statu vel loco distincto ab utroque, quod nonnisi Purgatorium esse potest. Et hoc non solum ex his Christi verbis eruitur, sed etiam ex aliis quae a Luca referuntur ad modum similitudinis, in quibus Dominus peccatum veniale vel mortale non plene, scilicet quoad reatum poenae temporalis, remissum (cf. n. 516. III) comparat cuidam adversario qui comitatur hominem euntem ad principem a quo homo ille, utpote accusatus a suo adversario, in carcerem detruditur quousque totum debitum solvat. *Cum vadis*, ait Christus, *cum adversario tuo* (puta cum peccato nondum totaliter remisso) *ad principem* (in casu ad Deum) *in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, et judex tradat te exactori et exactor mittat te in carcerem. Dico tibi: non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.* — Insuper eadem conclusio quoad primam partem, idest existentiam Purgatorii, prob. ex illo Pauli testimonio (I. Cor. III. 10 seq.): *Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc* (positum a Jesu Christo, quod est doctrina) *aurum, lapides pretiosos, ligna, foenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit; dies*

enim Domini declarabit quia in igne revelabitur ; et uniuscujusque opus quale sit ignis probabit. Si cujus opus manserit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. — Quibus verbis Apostolus loquitur de praedicatoribus, seu doctoribus sui temporis, quorum quidam doctrinam sanam significatam per *aurum et lapides pretiosos* praedicabant, alii vero ad saecularia divertebant, quin tamen ipsam doctrinam Christi corrumperent. sed vana, significata per *ligna, foenum*, immiscebant, sana doctrina neglecta. Et dicit quod in die Domini, idest post mortem, ignis probabit opus, ita scilicet ut *si cujus opus manserit, mercedem accipiet; si arserit, detrimentum patietur*, tamen ipse salvus erit *per ignem* scilicet purgatus. Haec Apostoli verba S. Patres plerique de Purgatorio interpretantur. Unde S. Ambrosius (sermo XX in psal. CXVIII) ait: « Cum Paulus dicit: *Sic tamen quasi per ignem*, ostendit quidem illum salvum futurum, sed poenas ignis passurum, ut per ignem purgatus fiat salvus, et non, sicut perfidi in aeterno igne, in perpetuum torqueatur » (1). Similia habent alii Patres, ut S. Augustinus (2), S. Hieronymus etc. (3). Haec interpretatio communis est inter theologos.

2.º *Prob.* conclusio ex Patribus, qui de suffragiis mortuorum tanquam de re nota et admissa loquuntur in Christi Ecclesia. Unde Tertullianus (De Corona milit. c. III) ait: « Oblationes pro defunctis.... annua die facimus », et c. IV addit: « Harum et aliarum disciplinarum... traditio tibi praetenduntur auctrix, consuetudo confirmatrix et fides observatrix ». S. Cyprianus ait (Epist. LXVI ad Clerum et plebem): Episcopi antecessores nostri... censuerunt ne quis

---

(1) Consuli possunt Bellar. De Purgatorio l. I. c. V; Suarez in III p. S. Th. tom. IV disp. XLV, De Purgat. sect. I. n. 14; et inter recentiores Knoll, Jungman, Tepe etc. De Purgatorio.

(2) Enarr. in psal. XXXVII n. 3.

(3) Lib. de fide et op. c. XVI, et in Euchir. c. LXVIII.

frater excedens ad tutelam vel curam clericum nominaret: ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur ». Et subdit: « Et ideo Victor, cum contra formam nuper in Concilio a Sacerdotibus datam Geminium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere, non est quod pro dormitione ejus apud nos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine ejus in Ecclesia frequentetur ». — S. Epiphanius (haer. LXXIV. c. VIII) ait: « Quae pro mortuis concipiuntur praeceps iis utiles sunt, tametsi non omnes culpas extinguant »; et subdit: « Justorum pariter et peccatorum (defunctorum) mentionem facimus; peccatorum quidem, ut iis a Domino misericordiam imploremus ». — S. Ephraem Syrus (in suo Test.) ait: « Viaticum suppeditate mihi in orationibus, in psalmis et in oblationibus. Et quando diem trigesimum complevero, mei memoriam, fratres, facite; mortui enim oblatione juvantur quam viventes faciunt ». — S. Augustinus (serm. 172, al. 32, de verbis Apost. n. 2) dicit: « Orationibus sanctae Ecclesiae et sacrificio salutari et eleemosynis quae pro eorum spiritibus erogantur non est dubitandum mortuos adjuvari, ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. *Hoc enim a Patribus traditum universa observat Ecclesia*, ut pro eis... oretur ac pro illis quoque id (sacrificium) offerri commemoretur ». — S. Isidorus Hispal. (De ecclesiast. off. l. l. c. XVIII) ait: « Sacrificium pro fidelium defunctorum requie referri vel pro eis orare, *quia per totum hoc orbem custoditur*, credimus quod ab ipsis Apostolis traditum sit. *Hoc enim ubique catholica tenet Ecclesia* ». — Haec testimonia paucissima, inter innumera quae ex Patribus directa et indirecta afferri possent, sufficientissime probant nostram conclusionem quoad utramque partem (1).

---

(1) Plura testimonia SS. PP. habentur apud Natal. Alex. Hist. Eccl.; apud Bellarminum l. c. c. X; Knoll. l. c. et Tepe l. c.

3.º *Prob. ratione S. Thomae.* Contingere potest, imo saepe contingit, quod animae decedentes in gratia non sint plenae purgatae a peccatis. Atqui anima in gratia existens non potest detrudi ad inferos, neque anima non plene purgata potest admitti ad visionem beatificam, ad quam omnimoda puritas requiritur. Ergo oportet ut admitatur, praeter statum beatitudinis qui Paradisus dicitur et praeter Infernum, status quidam purgationis pro animabus non plene purgatis qui Purgatorium recte appellatur (cf. n. 616, III) (1).

---

(1) Hoc argumentum ita evolvitur a S. Thoma; « Considerandum est quod ex parte bonorum (idest existentium in gratia qui proinde ab inferno liberi sunt) aliquod impedimentum esse potest ne animae statim a corpore solutae, ultimam mercedem recipiant quae in Dei visione consistit. Ad illam enim visionem creatura rationalis elevata, non potest, nisi totaliter fuerit depurata, quum illa visio totam facultatem naturalem creaturae excedat: unde dicitur de sapientia quod *nihil inquinatum in eam incurrit* (Sap. VII, 25) et dicit: *Non transibit per eam pollutus* (Isa. XXXV, 8). Polluitur autem anima per peccatum in quantum rebus inferioribus inordinate coniungitur; a qua quidem pollutione purificatur in hac vita per poenitentiam et alia Sacramenta, ut supra dictum est. Quandoque vero contingit quod purificatio talis non totaliter perficitur in hac vita, sed remanet adhuc debitor poenae vel propter negligentiam aliquam aut occupationem, aut etiam quia debitor poenae morte praevenitur; nec propter hoc meretur totaliter excludi a praemio, quia haec absque peccato mortali contingere possunt per quod solum tollitur charitas cui praemium vitae aeternae debetur, ut apparet ex his quae in tertio (libro) dicta sunt. Oportet igitur quod post hanc vitam purgentur, antequam finale praemium consequantur. Purgatio autem haec fit per poenas sicut etiam in hac vita per poenas satisfactorias purgatio completa fuisset; alioquin melioris conditionis essent negligentes quam solliciti, si poenam quam hic pro peccatis non implent non sustineant in futuro. Retardantur igitur animae bonorum qui habent aliquid purgabile in hoc mundo a praemii consecutione quousque poenas purgatorias sustineant. Et haec est ratio quare purgatorium ponimus c. C. l. IV. c. XCI.

CAPUT LXXVIII.

De Poenis Purgatorii.

(Cf., S. Th., Suppl. qu. IV dist. XXI — GOTTI, l. c., qu. III. JUNGMAN l. c., a. IV. TEPE, l. c. PALMIERI l. c.).

816. **Quaestiones.** — Existere Purgatorium animasque in eo detentas suffragiis vivorum juvari dogma fidei est, ut patet ex dictis in praecedenti capite. Nunc vero quaedam de ipsis poenis Purgatorii addenda sunt, quae ad fidei dogma non pertinent, sed a theologis praestantissimis docentur. Unde varia quaeruntur: 1.º in quo poenae animarum illarum consistant, 2.º quaenam sit illarum poenarum gravitas, 3.º diuturnitas, 4.º locus.

817. **Conclusio I.** — *Animae in Purgatorio existentes incertitudine propriae salutis non laborant, 2.º sola justitia divina puniuntur, non a doemonibus vexantur, 3.º poena damni et sensus tenentur, quae superat quamlibet poenam hujus vitae; non tamen poenas inferni excedere videtur, neque poenam sensus esse per ignem est de fide.*

Prob. 1.^a pars. : 1.º ex condemnatione lata a Leone X (in Bulla quam edidit 18 Maji a. 1520 n. 38) sequentis Lutheri articuli: « Animae in Purgatorio non sunt securae de earum salute, saltem omnes; nec probatum est ullis aut rationibus aut Scripturis ipsas esse extra statum merendi aut augendae charitatis ».

Prob. 2.º ratio: In inferno Deus blasphematur, in inferno est desperatio, certitudo propriae damnationis in omnibus animabus. Atqui anima in Purgatorio existens neque ad Deum blasphemandum inclinatur, neque in ipsa est desperatio propriae salutis cum in ea sit virtus et quidem supernaturalis fidei et spei, et charitatis, neque in ea est certitudo damnationis. Ergo.

Prob. 3.º Animae Purgatorii in somno pacis quiescunt et in Christo, juxta illud Missae: « Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum qui nos praecesserunt cum signo fidei et dormiunt in somno pacis »; et « ipsis Domine et omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis et pacis ut indulgeas deprecamur ». Si autem propriae salutis animae securae non essent, dubitantes se esse in statu damnationis, neque in somno pacis quiescerent, neque in Christo. — Adde animam seperatam essentiam suam immediate per seipsam intueri ac proinde cognoscere quae in ipsa sunt idest gratiam, charitatem atque ideo sanctitatem et virtutes omnes quibus ornatur.

Prob. 2.^a pars, et declaratur auctoritate et verbis S. Thomae dicentis: « Sicut post diem iudicii divina justitia succendit ignem quo damnati in perpetuum punientur, ita etiam nunc sola justitia divina electi post hanc vitam purgantur; non ministerio doemonum, quorum victores extiterunt, nec ministerio Angelorum, quia cives suos non tam vehementer affligerent. Sed tamen possibile est quod eos ad loca poenarum deducant, et etiam ipsi doemones qui de poenis hominum laetantur, eas concomitentur et assistant purgandis, tum ut de eorum poenis satientur, tum ut in eorum exitu a corpore aliquid suum ibi reperiunt » (IV. dist. XXI, qu. I. a. I. solutio V).

Prob. 3.^a pars, etiam ratione et verbis S. Thomae, qui ait: « In Purgatorio erit duplex poena; una damni, in quantum scilicet... retardantur a divina visione, alia sensus, secundum quod ab igne corporeo punientur; et quantum ad utrumque poena Purgatorii minima excedit maximam poenam hujus vitae. Quanto enim aliquid magis desideratur, tanto ejus absentia est molestior. Et quia actus quo desideratur summum bonum post hanc vitam in animabus sanctis est intensissimus, quia non retardatur affectus mole corporis, et etiam quia terminus fruendi summo bono jam advenisset nisi aliquid impediret, ideo de tardatione maxime dolent. Similiter etiam cum dolor non

sit laesio, sed laesionis sensus, tanto aliquis magis dolet de aliquo laesivo quanto magis est sensitivum; unde laesiones quae fiunt in locis maxime sensibilibus, sunt maximum dolorem causantes. Et quia totus sensus corporis est ab anima, ideo si in ipsam animam aliquod laesivum agat, de necessitate oportet quod maxime affligatur. Et ideo oportet quod poena Purgatorii quantum ad poenam damni et sensus excedat omnem poenam istius vitae » (l. c. solutio III). Unde S. Augustinus (in psal. XXXVII) ait: « Quamvis salvi per ignem, gravior tamen erit ille ignis quod quodquam potest homo pati in hac vita ». Et S. Greg. (in psal. 3 *poenitentiam*) dicit: « Illum transitorium ignem omni tribulatione praesenti existimo intolerabiliorem ».

Prob. 4.^a pars, quae sequitur ex dictis quoad utramque poenam, et primo quidem quoad poenam damni quae derivatur ex amissione summi boni quo ex divina justitia privantur animae quidem purgantes ad tempus cum spe et certitudine post determinatum tempus ipsum adsequendi et sine aversione, imo cum conversione supernaturali per gratiam, per virtutes et per ipsos actus virtutum fidei, spei et dilectionis supernaturalis cum plena conformitate et resignatione voluntati divinae; animae autem damnatae privantur summo et incommutabili bono, sine spe illud consequendi, ab illo sunt aversae, ita scilicet ut proprium bonum, quod est eorum natura, et alia annexa non ordinentur per virtutes et per actus debitos et convenientes ad proprium finem consequendum; ideoque bono, incomparabiliter majori privantur animae damnatae quam animae purgantes. Atqui poena nihil est aliud quam privatio boni vel saltem privationi boni proportionatur. Ergo poena damni incomparabiliter major est in animabus damnatis inferni, quam in animabus purgantibus. Quoad poenam sensus etiam habetur ex dictis; nam aliquod laesivum, puta ignis, non agit in anima propria virtute, sed ut instrumentum divinae justitiae punientis reatum existentem in anima; in

anima autem damnata ad inferos est major reatus quia in ipsa est reatus culpae quatenus culpa importat aversionem a Deo et conversionem ad commutabile bonum; in anima vero purgante est solum conversio ad commutabile bonum. Atqui justitia exigit ut majori poena puniatur ille in quo est major reatus. Ergo animae purgantes minus patiuntur quam animae ad inferos damnatae. Unde S. Bonaventura (Breviloq. p. VII, c. 2) ait quod in Purgatorio « animae affliguntur minus graviter, quam in inferno, et gravius quam in hoc mundo; non tamen ita graviter quin semper sperent et sciant se non esse in inferno, licet forte pro poenarum magnitudine hoc aliquoties non advertant ».

Prob. 5.^a pars : Quamvis communior sententia (imo in Ecclesia Latina communis dici potest) sit quod poena sensus sit per ignem, ut innuere videtur etiam ipsemet Apostolus (I Cor. III, 13 et seq.) dicens: *Uniuscujusque opus quale sit ignis probabit* etc. (cf. n. praec.); tamen quia Ecclesia, dissentientibus Graecis a sententia Latinorum, in Conc. Flor. nullam definitionem dedit, ideo nullum dogma fidei laeditur si dicatur poena Purgatorii non ab igne causari. Sententia tamen de igne corporeo semper fuit doctrina in Ecclesia Latina retenta, et ideo magnam ne dicam maximam, habet probabilitatem aut certitudinem: unde S. Thomas id docet expresse variis in locis (cf. IV dist. XLV, qu. III, a. III); et S. Bonaventura haec habet (l. c.): « De poena Purgatorii hoc tenendum est quod ignis purgatorius est ignis corporalis, quo tantum spiritus justorum affliguntur qui in hac vita non impleverunt poenitentiam et satisfactionem condignam ».

818. **Corollaria.** — I. Poena damni quae importat privationem visionis Dei est incomparabiliter major poena sensus, et ex probatione 3.^{ae} et 4.^{ae} partis sequitur quod major poena vel minor etiam quoad gravitatem habetur ex majori vel minori diuturnitate, nam magis cruciatur anima quae sciat visione et fruitione Dei majori duratione privari.

II. Semper igitur minuetur ex eo quod anima approximat ad finem; in fine igitur erit minima, quod est adserendum etiam de poena sensus, quia haec proportionabiliter ad poenam damni datur.

819. **Purgatorii poenarum diurnitas, locus.** — Quoad diurnitatem autem poenarum Purgatorii omnino fundamento carere videtur sententia Dominici Soto (1) adserentis « se credere nunquam aliquem in Purgatorio viginti annis extitisse, imo nec decem », et praxi Ecclesiae opponi, quae offert sacrificia, etiam pro illis qui a multis annis, imo et a saeculis obiere: unde melius dicitur quasdam animas tempore satis diuturno in Purgatorio poena plecti a Deo, quod certe exigit iustitia divina, attenta differentia peccatorum earum tum in gravitate quam in numero. — Non tamen poenae Purgatorii ultra diem communis iudicii protrahentur, nam duae tantum classes hominum tunc constituentur, quarum primae dicitur a Iudice: « *Possidete regnum* », secundae vero: « *Discedite a me maledicti* etc. » (2). Quoad locum vero Purgatorii haec habet Angelicus: « De loco Purgatorii non invenitur aliquid expresse determinatum in Scriptura, nec rationes possunt ad hoc efficaces induci. Tamen *probabiliter* et secundum quod consonat magis Sanctorum dictis et revelationi factae multis, locus Purgatorii est duplex: Unus secundum legem communem. Et sic locus Purgatorii est locus inferior Inferno conjunctus; ita quod idem sit ignis qui damnatos cruciat in Inferno et qui justos in Purgatorio purgat, quamvis damnati secundum quod sunt inferiores merito et loco inferiores ordinandi sint (*Unde damnati conveniunt 1.º in loco, 2.º in poena, idest in privatione visionis et fruitionis Dei, et in hoc quod ab igne cruciantur, non tamen eodem modo* (cf. n. praec.). Alius est locus Purgatorii se-

---

(1) IV dist. XIX, qu. III, a. II.

(2) Matth. XXV.

cundum dispensationem. Et sic quandoque aliqui in diversis locis puniti leguntur, vel ad vivorum instructionem, vel ad mortuorum subventionem, ut viventibus eorum poena innotescens per suffragia Ecclesiae mitigaretur ». (Suppl. in calce; et IV dist. XXI, qu. I, a. I, Solutio II).

CAPUT LXXIX.

De suffragiis mortuorum.

(S. Thomas suppl. qu. LXXI, cum Comm. SYLVII, — Cf., GOTTI, l. c.,
JUNGMAN l. c., PALMIERI l. c.).

820. **Doctrina Ecclesiae quoad suffragia mortuorum.** — Doctrina Ecclesiae quoad suffragia mortuorum habetur summam expressa in illis verbis Concil. Florentini quibus dicitur (In decr. unionis Graec.): « Definimus prodesse eis (*animabus Purgatorii*) fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, elemosynas et alia pietatis officia ». Haec doctrina cum dogmate in quo profiteamur communionem Sanctorum intime connectitur, imo in ipso veluti pars continetur. Ratio autem hujus communionis in eo sita est quod omnes fideles unum corpus constituunt Christi mysticum, unde Apostolus dicit (I. Cor. XII, 27): *Vos autem estis corpus Christi et membra de membro*. Haec autem unio ratione fidei et maxime ratione charitatis tanta est ut « *si quid patitur unum membrum compatiuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum congaudent omnia membra* (Ib. v. 26). (Cf. n. 573). Unde praxis antiquissima Ecclesia habet ut suffragia pro defunctis fiant. — S. Cyrillus sui temporis calumniatores ita redarguebat: « Quid igitur nobis avaritiam et lucri cupiditatem exproberatis rerum similium ignari qui supernam clementiam in fide defunctis conciliare

nitimur et sacrum pro illis ac mysticum sacrificium offerimus? » (1).

821. **Suffragia prosunt defunctis ex vinculo charitatis et ex directione intentionis.** — Charitas quae est vinculum Ecclesiae membra uniens non solum ad vivos se extendit sed etiam ad mortuos qui in charitate decedunt. Charitas enim quae est vita animae sicut anima est vita corporis non finitur (I. Cor. XIII, 8) *charitas nunquam excidit*. Similiter etiam mortui in memoriis hominum viventium vivunt. Et ideo intentio viventium ad eos dirigi potest. Et sic suffragia vivorum dupliciter prosunt sicut et vivis et propter charitatis unionem et propter intentionem in eos directam (S. Th. qu. l. c. qu. LXXI a. II, c.).

822. **Suffragia considerata ex vinculo charitatis omnibus prosunt magis tamen maiorem charitatem habentibus.** — Ratio est quia omnes qui sibi invicem charitate connectuntur aliquod emolumentum ex operibus mutuis meritoriis reportant, tamen secundum mensuram uniuscujusque (2). Ratio est quia charitas facit quodammodo omnia communia inquantum scilicet omnes qui in charitate conjuncti sunt de operibus bonis aliorum delectantur. Et sic valor suffragiorum attenditur magis secundum quamdam interiorem consolationem quantum ad diminutionem poenae. Et secundum hoc suffragia magis valent ei qui magis de charitate est plenus quamvis specialiter pro eo non fiant (3).

823. **Suffragia considerata ex intentione facientis magis prosunt ei pro quo specialiter fiunt.** — Suffragia ex intentione facientis alteri idest illi pro quo fiunt applicantur ut satisfactiones quaedam inquantum qui facit

---

(1) Fragm. adversus eos qui negant offerendum esse pro defunctis (Migne P. G. v. 76, p. 1423).

(2) S. Th. l. c. a.

(3) Ib. a. XII. c.

suffragia debitum alterius solvere intendit pro ipso satisfaciendo. Sic autem satisfactio unius alteri computatur. Et hoc modo non est dubium quod magis valeant ei pro quo fiunt; imo ei soli valent; cum autem satisfactio ad remissionem poenae pertineat sive in parte sive in toto sequitur quod quantum ad remissionem poenae praecipue valet suffragium ei pro quo fit (1).

824. **Suffragium factum pro uno magis valet quam factum pro pluribus.** — Suffragii praecipua ratio in eo consistit quod est quaedam satisfactio pro alio idest pro mortuo quatenus scilicet poena quasi debitum remittitur ex solutione suffragantis, solutio autem debiti et satisfactio attenditur ex valore operis seu meriti satisfacientis cujus valor est determinatus seu limitatus; unde si pro pluribus suffragium fiat effectus in pluribus ex divina iustitia dividitur pro quibus fit. Et ideo si valor suffragiorum consideratur in quantum sunt satisfactiones quaedam per intentionem facientis translatae in mortuos magis valet *suffragium factum pro uno quam pro pluribus* (2).

825. **SS. Eucharistia, eleemosyna, oratio praecipua suffragia sunt.** — Nam, ut dictum est, suffragia vivorum prosunt defunctis secundum quod uniuntur viventibus in charitate et secundum quod intentio viventium fertur in mortuos. Et ideo illa opera praecipue nata sunt mortuis suffragari quae maxime ad communicationem charitatis pertinent vel ad directionem intentionis in alterum. Ad charitatem autem sacramentum Eucharistiae praecipue pertinet cum sit sacramentum ecclesiasticae unionis, continens illum in quo tota Ecclesia unitur et consolidatur scilicet Christum. Unde Eucharistia est quasi quaedam charitatis origo vel vinculum. Sed inter charitatis effectus est praecipuum eleemosynarum opus. Et ideo ista duo ex parte charitatis praecipue mortis suffragantur scilicet

---

(1) S. Th. I. c. a. XII. c.

(2) Ib. a. XIII. c.

Sacrificium Ecclesiae et eleemosynae. Sed ex parte intentionis directae in mortuos praecipue valet oratio, quia oratio secundum suam rationem non solum dicit respectum ad orantem, sicut et coetera opera, sed directius ad illud pro quo oratur, imo sub hac ratione competit ei esse etiam effectum charitatis.

826. **Sacrificium altaris.** — Quia sacrificium altaris sacrificium crucis repraesentat utpote eandem victimam et eundem offerentem continens idest Christum qui est fons charitatis, ideo potissime per ipsum suffragantur animae in purgatorio detentae; unde Conc. Trid. (Sess. XXV, c. XXI de purg.) dicit « animas ibi detentas fidelium suffragiis, *potissimum* vero acceptabili altaris sacrificio, juvari ».

827. **Officium Missae seu Missa.** — In Missa non solum est sacrificium sed etiam sunt ibi orationes. Et ideo Missae suffragium continet duo scilicet orationem et Sacrificium. Ex parte Sacrificii oblatus aequaliter prodest defuncto de quocumque Missa dicatur sive de requie sive de sancto etc. Et hoc est praecipuum quod fit in Missa. Sed ex parte orationum magis prodest illa in qua sunt orationes ad hoc determinatae, praecipue quia ex intentione Ecclesiae dicunt respectum ad illum pro quo oratur. Unde ex hac parte per defunctorum missas magis suffragantur animae purgantes, quam vivorum. Sed tamen iste defectus recompensari potest per maiorem devotionem vel ejus qui dicit Missam, vel ejus qui jubet dici, vel iterum per intercessionem Sancti cujus suffragium in Missa imploratur (S. Th. Suppl. qu. LXXI, a. IX, ad 5.^m).

828. **Fructus seu effectus Sacrificii altaris quoad satisfactionem.** — Valor sacrificii Missae in se consideratus infinitus est tum ex parte principalis offerentis qui est Christus, tum ex parte rei oblatae quae etiam Christus est (Cf. n. 461). Similiter virtus Christi qui continetur sub Sacramento Eucharistiae est infinita. Tamen ex his non sequitur effectum esse infinitum, ratio est

quia Eucharistia ad effectum determinatum ordinatur juxta dispositionem sapientiae divinae (l. c. a. XIV ad 2.^m). Insuper quantitas effectus magis attenditur ex agente proximo quam remoto. Unde per unum sacrificium non oportet quod aliquis liberetur a tota satisfactione debita pro peccatis, unde et quandoque plures Missae in satisfactionem unius peccati injunguntur.

§29. Multiplex modus suffragandi defunctos. —

Modus suffragandi defunctos multiplex est; possunt enim suffragari per quodcumque opus bonum quo nos existentes in charitate Deo satisfacimus pro peccatis; opus autem bonum quo Deo satisfacimus praecipue est opus poenale (Cf. n. 574) quo aliquid de bonis nostris subtrahitur. Bona autem nostra aut sunt bona fortunae, aut bona corporis, aut bona animae. Subtractiones bonorum fortunae reduci possunt ad eleemosynam, subtractiones bonorum corporis ad jejunium; bonorum autem animae nulla subtractio habetur, tamen haberi potest voluntaria submissio ipsi Deo quod fit per *orationem*. Et ideo animae defunctorum per haec tria idest per *eleemosynam*, per *jejunium* (sub quo omnes corporis afflictiones comprehenduntur) et per *orationem* a nobis suffragari possunt (1). Oratio tamen alia duo media excedit, nam homo magis quam per eleemosynam et jejunium, per submissionem bonorum animae ipsi Deo satisfacit, bona enim animae potiora sunt atque Deo gratiora unde immediate et per se ipsi Deo conjungunt. Insuper eleemosyna et jejunium nonnisi per hoc quod ad Deum virtualiter saltem per praesuppositum interiorum actum idest per orationem ordinantur, meritoria et satisfactoria esse possunt. Unde omnia opera satisfactoria sub communi sacrificii nomine comprehenduntur quatenus homo bona sua Deo offert ea ipsi subjiciendo ut ei sati-

---

(1) Cf. supra (n. 590) et S. Th. P. III, qu.

sfaciat (1) Suffragatur defunctis etiam per indulgentias pro quibus Cf. supra (n. 610).

830. **Corollarium.** — Quamvis oratio ut est simpliciter impetratoria fortasse non possit directe a Deo obtinere remissionem vel diminutionem poenae ut quidam theologi putant, tamen potest ut est satisfactoria 1.º inquantum ipsa oratio est poenalis, quae poenalitas tamen si deficiat potest suppleri per promptitudinem voluntatis quam facit charitas et quidem superabundanter (Cf. S. Th. p. III qu. XV, c. et ad 2^m); 2.º inquantum oratio importat humiliationem et submissionem ipsi Deo, et sic quaecumque latria quae Deo exhibetur est satisfactoria cum habeat rationem orationis (l. c. a. III. c. at ad 5); 3.º inquantum per orationem alia opera satisfactoria Deo offeruntur; quae quandoque a Deo nonnisi mediante speciali oratione pro alio acceptantur. Unde oratio multipliciter potest relaxationem poenae apud Deum obtinere.

831. **Orationes sanctorum pro defunctis.** — Sancti in patria existentes per suas orationes juvare possunt animas purgantes; licet enim fortasse nequeant obtinere relaxationem poenae directe per impetrationem, tamen possunt saltem obtinere ut opera satisfactoria Christi vel

---

(1) « Triplex est hominis bonum. *Primum* quidem est bonum animae, quod Deo offertur interiori quodam sacrificio per devotionem et orationem, et alios huiusmodi interiores actus; et hoc est principale sacrificium, *Secundum* est bonum corporis, quod Deo quodammodo offertur per martyrium et abstinenciam seu continentiam, *Tertium* est bonum exteriorum rerum de quo sacrificium offertur Deo; directe quidem, quando immediate res nostras Deo offerimus; mediate autem, quando eas communicamus proximis propter Deum » (2-2, q. LXXXV a. III. ad 2.^m) « oblatio autem sacrificii fit ad aliquid significandum. Significat autem sacrificium quod *offertur exterius* interius spirituale sacrificium quo anima seipsam offert Deo » (l. c. a. II, c.). Anima vero seipsam offert Deo, bona sua ei submittendo « sed hoc quod ea (*bona animae*) submittimus Deo... hoc fit per orationem » (P. III qu. XV, a. III c.).

propria vel aliorum sanctorum superabundantia in via peracta animabus illis a Dei clementia applicentur; vel etiam obtinere possunt ut plura opera fidelium in via existentium a Deo acceptentur ad suffragium illarum animarum imo ut plura opera ab illis fiant, in earum suffragium. Unde Ecclesia in publicis orationibus defunctorum, sanctorum opem et intercessionem implorat dicens: « *Subvenite Sancti Dei occurrите angeli. Et in collecta pro mortuis dicit: Qui ex hoc saeculo transierunt B. Maria semper virgine intercedente cum omnibus sanctis tuis ad perpetuae beatitudinis consortium pervenire concedas.*

§32. **Suffragia per peccatores facta.** — Suffragia per peccatores facta non semper valent, sed quandoque valent quandoque non valent; semper tamen magis valent si fiant per eos qui in gratia constituti Deo sunt grati. Opera quae fiunt in suffragium animarum per peccatores tunc valent quando per eos fiunt quasi per instrumenta alicujus principalis agentis; uti sacrificium missae cujus principale offerens est Christus et suffragia a sacerdotibus facta nomine Ecclesiae, uti exequiae; sicut etiam opera puta eleemosynae quae fiunt a servis ex mandato dominorum charitatem habentium valent ex opere operato, licet non habeant valorem ex opere operantis scilicet peccatoris. Ratio est quia, ut ait Angelicus, « opus instrumenti est magis principalis agentis. Unde quamvis ille qui agit ut instrumentum alterius non sit in statu merendi, actio tamen ejus potest esse meritoria ratione principalis agentis; sicut si servus in peccato existens quodcumque opus misericordiae facit ex praecepto Domini sui charitatem habentis ». Unde concludit Angelicus « si quis in charitate decedens praecipiat sibi suffragia fieri, vel alius praecipiat charitatem habens, illa suffragia valent defuncto, quamvis illi, per quos fiunt in peccato existant. Magis tamen valerent si essent in charitate; quia tunc ex duobus partibus opera illa meritoria essent ». (Suppl. qu. LXXI a. III).

833. **Effectus suffragiorum ejus qui disponit suffragia fieri.** — Moriens qui disponit aliqua suffragia sibi fieri praemium suffragiorum plene consequitur ante etiam quam fiant quantum ad efficaciam suffragii quae erat ex opere operantis principalis agentis (idest disponentis), sed quantum ad efficaciam suffragiorum quae est ex opere operato seu ex opere operantis exequentis non consequitur fructum antequam suffragia fiant; unde si prius contingat ipsum a poena purgari, quantum ad hoc fraudabitur fructu suffragiorum. Idem dicendum est de illo qui disponit ut fiant suffragia (puta qui dat eleemosynam ad celebrationem missae alicui sacerdoti) pro defuncto, hic enim statim percipit suffragium disponentis, quantum est ex opere operantis; sed suffragium operis ex ipsa executione. (Cf. S. Th. I. c. a. VI ad 4.^m).

834. **Cultus exequiarum defunctis prodest.** — S. Augustinus ait: « Ista omnia idest curatio funeris, conditio sepulturae, pompa exequiarum magis sunt vivorum solatia quam subsidia mortuorum » (1). Sed haec verba S. Augustini intelligenda sunt quoad ipsum opus, seu ut dicitur ex opere operato, directe respectu mortuorum; non autem ex opere operante. Unde prosunt vivis et prosunt mortuis diversimode tamen. Prosunt vivis inquantum adstruitur resurrectionis fides ex qua solatium capiunt, prosunt mortuis quatenus vivi ex iis convocantur et ad orandum pro defunctis excitantur, vel etiam inquantum ex sumptibus sepulturae vel pauperes fructum capiunt, vel ecclesia decoratur, sic enim sepultura inter coeteras eleemosynas computatur. Insuper ipsa sepultura in bonum defuncti vergit ex opere operantis quatenus defunctus qui in loco sacro tumulatur, sub patrocinio alicujus sancti praecipue ex propria electione committitur, cujus praecibus per hoc credendus est adiuvari, et etiam patrocinio eorum

---

(1) *De cura pro mortuis*, n. 4.

qui loco sancto deserviunt vel etiam fidelium qui ad locum huiusmodi advenientes frequentius et specialius pro tumulatis orant. Denique omnia quae occasione exequiarum vel sepulturae in Dei reverentiam fiunt ex hoc ipso in emolumentum defuncti vergunt (Cf. S. Th. l. c. a. XI et Gotti l. c. dub. III).

835. **Animae in Purgatorio detentae orant pro vivis.** — Quamvis nihil ecclesia statuerit circa orationem animarum purgantium pro vivis, tamen nunc communiter retinetur eas vere orare pro vivis, quae doctrina omnino retinenda est. Neque contrarium docet S. Thomas cum dicit: « Illi qui sunt in Purgatorio etsi sint superiores nobis propter impeccabilitatem sunt tamen inferiores quantum ad poenas quas patiuntur. Et secundum hoc non sunt in statu orandi sed magis ut oretur pro eis » (1). Aliud enim est non esse in statu orandi, aliud est non orare. Si quis enim, ait Doctissimus Sylvius, detineatur captivus non hostili, sed amico vel etiam paterno affectu, hoc ipso quod detinetur captivus non est in statu orandi, et tamen potest orare tum pro se tum pro aliis etiam cum fiducia impetrandi si noverit benevolum affectum ejus per quem detinetur. Animae vero in Purgatorio detentae sciunt paternum ac benevolum Dei affectum tum erga seipsas tum erga alios; nihil ergo vetat, licet sint magis in statu ut oretur pro eis quam in statu orandi, quominus et pro se orent et pro nobis (2).

---

(1) 2-2 qu. LXXXIII a. XI ad 3^m.

(2) Cf. Sylvium Suppl. super qu. LXXI. a. 6 et Gotti l. c. qu. IV dub. II. n. 31.

CAPUT LXXX.

De existentia Inferni.

(S. Th., l. c., qu. LXIX et qu. XCVII cum Comm. SYLVII, —
Cf. GOTTI, l. c. qu. VII, IUNGMAN l. c. III; PALMIERI l. c. § 55 et seqq.)

836. **Quid intelligitur nomine Inferni.** — Infernus variis nominibus in Scripturis Sacris appellatur, dicitur enim a Domino (Matth. V, 30 et 28) *Gehenna*, vel (ib. VII, 13) *Perditio*; dicitur (ib. XXV, 41) *Ignis aeternus*: item (ib. XXV, 46) vocatur *supplicium aeternum*. — Intelligitur autem nomine Inferni locus quidam inferior, vel status tormentorum ad quem damnantur et coniiciuntur a divina iustitia qui peccant lethaliter et in peccato usque ad finem vitae permanent.

837. **Quaestio solvenda.** — In praesenti quaestio solvenda proponitur de existentia Inferni et de aeternitate poenarum quibus afficiuntur in Inferno existentes. Sed haec quaestio, licet duplex sit, tamen ut una considerari potest, nam simpliciter quaeri potest an existat locus inferior, vel *status* poenarum aeternarum ad quem condemnentur peccantes letaliter et in peccato manentes usque ad finem vitae.

838. **Errorres.** — Athei, rationalistae et Pantheistae negantes animae immortalitatem negant etiam existentiam Inferni et poenarum cum altera vita. Inter antiquos Inferni osiores recensentur etiam Sadducaeï (1), item Gnostici, Eunomiani, Albanenses, ut testatur S. Antoninus (2). Alii vero sunt qui admittunt poenas inferni in altera vita, sed negant aeternitatem; cujus erroris adsertor primus dicitur

---

(1) Cf. Josephum Flav. De bello Ind. l. II, c. VIII.

(2) IV, tit. XI, c. VII.

fuisse Origenes; hujus sequaces dicti sunt Origenistae. Recentioribus temporibus Protestantes non pauci, ut Unitarii, Sociniani etc. hunc errorem Origenistarum renovarunt. Tandem fuerunt quidam, ut Nestoriani, Iacobitae, adserentes animas in peccato decedentes poenis Inferni dignas, non statim, sed post diem universalis iudicii in Infernum detrudi; nunc vero juxta Anabaptistas in aliquo loco medio quasi in statu somni sopitas delitescere.

§39. **Conclusio I.** — *Existit Infernus ad quem animae in peccato letali decedentes detruduntur et poenis affliguntur; 2.º hae poenae aeternae sunt; 3.º eisque animae praedictae statim separatae a corpore cruciantur.* — Haec conclusio quoad triplicem suam partem est doctrina catholica divina revelatione contenta, et quidem quoad 1.^{am} et 3.^{am} partem patet ex definitione Benedicti, dicitur enim (Const. dogm. *Benedictus Deus*): « Definimus insuper quod, secundum Dei ordinationem communem, animae decedentium in actuali peccato mortali mox post mortem suam ad Inferna descendunt, ubi poenis infernalibus cruciantur ». Patet etiam ex Conc. Florentino definiente: « illorum animas qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in Infernum descendere, poenis tamen disparibus puniendas ».

Prob. 1.^a pars, 1.º ex Sacra Scriptura; dicitur enim (Eccl. XXI, 10-11): Stuppa collecta synagoga peccantium et consummatio illorum flamma ignis. Via peccantium complantata lapidibus et in fine illorum inferi et tenebrae et poenae. Et Dominus (Matth. III, 10) ait: Omnis ergo arbor quae non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur; et (ib. c. V 22, dicit): Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennae ignis: et (ib. 29): Expedi tibi ut pereat unum membrorum tuorum quam totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis. Hoc ipsum Dominus pluries repetit (cf. Matth. X, 28, et XVIII, 8); et (ib. XIII, 41) dicit: Mittet Filius hominis angelos suos et colligent de regno ejus omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem et mittent eos

in caminum ignis; ibi erit fletus et stridor dentium. Similia referuntur a Marco (IX, 92); et a Luca (XII, 5). Apost. Paulus (II. Thess. I, 9) ait: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis.* Et (Apoc. XX, 15): *Timidis autem, et incredulis et execratis et homicidis et fornicatoribus... pars illorum erit in stagno ardenti, igne et sulphure, quod est mors secunda.*

2.º *Prob. ex Patribus.* S. Ignatius M. (Ad Eph. n. 16) ait: « Familiarum perturbatores regnum Dei non haereditabunt. Si autem ii, qui secundum carnem haec operati sunt, morte sunt affecti, quanto magis si quis fidem Dei prava doctrina corrumpat, pro qua Jesus Christus crucifixus est? Talis inquinatus factus in ignem inextinguibilem ibit, similiter et qui audit ipsum ». — S. Justinus M. (Apol. I, n. XXI) ait: « Nos autem immortalitatem eos consequi solos dicimus, qui Deum vitae sanctitate et virtute propius contingunt; qui autem improbe vivunt nec immutantur, eos igne aeterno credimus puniri ». Et (n. XXVIII) de Diabolo dicit: « Hunc Christus praemonstravit cum ipsius exercitu et assectantibus in ignem missum iri, ut in infinitum aevum excrucientur ».

3.º *Prob. ratione:* Rector societatis insipienter societatem administraret si non statueret et non retribueret congruentia praemia bene agentibus et congruentes poenas male agentibus, et quidem diversimode juxta diversitatem bonorum operum (loquendo de praemiis) et juxta diversitatem malorum operum (loquendo de poenis). Atqui Deus est praecipuus rector et administrator societatis humanae et quidem sapientissime eam administrat. Ergo dicendum est Deum non solum praemia bonis operibus, sed etiam poenas malis operibus statuuisse et conferre, et quidem secundum justitiae rationem. Atqui in praesenti vita neque justi pro bonis operibus semper praemia suscipiunt, neque mali poenas debitas luunt, praecipue pro omnibus delictis, imo saepe contingit quod impii magis prospere vivant quam boni. Ergo dicendum est omnino quod in altera vita animae in peccato

mortali decedentes ad condignas poenas luendas detrudantur in aliquo loco qui infernus apte dici poterit, utpote locus vel status tormentorum pro anima quae punitur.

Confirmatur ex eo quod Deus non potest se habere indifferenter ad bona et mala opera, praec ipuecum sit justus iudex.

Prob. 2.^a pars, quae licet probata maneat ex dictis in praecedenti conclusione, praecipue ex iis quae ex Patribus attulimus, tamen potest cum ipsa 1.^a parte confirmari. Imprimis affertur illud (Isa. LXVI, 24, seq.): *Videbunt cadavera vivorum, qui praecaricati sunt in me; vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.* Quae verba Christus poenis Inferni aptat (Marc. IX, 43-47). Insuper Dominus ait (Matth. XXV, 31-41): *Cum venerit Filius hominis... dicet his qui a sinistris erunt: Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus*, et addit (ib. v. 46): *Et ibunt hi in supplicium aeternum; justi autem in vitam aeternam.* Quibus verbis ultimis patet Dominum in eodem sensu sumere aeternum, pro justis et pro injustis; vita autem justorum finem non habebit (cf. n. 785). Ergo neque supplicium malorum. Apposite S. Augustinus super illa verba: « Si utrumque aeternum, ait, profecto aut utrumque cum fine diuturnum, aut utrumque sine fine perpetuum debet intelligi. Par pari enim relata sunt, hinc supplicium aeternum, inde vita aeterna. Dicere autem in hoc uno eodemque sensu: vita aeterna sine fine erit, supplicium aeternum finem habebit, multum absurdum est. Unde quia vita aeterna Sanctorum sine fine erit, supplicium quoque aeternum, quibus erit, finem procul dubio non habebit ». Item Dominus (Marc. IX, 42-43) ait: *Et si scandalalizaverit te manus tua, abscinde illam: bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem. Ubi vermis eorum non moritur et ignis non extinguitur.* Quibus verbis iterum vitam aeternam, idest sine fine, contrapponit igni inextinguibili; qui ignis in Matth. (XVIII, 8) vocatur aeternus,

idest sine fine, secus non posset dici inextinguibilis, et non solum in se consideratus, sed prout affligit eos qui in ipsum projiciuntur, ad hoc enim inextinguibilis dicitur et aeternus, ut poenarum duratio innuatur, quia scilicet, sicut declarant praecedentia verba, idest *eorum vermis non moritur*; quae de coeterno sola probant intentum. Cf. etiam Apost. II, Thess. I, 7 seq.; et Apoc. XX, 9-10 ubi dicitur quod : « *Diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestia et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in saecula saeculorum*. Videlicet sine fine, ut patet etiam ex aliis locis parallelis (cf. I, 6 et 18; X, 6; XV, 7; et alibi passim.).

Prob. 2.º ex patribus : S. Cyprianus (lib. ad Demetriad.) ait : « Cremabit addictos ardens semper gehenna, et vivacibus flammis vorax poena; nec erit unde habere tormenta vel requiem possint aliquando vel finem ». — S. Joan. Chrysost. (Hom. III in Thess. n. 1) dicit de gehenna « quod non sit temporanea audi Paulum nunc dicentem de iis qui Deum non norunt, neque credunt Evangelio quod poenas dabunt, exitium aeternum. Quod autem est aeternum, quomodo temporale ? » — S. Hieronymus (in caput LXVI Isa.) ait : « Diaboli et omnium impiorum qui dixerunt in corde suo : non est Deus, credimus aeterna tormenta ». — S. Augustinus (de Civ. Dei l. XXI, c. XXIV, n. 4) dicit : « Eos qui putant *minaciter* potius quam veraciter dictum : Discedite a me maledicti in ignem aeternum; et : Ibunt justi in supplicium aeternum, et : Cruciabuntur in saecula saeculorum; et : Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur, et coetera hujusmodi non tam ego quam ipsa Scriptura Divina planissime ac plenissime redarguit et refellit ».

3.º Prob. ex doctrina Ecclesiae : In symbolo S. Athanasio tributo dicitur : « Qui bona egerunt ibunt in vitam aeternam, qui vero mala in ignem aeternum ». Insuper damnarunt Origenistarum doctrinam in hac materia varia Concilia videlicet : Conc. V Generale can. I. et VII

act VII: item Conc. Lat. IV. cap. « Firmiter ». Conc. Florentinum retulimus supra, sicut et definitionem Benedicti (Cf. etiam Trid. Sess. VI, can. XXV; et Sess. XIV can. V).

4.º *Prob.* ratione: Condignitas et exigentia poenae aeternae est in eo qui peccat letaliter 1.º quidem, quia qui in peccatum mortale labitur propria voluntate agens contra ipsum Deum, se ponit in statu a quo erui non potest nisi divinitus ex speciali misericordia adiutus ad quam Deus non tenetur, tum quia Deus homini nihil debet, praecipue voluntarie abiicienti dona sua, tum quia peccando homo ipsum Deum offendit. Unde ex hoc ipso quod vult peccare, consequenter vult in peccato manere perpetuo; 2.º quia ex hoc ipso quod mortaliter peccat finem suum in creatura constituit: et quia ad finem vitae tota vita ordinatur, ideo ex hoc ipso totam vitam suam ordinat ad illud peccatum, et vellet perpetuo in peccato manere si hoc sibi esset impune: 3.º quia peccatum mortale est contra Deum qui infinitus est inquantum habet rationem ultimi finis, unde habet gravitatem et malitiam quodammodo infinitam. Et ideo debetur peccanti poena infinita. Unde, cum non possit esse poena infinita per intensionem, quia creatura non est capax, requiritur quod sit saltem duratione infinita; 4.º quia culpa ex sui natura manet in aeternum, cum culpa non possit remitti sine gratia, quam homo non potest post mortem acquirere; nec debet poena cessare, quamdiu culpa manet.

5.º *Prob.* alia ratione: Cum quaelibet res ad aliquem finem suum tendat, ex divina sapientia tum naturalia tum supernaturalia in finem convenientem ordinante, oportet ut cuilibet rei, praecipue nobilioribus, sit taxatus et determinatus modus et tempus quo ad finem illum perveniat, quo transacto, res amplius finem non consequitur; nam agere et ordinare sine determinatione insipientis est et contradictionem involvit. Atqui divina sapientia statuit ut homo consequatur finem voluntarie per conversionem ad ipsum.

Ergo si homo, adveniente fine temporis a divina sapientia statuti pro consecutione sui ultimi finis, ad finem ipsum propter peccatum non est conversus, finem suum non consequetur amplius; tunc igitur privabitur pro semper consecutione sui ultimi finis et remanebit a suo ultimo fine aversus, in qua privatione et aversione consistit poena aeterna. — Et quia tempus statutum a divina sapientia quod homo possit per merita se praeparare ad consecutionem sui ultimi finis est praesens vita (cf. vol. II. n. 656) ideo si moritur in peccato, juste ultimo fine suo remanebit semper privatus (cf. S. Th. c. g. l. III. cap. CXLIV).

Prob. 3.^a pars., quae tamen longiori probatione non indiget, cum possit considerari ut corollarium praecedentium probationum: nam iudicium particulare statim fit, anima a corpore separata, et ideo sententiam persentit suam et eo ipso remanet privata beatitudine. Unde sicut anima justa, si perfecte purgata, statim persentit praemium, ita injusta statim persentit poenam ex hoc ipso quod irremissibiliter non ordinatur in finem et statim persentit vermem ex peccato ipsam devorantem. Quod confirmatur etiam ex Domini parabola de Lazaro, qui in sinu Abrahae statim post mortem exceptus est, et dives in Inferno sepultus, ut habetur Lucae XVI, 22.

840. **Obj I.** — Culpa est temporalis. Ergo poena non debet esse aeterna.

Resp. 1.º quod poena non debet aequari culpa secundum quantitatem durationis; hoc enim valde absurdum est adserere, homicidium e. g. in instanti committi potest; poena autem unius instantis absurde infligeretur homicidae. 2.º Quamvis culpa sit actu temporalis, voluntate tamen est aeterna, et bonum cui opponitur est infinitum, ut patet ex dictis (S. Th. l. c. ad 1.^m — cf. etiam c. g. l. III, cap. CXLIV, arg. 3 et 4).

841. **Obj II.** — Quod impii in aeternum puniantur non est ad correctionem eorum nec aliorum, cum tunc non sint aliqui futuri qui per hoc corrigi possint. Ergo secundum justitiam non infertur pro peccatis poena aeterna.

Resp. quod poenae quae infliguntur his qui a civitatis societate non poenitus ejiciuntur, sunt ad correctionem eorum ordinatae; sed illae poenae per quas aliqui totaliter a civitatis societate exterminantur vel separantur, non sunt ad correctionem eorum. Possunt tamen esse ad correctionem et tranquillitatem aliorum qui in civitate remanent. Et ita damnatio aeterna impiorum est ad correctionem eorum qui nunc sunt in Ecclesia. Non enim poenae sunt ad correctionem solum quando infliguntur, sed etiam quando determinantur (Ibid. ad 3.^m).

842 **Obj III.** — Nulla utilitas accidere potest ex perpetuitate poenae. Ergo poena aeterna insipienter infertur.

Resp. negando antec. nam poenae aeternae sunt utiles ad duo: 1.º ad hoc quod in eis divina justitia censervetur, quae est accepta Deo propter seipsam; 2.º ad hoc sunt utiles ut de his electi gaudeant; non quidem inquantum malae sunt, sed quatenus in his justitiam Dei contemplantur; et quatenus se evasisse eas cognoscunt, magis etiam se esse debitores divinae gratiae cognoscunt vi cujus eas evaserunt (Ibid. ad 4.^m). 3.º illae poenae magnas et multas utilitates habuerunt et habent, quia per hoc quod a divina justitia statutae de facto infliguntur multa peccata homines evitant.

CAPUT LXXXI.

De natura seu indole poenarum Inferni

(S. TH. Suppl. qu. XCVII, cum Comm. SYLVII, Cf. GOTTI, l. c., IUNGMAN l. c. PALMIERI l. c.).

843. **Quaestio.** — Determinata existentia Inferni et aeternitate poenarum, consequens est ut aliquid de natura ipsarum edisseramus. Quaeritur ergo an solummodo consecutione ultimi finis priventur animae in Inferno existentes, vel etiam aliqua alia poena afficiantur per aliquid sci-

licet nocivum quasi vim in eas inferens. Insuper quaeritur etiam an puniantur per ignem verum qui naturam corpoream habeat, vel metaphorice intellectum.

844. **Sententiae.** — Quoad primum membrum quaestionis propositae omnes catholici consentiunt, admittentes utraque poena animas in inferno torqueri. Prima poena dicitur poena damni, quae scilicet in amissione summi boni consistit: altera poena sensus appellatur. — Sed quoad secundum membrum adest inter ipsos theologos aliqualis dissensus; quidam enim paucissimi theologi negant ignem torquentem inferni esse vere corporeum, alii autem dubitare videntur, ut Klee, Hettinger etc.

845. **Conclusio I.** — *Animae in Inferno poena damni et poena sensus affliguntur.* — Haec conclusio est certissima et evidenter sequitur ex testimoniis in praecedentibus adlatis, unde Innocentius III contra Waldenses (Lib. III. Decr. tit. 42, c. 3 *Majores*) declaravit: « Poena originalis peccati (*a fortiori peccati actualis*) est carentia visionis Dei, actualis vero poena peccati est gehennae perpetuus cruciatus ».

1.º *Prob.* ex Sacra Scriptura, quae excludit impios a regno Dei, quod vitam aeternam importat, quae in Dei visione et fruitione, hoc est in Dei, quod est summum bonum, possessione consistit. Hoc patet ex variis testimoniis, in quibus et de privatione regni Dei et de igne quo cruciantur reprobi est sermo. Unde (Matth. XIII, 41 et seq.) dicitur: *Mittet Filius hominis Angelos suos... et mittet eos (impios) in caminum ignis; ibi erit fletus et stridor dentium;* et (Luc. XII, 27): Deus reprobis ita loquitur: *Nescio vos unde sitis. Ibi erit fletus et stridor dentium, cum videritis Abraham et Isaac et Iacob, et omnes prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras:* et Apostolus (I, Cor. VI, 9) dicit: *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt?*

2.º *Prob.* ex Patribus. S. Joan. Chrys. (Hom. XXIII in Matth.) dicit: « Novi, quia plurimi pertimescunt gehennam. Ego tamen illius gloriae amissionem poenam multo graviolem esse dico, quam ipsius gehennae supplicium ».

Ubi per supplicium gehennae nonnisi poenam sensus intelligit S. Pater, nam distinguit a poena damni. Et prosequitur dicens: « Intolerabilis quidem res est gehenna; quis nesciat? et supplicium illud horribile. Tamen, si quis mille ponat gehennas, nihil tale dicturus est quale est ex beata illa gloria excidere, Christo exosum esse et audire ab illo: *Non novi vos* ». Et similiter loquitur S. Bernardus dicens (Epist. ad Thess.): « Ego multo durius tormentum esse assero, quam gehenna est, non assecutum esse tantam gloriam et illinc delapsum esse ».

3.º *Prob.* ratione quoad 1.^{am} partem: Poena damni in eo consistit quod homo non consequitur finem suum ultimum qui in Dei visione et fruitione consistit. Atqui animae in inferno detentae non consequuntur finem suum ultimum, quia neque Deum vident neque Deo fruuntur, nam homo non consequitur ultimum finem nisi voluntas ejus sit recte disposita et ad finem conversa; voluntas autem animae in inferno detentae non est recte disposita ad Deum ultimum finem neque ad Deum conversa, sed est ab eo aversa, utpote in statu peccati mortalis existens. Ergo anima in inferno poena damni affligitur.

Prob. quoad. 2.^{am} partem: Poena debet proportionabiliter culpaе respondere. In culpa autem non solum avertitur mens ab ultimo fine, sed etiam indebite convertitur in alia quasi in fines. Non solum ergo puniendus est qui peccat per hoc quod excludatur a fine, sed etiam ex hoc quod ex aliis rebus sentiat nocumentum. (S. Th. c. g. l. III. cap. CXLV). — Insuper qui est aversus ab ultimo fine per peccatum non timet ipsam poenam privationis consecutionis finis. Et ideo alia poena distincta est ei statuenda et infligenda, ut a peccato arceatur. (Ibid. arg. 2.^m).

846. **Conclusio II.** — *Animae in inferno detentae poena sensus puniuntur per verum et realem ignem.* — Haec conclusio nulla definitione dogmatica decisa est; sed exprimit doctrinam fere ab omnibus Patribus admissam et communiter inter theologos, imo et in universa Ecclesia re-

tentam. — Sed tamen non est putandum quod ignis ille per ligna foveatur. Unde S. Augustinus ait: « Qui ignis huiusmodi et in qua mundi vel rerum parte futurus sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui spiritus divinus ostendit ». (De Civ. Dei. l. XX, c. XVI).

Prob. conclusio 1.º ex innumeris locis Sacrae Scripturae cujus plura testimonia supra jam relata sunt (n. 839). Quae testimonia esse accipienda non metaphorice, sed proprie multipliciter colligitur: 1.º quia metaphoricae locutiones, praecipue saepe repetitae, aliis in locis sive directe sive indirecte explicantur in Sacra Scriptura, saltem per hoc quod proprietates quaedam rei metaphorice expressae, adsignantur proprie vel quasi proprie, ita ut appareat metaphorica locutio. Quod nunquam contingit in praesenti; imo semper proprietates vel ea quae proprie igni conveniunt, tribuuntur, ut patet legenti, unde exprimitur fumus, caminus, stagnum ardens, unde damnati, puta diabolus, dicuntur ibi relegari, comparantur fasciculis, paleae etc. Qui modi dicendi neque metaphorice tristitiae animae et poenis spiritualibus aptari possunt. 2.º Idem ignis adsignatur ordinatus ad corpora comburenda et animas vel diabolus; ignis autem ad corpora comburenda ordinatus non potest esse ignis spiritualiter acceptus, sed corporeus et materialis.

2.º *Prob. ex patribus*, qui fere omnes loquentes de igne quo damnati in Inferno torquentur adsignant proprietates quae igni corporeo conveniunt; et eundem ignem adsignant corpora et spiritum combusturum. S. Augustinus (De Civ. Dei, l. XXI, c. II) ait: « Quid igitur ostendam unde convincantur increduli, posse humana corpora animata atque viventia, non solum numquam morte dissolvi, sed in aeternorum quoque ignium durare tormentis? Nolumus enim hoc ad Omnipotentis nos referri potentiam, sed aliquo exemplo persuaderi sibi flagitant ». Et (c. VII) dicit: « Cur itaque facere non possit Deus ut resurgant corpora mortuorum, et igne aeterno crucientur corpora damnatorum, qui fecit mundum in coelo, in terra, in aera,

in aquis innumerabilibus miraculis plenum....? — » S. Gregorius Petro quaerenti qua ratione « credendum est, quia rem incorpoream ignis tenere possit? » respondet: « Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem, cum incorporeus sit spiritus, etiam corporeo igne tenetur? » (Lib. IV. Dial. c. 28).

Prob. 3.º auctoritate theologorum: — S. Thomas (Suppl. qu. XCVII, a. V. c. in fine) ait: « Quidquid dicatur de igne qui animas separatas cruciat, de igne tamen quo cruciabuntur corpora damnatorum post resurrectionem, oportet dicere quod sit corporeus »... Qualiter autem animae damnatorum ab igne isto corporeo puniantur, alias dictum est (qu. LXX, a. III) ». Bañez (in I. p. qu. LXIV, a. 4) ait: « Ignis inferni sensibilis est et corporeus. Haec conclusio adeo est certa, ut oppositum vel sit error, vel proximum errori ». Et Toletus (in I. p. qu. LXIV, a. IIL) dicit: « Ignis inferni est verus materialis et corporeus ignis. In hac conclusione omnes Doctores conveniunt et oppositum asserere esset error ». Suarez (De Angelis, l. VIII, c. XII, n. 9) hanc doctrinam vocat certam et catholicam sententiam. Et similiter loquuntur fere omnes theologi.

847. Gravitas poenarum Inferni. — Ex dictis sequitur gravissimas esse poenas inferni. S. Cyprianus de his poenis ita loquitur (Lib. de laude Martyr.): « Saeviens locus, cui gehenna nomen est, magno plangentium murmure et gemitu, et eructantibus flammis per horrendum spissae noctis caliginem saeva semper incendia camini fumantis expirat, globus ignium arctatus obstruitur et in varios poenae exitus relaxatur. Tunc saeviendi plurima genera... » — S. Joan. Chrys. ait (Hom. IX in Epist. II. ad Car. n. 4): « Pone, si ita lubet, ignem et ferrum et belluas ac si quid hic acerbius est: haec tamen pro tormentis illis ne umbrae quidem sunt... Annon hos littores conspicias, qui praefectis administram operam navant, quomodo trahant, quomodo vinciant, quomodo flagris afficiant quomodo latera perfodiant, quomodo secent? Atqui haec cuncta

merus ludus ac risus sunt, si cum illis suppliciis comparentur ». — Et S. Augustinus (De catech. rud. c. XXIV, n. 45) ait: « Nullus cruciatus poenarum temporalium potest sempiternis iniquorum cruciatibus comparari ».

848. Modus quo ignis in animas separatas et in alios spiritus agere potest eos affligendo. — Quoad modum quo substantiae spirituales patiuntur ab igne corporeo non sic aestimandum est quod pati possint, quod earum natura corrumpatur per ignem vel alteretur, aut qualitercumque aliter transmutetur, sicut nunc nostra corpora corruptibilia patiuntur ab igne. Neque etiam dici potest quod patiantur ab igne corporeo afflictionem ratione alicujus contrarietatis, sicut corpora post resurrectionem patientur, quia substantiae incorporeae organa sensuum non habent, neque potentiis sensitivis utuntur. Patiuntur igitur substantiae incorporeae ab igne corporeo per modum alligationis cujusdam. Alligantur autem igni corporeo spiritus damnati virtute divina; et hoc ipsum est eis in afflictionem quod sciunt se rebus infimis alligari in poenam (cf. c. g. l. IV, c. XCI). Nam ignis ex natura sua habet quod spiritus incorporeus ei conjungi possit ut loco locatum; sed inquantum est instrumentum divinae justitiae, habet ut ipsum quodammodo retineat alligatum: hoc enim superadditur igni corporeo inquantum instrumentum est divinae justitiae vindicanti, quod sic detinet spiritum; et ita efficitur ei poenalis, retardans eum ab executione propriae voluntatis, ne scilicet possit operari ubi vult et secundum quod vult (S. Th., Suppl. q. LXX, a III, c.).

849. Poenarum diversitas in Inferno. — Animae in Inferno existentes non eodem modo punientur, sed magis vel minus juxta plura vel pauciora, sicut etiam juxta graviora vel minus gravia peccata; unde Apost. (Rom. II, 6) ait: *Reddet unicuique juxta opera sua*, et (Apoc. XVIII, 7) dicitur: *Quantum in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum*. Patet etiam ex illo Domini (Matth. XI, 23): *Amen dico vobis; Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii*

quam vobis (cf. etiam Sap. VI, 6. (Unde S. Augustinus (cont. Donatistas l. IV, c. XIX) dicit: « Dubitandum non est ipsas poenas quibus cruciabuntur qui regnum Dei non possidebunt pro diversitate criminum esse diversas et alias aliis acriores, ut in ipso regno aeterno pro disparibus ponderibus peccatorum sint disparia tormenta poenarum. Neque enim frustra ipse Dominus dicit: *Tolerabilius erit Sodomis* etc. ». Ipsa autem ratio majoris vel minoris poenae ex parte peccatoris erit ipsum peccatum, prout scilicet juxta suam gravitatem vel multipliciter erit major vel minor ratio amissionis incommutabilis boni, idest Dei; ex parte autem punientis erit ipsa justitia divina, quae etiam utitur igni tanquam instrumento majorem vel minorem efficaciam ei communicans.

850. **Temperamentum poenarum Inferni.** — Quoad temperamentum seu diminutionem poenae in damnatis nullum esse communiter docent theologi, et est omnino retinendum quoad poenam essentialem, uti ajunt, quae scilicet respicit peccata mortalia nunquam remissa; quia in Inferno tandiu durat poena quamdiu durat culpa, hoc justitia exigente. At, si fiat sermo de poenis quae debentur peccatis venialibus, quidam putant usque ad certum tempus perdurare et non amplius; sed alii theologi negant. At poenam pro peccatis mortalibus jam remissis protendi solum usque ad determinatum tempus fere communis sententia est. (Cf. IV. dist. XLV, qu. II, a. II).

851. **Status voluntatis damnatorum.** — I. In damnatis remanet voluntas naturalis; et *deliberativa*. Sed deliberativa, cum sit ex seipsis, inquantum in potestate ipsorum est inclinari in hoc et in illud secundum affectum, semper est mala, et hoc ideo quia sunt perfecte aversi ab ultimo fine rectae voluntatis. Unde etiam si aliquod bonum velint, non tamen bene volunt.

II. Et quia perfecta aversio ab ultimo fine important odium ad ipsum et ad ea quae in ipsum ordinantur, ideo

damnati odio habent ultimum finem, idest Deum, et omnia alia quae ad Deum ordinem dicunt.

III. Unde nihil mereri possunt; sed neque demereri, quia non sunt amplius in via, sed in termino sui status, in quo nullum meritum aut demeritum esse potest; nam meritum vel demeritum ordinantur ad aliquod bonum vel malum ulterius consequendum. In damnatis autem, hoc est post diem iudicii, erit ultima consummatio bonorum et malorum. Unde et bona voluntas in beatis non erit meritum, sed praemium; et mala voluntas non erit demeritum in damnatis, sed poena tantum. (Cf. S. Th., Suppl. qu. XCVIII).

CAPUT LXXXII.

De corporum mortuorum resurrectione

(S. Th. Suppl. qu. LXXV et seqq., cum Comm. SYLVII — Cf. GOTTI l. c. qu. III. IUNGMAN l. c. cap. II. a. II, PALMIERI l. c. 50).

852. **Ratio capitis.** — Hucusque consideravimus animam, tum in se post corporis corruptibilis separationem, tum quantum ad ea quae ratione suorum meritorum vel demeritorum conveniunt, sive in perpetuum sive ad aliquod tempus determinatum; nunc igitur remanet dicendum de anima in ordine ad ipsum corpus immortale reassumptum et incorruptibile, seu in ordine ad ipsam corporum resurrectionem de qua nunc agimus cum ejus annexis et connexis.

853. **Quid nomine resurrectionis intelligatur.** — Nomine resurrectionis in praesenti intelligimus ejusdem corporis reviviscentiam, quatenus scilicet post mortem corpus iterum ad vitam redit. Christus resurrectionem vocat *regenerationem*, dicens (Matth. XIX, 23): *In regeneratione, cum sederit Filius hominis* etc., et Apostolus *adoptionem* appellat (Rom. VIII, 23), ait enim: *Adoptionem Filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri* (1). Potest autem re-

---

(1) Cf. S. Aug. l. III, cont. Epist. Pelag. c. III.

surrectio considerari dupliciter: *active*, idest ex parte causae resuscitantis, et sic dicitur *resuscitatio* vel *excitatio*, et potest considerari *passive*, inquantum corpus vitam iterum suscipit quam amiserat, et sic magis proprie dicitur *resurrectio*.

854. **Haeretici.** — In Evangelio refertur Sadducaeos negasse resurrectionem (1). Hunc errorem etiam Samaritani retinuerunt (2). Multo magis negaverunt resurrectionem gentes quibus lumen revelationis non fulsit. Unde de praedicatione facta ab Apostolo Paulo in Areopago dicitur (Act. XVII, 32): *Cum audissent autem resurrectionem mortuorum* (praedicatam a Paulo), *quidam quidem irridebant, quidam vero dixerant: Audiemus te de hoc iterum*. Posterioribus temporibus multi negaverunt mortuorum resurrectionem; unde Arnobius (l. II, c. Gentiles) ait: Audetis ridere nos quod dicamus resurrectionem futuram; et Tertullianus scripsit librum de resurrectione carnis, ubi (c. II) plures osores resurrectionis, quos inter Marcionem, Valentinum, Basilidem etc., vocat novos Sadducaeos. S. Augustinus (de haer.) refert Simonianos, Valentinianos, Cerdonianos etc., resurrectionem negasse. Et similiter negaverunt Manichaei « et omnes haeticorum sectae, quae ponunt a diabolo corporalia esse creata vel formata, negant corporum resurrectionem » (3), quos inter Priscillianistae et Albigeneses merito recensentur. Temporibus posterioribus negaverunt Anabaptistae; negaverunt et negant nunc omnes naturalistae, positivistae et quotquot revelationem Dei supernaturalem reiiciunt. Alii partialem, idest impiorum resurrectionem negarunt, concedentes resurrectionem bonorum futuram.

855. **Conclusio.** — *Mortuorum resurrectio certissime est futura in novissimis diebus.* — Haec conclusio dogma fidei est; nam clarissime Sacrae Scripturae testimonium perhi-

---

(1) Matth. XXII, 23.

(2) Cf. Orig. in Matth. XXII; et S. Epiph. haer. IX.

(3) S. Th., Suppl. LXXV, a. I, c.

bent de mortuorum resurrectione ; et insuper habetur in symbolo Apostolorum, in quo dicitur : « Credo carnis resurrectionem ». Et in Conc. Nicaeno habetur : « Expecto resurrectionem mortuorum ». Et in Conc. Lateranensi IV (c. firmiter) assertitur : « Omnes cum suis propriis resurgent corporibus, quae nunc gestant. ut recipiant secundum opera sua, sive bona fuerint, sive mala ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura tam Veteris quam Novi Test. dicitur enim (Job. XIX, 25 seq): Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursus circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt et non alius ; resposita est haec spes mea in sinu meo. Quae verba non esse intelligenda de salute corporali in hac vita recuperanda, ut quidam resurrectionis adversarii putarunt, sed solum de resurrectione post mortem, manifestum est si ipsa verba vel leviter perpendantur. Nam Job loquitur (c. XVIII) de morte peccatoris pexima, et ait se mortem non timere, quia scit quod Redemptor enim ejus vivit, et quod ipse in novissimo die est surrecturus ; unde loquitur manifeste de Redemptore, de novissimo die, de resurrectione de terra ; non dixit de sterquilinio, sed de terra ; et quidem non cum simplici spe, sed cum certitudine. Insuper ipsemet Job nedum certitudinem de sua in praesenti vita prosperitate et salute corporali excludit, sed etiam spem : ait enim (c. VII, 16) : De speravi nequaquam ultra jam vivam ! Parce mihi, nihil enim sunt dies mei ; et (c. XVII, 1) : Spiritus meus attenuabitur ; dies mei breviabuntur, et solum mihi superest sepulchrum. Sed et renuit consolationem recipere ab Eliphaz per spem salutis recuperandae, ut patet (c. V, v. 18). Tandem haec verba Job de resurrectione carnis intellexerunt S. Cyprianus, S. Cyrillus Hieros., S. Augustinus, (De Civ. Dei l. XXII, c. XXIX) et S. Hieronymus (Ep. ad Paul. n. VIII) qui ait : « Resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius, vel cautius scripserit ». In Nov. Test. cla-

rissima habentur testimonia; Christus enim confirmat doctrinam Vet. Test. de resurrectione, dicens (Matth. XXII, 29 32): *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. In resurrectione enim neque nubent, neque nubentur. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est a Deo dicente vobis: Ergo sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium; et ait (Joan. V, 28-29): Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei. Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitae; qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii.* (Cf. etiam Joan. VI, 39, 55). Super quae verba S. Aug. ait (Tract. XIX in Joan. n. 17): « Iam vero et commemoratione monumentorum et expressione processioneis de monumentis aperte intelligimus corporum resurrectionem ». — Et Tertullianus ait (Lib. de resurr. carn. c. LXII): « Non dixit (Christus): erant angeli, ne homines negaret, sed tanquam angeli, ut homines conservaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit ». Apostolus Paulus pluribus in locis aperte loquitur de corporum mortuorum resurrectione, sed pulcherrima sunt quae habet in epist. I ad Cor. (c. XV, v. 12 et seq.); ait enim: *Si autem Christus praedicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo praedicatio nostra, inanis est et fides nostra. Invenimur autem et falsi testes Dei... si mortui non resurgunt... Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiae dormientium. Quoniam quidem per hominem mors et per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur; et infra (v. 51) subdit: Ecce mysterium vobis dico: Omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur... oportet enim corruptibile hoc (corpus) induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Et notetur quod Apostolus loquitur de omnibus (omnes) quia non solum iusti, sed etiam iniqui resur-

gent, ut ipsemet Apostolus explicite dicit (Act. XXIV, 15.
— Cf. I. Thess. IV, 12 seq; et Hebr. VI, 2).

2.º *Prob. ex Patribus* : S. Ignatius M. (Ep. ad Trallianos n. IX) ait : « Praeter immortalitatem animae, etiam corporum resurrectionem futuram credimus adeo ut dissoluta hominum corpora et instar seminum in terram resoluta, Dei jussu certo tempore resurgent et incorporationem induent ». — S. Polycarpus (Ep. ad Philipp.) scribit : « Qui detorserit eloquia Domini ad propria desideria et dixerit neque resurrectionem esse neque iudicium esse, hic primogenitus est Satanae ». — S. Irenaeus (Adv. haer, I. II, c. XXXIII, n. 5, al. c. LXII) dicit : « Adimpleto numero quem ipse (Deus) apud se definivit, omnes quicunque sunt descripti in vitam resurgent sua corpora et suas habentes animas et suos spiritus in quibus placuerunt Deo. Qui autem poena sunt digni, abibunt in eam et ipsi suas habentes animas et sua corpora ». — Alios Patres praetereo brevitatis gratia ; sed quidam jam relati sunt et quidam etiam afferentur in sequentibus.

3.º *Prob. ratione persuasiva* quam habet S. Thomas : Ostensum est supra (vol. I, n. 780) animas hominum immortales esse ; remanent igitur post corpora a corporibus absolutae. Manifestum est etiam ex his quae supra dicta sunt (vol. I, n. 787) quod anima corpori naturaliter unitur, est enim secundum suam essentiam corporis forma ; est igitur contra naturam anima absque corpore esse. Nihil autem quod est contra naturam potest esse perpetuum ; non igitur perpetuo erit anima absque corpore. Ergo animam iterum corpori uniri oportet, quod est resurgere. Addi potest naturale desiderium quod homini inest essendi semper, homo autem non est anima sola, quae tamen ex sua natura appetit corpori conjungi. Insuper hoc exigit perfecta ratio beatitudinis, ut anima corpori suo jungatur, quam beatitudinem aliter anima consequi nequit, quia anima a corpore separata est aliquo modo imperfecta sicut omnis pars extra suum totum existens, anima enim naturaliter

est pars humanae naturae. Et tandem quia non anima sola meruit apud Deum praemium beatitudinis recte agendo, et poenas malum perpetrando, conveniens est non quod anima sola, sed ipsemet homo praemium recipiat vel poenas luat. Atqui hoc non habetur nisi per resurrectionem. Ergo conveniens est ut homo resurgat. (Cf. c. g. l. IV. c. LXXIX).

856. **Quae habemus corpora resurrectura.** — Ex quibus patet etiam eadem corpora quae nunc in hac mortali vita habemus resurrectura. Et hoc tum ex verbis Job relatis, tum ex ultimis verbis Apostoli; sed insuper afferri potest et illud (Rom. VIII, II): *Qui suscitavit Jesum Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra*. Unde Tertullianus (l. c., c. LVI) ait: « Quam absurdum, quam vero et iniquum, utrumque autem quam Deo indignum, aliam substantiam operari, aliam mercede dispungi; ut haec quidem caro per martyria lanietur, alia vero coronetur; item e contrario haec quidem caro in spurcitiis volutetur, alia vero damnetur. Nonne praestat omnem semel fidem a spe resurrectionis abducere quam de gravitate atque justitia Dei ludere? Marcionem pro Valentino resuscitari?... Cur autem solius carnis demutatio excipitur, non et animae simul quae in omnibus praefuit carni? — Et S. Epiph. (in Ancorato c. LXXXVII) ait: « Minime justum est Dei iudicium, qui aut aliam carnem pro ea quae peccavit condemnet, aut aliud corpus ad coelestis patrimonii gloriam regnumque perducatur, quam illud ipsum quod jejuniis, vigiliis, insectationibus, Dei est causa conflictatum ». Unde et in professione fidei Michaeli Paleologo proposita dicitur: « Credimus etiam veram resurrectionem hujus carnis quam nunc gestamus. (Denz. 386. — Cf. etiam Conc. Later. supra relatum). Ad haec omnia accedit ratio ex dictis probans et confirmans: nam, ut ratiocinatur S. Thomas, resurrectio dici non potest nisi anima ad idem corpus redeat, quia resurrectio est iterataurrectio; ejusdem autem est surgere et cadere. Unde resurrectio magis respicit corpus quod post mortem cadit, quam

animam, quae post mortem vivit. Et ita si non est idem corpus quod anima resumit, nec dicetur resurrectio, sed magis novi corporis assumptio. (Suppl. qu. LXXIX, a. I, c.).

857. **Obj.** — Sunt quidam homines qui carnibus humanis vescuntur, ita ut materia unius hominis fiat materia alterius hominis. Si ergo in resurrectione anima quaelibet adsumet proprium corpus cui uniebatur sequitur quod corpus et materia eadem ad eandem animam pertinebit; et sic plures animae post resurrectionem erunt in uno corpore, quod est absurdum.

Resp. 1.º Ad identitatem corporis habendam non requiritur eadem materia omnino, sed idem corpus manet, mutata materia; nam, ut docent physici, curriculo plurium annorum transacto, tota materia in viventibus mutatur; at tamen ab omnibus conceditur idem corpus in eodem vivente remanere. Unde, si juxta has adserptiones scientiarum modernarum, non eadem materia omnino animae in resurrectione uniatur, non sequitur eidem corpori animam non uniri. Ratio est quia non est censendum quod anima uniatur corpori sicut motor unitur mobili, ut Platonici et Cartesiani posuerunt, quasi scilicet supponat corpus in sua essentia jam constitutum; sed retinendum est animam esse veram formam substantialem corporis cui unitur, et proinde per eam corpus intrinsece, essentialiter, specificè et quodammodo etiam individualiter constitui (cf. *Phil.* II, 28); unde corpus unitatem specificam et essentiam ab anima accipit et indirecte etiam unitatem numericam. Unde remanente eadem anima, licet materia mutetur, idem corpus in praesenti manet, et idem corpus habebitur in ipsa resurrectione, quanvis fortasse non habebitur eadem materia sed alia surrogabitur.

Resp. 2.º: Si autem ponatur aliquam materiam determinatam requiri quasi principium individuationis, tunc concedendum erit in hac hypothesis materiam quae est principium hujus individui esse omnino distinctam a materia quae est principium omnium aliorum individuorum, et per

hanc materiam non posse constitui nisi hoc individuum; et ideo per reassumptionem hujus materiae tantum, quae est propria uniuscujusque individui, sine confusione poterit haberi quodlibet individuum ab aliis omnino distinctum. Proinde facile erit divinae providentiae iterum propria et distincta individua omnia ad vitam revocare uniendo cuilibet animae propriam illam materiam quae est individuationis principium. Alia vero materia quae jugiter renovatur et non pertinet ad rationem individuationis poterit per aliam materiam virtute divina suppleri.

858. *Dotes corporis gloriosi adsignantur.* — Corpus quod in die resurrectionis uniatur animae gloriosae seu beatae, in virtute Christi resurget; unde dicitur quod (*Phil. III, 21*) *Christus reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae*; et (*v. 22*): *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur, unusquisque autem in suo ordine, primitiae Christus, deinde ii qui sunt Christi*; et (*v. 48*): *Qualis terrenus, tales et terreni, et qualis coelestis, tales et coelestes*. In unitum autem corpus, virtute divina Christi, animae gloriosae, gloria animae gloriosa redundat eique communicatur, anima enim corpus sibi totaliter subiecit redditque ipsum perfectissimum, et praeditum quatuor praecipuis dotibus, idest *subtilitate, claritate, impassibilitate et agilitate*. Quam doctrinam S. Thomas mirifice declarat deducens eam ex hoc quod anima humana est forma substantialis corporis humani; dicit enim: « Quia igitur anima beata in summo nobilitatis et virtutis erit, utpote rerum primo principio conjuncta, confert corpori sibi divinitus unito primo quidem esse substantiale nobilissimo modo, totaliter ipsum sub se continendo, unde *subtile* et spirituale erit (1), dabit etiam sibi qualitatem nobilissimam, scilicet gloriam *claritatis*; et propter virtutem animae a nullo agente in sua dispositione poterit transmutari, quod est ipsum *impassibile* esse; et

---

(1) « Spirituale dicitur quasi omnino spiritui subjectum ». Suppl. qu. LXXXIII, a. I.

quia obediet totaliter animae, ut instrumentum motori, *agile* reddetur. Erunt igitur hae quatuor conditiones corporum beatorum: *subtilitas, claritas, impassibilitas, agilitas*. Unde Apost. (I. ad Corinth. XV, 42) dicit: Corpus quod per mortem *seminatur in corruptione, surget in incorruptione*, quantum ad impassibilitatem: *seminatur in ignobilitate, surget in gloria*, quantum ad claritatem: *seminatur in infirmitate, surget in virtute*, quantum ad agilitatem: *seminatur corpus animale, surget corpus spirituale*, quantum ad subtilitatem » (Comp. theol. CLXVIII) (1).

CAPUT LXXXIII.

De Iudicio universali.

(S. Th., l. c. qu. LXXIX a. V; qu. XC. qu. IXXXVI, cum Comm. SYLVII, Cf. GOTTI, l. c. qu.; IUNGMAN, l. c. a. IV; PALMIEZI, l. c. § 66 seqq.).

859. **Haeretici.** — Sicut et aliorum dogmatum, ita etiam iudicii universalis osiores non defuerunt. Resensentur autem inter alios *Gnostici, Valentiniani, Proclianitae, Floriani, Cathari, Albigenses* etc. Inter recentiores autem recensentur rationalistae qui et quidquid revelationis et supernaturalitatis sapit negant et omnia, vel fere omnia dogmata.

860. **Conclusio.** — *Adveniet tempus quo homines a Deo solemniter, seu publice judicabuntur. Iudicium autem per hominem-Deum Christum fiet.* — Haec conclusio dogma fidei est; nam in symbolo Apostolorum dicitur: « Credo in Jesum Christum; qui venturus est judicare vivos et mortuos »; et in Conc. Nicaeno et Oecumeno dicitur quod Christus « sedet ad dexteram Patris, inde venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos ».

Prob. 1.º ex Sacra Scriptura. Plura sunt quae ex Vet. Testam. afferri possent (2), sed nos solum ex Nov. Testam.

(1) Cf. Catech. Rom. p. I. c. 12, qu. 11.

(2) Cf. psal. XCV. 12, seq.; et psal. XCVII, 9, seq.; Isa. XIII, 9, seq.; Daniel VII, 9, seq.; Joel. II, 1, seq., et v. 10, 30; Sophon. I, 14, seq.; Zach. XIV, 5; Malach. 1, seq.

mento afferimus brevitatis gratia. Christus (Matth. XVI, 27) ait: *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, et tunc reddet unicuique secundum opera ejus;* et (ib. c. XXV, 31): *Cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc, sedebit super sedem majestatis suae et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut Pastor segregat oves ab haedis et statuet oves quidem a dextris suis, haedos autem a sinistris.... Et ibunt hi in supplicium aeternum, justi autem in vitam aeternam.* Et Apostolus (II Cor. V, 10) dicit: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum* (1). Et Judas (14 seq.) ait: *Ecce venit Dominus in Sanctis millibus suis facere judicium contra omnes, et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum.* Tandem ne plura afferam, Joannes (Apoc. XX, 12) dicit: *Et vidi mortuos magnos, et pusillos stantes in conspectu throni et libri aperti sunt... et judicati sunt mortui ex his quae scripta sunt in libris secundum opera ipsorum.*

2.º *Prob. ex Patribus.* S. Polycarpum retulimus (n. 813). — S. Justinus M. (Apol. I. n. 53) ait: « Credimus Christum primogenitum aeterni Dei et aliquando ad universum genus humanum judicandum venturum esse ». — S. Augustinus loquitur pro omnibus dicens (De Civ. Dei, l. XX, c. XXX, n. 5): « Nullus vel negat vel dubitat per Jesum Christum tale quale istis sacris litteris praenunciatur futurum esse novissimum judicium, nisi qui eisdem litteris, nescio qua incredibili animositate, seu caecitate non credit.... In illo itaque judicio vel circa illud judicium has res didicimus; esse venturos Eliam Thesbitem, fidem Judaeorum, antichristum persecuturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumque direptionem, mundi conflagrationem ejusdemque renovationem ».

---

(1) Cf. Rom. XIV, 10, seq.

3.º *Prob. ex doctrina Ecclesiae* cujus quaedam jam supra sub ipsa conclusione relata sunt. Nunc addimus illud Symboli Athanasiani: « Ad cujus (Christi) adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis et redditori sunt de factis propriis rationem »; et illud Conc. Toletani VI a. 638 (c. I. in prof. fidei): « Quem etiam venturum (Christum) expectamus, in fine saeculorum... redditorum justis proemia et impiis poenas ».

4.º *Prob. ratione convenientiae* triplici: 1.º quia iudicium particulare quod contingit statim post mortem respicit animam solam a corpore separatam, conveniens est ex ipsa iustitia quod totus homo iudicetur iudicio finali sortem totius hominis respiciente; oportet enim quod gloria quae per primum iudicium complete collata non fuerat, et poena quae complete inflicta non fuerat, in ultimo iudicio quod non fit nisi post resurrectionem, compleatur postquam iusti gloriam et iniqui poenas corporis et animae simul accipient; 2.º quia conveniens est quod fiat universalis et sollemnis separatio, omnibus patens, hominum, ut illi qui depressi et humiliati sunt injuste et praecipue ob iustitiae opera exaltentur, et illi qui mali existentes, bonum virtutis deprimentes vel non curantes, humilientur, ut boni appareant boni, cum bono quod est fructum bonorum operum, et mali cum malo. 3.º Ut appareat omnibus iustitia divina unicuique suum tribuens. Quamvis enim cuilibet homini ante iudicium erit certa notitia de sua damnatione vel praemio, non tamen omnibus omnium damnatio vel praemium innotescet. Unde iudicium necessarium erit (cf. S. Th., suppl. qu. LXXXVIII. a. I. c.). 4.^a ratio desumitur ex parte Christi, qui, ut dicit S. Augustinus (Enarr. in psal. VIII): « Veniet cum potestate magna iudicaturus, quia cum magna est humilitate iudicatus, ipse videbitur terribilis, qui visus est contemptibilis; demonstrabit potentiam, qui demonstravit patientiam. In cruce patientia erat, in iudicio erit potentia ».

861. **Judex et forma judicii.** — Judex, ut patet ex dictis, erit Christus verus Deus et verus homo, et quidem in forma humanitatis adveniet et judicabit juxta illud (Act. I. 11): *Hic Jesus qui assumptus est a vobis in coelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in coelum*; et (ib. X, 42): *Ipse est qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum*. Unde et ipsemet dicit (Matth. XXVIII, 18): *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra*. Ideo ut verus princeps et rex et Dominus omnium veniet cum magna solemnitate; quod ipsemet testatus est dicens (Matth. XVI, 27): *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui, cum Angelis suis et tunc reddet etc.* Proinde (ib. XXIV, 30): *Videbunt Filium hominis venientem in nubibus coeli cum virtute multa et majestate*. Quod rationabiliter contingent, quia ipse est Dominus noster non solum ratione creationis, quod ei competit secundum divinitatem, sed etiam ratione redemptionis, quod ei competit secundum humanam naturam. Unde (Rom. XIV, 9) dicitur: *In hoc Christus mortuus est et resurrexit, ut et vivorum et mortuorum dominetur*. (S. Th. 1. c. a. I.). — Et non solus Christus judicabit, sed etiam perfecti viri, juxta illud (Matth. XIX, 30): *Sedebitis et vos super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel* (cf. I Cor. VI, 2): judicabunt autem, ut explicat Angelicus (l. c. qu. LXXXIX, a. I. c.) « quia alios ducent in cognitionem divinae justitiae, ut sciant quid juste pro meritis eis debeatur; ut sie ipsa revelatio justitiae dicatur judicium ».

862. **Judicandi.** — Judicandi autem erunt omnes homines, ut patet ex dictis; imo et omnes Angeli; non tamen *judicio discussionis*, ut scilicet in eis discernatur bonum et malum; nam in bonis Angelis solum bonum, non autem malum erit; in malis autem, hoc est in demonibus, nulum bonum, sed solum malum invenitur. Judicabuntur autem *judicio retributionis* quidem, quoad praemium essenziale vel poenam essenziale; sed quoad praemium accidentale vel poenam, prout correspondet meritis bonis, vel malis

per Angelos procuratis. Boni enim Angeli magis gaudebunt de salute eorum quos ad meritum adduxerunt, et mali Angeli magis torquebuntur, multiplicata miseria eorum quos ad malum induxerunt (S. Th. I. c. a. VIII. c.).

863. **Modus, tempus et locus iudicii.** — Quoad modum iudicii dicimus quod probabilius non per locutionem vocalem fiet, ad hoc enim multum tempus requireretur, sed *mentaliter*; mens enim uniuscujusque illuminabitur circa propria et aliorum facta. — (S. Th. I. c. qu. LXXXVIII, a. II.). Et omnia etiam mala omnino patebunt, non solum impiorum, quod fiet ad eorum confusionem, sed, ut probabilior sententia docet, etiam justorum. Unde dicitur (Matth. X, 26): *Nihil est opertum quod non revelabitur et occultum quod non sciatur*. Ratio est quia secus gloriae Sanctorum manifestationi multum detraheretur, sicut etiam manifestationi misericordiae divinae: nam sic neque poenitentia Sanctorum innotesceret, neque patientia exercita per tribulationes quas sustinuerunt per eos qui fuerunt impii (I. c. qu. LXXXVII, a. II). — Tempus autem adventus Christi et finis mundi soli Deo notum est, juxta illud Christi (Marci XIII, 32): *De die illo vel hora nemo scit, nec Angeli in coelo, nec Filius, nisi Pater* (vol. II. n. 277). — Neque illa quae in Evangeliiis vel in Epistolis ponuntur ad ultimum adventum spectantia ad hoc possunt valere ut determinate tempus iudicii possit agnosci, quia illa pericula quae praenuntiantur nuntiantia vicinum Christi adventum, etiam a tempore primitiva Ecclesiae fuerunt, quandoque intensius, quandoque remissius. Unde et ipsi dies Apostolorum dicti sunt novissimi dies. Unde non potest determinari quantum tempus sit futurum, nec de mense, nec de anno, nec de centum, nec de mille annis, ut Aug. dicit (Epist. cit., cf. S. Th., I. c. qu. LXXXVIII, a. III. c.). — Quoad locum iudicii autem, ait Angelicus, « qualiter illud iudicium sit futurum et quomodo homines ad iudicium convenient non potest multum per certitudinem sciri. Tamen probabiliter potest colligi ex Scrip-

turis, quod circa locum montis Oliveti, descendet, Christus sicut et inde ascendit, ut idem esse ostendatur qui descendit et qui ascendit». Testimonia autem Sacrae Scripturae ex quibus probabiliter colligi potest sunt: 1.º illud (Joel. III, 2): *Congregabo omnes gentes et deducam eas in vallem Iosaphat et disceptabo cum eis; et (ib. v. 12): Consurgant et adscendant gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu.* Insuper Angeli in die ascensionis Domini dixerunt: *Hic Iesus qui assumptus est a vobis in coelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in coelum.* Tamen haec testimonia certitudinem omnimodam non habent; quia *vallis Iosaphat* juxta versionem Chaldaicam significat *vallem divisionis*. Ultimum vero testimonium non est necesse ut intelligatur de loco (l. c. a. IV).

864. **Epilogus eorum quae in tractatu de altera vita exposita sunt.** — In tractatu de altera vita actum est de quatuor novissimis idest de morte, de judicio, de inferno, de paradiso. Et quia pro multis animabus necessaria est purgatio in altera vita ideo etiam actum est de purgatorio quasi praeparatio ad beatitudinem. Quoad mortem dicitur imprimis quod certa est cunctis hominibus omnino, quorum nullus eam effugere potest, sicut etiam iudicium statim post mortem cunctis hominibus fit justissimum quo sors animae stabilitur. Animarum beatitudo autem in solo Deo consistit et per actum intellectus proprii adsequentur videntes Deum prout est in se immediate per essentiam ipsius. Hanc autem visionem habebunt animae justorum post mortem statim eo ipso quo plene purgatae erunt. Non tamen anima lumine suo naturali apta est ad Deum videndum sed fit apta per lumen superadditum quod lumen gloriae audit, licet non fiat apta ad Deum comprehendendum; sed ad eum videndum magis vel minus juxta mensuram luminis gloriae quod majoris vel minoris efficaciae erit juxta majora vel minora merita. Unde in beatitudine diversae mansiones habentur. Quilibet tamen Beatus videt omnia

quae in Deo continentur formaliter et necessario; non tamen beati vi status beatitudinis vident omnia quae Deus facere potest aut quae facit, sed nulli intellectui beato deest quin cognoscat in Verbo omnia quae ad se ipsum spectant. — De existentia Purgatorii dubitari nullo modo potest a catholico viro cum fidei dogma sit, sicut dubitari non potest de duplici poena idest damni et sensus, quae tamen inferni poena inferior dicenda est. Sed poenae animarum purgantium a nobis per suffragia, minui possunt quod contingere potest multiplici modo, sed praecipue per sanctum sacrificium, a sacerdote oblatum. Praeter Paradisum et Purgatorium existit etiam Infernus, tamen pro illis animabus quae in peccato letali decedunt ubi poena aeterna tum damni quam sensus plectuntur. Et quidem existentia Inferni importantis torment aeterna scilicet pro praedictis animabus dogma fidei est. Et quanvis poena alterna omnibus damnatis infligatur, tamen non omnibus secundum eandem intensitatem sed juxta demerita uniuscujusque.

In fine temporum resurrectionem mortuorum idest corporum quae ab animabus reabsumentur et iterum vivificabuntur, esse futuram dogma fidei est ut patet ex Sacra Scriptura ex PP. et ex Conciliis. Licet autem eadem corpora sint resurrectura tamen immutata resurgent omnino; erunt enim omnia immortalitate praedita imo corpora beatorum dotibus *subtilitatis, claritatis, impassibilitatis et agilitatis* donabuntur. Omnes autem homines publice et solemniter per Christum hominem-Deum judicabuntur.

865. **Epilogus totius theologiae.** — Epilogus totius theologiae dogmaticae specialis in hoc opere expositae haberi potest reapsumendo in generali quidem ea quae exposita sunt in 1.º vol. n. 3; in particulari vero colligendo epilogos uniuscujusque tractatus in unum.

I N D E X

PARS TERTIA

DE SACRAMENTIS ET DE ALTERA VITA TRACTATUS DE SACRAMENTIS IN GENERE

CAPUT I.

De Natura Sacramentorum

1. Ratio capitis — 2. Sacramenti variae acceptiones — 3. Nomen Sacramenti apud hæreticos — 4. Definitio Sacramenti traditur — 5. Explicatur definitio — 6. Requisita ad Sacramentum — 7. Corollarium — 8. Quaestio — 9. *Conclusio*. Ad habendum Sacramentum requiritur ut rebus verba adjungantur, ita ut res se habeant veluti materiam verba vero ut formam — 10. Observatio — 11. SS. Simultas formae et materiae — 12. Simultas diversae juxta diversitatem Sacramenti . . . . . Pag. 1-12

CAPUT II.

13. Ratio capitis — 14. Verba et res materialiter et formaliter considerari possunt — 15. Verba et res constituunt Sacramentum formaliter considerata — 16. Determinatio immediata et mediata rerum et verborum in genere et in specie — 17. *Conclusio*. Res et verba fuerunt in Sacramentis Novae legis a Christo Domino determinata — 18. Observatio — 19. Mutatio materiae duplex, substantialis et

accidentalis — 20. Materia dubia — 21. Mutatio formae etiam duplex, idest substantialis et accidentalis — 22. Sex modi mutationis sive substantialis sive accidentalis — 23. Primus modus mutationis — 24. Secundus modus mutationis — 25. Tertius modus mutationis — 26. Quartus modus mutationis — 27. Quintus modus mutationis — 28. Sextus modus mutationis — 29. Regula generalis — 30. Observatio quoad mutationem accidentalem . . . » 12-19

CAPUT III.

De necessitate Sacramentorum

31. Quaestiones — 32. Advertenda — 33. *Conclusio I.* Sacramenta sunt necessaria necessitate convenientiae, sive ad melius esse, ad humanam salutem — 34. Objectio — 35. *Conclusio I.* Sacramenta in statu innocentiae non fuerunt necessaria necessitate convenientiae — 36. Corollarium — 37. Advertenda ante responsionem ad 3.um quaesitum — 38. Punctum quaestionis in tertio quaesito — 39. *Conclusio III.* Ante Christum necesse fuit quaedam Sacramenta institui — 40. Tamen Sacramenta fuerunt magis necessaria a Moyse usque ad Christam quam ante — 41. Observatio — 42. Quedam Sacramenta novae legis habuerunt in veteri lege Sacramenta figuralia sibi correspondentia — 43. Determinatio sensus quarti quaesiti in quaestione propositi — 44. Haereses — 55. Advertenda — 46. *Conclusio.* Convenientilissimum fuit ut instituerentur in nova lege Sacramenta a veteribus distincta — 47. Objectio I — 48. Objectio II . . . » 19-29

CAPUT IV.

De causalitate et effectu Sacramentorum

49. Ratio capitis — 50. Quid et quotnuplex causa — 51. Quid est conferre gratiam ex opere operantis et ex opere operato — 52. Quaestio determinanda — 53. Haeretici quid senserint — 54. *Conclusio.* Sacramenta novae legis

gratiam conferunt sive causant ex opere operato — 55. Modernistarum error et refutatio — 56. Objectio I — 57. Objectio II — 58. Objectio III — 59. Objectio IV — 60. Objectio V — 61. Objectio VI — 62. Objectio VII » 29-38

CAPUT V.

Sequitur de effectu seu de causalitate Sacramentorum

63. Quaestio — 64. *Conclusio I.* Sacramenta mortuorum, idest baptismus et poenitentia, causant per se primam gratiam; Sacramenta vero reliqua quae dicuntur vivorum causant per se gratiam secundam — 65. *Conclusio II.* Aliquando et per accidens Sacramenta mortuorum secundam gratiam conferunt: et Sacramenta vivorum primam — 66. Quaestio secunda — 67. *Conclusio I.* Gratia Sacramentalis addit aliquid super gratiam gratum facientem, idest super gratiam donorum et virtutum — 68. *Conclusio II.* Gratia Sacramentalis non distinguitur a gratia sanctificante virtutum et donorum sicut habitus ab habitu; neque est auxilium solum transiens, sed est specialis vigor gratiae sanctificanti communiter dictae superadditus cum jure et exigentia ad actuale auxilium obtinendum suo tempore » 38-42

CAPUT VI.

De modo quo Sacramenta gratiam causant

69. Quaestio — 70. Explicatio causae instrumentalis moralis et causae instrumentalis physicae — 71. Actio praevia instrumenti physici duplex — 72. Causa instrumentalis physica duplex — 73. Sententiae — 74. *Conclusio I.* Sacramenta novae legis sunt causae instrumentales physicae gratiae — 75. *Conclusio II.* Sacramenta Ecclesiae specialiter habent virtutem ex passione Christi — 76. Objectio I contra 1^m concl. — 77. Obj. II — 78. Obj. III — 79. Obj. IV — 80. Illa vis quae est in Sacramentis debet dici intentionalis, realis et physica. . . . . » 42-48

CAPUT VII.

De iis quae requiruntur ex parte recipientis ad hoc
ut Sacramenta propriam causalitatem exercean

81. Quaestio — 82. *Conclusio I.* Ad suscipiendam primam gratiam in Sacramentis mortuorum requiritur ac sufficit in adultis dispositio quae sit saltem attritio supernaturalis actualis vel virtualis — 83. *Conclusio II.* Sacramenta specie distincta, abstrahendo a dispositione suscipientium, inaequalem gratiam conferunt — 84. *Conclusio III.* Idem specie Sacramentum, quamvis aequaliter dispositis aequalem gradum gratiae conferat, inaequaliter dispositis inaequalem confert. — 85. Quaeres — 86. *Conclusio.* Sacramenta veteris legis gratiam non causabant per aliquam virtutem eis inhaerentem — 87. Corollarium. . . . . » 49-52

CAPUT VIII.

De characteris existentia

88. Ratio capitis — 89. Definitio generica characteris — 90. Descriptio characteris Sacramentalis — 61. Quaestio — 92. *Conclusio I.* Quaedam Sacramenta Novae Legis characterem imprimunt — 93. *Conclusio II.* Tria tantum Sacramenta imprimunt characterem — 94. Obj. I — 95. Obj. II — 96. Obj. III — 97. Obj. IV. . . . . » 52-59

CAPUT IX.

De natura et subjecto characteris

98. Quaestio prima — 99. *Conclusio I.* Character est potentia, et ideo qualitas secundae speciei — 100. *Conclusio II.* Tamen character non per se sed reductive pertinet ad secundam speciem qualitatis — *Conclusio III.* Character est participatio Sacerdotii Christi — 152. Corollaria — 103. Quaestio altera — 104. *Conclusio I.* Character non subje-

ctatur immediate in essentia animae, sed in ejus potentia
— 105. *Conclusio II.* Character immediate subjectatur in
intellectu practico . . . . . » 59-62

CAPUT X.

De causa Sacramentorum instituyente

106. Ratio capitis — 107. Quaestio prima ; et expositio
variarum sententiarum — 108. *Conclusio.* Omnia Sacra-
menta novae legis fuerunt immediate a Christo Domino in-
stituta — 109. Observatio — 110. Quaeres — 111. Quaestio
altera — 112. Advertenda — 113. *Conclusio I.* Christus
puro homini non potuit communicare potestatem auctoritatis
quae ei competit secundum quod est Deus — 114. *Con-
clusio II.* Potestatem excellentiae, quae competit ei secun-
dum quod est homo potuit communicare puro homini » 63-69

CAPUT XI.

De causa ministeriali Sacramentorum

115. Duplex Sacramentorum minister — 116. Quaestio
prima — 117. *Conclusio I.* De lege ordinaria solus homo,
non autem Angelus est Sacramentorum minister — 117.
Conclusio II. Non omnes Christiani potestatem habent om-
nia Sacramenta administrandi — 119. Obj. — 120. Quaestio
secunda — 121. Errores — 122. *Conclusio I.* Ministri Ec-
clesiae etiamsi mali valide Sacramenta conficiunt sive con-
ferunt — 123. Obj. — 124. Mali illicite administrant Sa-
cramenta — 125. Observatio — 126. Quaestio tertia —
127. Sententiae — 128. *Conclusio.* Fides non requiritur ad
validitatem seu perfectionem Sacramenti — 129. Corol-
larium . . . . . » 69-80

CAPUT XII.

De intentione ministri seu administratione
Sacramentorum

130. Quaestio — 131. Haeretici — 132. Quid est in-
tentio et quotuplex — 133. Intentio est vel actualis, vel
virtualis, interpretativa, habitualis — 134. *Conclusio I.*

Ad validitatem Sacramenti in ministro necessaria est intentio — 135. Obj. I. — 136. Obj. II. — 137. Observatio — 138. Quaestio altera — 139. Intentio externa et intentio interna — 140. Punctum quaestionis — 141. Sententia Catharini et aliorum — 142. *Conclusio I.* Intentio pure externa ministri non sufficit ad validitatem Sacramenti — 143. Corollarium — 144. Observatio — 145. Verba afferuntur S. Thomae in favorem nostrae conclusionis . . . » 81-89

CAPUT XIII.

De numero Sacramentorum, ordine, dignitate et necessitate

146. Haeretici circa numerum Sacramentorum — 147. *Conclusio.* Sacramenta novae legis sunt Septem — 148. Obj. I — 149. Obj. II — 150. Ordo Sacramentorum — 151. Eucharistia est potissimum inter Sacramenta — 152. Sacramentorum necessitas — 153. Epilogus eorum quae in tractatu de sacramentis in genere exposita sunt . . . » 89-98

TRACTATUS DE BAPTISMO

CAPUT XIV.

De natura et institutione baptismi

154. Ratio capitis — 155. Definitio baptismatis — 156. Quaestio — 157. Sententiae theologorum — 158. *Conclusio.* Baptismus quantum ad ipsum Sacramentum fuit a Christo institutus ante suam passionem, idest quando in jordane baptizatus est, 2. necessitas (hoc est praeceptum) vero utendi hoc Sacramento indicta fuit hominibus post passionem et resurrectionem — 159. Obj. I — 160. Obj. II — 161. Obj. III . . . » 99-104

CAPUT XV.

De materia et forma baptismi

162. Duplex materia Sacramentorum — 163. *Conclusio*. Materia remota baptismi est aqua vera et naturalis, materia vero proxima est ipsa ablutio — 164. Quaestiones — 165. Praxis ecclesiae — 166. *Conclusio*. Ad validitatem baptismi non requiritur immersio, sed sufficit infusio aquae vel adpersio — 167. *Conclusio*. 1.º In qualibet aqua qualitercumque transmutata, dummodo non solvatur species aquae, potest fieri baptismus; 2.º si vero solvatur species aquae, non potest fieri baptismus — 168. Corollaria — 169. Aqua benedicta in baptismo solemni — 170. Quaestio. 171. Aeretici circa formam baptismi — 172. Sententia quorundam theologorum — 173. *Conclusio*. Ad validitatem baptismi praeter ablationem personae, requiritur ut ablutio fiat in nomine explicito cujuslibet personae divinae, idest in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti — 174. Corollaria . . . » 104-114

CAPUT XVI.

De triplici baptismo idest fluminis, flaminis, sanguinis

175. Triplex baptismus — 176. Quaestio prima — 177. *Conclusio*. Baptismus flaminis idest desiderii supplet effectum baptismi fluminis — 178. Votum implicitum baptismi ad salutem — 179. Quaestio secunda — 180. Advertenda — 181. *Conclusio I*. Baptismus sanguinis supplet baptismum fluminis seu aquae — 182. *Conclusio II*. Baptismus sanguinis non solum in adultis, sed etiam in parvulis baptismum aquae supplet — 183. *Conclusio III*. Baptismus sanguinis ex opere operato gratiam causat » 115-120

CAPUT XVII.

De Ministro Baptismi

184. Triplex minister in baptismo — 185. Quaestio — 186. *Conclusio I*. Ad diaconum, 1.º non pertinet quasi ex proprio officio tradere Sacramentum baptismi,

2.º pertinet tamen per delegationem tanquam ad ministrum extraordinarium — 187. *Conclusio II.* Sacerdos est minister ordinarius baptismi — 188. *Conclusio III.* Tamen sacerdos habet aliquam dependentiam ab episcopis in administratione hujus Sacramenti — 189. Haereticorum doctrina circa baptismum a laicis collatum — 190. *Conclusio.* Baptismus in casu necessitatis conferri potest a laico, non solum a viro, sed etiam a foemina, non solum a baptizato, sed etiam a non baptizato . . . » 121 127

CAPUT XVIII.

De subjecto baptismi

191. Ratio capitis — 192. Quaestio prima — 193. Duplex necessitas — 194. Haeretici necessitatem baptismi negantes — 195. *Conclusio.* Omnibus hominibus baptismus est necessarius ad salutem — 196. Obj. I — 197. Obj. II — 198. Sententia Cejetani et quorundam aliorum theologorum circa necessitatem baptismi — 199. Corollaria . . » 127-133

CAPUT XIX.

De iis quae praerequirantur in suscipiente
baptismum

200. Duplex confessio — 201. *Conclusio.* Confessio peccatorum exterior non requiritur ante baptismum — 202. Observatio — 203. Pro solutione difficultatum — 204. Quaestio — 205. Advertenda — 206. *Conclusio I.* Generaliter loquendo in adulto suscipiente Sacramentum baptismi requiritur intentio — 207. *Conclusio II.* Invalidus est baptismus cum adultus suscipiens repugnat ita ut nolit expresse. — 208. Obi. — 209. *Conclusio III.* Qui ex metu etiam gravi sinit ut baptizetur valide baptizatur — 210. *Conclusio IV.* Ad hoc quod aliquis valide suscipiat baptismum, sufficit intentio interpretativa — 211. Corollarium — 212. *Conclusio V.* Non sufficit quod adultus indifferenter et passive se habeat ad valide suscipiendum — 213. *Conclusio VI.*

Recta fides requiritur ad suscipiendam gratiam in baptismo,
non autem requiritur ad hoc ut imprimatur character —
214. Obj. . . . . » 134-138

CAPUT XX.

De baptismo conferendo infantibus et amentibus

215. Quaestio — 216. Haeretici — 217. *Conclusio*. Infantibus valide administratur baptismus et licite — 218. Obj. — 219. Corollarium — 220. Quaestiones quaedam aliae moventur circa puerorum baptismum — 221. *Conclusio I*. Pueri Judaeorum vel aliorum infidelium non sunt baptizandi invititis parentibus — 222. Observatio — 223. Quid doceant theologi circa pueros haereticorum apostatum etc. — 224. *Conclusio II*. 1.º Expectanda est totalis egressio pueri ex utero ad baptismum nisi mors immineat; 2.º si tamen mortis periculum immineat et caput primum egrediatur statim baptizetur; 3.º si vero morte imminente aliud membrum primum egrediatur statim in illo conferatur baptismus sub conditione; 4.º si autem morte imminente nullum membrum egrediatur, et possit per instrumentum aliquod intra ipsum uterum aqua projici, est puer baptizandus sub conditione; 5.º si autem non possit aqua intus projici per instrumentum ut probabiliter possit infans ablui, non est conferendus baptismus — 225. Obj. — 226. Quaestio circa amentes — 227. *Conclusio I*. Amentes seu insani, qui sunt tales a nativitate nulla habentes lucida intervalla, possunt baptizari et debent sicut infantes — 228. *Conclusio II*. Amentes qui ex sana mente in amentiam inciderunt, baptizandi sunt si in eis voluntas fuit suscipiendi baptismum, antequam in amentiam inciderunt; at baptizandi non sunt si in eis nulla fuit voluntas suscipiendi baptismum — 229. *Conclusio III*. Iis qui sunt amentes vel insani a nativitate, si habent lucida intervalla in quibus ratione utentes baptizari volunt, potest baptismus conferri etiam in amentia constitutis, non autem potest conferri si in eis non appareat voluntas suscipiendi baptismum usum rationis utentibus — 230. Observatio . . . . . » 139-148

CAPUT XXI.

De effectibus baptismi

231. Ratio capitis — 232. Effectus baptismi juxta SS. Patres — 233. Observatio — 234. Haeticorum doctrina de baptismi effectibus — 235. *Conclusio I.* Per baptismum omne peccatum tum originale, tum actuale seu personale tollitur omnino — 236. *Conclusio II.* Ille qui baptizatur, per baptismum liberatur ab omni reatu poenae sibi debitae pro peccatis — 237. *Conclusio III.* Per baptismum homini conferuntur gratia et virtutes — 238. Observatio . . » 148-154

CAPUT XXII.

De ficta susceptione Sacramenti Baptismi

239. Fictio — 240. Duplex effectus baptismi considerandus — 241. *Conclusio I.* Fictio, qua quis sine intentione baptismum suscipit, impedit effectum Sacramenti quemcumque, idest tum gratiam, tum characterem — 242. *Conclusio II.* Fictio, qua quis accedit ad Sacramentum baptismi, quae non tollit intentionem, sed solum debitam dispositionem, idest rectam fidem, attritionem detestationem peccati praeteriti, peccati praesentis etc. impedit effectum principale baptismi, idest gratiam — 243. Observationes — 244. Quaestio — 245. *Conclusio.* Baptismus cum fictione susceptus, recedente fictione, effectum suum producit » 155-157

CAPUT XXIII.

De Circumcisione

246. Ratio capitis — 247. *Conclusio I.* Circumcisio fuit praeparatoria ad baptismum et praefigurativa ipsius — 248. *Conclusio II.* Circumcisio a Deo instituta est — 249. Corollarium — 250. Quaestio — 251. Sententiae theologorum — 252. *Conclusio I.* Circumcisio fuit a Deo instituta in

remedium peccati originalis — 253. *Conclusio II.* Per circumcisionem conferebatur gratia — 254. *Conclusio III.* Gratia tamen non conferebatur ex opere operato — 255. Modus diversus quo gratia confertur in baptismo et conferebatur in circumcissione . . . . . » 158-161

CAPUT XXIV.

De Praeparatoriis quae simul concurrunt
cum baptismo

256. Ritus et caeremoniae baptismi — 257. Catechismus requiritur ad baptismum — 258. Susceptores seu patrini in baptismo — 259. Convenienter exorcismus praecedit baptismum — 260. Exsufflatio, benedictio, sal, oleum — 261. Duplex impedimentum per exorcismum aufertur — 262. Caeremoniae praedictae non sunt praetermittendae — 263. Epilogus eorum quae in tractatu de Baptismo exposita sunt. . . . . » 162-166

TRACTATUS DE CONFIRMATIONE

CAPUT XXV.

De Institutione Sacramenti Confirmationis

264. Quid intelligatur nomine Confirmationis — 265. Haeretici circa veritatem seu existentiam confirmationis — 266. *Conclusio.* Confirmatio est verum et proprium Sacramentum — 267. Quaeres . . . . . » 167-173

CAPUT XXVI.

De materia Sacramenti Confirmationis

268. Duplex materia in Sacramento Confirmationis — 269. Sententiae — 270. Duplex manuum impositio in Confirmatione — 271. *Conclusio.* 1° Chrisma est materia re-

mota hujus Sacramenti confirmationis, 2° materia vero proxima est unctio chrismatis et impositio manus episcopi in ipsa unctione chrismatis inclusa — 272. Quaestiones — 273. Theologorum sententiae quoad admixtionem balsami 274. *Conclusio*. Non negata probabilitate oppositae sententiae, videtur dicendum quod materia essentialis Confirmationis sit Chrisma confectum ex oleo et balsamo — 275. Corollarium — 276. Theologorum sententiae quoad benedictionem chrismatis — 277. *Conclusio*. 1° Benedictio videtur esse omnino de necessitate Sacramenti; 2° Sed valde probabile est benedictionem ab episcopo non esse de necessitate Sacramenti. . . . » 173-179

CAPUT XXVII.

De forma Confirmationis

278. Quaestio — 279. Sententiae variae theologorum — 280. *Conclusio*. In Ecclesia latina forma Confirmationis est: Signo te signo Crucis et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti — 281. Forma in Ecclesia Graeca — 282. Corollarium — 283. Obj. . . . » 180-182

CAPUT XXVIII.

De effectu Confirmationis

284. *Conclusio*. Confirmationis effectus est 1° impressio characteris 2° gratiae productio — 285. Corollaria — 286. Quaeres . . . » 182-182

CAPUT XXIX.

De ministro et caeremoniis Sacramenti
Confirmationis

287. Ratio capitis — 288. Haeretici — 289. *Conclusio I*. Minister ordinarius Confirmationis est solus episcopus — 290. *Conclusio II*. Simplex sacerdos potest esse minister extraordinarius ex dispensatione Romani Pontificis — 291. Coeremoniae Confirmationis . . . » 185-190

CAPUT XXX.

De subjecto Sacramenti Confirmationis

292. *Conclusio I.* Quilibet homo baptizatus est capax Confirmationis — 293. Observatio — 291. Aetas ad confirmationem — 295. Praeceptum confirmationis suscipiendae nullum — 296. Epilogus eorum quae in tractatu de Confirmatione discussa sunt . . . » 190

TRACTATUS DE EUCHARISTIA

CAPUT XXXI.

De ipso Sacramento Eucharistiae

207. Magnitudo et nobilitas SS. Eucharistiae — 298. Ordo eorum quae dicenda sunt de SS. Eucharistia — 299. Determinanda in praesenti capite — 300. *Conclusio I.* 1° Eucharistia est verum Sacramentum, 2° a Christo Domino institutum — 301. Quaedam differentiae adsignantur in hoc Sacramento ab aliis Sacramentis — 302. Definitio Sacramenti Eucharistiae — 303. Punctum quaestionis circa unitatem Eucharistiae — 304. Eucharistia 1° est unum Sacramentum unitate speciei atomae, 2° quae unitas speciei desumitur ex unitate spiritualis refectionis — 305. Obj. I. — 306. Obj. II. — 307. Observationes — 308. Quid est quod in Eucharistia habet veram rationem Sacramenti — 309. Denominationes Eucharistiae — 310. Origo denominationis Eucharistiae — 311. Institutio Eucharistiae — 312. Duplex consideratio institutionis Eucharistiae — 313. *Conclusio III.* Convenienter hoc Sacramentum fuit institutum in coena — 314. Agnus Paschalis figura hujus Sacramenti. . . » 194-207

CAPUT XXXII.

De materia panis Sacramenti Eucharistiae

315. Ratio capitis — 316. Haereses — 317. *Conclusio I.* Panis et vinum est materia remota Eucharistiae — 318. *Conclusio II.* Solus panis triticeus et solum vinum de

vite est materia proxima hujus Sacramenti — 319. Corollarium — 220. *Conclusio III.* Quantitas materiae hujus Sacramenti non est determinata — 321. Quaestio — 322. Graecorum et latinorum praxis — 323. *Conclusio I.* Tam in pane triticeo fermentato quam in azymo rite Sacramentum conficitur — 324. *Conclusio II.* 1° Sunt rationes convenientiae celebrandi seu conficiendi in utroque ritu; 2° tamen consuetudo de pane azymo celebrandi rationabilior est — 325. Ritus propriae ecclesiae servandus — 326. Obj. — 327. Haeretici quoad materiam vini — 328. *Conclusio.* Vinum de vite est solum materia apta hujus Sacramenti . » 207-217

CAPUT XXXIII.

De aqua vino miscendo in Sacramento Eucharistiae

329. Haeretici — 330. *Conclusio I.* In Sacramento Eucharistiae ex praescripto Ecclesiae vino aqua miscenda est, quod habet fundamentum in antiquissima Ecclesiae traditione — 331. *Conclusio II.* Permixtio aquae vino non est de necessitate Sacramenti — 332. *Conclusio III.* Aqua modicissima vino est miscenda . . . . . » 218-221

CAPUT XXXIV.

De reali presentia Christi in Eucharistia

333. Haeretici — 334. *Conclusio.* In Eucharistia continetur vere, realiter et substantialiter Corpus et Sanguis una cum anima et divinitate Jesu Christi ac proinde totus Christus. . . . . » 222-237

CAPUT XXXV.

Sequitur de praesentia reali corporis
et sanguinis Christi in Eucharistia ex traditione

335. Ratio capitis — 336. *Conclusio.* Realis vera et substantialis praesentia corporis et sanguinis Christi et totius Christi in Eucharistia habetur ex traditione, videlicet ex Patribus ex liturgiis, ex Conciliis, ex antiquissimis monumentis . . . . . » 237-248

CAPUT XXXVI.

Difficultates contra praesentiam realem Christi
in Eucharistia

337. Obj. I. — 338. Obj. II. — 339. Obj. III. — 340.
Obj. IV. — 341. Obj. V. — 342. Obj. VI. — 343. Obj. VII.
— 344. Pro solutione aliarum difficultatum ex Patribus » 248-256

CAPUT XXXVII.

De modo quo Christi corpus fit praesens
in Eucharistiae Sacramento

345. Ratio capitis — 346. Sententiae erroneae referuntur
— 347. *Conclusio I.* Corpus seu humanitas Christi non est prae-
sens in Eucharistia ratione ubiunitatis — 348. *Conclusio II.*
Panis et vinum post consecrationem in Eucharistia nullo modo
manent quoad eorum substantiam — 349. Sententia Rosminiana
et Durandi — 350. Critica et refutatio — 351. Doctrina Eccle-
siae — 352. *Conclusio.* Christus fit praesens in Eucharistia
per conversionem seu transubstantiationem substantiae panis
in corpus et substantiae vini in sanguinem ejus — 353.
Quaestio — 354. Sententiae variae — 355. *Conclusio.* Cor-
pus Christi fit praesens in Eucharistia per actionem simplicem,
qua ipse panis non annihilatur, sed transmutatur seu conver-
titur et transit in ipsum sine hujus mutatione — 356. Quaeres
— 357. Obj. I. — 358. Obj. II. — 359. Obj. III. . . » 256-269

CAPUT XXXVIII.

De existentia accidentium seu specierum
panis et vini in Eucharistia

360. Ratio capitis — 361. Sententiae — 362. *Conclusio I.*
Species seu accidentia panis et vini manent non remanente
substantia panis et vini, post consecrationem in Eucha-
ristia. . . » 270-272

CAPUT XXXIX.

De modo quo Christus est in hoc Sacramento

363. Ratio capitis — 364. *Conclusio I.* Christus est realiter praesens in Eucharistia etiam extra usum, seu extra sumptionem — 365. Pro solutione difficultatum — 366. *Conclusio II.* Christus totus realiter in hoc Sacramento et quidem sub unaquaque specie continetur — 367. *Conclusio III.* Corpus Christi est sub specie panis et sanguis Christi est sub specie vini ex vi verborum, ipsum autem corpus sub specie vini et sanguis sub specie panis animaeque sub utraque vi naturalis illius connexionis et concomitantiae qua partes Christi Domini, qui jam ex mortuis surrexit non amplius moriturus, inter se copulantur, divinitas porro, propter admirabilem illam ejus cum corpore et anima hypostaticam unionem — 368. Corollaria. — 369. Quaestio — 370. *Conclusio.* 1° Tota quantitas dimensiva corporis Christi et omnia accidentia ejus sunt in hoc Sacramento, 2° non tamen directe ex vi Sacramenti, 3° sed per concomitantiam — 371. *Conclusio II.* Corpus Christi est in hoc Sacramento per modum quo substantia est sub dimensionibus — 372. Observatio — 373. Corollaria — 374. *Conclusio III.* Corpus Christi non est in hoc Sacramento localiter, idest sicut in loco locatum — 375. Corollarium » 273-284

CAPUT XL.

De accidentibus remanentibus in Sacramento
Eucharistiae

376. Ratio capitis — 377. *Conclusio I.* Accidentia seu species in hoc Sacramento existunt seu manent sine subjecto — 378. Hypotheses quorundam recentiorum theologorum circa modum existendi accidentium seu specierum in Eucharistia — 379. *Conclusio II.* Accidentia in hoc Sacramento virtute divina sine subjecto, hoc est sine substantia in qua subjectentur, existunt — 380. *Conclusio III.*

Accidentia alia, quae manent in hoc Sacramento, sunt sicut in subjecto in remanente quantitate dimensiva panis et vini — 381. Quaestio altera — 382. *Conclusio I.* Species Sacramentales possunt agere immutando corpora exteriora, puta sensus animalis — 383. *Conclusio II.* Species Sacramentales corrumpi possunt — 384. Corollarium — 385. Quaeres — 386. *Conclusio III.* Species Sacramentales possunt nutrire — 387. *Conclusio IV.* Species Sacramentales vere franguntur et vere cum aliis liquoribus misceri possunt — 388. Quando corpus Christi cessat esse sub speciebus Sacramentalibus . . . » 284-291

CAPUT XLI.

De forma hujus Sacramenti

389. Ratio capitis — 390. Quaestiones — 391. Sententiae 392. *Conclusio I.* Christus Jesus in consecrando et efficiendo hoc Sacramentum his verbis usus est praeter benedictionem, idest: Hoc Est Corpus Meum; et: Hic Est Calix Sanguinis Mei — 393. *Conclusio II.* Forma hujus Sacramenti perfecta sunt verba dominica relata, idest: Hoc Est, etc. — 394. Dissensio theologorum quoad formam — 395. *Conclusio.* Verba quae sequuntur praedicta: Hic Est Calix Sanguinis Mei, vel: Hic Est Sanguis Meus sine sequentibus, sufficiunt ad conficiendum hoc Sacramentum — 396. Quo sensu sequentia verba, idest: Novi et Aeterni Testamenti etc. dici possunt de substantia — 397. Ad validitatem consecrationis — 398. Vis effectiva in verbis praedictarum formarum — 399. Convenientia formae hujus Sacramenti — 400. Veritas in forma hujus Sacramenti — 401. Differentia formae hujus Sacramenti a formis aliorum Sacramentorum . » 291-298

CAPUT XLII.

De effectibus Sacramenti Eucharistiae

402. Ratio capitis — 403. Copia bonorum Eucharistiae — 404. *Conclusio I.* Eucharistia gratiam confert digne recipientibus ipsam — 405. Corollaria — 406. *Conclusio II.*

Eucharistia digne suscipientibus est causa adeptionis gloriae — 407. Observatio — 408. Quaestio — 409. *Conclusio*. Remissio peccatorum non est principalis effectus hujus Sacramenti, tamen est effectus secundarius — 410. Corollaria — 411. Quaeres . . . . . » 299-308

CAPUT XLIII.

De necessitate usus seu sumptionis
hujus Sacramenti

412. Ratio capitis — 413. Quaestio — 414. Triplex susceptio Eucharistiae — 415. Votum seu desiderium explicitum et implicitum — 416. Sententiae — 417. *Conclusio I*. Actualis susceptio realis Sacramenti Eucharistiae non est necessaria necessitate medii ad salutem — 418. Obj. I. 419. Obj. II. — 420. Obj. III. — 421. Corollaria — 422. *Conclusio II*. Votum implicitum suscipiendi Eucharistiam necessarium est necessitate medii — 423. Differentia inter necessitatem baptismi et Eucharistiae — 424. *Conclusio III*. Eucharistiae perceptio est necessaria necessitate praecepti ad salutem omnibus adultis . . . . . » 308-316

CAPUT XLIV.

De liceitate usus seu susceptionis Sacramenti
Eucharistiae

425. *Conclusio I*. Peccator sumens Sacramentaliter corpus Christi peccat — 426. Obj. — 427. *Conclusio II*. Accedere cum conscientia peccati mortalis ad hoc Sacramentum non est gravissimum peccatorum, est tamen multis aliis peccatis gravius — 428. Observationes — 429. Quaestio — 430. *Conclusio*. Ad Eucharistiae Sacramenti sumptionem requiritur jejunium naturale — 431. Observatio — 432. Necessitas usus rationis ad susceptionem hujus Sacramenti — 433. *Conclusio*. 1° Hoc Sacramentum non est denegandum illis qui habent debilem usum rationis; 2° est tamen denegandum illis qui nunquam habuerunt et etiam nunc non habent omnino usum rationis; 3° sed illis qui habuerunt

usum rationis potest hoc Sacramentum conferri, si tamen habuerunt in voto, habentes usum rationis — 434. Susceptio quotidiana hujus Sacramenti — 435. Dispositiones requisitae ad quotidianam susceptionem SS. Eucharistiae — 436. Quaestio altera — 437. Haeretici — 438. Nullum praeceptum divinum extat de communione facienda pro laicis, vel etiam pro sacerdotibus non consecrantibus sumendi Eucharistiam sub utraque specie . . . » 316-321

CAPUT XLV.

De ministro Eucharistiae

439. Ratio capitis — 440. Haeretici — 441. *Conclusio I.* Solus sacerdos est minister consecrationis Eucharistiae — 442. *Conclusio II.* Solus sacerdos est minister ordinarius dispensationis hujus Sacramenti — 443. Diaconus minister extraordinarius Eucharistiae — 444. *Conclusio III.* Malus sacerdos, sive haeticus, sive schismaticus, sive excommunicatus, sive degradatus valide consecrat, quamvis illicite — 445. Valor Missae mali sacerdotis . . . » 326-330

CAPUT XLVI.

De Sacrificio in genere

446. Notio et definitio Sacrifici — 447. Explicatio definitionis — 448. Divisio Sacrificii — 449. *Conclusio I.* Offerre Sacrificium Deo est de lege naturae — 450. *Conclusio II.* Sacrificium soli Deo est offerendum — 451. Corollaria ex 1^a conclusione. . . » 331-335

CAPUT XLVII.

De veritate seu existentia sacrificii Missae

452. Ratio capitis — 453. Missae significatio et definitio — 454. Quaestio — 455. Haeretici negantes — 456. *Conclusio I.* Eucharistiam seu Missae celebrationem esse verum et proprium sacrificium habetur ex Veteri Testamento —

457. *Conclusio II.* Ex novo Testamento Eucharistiam esse verum et proprium sacrificium evidentissime habetur — 458. Obj. — 459. *Conclusio III.* Eucharistiam esse verum et proprium sacrificium habetur ex traditione — 460. *Conclusio IV.* Eucharistiam esse verum sacrificium habetur ratione theologica — 461. Corollaria — 462. Obj. I — 463. Obj. II . . . . . » 335-347

CAPUT XLVIII.

De essentia sacrificii Missae

464. Quaestio — 465. Sententiae variae — 466. *Conclusio I.* Essentia Eucharistiae non consistit 1° neque in oblatione panis et vini ante consecrationem facta, 2° neque in oblatione corporis et sanguinis post consecrationem, 3° neque in fractione hostiae et mixtione sanguinis, 4° neque in communione sacerdotis, 5^a neque tandem in distributione Eucharistiae fidelibus — 467. *Conclusio II.* Essentia sacrificii Missae consistit in consecratione — 468. Observatio — 469. Utriusque speciei conservatio ad sacrificium . » 348-351

CAPUT XLIX.

De proprietatibus
et effectibus sacrificii Missae

470. *Conclusio I.* Sacrificium Missae est latreuticum, eucharisticum, proptiatorium, satisfactorium, impetratorium — 471. Obj. — 472. Effectus sacrificii Missae recensentur — 473. Corollarium — 474. *Conclusio II.* Sacrificium Missae non causat immediate gratiam habituales remissivam peccatorum mortalium, sed mediate tantum, inquantum movet Deum ad hoc ut actuales concedat gratias quibus peccator incitatur ad poenitentiam — 475. Observationes — 476. Valor et fructus Missae — 477. *Conclusio III.* Valor Missae si consideretur in se, idest quoad sufficientiam est infinitus, fructus tamen qui de facto sequitur est finitus — 478. Triplex fructus. . . . . » 352-358

CAPUT L.

De missis privatis

479. Quid intelligatur Missae privatae nomine — 480.
 Quid doceant protestantes circa Missas privatas — 481.
Conclusio. Missae privatae, idest illae in quibus solus sacerdos communicat, licitae imo utiles sunt et ideo non sunt abrogandae — 482. Lingua in qua Missam celebrari sit conveniens — 483. Conclusio eorum quae disseruimus — 484. Epilogus eorum quae in tractatu de SS. Eucharistia exposita sunt. . . . . » 358-366

TRACTATUS DE SACRAMENTO POENITENTIAE

CAPUT LI.

De existentia sacramenti poenitentiae

485. Ratio capitis — 486. Quid nomine poenitentiae intelligatur — 487. Quaestio — 488. Haeretici — 489. *Conclusio I.* In Christi Ecclesia est vera potestas a Christo tradita remittendi peccata — 490. *Conclusio II.* In Christi Ecclesia est potestas remittendi omnia peccata post baptismum commissa, licet gravissima — 491. Obj. I. — 492. Obj. II. — 493. Obj. III. — 494. *Conclusio III.* Potestas, quae est in Christi Ecclesia concessa ministris circa peccata, non est potestas declarandi tantum, sed est vera potestas remittendi peccata — 495. Corollarium — 496. Obj. I. — 497. Obj. II. — 498. *Conclusio IV.* Poenitentia est verum et proprium Sacramentum a Christo institutum. . . » 367-833

CAPUT LII.

De materia et forma Sacramenti poenitentiae

499. Duplex materia in Sacramento poenitentiae —
 500. Sententiae theologorum quoad materiam proximam —
 501. *Conclusio I.* Materia proxima Sacramenti poenitentiae

sunt tres actus poenitentis, idest contritio, confessio et satisfactio — 502. Corollaria — 503. Differentia Sacramenti poenitentiae a Sacramentis quorum materia est res corporalis proprie — 504. Corollarium — 505. *Conclusio II.* Materia remota Sacramenti poenitentiae sunt peccata actualia, principaliter tamen omnia mortalia, secundo vero venialia, vel mortalia adhuc remissa per Sacramentum poenitentiae, non autem peccatum originale — 506. *Conclusio III.* Forma absolutionis Sacramenti poenitentiae est: Ego te absolvo — 507. Observatio — 508. Quaestio . . » 384-390

CAPUT LIII.

De necessitate
et institutione Sacramenti poenitentiae

509. Dupliciter dicitur aliquid de necessitate salutis — 510. *Conclusio I.* Sacramentum poenitentiae saltem in voto est necessarium ex suppositione necessitate praecepti — 511. Corollarium — 512. Obj. — 513. *Conclusio II.* Conveniens fuit ut Dominus Sacramentum poenitentiae institueret — 514. *Conclusio III.* Dominus Jesus Sacramentum poenitentiae tunc praecipue instituit cum a mortuis excitatus insufflavisset in discipulos suos dicens: Accipite Spiritum Sanctum; quorum remisistis peccata remittuntur eis etc. — 515. *Conclusio IV.* Sacramentum poenitentiae potest iterari — 516. Obj. . . . » 391-395

CAPUT LIV.

De poenitentia prout est virtus

517. Ratio capitis — 518. Poenitentia dupliciter sumitur — 519. Quaestio — 520. *Conclusio I.* Poenitentia, prout importat actum voluntatis, idest dolorem et tristitiam in ipsa voluntate, habet rationem virtutis — 521. *Conclusio II.* Poenitentia est specialis virtus — 522. Corollaria — 523. *Conclusio III.* Poenitentia, secundum quod est virtus, est pars iustitiae — 524. *Conclusio IV.* Poenitentia pertinet ad

justitiam commutativam, non tamen perfecte habet rationem justitiae commutativae — 525. Corollaria — 526. *Conclusio I.* Actus poenitentiae a timore servili procedit sicut a primo motu affectus ad hoc ordinato, a timore autem filiali sicut ab immediato et proximo principio — 527. Corollarium . . . . . » 395-405

CAPUT LV.

De effectibus poenitentiae

528. Ratio capitis — 529. *Conclusio I.* Poenitentia vera potest omnia peccata, etiam gravissima remove — 530. *Conclusio II.* Sine actu virtutis poenitentiae peccatum actuale mortale remitti non potest — 531. *Conclusio III.* Potest tamen remitti peccatum actuale mortale sine Sacramento poenitentiae — 532. Corollaria — 533. Observatio. » 400-407

CAPUT LVI.

De contritione

534. Partes Sacramenti poenitentiae — 535. Observatio — 536. Definitio contritionis — 537. Explicatio definitionis — 538. Quaestio — 539. *Conclusio I.* Contritio essentialiter formaliter non consistit in illis tribus, sed in uno tantum, idest in dolore — 540. Observatio — 541. *Conclusio II.* Contritio debet esse supernaturalis — 542. Corollarium — 543. *Conclusio III.* Contritio seu dolor peccatorum debet esse summus appetitativae, non autem intensive — 544. Corollaria. . . . . » 407-412

CAPUT. LVII.

De contritione perfecta et imperfecta
quae dicitur attritio

545. Contritio et attritio — 546. Quaestio prima — 547. *Conclusio.* Contritio perfecta justificat poenitentem seu peccatorem ante susceptionem Sacramenti — 548. Observatio — 549. Quaestio — 550. Quadruplex timor — 551. *Conclusio I.* Attritio seu dolor de peccato ex solo timore

gehennae est bonus et utilis — 552. Obj. I. — 553. Obj. II. — 554. *Conclusio II.* Contritio perfecta non est necessaria ad justificationis gratiam in Sacramento poenitentiae suscipiendam — 555. Quaestio secunda — 556. Sententiae variae — 557. Resolutio quaestionis — 558. Corollarium. » 413-422

CAPUT LVIII.

De confessionis necessitate

559. Ratio capitis — 560. Definitio confessionis — 561. Quaestio — 562. Haeretici — 563. *Conclusio.* Confessio priorum delictorum post baptismum commissorum omnibus peccantibus est necessaria jure divino — 564. Obj. I. — 565. Obj. II. — 566. Obj. III. — 567. Obj. IV. — 568. Obj. V. — 569. Corollarium — 570. Beneficia confessionis recensentur. . . . . » 423-440

CAPUT LIX.

De essentia et ministro Confessionis

571. Ratio capitis — 572. Quaestio prima — 573. *Conclusio I.* Confessio est actus virtutis — 574. *Conclusio II.* Confessio est actus virtutis poenitentiae — 575. Corollarium — 576. Quaestio altera — 577. *Conclusio I.* Solus sacerdos est minister legitimus confessionis quae est pars Sacramenti poenitentiae — 578. *Conclusio II.* Non quilibet sacerdos est legitimus confessionis minister, sed ille solus qui habet ab Ecclesia jurisdictionem — 579. Objectio — 580. Qualitas confessionis. — 581. Corollarium. . » 440-446

CAPUT LX.

De satisfactione

582. Definitio satisfactionis — 583. Corollarium — 584. Divisio satisfactionis — 585. Quaestiones — 586. Protestantes — 587. *Conclusio I.* Satisfactio est actus virtutis, et quidem iustitiae — 588. Corollarium — 589. *Conclusio II.*

1.º Non semper simul cum culpa et poena aeterna Deus remittit omnem poenam temporalem : 2.º homo non potest Deo satisfacere pro peccato quasi reddens aequivalens secundum quantitatem : 3.º sed utique secundum proportionalitatem : 4.º remissa tamen culpa et poena aeterna potest homo satisfacere poenae temporali : 5.º imo necesse est ut satisficiat Deo ; 6.º satisfactio poenae temporalis pro peccato in Sacramento poenitentiae remisso ab ipso sacerdote idest confessario imponenda est — 590. Satisfactio pro alio — 591. *Conclusio III.* Opera satisfactoria in suo genere seu in se considerata debent esse poenalia — 592. Obj. — 593. Corollaria. . . . . » 446-456

CAPUT LXI.

De indulgentiis

594. Ratio capitis — 595. Definitio indulgentiae — 596. Explicatur definitio — 597. Divisio indulgentiarum — 598. Observatio — 599. Quaestio prima — 600. *Conclusio I.* In Christi Ecclesia est vere thesaurus satisfactionum Christi et Sanctorum — 601. *Conclusio II.* In Christi Ecclesia est potestas vera concedendi indulgentias — 602. Quaestio secunda — 603. *Conclusio I.* Indulgentia utilis est et salutaris remittens poenas non solum apud Ecclesiam, sed etiam apud Deum — 604. *Conclusio II.* Indulgentiae tantum valent quantum pronuntiantur, non autem habent valorem ex devotione, aut ex labore, aut ex causa pro qua dantur — 605. Obj. I. — 606. Obj. II. — 607. Indulgentiarum dispensator quinam sit — 608. Conditiones requisitae ad lucrandas indulgentias — 609. Quoad indulgentiam plenariam condiciones — 610. Indulgentiae applicabiles animabus in Purgatorio detentis — 611. Observatio — 612. Epilogus eorum quae in tractatu de Sacramento poenitentiae exposita sunt. . . . . » 456-471

TRACTATUS DE SACRAMENTO EXTREMAE UNCTIONIS

CAPUT LXII.

De Sacramento extremae unctionis

613. Definitio Sacramenti extremae unctionis — 614. Haeretici — 615. *Conclusio I.* Extrema unctio est vere et proprie Sacramentum Novae Legis — 616. *Conclusio II.* Materia remota Sacramenti extremae unctionis est oleum ab episcopo benedictum — 617. Observatio — 618. Materia proxima extremae unctionis — 619. *Conclusio III.* In hoc Sacramento sicut et in aliis, praeter materiam 1.º est etiam forma, 2.º quae debet exprimi per verbum modi deprecativi — 620. Essentialia in forma hujus Sacramenti. » 472-479

CAPUT LXIII.

De effectibus, ministro et subjecto Sacramenti extremae unctionis

621. Effectus extremae unctionis — 622. Corollarium — 623. Quaestio — 624. *Conclusio I.* Principalis effectus hujus Sacramenti est conferre gratiam ad abstergendas seu auferendas reliquias peccatorum — 625. Quaeres — 626. Corollaria — 627. Non imprimit characterem hoc Sacramentum — 628. Corollarium — 629. *Conclusio. II.* Ministri huius Sacramenti sunt soli sacerdotes. — 630. Obj. — 631. Quaeres — 632. Dices — 633. *Conclusio* Hoc Sacramentum non debet dari nisi graviter infirmis — 634. Corollarium — 635. De praecepto suscipiendi hoc Sacramentum — 636. Epilogus eorum quae exposita sunt in tractatu Extremae unctionis . . . . . » 480-486

TRACTATUS DE SACRAMENTO ORDINIS

CAPUT LXIV.

De existentia Sacramenti ordinis
et de numero Ordinum

637. Ordinis significatio — 638. Quaestio — 639. Haeretici — 640. *Conclusio I.* In Christi Ecclesia illa coe-remonia quae ordinatio dicitur est verum et proprium Sacramentum — 641. *Conclusio II.* Conveniens est quod in Ecclesia sit ordo — 642. *Conclusio III.* In Ecclesia sunt plures ordines — 643. *Conclusio IV.* Ordines in Ecclesia sunt septem, videlicet : Sacerdotium seu presbyteratus, diaconatus, subdiaconatus, acolythatus, exorcistatus, lectoratus, ostiariatus — 644. Distinctio ordinum sacrorum a non sacris — 645. Definitio singulorum ordinum traditur — 646. Obj. — 647. Quaestio secunda — 648. Quid doceant theologi circa singulos ordines respectu Sacramenti — 649. *Conclusio I.* Presbyteratus est Sacramentum — 650. *Conclusio II.* Diaconatus est verum et proprium Sacramentum — 651. *Conclusio III.* Ordines minores sunt Sacramenta participative, idest non simpliciter, sed secundum quid — 652. Obj. I. — 653. Obj. II. — 654. Corollaria » 487-500

CAPUT LXV.

De materia et forma Sacramenti ordinis

655. Duplex consideratio Sacramenti Ordinis — 656. Quaestio — 657. Ritus qui nunc adhibetur in ordinatione presbyteri in Ecclesia Latina — 658. Sententiae — 659. Advertenda ante responsionem ad quaestionem — 660. *Conclusio.* Materia et forma presbyteratus in Ecclesia latina est porrectio seu traditio calicis cum vino et patenae cum pane cum verbis : Accipe potestatem etc. ; et manuum impositio

— 661. Quaeres — 662. Observatio — 663. Contactus instrumentorum — 664. Officia Sacerdotis — 665. *Conclusio II.* Materia Diaconatus in Ecclesia latina esse videtur duplex, idest manuum impositio et traditio libri evangelii, forma vero videtur esse: « Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei tam pro vivis quam pro defunctis » — 666. Duplex forma Diaconatus — 667. Officia Diaconi — 668. Subdiaconatus — 669. Acolythatus — 670. Exorcistatus — 671. Lectoratus — 672. Ostiariatus — 673. Observatio — 674. Principalitas actuum et eminentia in ordinibus sumitur in ordine ad Eucharistiam. . . . » 500-510

CAPUT LXVI.

De ministro et subjecto ordinis

676. *Conclusio I.* Minister ordinarius ordinationis est solus episcopus — 677. Minister extraordinarius ordinationis — 678. *Conclusio II.* Qui ab episcopis haereticis, schismaticis, excommunicatis ordinatur, valide ordinatur, sed illicite, per se loquendo — 679. *Conclusio III.* Neque mulier, neque vir non baptizatus, capax est ordinationis — 680. Conditiones in subjecto requisitae ad licite recipiendos ordines — 681. Poenae pro ordinatis conditiones non habentibus — 682. Ordinationis Anglicanae quaestio — 681. *Conclusio.* Ordinationes Anglicanae irritae sunt et nullae » 510-517

CAPUT LXVII.

De iis quae sunt annexa Sacramento ordinis

683. Ratio capitis — 684. Definitio et origo Tonsurae — 685. Tonsura non est ordo, sed preambulum seu prae-
paratio ad ordinem — 686. Requisita ad tonsuram — 687. Privilegia tonsurati — 688. Notio episcopatus seu episcopi — 689. Quaestiones — 690. Sententiae — 691. *Conclusio I.* Episcopi ex institutione divina sunt presbyteris superiores potestate ordinis et jurisdictionis — 692. *Conclusio II.* 1º Episcopatus, si consideretur adaequate prout importat sacerdotium

seu prout includit presbyteratum est ordo et Sacramentum ;
 2.º at si consideretur inadaequate, ut distinguitur a presbyteratu non est ordo et Sacramentum, quasi scilicet ordinatus directe ad corpus Christi reale, idest ad ipsam Eucharistiam ; 3.º neque est ordo et Sacramentum, ordinem dicens ad aliquid nobilius quam sit illud ad quod dicit ordinem presbyteratus : 4.º est tamen ordo et Sacramentum quasi ordinatus ad corpus Christi mysticum directe, indirecte vero et mediate etiam ad corpus Christi reale — 693. Observatio — 694. Notio coelibatus et ejus origo — 695. Protestantium sententia circa coelibatum — 696. *Conclusio*. Coelibatus, prout in Ecclesia latina viget, nulli juri naturali adversatur, imo summopere rationabilis est. — 697. Obj. — 698. Effectus Sacramenti ordinis — 699. Epilogus eorum quae in tractatu de ordine exposita sunt. . . . » 518-529

TRACTATUS DE SACRAMENTO MATRIMONII

CAPUT LXVIII.

De Sacramento matrimonii secundum se

700. Ratio capitis — 701. Notio et definitio matrimonii — 702. Definitio matrimonii — 203. Explicatur definitio — 704. Matrimonii divisio 705. Quaestio prima 706. *Conclusio I*. Essentia matrimonii consistit in nexu, seu in vinculo formali quod est ipsa unio seu relatio indissolubilis inter virum et uxorem — 707. *Conclusio II*. Matrimonium 1.º est de jure naturali, 2.º tamen non est in praecepto, quoad singula individua, 3.º actus seu usus matrimonii licitus est — 708. Corollarium — 709. Quaestio secunda — 710. Haereticorum sententia circa Sacramentum matrimonii — 711. *Conclusio*. Matrimonium in Nova Lege vere et proprie habet rationem Sacramenti — 712. Observatio — 713. Quaestio tertia — 714. Sententiae — 715. *Conclusio*. Matrimonii Sacramentum 1.º est realiter ipse contractus matrimonialis, 2.º ordinatus ex institutione divina ad significandam gratiam, 3.º validus contractus matrimonialis sine Sacramento inter Christianos existere nequit. — 716. Corollaria . . » 530-545

CAPUT LXIX.

De unitate Matrimoni

717. Monogamia, polygamia, bigamia, polyandria —
 718. Quaestio — 719. *Conclusio I.* Polyandria simultanea
 illicita est jure naturae — 720. *Conclusio II.* Polygamia
 simultanea 1° in lege evangelica est illicita, 2° non tamen
 est contra primum finem matrimonii, 3° sed est contra
 finem secundarium, 4° Polygamia et Polyandria successiva
 est licita — 721. Pro solutione difficultatum ex Patribus
 — 722. Observatio — 723. Corollaria . . . . » 545-553

CAPUT LXX.

De indissolubilitate Matrimonii

724. Quaestio — 725. Divortii patrocinatores — 726.
 Observatio — 727. *Conclusio I.* Matrimonium jure divino
 et naturae est indissolubile quoad vinculum, potest tamen
 auctoritate divina solvi — 728. *Conclusio II.* Matrimonium
 fidelium consummatum est indissolubile omnino apud homi-
 nes — 729. Separatio quoad thorum vel quoad habitatio-
 nem — 730. *Conclusio III.* Ex primis praeceptis legis na-
 turae derivatur quod matrimonium non possit dissolvi ex
 consensu unius conjugis vel ex simplici mutuo consensu;
 quod autem non possit dissolvi in quibusdam peculiaribus
 casibus, puta cum bonum prolis non obtinetur, ex secun-
 dis praeceptis legis naturae derivatur — 731. Obj. I. — 732,
 Obj. II. — 733. Obj. III. — 734. Obj. IV. — 735. Obj. V.
 — 736. Obj. VI. — 737. *Conclusio I.* Tam per dispensa-
 tionem Romani Pontificis, quam per solemnem professionem
 religiosam potest dispensari matrimonium ratum, non con-
 summatum — 738. Observatio — 739. *Conclusio II.* Ma-
 trimonium infidelium, quando unus coniugum ad fidem con-
 vertitur, potest dissolvi si non conversus cum converso
 pacifice cohabitare nolit — 740. Interpellatio, nisi dispen-
 setur, pro conjugē converso ad contrahendum matrimonium
 cum fidei requisita . . . . » 553-571

CAPUT LXXI.

De potestate ponendi impedimenta
circa Matrimonium

741. Quaestio — 742. Potestas Ecclesiae et potestas civilis — 743. Essentiale et accessorium in matrimonio — 744. Variæ sententiæ circa potestatem ponendi impedimenta circa matrimonium — 745. Quid et quotuplex impedimentum — 746. *Conclusio I.* 1° Penes Ecclesiam est potestas statuendi impedimenta Matrimonii pro suis subditis ; 2° hanc potestatem Ecclesia non a societate civili accepit aut mutuata est ; 3° imo societati seu auctoritati civili nulla potestas competit circa vinculum matrimoniale, licet 4° quædam potestas conveniat moderandi matrimonia circa effectus civiles -- 747. Potestas in Ecclesia judicandi de causis matrimonialibus — 748. Obj. I. — 749. Obj. II. — 750. Obj. III. — 751. Obj. IV. — 752. Obj. V. — 753. Obj. VI. — 754. Corollaria — 755. Illiceitas Matrimonii civilis — 756. Epilogus eorum quæ exposita sunt de Sacramento Matrimonii. . . . . » 572-584

CAPUT LXXII.

De morte hominis et de iudicio particulari
quod mortem consequitur

757. Ratio capitis — 758. Mors et ejus causæ — 759. *Conclusio.* Mors 1° cunctis omnino hominibus communis est et certa, quamvis tempus mortis incertum ordinarie hominibus sit ; 2° est terminus viæ et probationis — 760. Obj. I. — 761. Obj. II. — 762. Iudicium — 763. Quaestio — 764. Sententiæ quorundam antiquorum et recentiorum — 765. *Conclusio.* Anima statim post separationem a corpore iudicio Dei subieitur quo ejus sors statuitur — 766. Locus in quo anima iudicium subit — 767. Iudicium unico instanti fiet — 768. Diversi status et diversa loca animabus separatis statim adsignantur -- 769. Quinque status et quinque loca animarum. . . . . » 585-594

CAPUT LXXIII.

De beatitudine animarum seu hominis

670. Ratio capitis — 771. Quaestio — 772. Quid et quotuplex beatitudo — 773. Duplex consideratio beatitudinis subjectivae — 774. Beatitudinis increatae et creatae discrimen — 775. *Conclusio I.* Beatitudo objectiva in solo Deo consistit — 776. *Conclusio II.* Beatitudo formalis essentialiter consistit in actu quo intellectus videt Deum — 777. Corollarium . . . » 594-597

CAPUT LXXIV.

De existentia beatitudinis

728. Quaestio prima — 779. *Conclusio I.* Animae electorum plena et perfecta beatitudine fruuntur — 780. *Conclusio II.* Animae beatae Deum per essentiam vident — 781. Pro solutione difficultatum — 782. Quaestio secunda — 783. Sententiae quoad primum membrum — 784. *Conclusio.* Animae iustorum mortuorum plene purgatae statim ad visionem et fruitionem Dei admittuntur — 785. Proprietates beatitudinis — 786. Quid nomine Paradisi et coeli intelligatur . . . » 598-606

CAPUT LXXV.

De lumine gloriae

de intensitate et inaequalitate visionis beatificae

787. Ratio capitis — 788. *Conclusio I.* Intellectus creatus ad Deum videndum prout est in se lumine gloriae indiget — 789. Corollaria — 790. Advertenda ante responsum ad 2.^m quaesitum — 791. Gradus perfectionis in re simplici — 792. Perfectiones in Deo — 793. Sententiae — 794. *Conclusio I.* Beati Deum non comprehendunt nec comprehendere ullo modo possunt — 795. Obj. I. — 796.

Obj. II. — 797. Obj. III. — 798. Errores circa 3.^m quaesitum — 799. *Conclusio*. Beati non aequaliter Deum vident sed alii aliis perfectius — 800. *Conclusio*. Inaequalitas videndi Deum in beatis non desumitur ex naturali facultate intellectus, sed solum ex inaequalitate luminis gloriae — 801. Pro solvendis difficultatibus — 802. Diversae mansiones in beatitudine. . . . . » 606-618

CAPUT LXXVI.

De objecto visionis beatificae

803. Ratio capitis — 804. Quae videri possint in Deo — 805. Quaestio — 806. *Conclusio I*. Beati in Deo vident omnia quae in ipso continentur formaliter et necessario — 807. *Conclusio II*. Non potest fieri quod essentia divina prout est in se videatur a beatis sine actibus aut personis et viceversa — 808. Quaestio secunda — 809. Duplex cognitio rerum in beatis ex intuitione Dei — 810. *Conclusio I*. Beati vi status beatitudinis non omnia vident quae Deus facit aut facere potest — 811. *Conclusio II*. Nulli intellectui beato deest quin cognoscat in Verbo omnia quae ad se ipsum spectant — 812. Major determinatio eorum quae a beatis videntur. . . . . » 618-623

CAPUT LXXVII.

De Purgatorio

813. Ratio capitis — 814. Haeretici — 815. *Conclusio*. Existit Purgatorium, in quo animae justorum a corporibus solutae et non plene purgatae ab suis maculis, poenis mundantur et suffragiis vivorum juvantur . . » 624-629

CAPUT LXXVIII.

De Poenis Purgatorii

816. Quaestiones — 817. *Conclusio I*. Animae in Purgatorio existentes incertitudine propriae salutis non laborant, 2° sola justitia divina punientur, non a daemonibus vexan-

tur, 3° poena damni et sensu tenentur, quae superat quamlibet poenam hujus vitae; non tamen poenas inferni excedere videtur, neque poenam sensus esse per ignem est de fide — 818. Corollaria — 819. Purgatorii poenarum diurnitas, locus. . . . . » 630-635

CAPUT LXXIX.

De suffragiis mortuorum

820. Doctrina Ecclesiae quoad suffragia mortuorum — 821. Suffragia prosunt defunctis ex vinculo charitatis et ex directione intentionis — 822. Suffragia considerata ex vinculo charitatis omnibus prosunt, magis tamen majorem charitatem habentibus — 823. Suffragia considerata ex intentione facientis magis prosunt ei pro quo specialiter fiunt — 834. Suffragium factum pro uno magis valet quam factum pro pluribus — 825. SS. Eucharistia, eleemosyna, oratio praecipua suffragia sunt — 826. Sacrificium altaris — 827. Officium Missae seu Missa — 828. Fructus seu effectus Sacrificii altaris quoad satisfactionem — 829. Multiplex modus suffragandi defunctos — 830. Corollarium — 831. Orationes sanctorum pro defunctis — 832. Suffragia per peccatores facta — 833. Effectus suffragiorum ejus qui disponit suffragia fieri — 834. Cultus exequiarum defunctis prodest — 835. Animae in Purgatorio detentae orant pro vivis » 635-643

CAPUT LXXX.

De existentia Inferni

836. Quid intelligitur nomine Inferni — 837. Quaestio solvenda — 838. Errores — 839. *Conclusio I.* Existit Infernus ad quem animae in peccato lethali decedentes detruuntur et poenis affliguntur; 2° hae poenae aeternae sunt; 3° eisque animae praedictae statim separatae a corpore cruciantur — 840. Obj. I. — 841. Obj. II. — 842. Obj. III. » 644-651

CAPUT LXXXI.

De natura seu indole poenarum Inferni

843. Quaestio — 844. Sententiae. — 845. *Conclusio I.* Animae in Inferno poena damni et poena sensus affliguntur — 846. *Conclusio II.* Animae in inferno detentae poena sensus puniuntur per verum et realem ignem — 847. Gravitas poenarum inferni — 848. Modus quo ignis in animas separatas et in alios spiritus agere potest eos affligendo — 849. Poenarum diversitas in Inferno — 850. Temperamentum poenarum Inferni. — 851. Status voluntatis damnatorum. 651-658

CAPUT LXXXII.

De corporum mortuorum resurrectione

852. Ratio capitis — 853. Quid nomine resurrectionis intelligatur. — 854. Haeretici. — 855. *Conclusio.* Mortuorum resurrectio certissime est futura in novissimis diebus. — 856. Quae habemus corpora resurrectura. — 857. Obj. — 858. Dotes corporis gloriosi adsignatur. — 658-666

CAPUT LXXXIII.

De Iudicio universali.

859. Haeretici. — 860. *Conclusio.* Adveniet tempus quo homines a Deo solemniter, seu publice judicabuntur. Iudicium autem per hominem-Deum Christum fiet. — 861. Iudex et forma iudicii. — 862. Judicandi. — 863. Modus, tempus et locus iudicii. — 864. Epilogus eorum quae in tractatu de altera vita exposita sunt. — 865. Epilogus totius theologiae. 666-672

INDEX ALPHABETICUS

rerum notabilium quae in hoc opere continentur

(Numerus primus Romanus indicat volumen, Arabicus paragraphum. — Et quia in altero indice posito in fine cujusque voluminis fere omnes res notabiles, etiam minutiores, indicantur in respectivo capitulo, ideo saepe remisi ad illum indicem notando volumen et caput sic: vid. al. ind. c....).

A.

- Ablutio* — III, 163.
Assumptio — Humanitatis Christi — II, 215, vid. al. ind. c. XVII — B. Mariae Virg. — II, 449.
Accidentia — vide *Species*.
Acolytatus — III, 669.
Actus notionalis — I, 533, 565, 581.
Ad aliquid — I, 495.
Adam — I, vide *Protoparentes*,
Adoptio — II, 364-368.
Adoratio — II, 383-400, vid. al. indic. c. XXXI.
Adscensio — II, 379-381.
Aequalitas — I, 586 seqq. vid. al. ind. c. LIII.
Aeternitas — I, 118; in *Deo* — ib. et al. ind. c. XI; *poenarum* — III, 839.
Albigenses — I, 133.
Amor — I, 347; in *Deo* — 348-352; *nomen Spiritus Sancti* — 565; *dispositio ad justificationem* — II, 630; III, 556, 557.

- Angelus* — I, 640 et seqq. vid. al. ind. c. LIX-LXVII.
Anima — *In praesenti statu* — I, 774, vide al. ind. c. LXX;
separata a corpore — III, 768-769; *an in Purgatorio*
oret., 835.
Annihilatio — I, 881.
Anselmus — S. — I, 20.
Antiquitas — *Hominis* — I, 817 seqq. vide al. ind. c. LXXII.
Apollinaris — I, 790.
Approbationis scientia — I, 191.
Appropriatio — Vide Nomina.
Aqua in baptisate — III, 167-169; *in Missa vino miscenda*
 — II, 329-332.
Arbitrium in Deo vide voluntas.
Archangelus — I, 730.
Arius — I, 455, 466, 551.
Arminiani — I, 390.
Attributum — I, 90 — *in Deo*, ib. 93-96.
Attritio — III, 545, 551.
Azymus (panis) — III, 321, 326.

B.

- Baptismus* — III, ejus natura, institutio, ib. 154-161 vide al.
 ind. c. XIV — *Materia, forma*, ib. 162-174, vide al.
 ind. c. XV — *Immersio, infusio, adpersio* ib. 164-
 166 — *Baptismus fluminis, flaminis, sanguinis*, ib. 175-
 183, vide al. ind. c. XVI — *Necessitas, subjectum*,
 ib. 192-199 et 178, vide al. ind. c. XVIII — *Minister*,
 ib. 184-190, vide al. ind. c. XVII — *Requisita ad*
validitatem — III, 200-214, videsis al. ind. c. XIX
 — *An conferendus infantibus, amentibus etc.* — III,
 315-230, vide al. ind. c. XX — *Effectus*, ib. 231-
 238, vide al. ind. c. XXI — *Ficta susceptio baptis-*
mi — III, 239-245, vide al. ind. c. XXII — *Prae-*
paratoria ad baptismum, ritus, coereemoniae etc. — III,
 256-262, vide al. ind. c. XXIX — *Epilogus*, ib. 263.
Balsamum — III, 276.
Beatitudo — *Quid sit, quotuplex, in quo sit etc.* — III, 771-
 777, vide, al. ind. c. LXXIII — *Animae beatitudine*

fruentes ib., 778-784 — Beatitudinis proprietates ib., 785 — Inaequalitas beatitudinis ib., 798 — Mansiones plures, ib., 802 — Beatitudo Dei — I, 451.

Beguardi — I, 140.

Beguinae — I, 140.

Benedictio — Aquae in baptismo — III, 169 — Chrismatis. III, 272.

Bigamia — III, 717.

Bonum multipliciter dictum — I, 66; in Deo, ib. 67-72.

C.

Calvinistae — I, 100, 287, 356, 397.

Caput — Ecclesiae Christus, II, 257 et seqq., vide al. ind. c. XX.

Cartesius — I, 20-23.

Catalepsis — I, 765.

Causa prima — I, 32 — Finalis rerum, ib., 622 — Exemplaris, ib., 620 — In Sacramentis vide: *Sacramenta*.

Causalitas — Scientiae divinae — I, 196-201 — Voluntatis divinae, ib., 278-341, vide al. ind. XXVI-XXXI.

Certitudo — Praedestinationis — I, 436-443 — Gratiae, II, 586-501, vide al. ind. c. XLVIII.

Character — III, 88-105, vide al. ind. c. VIII-IX.

Charitas — II, 752-769, vide al. ind. c. LXVI.

Cherubim — I, 730.

Chori — Angelorum — I, 730.

Christus — I, 291 — Ejus Divinitas, II. 122-142, vide al. ind. c. IX-XI.

Circumcisio — III, 246-255, vide al. ind. c. XXIII.

Coelibatus — III, 786.

Cognitio — in nobis de Deo, quae esse possit — I, 138-152, vide al. ind. c. XIII-XIV — Cognitio beatorum, vide *Beatitudo* — Cognitio in Deo, vide *Scientia* — Cognitio angelica — I, 656-667, vide al. ind. c. LX.

Conceptio — Christi — II, 433 et seqq. -- B. M. Virg. Immac. ib. 425.

Concupiscentia — I, 855 et II, 61-92.

Confessio — III, 559-560 — Ejus necessitas, ib. 561-569 —

- Ejus beneficia, ib. 570 — Ejus essentia, ib. 571-579 — Qualitas, ib. 580.
- Confirmatio* — ejus natura, institutio — III, 264-267, vide al. ind. c. XXV — Ejus materia, ib., 268-277, vide al. ind. c. XXVI — Forma, ib., 278-283, c. XXVII — Effectus, ib., 284-285 — Minister, ib., 287-290 — Coeremoniae, ib., 291 — Subjectum, ib., 292-293 — Aetas, ib., 294 — Praeceptum, ib. 295 — Epilogus, ib., 296.
- Consecratio* — SS. Eucharistiae — III, 392-397.
- Conservatio* — I, 871 — Rerum a Deo, ib., 872.
- Contritio* — III, 534-558, vide al. ind. c. LVI-LVII.
- Cor* — Jesu — II, 399.
- Cosmogonia* — Mosayca — I, 630-638, vide al. ind. c. LVIII.
- Creatio* — I, 606-625, vide al. ind. c. LV-LVI.
- Culpa* — angelorum — I, 698-708, vide al. ind. c. LXIII — Respectu voluntatis divinae — I, 344-345.
- Cultus* — Sanctorum — II, 401-405, vide al. ind. c. XXXII — Sacrarum imaginum — II, 406-411 — Reliquiarum, ib., 412-416.
- Custodia* angelorum — I, 734.

D.

- Damnati* — voluntas — III, 851 ; — poena, vid. poena.
- Defectus* — absumpti a Christo — II, 298-306, vide al. ind. c. XXIII.
- Deistae* — I, 375.
- Demonstratio* — a priori, a posteriori existentiae Dei — I, 19-36 — A simultaneo, ib., 20.
- Descensus* — ad inferos — II, 376-377.
- Determinatio* — voluntatis humanae — I, 319-333 et seqq.
- Diaconatus* — III, 665-667.
- Dilectio* — in Deo vide *Amor*; in angelis — I, 679-684 — Ad justificationem — II, 631-634.
- Distinctionis* — variae species — I, 91.
- Divinitas* — seu naturae divinae constitutivum — I, 37-41.
- Divortium* — III, 723.

Doemones — I, 711 seqq. et 738 seqq.

Doemoniaci — vide *obsessi*.

Dogmata — I, 12 et seqq. — II, 387.

Dolor — in doemonibus — I, 715-716 — in poenitentibus vide *contritio*; in Christo II, 308.

Dominationes — I, 730.

Dominium — I, Dei — I, 107.

Donum — nomen Spiritus Sancti — I, 565 — *Dona* justitiae originalis, ib., 856.

Dotes — corporis gloriosi — III, 858.

E.

Elevatio — hominis ad finem supernaturalem — I, 833-835.

Epicurei — I, 356-375.

Epilogus — Tractatus: De Deo uno, I, 452 — De Deo Trino, I, 602 — De Deo Creatore, I, 875 — De peccato originali, II, 112 — De Incarnatione, II, 380 — De Gratia, II, 770 — De sacramentis in genere, III, 153 — De Baptismate, III, 263 — De Confirmatione, III, 296 — De SS. Eucharistia, III, 484 — De Poenitentia, III, 612 — De extrema unctione, III, 636 — De Ordine, III, 699 — De Matrimonio, III, 756 — De altera vita, III, 864.

Episcopatus — III, 688-693.

Esse — irreceptum — I, 41.

Essentia — in divinis — I, 567 — Nomina significantia *essentiam*, ib., seqq., cf. alium indic. I, c. I-II.

Eutyches — II, 181.

Evolutionismus — I, 797-803.

Eucharistia — Ejus magnitudo, nobilitas, III, 297 — Eucharistia uti sacramentum, ejus natura, veritas, unitas, institutio, convenientia, III, 300-313, vide alium indic. c. XXXI — Materia, III, 315-328, vide al. ind. c. XXXII — Materia proxima, III, 389-352 et seqq. — Realis praesentia totius Christi, III, 333-336 — Difficultates, ib., 337-344 — Modus quo Christi corpus praesens fit, III, 345-359, vide al. ind. c. XXXVIII

- Modus quo Christus est in Eucharistia, III, 363-375, vide al. ind. c. XXXIX — Forma, III, 389-401, vide al. indic. c. XLI — Effectus, III, 402-411, vide al. indic. c. XLII — Sumptio seu usus, ib., 412-438, vide al. ind. c. XLIII-XLIV — Dispositiones, necessitas, liceitas, ib. — Minister, III, 439-445, vide al. ind. c. XLV — Eucharistia uti sacrificium, vide *Sacrificium*.
- Existentia* — Dei, I, 32 — Angelorum, I, 642, vide al. ind. c. LIX — in Christo, II, 198, 199, 201.
- Exorcistatus* — III, 670.

F.

- Fermentatus* — panis — III, 221-226.
- Fides* — I, 27; II, 61 — ad justificationem requisita — II, 618-630, vide al. ind. c. LII; ejus objectum, II, 690, vide al. ind. c. LX-LXII — Actus fidei, II, 720, vide al. ind. c. LIII — Habitus fidei, II, 736-742, vide al. ind. c. LXIV — Fides informis, II, 737.

G.

- Generatio* — I, 474; — in divinis, ib., 475, vide al. ind. c. XLV.
- Gloria* — Angelorum, vide al. ind. I, c. LXII.
- Goteschalcus* — I, 397.
- Graeci* — I, 512.
- Gratia* — Primorum parentum — I, 850-851 — Angelorum — cf. al. ind., I, c. LXII — Gratia in Christo triplex, II, 234 et seqq. vide al. ind. c. XIX-XX — Notiones gratiae, II, 454 — Gratia habitualis et actualis, ib., 455 — Denominationes variae, *elevans*, *movens*, *sanans* etc., ib., 456 — Errores varii, ib., 457-467 — Necessitas gratiae ad cognitionem veri, 468-477, vide al. ind. c. XXXIX — Ad operandum bonum, 479-495, vide al. ind. c. XL — Ad praecepta observanda, II, 496-516, vide al. ind. c. XLI — Essentia gratiae, II, 517 et seqq., vide al. ind. c. XLII — Divisiones gra-

gratiae, ib., 533 et seqq., vide al. ind. c. XLIII — Gratia sufficiens, et efficax, I, 299. vide al. ind. I. c. XXVII-XXIX — Gratia sufficiens, II, 545-556, vide al. ind. c. XLIV — Gratia efficax, II, 557-566, vid. al. in dic. c. XLV — Causa gratiae, II, 567-576, vide al. ind. c. XLVI — Subjectum gratiae, ib., 577-585, vide al. ind. c. XLVII — Certitudo gratiae, II, 586-591, vide al. ind. c. XLVIII.

Gubernatio — I, 866 — Ejus distinctio a providentia, I, 371 — *Gubernatio mundi*, I, 868.

Güntherus — II, 181.

H.

Haëckel — I, 797.

Hierarchia — I, 727.

Hyperdulia — II, 452.

Hypnotismus — I, 762 et seqq., vid. al. ind. c. LXIX — Cautelae adhibendae, I, 773.

Hypostasis — I, 509; II, 177.

I.

Ideae — notio, I, 232 — in Deo, I, 233 et seqq.

Idiomatum — communicatio in Christo, II, 309 et seqq.

Illuminatio — angelorum, I, 724.

Imago — Nomen personale in Deo, I, 558 — Quid sit, I, 828 — In homine Dei imago, vide al. ind., I, c. LXXIII.

Immaculata — conceptio, II, 425.

Immensitas — I, 97-98.

Immutabilitas — I, 108.

Immortalitas — vide *Anima et Adam*.

Impassibilitas — I, 858.

Impedimenta — matrimonii — III, 741-753, vide al. ind. c. LXXI.

Incarnatio — Verbi Dei — Doctrina catholica et errores oppositi — II, 113 et seqq. vid. al. ind., II, c. VIII — Incarnationis possibilitas, ib., 122 — Ejus factum, ib.,

123 et seqq. — Haeretici, ib. — Probatio ex N. Test., ib., 131; ex S. Matthaeo, ib., 135; ex S. Marco, ib., 136; ex S. Luca, ib., 137; ex documentis 1.ⁱ saeculi, ib., 140, 2.ⁱ saec. ib., 140, 3.ⁱ saec. ib., 141; ex aliis documentis, ib., 142 — Difficultates, ib., 143-149 — Convenientia et necessitas Incarnat., II, 150-164, vid. al. ind., ib., c. XIII — Motivum Incarnationis, II, 165 et seqq., vid. al. ind. c. XIV — Modus unionis Verbi, vide al. ind. c. II, c. XV — Causa Incarnat., II, 204 et seqq., vide al. ind.

Indulgentiae — III, 594-612, vid. al. ind. c. LXI.

Infernus — III, 836-842 — Poenae inferni, ib., 843-851, vide al. ind. c. LXXXI.

Infinitum — quid sit — I, 74 — privative, negative, secundum quid, simpliciter, ibidem, 76-77 — Infinitus Deus, ib. 78.

Ingenitus — I, 545 et seqq.

Innascibilitas — I, 534-535.

Instrumentum — seu causa instrumentalis, III, 69-72 — Intentionalis et physica, ib., 80.

Intellectus — divinus vide *Scientia* — Angelorum vide al. ind. I, c. LX.

Intentio — ministri in admin. Sacram., III, 130-145, vid. al. ind. c. XII.

Interpellatio — in matrimonio — III, 740.

Intuitio — Dei — I, 142.

Intuitus — Dei — I, 210.

J.

Judex — et forma judicii — III, 861.

Judicandi — III, 862 — Modus, tempus, locus judicii, ib., 863.

Judicium — Particulare animae separatae — III, 762-767 — Universale, ib., 859-860.

Justificatio — II, 596-609, vid. al. ind., ib., c. XLIX-L — Proprietates justificationis, ib., 613-617 — Fides requisita et alii actus, II, 618, vid. al. ind. c. LII — Dispositiones ad justfic., II, 631-634, vid. al. ind. c. LIII — Infusio virtutum in justfic., — II, 640-et 641.

Justitia — I, 354 — Commutativa, distributiva, ib., 355 — in Deo, ib., 357 et seqq. — *Justitia originalis*, I, 859 — *Justitia complexus omnium virtutum*, II, 594-595 — *Virtus cardinalis*, ib., 639.

L.

Latinorum et Graecorum dissensio — circa nomen personae — I, 512.

Latria — II, 387-389.

Lectoratus — III, 671.

Leibnitz — I, 20, 24, 616.

Lethargia — I, 765.

Libertas — I, 255 et seqq. et II, 83 — in Deo, vid. al. ind. I, c. XXIV — *Libertatis divinae constitutivum*, I, 266 — *Dei libertas in creatione*, I, 617 — *Libertas humana*, II, 83 et seqq.

Locutio — Angelorum — I, 718 et seqq. vid. al. ind. I, c. LXV.

Lumen — gloriae — III, 787-788.

M.

Magia — I, 745, vid. al. ind. c. LXIX.

Magnetismus — I, 761.

Malebranche — I, 16-140.

Malum — I, 342 — *Voluntas Dei ad malum* — I, 343 et seqq.

Manichaei — II, 27.

Marcionitae — I, 356-133.

Mariae — *Maternitas* — II, 420 — *Sanctitas*, ib., 422-428 — *Virginitas*, ib., 429-440, vid. al. ind. c. XXXVI — *Matrimonium*, ib., 441 et seqq. — *Transitus*, ib., 444-446 — *Gloria*, ib., 445-448 — *Assumptio*, ib., 449 — *Mediatrix*, ib., 450 — *Cultus*, ib., 451.

Materialistae — I, 52, 375, 619.

Matrimonium — ejus essentia — III, 701-709, vid. al. ind. c. LXVIII — *Ut sacramentum*, ib., 715 — *Ejus mi-*

nistri, ib., 716 — Unitas, ib., 717-723 — Indissolubilitas, ib., 724-740, vide al. ind. c. LXX — Matrimonium civile, ib., 754-755.

Matutina — cognitio — I, 677.

Mediator — II, 358-361, vid. al. ind. c. XXVIII.

Mediatrix — II, 450.

Medium — cognitionis respectu Dei — I, 216, vid. al. ind. I, c. XXII.

Meritum — II, 643 — Divisiones meriti, ib., 644 et seqq., vid. al. ind. c. LV — Conditiones ad ipsum, ib., 653-657, vid. al. ind. c. LVI — Influxus charitatis requisitus, ib., 672 et seqq., vid. al. ind. c. LVIII — Quae cadunt sub merito, ib., 676, vid. al. ind. c. LIX — Meritoria opera Christi, ib., 333-340.

Meritum — Christi — II, 331 et seqq., vid. al. ind. c. XXVI.

Minister — sacramentorum — vide *Sacramentum* — et singula sacramenta.

Ministerium — angelorum — I, 732 et seqq., vid. al. ind. c. LXVII.

Misericordia — I, 362 — in Deo, ib., 365 et seqq.

Missio — divinarum personarum — I, 596 et seqq.; et II, 373 et seqq., vid. al. ind. II, c. XXX — Ubi de Christi missione — Missio angelorum I, 732 et seqq.

Molinistae — I, 215, 219, 222, 276, 309, 416.

Monogamia — III, 717.

Monotheitae — II, 316.

Mors — III, 759-761 — Christi, II, 374 — B. Mariae Virg., ib., 444-447.

Motio — a Deo in voluntate humana — I, 332, vid. al. ind. I, c. XXXI.

Motivum — Incarnationis — II, 165 et seqq., vid. al. ind. II, XIV — Assensus naturalis et supernaturalis, ib., 472.

Mundi — creatio — I, 607 et seqq., vid. al. ind. I, c. LV-LVI — Origo, vid. al. ind. I, c. LVII — Duratio, ibid.

Mutabile — I, 110.

N.

Nativitas — Christi — II, 433-443.

Naturae — constitutivum — I, 38, natura divina, ib., 41, vid. al. ind. I, c. III et II, 173-175 — Diversi status naturae humanae, I, 861 et seqq.

Necessitas — medii ad salutem — II, 735.

Nomina — Dei — I, 154 et seqq., vid. al. ind. c. XV, nomen proprium Dei, ib., 162 — Nomina diversa — Deo tributa, ib., 568 — Divinarum personam, vid. al. ind. I, c. XLIX, L, LI, LII, LIII — Per appropriationem, ib. 577.

Notiones — in divinis — I, 534.

O.

Objectum — Theol. I, 5 — Fidei II, 690-719, vid. al. ind. II, c. LX-LXIII — Spei, II, 741 et seqq. vid. al. ind. c. LXV — Charitatis, II, 756 seqq.

Obsessi — I, 741.

Obsessio — I, 739 et seqq. — Signa obsess. I, 742 — Remedia ib. 743.

Odium — I, 353.

Officia — Angelorum, I, 735 — Ordinum, III, 642-645.

Oleum — in Confirmatione. III, 274 — in Extrema unctione, III, 616-617.

Omnipotentia — I, 448-450 — quoad animam Christi — II, 294-296.

Ontologistae — I, 16.

Oratio — II, 353-355 — Animarum in purg. III, 835.

Ordo — uti Sacramentum, III, 637-641 — quotuplex. ib., 642-644 — Sacer, non sacer, ib., 644 — singuli ordines, ib., 645-650, vid. al. indic. c. LIV — Materia et forma singulorum ordinum, III, 655-674, vid. al. ind. c. LV — Minister ord., ib., 675-677 — Subjectum, ib., 678-682, vid. al. ind. c. LXVI — Materia proxima, ib., 673 — effectus, III, 698.

Origenes — I, 795 — II, 27.

- Originale* — peccatum. II — ejus propagatio, ib., 44 et seqq., vid. al. ind. II. c. III — ejus essentia, ib., 53 et seqq., vid. al. ind. c. IV — Modus quo traducitur, ib., 64 et seqq., vid. al. ind. II, c. V — Effectus ejus, II, 81 et seqq. vid. al. ind. II, c. VI-VII — Pueri in originali peccato decedentes, ib., 94 et seqq., c. VII — Originalis peccati permissio non adversatur justitiae divinae, II, 109 et seqq.
- Ostiararius* — III, 672.

P.

- Panis* — materia SS. Euch., III, 315-326, vid. alium indic., c. XXXII.
- Pantheismus* — I, 52-53, 604.
- Pantheistae* — I, ib.
- Partus* — B. Mariae Virg., II, 433.
- Passiones* — in Christo, II, 307-308.
- Pater* — I, 536 et seqq., vid. al. ind., c. XLIX — Reditus Christi ad Patrem, II, 373-382.
- Paternitas* — I, 505-506, et ib. 536-544.
- Patripassiani* — I, 455.
- Peccatum* — quid sit, ejus species, II, 1-24, vid. al. ind., II, c. I — In voluntate humana, I, 226 et seqq., vide *culpa* — In quo consistat, ib., 702 — Primum peccatum angeli, ib., 704 — quando peccavit angelus, ib., 705-706 — Primus inter peccantes, ib., 707 — Primorum parentum, ib., 28 et seqq. — Peccatum *originale*, vide *originale*; respectu Dei, I, 344.
- Pelagiani* — I, 390 — II, 457-460.
- Pelagianismus* — II, 458.
- Pelagius* — II, 459-460.
- Perfectio* — quotuplex. I. 60 — Simpliciter simplex et secundum quid ib. — in Deo, ib., 62 et seqq.
- Perfectum* — quid significet, I, 56.
- Perseverantia* — non cadit sub merito, II, 683.
- Persona* — I, 508 — in divinis, ib., 511 et seqq.; vid. al. ind., c. XLII — persona Patris, ib., 536 et seqq.,

vid. al. ind., c. XLIX — persona a natura distinguitur, II, 173-175.

Personalitas — II, 179.

Philo — Judaeus, II, 27.

Poenā — doemonum, I, 710 et seqq., vid. al. ind. c. LXIV — animarum Purgantium, vide *Purgatorium*; animar. inferni, 844-850 — Poena damni et sensus, ib.

Poenitentia — uti sacramentum, III, 485-498, vid. al. ind., c. LI — materia et forma, ib., 499-508, vid. al. ind., c. LII — necessitas, institutio, ib., 509-516, vid. al. ind. LIII — Poenitentia ut virtus, III, 517-527 — effectus poenit., ib., 528-533 — Minister, ib., 577-579.

Polyandria — III, 717.

Polygamia — ib.

Polygenistae — I, 811 et seqq.

Polytheismus — ib., 133.

Potentia — ib., 445 — in Deo, ib., 446 et seqq. — Potentia generandi, ib., 582 — potentia animae Christi, II, 291 et seqq.

Potestates — I, 730.

Praedamitae — I, 811 et seqq.

Praeceptum — Christi, II, 324 et seqq.

Praedestinationi — I, 397.

Praedestinatio — I, 385 et seqq., vid. al. ind., c. XXXVII — ejus effectus, ib., 396-409 — causa, errores, sententiae, ib., vid. al. ind., c. LX — modus quo se habet divina voluntas, vid. al. ind., c. XLI — Ratio praedestinationis unius prae alio, I, 435, vid. al. ind. I, c. XVI et seqq. — certitudo, I, 437 et seqq. — signa, ib., 441 — numerus praedestinatorum, ib., 435 et 443 — praedestinatio Christi, II, 371.

Praeternaturale — I, 846.

Principatus — I, 730.

Processio — in Deo, I, 464-506, vid. al. ind., c. XLV et I, 534-535.

Propagatio — generis humani, ib., 810 et seqq., vid. al. ind., c. LXXII.

Prophetia — in Christo, II, 246.

Protoparentes — a Deo creati, I, 804. vid. al. ind. I, c. LXXI — eorum peccatum, II, 26 et seqq. — tentati a doemone, ib., 31 et seqq., vid. al. ind., II, c. II — quot peccata commiserunt, ib., 42 — eorum gratia, vide *gratia*.

Prudentia — II, 639.

Pueri — in peccato originali decedentes - I, 298, *nota*, II, 96-100 — III, 195 — in statu innocentiae, I, 864.

Pulchritudo — quid sit, ejus divisio, I, 83-84 — unitas, multitudo in pulchritudine, ib., 86 — philosophica definitio, ib., 87 — in Deo, ib., 88.

Purgatorium — III, 813-815 — poenae, ib., 816-819 — Animae purgantes orant pro vivis, ib., 835.

Q.

Quantitas — Corporis Christi in Eucharistia, III, 369-374.

R.

Reditus — Christi ad Patrem, II, 373 et seqq.

Regulae — recte loquendi de Myst. SS. Trinitatis, I, 576 et seqq.

Relatio — I, 487 et seqq. — in divinis, ib., 493 et seqq., vid. al. ind., c. XLVI, et 515 et seqq.

Reliquiae — Sanctorum colendae, II, 412-412 — reliquiae peccatorum, III, 624 seqq.

Reprobatio — I, 397, vid. al. ind. c. XXXIX.

Resurrectio — Christi, II, 378 — mortuorum, III, 852-857 corporis gloriosi dotes, ib., 858.

Rex — Christus, II, 373 et seqq.

Rosminius — I, 790 — II, 181 — III, 349.

S.

Sabellius-Sabelliani — I, 455, 466, 551.

Sacerdotium — III, 660-664 — Christi, II, 356-357.

Sacramenta — Eorum natura, materia forma et requisita, III, 1-30, vid. al. ind., c. I et II — Necessitas, ib., 21-48, vid. al. ind., c. III — Causalitas et effectus, ib.,

- 49-68, vid. al. ind., c. IV-V — Modus causandi. ib., 69-85, vid. al. ind., c. VI — Dispositiones requisitae in suscipiente, ib., 81 et seqq., vid. al. ind., c. VII — Sacramenta veteris legis, ib., 8-86 — Minister, ib., 115-145, vid. al. ind., c. XI-XII — Numerus, ordo, dignitas necessitas, ib., 146-152 — Epilogus — ib., 153.
- Sacrificium* — in genere, I, 446-451, vid. al. ind., c. XLVI — Missae sacr., III, 452-463, vid. al. ind., c. XLVII — Essentia Sacrif. Missae. ib., 464-469, vid. al. ind., c. XLVIII — Ejus proprietate et effectus, ib., 470-478, vid. al. ind., c. XLIX — Missae privatae, ib., 479-482.
- Salvandi* — I, 288 — voluntas in Deo salvandi homines. ib., 289 et seqq.
- Sanctitas* — humanitatis Christi, II, 229 et seqq.
- Sapientia* — I, 8-9.
- Satisfactio* — III, 582 et seqq. — ejus quidditas et possibilitas, ib., 585-589 — pro alio, ib., 590 — opera satisfactoria, ib., 591-592 — Satisfactio Christi, II, 342-348, vid. al. ind., c. XXVI.
- Scientia* — Dei, I, 163 et seqq., vid. al. ind., c. XVI — Objectum scientiae Dei, ib., 170 et seqq., vid. al. ind., c. XVII-XXI — respectu futurorum, ib., 186-187 — Divisio scientiae Dei, ib., 191 — Scientia visionis, simplicis intelligentiae, ib., 191 — Scientia media, ib., 192 et seqq. — Scientia Dei causa rerum, ib., 198 — Objectum primarium scientiae Dei, ib., 206 — medium quo Deus cognoscit, ib., 216 et seqq. — Scientia Christi, II, 269 et seqq., vide alium indic., c. XXI.
- Semipelagiani* — I, 287-397 — II, 463-464.
- Seraphim* — I, 730.
- Servus* — an dicatur de Christo, II, 351-352.
- Sessio* — Christi ad dexteram, ib., 381-382.
- Similitudo* — I, 828.
- Simplicitas* — I, 43 — naturae divinae, ib., 47.
- Sociniani* — I, 100-456.
- Somnambulismus* — I, 765.

Species — I, 813 — Sacramentales in Euch., III, 360-362 et 376-388. vid. al. ind., c. XXXVIII et XL — sumptio sub utraque specie, ib., 436 et seqq.

Spencer — I, 797.

Spes — II, 743-751. vid. al. ind., ib., c. LXV — in quibus sit, ib., 751.

Spinozza — I, 604.

Spiratio — in Deo, I, 534-535.

Spiritismus — I, 730.

Spiritualitas — animae, I, 778 — errores, ib., 777.

Spiritus — I, 776.

Spiritus-Sanctus — I, 457 — ejus processio, ib., 484 — persona Spiritus Sancti, ib., 559 et seqq. — ejus processio a Filio, ib., 562, vid. al. ind., c. LI — nomina Spir. Sancti, ib., 565.

Subsistentia — I, 510, 519, 520, 521 — II, 176.

Suffragia — mortuorum, III, 820, 834.

Suppositum — I, 509 — II, 177.

T.

Temperantia — II, 639.

Tentatio — I, 737 — doemonum, ib., 738.

Tertullianus — I, 779, 790.

Theologia — ejus definitio, divisio, qualitates, objectum, I, 1-8, vid. al. ind., c. I-II.

Thomistae — I, 221-309 et seqq. et 422.

Timor Dei — in Christo — II, 244 — timor in sacramento poenitentiae — III, 549 et seqq.

Tonsura — III, 684-687.

Traditionalistae — I, 16.

Transformismus — I, 798, vid. al. ind., c. LXXI.

Trinitas — I, 454 et seqq., vid. al. ind., c. XLIV — ejus demonstratio, ib., 530.

U.

Ubiquitas — I, 98.

Unctio — extrema — III, 613-619, vid. al. ind., c. LXII — ejus effectus, ib., 621-628 — ejus ministri, ib., 629-632 — subjectum, ib., 633, vid. al. ind., c. LXIII.

Unio — animae cum corpore — I, 784 et seqq. — Unio Verbi Incarnati, II, 182, vid. al. ind., c. XV — errores Nestorii, Guntherii, Rosminii etc., ib., 181 — Unionis hypostaticae variae explicationes II, 194 et seqq., vid. al. ind., c. XV — Appendix.

Unitarii — I, 455.

Unitas — I, 131 — Dei, ib., vid. al. ind., c. XII.

V.

Valentiniani — I, 390.

Veniale — peccatum, II, 9 et seqq., vid. al. ind., c. I.

Verbum — I, 463-486 et 548-558, vid. alium indic., c. XLV et c. L.

Veritas — I, 338 — in Deo, ib., 239 et seqq.

Verum — naturale, supernaturale, II, 471.

Vinum — materia SS. Euch., III, 315-328, vid. al. ind., c. XXXII — aqua vino miscenda — III, 329-333.

Virtus — acquisita, infusa, theologica, moralis etc., II, 635-641 et 670 — virtutes Cardinales, II, 639.

Virtutes — I, 790.

Visio — Dei, I, 141 et seqq., III, 780, 794, 801, vid. al. ind., ib., c. LXXV — Objectum visionis beatificae, ib., 803-812, vid. al. ind., c. LXXVI.

Vita — I, 243 — in Deo, ib., 244-245 — vitae aeternae retributio, II, 667.

Vogt — I, 797.

Voluntas — I, 248 — in Deo, ib., 250 et seqq. — divisiones voluntatis divinae, ib., 267-272, vid. al. ind., c. XXIV, XXX, XLI — ut est causa rerum, vide *Causa* — voluntas humana, I, 312-341, vid. al. ind., c. XXX-XXXI — voluntas angelica, I, 678-684, vid. al. ind., c. LXI — voluntas in Christo, II, 316 et seqq., vid. al. ind., c. XXV.

W.

Wiclefius — II, 20.

Wolfius — I, 20.

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION
BX1751.L88 C001 V003
INSTITUTIONES THEOLOGIAE DOGMATICAE SPEC

3 0311 00042 8016

WITHDRAWN

43821

BX 1751		43821
L88 AUTHOR V.3		Lottini, Joannes
TITLE		INSTITUTIONES THEOLOGIAE DOGMATICAE SPECIALIS EX SUMMA THEOLOGICA...
DATE DUE	BORROWER'S NAME	

BEFORE TAKING BOOK

from library, remove slip; put your name and date on it and place it in the box provided

WHEN RETURNING BOOK

return the slip to the pocket and replace the book in its proper place.

A BOOK IS NO GOOD
UNLESS YOU CAN FIND IT
WHEN YOU NEED IT

Your cooperation in keeping an orderly library will enable you to get the best possible service from your library.

3 0311 00042 8016